ZAHARIA STANCU

PĂDUREA NEBUNĂ

ZAHARIA STANCU

PĂDUREA NEBUNĂ

PREFAŢĂ

Perspectiva asupra operei lui Zaharia Stancu s-a schimbat, în timp, foarte mult. Zaharia Stancu nu mai este, astăzi, în viziunea criticii, prozatorul pitorescului etnografic şi al revoltei sociale, aşa cum apărea, mai ales, din romanul Desculţ, *care a însemnat* o *dată memorabilă în evoluţia prozei româneşti postbelice. Pe măsură ce au apărut şi celelalte romane ale scriitorului:* Jocul cu moartea, Pădurea nebună, Ce mult te-am iubit, o *altă dimensiune a prozei sale s-a impus:* picarescul, *Zaharia Stancu ni se relevă ca un prozator din familia lui Knut Hamsun, Jack London, Maxim Gorki şi Panait Istrati. O epicitate extraordinară, în sensul "faptului trăit", un anumit "comportamentism", ni-l apropie de romancierii americani, de un Hemingway sau de un Steinbeck. Lirismul prozei lui Zaharia Stancu este unul implicat, organic, conţinut, decurge din însuşi trăirea faptelor. Dacă adăugăm, la aceste calităţi, parcimonia limbajului, uşor pigmentat de termeni regionali — şi, deci, lesne traductibil — avem în faţă explicaţia clară a valorii universale, a prozei lui Zaharia Stancu. Aşa cum contată şi R. M. Albérés, în* Istoria romanului modern, *imediat după cel de-al doilea război mondial, se poate observa o resurecţie a picarescului, pe plan mondial. Romanul de acest tip, având caracterul de "mărturie" şi bazându-se pe autenticitatea faptului trăit, tinde să ia locul mai vechiului roman al "condiţiei umane". Din acest punct de vedere, Henry Miller, Saul Bellow şi Pier Paolo Pasolini sunt congeneri cu Zaharia Stancu. Eroul bătrânului roman spaniol reînvie, într-un fel sau altul, în paginile acestor scriitori, ca şi în proza lui Zaharia Stancu. Cu excepţia romanului* Şatra *— singura scriere de ficţiune pură —, putem spune că Zaharia Stancu scrie, de fapt, o singură carte, pe care am putea-o numi:* Romanul lui Darie, *din care fac parte şt* Desculţ *şi* Jocul cu moartea *şi* Pădurea nebună

şi Ce mult te-am iubit, *pentru că toate aceste romane narează* aventura existenţială a lui Darie. *Sensul autobiografic al prozei lui Zaharia Stancu a fost mereu subliniat, de toţi cercetătorii operei sale. Puţini scriitori ai secolului nostru ne oferă un exemplu mai concludent al transfigurării propriei biografii într-o operă de artă, ca Zaharia Stancu. Biografia propriu-zisă se transformă, prin efortul miraculos al creaţiei, în biografie artistică. Darie trebuie inclus în galeria, uriaşă a "picarilor", de la Lazarillo de Tormes, până la eroii picareşti ai zilelor noastre. Asemănându-se în multe privinţe cu ei, Darie se deosebeşte, totuşi, de toţi eroii picareşti de până la el, din literatura română şi universală, printr-un sens mai profund inoculat existenţei. Darie este un "picaro" metafizic, care nu abdică de la legile morale ale existenţei, fiind pasionat de aventura cunoaşterii. Aventura cunoaşterii este aceea care dă tonul înalt al scrierilor lui Zaharia Stancu şi prezidează traiectoriile destinului eroului principal, însetat de absolut şi de nemurire.*

Ce loc ocupă Pădurea nebună *în cadrul prozei lui Zaharia Stancu? Dacă* Desculţ, *romanul care i-a adus lui Zaharia Stancu celebritatea, fiind tradus pe toate meridianele lumii, în 24 de limbi străine ("a colindat lumea în sandale de aur", cum obişnuia să spună scriitorul), reprezintă nucleul, centrul de iradiere, focarul întregii sale creaţii, într-un fel, matricea ei stilistică, modelând, în secret, toate scrierile autorului (toate drumurile merg spre* Desculţ *şi pleacă de la* Desculţ), *nefiind cea mai "perfectă", dar, în orice caz, cea mai "definitorie" carte pentru sensibilitatea scriitorului,* Ce mult te-am iubit *— cea mai pură scriere a lui Zaharia Stancu, cea mai rotundă, cea mai armonioasă, cea mai desăvârşită, fără fisuri, un adevărat poem în proză, punând în evidenţă un lirism liturgic, de esenţă interogativă "având structura bocetelor tradiţionale,* Şatra *— o epopee, o odisee modernă, a secolului nostru, a unei umanităţi tragice, în anumite condiţii social-istorice, P*ădurea nebună (*titlul constituie traducerea cuvântului turcesc "Deliorman",*

nume dat pădurii Teleormanului, ce cuprindea, în *vechime, o întinsă arie) rămâne romanul cel mai fascinant al lui Zaharia Stancu, tulburător prin "exotismul" său, prin romantism, prin realismul său halucinant, bătând În fantastic. Farmecul irezistibil, puterea de seducţie inegalabilă rezultă, în acest roman, din punerea în antiteză (procedeu exploatat, cu măiestrie, de scriitor) a două planuri narative, care se interferează, conform unei tehnici contrapunctice: pe de o parte, panorama Ruşilor-de-Vede,* a *târgului de provincie, meschin şi mizer, în care Darie vine să-şi dea examenele de admitere la liceu, iar, pe de altă parte, rememorarea episodului de dragoste cu tânăra tătăroaică Uruma, episod ce avusese loc cu un an în urmă, într-o vară dobrogeană, cu mult soare, în apropierea mării. Puritatea aspiraţiilor eroului, concretizată în episodul de dragoste cu Uruma, este contrapusă, sistematic şi în permanenţă, obsesiv, realităţii plate şi prozaice a târgului de provincie. Planului real, scriitorul îi contrapune nu atât un plan ideal (conflict atât de specific literaturii romantice), ci tot o realitate, dar de altă extracţie mai evanescentă, prin trecerea timpului, căpătând puterea de seducţie a visului, a mirajului, a iluziei şi* a *poeziei. Viaţa devine, cu alte cuvinte, vis, în cele din urmă, la Zaharia Stancu.* La vida es sueño, *cum ar fi spus Calderon!*

*

* *

Panorama Ruşilor-de-Vede se deschide cu imaginea unchiului Tone, mic negustor, proprietar de "birt economic", agonisindu-şi, din greu, existenţa la oraş, un fel de Hagi Tudose, care vede un pericol în fiecare dintre numeroasele rubedenii care îi solicită un ajutor cât de neînsemnat. Confruntarea dintre Darie, care-i cere găzduire, şi unchiul Tone, care-l refuză, după un schimb de priviri foarte semnificativ ("Unchiul Tone se uită ponciş la mine. Mă uit şi eu la el, însă nu ponciş. Drept mă uit"; "Ne

privim îndelung, tăcuţi. El cu duşmănie mă priveşte. Eu, ca de obicei, cu dragoste”) constituie o pagină antologică de literatură, de un lirism dur, needulcorat, în stilul caracteristic lui Zaharia. Stancu, din care se desprinde o concluzie pe cât de neaşteptată, pe atât de potrivită cu temperamentul scriitorului şi cu crezul său literar, demnă de reţinut: “În pofida câinoşeniei lui, cunoscută şi recunoscută de toată lumea, unchiul Tone mi-e scump. De când am învăţat să umblu, ştiu că mă asemui oarecum cu el, tot aşa cum mă asemui şi cu bunica după mamă. Cu mulţi din vechile spiţe de oameni din care mă trag mă asemui, Găsesc în mine, mai mult de cât aş fi dorit-o, şi tocmai când mă aştept mai puţin, câte ceva din firea lor iute şi sălbatică, aprinsă şi năprasnică. Uneori mi se pare ca aflu în mine rămăşiţe din surâsurile lor nestinse, fărâmituri din bucuriile lor netrăite, cioburi din umilirile lor nerăzbunate şi din suferinţele lor nealinate, stropi din arzătoarele lor lacrimi neplânse. Toate câte le-au îndurat înaintaşii mei, care au fost şi care acum nu mai sunt, am de gând să le răzbun.” Găsim, în acest scurt pasaj, rânduri emblematice pentru concepţia de scriitor a lui Zaharia Stancu, conform căreia memoria pedepseşte, interpelează, îndeplineşte funcţii vindicative, în literatură, lasă deschis posterităţii un proces peste care nu se poate aşterne uitarea. Tot în această secţiune panoramică a Ruşilor-de-Vede, care ocupă cea mai mare parte a romanului Pădurea nebună, *în episodul morţii unchiului Tone, o vom reîntâlni şi pe bunica de la Cârlomanu, fascinantul, seducătorul personaj al lui Zaharia Stancu, prin amestecul de asprime şi puritate sufletească, evocat şi în* Desculţ: “*Bunică-mea rămăsese tot cum o ştiam şi o prea ştiam. Dreaptă, şi ţeapănă, pe scaun, arăta tot vânjoasă, tot ţanţoşă. Parcă n-ar fi împlinit, abia cu* o *toamnă în urmă, nouăzeci de ani! În urechile-i zdrenţuite mai purta încă doi galbeni de aur vechi, turcesc.”*

În această secţiune a romanului Pădurea nebună, *Zaharia Stancu continuă un filon din* Desculţ, *în care erau*

narate peripeţiile lui Darie, plecat la oraş spre a învăţa o meserie, din care să-şi agonisească existenţa, intrând, rând pe rând, ucenic la tăbăcăria lui Gogu Moţatu, la prăvălia "La înger" a lui Mielu Guşă, zis şi Pomneată şi la prăvălia lui Bănică Vurtejan (capitolul Pelin). *Maniera în care ne sunt relatate isprăvile lui Darie, din acest capitol al romanului* Desculţ, *ne aminteşte de aceea a prozei lui Gorki, din* La stăpân. *Umilinţele îndurate, la stăpâni, îl determinaseră pe Darie să se întoarcă la Omida, în satul natal. Imaginea târgului de provincie, cu statuia, din centru, a generalului Mantu, care n-a câştigat nicio bătălie, cu librăria din care nu se vând cărţile, cu tăbăcari şi negustori, cu intelectuali rataţi, cu prostituate şi fete melancolice, zugrăvit în toată condiţia lui meschină, ucigătoare de aspiraţii şi idealuri, rămâne, în linii mari, aceeaşi. Scriitorul îi adânceşte doar contururile schiţate, îi completează detaliile cu noi aspecte.*

În zugrăvirea târgului de provincie, Zaharia Stancu îi are predecesori pe Sadoveanu, Brătescu-Voineşti şi Cezar Petrescu. Numai că în această întinsă literatură dedicată vieţii târgului de provincie, Zaharia Stancu vine cu o notă nouă şi originală. Târgul de provincie al lui Zaharia Stancu se deosebeşte de acela evocat, de pildă, de Sadoveanu în Locul unde nu s-a întâmplat nimic *şi* Însemnările lui Neculai Manea. *Faţă de molcomul târg moldovenesc de odinioară, Ruşii-de-Vede ne apare în* Pădurea nebună, *ca un târg "balcanic", ca un amestec pestriţ şi colorat de neamuri (bragagii turci, trenţăroşi şi murdari, negustori greci şi macedoneni, întreprinzători şi dornici de grabnică înavuţire, ţigani etc.), cu locuitori arţăgoşi, cărora le sare ţandăra din te miri ce. Provincia este mult mai violentă şi mai agresivă la Zaharia Stancu, după cum cu totul altul este şi temperamentul scriitorului. Mai subiectiv şi mai personal, mai malign şi de o umoare instabilă, pronunţată, Zaharia Stancu se dovedeşte un temperament satiric, prin excelenţă, în zugrăvirea racilelor târgului de provincie, neiertător şi caustic, de un sarcasm necruţător, împingând*

totul în grotesc şi în caricatură. Zaharia Stancu este, în acest sens, mai aproape de Caragiale, decât de Sadoveanu. Scriitorul "simte şi vede monstruos" cu simţurile ascuţite, mereu la pândă, exacerbate, înregistrează totul şi nu iartă nimic. Niciun detaliu nu scapă observaţiei sale nemiloase, ochiului atent, ager, al scriitorului. Lucrurile se dilată, îşi modifică proporţiile, ca atunci când sunt privite sub lupă. Rareori poate fi întâlnită o concentrare a amănuntelor şi o densitate a faptelor, mai mare, pe *un spaţiu restrâns, ca la Zaharia Stancu. După ce vara sa Vastea îi dă, în absenţa unchiului Tone, o bucată de peşte prăjit şi un codru de pâine, învelite în ziar, Darie pleacă la gară, locul care îngăduie contemplarea, în voie, a spectacolului uman. Deşi flămând şi obosit, are timpul şi predispoziţia necesare să observe un grup de soldaţi dormind pe lângă zid, cărora le ies degetele groase şi noduroase prin boturile căscate ale bocancilor, că moletierele par adunate de prin gunoaie, că, în fine, toată ţinuta lor se află într-o stare deplorabilă. Un bătrân se apropie şi-i cere o ţigară. Felul în care îi vorbeşte îi atrage, dintr-o dată, atenţia. Se împrietenesc repede. Darie îi oferă, bucuros, resturile de mâncare, îi află, imediat, povestea vieţii. Bătrânul este tatăl avocatului Olimpie Chelu, renumit, în târg, pentru rapacitate şi pentru averea câştigată în mod necinstit, în tot felul de procese dubioase. Bătrânul îi vorbeşte cu evlavie despre fiul său şi-i mărturiseşte că, atunci când îl apucă dorul, bate cu piciorul, două zile, drumul de două poşte şi jumătate, de la Parepa la Ruşi, numai ca să-l vadă şi să-i dea "Bună ziua", pentru că nora nu-l lasă să intre în casă. Satira alunecă, dintr-o dată, în grotesc. La despărţire, Darie îi întinde o hârtie mototolită de cinci lei, ca să-şi cumpere pâine şi un pac de tutun, pentru drum. Comportamentul lui Darie este al unui "picaro" veritabil, care vrea să cunoască viaţa sub toate aspectele ei, inclusiv cele mai indezirabile, abominabile. Luând-o pe malul Vedei, ca să-şi găsească un loc de odihnă pentru noapte, dă peste o şatră de ţigani, cu care intră în vorbă, pe limba lor. Asistă la dresarea unui pui*

de urs. Doarme, apoi, în nisip. Dimineaţa înoată în susul apei, descoperă un crap mare în nişte vârşii, îl ia şi i-l duce verei Vastea, cu conştiinţa împăcată că nu-i mai este dator cu nimic. Toată această aglomerare de detalii şi de fapte formează conţinutul unui singur capitol al romanului Pădurea nebună. *Cu o rapiditate uimitoare, galeria de personaje se populează de monştri, figuri desprinse din lumea târgului, zugrăvite cu pasta neagră a lui Goya, din* Capricii: *gemenele nimfomane Scutelnicu, lipsite de orice pudicitate, cu care Darie face dragoste pe rând, într-o noapte; prăvăliaşul Pandele Paleu, care concubinează cu soacra şi îşi bate nevasta, Zoie Popazu (o fostă iubită a lui Darie, fiinţă romanţioasă), căreia îi toarnă copii; profesorul Timon, un fel de satir provincial, care trăieşte cu elevele (provocând sinuciderea*
Despei Arăpaş, la a cărei familie, Darie trăsese în gazdă); Dobrică Tunsu, cu care Darie fusese ucenic la tăbăcăria lui Gogu Moţatu, ajuns, acum, proprietar, care-şi bate la sânge supuşii şi dă bani cu camătă, tip de arivist grosolan, brutal şi cinic, care nu cunoaşte decât valoarea banului; vărul Jorj, care renovează "birtul economic" al unchiului Tone, punând un pictor să-l reprezinte, pe firmă, în mărime naturală şi care îi face lui Darie nota de plată înainte de terminarea consumaţiei. Pe scurt, târgul geme de patimi, nu este decât o colcăială larvară. Luptele politice se ţin lanţ şi întregesc tabloid tipic al târgului de provincie. Domină viaţa politică a târgului avocatul Stănică Poleacu, deputat, ajuns ministru liberal, prin maşinaţiuni de culise, care întreţine relaţii în lumea interlopă, printre hoţi, mardeiaşi şi haimanale, ca Lăpturel, care va ocupa, până la urmă, funcţia de şef de cabinet în noul guvern. Senzaţiile olfactive sunt foarte puternice la Zaharia Stancu. Mirosuri răznitoare, pestilenţiale, de latrine desfundate, se degajă de peste tot. Seara, mai ales, şi în zilele de sărbătoare, târgul miroase a mititei la grătar, duhneşte a ţuică, a vin, a băuturi proaste. Toamna, târgul se scufundă în noroi, arătând şi mai jalnic şi mai dizgraţios. Atmosfera apăsătoare a târgului de

provincie îi provoacă lui Darie sentimente de dezgust, de silă, de scârbă de viaţă, de amărăciune, de revoltă şi de disperare. După ce se desparte de fosta sa iubită, Zoie Popazu, dezgustul de viaţă, pe care îl resimte eroul, merge până la senzaţia, acută, de vomă. Tristeţea îi dă târcoale şi pune, adeseori, stăpânire pe sufletul, veşnic nemulţumit, însetat de puritate şi absolut, al lui Darie. La stabilimentul Aspaziei Harnik, după o puternică criză morală, când sila şi scârba, faţă de mediul trivial şi abject, ajunseseră la apogeu, îşi pierde cunoştinţa, trupul îi tremură, tot, cuprins de un intempestiv acces convulsiv. Singura figură luminoasă din această umanitate degradantă, a târgului de provincie, este aceea a Valentinei, slujnica tânără şi frumoasă, de la stabilimentul Aspaziei Harnik, care intrase la liceu odată cu Darie şi cu care eroul comunică sub raport spiritual. Reacţia de apărare a *lui Darie în faţa agresiunii târgului de provincie se manifestă, printre altele, prin* regresiunea în sânul naturii. *Plimbarea lui Darie cu Valentina, prin pădurea de la marginea târgului, o rămăşiţă a vechilor codrii ai Deliormanului (plimbare nescutită de peripeţii, care nu oferă şi o securitate deplină, întrucât cei doi tineri scapă, cu greu, în urma atacului a doi ţigani), îi oferă eroului prilejul unor nostalgice reverii poetice ale întoarcerii la natură, prin care încearcă să regăsească sensurile primordiale ale unei umanităţi pierdute, mult mai robuste, sănătoase, existente, cândva, pe aceste meleaguri. Romanul ancorează, dintr-o dată, în plin registru mitologic. O altă formă de evadare, din realitatea plată şi meschină a târgului de provincie, o constituie* creaţia literară. *Încă de la examenul de admitere, după ce îl suspectase, mai întâi, de plagiat, profesorul Turtulă este nevoit să recunoască neobişnuitul talent literar al lui Darie, deşi, sceptic în privinţa eficacităţii, îl îndeamnă să nu se facă scriitor Din mijlocul peisajului moral trist al târgului de provincie, Darie încearcă, totuşi, să-şi facă un nume în presa literară a Capitalei, creaţia reprezentând, pentru el, singura raţiune de a fi. Observaţia, lucidă, satirică, alternează cu*

descrierea chinurilor legate de experienţele literare ale lui Darie. Romanul are, în această secţiune, şi o structură flaubertiană, *în sensul că eroul bovarizează. Însă Darie are, până la urmă, puterea de a se smulge dintr-un cerc al iluziilor şi îşi găseşte resursele necesare pentru a se putea opune mediului şi a urma cursul aspiraţiilor sale. Rememorarea episodului dragostei cu Uruma, petrecut cu un an în urmă, se constituie, astfel, ca un antidot, capabil să-l salveze din spaţiul strâmt şi sufocant al vieţii anoste şi lipsite de orizont, de idealuri, ucigătoare de visuri şi aspiraţii, a târgului de provincie. În cele mai dramatice momente ale luptei, crâncene, cu sine şi cu semenii, ca un binefăcător balsam peste rănile zilnice, îi apare figura de abur şi fum a tinerei tătăroaice Uruma, cu obrazul galben şi rotund ca luna, cu ochii piezişi, mari şi verzi, ca iarba mării, cu sprâncenele arcuite, cu părul lung, de culoarea orzului copt.*

*

* *

Episodul erotic cu tânăra tătăroaică Uruma formează celalalt plan narativ, cealaltă secţiune epică a romanului Pădurea nebună. *Acest episod, a apărut, separat, sub forma unei nuvele, a unei povestiri de sine stătătoare, cu titlul Uruma* (Scrieri, *vol. V, Editura Minerva, 1974), iar sub titlul* Uruma, fata tătarului *a fost tradus în franceză, germană, olandeză şi bulgară.* Uruma *continuă filonul picaresc din romanul* Jocul cu moartea. *După peripeţiile prin care trece în timpul primului, război mondial, în Peninsula Balcanică, eroul întreprinde, în stilul protagoniştilor literaturii picareşti, o călătorie, pe mare, în Italia, unde vizitează şi contemplă monumentele arhitectonice. Aceasta, călătorie n-a format, însă, conţinutul nici unui roman al lui Zaharia Stancu. Întors din îndelungatul său vagabondaj prin Italia, Darie ajunge la Sorg, într-un sat tătărăsc de pe malul Mării*

Negre, unde o cunoaşte pe Uruma, fiica lui Selim Reşit, primarul satului,

O atracţie a Dobrogei, un adevărat miraj al acestui ţinut ciudat şi străvechi, dintre Dunăre şi Mare, a existat, întotdeauna, în literatura română. Dobrogea, cu farmecul ei intrinsec, cu peisajul ei arid, cu aspectul ei etnic compozit, conglomerat de neamuri şi de rase, format de-a lungul istoriei, satisface gustul pentru exotic, pentru pitoresc şi aventură, al scriitorului român. Dintre scriitorii noştri, Sadoveanu şi Geo Bogza i-au închinat pagini memorabile Dobrogei. Dar, parcă, poezia Dobrogei n-a surprins-o nimeni mai bine ca Zaharia Stancu. Darie simte şi el irepresibila atracţie a Dobrogei şi poartă, cu sine, nostalgia locuitorilor ei: "Îmi plăceau turcii. Erau chipeşi, semeţi şi bărboşi, blajini la vorbă, înceţi la treabă — iavaş — iavaş — dar iuţi, atunci când dreptatea lor călcată în picioare le-o cerea, la mânie. Li se bulbucau ochii şi li se tulburau, îşi scoteau cuţitul şi izbeau. Mă asemuiam, uneori, lor. Şi nu era de mirare. Pentru că, prin sângele care, din strămoş în strămoş, prin neamul mamei, ajunsese de la Baud
Muamed până la mine, se strecurase şi un strop de sânge asiatic, turcesc. În ceea ce-i privea însă pe tătarii cu care nu aveam nici în clin, nici în mânecă, se cădea, deşi nimeni nu mă silea s-o fac, să mărturisesc că le păstram o adevărată slăbiciune. După câte ştiam, tătarii vieţuiau încă din vechime aici, în case scunde şi răcoroase, curate ghioc, fără pureci şi mirosind întotdeauna a seu proaspăt de batal. Mai dormisem şi altădată pe prispe ori prin case tătărăşti. Mai călărisem şi altădată caii lor flocoşi, mărunţi şi repezi de picior. Mă mai săturasem şi altădată la mese tătărăşti."
Evenimentele naraţiunii lui Zaharia Stancu se precipită într-o singură vară, într-un sat tătărăsc, în care se aude necontenit foşnetul mătăsos al mării. Portretul tinerei tătăroaice este executat în linii sobre, dar sugestive. Figura sălbaticei tătăruşte a fost evocată şi într-un poem cu titlul: Obraz de lună, *din volumul* Albe *(1937). Dând la o parte vălul seducător de pitoresc şi exotism, este vorba de un*

absolut al crosului, *ce greu poate fi atins. Dacă absolutul dragostei nu se realizează,* Uruma *rămâne, însă, în ciuda structurii narative, un* poem despre puritatea dragostei. *Din sonurile poematice ale povestirii se desprind purităţi virginale, ca în această hârjoană în paradisul acvatic: "După un timp întorsei capul. Goală cum venise pe lume Uruma înota spre mine, despicând apa cu braţele. Vrând să mă feresc din calea ei, o luai într-o parte. Tătăruşca, văzându-mi dorinţa de a nu o întâlni, se dete afund. Peste câteva clipe, îmi răsări ca un nufăr galben în faţă. Mă oprii şi mă uitai la ea, O văzui cum îşi adună părul de culoarea orzului copt cu mâna şi-l aruncă pe spate. Mi se păru că obrazul ei rotund ca luna plină, cu pometii niţeluş ieşiţi înainte, cu nasul mic şi ochii piezişi, e plin de un farmec fără seamăn. Sânii, pe care tânăra-mi stăpână sălbatică nu se sfia să mă lase să-i văd, aveau sfârcurile mici şi roşii şi se asemuiau ca două picături de rouă cu gutuile date în pârg. Acum marea devenise verzuie şi străvezie, ca văzduhul din întâiul ceas al dimineţii. Lipsit cu totul de minte m-aş fi dovedit dacă aş fi închis ochii. Nu-i închisei. Dimpotrivă. Îi holbai cât putui mai mult. Trupul puţin al tătăroaicei era tot aşa de gălbui ca şi obrazul. Pântecul — supt. Mijlocul — subţire. Mici şoldurile. Cu mâinile lui iscusite, chiar Dumnezeu rareori izbuteşte să făurească asemenea făpturi fragile, de care, fără îndoială, până la urmă se miră el însuşi. Râzând, Uruma întinse mâna. Mă apucă de ceafă, mă apăsă. Pricepui care îi era voia şi mă ascunsei în afund cu ochii deschişi. Pogorî neîntârziat în adânc după mine, ca o lungă şi stranie vietate de apă. Amândoi eram goi, cum goi se spune că vor fi fost oamenii, în paradisul pe care l-au pierdut repede, atunci, la începutul leaturilor, când va fi fost acest fabulos început. Tătăruşca din Sorg, care parcă se născuse în apă şi trăise până atunci numai în apă, alunecă pe lângă mine ca o zvârlugă. În treacăt îmi dete un bobârnac peste nas şi se năpusti ca fulgerul în sus". Cadrul marin, decorul tabunului, păscut de numeroasa herghelie a lui Selim Reşit,*

dau sentimentul unei largi participări cosmice la actul erotic. Impresia de atemporalitate este, de asemenea, stăruitoare. Timpul pare abolit, cu desăvârşire. Clipele îmbrăţişării se confundă cu veacurile şi mileniile. Dragostea senzuală a eroilor are, în chip paradoxal, suavităţi ce ne amintesc de cunoscutul roman idilic Paul et Virginie *al lui Bernardin de Saint-Pierre. Dialogul dintre protagonişti conţine o filozofie a "fatalismului". Descrierea "sunatului" (ritualul "circumciziei" la tătari) este unică în literatura română. Cavalcada nocturnă a Urumei şi a lui Darie (devenit, acum, "Lenk", după numele ilustrului han tătar), de fapt, o competiţie prin care posesiunea se realizează numai cu condiţia prinderii tinerei şi frumoasei tătăroaice, este de o rară poezie, prin proiecţia în fantastic şi prin halucinaţiile lui Darie, care vede, în trupul sprinten al Urumei, întruchiparea întregii hoarde a lui Batu, prin pierderea sentimentului timpului şi spaţiului. Întreaga suprafaţă narativă a nuvelei este de un farmec selenar. Absolutul erotic, însă, nu poate fi atins, întrucât presupune participarea, în cunoaştere, a ambilor protagonişti. În timp ce Uruma este obsedată mai mult de* dragoste, *Darie este obsedat mai mult de* cunoaştere. *De aici, incompatibilitatea funciară. Omorârea armăsarului Hasan de către apriga tătăruşcă, scenă senzaţională, de un pitoresc crud, nu simbolizează altceva decât această incompatibilitate şi finalul dragostei. Darie este convins că atinge o clipă de nemurire, în episodul dragostei sale cu Uruma, dar acest episod nu poate reprezenta decât o clipă pasageră pentru traiectoria pe care o va lua existenţa sa. De aceea el nu poate rămâne prea mult timp într-un loc, este stăpânit de demonul călătoriilor (adică al cunoaşterii) ce nu-i dă răgazul să-şi găsească liniştea sufletească. Eroul nu poate rezista ispitei de a călători şi a cunoaşte lumea, ce pune tot mai mult stăpânire pe sine. Hotărârea este, în acest sens, implacabilă. Eroul se decide, brusc, să părăsească, pentru totdeauna, comunitatea tătărască din Dobrogea, cu dramele ei. Darie duce cu sine, în lume, zestrea dragostei*

pure, de o vară, cu fiica lui Selim Reşit şi, totodată, un crâmpei de eternitate.

Uruma *este una dintre cele mai frumoase povestiri de dragoste din literatura lumii, iar romanul* Pădurea nebună, *în ansamblu, după cum rezultă, de altfel, şi din opiniile unor prestigioşi critici străini, un roman de valoare universală.*

OVIDIU GHIDIRMIC

TABEL CRONOLOGIC

1902 — 5 octombrie. Se naşte Zaharia Stancu, în comuna Salcia, judeţul Teleorman, sat aşezat pe "lunga, îngusta şi săraca vale a Călmăţuiului", la jumătatea distanţei dintre Roşiorii de Vede şi Turnu Măgurele, în apropiere de linia ferată ce leagă cele două localităţi. Părinţii sunt ţărani săraci, neştiutori de carte. Scriitorul este cel de-al treilea copil al lui Tudor Stancu Mitroi, din a doua căsătorie, cu Maria Delcea Bratu. În casa Iul Tudor Stancu şi a Mariei Delcea cresc zece copii, rezultaţi din cele două căsătorii ale părinţilor: Gheorghe, Leana, Anghelina, Ion, Tudora, Rada, Zaharia, Elisabeta, Ştefan şi Stana.

1907 — martie. Au loc răscoalele ţărăneşti, ce cuprind întreg ţinutul teleormănean. Evenimentele răscoalelor din 1907 au lăsat urme adânci asupra sensibilităţii copilului de cinci ani, martor la evenimente. Ele vor fi descrise, pe larg, în romanul *Desculţ.*

1911—1915 — Zaharia Stancu urmează cursurile şcolii primare în satul natal. Din această perioadă se manifestă pasiunea cititului (copilul citea tot ce îi cădea în mână, procurându-şi cărţile fie de la învăţătorul său, fie de la alţi consăteni, care-şi înjghebaseră biblioteci personale). Tot din această perioadă datează primele încercări literare. În urma unui acces de paralizie infantilă, rămâne cu o infirmitate a piciorului stâng. Deşi dorea să-şi urmeze cursurile şcolare, din cauza lipsurilor materiale, se angajează ca ucenic la o tăbăcărie, în Roşiorii de Vede. Avatarurile existenţei, din această perioadă, sunt narate în romanul *Desculţ.*

1916 — Intrarea României în primul război mondial. Zaharia Stancu se întoarce în satul natal, ocupat acum de trupele germane.

1917 — Lucrează, ca argat pe moşia Lisa, de lângă Dunăre. Proprietarul acestei moşii este viitorul scriitor Dinu Nicodim (autorul romanelor: *Lupii* şi *Revoluţia).* După mai multe încercări neizbutite de a se stabili în Bucureşti, întreprinde o călătorie în Balcani. Peripeţiile acestei călătorii vor fi narate în romanul *Jocul cu moartea.*

1918—1920 — Ajutor de arhivar la judecătoria din Turnu Măgurele. Debutează, ca ziarist, în paginile ziarului local Victoria, cu articolul *Mai puţină ingratitudine,* în care protestează împotriva pensiei precare, pe care Parlamentul o acordase văduvei poetului George Coşbuc. Tot din această perioadă datează debutul în literatură al scriitorului, prin publicarea în "Adevărul literar şi artistic", de către A. de Herz, a câtorva poezii. În suplimentul literar al ziarului "România nouă" îi apare poezia *Gânduri,* pe aceeaşi pagină cu *Toiagul* lui Ion Barbu. Publică mai multe poezii, în "Universul literar", semnate cu pseudonime. Revistele bucureştene îi acordă, după cum se vede, atenţia.

1920—1922 — Urmează cursurile liceului din Roşiorii de Vede, după ce, cu un an în urmă, peregrinase prin Dobrogea şi Italia. Întâmplările din această perioadă, ca şi cele petrecute în Dobrogea, sunt narate în romanul *Pădurea nebună.*

1922—1923 — Se stabileşte în Bucureşti. Ajutat de Gala Galaction şi Vasile Voiculescu, intră slujbaş la Eforia spitalelor civile şi la Fundaţia culturală a revistelor "Lamura" şi "Albina". Frecventează cenaclurile lui Eugen Lovinescu şi Mihail Dragomirescu. Deşi nu va publica în "Sburătorul" întrucât refuză să-

şi schimbe numele, cum îi propusese E. Lovinescu, îi va purta acestuia o înaltă admiraţie şi preţuire.

1924 — Colaborează în revista “Gândirea”, condusă de Cezar Petrescu.

1925 — Se căsătoreşte cu Nicolina Păun, absolventă a Şcolii Normale din Turnu Măgurele. Petrece câtva timp în casa şi satul natal. Aici se naşte unicul său fiu: Horia.

1925—1926 — Efectuează stagiul militar la regimentul 6 roşiori din Bălţi. Societatea scriitorilor români îi acordă un premiu pentru sonetul *Viaţa,* apărut în săptămânalul “Ţara noastră” din Cluj.

1927 — Apare volumul *Poeme simple,* la Editura Cartea Vremii. Volumul cuprinde, pe lângă poeme originale, traduceri din Goethe, Francis Jammes şi Albert Samain. Volumul e bine primit de critică şi cititori şi e premiat de Societatea scriitorilor români.

1928—1931 — Susţine bacalaureatul la Piteşti şi se înscrie la Facultatea de litere şi filosofie din Bucureşti. Îi are ca profesori pe: Ovid Densuşianu, Mihail Dragomirescu, D. Caracostea, I. A. Candrea; George Murnu, Tache Papahagl, Simion Mehedinţi şi N. Iorga, cărora le va păstra o frumoasă amintire. Traduce din Knut Hamsun volumul de nuvele *Zacheu.* E funcţionar la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor şi apoi la Direcţia presei din Ministerul Afacerilor Externe, unde-i are colegi de birou pe Gib I. Mihăescu, Ilarie Voronca şi Al. Philippide. Traduce din lirica lui Serghei Esenin.

1932 — Apare, sub direcţia lui Zaharia Stancu, revista “Azi”, publicaţie lunară de literatură, critică şi artă. Revista apare până în septembrie 1940, când regimul fascist o suprimă. Scriitorul îşi ia licenţa în litere şi filosofie.

1934 — Redactor la ziarul “Credinţa”, în care publică articole polemice şi pamflete. Apare volumul *Tălmăciri, din Serghei Esenin* de Zaharia Stancu, la Editura Cartea Românească. Apare *Antologia poeţilor tineri* de Zaharia Stancu, cu o prefaţă de Ion Pillat la Fundaţia pentru literatură şi artă.

1936 — Este secretar de redacţie şi reporter la ziarul “Tempo”.

1937 — Apare volumul de poeme *Albe,* la Fundaţia pentru literatură şi artă. Apare romanul. *Taifunul*, Editura Naţională
Ciornei. La 1 iunie, apare cotidianul “Lumea românească”, sub conducerea lui Zaharia Stancu şi Constantin Clonaru. În “Lumea românească”, Zaharia Stancu publică o mare parte din vehementele sale pamflete politice.

1939 — Apare volumul de versuri. *Clopotul de aur,* Fundaţia pentru literatură şi artă. La 8 februarie, cotidianul “Lumea românească” îşi întrerupe apariţia, fiind suprimat de guvernul condus de Armand Călinescu. Revista lunară “Azi”, este transformată în săptămânal politic şi social.

1940 — Apare volumul de versuri. *Pomul roşu,* Editura Azi.. Săptămânalul “Azi” este suprimat de către cenzura antonesciană. Scoate “Revista română”, cu o apariţie scurtă şi neregulată.

1941 — Apare volumul de versuri *Iarba fiarelor,* Editura Cugetarea — Georgescu Delafras.

1943 — Zaharia Stancu este internat în lagărul de deţinuţi politici de la Târgu-Jiu. Volumul *Zile de lagăr,* apărut în 1945, relatează, sub formă de jurnal autobiografie, această perioadă. Apare romanul *Oameni cu joben,* Editura Cartea Românească.

1944 — Apare volumul-de versuri *Anii de fum,* la Editura Prometeu; cu câteva luni înainte de Eliberare.

1945 — Îşi reia activitatea publicistică în ziarele “România liberă”, “Ultima oră” şi altele. Apare volumul *Zile de lagăr,* Editura Socec. Traduce, împreună cu Sorana Gurian, comedia *Prea multă minte strică* de Griboedov. Devine membru al Partidului Comunist Român.

1946 — Apare volumul *Secolul omului de jos,* selecţie din publicistica tipărită în primii ani de după Eliberare. Este numit director al Teatrului Naţional din Bucureşti.

1947 — Zaharia Stancu este ales Preşedinte al Societăţii scriitorilor români, ce se va transforma în Uniunea Scriitorilor din România.

1948 — Este ales deputat al Marii Adunări Naţionale în luna decembrie, apare romanul *Desculţ,* la Editura de Stat. Unele episoade ale romanului apăruseră mai înainte, în paginile revistei “Contemporanul”. Succesul romanului îl surprinde, după cum va mărturisi mai târziu *Desculţ* reprezintă una din operele de bază ale literaturii romane de după Eliberare.

1949 — Apare povestirea *Brazdă îngustă şi adâncă,* în colecţia Cartea poporului, Nr 12. Apare ediţia a II-a a romanului *Desculţ,* în două volume, Editura de Stat. Apar primele traduceri ale romanului *Desculţ* în maghiară, cehă şi slovacă.

1950 — Apare volumul de impresii de călătorie: Călătorind prin U.R.S.S., E.S.P.L.A Apare ediţia a III-a romanului *Desculţ,* Editura de Stat. Este eliberat din funcţia de Preşedinte al Uniunii Scriitorilor din România. Locul, devenit vacant, este ocupat de Mihail Sadoveanu. La Amsterdam, apare traducea în limba olandeză a romanului Des*culţ.*

1951 — Romanul *Desculţ* este tradus în engleză, franceză, germană şi polonă.

1952 — Apare ediţia a IV-a a romanului *Desculţ.,* E.S.P.L.A. Părăseşte direcţia Teatrului Naţional din Bucureşti. Apare romanul *Dulăii,* la E.S.P.L.A. Fragmente ale romanului apăruseră mai întâi în revista “Viaţa românească”,

1954 — Apare povestirea *Florile pământului,* E.S.P.L.A. Ia parte la fondarea revistei “Gazeta literară”, pe care o conduce timp de 10 ani . Zaharia Stancu primeşte Premiul de Stat. Romanul *Desculţ* este tradus în italiană şi cehă.

1955 — Apar volumele *Sarea e dulce* şi *Cefe de taur,* din ciclul “Însemnările şi amintirile unui ziarist”, E.S.P.L.A. Apare ediţia a V-a a romanului *Desculţ,* E.S.P.L.A., colecţia B.P.T. Zaharia Stancu este ales membru al Academiei R.P.R. Romanul *Desculţ* este tradus în daneză şi bulgară. La Berlin apare o antologie de schiţe şi nuvele româneşti: *Povestitori români,* în care Zaharia Stancu figurează cu un fragment din *Desculţ.*

1956 — în *Antologia poeziei narative româneşti,* publicată la Moscova, Zaharia Stancu apare cu două fragmente din romanul *Desculţ.*

1957 — Apare volumul de povestiri *Iarbă*, E.S.P.L.A. Apare volumul de versuri *Poeme simple*, E.S.P.L.A. Volumul cuprinde o selecţie din lirica anterioară a scriitorului. Romanul *Desculţ* este tradus în rusă, ucraineană, suedeză şi limba urdu (una din principalele limbi vorbite în India).

1958 — Apare romanul *Rădăcinile sunt amare, vol.* I—IV,
E.S.P.L.A. Apare ediţia a VI-a a romanului *Desculţ,* E.S.P.L.A. Zaharia Stancu este numit din nou în funcţia de director al Teatrului Naţional din Bucureşti.

Desculţ este tradus în islandeză şi persană. Apar două antologii de poezie românească la Paris şi Moscova, în care sunt publicate poezii de Zaharia Stancu.

1959 —Apare volumul al V-lea din *Rădăcinile sunt amare,* E.S.P.L.A. La Varşovia apare o antologie a nuvelei româneşti, al cărei titlu este împrumutat de o povestire a lui Zaharia Stancu: *Liliacul.*

1960 — Apare o nouă versiune a romanului *Desculţ,* în trei volume, vol. I: *Clopote şi struguri;* vol. II: *Printre stele;* vol. III: *Carul de foc.* Apare ediţia a VII-a a romanului *Desculţ, în* două volume, E.S.P.L.A. Colecţia B.P.T. *Desculţ* este tradus în limba slovenă.

1961 — Romanul *Desculţ* este editat în America Latină, la Buenos Aires, în limba spaniolă. Patru noi antologii de poezie românească, editate în Grecia, Italia, Franţa şi Ungaria includ versuri de Zaharia Stancu.

1962 — Apare romanul *Jocul cu moartea,* E.P.L. Apare volumul *Costandina,* E.P.L., în colecţia B.P.T, Volumul cuprinde trei povestiri: *Grapa, Lupoaica* şi *Costandina.* Apare ediţia a VIII-a a romanului *Desculţ,* E.P.L. Editura Tineretului publică, în colecţia "Cele mai frumoase poezii", o selecţie din lirica lui Zaharia Stancu. Romanul *Desculţ* este tradus în vietnameză. În *Antologia literaturii universale. Literatura secolului XX,* apărută la Budapesta. Zaharia Stancu figurează cu un fragment din romanul *Desculţ.*

1963— Apare romanul *Pădurea nebună,* E.P.L.

1964 — Apare ediţia a IX-a a romanului *Desculţ,* E.P.L Apare ediţia a II-a a romanului *Pădurea nebună,* E.P.L.

1966 — Apare ediţia a X-a a romanului *Desculţ,* Editura Tineretului. Apare ediţia a II-a a romanului *Jocul cu moartea,* E.P.L, Apare ediţia a III-a a romanului *Pădurea nebună,* colecţia B.P.T. Zaharia Stancu este ales pentru a doua oară Preşedinte al Uniunii Scriitorilor.

1968 — Apare romanul *Şatra,* E.P.L. Apare romanul *Ce mult te-am iubit,* E.P.L. Scriitorul mărturiseşte a-l fi scris în mal puţin de trei săptămâni, în urma unei mari dureri personale. Apare ediţia a III-a a romanului *Jocul cu moartea,* E.P.L., colecţia B.P.T. Apare primul volum din opere, ediţie de autor, cuprinzând romanul *Desculţ,* Zaharia Stancu este reales pentru a treia oară Preşedinte al Uniunii Scriitorilor. La Paris apare, sub titlul *Uruma, fala tătarului,* o secvenţă din romanul *Pădurea nebună.* În *Antologia poeziei româneşti,* apărută la Paris, sub îngrijirea lui Alain Bosquet şi prefaţată de Şerban Cioculescu, Zaharia Stancu figurează cu patru poeme.

1969 — Zaharia Stancu este ales membru supleant al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Apare romanul *Vântul şi ploaia,* trei volume, E.P.L. Apare ediţia a II-a a romanului *Şatra,* E.P.L. În *Antologia poeziei române contemporane,* apărută la Londra, Zaharia Stancu figurează cu mai multe poeme.

1970 — Apare volumul de versuri *Cântec şoptit,* Editura Cartea Românească. Apare volumul. *Povestiri de dragoste,* Editura Cartea Românească.

1971 — Editura Cartea Românească publică o nouă ediţie a romanului *Desculţ,* sub îngrijirea autorului. Zaharia Stancu primeşte titlul de Erou al muncii socialiste. În mai 1971, scriitorul este distins cu premiul internaţional Gottfried von Herder. Apare ediţia americană, la New York, prefaţată de criticul Frank Kirk, a romanului *Desculţ.* Apar, la Editura Minerva, primele volume din ediţia *Scrieri,* îngrijită de autor, cuprinzând opera poetică a lui

Zaharia Stanca. Romanul *Desculț* este tradus In limba turcă, totalizând 35 de ediţii, în 24 de limbi străine, fiind difuzat pe toate continentele.

1972 — Apare volumul de versuri *Sabia timpului,* Editura Eminescu. Zaharia Stancu este reales pentru a patra oară Preşedinte al Uniunii Scriitorilor.

1973 — Apar volumele III şi IV din ediţia *Scrieri,* cuprinzând publicistica scriitorului.

1974 — Apare volumul *Poeme în lună,* Editura Eminescu, Volumul include poeziile din *Cântec şoptit* (1970) şi *Sabia timpului* (1972), precum şi unele poezii inedite, necuprinse în volumele anterioare, Apare volumul V din ediţia *Scrieri,* cuprinzând povestirile lui Zaharia Stancu. La 5 decembrie, se stinge din viaţă Zaharia Stancu.

Opera sa este tradusă, până astăzi, în 32 de limbi străine.

O. G.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă reproduce integral textul ediţiei a doua (Editura pentru Literatură, 1964) a romanului *Pădurea nebună.*

Sub această formă, adică incluzând şi episodul *Uruma,* care a fost publicat şi separat, romanul a apărut şi în versiuni străine (cehă, maghiară şi rusă).

O. G.

I

UNCHIUL TONE SE UITĂ PONCIŞ la mine. Mă uit şi eu la el, însă nu ponciş. Drept mă uit. Şi uitându-mă bag de seamă că în anii care s-au scurs de când nu ne-am văzut a mai îmbătrânit, Mustăţile i-au mai albit. Nu şi le mai tunde. Nu şi le mai potriveşte. Le poartă zburlite. Fruntea, pe care i-o ştiam încruntată, i s-a mai zbârcit. I s-au mai lăsat şi obrajii. Creştetul capului, plin de sudoare, îi luceşte. Bietul! A început să chelească. Mi se pare că acum se asemuie şi mai mult la chip cu maică-sa, cu aspra-mi bunică de la Cârlomanu. Ochii bunicii, însă, au rămas tot limpezi, tot tineri. Bunica vede însă uliul cum se roteşte în zbor, deasupra satului, prin slăvile albastre. Când are ceva de cârpit ori de cusut, vâră singură aţa în ac. Cât despre mâini, nici vorbă să-i tremure. Dacă mi-ar da o pereche de palme, m-ar rătuti. De anul trecut nu m-am mai dus pe la ea. Acum, ochii căprii şi răi ai unchiului Tone au ostenit, s-au tulburat, au fugit şi s-au pitit în adâncul capului. Când e nevoit să socotească, scoate ochelarii din buzunar şi şi-i pune pe nas. Strâmb şi-i pune. Se chiorăşte prin sticlele lor tulburi, neşterse de praf şi de pete, până îl trec năduşelile.

Ne privim îndelung, tăcuţi. El cu duşmănie mă priveşte. Eu, ca de obicei, cu dragoste. După ce ne saturăm amândoi de privit, din prag, cuprins de teamă şi de sfială, mă înclin şi-i dau bună ziua. Unchiul Tone nu-mi răspunde. Nici măcar cu o clipire din ochi nu-mi răspunde. Îmi iau inima în dinţi, îmi fac cruce cu limba în cerul gurii şi intru în prăvălie. Rămân totuşi aproape de uşă. Mai departe, cu toate că nu sunt fricos de felul meu, nu cutez să merg.

În pofida câinoşeniei lui, cunoscută şi răscunoscută de toată lumea, unchiul Tone mi-e scump. De când am învăţat să umblu, ştiu că mă asemui oarecum cu el, tot aşa cum mă

asemui şi cu bunica după mama. Cu mulţi din vechile spiţe de oameni din care mă trag mă asemui. Găsesc în mine, mai mult decât aş fi dorit-o, şi tocmai când mă aştept mai puţin, câte ceva din firea lor iute şi sălbatică, aprinsă şi năpraznică. Uneori mi se pare că aflu în mine rămăşiţe din surâsurile lor nesurâse, fărâmituri din bucuriile lor netrăite, cioburi din umilirile lor ne răzbunate şi din suferinţele lor nealinate, stropi din arzătoarele lor lacrimi neplânse. Toate câte le-au îndurat înaintaşii mei, care au fost şi care acum nu mai sunt, am de gând să le răzbun. Lacrimile ce vor încerca să-mi izvorască sub pleoape, să le înăbuş m-am hotărât, nu să le plâng. Nu-mi place să trec printre semeni ca un văicărici. Până acum m-am ţinut zdravăn. N-am trecut. Nădăjduiesc să mă ţin bine şi de acum înainte.

Muţenia unchiului Tone mă doare şi mă îndârjeşte. Cu toate acestea, mă mai înclin în faţa lui încă o dată. Îi mai dau încă o dată bună ziua. Tot nu-mi răspunde. În schimb, mă măsoară de câteva ori cu ochii, din creştet până-n tălpi şi din tălpi până-n creştet. De ce m-o fi cântărind atâta? Poate pentru că sunt îmbrăcat în straie curate şi nepeticite. Poate pentru că am obrazul galben ca lămâia. Poate pentru că m-am tuns chilug. Arăt ca un băiat cuviincios. Dar el se miră. Poate se miră pentru că mă ştia jerpelit, nespălat şi cu chică mare, stufoasă, neţesălată.

Întârzie cu privirile mai ales asupra mâinii în care port o geantă mare şi grea, doldora de cărţi. Citesc pe chipul lui puhav şi plin de cute nedumerirea. Nu prea înţelege ce e cu mine. Nu-i vine să creadă că i-am călcat pragul numai ca să-mi răcesc gura degeaba, zicându-i bună ziua. Are dreptate. Liota lui de neamuri de pe lunga, îngusta şi săraca vale a noastră, a Călmăţuiului, şi-l închipuie negustor de seamă, cocă de bani. Cum îi intră o rubedenie în prăvălie, îi şi cere s-o miluie.

— Bă-mi un pol, nene Tone, să-mi îngrop nevasta.

— Dă-mi zece lei, unchiule, să-mi botez noul-născut.

— Ajută-mă cu ceva, Tonişor, să-i fac Marandei nuntă.

Mă bănuie şi pe mine că am venit la el cu cerşeala. Vede şi în mine un nemâncat, care ţine morţiş, să se înfrupte cu ceva din puţinul lui avut. Tace. Şi după ce se încredinţează că a tăcut destul, osteneala din ochi îi piere. Încruntat, rânjind ca un zăsvod care îşi simte ciolanul în primejdie, mă întreabă acru:

— Ce e, măi beteagule? Ai isprăvit de colindat lumea? Am auzit că te-ai apucat să dai ocol pământului într-un picior! Şontorogule! Terchea-berchea! Nu cumva te-a picnit strechea şi-ai venit într-o fugă de la Omida să-mi cazi mie pe cap?

Cuvintele lui slinoase şi bolovănoase nu mă supără. Zâmbesc. Dulce zâmbesc.

— N-ai de ce să te temi, dragă unchiule. N-am de gând să-ţi aduc pagubă. Am de dat un examen. La liceu.

— Dacă ai de trecut un examen, du-te la liceu. Ce cauţi la mine? Aici e birt, birt economic, cum scrie pe geam, nu liceu.

— Va trebui să rămân în oraş o săptămână, două.

— Rămâi. O săptămână. Două. Nouă. Cât ai chef. N-am nimic împotrivă. Târgul e mare. Unde trăiesc atâţia papugii, atâtea haimanale şi atâtea secături, poţi să faci şi tu umbră pământului.

Mi se stinge zâmbetul. Mă pune în rând cu papugiii, cu haimanalele, cu secăturile! El, tocmai el, care, fiind frate cu mama, e de acelaşi sânge cu mine! Buzele încep să-mi tremure. Obrajii mi se roşesc şi-mi ard, îmi ard şi urechile. Dintr-o dată, se iscă şi creşte în mine mânia, îmi vine să-i strig că nu sunt papugiu, că nu sunt haimana, că nu sunt secătură, că nu sunt nici măcar pomanagiu, cum se pare că mă crede. Îmi vine să uit că mi-e rudă şi să-l înjur, să-l spurc. S-ar cuveni chiar să-i arunc geanta în cap. Mă stăpânesc. Îmi muşc fălcile, şi-n timp ce mi le muşc îi surâd iarăşi. Ca să-i câştig, bunăvoinţa îi surâd. Mă aud spunându-i:

— N-am unde dormi, unchiule.

Otrăvit, fratele mai mare al mamei mă povăţuieşte:

— Cum n-ai unde dormi*?* La hotel. Cărăbăneşte-te la hotel. Sunt atâtea hoteluri în oraş. Pentru toate soiurile de clienţi şi pentru toate pungile.

— M-aş duce, însă…

— Însă ce?

— La hotel odăile sunt scumpe, unchiule. N-am destui bani ca să plătesc hotelul.

La auzul cuvântului bani, unchiul Tone turbează. I se bulbucă şi i se aprind ochii. Se îneacă. Tuşeşte. Răcneşte:

— Şi nu cumva ai vrea să-ţi dau eu?

Îmi moi glasul. Mi-l îndulcesc. Cât pot mi-l îndulcesc.

— Nici pomeneală de aşa ceva, unchiule.

Auzind că nu e vorba de bani, unchiul Tone se mai domoli. Ochii i se liniştiră. Obrazul i se limpezi. Oftă, oarecum uşurat. Şi după ce oftă, mă iscodi cu viclenie:

— Atunci, nepoate, ce-ţi pofteşte rânza!

— Mai nimic, unchiule. Te-aş ruga să-mi îngădui să dorm la dumneata. Unde s-o găsi şi cum s-o putea. Chiar în curte, lângă zid. Acum e vară, şi nopţile sunt calde.

— Să dormi! De! Casa e încăpătoare. Curtea e şi mai încăpătoare. Nu m-ar costa nimic şi n-ar fi mare lucru.

— N-o să-ţi aduc niciun neajuns, unchiule. Îţi făgăduiesc.

Se gândi. Chibzui. Clătină din cap. Se temu să nu-l păcălesc şi-şi căută glasul acru. După ce-l găsi, se răsti iarăşi:

— Dar de mâncat unde ai să mănânci? Tot la mine? Ce ţi-ai zis tu când ai plecat de acasă? Îmi iau picioarele la spinare şi — tipa-lipa, lipa-tipa — ajung la Ruşii-de-Vede. Acolo, nu mă doare capul. Trag la unchiul Tone. De dormit, dorm la unchiul Tone. De mâncat, mănânc la unchiul Tone. Nu mă costă nimic.

Tăcui. Unchiul Tone continuă:

— Nu eşti chiar aşa de nătâng cum vrei să pari, nepoate. Dar trebuie să-ţi intre bine în capul tău sec că socoteala de-acasă nu se potriveşte câtuşi de puţin cu cea din târg.

Prinsei glas. Protestai:

— Nu, dragă unchiule. Cu mâncarea n-o să te supăr. Este adevărat că sunt sărac, dar nu chiar lipit pământului. Am adunat câţiva gologani, îi păstrez pentru pâine. Mi-ajunge pâinea. Iar apă… Apă am să beau, când mi-o fi sete, de la cişmeaua din stradă…

Nu socotii că e cazul să-i spun mai mult. Tăcui. Şi, tăcând, aşteptai să arunce asupra mea o găleată de sudalme şi să mă ia la trei-păzeşte. Unchiul Tone, însă, nu mă înjură. Nici nu mă luă la goană. Uită de mine. Aşa cum li se întâmplă uneori oamenilor în vârstă, mintea îi lunecă în altă parte. Îl furară, pe neaşteptate, alte gânduri. Suspină. Îşi duse mâna la inimă. Pe urmă privi strada pustie, încărcată de praf, prin geamul de lângă tejghea, pe care scria cu litere albe şi mari:

LA TONE
BIRT ECONOMIC
SERVIM CIORBE CALDE
şi
MÂNCĂRI CU SOS
GUSTOASE.
SEARA SERVIM
FRIPTURI
şi
MITITEI
AVEM
VIN — ŢUICA — BERE — SECĂRICA.

De peste douăzeci de ani, de când vânduse cârciuma de la noi din sat, de la Omida, şi se mutase, în sfârşit, la oraş, unchiul Tone stătuse zi de zi şi seară de seară pe acelaşi scaun tare, cu coatele rezemate de aceeaşi tejghea de pe care se ştersese de mult vopseaua, privind prin acelaşi geam aceeaşi stradă pavată cu bolovani scoşi din albia râului Vedea, care trece pe lângă oraş, aceleaşi trotuare de cărămidă roşie, crăpată, spartă, tocită.

Îi respectai afundarea în gânduri. Nu îndrăznii să-l mai tulbur cu nicio rugăminte. Ziua, care se măcina încet ca oricare alta, era albă, puternic însorită. Văzduhul fierbinte, înăbuşitor şi apăsător avea miros tare, înţepător, de

gunoaie vechi, putrede. Liniştea se sfărâmă. Trecu pe stradă un bragagiu turc, cu o doniţă în mână. Fesul turcului — vechi şi roşu. Cămaşa zdreanţă. Şalvarii — peticiţi. Picioarele — negre, păroase, goale.

— Braga... Braga rece... Cinci bani cana... Braga... Numai cinci bani cana...

Altădată, în vremuri vechi, moarte şi uitate, turcii fuseseră stăpânii ţinutului şi ai oraşului. Acum mai trăiau câţiva pe la margine, în case mărunte şi albe. Vindeau alviţă şi locum, simit şi bragă şi-şi îndurau cu resemnare lucia sărăcie.

Din pricina căldurii, mă năpădiseră sudorile. Văzând bragagiul; mă păli setea — o sete adâncă, mistuitoare. Vrusei să mă iau după turcul prăpădit, să-i dau cinci bani, să beau o cană de bragă. Însă rupturile pe care le purta pe trup şi pe care le bănuii cu îndreptăţire colcăind de păduchi îmi retezară pofta. Setea îmi rămase, crescu şi începu să mă chinuie. Răbdai. Eram obişnuit să rabd foamea şi setea şi, la nevoie, chiar nesomnul.

După turc, pe stradă, abia târându-se, trecu o birjă goală, dărăpănată. Caii, costelivi, neţesălaţi, se mişcau ca melcii. Pe capră, birjarul bărbos moţăia. Se ivi, ieşind dintr-un gang umbros şi muced, un milog fără picioare. Purta pe cap o capelă militară soioasă. Pe piept îi atârnau două decoraţii, dovezi că în războiul care abia se încheiase omul fusese brav. Ghemuit într-un cărucior de scânduri, tras de doi câini, înaintă pe trotuar ca o broască ţestoasă. Vru să întindă mâna, să cerşească, dar strada era tot pustie.

Fără îndoială că unchiu-meu Tone văzu ceea ce văzusem şi eu. Faţa lui însă rămase nemişcată, de parcă nu văzuse nimic. Poate se gândea la îndepărtata lui tinereţe, când s-a însurat cu mătuşă-mea Finica şi a luat zestre locul îngust pe care, mai târziu, cheltuind toate economiile şi mai împrumutându-se în dreapta şi-n stânga, îşi clădise casa Poate se gândea la timpul petrecut altădată la noi în sat, la Omida. Acolo, pe îngusta, lunga şi săraca vale a

Călmăţuiului nu-i mersese prea rău. Cârciuma îl ajutase nu numai să-şi ducă zilele, dar chiar să pună ceva deoparte. Poate se gândea la vara îndepărtată în care deschisese birtul acesta şi la nădejdile pe care şi le pusese în negustoria lui. De pe când era copilandru încă, şi slugărea harnic şi tăcut la unul sau altul, năzuise să devină măcelar şi birtaş şi să strângă avere. Dacă i-ar fi dat şi norocul sprijin, ar fi izbutit. Norocul însă trecuse pe lângă unchi-meu fără să se oprească. Norocul nu se uită la săraci. Neam de curvă parşivă, norocul nu se uită decât la bogaţi. Pragul lor îl trece. În casa lor intră.

În casa unchiului Tone, întâi la noi, la Omida, şi apoi aici, la Ruşii-de-Vede, plozii hulpavi şi gălăgioşi veniseră unul după altul. Anul şi găvanul. Apoi mătuşă-mea Finica… Tocmai când îi fusese lumea mai-dragă, se stinsese. O iubise? O iubise cu adevărat? Poate! Acum nu mai ştia. Acum nu-şi mai amintea. Între timp, inima i se uscase. Ca iasca i se uscase.

De cum trecusem pragul unchiului Tone, înţelesesem dintr-o ochire că birtul tânjea cam de multişor după muşterii. În fundul prăvăliei, care mirosea a sărăcie cu lustru, se arătă, nechemată şi neaşteptată, în deschizătura unei uşi, vară-mea Vastea. Ne dădurăm bună ziua din ochi. Zăpăcita! Nu înţelese că între mine şi unchi-meu e ceartă! Îmi surâse. Îi surâsei şi eu. Vară-mea ajunsese codană. Avea părul ca orzul copt, lung, cârlionţat. Din mucoasa pe care o ştiusem de pe când îmi sărea în cârcă de cum mă vedea, îmi ciufulea chica şi-mi răsucea urechile, anii care trecuseră scoseseră la iveală o mândreţe de fată. Numai de n-ar năpăstui-o şi pe ea soarta! Ca mai toţi ai casei, ajuta la mărunta negustorie a unchiului Tone, muncind la bucătărie.

Acum, după ce ni se stinseră amândurora zâmbetele, vară-mea Vastea se uită la unchiul Tone. Se uită şi la mine. În sfârşit, pricepu. Nu zise nimic. Întunecându-se la faţă, se apucă să cureţe birtul. Aşează scaunele pe mese cu picioarele în sus. Stropi duşumeaua. Mătură. Scutură praful

de pe poliţe. Rândui scaunele la loc. Şterse mesele. În tot acest timp, în care eu rămăsei înmărmurit lângă uşă, se codi să-mi mai arunce vreo privire. Se arătă şi vară-mea Nigrita. Deschise geamul care despărţea bucătăria de sala birtului. După aceea începu să spele într-un lighean vasele ieftine. Le freca uşor cu cenuşă, le trecea prin apă limpede, le punea să se usuce. O! Ce înaltă era, cu mijlocul subţire, ca tras prin inel! Părul, castaniu îl avea, iar pe undeva pe la ochi, pe la gură, se asemuia mult cu mama când fusese şi ea tânără. Mi-era milă de mâinile vară-mi Vastea, dar mai milă-mi era de mâinile vară-mi Nigrita. Erau mari, roşii, umflate. Îţi făcea rău să le vezi. După câte îmi aduceam aminte, arzător şi amăgitor îi era glasul Mă simţeam furat de pământ şi purtat lin de puteri nevăzute prin slăvile nemărginite ale cerului, când se întâmpla să mă aflu pe la ei şi s-o ascult cântând. De mult n-o mai auzisem. Doream s-o aud iarăşi.

În vreme ce unchiul Tone tăcea, şi Vastea ştergea ferestrele, vară-mea Nigrita, ca şi cum mi-ar fi ascultat gândurile, prinse să îngâne un cântec vechi. Cântecul pătrunse în mine ca o mireasmă tare, de pelin veşted, şi mă ameţi. Trecutul învie cu toate tristeţile lui, mi se înfăţişă şi mă copleşi.

O mai auzisem cântând cântecul acela, demult, înainte de război, când, trăind trai pe vătrai, îmi câştigam viaţa aci, în oraş, slujind la Bănică Vurtejanu, la Mielu Guşă şi la toţi ceilalţi stăpâni cu care mă pricopsise soarta sau numai întâmplarea. Atunci, da, pe bună dreptate, cântecul îşi avusese faima lui! Dar acum, în întinsul, prăfuitul şi jalnicul târg în care mă reîntorsesem, poate că numai vară-mea Nigrita şi-l mai amintea şi-l mai cânta. Era prins cântecul de adolescenţa ei, pe care şi-o petrecuse muncind şi visând, oftând şi cântând şi acirând după un strop de bucurie, în birtul şi în curtea unchiului Tone. Birtul era şi atunci, ca şi acum, sărac. Curtea, îngustă şi lungă, era, şi atunci ca şi acum, umbrită de un singur măr zbârcit, căruia îi plesnise

coaja şi i se uscaseră, în afară de două sau trei, ramurile răsucite şi scâlciate. Dând cu puţin mai înainte târcoale casei şi, după atâţia ani, văzând iarăşi mărul, mi se năzărise ca într-o nălucire că acolo, în mijlocul curţii, stă nemişcată o fată bătrână cu urechile clăpăuge şi cu gingiile ştirbe.

Îmbătrânesc zidurile.
Îmbătrânesc copacii.
Îmbătrânesc bogaţii.
Îmbătrânesc săracii.

Dacă vieţuieşti la sat, nu prea iei în seamă că arborii îmbătrânesc. Lângă cei vârstnici răsar alţii, şi an de an noii răsăriţi se înălţă în soare cu frunzişul proaspăt şi verde, cu tulpinile zvâcnind de sănătate. Arborii tineri acoperă cu frunzişul şi cu vigoarea lor bătrâneţea şi urâţenia celor din jur, pe care securea nu întârzie să-i doboare. Dar într-o curte de oraş dărăpănat, dărăpănată şi ea şi împrejmuită de ziduri mucede, coşcovite şi crăpate, cu tencuiala mâncată de ploi, cum era curtea unchiului Tone, un pom singur e mai frumos parcă, dacă e tânăr şi vânjos. Şi e grozav de neplăcut vederii după ce îmbătrâneşte şi se umple scoarţa de noduri, de umflături, de pleznituri şi de bube.

Timpul, care lunecă într-una tolănit în sania lui cu tălpi de argint, se pregătea pe îndelete să aducă toamnă. Oraşul era năpădit de soare, ca şi câmpul fără hotare, acoperit de mirişti galbene şi de păduri uriaşe de porumb, pe care îl străbătusem la pas ca să ajung până aici, în pragul birtului economic al unchiului Tone. Dar, între atâtea ziduri răpănoase şi între atâtea acoperişuri de tablă mâncată de rugină şi de olane strâmbe, lumina soarelui părea ostenită şi ofilită faţă de lumina vie şi proaspătă care stăpânea şesurile de la zare la zare. Vară-mea Nigrita cânta încet, aproape şoptind:

Şi-atunci a plecat la război
Călin, cel mai tânăr băiat
A plecat la război...

Războiul! Cu puţin timp în urmă, peste întregul pământ trecuse, cu tăvălugul lui de foc şi de moarte, războiul. Pe toţi care scăpasem ne chinuise, ne istovise, ne îmbătrânise. Ne păstrasem viaţa, însă rămăsesem mai goi de gânduri, mai abătuţi, mai seci de vlagă. Nu teama de moarte ne măcinase, ci mizeria, nesfârşita mizerie, cu foamea ei, cu păduchii ei, cu neliniştile ei, cu spaimele ei de mai rău.

Ca să-şi adoarmă gândurile care-l sfredeleau, îl rodeau şi-l întunecau, unchiul Tone îşi umplu halba. Nu ştiu de ce, îmi veni să zâmbesc. Şi chiar zâmbii. Berea părea a fi rece. Gulerul halbei se umfla. Unchiul Tone duse halba la gură şi sorbi pe nerăsuflate. Cu dosul mâinii îşi şterse mustăţile pleoştite. Răcorit, se dezmetici, pogorî pe pământ, minţile i se reîntoarseră în birt, îşi luă seama şi îmi luă seama, şi după aceea îşi aduse aminte de vorbele pe care le schimbasem între noi. Mă întrebă domol:

— Şi de mâncat unde te lăudai că ai de gând să mănânci?

— Nu te îngrijora, unchiule. O să văd eu. O să mă descurc.

Vorbii dulceag. Vorbii ca un năvleg. Crezu că încerc să-l înşel, că vreau să-mi bat joc de el. Sări în sus de parcă i-aş fi pus sare pe rană. Strigă:

— Ce să vezi? Neisprăvitele! Derbedeule! O să-mi dai ocol bucătăriei în fiecare zi şi n-o să te laşi până n-o să şterpeleşti ceva. Nemâncatule! Cară-te! Cară-te, că de nu…

Vară-mea Nigrita îşi sugrumă cântecul. Vastea se opri din scuturat. Mă îndemnă din ochi să plec. Îndemnul era bun. Însă nu plecai. Mă încăpăţânai să mai aştept un cuvânt. Un cuvânt omenesc. Îl aşteptai zadarnic. Unchiul Tone, ca ieşit din minţi, urlă:

— N-auzi? Cară-te! Cară-te, că de nu…

Ochii i se înviorară. Luciră. Scăpărară. Vărsară foc. Trecui peste istoveala care mă cuprinsese. Îmi adunai puterile şi izbutii să ies din încremenire. Plecai. După doi

paşi, ajuns în prag, mă puse dracul să mă răsucesc pe călcâie şi să-i spun:

— Mulţumesc, dragă unchiule. O să mă rog lui Dumnezeu să-ţi dea şi mai mult noroc decât ţi-a dat până acum.

Nici n-apucai să închid bine gura, că halba pe care o ţinea unchiul Tone în mână zbură vâjâind pe lângă urechea mea şi se sfărâmă în mijlocul străzii. Fusese cât pe-aci să mă lovească în cap. Zâmbii. Şi-mi spusei: Mare baftă am avut! Era gata-gata să mă aleg cu capul spart. Numai atât îmi mai lipsea: să umblu bandajat, să se uite lumea la mine ca la un cal breaz-bârlc-breaz…

Bucuros că scăpasem ieftin, îl înjurai de la obraz de grijanie şi de lumânare şi o zbughii. Unchi-meu ieşi după mine şi, din uşa birtului, îmi dădu cu ho şi-mi strigă:

— Oarba!… Oarba după tine!…

Uliţa era tot pustie. Nu găsii potrivit să mă opresc din mers, să mă întorc şi să-i răspund. Şontâc-şontâc, mă îndreptai către grădina publică, să mă odihnesc acolo la umbră, pe-o bancă.

O! Voi, care citiţi aceste pagini! Păcat că nu cunoaşteţi oraşul de pe Vedea pe care mă străduiesc să vi-l evoc! Păcat mai ales că nu l-aţi cunoscut în anii în care mi-am pierdut eu tinereţea pe-acolo! Nu l-aţi fi uitat niciodată, aşa cum nu l-am uitat eu.

După lungul şi greul război cu nemţii, îl găsisem tot acolo unde îl ştiusem. Numai oamenii mi se păreau a fi alţii. Cei pe care îi cunoşteam după faţă şi după nume mai îmbătrâniseră. Lângă ei însă mai veniseră de prin satele din preajmă alţii. Apoi, în locul celor care muriseră se mutaseră sub coastă şi dormeau acolo împăcaţi cu soarta, nemaizbuciumându-se pentru deverul lor, năpădiseră şi se statorniciseră la centru negustoraşii de pe la mahalale care, îndeletnicindu-se în anii războiului cu specula ori cu furtişagurile, prinseseră cheag.

Este clopotul din limbă,

lumea se schimbă.
Clopotul tace,
lumea tot se preface.

Fie că vrem, fie că nu vrem, fie că trăim vreme de pace ori vreme de război, timpul îşi continuă lucrarea lui, şi lumea, cât e ea de mare, se schimbă într-una. Numai cine are mintea ştirbă nu bagă de seamă.

Mă mai schimbasem şi eu, şi nu puţin, de când plecasem din Ruşii-de-Vede pentru a-mi căuta prin alte ţinuturi ale pământului pâinea şi rostul trecuseră şi pe lângă mine, şi peste mine anii. Mă ciobiseră. Însă mă şi crescuseră. Devenisem un băieţandru înalt, subţire ca un şarpe şi slab scoabă. Obrajii, pe care uneori se scria tristeţea, iar alteori — numai umbra ei, tot galbeni şi plini de pecingini îmi rămăseseră. Şi se mai întâmplase ceva care mă mâhnea şi-mi întuneca inima: cu cât înaintam în vârstă, cu atât vechiul meu beteşug se înrăutăţea. Tot mai anevoie târam după mine piciorul lovit de boala care, cu ani în urmă, se năpustise asupra mea şi mă schilodise. Când vremea era frumoasă, trăiam zile şi nopţi în care mi se părea că piciorul beteag nici nu mai face parte din trupul meu. Îmi atârna de şold bleg şi rece, ca un lucru străin şi netrebnic. Îl simţeam ca al meu numai pe timp câinos. Atunci mă durea. Cu durerile cărnii şi ale oaselor, însă, mă obişnuisem ca sacul cu peticul. Nu le mai luam în seamă decât atunci când erau deosebit de adânci. Altfel, eram în stare să tai lemne, să sap, să car saci, să bat cu ciocanul, să scriu, să citesc, să predau lecţii ori să învăţ fără să mă sinchisesc prea mult de ele. Soarta mă însemnase cu semn greu. Trebuia deci să port prin lume până la sfârşit semnul blestemat, ba chiar să mă bucur că scăpasem destul de ieftin din încercare, cu pierderea, pe jumătate numai, a unui singur picior.

Mergând încet pe lângă zidurile coşcovite ale prăvăliilor de pe Strada Mare, trecui şi pe lângă dugheana “La înger”. Îmi adusei aminte, nu fără amărăciune, că altădată slugărisem câteva luni şi în această prăvălie mucedă, în

care se vindeau, pe bani gheaţă ori pe datorie, lumânări şi tămâie, încălţăminte cu tălpi de mucava, chimbrică, straie prost croite şi rău cusute pentru morţi şi sicrie pentru răposaţii de toate vârstele. Acum, în ceea ce privea îmbrăcămintea, moda se schimbase. Hainele sărăcuţe pentru morţi aveau şi ele altă croială. Alte fasoane aveau ghetele şi pantofii. Numai sicriele îşi păstraseră vechea lor formă: lungi, înguste la picioare şi largi spre umeri, cu capacul uşor boltit. Râsei ca prostul, de unul singur. Aveam, de când mă ştiam, acest urât obicei. Omul, care atâta timp cât trăieşte se zbate şi se lăcomeşte de parcă nu i-ar ajunge întregul pământ, o dată mort, se mulţumeşte să stea o veşnicie între patru biete scânduri!

— *Darie! Ai început să baţi câmpii!...*

— Să-mi fie cu iertare...

Nu mă mai gândii la nimic. Mă uitai la firma domnului Mielu Guşă, spânzurată la vedere, deasupra uşii, şi observai că era aceeaşi. Pesemne că jupânul nu socotise că a sunat ceasul s-o înnoiască. În vremea în care eu nu mai trecusem pe aici, îngerului zugrăvit cu iscusinţă pe tabla de tinichea îi căzuseră aripile. Acum, acest mesager al Domnului nostru Savaoth — plin e cerul şi pământul de mărirea lui — mai păstra, agăţate de umeri, doar flendurile pelerinei. Vopseaua albă cu care fuseseră scrise cândva cuvintele *La înger* o rosese şi-o ştersese ploaia. Se mai desluşeau însă câteva litere răzleţe: ...a... *nger...*

N-avea niciun haz să ţin în mine supărarea pricinuită de neplăcuta întâlnire cu unchiul Tone. Mă străduii deci s-o lepăd în drum şi să uit cât mai repede tot ceea ce păţisem. Încercai să cuget asupra lui Mielu Guşă şi-mi trecu prin cap că fostul meu stăpân ar fi trebuit să dea jos firma şi s-o trimită la reparat. Cheltuiala negustoraşului ar fi fost neînsemnată, iar folosul — mare. Un înger, chiar pictat, dacă-şi pierde aripile nu mal are niciun chichirez. O firmă scâlciată, cu litere şterse, alungă cumpărătorii. Fiecare,

văzând-o, îşi spune! “Negustor pârlit. Nenorocos. Păgubos. Nici firmă n-are ca lumea, darmite marfă…”

Îmi amintii că în oraş se afla un pictor de firme, înainte de război, când mai trăisem eu pe aici, pătimind multe şi îndurând destule, îmi încrucişasem deseori paşii cu ai lui. Era tânăr şi zvelt pe vremea aceea. Abia se întorsese de prin străinătăţi. Războiul, care înecase lumea în fum şi-n sânge şi-o prăpădise în parte, îl silise să se întoarcă. Purta pictorul lavalieră neagră şi pălărie cu gardini mari. Şi mustaţă subţire, lipită pe buza de sus, purta. Fetele din târg, de familie, care trecuseră prin pensioane, când îl vedeau se chiorau după el.

— Pictorul…

— O raritate a oraşului…

— Cum îi cheamă?

— Caba.

— Nu e urât.

— De urât nu e urât. Se spune că nici prost n-ar fi. Dar…

— Dar ce?

— N-are după ce bea apă.

— E talentat.

— Mai bine-ar avea o moşioară. Cu talentul…

— Ştiu. Se moare de foame.

După câte pricepusem, năzuise şi, după cum auzisem, mai năzuia încă să ajungă un artist faimos. Mie unuia îmi plăcea. Numai cu lavaliera şi cu pălăria lui ciudată nu mă împăcăm. Pe atunci, puţin a lipsit să ne cunoaştem. Locuia pe una din ulicioarele de pe lângă cimitir, unde totdeauna mirosea dulceag, a mort proaspăt, într-o casă cu acoperiş ţuguiat. Pe înserate, se vântura de unul singur, îngândurat, prin centrul târgului. Îşi ridica ochii şi zâmbea de câte ori trecea pe lângă statuia generalului Mantu. O găsea, fără îndoială, de prost gust. Mulţi, vorbind despre el, îl luau în râs.

— Domnul Caba, mâzgăliciul.

— N-aş da pe el nici două cepe degerate.

— Umblă cu capul în nori.

— Visează cai verzi pe pereţi.

Nu trecuse mult, şi prăfuitul târg se obişnuise şi cu tânărul pictor. Retras în coliba din apropierea cimitirului, Caba zugrăvea sărăcăcioase privelişti, picta copii mucoşi, ochioşi şi zdrenţăroşi, creiona ţărani flămânzi, desena milogi şi măturători, spălătorese trase şi palide, şi ofticoase fete de stradă, stâlpi de cafenele şi ţigăncuşe zvelte; în sfârşit, cam tot ce alcătuia scursura şi drojdia oraşului.

O dată s-a apucat şi a schiţat în cărbune nişte ţărani, presupuşi a fi hoţi de cai, pe care îi văzuse purtaţi în lanţuri pe străzi de către jandarmi chipeşi. Poliţiştii l-au ridicat noaptea de acasă, l-au dus într-un beci, l-au bătut măr, l-au stâlcit aproape, şi i-au dat drumul cu povaţa:

— Să-ţi vâri minţile-n cap. Aşa ceva nu se fotografiază şi nu se desenează.

— Am desenat ce-am văzut.

— Nu trebuie să desenezi tot ce vezi. Auzi?

— Aud, domnule. Aud, deşi îmi vâjâie urechile.

Atunci mi-am dat pentru întâia oară seama că un artist, chiar dacă trăieşte într-un târg janghinos şi răpănos ca Ruşii-de-Vede, vrea să ajungă să fie cunoscut. Caba era şi el dornic de glorie, ţinea să fie şi el admirat. Din aceste pricini îşi expunea din când în când lucrările în vitrina librăriei, unde vindea cărţi de şcoală, tăbliţe şi condeie, creioane şi penare prietenul meu mai în vârstă, nenea Papagal. Nimeni nu se oprea să le privească, nici măcar gunoierii ori haimanalele, şi nimeni în tot oraşul acela, în care bogaţii se numărau cu sutele, nu se gândea să i le cumpere. Zăceau acolo cu săptămânile. Le scorojea şi le decolora soarele. Nenea Papagal îl chema pe Caba.

— Am nevoie de vitrină, pictorule, ne-au sosit mărfuri noi.

Caba îşi aduna cartoanele, le învăluia într-un jurnal, te ducea acasă. Se spunea că după ce le păstrează o vreme le rupe în bucăţi şi aprinde focul cu ele. Mai pe urmă, când au socotit că pictorului i-a ajuns cuţitul la os şi i-a căzut nasul,

negustorii şi negustoraşii ruşani l-au chemat şi i-au comandat firme. Caba nu s-a arătat om năzuros. Le-a primit. Pentru că

gură de om,
gură de câine
cere pâine.

Când a început să lucreze firme, ruşinându-se poate, nu-şi scria numele pe ele. După un timp însă, i s-o fi părut că totuşi munca mâinilor lui nu trebuie să rămână anonimă. Semna firmele pe care le lucra, cu iniţiale. A sfârşit prin a le iscăli cu numele întreg: Dimu Caba.

După ce în toamna lui 1916, scârbindu-mi-se şi de oraş, şi de orăşeni, îl părăsisem, auzisem de la ruşanii pe care-i întâlnisem întâmplător prin alte părţi ale judeţului că pictorul de firme fusese lovit de o urâcioasă boală de ochi şi că era pe cale să ajungă orb buştean. Ştirea, pe care nu aveam cum să aflu dacă era sau nu adevărată, mă mohorâse. Să fi văzut o dată lumea cu frumuseţile şi cu minunăţiile ei, cu de-alde jupân Mielu Guşă şi cu de-alde jupân Moţatu, cu de-alde jupân Bănică Vurtejanu şi cu de-alde domnul Stănică Paleacu, avocatul devenit acum stăpânul oraşului, cu de-alde domnul Mitiţă Bârcă şi Colţan, cu de-alde nu mai ştiu cine şi cu de-alde unchi-meu Tone, şi apoi să n-o mai poţi năzări nici măcar ca prin ceaţă, era, într-adevăr, o mare nenorocire, poate cea mai mare…

Acum umblam iarăşi, ca odinioară, şontorog şi lălâu prin târgul de pe Vedea şi poate că multe alte întâmplări mai vechi sau mai noi mi s-ar mai fi vânturat prin cap dacă n-aş fi dat cu ochii de unul dintre foştii mei stăpâni, de jupân Mielu Guşă, chiar de jupân Mielu Guşă, căruia nu-i duceam câtuşi de puţin dorul. Sta, păcătosul, tolănit la soare pe banca de sub firma cioantă. Era tăbăcit rău de bătrâneţe, şi de mai mult de-o săptămână uitase să se radă. Barba i-o năpădiseră firele albe. Ochii îi adormiseră parcă şi i se afundaseră în cap. Ajunsei în dreptul lui şi-mi scosei pălăria.

— Bună ziua, jupân Mielule…

— Bună…

Îşi ridică spre mine privirile. Apoi şi le lăsă repede. Nu semănăm a muşteriu. De văzut, parcă nu mă văzuse niciodată. Nu-i purtai pică pentru că nu mă recunoscuse. Mai ţinuse la casă şi la prăvălie şi alte slugi vremelnice.

Îl părăsii de îndată şi, bălăbănindu-mă de parcă aş fi fost beat, mă târâi mai departe prin zăpuşeala după-amiezii. Ajunsei la librăria “Cartea şi condeiul”. Mă oprii. Cercetai vitrina, barem să descopăr cărţi neştiute, noutăţi. Nu găsii nimic vrednic de citit şi nici măcar de răsfoit, îl întrebai pe un băieţandru care trândăvea în prag şi căsca dacă-mi îngăduie să intru în prăvălie.

— Ce vrei să cumperi?

— Nimic.

— Atunci, poate vrei să cauţi vechituri prin rafturi,

— Nici atât. Altceva aş dori: să schimb câteva cuvinte cu nenea Papagal, pe care nu l-am văzut cam de multişor.

Băieţandru cu mustaţă răsucită la vârfuri mă privi mirat, de parcă tocmai atunci aş fi pogorât cu hârzobul din cer.

— Dar pe ce lume trăieşti dumneata?

— Pe lumea asta. Cel puţin aşa cred.

— Şi vrei să vorbeşti cu nen-tău Papagal?

— De ce să nu vreau? Altădată am vorbit ceasuri întregi cu el.

— În acest caz, scumpule, întâi trebuie să aştepţi până ţi-or creşte aripi. Pe urmă să-ţi dai osteneala să zbori până la poarta raiului.

Zicând acestea, băieţandrul se uită la mine. Se minună că nu mă supăr?

Soarele după-amiezii îneca oraşul în lumină. Mă gâtuia zăpuşeala. Pe lângă zidul librăriei “Cartea şi condeiul” mişunau furnici. Erau nişte furnici mari, negre, lucioase.

— Când a murit nenea Papagal?

— De mult. În timpul războiului. În chiar ziua când au venit nemţii dinspre Olt şi-au ocupat oraşul…

— De moarte bună a murit?

— Împuşcat.

Plecai. Mă plimbai. Nu ştiui cum trece timpul. Dar timpul trecu. Seara căzu fumurie peste oraş, mă privi în ochi şi-mi surâse. Până să apuc eu să-i răspund, se puse pe treabă. Suflând cu grăbire printre buze, alungă amurgul şi îi luă locul. Cum altceva mai bun de făcut nu aveam, îi luai seama. Era o seară caldă şi apăsătoare, înstelată şi străvezie.

De unde vine seara,
cu întunericul ei străveziu,
vestind groasa smoală a nopţii?
Poate că vine,
ca şi vântul,
de dincolo de marginile pământului
Poale că vine mai de aproape,
din câmpuri.
Poate că vine
din pădurea de peste râu,
ca o ciudată pasăre
cu mii şi mii de aripi.
Poate că vine de pretutindeni
şi de nicăieri.
Poate că vine de acolo
de unde vine moartea...

Buzele cu care rostii încet această litanie, umflate şi crăpate, se lipiră una de alta şi nu mă mai ascultară. Nu mai voiră să şoptească niciun cuvânt... Mă apucai iarăşi să hoinăresc. Strecurându-mă pe lângă garduri acoperite de frunziş ori de zorele, dincolo de care se aflau grădini cu miros ascuţit de busuioc, trecui din uliţă în uliţă şi ajunsei la grădina publică. Aci, mă plimbai ostenit mort pe sub copacii drepţi, groşi şi înalţi până se aprinseră luminile mărunte şi rare ale felinarelor. Văzduhul fumuriu şi plin de umbre sta neclintit. Căldura rămăsese tot înăbuşitoare. Râvnii să mă aşez pe o bancă, să-mi trag sufletul, să-mi scot gheata care mă strângea şi mă rodea. Mi-o luaseră mulţi alţii înainte. Pe bănci nu se afla niciun locşor gol. De atâta umblet, oasele îmi intraseră unul într-altul şi mă dureau. Dorii cu ardoare să mă întind undeva, să mă odihnesc, să se usuce sudoarea care-mi năclăise trupul, să mai prind puteri. Dar unde? Pe

iarba dintre copaci nu era îngăduit nici să calci, nici să te aşezi. Vardiştii îmbrăcaţi în cafeniu vegheau ca legea să fie respectată. Moleşit şi zăpăcit cum eram, nu doream decât atât: să mă întind în iarbă, să trândăvesc un timp, pe urmă să mă ridic şi să plec încotro m-or purta paşii. Grădina publică din Ruşii-de-Vede nu avea niciun boschet în care, ferindu-mă de ochii ascuţiţi ai vardiştilor, să mă aciuiez. Numai copaci înalţi şi drepţi avea, iar copacii îşi înălţau nepăsători vârfurile mlădioase în aerul cald, vâscos şi apăsător de seară.

Nu ştiu cum se făcu, dar dintr-o dată parcă mă apucă strechea. Nu-mi mai plăcură umbrele parcului. Nici puţina lui răcoare nu-mi mai plăcu.

Plin şi îngreunat de sila mâzgoasă pe care mi-o arunca în cârcă cu nedorit belşug sleiala trupului, bălăbănindu-mă şi ţinându-mă de garduri, mă reîntorsei în târgul pleoştit peste care acum devenise stăpână deplină înstelata noapte. Mă strecurai iarăşi, cu gândurile vraişte, pe lângă fereastra birtului economic al unchiului Tone. Nu-i mai purtam nicio supărare birtaşului. Mă înjurase. Aruncase cu halba în mine. Amândouă aceste fapte erau adevărate. Însă unchi-meu mă înjurase pe mine, fiindcă se săturase tot înjurându-şi zadarnic nenorocul. Nu mie vrusese să-mi spargă capul cu halba, ci ghinionului, care, de o viaţă, se ţinuse scai de capul lui. Bietul unchi-meu! Dacă mi-ar fi stat în puteri l-aş fi încărcat cu aur şi cu fericire.

Paşii mi se opriră. Mă sprijinii de zid şi, fără să vreau, aruncai o privire înăuntru. O zării la tejghea pe vară-mea Nigrita. Acum avea obrazul vesel şi mai frumos ca oricând. Se schimbase macazul! Birtul economic era aproape plin. Muşteriii gălăgioşi mâncau şi beau. Într-un colţ, doi lăutari tuciurii scârţâiau viori. Al treilea îngâna:

Baba mea are măsele,
sele, sele, sele...
Fără şapte n-are opt,
opt, opt, opt...

Vară-mea Nigrita mă văzu. Îmi făcu semn să intru. Mă înviorai. Mă prefăcui că mă bucur. Peste o clipă mă pomenii că mă bucur de-a binelea.

În birt — fum! Fum acru! Miros de mititei! Miros de friptură de vacă şi de friptură de porc! Miros de ciorbă de varză! Miros de pâine proaspătă! Miros de ţuică, de vin, de bere, de secărică! Auzii grătarul sfârâind ademenitor în bucătărie. Mă ţinui tare, ca să nu ameţesc şi să cad de-a berbeleacul.

— Darie, treci dincolo. O să aibe Vastea grijă de tine.

— Dar iubitul meu unchi?

— Tata? A băut şi-a-ntins-o la Chiriachiţa.

Nu ştiam cine e Chiriachiţa. Îi auzeam pentru întâia oară numele. Zorit cum eram, n-avusei timp s-o întreb pe vară-mea ca să aflu. Zisei:

— Dacă se-ntoarce şi mă găseşte la bucătărie, iese iarăşi scandal.

— Când se duce la Chiriachiţa întârzie. Totuşi, mănâncă repede şi pleacă prin curte.

— Mulţumesc. Ai rămas tot cum te ştiam. Bună.

Îmi zâmbi. Zâmbetul ei mă satură pe jumătate.

— Sângele apă nu se face, dadă Nigrita.

— Uneori se face, Darie, apă sălcie se face uneori.

Puţina bucurie care-mi licărise în inimă se stinse. Nu-mi plăcea să trăiesc din pomana oamenilor, chiar dacă oamenii care mă miluiau îmi erau neamuri. Îmi stăpânii greaţa care mă podidise, urcai câteva trepte şi pătrunsei, ca un câine plouat, în bucătărie. Acolo se aflau în plină treabă vară-mea Vastea şi o femeie bătrână, groasă, pe care n-o mai văzusem. Întorcea, când pe o parte, când pe alta, mititeii şi hălcile de carne puse la fript. Înţelesei că e grataragioaica. Vară-mea Vastea, care şi ea se temea de unchiul Tone, luă la repezeală dintr-o tigaie care sfârâia o bucată mare de peste prăjit şi o înfăşură într-un jurnal. Mi-o întinse. Îmi mai dădu

şi un codru voinic de pâine neagră. Înainte de a apuca să-mi rostesc mulţumirea, vară-mea mă rugă:

— Du-te, Darie. Dacă te prinde tata cu mâncarea la tine, ţi-o ia. Iar pe mine… Pe mine mă omoară.

Mă simţii umilit şi înjosit. Nu era nimic de capul meu. Avea oricine dreptul să se uite la mine ca la un netrebnic. Cu aprigă ură îmi urâi trupul schilav şi scălâmb, care ostenea lesne şi-mi cerea cu stăruinţă să-l hrănesc şi să-l păstrez, mai departe, viu. De ce eram oare osândit să rămân mereu robul cărnii mele, robul măruntaielor mele dezgustătoare, robul oaselor mele cu puţină măduvă?

Dacă aş fi izbutit să mă lepăd de trup
ca de o covârşitoare şi inutilă povară
şi totuşi
să trăiesc,
să trăiesc!
Să fiu umbră,
dar să văd,
să aud.
Umbră să ţiu,
dar să gândesc.
Şi glas de tunet să am,
glas de vioară să am…

Murmurând şi alte cuvinte, care nu mai aveau înţeles şi care nu se mai legau între ele, ieşii în stradă cu pachetul unsuros şi fierbinte în mână.

Străveziul înserării prelungi se destrămase şi se topise. Peste oraş, peste câmpuri, peste lume, se lăsase, deplină şi mângâietoare, noaptea. Tremurând încă, mă ghemuii în mine şi, mergând pe lângă ziduri, o apucai spre gară. Când treceam prin apropierea câte unui felinar, băgam de seamă că umbra legată de picioarele mele mă urma cu credinţă. Nu era chip să scap de ea.

În cale, trecui târâş-grăpiş pe lângă cârciumi deschise, care duhneau a băutură de te trăsneau, şi pe lângă cafenele luminate, în care se jucau concine şi barbut pe bani gheaţă. Trecui şi pe lângă o ispititoare ulicioară lăturalnică. Aici se sprijineau una de alta noile case cu fete ale târgului, dintre

care cea mai vestită era aceea ţinută de o bucovineancă groasă ca o putină, pe care o chema Aspazia Harnik.

Răvăşit, tulburat şi învălmăşit, cu gura acră şi cu sufletul şi mai acru, ajunsei la gară. Sala de aşteptare, aproape goală, era murdară şi mirosea greu, a lignit. Îmi adusei aminte că sunt ostenit. Cămaşa îmi era leoarcă de sudoare. Gheata din piciorul beteag mă strângea. O scosei şi mă aşezai pe o bancă. Mă podidi foamea şi mă apucai să înghit hulpav mâncarea pe care mi-o aruncase ca unui milog varămea Vastea.

II

LA ORICE ORĂ DIN ZI SAU DIN noapte, de când mă ştiam hoinărind prin lume, găseam prin gări o sumedenie de oameni care aşteptau. Unii aşteptau un tren care întârzia. Alţii — un tren care trebuia să se alcătuiască şi să plece. Erau şi destui cască-gură, care nu aşteptau decât să se scurgă timpul. Se găseau şi dintre aceia care aşteptau doar să treacă noaptea. Nu greşeam atunci când credeam că pretutindeni se află oameni fără căpătâi pe care căderea întunericului îi sperie, pentru că nu aveam unde să-şi dea puţină tihnă oaselor. Drepte sau nedrepte, dar aşa erau rânduielile vieţii, şi nu eu singur aveam puterea să le schimb.

Pe când mă gândeam la aceste nimicuri şi înfulecam la repezeală peştele prăjit şi pâinea neagră, amăruie, auzii pe cineva spunându-mi:

— Poftă bună, băiete, poftă bună…

Nu luasem aminte nici când venise omul, nici când se aciuase alături de mine. Întorsei capul şi-l privii. Era un unchiaş cu obraz blând, adus niţeluş de spate. Avea picioarele desculţe şi purta aruncată pe spinare o flanelă de bumbac peticită. Ţinea o traistă goală pe genunchi, legată la gură şi prinsă de toiag. Umerii obrajilor îi erau uscaţi şi ieşiţi mult în afară. Sprâncenele şi mustăţile le avea stufoase şi zburlite.

— Mulţumesc, nene.

— Fumezi?

— Ca un şarpe.

— Nu cumva ţi se întâmplă să ai la dumneata o ţigară de prisos?

Vorbirea unchiaşului care mă luase cu “dumneata” îmi plăcu. Mă căutai prin buzunare. Scosei pachetul, în care

ţigările nu se isprăviseră încă, şi i-l întinsei. Darului sărac îi adăugai un zâmbet.

— Să te ţină Dumnezeu! N-am mai tras fum de tutun de ieri.

Scoase de la brâu cremenea, amnarul şi iasca şi scăpără. Aprinse ţigara, îşi puse uneltele la loc şi se apucă să fumeze cu sete. Trăgea fumul adânc în piept, îl ţinea cât putea mai mult în plămâni şi abia se îndura să-l arunce afară pe nări. După ce fumă până nu mai rămase nimic din chiştoc, unchiaşul începu să-şi treacă mâinile când pe un genunchi, când pe altul. Îi tremurau. Îmi zisei că nu de bătrâneţe. Uneori îmi tremurau şi mie. Cunoşteam şi prea cunoşteam pricina. Cu toată foamea care mă stăpânea, când începusem să vorbesc cu unchiaşul nu ajunsesem să mănânc colţucul de pâine în întregime. Cât despre peşte, abia îl înjumătăţisem. Omul se uită stăruitor la fâşia de jurnal în care înfăşurasem restul merindelor. Îi plescăiră buzele. Voia parcă să-mi mai spună ceva, şi parcă nu cuteza. Ca să-l îndemn să-şi uşureze sufletul, mă chinuii, îmi strâmbai faţa şi-i mai zâmbii o dată. Zise cu glas slab:

— Nu ştii dumneata unde se află pe aici o cişmea? Mi s-a cam făcut sete.

Pricepui că întrebarea era pusă numai ca să ne aflăm în vorbă. Îi răspunsei:

— La capătul peronului, în dreapta. Dar apa ai după ce s-o bei?

— Nu prea. Câteodată însă — poate c-oi fi ştiind şi dumneata, deşi eşti cam tinerel şi n-ai avut când să le înveţi pe toate — apa mai minte foamea, o mai amăgeşte.

— Ştiu. Am avut prilejul s-o aflu, însă mi-ar fi părut bine să nu-l fi avut.

Tăcui îmi păru rău că nu-mi ţinusem gura. Tăcu şi unchiaşul. Pe peron, doi beţivi se răstiră unul la altul. Se suduiră. Pe urmă, în loc să se încaiere, cum mă aşteptam, îi auzii râzând şi-i văzui pupându-se pe mustăţi.

Îi întinsei unchiaşului tot ce-mi mai rămăsese din mâncare.

— Poftim. Eu… eu m-am săturat.

— Să trăieşti, domnule! Să trăieşti şi să-ţi dea Dumnezeu sănătate.

— Dacă s-o-ndura…

— De ce să nu se-ndure? Nu-l costă nimic.

— Numai puţină bunăvoinţă.

— Asta cam aşa e, domnule. Puţină bunăvoinţă.

Trecu pe lângă noi un macagiu slinos şi răpănos. Ne spuse bună seara. Îi răspunserăm. Dinspre oraş veni în trap domol o birjă goală şi se opri în apropiere. Fluieră şi apoi pufăi o locomotivă. În restaurantul gării chiui un chefliu.

— Mamăăă!… Mamăăă!… De ce m-ai născut tu pe mine, mamă… Că eu nu ţi-am cerut să mă naşti, mamăăă!…

Nu-i răspunse nimeni. Se lăsă tăcerea, o tăcere adâncă, chinuitoare. Cum nu aveam ce face, în vreme ce unchiaşul de lângă mine clefăia, zgâii ochii la afişele colorate care împodobeau pereţii sălii de aşteptare. Pe unul scria:

PETRECEŢI-VĂ VARA LA SINAIA.
CAZINOU.
DANS.

Pe altul:

VENIŢI CU NOI LA MARE.

Afişul care chema oamenii cu parale la Sinaia înfăţişa o privelişte cu munţi şi cu brazi şi o vilă mândră, cu ferestrele larg deschise în soare. Cel care poftea aceiaşi oameni bogaţi la mare îmi arăta o plajă însorită, de pe care surâdeau două fetişcane oacheşe, în costume de baie. Al treilea afiş povăţuia pe cei ce-l citeau să ia înainte de masă un aperitiv Martini. Mă gândii: Nu mi-ar strica Sinaia. Aer curat. Răcoare. Marea mi-ar prii. Mi-aş prăji trupul schilod la soare. Aş înota. Aş vântura nisipul cu mâinile. Şi… poate… Poate că aş întâlni-o iarăşi pe codana tătarului din Sorg, pe Uruma, pe minunata Uruma, pe ciudata Uruma…

Amintirea tinerei tătăroaice Uruma şi a timpului petrecut pe ţărmul Mării Negre, printre tătari, năvăli ca o vijelie asupra mea, mă înfăşură, îmi umplu sufletul, iar inima mi-o arse şi mi-o secă. Îmi veni să gem. Îmi muşcai fălcile, îmi adunai voinţa şi izgonii totul cu cruzime. După ce-mi luai la trei-păzeşte amintirile, mă uitai cu jind în jur, să-mi agăţ gândurile de altceva. Sub afişe, rezemaţi de zid, se aflau ciuciţi câţiva soldaţi. Presupusei, după traistele doldora pe care le păstrau pe lângă ei, că se întorc la cazarmă din permisie. Dormeau toţi somn adânc de pământ şi de piatră, unul cu capul pe umărul celuilalt, făcând laolaltă o slinoasă grămadă cenuşie. Pielea mi se încreţi, şi carnea mi se împietri. Prin bocancii scâlciaţi, cu boturile desfăcute, li se vedeau degetele groase şi noduroase ale picioarelor. Moletierele păreau culese de prin gunoaie. Pantalonii erau boţiţi, plini de petice. Tunicile lor erau atât de soioase, încât nici nu le mai puteai ghici culoarea pe care o avuseseră cândva. Unul din ceată, cu gura larg deschisă, prinse să sforăie. Nu trecu mult, şi porniră să sforăie şi ceilalţi. Sforăind, căzură într-un somn şi mai deplin. Rumânii de pe la ţară — o ştiam din trăite şi din văzute — dorm oricum: întinşi pe lutul tare ca fierul, cu mâinile sub cap când e cald; zgribuliţi şi îndoiţi covrig când e vremea rece. Somnul lor, chiar când se întâmplă să fie năpădit de vise, e somn adânc, pentru că adâncă e istovirea trupului lor.

Unchiaşul — pe care, furat de gânduri, îl şi uitasem, uita-l-ar moartea — tot mai clefăia lângă mine. Vrând să se mintă, să i se pară că mănâncă mult şi se satură, înainte de a înghiţi dumicatul îl mesteca îndelung în gură. Clefăitul fălcilor lui începuse să mă scoată din sărite. Mă gândii că ar fi potrivit să mi ridic şi să plec, ca, să nu apuc să-i spun cumva o vorbă urâtă, însă tocmai atunci fălcile îi osteniră de atâta mestecat, înghiţi ultimul dumicat şi-mi spuse mulţumit:

— Ei, domnule, acum ştiu şi eu că am, cât de cât, după ce bea apă.

— Dacă aş fi avut de unde, ţi-aş fi dat mai mult.

— Când un sărac îţi dă bucăţica de la gură, e ca şi cum ţi-ar fi dat sufletul.

Faptul că mă mai odihnisem şi că-mi potolisem şi foamea nu mă linişti. Se iscă şi crescu în mine o acreală mucedă, care mă întunecă şi mă învenină. Mă auzii vorbind:

— Ţi-aş da şi sufletul, unchiaşule. Bucuros ţi l-aş da. Tot nu-mi mai trebuie.

Bătrânelul îşi înfipse privirile în ochii mei. Zise poruncitor:

— Să nu mai spui niciodată vorbele astea!

Poate o să le mai spun.

— Dar ce? Ţi s-a urât cu viaţa?

— Mi s-a cam urât.

Se sculă sprinten ca un flăcău şi se aşeză drept în faţa mea. Puse mâna pe toiag. Mi-1arătă.

— Dumitale… Dumitale ţi-ar trebui o ciomăgeală zdravănă. Om tânăr! Om tânăr, şi să spui că ţi s-a urât cu viaţa! Da, da… Dumitale ţi-ar trebui o ciomăgeală zdravănă!

— Crezi, într-adevăr, că mi-ar folosi la ceva?

— Păi… Nu ştii? Bătaia e ruptă din rai. Dumitale… Dumitale ciomăgeala ţi-ar scoate gărgăunii din cap.

Nu-i luai în seamă ameninţarea. ÎI întrebai:

— Pleci undeva cu trenul?

— Cu trenul? Cum o să plec cu trenul, domnule? Dar ce? Picioarele pentru ce mi le-a lăsat Dumnezeu?

Râsei. Râse şi unchiaşul. Se aşează iarăşi pe bancă. Mirosul de lignit ne înţepă nările.

— Când s-o crăpa de ziuă o să-mi iau picioarele la spinare şi-o să plec pe lângă linie. Şi-o să merg, taică, o să merg, până ce-o să ajung la Parepa.

— Eşti din Parepa?

— D-apoi de unde-ai vrea să fiu?

— Şi ce te-a adus la oraş? Un necaz? O judecată?

— Nu, domnule. M-a ferit sfântul! M-a ferit şi de necazuri, m-a ferit şi de judecăţi. Nu sunt cârcotaş de felul

meu. De când am venit pe lume nu m-am încăierat cu nimeni.

— Atunci, ai venit de la Parepa ca să te plimbi, să vezi oraşul…

— De plimbare, cum spui dumneata, nu-mi arde. Iar pentru oraş nu m-aş fi ostenit. Îl cunosc ca-n palmă. Dacă vrei să ştii, domnule, atunci află că eu am venit la Ruşii-de-Vede ca să-l văd pe fecioru-meu.

— Ai un fecior?

— Am. Unul singur. Să mi-l ţină Dumnezeu. Unul singur am şi trăieşte aici de când s-a isprăvit războiul.

— Negustor?

— Aş! Ce negustor? Avocat, domnule! Avocat mare. Poate c-oi fi auzit şi dumneata de dumnealui.

— Poate. Dacă mi-ai spune cum îl cheamă…

— Olimpie Chelu.

— Olimpie Chelu!… Domnul avocat Olimpie Chelu e feciorul dumitale?

Se răsuci spre mine. Cu glas aspru, care iarăşi căuta ceartă, îmi răspunse:

— De ce n-ar fi? Ai putea să-mi spui dumneata mie de ce n-ar fi?

— M-am mirat, pentru că avocatul Olimpie Chelu nu mai are nimic ţărănesc în el. Seamănă cu un boier adevărat. Dar ce spun eu boier adevărat? Parcă ar fi os domnesc.

— Va să zică îl cunoşti?

— Cine nu-l cunoaşte?! Îl cunoaşte toată lumea ca pe-un dulău, scurt de coadă.

Se bucură. Ochii i se luminară şi mai mult. O dată cu ochii i se lumină şi faţa uscată, încreţită, pământie.

— Grozav avocat, domnule, grozav avocat! Şi, cum spui şi dumneata, nu mai seamănă de loc a ţăran. Ca avocat, n-are pereche în oraş. Poate că n-are pereche în toată ţara.

— N-are. Fără îndoială că n-are, cu toate că e cam tinerel.

Nu-l cunoşteam pe Olimpie Chelu şi nici măcar nu auzisem vorbindu-se despre el. Minţisem ca să-l bucur pe

unchiaş. Uneori, spunând adevărul faci un om să sufere. Alteori poţi să-l fericeşti c-o minciună nevinovată.

Unchiaşu din Parepa se hrăni îndelung cu bucuria lui. Pe urmă zise cu gura plină:

— Şi ce de mai parale câştigă! Are, domnule, parale, că nici nu mai ştie ce să facă cu ele. Ca să nu prindă coclealã, le vântură din când în când cu lopata.

— Şi dumitale nu-ţi dă?

Tatăl avocatului Olimpie Chelu nu se aştepta la întrebare. Tresări. Apoi se vârî în mine şi-mi răspunse răstit:

— De ce să-mi dea mie fiu-meu parale? A? De ce să-mi dea, mă? Nu-mi dă. Şi bine face că nu-mi dă. Nu-mi dă pentru că n-are de ce să-mi dea. Banii sunt ai lui, nu ai mei. Şi dacă sunt ai lui, trebuie să şi-i păstreze şi să-i înmulţească.

Văzu că rămân nedumirit şi nemulţumit de explicaţii. Înghiţi în sec. Oftă. Şi după ce înghiţi în sec şi oftă, zise moale:

— Poate că mi-ar fi, dat. Poate că mi-ar fi dat măcar pentru tutun şi pentru drum, dar…

— De ce?

— Se teme de cucoană, de nevastă. Se teme ca de foc să n-o supere.

— Acum înţeleg. Dacă nu-l lasă cucoana, înţeleg.

Între timp mi se uscase gura. Peştele pe care-l mâncasem îmi ardea măruntaiele. Îmi aprinsei o ţigară, îi mai dădui şi unchiaşului una. Fumarăm şi tăcurăm. După ce fumarăm ţigările, zisei într-o doară:

— Te pomeneşti că nici nu ţi-ai văzut feciorul!

— De văzut, l-am văzut. Că altfel nu mă-ntorceam eu acasă. L-am văzut la poartă.

— De ce la poartă?

— Acum, că ne cunoaştem de un ceas şi mai bine, pot să-ţi spun totul, ca la popă, la spovedanie. În casa lui fecioru-meu, eu unul n-aş intra nici picat cu ceară.

— Tot din pricina cucoanei?

— D-apoi dintr-a cui? În casa lui fecioru-meu cântă, cum se zice, găina. Cu ani în urmă, i-am călcat o dată pragul. Cucoana dumnealui, cum m-a văzut, s-a-ntunecat la chip şi-a sărit cu gura la mine. Zicea că miros a oaie şi că i-am adus purici în casă.

— Poate că miroseai…

— Eu nu. Cojocul mirosea. Şi iacă mirosea cojocul, ce vină aveam eu? Toate cojoacele miros a oaie. Cât despre purici… Purici n-aveam. Era iarnă, şi puricii, iarna, nu se prea prăsesc.

— Şi dumneata vii des la oraş să-ţi vezi feciorul?

— Destul de des. Alt copil nu mai am. Mă apucă din când în când dorul de el. Două poşte şi jumătate, de la Parepa până la Ruşi, nu sunt cine ştie ce. Merg două zile. Merg cam încet, că nu prea mă mai ţin puterile. Ajung la oraş. Dau ocol casei băiatului. Mă reazăm de gard. Aştept. Îi văd cum pleacă. Uneori aştept să-l văd şi când se întoarce de la judecătorie. Grozav avocat fiu-meu, domnule! Pleacă la judecătorie cu o landră întreagă de împricinaţi după el. Se întoarce acasă cu altă landră. Îi pofteşte în casă, în salon, că are casă încăpătoare, cu salon. Stă cu ei de vorbă îi descoase. Îi vrăjeşte. Se tocmeşte. Îi uşurează de gologănaşi. Înainte de a intra în casă, trece pe lângă mine. Îi zic şi eu: “Bună ziua, domnule Olimpie!” “Bună ziua, moşule”, îmi răspunde.

— Nu se opreşte să stea de vorbă cu dumneata?

— Dacă s-ar opri, l-ar vedea cucoană-sa pe fereastră şi l-ar certa.

— Crezi că face bine?

— Bine. Cum nu se poate mai bine. Pentru că, vezi dumneata, acum el nu mai trăieşte în casă cu mine. Trăieşte cu nevastă-sa. De ce să aibă fiu-meu ceartă în casă din pricina mea?

Unchiaşul avea mâncărici la lingurică.

— Aşa să ştii dumneata, domnule! Mi-e dor de fecior? Vin şi-l văd. Mi-astâmpăr dorul? Mă-ntorc la babă. Să ştii,

domnule, grozav avocat e feciorul meu! Dac-ăi avea vreodată un proces, la dumnealui să te duci. Chiar dacă omori om, Olimpie Chelu te scapă. Dar ce zic eu te scapă? Te scoate basma curată. De furtişaguri nici nu mai pomenesc. El e şi tata pungaşilor, şi tata hoţilor. Cu guriţa lui de aur, îi izbăveşte de rele. Să nu-l uiţi, domnule. Olimpie Chelu îl cheamă. Are casă mare, cu grădină, pe Calea Dunării. Ţi-o arată şi-un copil mic, Antofie Carp Chelu îmi zice lumea.

— N-o să-l uit nici pe feciorul dumitale, n-o să te uit nici pe dumneata, moş Antofie.

— Mulţumesc… O ţigară mai ai?

Îl mai miluii cu o ţigară. O fumă.

— Şi să-ţi mai spun ceva, domnule. Acum fecioru-meu s-a apucat şi de politică. S-a legat frate de cruce cu unul Mitiţă Bârcă. Vei fi auzit dumneata şi de dumnealui. E unul chior. Mai mare peste ei e Stănică Paleacu, tot de-aici, din Ruşi. Poate că ai auzit dumneata şi de Stănică Paleacu…

— Am auzit.

— S-ar fi putut să n-auzi?! Nu s-ar fi putut! Paleacu e şef de judeţ. Pe domnii care se îndeletnicesc cu politica îi cunoaşte toată lumea. Bine de ei! Ferice de ei! Ajung deputaţi. Unii, care sunt mai şmecheri şi au şi noroc mai mare, ajung chiar miniştri.

— La dumneata, la Parepa, oamenii fac politică?

— Popii. Învăţătorii. Mai fac şi cârciumarii. Şi misiţii de grâne. La alegeri se încaieră între ei ca dracii.

— Ferice de ei…

Antofie Carp Chelu nu zâmbi. Dete din cap,

— Degeaba glumeşti. Când ajunge unul la putere fură ca-n codru. Se pricopseşte. Toată lumea e a lui.

Avea dreptate. Acum toată lumea era a politicienilor. Izbutea cine da mai bine din gură, cine era mai viclean şi mai lipsit de cinste.

— Poate şi feciorul dumitale o să ajungă ministru…

— Cine? Olimpie al meu? De ce nu?!

— Ai cheltuit mulţi bani cu băiatul până l-ai văzut avocat?

— Mulţi! Tot ce-am câştigat muncind pe două moşii. Opt ani liceul… Patru ani universitatea…

— Şi… nevasta lui, cucoana lui vreau să zic, cel puţin e fată de neam bun?

— Este. Fata lui Zincă, acela cu magazinul de fierărie din gura târgului. Singură la părinţi. Când moare Zincă, fecioru-meu şi nevastă-sa moştenesc tot.

Îmi adusei aminte de domnişoara Zincă. Era micuţă, negricioasă, cu mustăţi şi cu un gheb de toată frumuseţea între umeri. Răutatea din mine ieşi la iveală. Zisei:

— O ştiu pe fata lui Zincă. Poartă mustăţi. Are şi cocoaşă.

Unchiaşul se înfipse în mine:

— Adevărat. Are mustăţi. Are şi cocoaşă. Şi ce dacă are mustăţi? Şi ce dacă are cocoaşă? Mustăţile o prind, că e cam oacheşă, iar cocoaşa… cocoaşa, băiete, i-a umplut-o taică-său cu aur. Că dacă fecioru-meu lua una frumoasă, cu ce se alegea? Frumuseţea se ofileşte şi trece. Pe câtă vreme banul…

— Acum, nene, sunt încredinţat că feciorul dumitale ajunge ministru.

— Apoi de ce să n-ajungă? Cocoaşa… Cocoaşa aduce noroc.

— Noroc mare aduce cocoaşa…

Mi se făcu dintr-o dată sete. Aş fi băut o gârlă întreagă. Aş fi băut întregul văzduh, cu stele cu tot. Îmi vârâi piciorul beteag în gheată. Strânsei şiretul. Mă ridicai să plec.

— Noapte bună, unchiaşule, şi… drum bun până la Parepa.

— Cum? Pleci?

— Mă duc să-mi caut un loc mai bun de dormit

ÎI văzui că se scarpină după ceafa. Apoi, cu voce tărăgănată, îmi spuse:

— Mi-ar fi prins bine dacă mi-ai fi dat doi-trei lei. Pentru pâine şi pentru un pac de tutun. Până la Parepa drumul e lung, domnule. Două zile cu piciorul.

Îmi erau destul de goale buzunarele. Îi întinsei o hârtie mototolită de cinci lei.

— Mulţumesc. Şi… să-ţi ajute Dumnezeu.

După ce mă depărtai, îmi strigă:

— Nu uita. Dacă ai cumva un proces, du-te la fiu-meu, la avocatul Olimpie Chelu. Locuieşte pe Calea Dunării. Are firmă la poartă. Are casă mare. Ţi-o arată şi-un copil. El e tata spărgătorilor şi-al hoţilor. Poţi să omori şi om. Te scoate basma curată…

Mă săturasem până-n gât de el. Nu-i răspunsei. Intrai în restaurantul gării, îmi cumpărai ţigări şi chibrituri şi băui o bere. Noaptea era tot caldă, tot apăsătoare. Şi cum n-ar fi fost?! Vântul ostenise, ori poate se culcase undeva sub tufişuri, şi adormise.

Dincolo de linia ferată, spre răsărit, se întindea crângul mărunt din preajma râului. Peste râu şi peste crâng, prin străveziul nopţii, se vedea ca o umbră uriaşă străvechea pădure de sub satul Dideşti, care se afla sus, pe deal. Mă oprii o clipă şi-i auzii ca prin vis freamătul adormitor. Plecai mai departe. Tot mergând, simţii sub tălpi iarba sălbatică. Nările îmi fură izbite de mirosul ei aspru şi sărat. Înălţai ochii. Cerul mi se păru mai înalt şi mai senin ca oricând. Ajunsei lângă apă. Nisipul era moale ca făina. Mă aplecai şi-l încercai cu mâna. Da, îmi spusei, da, este întocmai aşa cum mi l-am închipuit, căldicel. O să dorm bine. O să dorm ca şi cum m-aş culca pe o saltea de puf.

Ferindu-mă de tufişurile de iarbă săracă şi ghimpoasă, care foiau de guşteri şi de şopârle, de broaşte-râioase şi de cârcâieci, îmi mai târâi câtva timp paşii. Ocolii un pâlc de tufani şi, cu mirare, dădui peste patru cai flocoşi, cu piedici la picioare, care păşteau. Caii mă văzură. Nu se speriară de mine, însă se opriră din păscut şi nechezară uşor. Un cârd de câini sări asupra mea şi începu să mă latre. Mă apărai cu geanta. Zării două căruţe cu coviltir în apropierea lor, un foc de vreascuri îşi fâlfâia domol aripile-i roşii. Lângă foc, ţigani bărboşi şi lăţoşi şi ţigănci ochioase sporovăiau şi

trăgeau fum din lulele. Mă dusei spre ei. Câinii se ţineau scai de mine. Continuai să mă apăr cu îndârjire de ei, iar şătrarilor le dădui bună seara pe ţigăneşte. Îmi răspunseră. Şi după ce-mi răspunseră, unul dintre ei mă întrebă:

— Eşti de-ai noştri?

— Nu, nu sunt, dar dacă soarta ar fi vrut să fiu, aş fi fost bucuros.

Răspunsul meu le merse la inimă. Râseră. O ţigancă zise:

— După cum vorbeşti şi după cum arăţi la faţă, ai putea să fii fără să te mai sinchiseşti de soartă.

Râsei şi eu, arătându-mi dinţii mari şi laţi, care semănau cu ai lor, şi-i rugai să-mi facă loc. Îmi făcură. Le mulţumii şi mă aşezai pe vine lângă foc.

— Puradeii? Unde sunt puradeii?

— În căruţe. Dorm. Sunt osteniţi.

Unul luă un vătrai. Stinse focul. Curăţă vatra de jar şi de cenuşă. O pipăi.

— Fierbinte?

— Nu. Potrivită.

— Adu puii, Ilie.

— Şi tu, Garofiţo, vino cu daireaua.

Plecă un ţigan. După el plecă o ţigancă tinerică. Dincolo de căruţe auzii mormăit de urşi. Ilie se întoarse târând după el doi pui de urs. Erau roşcovani şi dolofani puii de urs. Mi se făcu milă de ei. Mi se schimonosi fără voie obrazul. Cel mai bărbos şi mai lăţos dintre şătrari mă întrebă:

— Ai ceva de zis, rumânico?

— Nu, n-am nimic de zis.

Garofiţa se întoarse şi ea cu daireaua. Ţiganul care mă întrebase dacă am ceva de spus apucă lanţurile şi trase de ele. Puii de urs mormăiră. Îi atinse cu ciomagul, îi smuci. Lanţurile sunară. Puii de urs ajunseră deasupra vetrei încălzite. Vatra le frigea tălpile goale. Înnebuniţi, ursuleţii se năpustiră în lături. Ciomagul şi lanţurile îi readuseră pe

vatră. Garofiţa bătu daireaua cu degetele. Clopoţeii sunară sunete vesele.

Hai, diri-diri, ursule, ursule!
Joacă bine, ursule, ursule,
Joacă bine, măi Martine,
Că-ţi dau pâine cu măsline.

Îi ciomăgiră, smuciră de lanţuri, le cântară şi-i siliră să joace până se răci vatra. Nu le deteră pâine cu măsline. Nu le deteră nici măcar pâine goală. Nu de deteră nimic.

— Du-i la loc, Ilie.

Întrebai:

— Şi… cam în cât timp învaţă ursuleţii să joace?

— În câteva luni…

— Şi pe urmă?

— Pe urmă joacă de cum văd ciomagul şi aud sunând daireaua.

Îşi aprinseră iarăşi lulelele.

— Noapte bună, le spusei, noapte bună.

— Mulţumim, rumânico.

După ce mă depărtai destul de mult de căruţele cu coviltir, de caii care păşteau cu piedici la picioare, de urşii cu belciuge de fier în nas şi de cenuşa focului şătrarilor ursari, mă oprii pe malul apei şi îmi întocmii o pernă de nisip. Mă tolănii. Pusei geanta cu cărţi şi cu caiete lângă mine. Chemai somnul. Veni. Însă nu mă adormi cum aş fi dorit, de îndată, ci se apucă să-mi dea târcoale cu paşi de vulpe. Era tot cum îl ştiam: ticălos. Nu voia să se lipească de mine. Se scălâmbăia. Scotea limba. Se îndepărta. Şi iarăşi se apropia şi-mi da cu tifla. Întindeam mâinile după el să-l prind.

Dar poţi să prinzi somnul cu mâinile?
Poţi să prinzi vântul?
Poţi să prinzi timpul?

Mă apucai să număr stelele. Şi tot numărându-le, şi pierzând şirul, şi luând numărătoarea de la început, văzui ca prin ceaţă cum peste mine prinse să curgă, ca o adâncă apă neagră, noaptea proaspătă, catifelată, afinată. În sfârşit, adormii.

Se doarme bine pe nisip, la malul apei? Dacă nu ştiţi, aflaţi de la mine că atunci când nu eşti obişnuit cu patul pufos se doarme bine oriunde.

Fusesem prea ostenit ca să nu dorm adânc şi îndelung. Spre ziuă mă trezi răcoarea apei şi a pădurii de pe coastă. Mă scuturai cu îndărătnicie de nisipul lipicios, care mi se prinsese pe straie. Îmi spălai mâinile. Îmi spălai faţa. Trecui podul peste râu. Dădui o raită prin pădure. Culesei şi mâncai mure dulci şi răscoapte şi porumbe acrişoare până mi se umflă burta. După aceea mă întorsei.

Acum râul sclipea în argintul înşelător al dimineţii. Noaptea îl limpezise. Mă ademeni. Pogorâi malul. Mă dezbrăcai Îmi pitii straiele şi încălţămintea sub pod. Mă aruncai în apa rece ca gheaţa. Înotând în susul râului, ajunsei într-un ascunziş în apropierea malului acoperit de sălcii pletoase. Aci văzui câteva vârşe. Mă dusei spre ele. Erau pline de peşti. Mă uitai în dreapta, mă uitai în stânga. Ţipenie! Umblai într-o vârşă. Alesei un crap mare. Îl apucai de cap şi-l scosei. Pe ceilalţi, mai mici, îi lăsai acolo. Crapul se zbătea. Rupsei o ramură de salcie şi i-o trecui prin urechi. Mă întorsei sub pod. Îmi culesei straiele. Urcai malul. Mă uscai la soare şi mă îmbrăcai. Crapul nu se mai zbătea. Îl luai şi intrai în oraşul năpădit de soarele dimineţii. Negustorii îşi deschideau dughenile şi magazinele. Stăpânii aşezau mărfurile mai la îndemână pe tejghele. Băieţii de prăvălie, cu şorţuri verzi, stropeau şi măturau trotuarul. Câţiva negustori mă întrebară dacă nu vând crapul. Le răspunsei că nu. Ajunsei la birtul unchiului Tone. O văzui în prag pe vară-mea Vastea.

— Ţi-am adus un crap.

— De ce? Puteai să-l vinzi!.

— Pentru mâncarea cu care m-ai miluit aseară.

Intrai în birt şi-l lăsai pe tejghea. Vară-mea Vastea mă întrebă:

— Ce să-i spun tatei?

— Că l-am prins în râu şi că i l-am adus în dar.

— Eşti nebun, Darie. Nu trebuie.

— Ba trebuie. Nu vreau să-i fiu dator. Acum suntem chit.

Vară-mea Vastea luă crapul. Îl cântări în mâini. Îi plăcu. Îi zâmbii şi-mi luai tălpăşiţa.

Abia făcui câţiva paşi, şi-o întâlnii pe Zoie Popazu. Doamne! De când n-o mai văzusem? De aproape patru ani. După coadele de aur care-i atingeau şoldurile şi după ochii ei mari şi albaştri o cunoscui. Inima nu-mi spuse nimic, însă — teşmenita — se apucă să bată repede. Obrazul mi se aprinse ca focul. Simţii că mi se moaie picioarele. Mă ţinui bine, dar, ca să nu cad şi să nu râdă trecătorii de mine, mă oprii şi mă sprijinii de zidul unei dugheni. Îmi luai pearca de pe cap şi o salutai.

— Bună ziua, îi spusei abia şoptit, bună ziua…

Mergea, cum o ştiam că merge, cu mintea dusă în altă parte. Nădăjduii că n-o să mă vadă, că n-o să mă audă. Mi se păru că intru şi mă topesc în pământ. Mă văzu. Mă auzi. Îmi răspunse:

— Bună ziua.

Îmi zâmbi cu zâmbet şters şi adăugă:

— Tu…

— Da, eu…

— De când nu ne-am văzuţi

— De patru ani… De aproape patru ani…

— Numai patru ani să fie de atunci?

— Patru. Patru sau aproape patru.

Tăcu. I se păru că timpul a trecut încet, încet de tot. Nările nasului cârn îi tremurară. Mie nu-mi tremurară nările, dar de tăcut tăcui şi eu. Deşi nu ne văzusem de atâta vreme, nu mai aveam ce să ne spunem. Socotii că şi aşa ne

spusesem prea multe. Mă pregătii s-o salut încă o dată şi să plec. O auzii îngânând:

— Ce înalt ai crescut! Înalt şi drept. Ca un plop.

— Înalt, da…

Vrusei să adaug că atunci când merg, din pricina beteşugului, par strâmb, ba chiar că sunt strâmb de-a binelea, şi că asemănarea cu plopul nu-şi avea rostul. Îmi fu ruşine. Rămăsei cu vorbele în gât. Mă stăpânii, şi între timp îmi mai venii în fire. Mi se dezlegă de-a binelea limba.

— Şi tu ai crescut, Zoie.

— Am mai crescut şi eu, Darie, dar nu cât tine.

— Ai crescut destul. Fetele nu trebuie să fie prea înalte. Dacă sunt prea înalte seamănă cu stâlpii de telegraf.

Râse. Şi, râzând, îşi mângâie sfârcurile coadelor de aur. Zâmbetul i se stinse. Spuse:

— Însă. Nici bondoacele…

— Nu eşti bondoacă...

— Slavă Domnului! Am destule cusururi, dar bondoacă nu sunt.

Nu ghicii la ce cusururi se gândea. Poate spusese aşa numai ca să spună ceva. Tăcerea se prăvăli din cerul senin şi încremeni iarăşi între noi. O clipă. Două. Trei. Abia acum observai că obrazul îi era galben şi stropit cu pete cenuşii. În acelaşi timp îmi dădui seama că Zoie avea pântecu-l mare, rotund, umflat peste măsură. Dropică? Nu. Nu putea fi vorba de dropică.

Purta o rochie uşoară, de vară. Se chinuia, ca să câştige vreme, să scrie ceva cu vârful pantofului pe trotuarul de cărămidă. Încercai să desluşesc ce vrea să scrie. Nu izbutii.

— Tu… Ştii? Eu… eu… m-am măritat.

Mă uitai încă o dată la pântecul ei mare, rotund, umflat, gata să plesnească.

— Mi-am închipuit de cum am luat aminte că…

Nu-mi rostii gândul până la capăt. Înţelese. Şoptii:

— Când te-ai măritat?

— Mai demult. Cum se zice, am devenit femeie în toată puterea cuvântului. Am şi născut o fetiţă. Şi… şi… o să mai nasc una…

Mi se umplu gura de cenuşă. Limba mi se aspri. Şuierai:

— Poate o să naşti mai multe. Pari bună de prăsilă. Da, da. Pari chiar foarte bună de prăsilă. O duzină cred că ţi-ar ajunge.

Vorbele mele colţoase o întristară. Nu ţinu seamă.

— Poate. Pandele ţine să câştigăm mulţi copii. Îi sfârâie inima şi după băieţi. Zice că dacă nu-i nasc şi băieţi mă lasă. Mă lasă şi… şi se-nsoară cu alta. Când i se pare că nu-i fac pe plac, mă-njură de mă spurcă şi-mi aminteşte că sunt pline drumurile de fete mai cevasilea ca mine Zice că numai să le cheme cu degetul, şi aleargă la el droaie…

Va să zică Pandele te înjură.

— Mă înjură… Dar tu… de ce să nu mă-njure?

— Şi-ţi spune că te lasă.

Îmi spune. Şi nu glumeşte de loc. Pandele nu glumeşte niciodată.

— Şi tu rabzi să te-njure şi să te ameninţe?

— Rabd… Dar… tu., tu… de ce să nu rabd?

— Dar de ce rabzi? Nu înţeleg de ce rabzi.

— Rabd. Rabd pentru că îmi închipui că aşa sunt toţi bărbaţii.

Tăcurăm un timp. Pe urmă Zoie zise:

— Tu… ştii ceva?

— Ce să ştiu?

— Dacă rămâi mai multă vreme în oraş, vino într-o zi pe la noi. Când vrei. Sunt toată ziulica acasă. Stau cu fetiţa. Tata… Tata nu mai trăieşte. După ce-a rămas văduvă, mama nu mi-a mai dat pas. Nu şi nu, să mă mărit, că nu se poate casă fără bărbat.

— De ce nu s-a măritat ea? Cred că e încă tânără. Nici n-are patruzeci de ani.

— Voia bărbat tânăr. Aşa că m-a măritat pe mine.

— Nu cumva bărbatu-tău…

Zoie îngălbeni şi mai mult. Buzele îi tremurară. Pleoapele începură să-i bată. I se umeziră ochii.

— Ai aflat ceva?

— N-am aflat nimic. Am picat în oraş ieri după masă.

— Tu… Pandele… Pandele trăieşte cu noi amândouă. Cu mama se-ncurcase în ascuns încă de pe când trăia tata.

Nu-mi veni în minte niciun cuvânt. Ca să umplu vremea, îmi muşcai până la sânge buzele. Zoie crezu că nu auzisem ce-mi spusese. Zise:

— Da… Tu… Pandele trăieşte cu noi, cu amândouă… Însă copii… Copii nu ţine să aibe decât de la mine…

— Zoie!…

— La început mi-a fost greu. Acum… Acum nu-mi mai pasă. Ştie tot oraşul. O să-ţi spun eu mai multe. Vino pe la noi.

— Ce să caut?

— Să-l cunoşti şi tu pe Pandele. S-o vezi şi pe mama. Ai s-o recunoşti numaidecât. Tot tânără. Tot frumoasă. Nu s-a schimbat de loc.

N-aveam de ce să mă amestec în viaţa ei. Ar fi trebuit să-i spun că-mi pare rău că am întâlnit-o. Mă pomenii dându-i sfaturi.

— Nu trebuia să te măriţi. Să nu te fi pripit.

Faţa galbenă i se îmbujoră. Buzele albe îi tremurară iarăşi.

— Nu cumva vrei să-mi spui că ai fi venit tu să mă iei de nevastă? Aproape că n-a fost nimic între noi. Iar după ce-ai plecat din oraş nu mi-ai trimis prin nimeni nicio vorbă, nu mi-ai scris niciun cuvânt.

Glasul care-mi suna în urechi mi se păru amar. Amar şi uscat. Cuvintele ei mi se înfipseră în carne ca nişte cuie. Mă năpădi şi mai mult tristeţea. Mă frânsei.

— Nu, Zoie. Nu era vorba de mine. Nu pe mine trebuia să mă aştepţi.

Tăcui. Tăcu şi Zoie. În gară sosise trenul de Bucureşti. Ţigănuşi desculţi alergau din dugheană în dugheană.

Strigau:

— Ziarele!… Ziarele… Crima din Campoduci… Crima din Campoduci!…

— Ziarele!… Atacuri banditeşti la Focşani…

— Ziarele!… Au sosit ziarele!… Bătaie la Cameră… Crima din Campoduci… Bătaie… Fioroasa crimă…

În urma vânzătorilor de ziare trecură birje încărcate cu oameni osteniţi care-şi petrecuseră noaptea în tren.

Cerul e albastru. Soarele pripeşte. Adie vânt. Din teii tineri cad, rar, frunzele îngălbenite de timpuriu. Când m-am încălţat, nu mi-am şters bine picioarele. Mi-au rămas fire de nisip lipite de piele. Acum firele de nisip lipite de piele mă rod, mă supără.

— Marna, zise Zoia, numai mama m-a silit să-l iau pe Pandele. Ea mi-a stricat şi mi-a mâncat viaţa. Ea să-mi poarte păcatul.

Tăcu iarăşi. Şi iarăşi se uită în pământ. Timpul se scurge lin, încet.

— Tu, mama nici nu mi-a îngăduit să mă bucur de tinereţe…

Nu prea înţeleg ce spune. Nici nu vreau să înţeleg. Ridic de două-trei ori din umăr. Spun prosteşte:

— Păcat. Mare păcat.

Zoie îşi micşoră şi mai mult glasul. Şi-l făcu ademenitor.

— Tu… Darie… Vino pe la noi… Vino când vrei. Nu-ţi fie teamă de Pandele. Toată ziua stă la prăvălie. Cu mama. Vând. Negustoria merge. Se mai şi odihnesc. Au acolo o odaie…

Îi retez vorbele:

— De ce să viu?

— Tu… Vreau să mai vorbim. Să mai schimb şi eu un cuvânt c-un om. Tot cu Pandele… Tot cu mama… Tot cu fetiţa… Mi s-a acrit, tu… Uneori… Uneori, când nu mai pot îndura urâtul, îmi vine să mă urc în podul casei şi să mă spânzur de-o grindă.

Are optsprezece ani neîmpliniţi! Acasă o aşteaptă un copil. Mai poartă unul în pântec. Şi vrea să se spânzure! N-are decât. N-am poftă să-i tai frânghia. Dar nici să i-o ung cu săpun n-am poftă.

În cârciuma de peste drum, pe firma căreia scrie “La Druţu”, ţărani desculţi, cu capete de pământ ars, beau ţuică. Ciocnesc cinzecile.

— Noroc!

Le dau pe gât. Unul s-a şi ameţit. Zbiară:

— Lăutarii!… Să vie să-mi cânte lăutarii…

Până să vie lăutarii să-i cânte — dac-or veni — îşi cântă singur:

Am un leu,
Am un leu
Şi vreau să-l beu…

Fata circi umărului stă în. Prag. Se uită lung în strada plină de soare şi de oameni. Nu caută pe nimeni. Nu aşteaptă pe nimeni. Un câine jigărit se întinde şi se culcă lângă zid, la fereastră.

— Acum, iartă-mă. Am ieşit nepregătită, doi paşi, pentru nişte cumpărături mărunte. De unde era să bănui că am să te întâlnesc?! Mult timp n-am ştiut nimic de tine. Credeam că te-ai prăpădit. Astă-primăvară am aflat de la vară-ta Nigrita că ai umblat prin lumea largă. Vino pe la noi, tu .Vino să-mi spui şi mie cum e lumea…

Acum mie îmi tremurau buzele.

— Am să viu. Spre seară. Dacă nu te stingheresc.

— Te aştept, tu… Dar să nu mă faci să te aştept degeaba. Pe vremuri… De câte ori m-ai făcut să te aştept degeaba! Te aşteptam şi te drăcuiam în gând. Şi plângeam de mă prăpădeam, tu…

— Ar fi trebuit să uiţi.

— Ar fi trebuit! Multe ar fi trebuit să uit şi multe ar fi trebuit să fie altfel…

— Nu chiar atât de multe.

Plecă. O salutai şi mă uitai după ea până trecu colţul. Ameţii. Îmi veni să vomit. Mâncasem mure. Mă îndopasem cu porumbe crude. Băusem, pe când mă scăldam, apă din râu. Lăsai ruşinea la o parte şi mă aşezai lângă zidul dughenii. Mă copleşi căldura. O căldură umedă, lipicioasă, care izvora dinlăuntrul meu şi care îmi ciuruia şi-mi ardea pielea.

Neştiind ce să mai fac, îmi scosei pălăria şi o pusei lângă mine, cu fundul în jos. O cocoşneaţă băcănită şi ofilită care se întorcea de la piaţă cu paporniţa încărcată de carne se opri, deschise poşeta, scoase un ban de nichel şi mi-l aruncă în pălărie. Aşteptai să se depărteze. Îmi luai pălăria. Aruncai banul. Mă uitai cu sfială în toate părţile. Ameţeala îmi mai trecu. Îmi mai trecu şi greaţa, îmi adunai cioburile puterilor, care îmi mai rămăseseră şi plecai, şchiopătând. Îmi pierdui numaidecât urma în mulţimea pestriţă care forfotea pe stradă.

III

DACĂ STAM STRÂMB ŞI JUDECAM drept, se cuvenea să mărturisesc că de mulţi ani nu eram nici sănătos, nici bolnav, nici fericit, nici nefericit. Nu eram nici măcar nelinişţit de soarta care mă aştepta. Îmi amintii de urşii cu belciuge în nas care jucau după cum li se cânta în sunetul dairalei. Îmi păru rău că nu m-am născut urs. Nu trecu mult şi îmi păru bine că am venit pe lume om şi nu altceva. Îmi spusei că, la urma urmelor, viaţa putea fi trăită oricum, că merită să fie trăită chiar şi la întâmplare. De ce mă hotărâsem totuşi să mă apuc să învăţ carte pe brânci şi să trec nişte nenorocite de examene atât de târziu? Băieţii de vârsta mea erau în ajunul bacalaureatului ori chiar pe băncile facultăţilor. Iar cei care se hotărâseră să prindă meşteşug, ieşiseră de mult calfe. Motivul era simplu ca bună ziua. Oriunde mă duceam să caut de lucru, la orice poartă băteam, cum deschideam gura şi spuneam ce vreau, eram întrebat:

— Ai patalama?

— N-am.

— Fără patalama… Om de serviciu… Dacă-ţi convine…

— Bine, dar eu…

— Poţi să fii doldora de carte. Dacă n-ai patalama la mână, degeaba!… Ori… stai… stai… Poate ai niscaiva rude la Ierusalim…

— Rude la Ierusalim n-am. Dar unchiul Vartolomeu Caian a ajuns episcop al Dunării de Jos, iar cât despre văru-meu Badea Daudescu — e-he-he, ce să vă mai spun? — e ditamai profesorul şi ditamai senatorul! Cine e prieten cu Badea Daudescu i-a pus Dumnezeu mâna în cap…

— Straşnice rude! Un episcop! Un profesor care e şi senator! De ce nu te duci dumneata să-ncerci la ei pentru o proptea?

— Nu-i cunosc la faţă.

Mă credeau palavragiu ori chiar scrintit de-a binelea.

Clătinau din cap.

— Îmi pare rău, băiatule. Mi se rupe inima de mila dumitale. Dar…

Plecam. Nu mă mai supăram nici că sunt luat peste picior, nici că sunt socotit, cam într-o ureche. Sau, dacă ajungeam să mă supăr, supărarea nu mi-o arătam în niciun fel. Bănuisem eu că, sărac şi zăpăcit cum eram, nu-mi va fi uşor la şcoală. Cântărindu-le însă pe toate, îmi călcasem pe inimă şi mă înscrisesem să dau examene particulare la liceu, să trec măcar câteva clase, să capăt patalama la mână, să muncesc undeva muncă mai uşoară, să citesc, să citesc şi iar să citesc, şi să intru şi eu cumva în rândul oamenilor. Ha-ha-ha! În rândul oamenilor! În rândul căror oameni? Pe pământ locuiau fel da fel de oameni. Sta în puterea mea să aleg? Poate sta. Dar poate nu sta.

— Ţine minte, Darie: ce ursitorile ţi-au scris, pe fruntea ta stă scris.

Pe dracu!… Aveam fruntea încreţită şi zbârcită ca bătrânii. Nimic nu scria pe ea.

La Ruşii-de-Vede, unde trăisem un timp înainte de război, se întemeiase, în urmă cu un an, un liceu mixt, cu profesori de strânsură, despre care se dusese vorba că ar fi destul de îngăduitori cu şcolarii. Îmi părăsisem stăpânul din Turnu, mă dusesem la librăria lui Caracas, îmi cumpărasem dicţionare şi cărţi de clasa întâi, mă pregătisem în grabă şi plănuisem să-mi trec examenele la Ruşii-de-Vede. Trimisesem o cerere cu poşta şi primisem răspuns că am fost înscris.

Acum, în starea de istoveală şi de aiureală în care mă aflam, căutam liceul, despre care aflasem că se adăpostea în clădirea unei foste şcoli primare, pe o ulicioară dosnică, la mai puţin de cincizeci de paşi de statuia de bronz a generalului Mantu, care fusese cândva, înainte de a da ortul popii, una din gloriile politice ale târgului. Să tot fi arătat

ceasurile opt când i-am dat de urmă. Clădirea, biata de ea, era veche, măruntă, dărăpănată, cu ferestre înguste, iar curtea — largă, strâmbă şi prăfoasă, de-ţi venea să-ţi iei câmpii când o vedeai. Colac peste pupăză: canalul desfundat din ulicioară, aşezat tocmai în faţa intrării, te trăsnea cu mirosul lui urât. Umblătorile, lipite de calcanul unei case vecine, împrăştiau şi ele duhoare. Câţiva tei bătrâni, cu ramuri chircite şi scâlciate, se osteneau să umbrească o parte a curţii care era plină de băieţi şi de feţe. Dar ce fel de băieţi! Şi ce fel de fete! Dacă n-ar fi lipsit ginerele, mireasa şi lăutarii, te-ai fi crezut în plină nuntă.

Mă apropiasem de liceu cu nerăbdare şi cu nelinişte. Mă temusem că printre copilandrii pe care îi voi găsi acolo, deşirat şi zbârcit cum eram, întocmai ca măgarul printre oi voi arăta. Şi ce vedeam? Mulţi dintre băieţii care veniseră ca şi mine să dea examene şi să se pricopsească cu câte o patalama aveau mustaţa groasă ca vrabia. Unii erau bărbaţi în toată firea, trecuţi de mult prin ciur şi prin dârmon şi chiar prin focul, noroaiele şi mocirla războiului. Cât despre fete! Lângă ghindoace zgâite cu caş la gură şi cu lindini în păr şi lângă codane cu obrajii băcăniţi şi buzele vopsite întâia oară, se aflau destule care de mult s-ar fi cuvenit să fie neveste cu copii legaţi de poale. Câţiva măgădani pletoşi şi mustăcioşi îmbrăcaţi pe jumătate civil şi pe cealaltă jumătate milităreşte, se tolăniseră pe lângă ziduri şi se uitau ca mâţele în calendar prin cărţile vechi, adevărate terfeloage, răpănoase, pe care ţi-era silă să le şi vezi. Alţii, ceva mai tinerei, se înghionteau, se îmbrânceau ori jucau leapşa. Doi, îndesaţi, mărunţei, asemuindu-se unul cu altul ca două picături de apă, băteau cu picioarele o minge cât dovleacul.

Nu cunoscui pe nimeni în toată învălmăşeala aceea şi-mi păru bine că nici pe mine nu mă cunoscu careva. Aşadar, nu arătam de loc măgarul între oi. Arătam cel mult ca un măgar printre alţi măgari. Mă liniştii şi nu mai regretai hotărârea pe care o luasem de a învăţa carte oficială şi de a

trece câteva examene. Viaţa mi se păru dulce. Lumea, întreaga lume mi se păru nespus de frumoasă.

— *Eşti schimbător ca vremea, Darie.*

— Sunt! Şi ce pofteşti dumneata dacă sunt? Te superi pe vreme că e schimbătoare?

— *Nu.*

— Atunci, cu mine ce ai?

— *Tu nu eşti vreme. Tu eşti om, Darie. Şi asta e altceva.*

— O fi.

Pe când căutam liceul, mi se mai năzărise că, prăjină cum eram, când vor afla ceilalţi că m-am înfăţişat să dau examen pentru clasa întâi mă vor arăta cu degetul şi vor râde de mine până se vor prăpădi. Privind adunarea din curtea şcolii, mă scuturai lesne şi de această şubredă teamă. După cărţile pe care le răsfoiau unii sau alţii şi după părerile pe care le schimbau între ei, îmi dădui numai decât seama că erau mulţi chiar mai în vârstă decât mine care veniseră să dea examen tot de clasa întâi. Spus în puţine cuvinte, erau cu toţii, sau aproape cu toţii, flăcăi ungureşti, de târg, şi băieţi neisprăviţi de pe la ţară care năzuiau să ajungă telefonişti pe la primării, notari, secretari comunali, contabili, ţârcovnici de biserici sau dracul mai ştie ce.

Să ajung şi eu a fi în rândul oamenilor! Acesta era rândul oamenilor pe care îl căutasem. Acesta, şi nu altul. Vrusei să râd ca prostul, de unul singur. Nu râsei. Nu râsei pentru că nu avui destul curaj să privesc adevărul întreg în faţă.

După câte apucasem să aflu încă de pe când trăiam la Turnu, liceul acesta fusese întemeiat în urma străduinţelor pe care orăşenii le făcuseră pe lângă vestitul avocat Stănică Paleacu, deputatul şi, într-un fel, stăpânul atotputernic al târgului, iar în bună parte chiar al judeţului. Ruşanilor şi locuitorilor din satele apropiate li se împlinise visul. Aveau la îndemână liceul dorit şi-şi trimiseseră fetele şi băieţii să dea examene, să-şi caute norocul, să încerce fiecare marea cu degetul. De fapt, o patalama la mână, care dovedea negru pe alb că ai absolvit o clasă, două de liceu, nu

însemna mare lucru. Mi se răcori capul. Începui să judec cinstit. Da. O patalama nu însemna mare lucru, dar patalamaua preţuia totuşi mai mult decât nimic. Înarmat cu ea, puteai să capeţi chiar o slujbă de copist sau de arhivar la o judecătorie de pace. Lefurile erau mici, dar dacă nu-ţi lipseau iscusinţa şi viclenia, te mai ajutai eu picuşurile. Cu patalama de patru clase ţi se deschideau drumuri mai largi. Dacă mai urmai şi o şcoală specială de câteva luni la Craiova, ajungeai să mănânci la Căile Ferate, ca impiegat, ca telegrafist, o pâine amară, dar în tot cazul o pâine, o pâine adevărată, cumpărată de la brutărie. Nu era de lepădat. Cu două-trei clase trecute în grabă, fetele găseau posturi de învăţătoare suplinitoare pe la sate.

Mă trăsei într-un colţ. Privii. Ascultai. Îmi adusei fără să vreau aminte de Zoie. Imaginea ei mă tulbură. Mă străduii s-o alung din minte. Burta ei mare, rotundă, umflată mă dezgustă. Mă dezgustă şi obrazul ei pe care i-l ştiusem ca piersica dată în pârg şi pe care acum i-l văzusem pocit şi plin de pete mici, cenuşii. Mă dezgustă chiar Pandele, Pandele Paleu, pe care încă nu-l văzusem. Mă dezgustă şi faptul că Zoie îşi împărţea bărbatul cu maică-sa. Teleleica durdulie a târgului, pe care mi-o aminteam destul de bine. Viaţa!…

Tocmai când îmi era mai greu şi când mă aşteptam mai puţin ca oricând să fiu scos din singurătate, se apropie de mine un băieţandru mărunt şi îndesat, cu ochelari groşi prinşi cu cârlige de sârmă pe după urechi.

— Ce clasă dai, vericule?

Mă gândii câteva clipe dacă se cade să-l las fără răspuns. Zisei cu gura pe jumătate:

— A-ntâia.

Îndesatul se bucură. Îi sclipiră ochii. Zâmbi.

— Îmi pare bine. Îmi pare bine, vericule. Pentru că şi eu o dau tot pe-a-ntâia. Îmi dai voie? Mă cheamă Filipache… Filipache Arăpaş.

În loc să-mi întindă mâna, mişcă din umeri, şi de sub haina cărămizie pe care o ţinea pe spate îmi întinse un ciot bont. La vederea ciotului negricios, mă zburlii. Îi apucai totuşi ciotul şi i-l strânsei. Se grăbi să mă lămurească:

— Dreapta, cum vezi, e beteagă. De scris, scriu cu stânga.

Spunându-mi acestea, începu să râdă arătându-mi un şir de dinţi albi şi mărunţi, de pisică.

— Dacă eşti ciung de dreapta, de ce nu mi-ai întins stânga?

— Pentru surpriză. E figura mea. Când fac o nouă cunoştinţă, îi întind ciotul. Mulţi se miră.

— Ar trebui să te laşi păgubaş.

— De ce?

— Nu ştiu. Dar cred că nu stă frumos,

Nu mai râse. Tăcu un timp. Pe urmă zise:

— Hai să ne plimbăm prin curte, să vorbim şi să ne cunoaştem.

Începurăm să măsurăm curtea cu paşi mari. El — ciung. Eu — şchiop. Nici că se putea pereche mai potrivită! Câţiva se uitară lung în urma noastră, ne arătară cu degetul şi râseră. Ne simţirăm amândoi prost, însă ne prefăcurăm că nu ne sinchisim.

Noua mea cunoştinţă nu-mi luă în seamă beteşugul, sau cel puţin aşa mi se păru. Se opri, mă privi în ochi şi mă întrebă:

— Mă, spune drept, tu ai învăţat ceva în vederea examenului?

— Nu mare lucru.

— Nu vrei să-mi spui. Nu vrei să fii sincer.

— Să zicem c-ar fi chiar aşa Dar pentru ce te osteneşti să mă întrebi?

— Aş vrea să te rog ceva.

Mă umflai în pene. Îl măsurai de sus. Îl minţii

— Roagă-mă. Îmi place să fiu rugat. Nici nu-ţi închipui cât de mult îmi place să fiu rugat. Înseamnă că sunt cineva.

— Lasă prostiile. Eu unul aş vrea să te rog să mă laşi să stau în bancă lângă tine. Astăzi, m-am uitat pe afiş, avem examen la limba română. Mă cam doare capul şi nu prea mă simt în stare de nicio ispravă. Am tras un chef az-noapte cu nişte papugii. În Ţigănie. Şi… Şi m-am cam afumat.

— Cel puţin ai chefuit bine?

Straşnic! Ah! Ce fete dulci sunt ţigăncuşele! Ce fete dulci! Dar degeaba îţi spun. Tu… tu n-ai habar ce fete dulci sunt ţigăncuşele.

— Da, într-adevăr, habar n-am.

Se vede că amintirea nopţii stăruia în el cu deosebită putere, pentru că îşi linse buzele, surâse şi adăugă:

— Ţigăncuşele m-au istovit, iar aburul băuturii nu mi s-a risipit încă din cap.

— Hai, spune-mi, n-o mai lungi atâta. Unde vrei să ajungi?

— Să mă laşi să copiez după tine. Dacă mă laşi, diseară tragem un chef împreună. Tot în Ţigănie. Şi… bineînţeles, pe socoteala mea. Mai am ceva părăluţe puse deoparte.

Nu-mi plăcea băutura, însă uneori beam de stingeam. Beam, ca să-mi adorm mintea, care mă chinuia, şi pe urmă, o dată beat, să dorm dus. Îi răspunsei:

— Deocamdată nu-mi arde de chefuri, Filipache. Poate altă dată. Dar de stat, poţi să stai lângă mine în bancă. Tot trebuie să stea cineva. Iar dacă vrei să copiezi, n-ai decât. Numai să ai grijă să nu te prindă profesorul. Te scoate din clasă şi pierzi frumuseţea de examen.

— Cum o să mă prindă? Mă vericule, cum o să mă prindă? Nu întorc capul spre tine. Mi-arunc numai ochii pe teza ta.

Ciungul mă câştigă. Fu, în toată viermuiala aceea nesuferită, întâiul băiat care se apropie de mine deschis, ba chiar cu prietenie.

După îmbrăcăminte semăna şi a ţăran, şi a orăşan.

— De unde eşti, Filipache?

— De-aici, din oraş. Dar tu?

— De pe valea Călmăţuiului, de la Omida.

— Ai ceva rubedenii pe-aici?

Socotii că n-ar avea niciun rost să mă laud cu unchiul Tone.

— N-am nicio rudă.

— La cine-ai tras în gazdă?

— La nimeni. Până acum n-ara tras la nimeni.

Ciungul holbă ochii.

— Cum la nimeni? Unde-o să dormi? Unde-o să mănânci?

— Sunt ca pasările cerului, Filipache. Az-noapte am dormit la margine, lângă râu, pe nisip.

Poate că ne-am mai fi întins cine ştie cât la pălăvrăgeală, însă auzirăm sunând clopoţelul, care ne chema în clasă. Ne luarăm după ceilalţi şi ne bulucirăm toţi, ca oile, la intrare. Ne înghiontirăm. Ne călcarăm pe picioare. Ne mai şi înjurarăm.

Găsirăm o bancă goală cam pe la mijlocul clasei. Vai de capul şi de viaţa mea! Trecuseră ani şi ani de când nu mai călcasem într-o şcoală. Privii îndelung sala. Se asemuia oarecum cu cea de la Omida, în care învăţasem clasele primare Era lărguţă şi spoită proaspăt cu var. Duşumelele luceau şi miroseau a gaz şi a ulei rânced. Emoţionat, niţeluş speriat, ciungul zise:

— Te rog să mă laşi să copiez după tine, vericule, aşa cum ne-am înţeles. Te cinstesc. Te duc la ţigăncuşe. Dacă nu-ţi plac ţigăncuşele, te duc la…

Nu-l lăsai să spună unde m-ar mai duce. Îl liniştii:

— Să copiezi. N-am nimic împotrivă. Dar, cum ţi-am mai spus, să bagi de seamă să nu te ia la ochi profesorul. Te scoate din examen.

Printre fetele de acolo îmi atrase atenţia una cărnoasă, voinică, mai dichisită parcă decât celelalte.

Filipache văzu încotro îmi alunecaseră ochii. Zise:

— Te uiţi la Valentina Bulgun!…

— Aşa o cheamă?

— Da! Şi află, vericule, că slujeşte la Aspazia Harnik, la…

Nu apucă să-şi isprăvească fraza. Intră în clasă un profesor cu catalogul subsuoară. Era primul de la acest liceu pe care îl vedeam. Se duse la catedră. Ne ridicarăm în picioare, ca şi cum ni s-ar fi poruncit s-o facem, şi răcnirăm aproape toţi într-un glas:

— Să trăiţi, domnule profesor.

— Bună ziua, copii, bună ziua.

Nu prea eram noi copii, dar, în sfârşit, mergea. Mă apucai numaidecât, după vechiul meu obicei când vedeam pentru întâia oară un om cu care urma să am de-a face, să-l măsor şi să-l cântăresc din ochi. Nu mă încălzi. Nici nu mă răci. La drept vorbind, părea un bărbat destul de măcinat de viaţă, cu toate că nu trecuse de treizeci de ani. Avea un nas neobişnuit de lung, asemănător ciocului de raţă, şi purta mustaţă subţire, neagră. Ochelarii îi stăteau strâmb pe nas. Îmbrăcămintea — mai mult decât modestă. Prin pletele-i slinoase şi încurcate, care dacă ar fi avut glas s-ar fi plâns că nu cunosc pieptenele, îi răsăriseră de timpuriu şi din belşug fire albe. Ajunse la catedră şi se aşeză tacticos, aproape bătrâneşte, pe scaun. Tăcut, îşi plimbă multă vreme privirile peste noi. După aceea tuşi sec şi îşi şterse gura cu batista. Mârâi:

— Hm! Hm! Hm! Aţi venit să daţi examen, nu? Să vă pricopsiţi cu câte-o patalama, nu?

— Da, domnule profesor.

— Sunteţi cam bătrâiori… Mulţi dintre voi sunteţi cam bătrâiori.

Pufnirăm în râs. Profesorul bătu cu degetul în catedră.

— *Silentium…*

Ne potolirăm şi tăcurăm.

— Şi voi, fetelor… Şi voi sunteţi cam bătrâioare.

Fetele nu se mirară de nepoliteţea profesorului. Lăsară nasul în jos şi se întristară. Noi, băieţii, zâmbirăm. Cei mai în vârstă îşi mângâiară mustăţile. Pentru ei fetele din clasă nu erau nici crude, nici coapte, ci tocmai bune de strâns în braţe.

— Bine! Bine! O să trecem peste asta. Dar chestiunea este… Chestiunea este dacă aţi şi învăţat ceva! Cât de cât!

Acum, în clasă pogorî o tăcere apăsătoare. O sparse un glas gros, din fundul clasei, care spuse:

— Tobă! Suntem tobă de carte, domnule profesor.

— Să vedem, să vedem, zise profesorul. Dar cum te cheamă pe dumneata?

— Mătrăgună… Mătrăgună Iscru…

Profesorul privi atent flăcăul care se lăudase că e tobă de carte. Privindu-l, începu să se scarpine încet după ceafă. După ce se sătură de scărpinat, îşi pieptănă laţele cu degetele. Zise:

— Dumneata… Dumneata care zici că te numeşti Mătrăgună, ia ridică-te în picioare.

Toţi câţi ne aflam în clasă întoarserăm capetele. Flăcăul se ridică. Era unul dintre cei doi îndesaţi care se jucaseră mai înainte cu mingea în curte.

— Nu cumva te înrudeşti cu răposatul şi regretatul profesor de istorie Amos Mătrăgună?

— Sunt fiul lui, domnule profesor.

— Parcă avea doi fii

— Doi, domnule profesor.

Se ridică în picioare şi al doilea mărunţel şi îndesat.

— Iată-mă! Sunt şi eu aici. Şi mă numesc Mătrăgună Drubat, domnule profesor.

— Bine. Staţi jos. Staţi jos şi aflaţi că l-am iubit mult pe răposatul Amos Mătrăgună. L-am iubit şi l-am stimat. Mi-a fost profesor. Bun profesor.

Profesorul o văzu şi el pe fata voinică, se miră. O întrebă:

— Dar tu, Valentina, tu ce cauţi aici?

— Am venit să dau şi eu examen, domnule profesor.

Clasa râse. Râse şi profesorul.

— Da... Da… Bine…

Filipache Arăpaş îmi şopti la ureche:

— Tu ai auzit ceva despre pletosul ăsta?

— N-am auzit. N-aveam cum. N-am mai fost pe aici de patru ani. Şi pe vremea aceea nu era liceu în oraş. Era numai o şcoală de meserii.

— Mă mir. Turtulă e cunoscut în tot judeţul. E din Alexandria. Băiat de negustor. A făcut tot războiul pe linia întâia. A rămas cam scrântit la cap. Ai să vezi! O să ne-mpuieze urechile cu amintirile lui de pe front.

Spusele ciungului nu se adeveriră. Cel puţin deocamdată. Profesorul slinos şi pletos nu mai rosti niciun cuvânt. Se ridică de la catedră şi se plimbă cu mâinile la spate printre bănci. Ne privi. Se întoarse la catedră. Se sprijini cu cotul de ea.

— Aş vrea… Aş vrea să-mi povestiţi în scris câte o întâmplare din viaţa voastră. Din felul în care o să scrieţi o să-mi dau seama dacă ştiţi gramatica, dacă aţi citit ceva literatură şi dacă aveţi cât de cât idee de ce înseamnă compoziţia.

— M-am ars, îmi şopti Filipache Arăpaş. M-am ars, vericule. Dacă te copiez, mă prinde. M-am ars, vericule. Speram că o să ne dea niscaiva analize gramaticale. M-am ars, vericule.

— O s-o scoţi la capăt. Nu te nelinişti, O s-o scoţi chiar bine de tot la capăt.

Profesorul bătu iarăşi cu degetul în catedră:

— *Silentium…*

După ce clasa se potoli, adăugă:

— N-are de ce să vă fie teamă cu nişte măgădani ca voi, care n-au de gând să ajungă profesori, am obiceiul să fiu îngăduitor. Înţeleg foarte bine că nu râvniţi să deveniţi cine ştie ce cărturari. Ştiu că umblaţi după patalamale care să vă mal uşureze viaţa. De altfel, chiar dacă n-o să străluciţi la lucrarea scrisă, o să mai stăm de vorbă şi la examenul oral… Examenul oral va fi decisiv.

Ne dete la fiecare câte o coală de hârtie care purta în colţ ştampila liceului şi semnătura lui. Apoi ne îndemnă:

— Începeţi. Începeţi şi nu vă grăbiţi. Pentru că se ştie că graba strică treaba. Iar timp… timp avem destul.

Scoase o cărticică din buzunar şi, potrivindu-şi ochelarii pe nasul care se asemuia cu un cioc de raţa, se afundă în lectură.

Potrivii hârtia. Încercai peniţa. “Acum, îmi spusei, acum trebuia să-mi adun gândurile, să mă concentrez.” Nu apucai să mi le adun, pentru că, pe neaşteptate, ciungul îmi repezi cu mâna-i zdravănă un ghiont în coaste. Mă întorsei spre el. Îmi şopti:

— Ei, nu începi? Ţie nu ţi s-a întâmplat nimic mai deosebit în viată? Poate dacă te văd pe tine. Scriind mă molipsesc şi eu.

Îmi veni greu să-i spun adevărul. Abia îl cunoscusem. Nu i l-aş fi spus nici dacă l-as fi cunoscut mai demult şi mi-ar fi fost prieten. Zisei:

— Nu, Filipache. Până acum, slavă Domnului, mie nu mi s-a întâmplat nimic deosebit. Dar ţie?

— Mi s-au întâmplat multe. Dar nu ştiu ce să aleg şi cum să scriu. Până acum, din capul meu n-am scris nici măcar o carte poştală.

Îşi clătină ciotul bont şi negricios. Găsii cu cale să-i dau o povaţă.

— Scrie despre împrejurarea în care ai rămas ciung.

Se împosocă. Amintirea nu-i plăcu. Se gândi un timp. Pe urmă trecu peste supărare. Se sili să zâmbească.

— Mâna!… Săraca!… Mi-am pierdut-o acum trei ani, la treierat. Mi-a prins-o batoza. Mi-a prins-o şi mi-a rupt-o. Cumplit m-a durut. Credeam c-o să-mi sară ochii din cap. Dar am avut noroc, vericule. Mi-au tăiat la spital mâna strivită şi-am scăpat cu viaţă. Se poate trăi şi cu o singură mână.

— Povesteşte întâmplarea chiar aşa cum a fost şi sileşte-te să scrii totul cât mai limpede şi, dacă se poate, fără greşeli de gramatică.

— Socoteşti c-o să ies la vopsea?

— De ce nu? încearcă. Încercarea moarte n-are.

Mie unuia nu-mi era greu să scriu. Purtam în minte fel de fel de întâmplări, unele mai ciudate decât altele. Mă decisei să aştern pe hârtie câteva amintiri dintre cele mai nevinovate. Şi fiindcă, necunoscându-mi gândurile, nu-mi zâmbea nimeni, îmi zâmbii singur şi, încordându-mi atenţia, muiai condeiul în cerneală şi mă aplecai asupra hârtiei. Trupul mi se strâmbă şi mă duru. Capul mi se înfierbântă. Faţa mi se schimonosi. Ochii mi se aprinseră şi, de cum începui să scriu şi până umplui cu slove mărunte, dar citeţe cele patru pagini, nu mai văzui şi nu mai auzii nimic din cele ce se petrecură în jurul meu. În tot acest timp, strunindu-mi şi concentrându-mi mintea, scrisei pe scurt, într-un stil aspru, nervos, colţuros, o poveste trăită de mine pe vremea ocupaţiei germane.

Mă uitai la ciung. Îi trecuse teama. Scria de zor cu mâna stângă. Părea fericit.

Iscălii cele scrise, mă dusei la catedră şi-i înmânai profesorului lucrarea. O luă şi o băgă în geantă. Ieşii în curtea şcolii şi mă apucai să mă plimb pe lângă ziduri. Umblătorile îşi năpustiră duhoarea asupra mea. Îmi veni greaţă. Aprinsei o ţigară şi mi se păru că duhoarea îşi mai pierde din putere.

Nu trecu mult, şi Filipache Arăpaş veni după mine. Năduşise. Năduşise de parcă săpase singur *o* fântână.

— A dracului compoziţie, vericule! Decât să scriu două pagini, mi-ar fi fost mai uşor să tai o pădure, cu fierăstrăul şi cu securea, deşi n-am decât o mână.

— Lasă comparaţiile. Mai bine spune-mi cum ţi-a ieşit povestea..

— Cam încurcată. Toată nădejdea mi-e la bunăvoinţa lui Turtulă. Dacă ies bine cu teza, la oral, o-ncurc eu, şi până la urmă tot capăt nota de trecere.

Soarele se afla drept la amiază. Curtea, acoperită de pietriş şi de praf făcea ca aerul să fie şi mai aprins, şi mai fierbinte. Ciungul îşi şterse sudoarea de pe frunte când cu

mâna-i întreagă, când cu ciotu-i bont şi negricios. Mă întrebă:

— Vrei să mergi cu mine, la noi acasă?

— Staţi departe?

— Pe Calea Dunării, tocmai pe lângă barieră.

— N-au să se supere părinţii că le aduci în casă un musafir pe nepusă masă?

— Care părinţi? N-am decât mamă. Iar mama… dacă s-o supăra, treaba ei, până diseară-i trece. Cred însă că n-o să se supere. Vine multă lume pe la noi.

Plecarăm. Iarăşi şchiopul şi ciungul! Alcătuiam amândoi o pereche destul de caraghioasă. Pe drum, unii întorceau capul şi se uitau cât de rău şchioapăt eu. Alţii priveau cu îndrăzneală ciotul bont, negricios al lui Filipache Arăpaş. Ciungul şi şchiopul!… Şchiopul şi ciungul!…

Mergând, trecurăm pe lângă locul unde fusese odinioară zgomotoasa cafenea a domnului Miltiade şi faimosul magazin “La mireasa”. Trecurăm iarăşi pe lângă statuia mereu zâmbitoare, dar mereu încremenită a generalului Mantu. Merserăm iarăşi pe bulevardul lung şi larg, numit Calea Dunării şi care, dincolo de primărie, se schimbă într-o şosea de ţară şi străbate astfel periferia către miazăzi, până trece de calea ferată şi ajunge la câmp.

După ce trecurăm de câteva mari terenuri virane acoperite de bălării grase şi de gunoaie urât mirositoare, umbrite pe alocuri de bătrâne sălcii pletoase, ciungul îmi arătă o uliţă ca de sat care, plecând din şoseaua străjuită de arbori, o lua printre arii pline de plopi şi de sălcii, de corcoduşi sălbatici şi de salcâmi stufoşi şi ghimpoşi. Mă uitai şi văzui că undeva, la margine, uliţa pe care mi-o arătase noul meu prieten urca dealul şi se pierdea în depărtare printre păduri de floarea-soarelui şi de porumb.

— Uliţa noastră, vericule, uliţa noastră.

IV

FAMILIA ARĂPAŞ, CARE DUPĂ câte aflasem de la ciung se îndeletnicea cu plugăritul, era destul de numeroasă şi trăia într-o casă veche, ţărănească, cu patru odăi şi cu pridvor. Ograda era întinsă şi arăta de la prima ochire bună rânduială şi chiar belşug. Dacă am fi avut noi la Omida o casă asemănătoare, atâtea vite şi atâtea arătoase acareturi, am fi fost pizmuiţi de tot satul şi socotiţi pe dreaptă dreptate printre cei mai înstăriţi rumâni de pe lunga, îngusta şi săraca vale a Călmăţuiului. Atunci! Nici vorbă că dacă aşa şi nu altfel ar fi stat lucrurile, n-aş mai fi plecat să-mi caut norocul prin lume. Ar fi fost mai bine de mine? Poate ar fi fost mai bine. Poate ar fi fost mai rău. N-aveam cum să ştiu.

Luând seama la toate, văzui că într-o parte a curţii se înălţau nu numai salcâmi strâmbi şi ghimpoşi, ci şi câţiva corcoduşi. Către fundul ogrăzii zăcea în dogoarea neîndurătoare a zilei, pe malul unui mic lac mlăştinos, o adevărată pădure de plopi zvelţi şi de sălcii argintii, pletoase. Ceva mai la o parte, zării şi un pâlc de cireşi.

De cum intrai cu Filipache în arie, un câine mare, lăţos, îşi scoase botul de după nişte coteţe şi se apucă să mă latre cu duşmănie. Ciungul îi strigă:

— Nia! Ciulule! Nia!

Câinele se apropie de stăpân şi-i mirosi picioarele. Ciungul îl pocni în coaste cu vârful pantofului. Câinele se rostogoli de câteva ori prin praf, se ridică şi se depărta chelălăind, cu coada între picioare. Mă uitai urât la ciung şi-l întrebai:

— De ce l-ai lovit?

— Cum de ce? Câinele de aceea e câine, ca să fie lovit. De altfel, dacă vrei să vezi că nu-mi poartă nici o pică, pot să-l chem.

Filipache fluieră, câinele veni bucuros, se gudură pe lângă ciung şi-i linse picioarele. Văzusem şi oameni care lingeau mâna care-i lovise, aşa că nu nutrii dispreţ Ciulului. Supărarea care îmi răsărise în inimă nu-mi trecu, dar găsii că e mai cuminte să n-o arăt. Ciungul însă pricepu starea în care mă aflu, lăsă câinele în pace şi, politicos, mă pofti în casă. Îl urmai şi ajunserăm într-o odaie încăpătoare, albă, spoită pe jos cu lut galben. Lângă peretele orb se afla un pat mare, de scânduri, acoperit de rogojini.

— Aici, vericule, dormim noi, băieţii.

— Dar câţi sunteţi?

— Numai cinci. Dacă ar mai fi trăit tata, am fi fost zece, poate chiar mai mulţi, dar aşa, suntem numai cinci.

— Şi ţi se pare că sunteţi puţini?

— Nu. Dar ar fi fost mai bine să fi fost zece-doisprezece.

Tăcu un timp. Pe urmă îmi spuse:

— În odaia din faţă doarme soră-mea.

Tresării şi-l întrebai:

— A!… Va să zică, aveţi şi-o soră?

— Avem. Odrasla mai mică a mamei. Şi, bineînţeles, inima ei şi dragostea ei. Pe noi, băieţii, mamaca nu prea are ochi să ne vadă.

— Ţi s-o fi părând, Filipache.

— Aş! Aşa este. Chiar aşa cum îţi spun. Dar n-are-a face. Nu ne prăpădim noi dintr-atâta. Trăim noi şi ne descurcăm şi fără dragostea ei.

Odaia mă cuceri. Era uşor întunecoasă, răcoroasă şi neobişnuit de mare. Mirosea a levănţică, a busuioc, a flori ofilite de grădină şi a ierburi uscate de câmp. Pe pereţi se răsfăţau în rame simple câteva fotografii şterse, de familie: Arăpaş singur, flăcău; Arăpaş soldat de infanterie; Arăpaş ginere cu doamna Arăpaş, mireasa, alături. Nu apucai să întârzii cu privirile pe ele şi să desluşesc mai bine chipurile, că se şi arătă în prag o femeie de vârstă mijlocie, voinică, ciolănoasă, cu mâini de uriaşă, niţeluş roşii şi niţeluş umflate. Mă bucurai c-o văzui desculţă. Teama că voi găsi în

mama lui Filipache o mahalagioaică boită şi împopoţonată, plină de ifose şi doldora de nazuri, îmi pieri. Văzându-mă, nu rămase de piatră şi nu strâmbă din nas. Dimpotrivă. Îmi zâmbi. Şi cu o umbră de îngrijorare pe faţă — ceea ce dezminţea de la început spusele lui Filipache, că maică-sa n-o iubeşte decât pe fată — îl întrebă pe ciung:

— Ce făcuşi, Filipache maică, la şcoală?

— Scrisei, mamă. Scrisei până ostenii.

— Şi scriseşi cum trebuie, Filipache maică?

— Cum trebuie, mamacă, cum trebuie. Cred că am călcat cu dreptul.

— Bravo, Filipache, să-mi trăieşti, Filipache maică!

Mulţumită de răspuns, se uită şi la mine. Nu se miră că mă aflu acolo. Era învăţată pesemne ca băiatul ei cel mai mic să-i aducă în casă fel de fel de neisprăviţi şi de lihniţi. Zise cu duioşie:

— V-o fi foame!…

— E timpul… Mai ales după osteneala cu examenul…

— Păi… să poftiţi la masă.

Ciungul puse apă într-un lighean. Mi-l arătă. Îmi spălai mâinile. După ce vărsai ligheanul şi-l umplui cu apă proaspătă, îşi spălă şi el mâna zdravănă.

— Acum, vericule, să mergem să ne umplem burţile, c-au mâncat şi-ăia de-au pierdut boii.

În tinda răcoroasă şi niţeluş jilavă ne aştepta o masă albă, rotundă, scundă, cu trei picioare. Luarăm fiecare câte o buturugă lucioasă din cele câteva care se aflau aruncate pe lângă pereţi şi ne aşezarăm. Doamna Arăpaş ne aduse o oală cu lapte acru, o jumătate de mămăligă, două străchini de pământ ars şi două linguri de lemn, tocite de multa întrebuinţare la care fuseseră supuse, şi ne îndemnă:

— Luaţi, maică, mâncaţi, maică. E bun lăpticu, maică. Şi mămăliguţa e bună, maică. Săturaţi-vă, maică. Şi pe urmă, culcaţi-vă şi odihniţi-vă, maică.

Ciungul o întrebă:

— Dar altceva nu mai ai să ne dai?

— Nu mai are maica, Filipache. Dacă maica ar avea, v-ar da. Cu dragă inimă v-ar da maica, Filipache, dar nu mai are nimic altceva.

Mâncarăm tot laptele. Mâncarăm şi jumătatea de mămăligă. Ni se umflară burţile. Eu îmi linsei buzele, iar ciungul linse lingura cu care mâncase, o puse pe masă, râgâi şi mă sfătui:

— Acum, vericule, să-i tragem câte-un pui de somn. Altceva mai bun de făcut n-avem. Să-i tragem câte-un pui de somn, să mai prindem puteri, că la noapte ştiu c-o s-avem de furcă.

Nu-l întrebai la ce se gândea. Nu-l întrebai nimic. Ciungul se întinse pe rogojină, aşa îmbrăcat cum era. Mă întinsei şi eu pe rogojină, tot aşa îmbrăcat cum eram. Filipache închise ochii şi începu de îndată să sforăie. Închisei şi eu ochii. Somnul nu se lăsă nici rugat, nici aşteptat. Veni. Mă sărută pe obraji. Mă luă în braţe. Mă legănă câteva clipe şi mă adormi. Adânc mă adormi.

Dormirăm… Dormirăm până către seară. Şi-am mai fii dormit cine ştie cât, dacă n-ar fi venit să ne trezească nişte paşi uşori pe care îi auzii umblând prin odaie şi un glas înţepat, pus pe arţag, care spuse:

— Da ce, nene, ai de gând să dormi până mâine? Ziua dormi, noaptea… N-oi fi bivol… Dormi ca un bivol…

— Îhî!

Fetişcana vorbea cu Filipache. De uitat însă, se uita la mine. Chiondorâş se uita. Lacomă şi cruntă se uita, de parcă ar fi avut de gând să mă mănânce de viu. O privii şi eu, tot cu atâta îndrăzneală, tot cu atâta neruşinare. Vrusei să văd ce-o să iasă din această bătălie tăcută. Deocamdată, îmi spusei, deocamdată să-i iau seama, să ştiu cum arată. Şi-i luai seama. Bine, bine de tot îi luai seama. Avea ochi mari, rotunzi, negri ca smoala, nişte ochi blestemaţi cum nu mai întâlnisem şi care frigeau. La chip era mai mult decât oacheşă, era aproape negricioasă, ca o sătrăreasă. Coadele lungi, negre, lucioase ca de iapă tânără, împletite cu

panglici roşii, legate la vârf, îi atârnau pe spate. Îmi adusei aminte că sunt băiat mare şi că atunci când vreau ştiu să mă port cum se cuvine cu fetele. Mă culesei repede de pe rogojină, mă sculai şi-mi potrivii pe trup straiele, care mi se cam mototoliseră. Filişcana avu o lucire în ochi. Îi plăcu că mă dovedeam a nu fi un nesimţit. Filipache însă nu se sinchisi de soră-sa. Rămase mai departe lungit pe rogojină. Se întinse. Îi trosniră oasele. Clipi des şi, arătându-mi-o cu ciotul bont pe negricioasă, zise:

— Soră-mea! Am uitat să-ţi spun că e cam sărită şi cam ţâfnoasă felul ei. Dacă vrei să nu-ţi scoată ochii cu ghearele, fă bine şi sărut-o. Bineînţeles, pe obraz.

Codanei îi scăpărară ochii. Se mânie. Îl certă:

— De ce nu-i spui cum mă cheamă? Ce, n-am nume? Mai bine i-ai spune cum mă cheamă decât să mă faci sărită şi ţâfnoasă.

Îşi îmbună faţa, se apropie de mine, îmi întinse mâna ca o domnişoară binecrescută şi se recomandă:

— Mă cheamă Despa… Despa Arăpaş… Şi să ştii că nu sunt aşa cum zice ciungul ăsta că sunt. Vorbeşte urât pentru că are gura spurcată.

Zâmbii şi mă prefăcui mirat:

— Despa? Zici că te cheamă Despa?

— Despa. Aşa ţi-am spus că mă cheamă şi chiar aşa, mă cheamă. Ce? Până acum n-ai mai cunoscut nicio fată pe care s-o fi chemat Despa? Trăieşti de mult şi trebuie să fi văzut multe. Bag de seamă că eşti măgar mare.

Îmi plăcu felul ei de-a fi. Îmi plăcu şi felul ei de-a vorbi. Nu mă supărai că mă asemui c-un măgar. Dimpotrivă. Mă învioră. Mă veselii. Intrai în joc.

— Da, e adevărat. Sunt un măgar destul de mare şi trăiesc pe pământ de mulţi ani. Însă îţi spun cinstit că o fată pe care s-o cheme Despa n-am mai cunoscut până acum.

— Vrei să spui că nici n-ai auzit?

— De auzit am auzit, o dată sau de două ori, dar de cunoscut n-am cunoscut Despa, cred că o ştii şi tu, e un

nume destul de rar.

— Tocmai de aceea m-a botezat mama. Aşa, ca să port un nume rar.

Ciungul râse.

— Despa... Nume rar... Dar ce nevoie aveai tu de un nume rar?

Râsul ciungului o supără. O supărară şi vorbele lui.

— Tu să nu râzi le mine. Auzi? Să nu râzi de mine... Ciungule...

Intervenii:

— Nu vă certaţi, Vă rog să nu vă certaţi.

Despa mă privi lung. Zise:

— Bine. Dacă zici tu să nu ne certăm, n-o să ne certăm.

Îşi scoase pieptul înainte, ca să i se vadă prin rochia subţire sânii ca piersica. Mă fulgeră cu ochii ei de smoală şi mă întrebă:

— Cum mă găseşti?

Întrebarea ei neobrăzată căzu ca o lovitură şi mă tulbură. Mă reculesei şi-i răspunsei în glumă:

— Te găsesc drăguţă. Te găsesc chiar foarte drăguţă.

— Drăguţă? Chiar foarte drăguţă? De ce minţi? Abia ai intrat în casa noastră, şi ai şi început să torni la minciuni. Tu... Tu minţi de-ngheaţă apele.

— Am spus adevărul, Despa, adevărul adevărat.

Tăcu. Se gândi. Iarăşi nu mă crezu. Clătină din cap.

— Îţi baţi joc de mine! Îţi baţi joc de mine! Minţi fără nicio ruşine. Strâmbule! Coclitule! Gălbejitule! Află că nu numai Filipache e spurcat la gură. Şi eu sunt spurcată la gură. Şi ca să ţi-o dovedesc, ascultă...

Îşi puse mâinile în şolduri cum şi le pun femeile de pe la mahala când se ceartă una cu alta şi se ocărăsc în uliţă. Începu să mă drăcuie şi să mă ocărască. Se pricepea. Mă drăcui şi mă ocărî până se sătură. Plecă mânioasă şi trânti după ea uşa.

Ciungul, care ascultase totul râzând, spuse:

— Vericule, să nu cumva să faci prostia şi s-o iei în serios pe soră-mea. Ţi-am spus eu, e cam sărită şi cam ţâfnoasă. Am exagerat. E numai o fire ciudată. Ciudată ca şi înfăţişarea ei negricioasă. E singura din familie care seamănă cu răposatul taică-meu şi la faţă, şi la arţag. Mai trebuie să ţii socoteală şi de altceva: o fată între atâţia băieţi! O răsfaţă maică-mea. O mai răsfăţăm şi noi. Aşa că, vericule, să fii băiat înţelegător şi să nu te sperii de toanele ei, orice ţi-ar zice şi orice ţi-ar face. De fapt are inimă bună. Şi... şi mai cred ceva. Cred că, ciudată cum e, i-ai căzut cu tronc.

— N-o să mă sperii. Nici n-o să mă supăr. Dar ia spune-mi, Filipache, cam câţi ani are soră-ta?

— Patrusprezece...

— Arată de şaptesprezece.

— De arătat, poate că arată şaptesprezece, dar de avut n-are decât patrusprezece...

Se culese cu greu din pat şi se duse după Despa. O găsi în odaia ei. Îi auzii mult timp certându-se. Câte un cuvânt greu şi urât, rostit prea tare, ajungea până la mine şi-mi zbârlea părul în cap, cât îl mai aveam după ce-l tunsesem.

Nu mă speriam eu nici de certuri, nici de cuvinte urâte. Încă de mic mă obişnuisem cu ele, în mijlocul oamenilor printre care trăisem. Nu-mi surâdea însă că urmând îndemnul ciungului şi venind aici nimerisem într-un cuib în care se afla şi o viespe. Despa mă înţepase de cum mă văzuse şi n-avea să contenească să mă înţepe.

În sfârşit, într-un târziu, cearta se isprăvi. Despa trânti iarăşi uşa. O văzui în arie. Se depărta de casă şi se pierdu printre pomii strâmbi şi frunzoşi ai grădinii. Ciungul mai întârzie ce mai întârzie. Pe urmă se întoarse. Era vesel. Ochii îi sticleau.

— Ai băut?

— Numai o jumătate de sticlă.

— Vin?

— Ţuică de prune. Dacă vrei, mă duc să-ţi aduc şi ţie Avem totdeauna în casă un butoiaş,

— Nu te osteni. Nu-mi prea place ţuica.

— Păcat! Băutura dă gust vieţii. Ameţeşte. Uiţi de necazuri Da, da. Dacă bei, mai uiţi de necazuri.

— Se poate. Dar dacă nu-mi place…

— O să am grijă să te învăţ să-ţi placă.

Se suci şi se răsuci prin odaie de câteva ori. Plecă. Mă aşezai pe marginea patului cu capul între mâini. Rău *o* nimerisem! Rău de tot o nimerisem! După un timp, Filipache se întoarse şi se aşează şi el pe pat lângă mine.

— Ascultă, vericule, am vorbit cu mama despre tine.

— Ce-ai putut să vorbeşti tu cu maică-ta despre mine?

— Multe.

— Şi ce anume?

— Mi-ai spus că n-ai gazdă.

— N-am. Însă o să-mi caut şi-o să-mi găsesc. Oraşul e mare.

— Vreau să te întreb dacă nu ţi-ar surâde să rămâi la noi, să dormi şi să mănânci aici cât ţin examenele. Dacă vrei, poţi să rămâi şi mai mult.

Mă gândii la fata negricioasă. Merita să-mi dau osteneala s-o cunosc mai bine. Nu în toate zilele aveam prilejul să cunosc o fiinţă mai deosebită de celelalte, mai ciudată. Răspunsei pripit:

— Dacă ne înţelegem din preţ, da.

— Din care preţ? Noi nu suntem bogaţi, Însă nu suntem nici strâmtoraţi, aşa că nu prea avem nevoie de bani. Şi chiar dacă am avea, nu ne-am bulgui la paralele tale.

Îmi zisei că şi Filipache mă ia drept milog şi-mi sări ţandăra. Fui cât pe-aci să mă las stăpânit de mânie. Capra, spunea vechea zicală, chiar dacă e bolnavă de râie, coada tot ridicată şi-o ţine. Cu multe mă asemuiam. Mă asemuiam uneori şi cu o capră moaşă. Acum, fără niciun temei, îmi căşună că-i stârnisem doamnei Arăpaş mila. Nimic nu-mi sângera mai mult mândria ca mila oamenilor, oricine ar fi

fost ei. În clipa dintâi îmi veni să mă scol, să plec, însă îmi înfrânai pornirea şi mă mulţumii să-l întreb acru pe Filipache:

— Atunci, cum? Să rămân la voi şi să vă mănânc pâinea ca un milog?

Ciungul holbă ochii. Se miră. Mi-o spuse de la obraz:

— Băăă! Vericule! Dar supărăcios te-a mai fătat mă-ta! Nici nu mi-aş fi închipuit! Pricepe şi tu, dacă ai cap să pricepi, că nu e vorba de nicio pomană. Mama îţi pune la-ndemână casă şi masă, iar tu, deşteptule, în schimb, o meditezi pe fie-sa.

Parcă mă opări. Mă muiai. Mă frânsei. Îmi păru rău că-i bănuisem. Mi se uscă gâtul. Întrebai:

— Dar ce? Despa are de dat vreun examen?

— Deşi soră-mea e măricică, mamaca s-a gândit s-o înscrie şi pe ea, la toamnă, la liceu. Tot avem şcoala sub nas. Nu strică să tragem ceva foloase. Gândeşte-te şi tu! Casă avem. Masă avem. Îmbrăcămintea nu ne lipseşte. Iar cărţile şi taxele n-or să ne coste cine ştie cât. În ce te priveşte pe tine, vericule, unde se satură atâtea guri, se mai poate sătura una. Şi într-un pat mare în care dorm cinci inşi mai poate dormi şi al şaselea.

Sughiţă. Se scarpină după ceafă cu mâna-i zdravănă şi adăugă:

— Însă, logofete brânză-n bote, se cuvine să ştii de la bun început că la mijloc se află o piedică. Şi nu una uşoară. Soră-mea, aşa cum avuseşi plăcerea să bagi de seamă, e cam năzuroasă şi cam mofturoasă. Pe deasupra mai e şi niţeluş aprinsă la minte. Vârsta! Nici nu i-a căzut bine caşul de la gură, şi au şi început să-i alunece ochii după golani.

— Dar cartea? Cum stă cu cartea?

— Fuge de ea ca dracul de tămâie.

Atunci, cum crezi c-o să mă descurc?

— De ce să nu te descurci? Eşti băiat cu cap. Nădăjduiesc c-ai să izbuteşti să te înarmezi şi c-un dram de răbdare şi c-o să-ţi dai şi puţină osteneală. Vorba ceea:

Începutul cu-ncetul
se-acreşte oţetul.

— Oţetul!… Oţelul e oţet, iar omul e om.

— Aş! Câţi oameni nu cunosc eu care sunt mai acri decât oţetul! Soră-mea Despa, dacă o să ştii cum s-o iei, cum s-o câştigi şi cum s-o stăpâneşti, o să prindă gustul învăţăturii, şi atunci, vericule, totul, o să meargă ca pe roate. Închipuieşte-ţi că ai fi grăjdar şi-ai avea de învăţat cu hamul şi cu şeaua o mânzoacă nărăvaşă. Ce-ai face? Ai da bir cu fugiţii?

Chibzuii la repezeală şi-mi schimbai gândul. Mă încredinţai că neaşteptata propunere a ciungului era cum nu se poate mai cinstită. S-o meditez pe Despa! Să trăiesc zi de zi lângă ea! Să încerc să-i cunosc năravurile şi apucăturile! Să mă trudesc şi până la urmă s-ajung s-o domolesc! S-o îndrept pe calea cea bună! Să-i aprind în inimă dorul învăţăturii!…

Orbit de orgoliu, mă umflai în pene ca un curcan şi mersei atât de departe, încât mă întrebai dacă nu cumva dormita în mine nu numai un scriitor, ci şi un pedagog.

— Primesc, Filipache, primesc cu dragă inimă.

Ceea ce rostisem nu era tocmai adevărat. Primeam. Dar nu cu dragă inimă. Însă tot mă luase gura pe dinainte, aşa că mai zisei:

— Primesc, Filipache, pentru că, gândeşte-te şi tu, dacă nu voi mai avea grijă cu casa şi cu masa, o să-mi fie mult mai uşor să rămân în oraş şi să urmez clasa a doua la cursuri. Socotesc că-n doi ani, muncind pe ruptelea, aş fi în stare să iau patru clase. Apoi m-aş duce la Craiova, aş mai învăţa acolo o jumătate de an şi aş deveni telegrafist la Căile Ferate. Aş avea astfel, şi eu, asigurată pâinea. Nici nu ştiu cum să-ţi mulţumesc că te-ai gândit la mine.

— Nu te pripi cu mulţumirile. Nu eu m-am gândit că tu ai fi băiatul cel mai nimerit s-o dea pe soră-mea pe brazdă.

Mamaca s-a gândit. În casa noastră, de când s-a curăţat tata, mamaca e înţeleapta care le gândeşte şi le chibzuieşte pe toate. Prin urmare, vericule, ce mai ala-bala portocala, îmi dai voie să-i spun mamei c-ai primit?

— Spune-i. Şi adaugă că-i mulţumesc şi-i sărut mâna.

— Măăă! Dar politicos mai eşti! Dacă nu te lecuieşti repede de meteahna asta, stricăm învoiala.

— Abia am încheiat-o.

Filipache plecă, îi spuse doamnei Arăpaş că i-am primit propunerea, se întoarse, se lungi iarăşi în pat, adormi şi începu să sforăie. Ieşii din odaie în vârful picioarelor şi trăsei uşurel uşa după mine.

Afară, ziua afurisită în care mi se întâmplaseră atâtea nu se isprăvise, însă se afla în scădere. Zăpuşeala se mai ostoise. Văzduhul rămăsese tot aprins, tot înţesat de praf des, mărunt, înecăcios. Mă gândii să dau o raită prin oraş. Îmi periai hainele şi plecai. Ajunsei la poartă. Aci răsuflai uşurat că nu m-a lătrat iarăşi Ciulul şi că nu s-a năpustit încă o dată asupra mea să-mi rupă cumva hainele. Mă pregăteam să-mi fac cruce cu limba-n cerul gurii, mulţumind sorţii că pentru ziua aceea nu-mi mai hărăzise şi alte necazuri. Dar, tocmai atunci, mă pomenii strigat. Tresării şi, îngrijorat, mă oprii cu inima în gât. Întorsei numaidecât capul să mă lămuresc despre ce-ar mai putea fi vorba. O văzui pe Despa. Venise tiptil după mine. Era desculţă. Nu-i auzisem paşii.

— Ai băgat de seamă? L-am pus pe Ciul în lanţ. E cel mai rău câine din toată mahalaua. L-am legat ca să nu te muşte. După ce l-am legat, i-am dat şi câteva beldii pe spinare. Nu l-ai auzit chelălăind? Nu? Atunci, poate vrei să ştii de ce l-am snopit în bătaie!

— Nu. Nu vreau să ştiu.

— L-am bătut pentru că trebuia să-l bat. Trebuia, auzi? L-am bătut să se înveţe minte şi să nu te mai latre. Acum, mi-a spus mama, tu eşti de-al casei. Şi mi-a mai spus mama că tu o să rămâi la noi mai multă vreme. Şi… şi dacă eşti de-al

casei, şi dacă rămâi la noi în gazdă mai multă vreme, Ciul n-are voie să te mai latre. L-am bătut zdravăn. Ca să-i vină minţile la cap şi să nu te mai latre altă dată.

Trecusem prin multe şi mă ţinusem bine. Acum, de mila câinelui, pe care-l bătuse şi Filipache şi Despa, inima mi se strânse. O simţii atârnând în piept grea ca o piatră. Bâiguii:

— Îţi mulţumesc, Despa. Îţi mulţumesc că te-ai gândit la mine. Eşti foarte drăguţă. Cred, totuşi, că nu se cuvenea să baţi câinele. O fetiţă drăguţă ca tine…

Dintr-o dată se schimbă la faţă. Ochii de smoală îi luciră puternic. Vru să se repeadă să mă îmbrăţişeze. Se stăpâni însă. Îşi muşcă buzele şi-mi spuse cu voce umilă:

— Crezi? Într-adevăr crezi că sunt drăguţă?

— Da, Despa. Cred. Eşti drăguţă. Eşti chiar foarte drăguţă.

Îi pieri din obraji dulceaţa. Se aspri. Şuieră printre dinţi:

— Nu, nu e adevărat. Minţi.

— E adevărat, Despa.

Îmi porunci ca o stăpână:

— Jură-te. Jură-te că mi-ai spus adevărul.

Trecu pe uliţă, stârnind praful mărunt şi alburiu, e landră de câini înfierbântaţi. Se opreau. Săreau unii asupra altora. Se apucau cu colţii de grumaji şi se sfâşiau. Aproape toţi erau însângeraţi. Tăcui un timp. Tăcu şi Despa. Căţeluşa pentru care se încăierau, o javră măruntă, cu ochi urduroşi, îşi ţinea coada ridicată. Despa o privi. Îi licăriră ochii. Apoi i se uscară şi i se stinseră întocmai ca lumina unei lămpi în care ai suflat. Căţeluşa o luă la goană. Landra întărâtată se năpusti după ea. Larma se depărta.

— Jură-te, îmi porunci iarăşi Despa. Jură-te că mi-ai spus adevărul.

Îmi adunai gândurile. Îi răspunsei:

— N-am obiceiul să mă jur. Trebuie să mă crezi pe cuvânt.

— Jură-te! Jură-te că tot ce mi-ai spus este adevărat! Dacă nu juri, nu te cred. Auzi? Jură-te, numaidecât, că

altfel… Altfel te ia mama dracului…

Lucrurile se îngreunau şi se învălmăşeau. Mă hotărâi să ies cu orice chip din încurcătură. Aveam un singur mijloc: să joc, deocamdată, cum îmi cânta codana negricioasă. Arborai un aer mândru. Dusei mâna dreaptă la piept. Rostii:

— Fie cum vrei tu, Despa. Iată, jur că atunci când am zis că eşti drăguţă ţi-am spus adevărul şi numai adevărul.

Se chiori la mine acră, înveninată, duşmănoasă.

— Aş! Asta nu e jurământ. N-ai jurat pe nimic. Dacă vrei să te cred, trebuie să te juri pe viaţa ta.

Preţul nu mi se păru prea ridicat. Mă supusei. Jurai, cu mâna pe inimă, aşa cum îmi ceru. Mă privi. Mă ascultă. Cu o mie de ochi mă privi. Cu o mie de urechi mă ascultă. Acum, jurământul meu, în care nu avea de unde să bănuie că nu credeam, o unse pe inimă. Fericită, râse. Ochii rotunzi şi ciudaţi, de smoală, i se limpeziră.

Ar fi trebuit să plec. Dracul însă se vâri între noi şi mă îndemnă s-o întreb:

— Ia spune-mi, de unde ai învăţat tu să drăcui atât de cumplit şi să ocărăşti atât de grozav? Eşti mare meşteră în drăcuit şi-n ocărât, Despa.

Îmi închipuisem că are să-i sară ţandăra încă o dată. Nu-i sări. Dimpotrivă. Se îmblânzi şi se îndulci.

— De la mama am învăţat, Gălbejitule. De la mămica mea. A!... Băiete-băiete, dacă ai şti tu ce-i mai drăcuie şi-i mai ocărăşte pe alde frate-meu! Câteodată nu se sfieşte să le măsoare spinarea cu reteveiul.

— Dar de ce-i drăcuie? Şi de ce-i ocărăşte? Şi de ce-i bate?

— Pentru că dacă nu i-ar mai drăcui şi nu i-ar mai ocărî din când în când, s-ar lăsa pe tânjală, n-ar munci cum trebuie, şi-ar pierde vremea prin cârciumi şi prin cafenele, s-ar puturoşi.

— Bine, spusei, pricep. Doamna Arăpaş e o femeie în vârstă. Poate să zică ce vrea. Şi să facă ce vrea. Dar tu… Tu

nu eşti decât o fetiţă. O fetiţă ca tine se cuvine să-şi păstreze gura curată. Fetelor care vorbesc urât…

— Ei, sări Despa, spune-mi, ce li se întâmplă fetelor care vorbesc urât?

Nu mă aşteptasem la întrebare. Bâlbâii:

— Le miroase gura

Se repezi la mine:

— De unde ştii? Tu… Tu ai sărutat multe fete?

Vrusei să-i spun, ca să-i amărăsc inima, că nu numai am sărutat multe fete şi chiar multe muieri, dar că m-am şi culcat cu unele. Până să dau drumul glasului, îmi veniră minţile la loc, judecai şi socotii că n-avea niciun rost să mai pun gaz peste foc. Zisei moale:

— Nu, Despa, nu. Până acum n-am sărutat încă nicio fată.

— Iar începi să-mi torni cu nemiluita braşoave?

— Nu, Despa. Ţi-am spus adevărul adevărat. Aşa cum mi-ai cerut.

— Minţi! Minţi ca un măgar. Minţi de-ngheaţă apele. Nu se poate să nu fi sărutat fete. Filipache e mai mic decât tine şi totuşi a sărutat multe fete.

Luai un aer întunecat, sever, ca omul căruia, pe nedrept, i s-au aruncat cuvinte grele în obraz.

— Nu mint, Despa. Poţi să mă crezi. Nu sunt măgar şi nu mint.

Poate mă crezu. Poate nu mă crezu. Mă învălui în privirea ei grea, de smoală, şi îşi strâmbă a silă gura cu buze albe. Glasul îi deveni nesuferit de acru şi grozav de batjocoritor.

— La urma urmelor, s-ar putea să nu minţi şi să fii în stare să spui şi tu o dată în viaţa ta ceva adevărat. Adică de ce să se fi lăsat fetele sărutate de unul ca tine? Care fată ar fi putut fi atât de nemintoasă încât să se uite la un gălbejit, la un deşelat, la un zgâit şi la un deşirat ca tine? Ba mai eşti şi beteag. Şchiop. Şontorog. Schilod în toată puterea cuvântului.

Tăcui. Tăcui şi o ascultai cu urechile ciulite. Ascultând-o, cântării în gând tot ceea ce auzii şi recunoscui că vorbele ei

erau, în bună parte, adevărate. De aceea, poate, mă loviră în plin şi-mi răniră adânc mândria.

Auzii, un glas venind din ogradă:

— Despa!... Nu ţi-e ruşine obrazului*?* Ce ţi-a venit? Afurisito! Ai căpiat de tot! Cum te scap din mână, cum căpiezi! Lasă băiatul în pace! N-auzi? Lasă băiatul în pace!

Întărâtată şi înrăită că încă n-a apucat să-şi verse până la capăt năduful pe care îl avea împotriva mea, Despa se răsuci pe călcâiele-i goale şi crăpate şi răspunse dârză:

— De ce să-mi fie ruşine, mamă? De ce să-mi fie ruşine? Ce? N-am spus adevărat? Am spus adevărat... E urât... E idiot... E gălbejit... E şontorog... E un neisprăvit! E o secătură! E un nenorocit! Nu e bun de nimic! Ar trebui să se apuce de cerşit. Măgarul!... Dobitocul!... Am dreptul să-l drăcui şi să-l ocărăsc cum îmi vine la gură...

— Mătur aria cu tine, Despa!... Până acum nu te-am atins nici c-o floare, dar acum... acum, Despa, mătur aria cu tine...

Fata negricioasă nu se lăsă. O înfruntă cu îndrăzneală:

— Tu!... Măturі tu aria cu mine!... Dar ce? Nu cumva îţi închipui că mă asemui cu alde frate-meu? Deşi îmi sunt fraţi, tu ştii bine că n-am nici în clin, nici în mânecă cu nătărăii ăia. Tu ştii bine că nu mă asemui cu ei. Atunci, de ce-mi spui tu mie că măturі aria cu mine? Şi pentru ce? Pentru snamenia asta?!...

Scârbit de tot şi de toate, scârbit şi mai mult de mine însumi şi târându-mi piciorul şubred prin pulberea, adâncă şi moale a uliţei, îmi grăbii paşii, să mă depărtez cât mai cu rând de casa şi ograda Arăpaşilor.

V

DRUMUL CĂTRE ZOIE TRECEA prin faţa birtului unchiului Tone. Ca să ocolesc birtul, să nu-i mai dau lui unchiu-meu prilej să mă vadă prin fereastră şi să-şi facă iarăşi inimă rea, o cotii pe o ulicioară lăturalnică, mărginită de case mărunte, vechi, poate tocmai de pe vremea stăpânirii turceşti. Mergând pe aci, cu glodurile când învălmăşite, când împrăştiate, şi tot uitându-mă în dreapta şi-n stânga, nimerii tocmai peste ce nu mă aşteptam. Nimerii peste domnişoarele Vurtejeanu!

Fostele mele stăpâne stăteau aşezate, ca altădată, una lângă alta, pe banca de lemn pe care o cunoşteam, în faţa casei lor, toate patru. Aşteptau asfinţitul, care avea să umple, ca de obicei, îngusta şi prăfoasa uliţă de forfotă. Aşteptându-l, trăncăneau între ele verzi şi uscate şi chicoteau, fără să se teamă că li s-ar putea rupe băierile inimilor. Pentru ele, parcă nimic nu se schimbase sub soare de când nu le mai văzusem! Şi era cam multişor de atunci!

Ajunsei în dreptul lor. Fără să-mi încetinesc paşii scâlciaţi, trăsei cu coada ochiului şi le luai seama. Cum se ofiliseră, cum se stafidiseră, cum se smochiniseră! Niciuna n-avusese noroc. Niciuna nu purta verighetă.

Ridicai pearca de pe cap şi le spusei ziua bună. Văzându-se salutate respectuos, fapt cu care se pare că nu se întâlneau prea des, îşi potoliră râsul şi-mi răspunseră. Mulţumit că nu m-au recunoscut şi nu m-au oprit să mă sucălească cu cine ştie ce întrebări ne roade, mă depărtai. Mulţumirea venise prea devreme, pentru că o auzii pe una dintre ele, pe Fify, spunând:

— Fetelor! Voi ştiţi cine ne-a salutat? Nepotul birtaşului Tone Brătescu, păduchiosul ăla beteag care a slugărit la noi înainte de război.

Mai spuseră despre mine şi câteva cuvinte deocheate, însă nu le auzii limpede, pentru că gâgâiau toate deodată, ca gâştele. Nu încăpea îndoială: căutau gâlceavă! Căutau gâlceavă cu lumânarea, ca mai toate ruşancele şi ca mai toţi ruşanii.

Era prea de tot! Mă îmbufnai. Rămăsei pe loc şi mă întorsei spre ele. Mă uitai lung. Se potoliră. Tăcură. Pe urmă Fify zise:

— Ne-a auzit. Să ştiţi că ne-a auzit scâlciatul.

— Şi ce dacă ne-a auzit? N-are decât. Cel mult o să ne bălăcărească. Suntem obişnuite. Câţi derbedei nu ne suduie şi nu ne bălăcăresc pe noi pentru că am rămas cuminţi şi nu ne dăm în stambă cu ei, şi iată că nu ne cade conciul!

Mă cuprinse şi mânia. Nu mai judecai drept. Îmi zisei că bătrâniturile întrecuseră măsura. Mă îndreptai spre ele cu gânduri rele, însă nu prea. Îmi fuseseră cândva stăpâne. Mă urecheaseră. Mă porecliseră în chip şi fel. Deşi nu avusesem păduchi, din păduchios nu mă scoseseră. Mă înghiontiseră şi mă loviseră cu băţul peste degete. Scuipaseră în strachina mea. Adică îşi câştigaseră dreptul la respectul slugii. Mă hotărâi să le împlinesc dorinţa, adică să le fac cu ou şi cu oţet, însă de aproape şi încet, să nu mă mai audă şi vecinii şi să iasă cine ştie ce nuntă cu tămbălău, în care până la urmă să se amestece şi vardiştii. Făcui pe nătărăul şi, luând cea mai nevinovată înfăţişare, le întrebai:

— Dumneavoastră sunteţi cumva domnişoarele Vurtejeanu?

— Da, îmi răspunse Fify. Noi suntem. Dar pentru ce ne întrebi?

— Mi s-a părut că vă cunosc mai de mult, însă aveam şi oarecare îndoieli.

— Şi nouă ni s-a părut că te cunoaştem, dar nu prea ştim de unde.

— Dacă într-adevăr sunteţi domnişoarele Vurtejeanu, mă cunoaşteţi.

— Da, da, te cunoaştem, zise Bondoaca. Ai slugărit la noi.

— Am slugărit. Înainte de război. V-am slujit cu credinţă.

— Nu cumva cauţi stăpân şi vrei să te angajezi iarăşi la noi?

— Nu. Nu caut stăpân.

— Atunci, ce vrei?

— Mai nimic. M-am întors din drum să vă întreb dacă v-aţi măritat vreuna. Pe vremuri ţineaţi mult, mult de tot, să nu îmbătrâniţi fără să vă dea careva cep. Vă sfârâiau călcâiele după măritiş.

Se supărară, însă se şi fâstâciră. Bondoaca, după ce-şi bălăbăni de câteva ori capul, se dezmetici şi-mi strigă:

— Obraznicule! Ia-o din loc, obraznicule, că asmuţim câinii pe tine!

— N-aveţi câini, spusei, nu ţineţi câini. N-aveţi cu ce-i hrăni.

— Neruşinatule! îmi strigă Bordoaca. Taci din gură, neruşinatule! Taci din gură, că punem beldia pe tine şi-ţi frângem oasele.

Vurtejencele îşi ieşiră cu totul din minţi. Una se repezi să culeagă în poală pietre din curte, ca să aibă cu ce arunca în mine. Celelalte sloboziră ocările care le mocneau cine ştie de câtă vreme în beregată. Mă depărtai. Nu se luă nimeni după mine să-mi ceară socoteală. Îmi târâi cu grăbire piciorul beteag. După scurt timp ajunsei, în sfârşit, la casa de pe strada Răpirea Sabinelor, pe care o căutam.

Deschisei poarta veche şi strâmbă care fusese, ori care numai mi se păruse mie că este, poarta dragostei mele. Nu mi se croi în faţă nicio cărare de aur. Nu mi se croi niciun fel de cărare. Pe borţoasă, care, năucă şi tembelă cum era, uitase să mă aştepte, o descoperii în curte, nepieptănată şi nedichisită. Aşternuse, ca femeile de la noi de la Omida, un ţol vechi la umbra dudului. Părea frântă de osteneală. Se odihnea întinsă pe şold şi răsfoia o carte cu foile mânjite şi mototolite. O fetiţă cârnă, cu părul cârlionţat, se juca pe lângă ea cu o păpuşă de cârpă, din pântecul căreia ieşeau tărâţe şi scame.

Zoie mă văzu şi ea de cum trântii în urmă poarta. Aruncă romanul citit şi răscitit. Se ridică greoaie. Îşi clătină capul ca o oaie capie. Îşi potrivi pe trup fusta galbena şi îşi pieptănă, în grabă, părul cu mâna. Surâse. Faţa strâmbă, veştedă şi plină de mici pete cenuşii, i se lumină. Şchiopătând şi bălăbănindu-mă, ajunsei lângă ea. Aci îmi scosei pălăria şi mă înclinai adânc şi respectuos, ca un adevărat crai de mahala. Purtarea mea vădit drăgăstoasă şi cavalerească o ferici. Îmi întinse mâna. Nu ţinui seamă că mâna îi mirosea a spălături de vase, a ceapă prăjită, şi i-o sărutai. Roşi ca sfecla.

— Tu… nu trebuia să-mi săruţi mâna… Tu…

— De ce nu? Eşti măritată... Eşti… Eşti cocoană…

— Sunt, n-aş mai fi! Sunt...

Ne fâstâcirăm amândoi. Şi, nemaiştiind ce să fac, îi mai sărutai încă o dată mâna. Zoie se bucură nespus de mult. Crezui că are să mă îmbrăţişeze şi mă pregătii s-o strâng la piept uşor şi cu gingăşie, cum se cuvenea să strâng o femeie borţoasă. Zoie mă dezamăgi. Nu mă îmbrăţişă. Se mulţumi să-mi spună:

— Tu… îmi pare bine c-ai venit. Tu… n-am crezut că vii, M-ai găsit…

Arătă spre îmbrăcămintea ei ieftină, de casă.

— Nu face nimic, Zoie. N-am venit pentru îmbrăcămintea ta. Am venit pentru tine. Numai pentru tine.

Roşeaţa care o năpădise îi mai stărui câteva clipe în obraz, apoi îi pieri. Fetiţa zgâi ochii la noi şi scânci. Vântul, care dormea în pulbere, se trezi. Se strecură printre ramurile bătrâne ale dudului, le izbi uşor cu aripile şi le clătină. Se scuturară pe lângă noi şi peste noi câteva frunze şi câteva dude târzii, negre şi răscoapte. Borţoasa îngână:

— Tu, mai bine m-ar fi înghiţit pământul de vie decât să mă fi măritat cu Pandele… Ori să mă fi ars focul…

Nu intra în deprinderile mele să dau oamenilor sfaturi. Ştiam că fiecare poate greşi după capul lui şi singur. Nici mic nu-mi plăcea să-mi dea alţii poveţe. Şi eu voiam să fac,

în orice împrejurare, după capul meu, nu după al altora. Totuşi, acum găsii cu cale să zic:

— Să nu mai gândeşti aşa şi să nu mai spui aşa, pentru că, mai devreme sau mai târziu, fie că vrem, fie că nu vrem, tot murim, şi atunci pământul tot ne înghite. De murit în niciun caz nu scăpăm. Şi atunci… Atunci de să ne grăbim să murim?

Cugetarea mea de trei parale o stârni să zâmbească. Zâmbetul searbăd îi strâmbă, îi schimonosi şi-i urâţi şi mai mult obrazul galben, plin de pete.

— Tu, ne întâlnim după atâta amar de ani şi vorbim de moarte. Parcă n-ar mai fi şi altceva pe lume decât moartea.

— Tu ai început…

— Da. Eu. Din prostie.

— Zoie, hai să vorbim despre viaţă, despre ce ne-a dat până acum viaţa şi despre ce ne-ar mai putea da ea de acum înainte.

Poarta scârţâi. În rama ei se arătară două ţigănci tinere, balaoacheşe, desculţe, cu sâni mari cât lubeniţele, pietroşi. De urechi le atârnau şiruri lungi de bani vechi de aramă şi de argint.

— Să-i ghicim domnişoarei… Norocul-norocelul să i-l ghicim domnişoarei…

— Să-i ghicim domnişorului… Norocul-norocelul să i-l ghicim domnişorului…

Domnişoara era borţoasa. Domnişorul eram eu.

— Să vă ghicim în palmă, domnişoară… Ori în ghioc, domnişoară. Norocul-norocelul să vi-l ghicim. Soarta să v-o ghicim, domnişoară.

— Să treceţi mâine, spre seară, să-mi ghiciţi, una în palmă şi alta în ghioc.

Plecară ţigăncile. Le auzirăm strigând în josul uliţei:

— Spoim tingiri… Spoim… Ghicim în palmă… Ghicim…

Ca o uriaşă pasăre moartă, căzu între noi tăcerea. Ca o uriaşă pasăre neagră împuşcată în plin zbor căzu. Mă uitai

cu ochii minţii la stârvul greu al tăcerii şi mă gândii cum să-l îndepărtez,

Abia şoptit, Zoie spuse:

— Soarta… Să ne ghicească soarta. La ce bun? Parcă nu ne-o cunoaştem? Ne-o cunoaştem. Să ne ghicească norocul-norocelul! Care noroc-norocel? N-avem niciun noroc-norocel, tu… Niciunul…

— Atunci, de ce le-ai spus să treacă mâine?

— Ca să scap de ele, tu… Numai ca să scap de ele... Să nu ne mai bată la cap.

— Nu, Zoie, nu ne cunoaştem soarta chiar atât de bine cât credem. Nu ne cunoaştem nici norocul.

— Ba ne-o cunoaştem, tu… Uite… Ai venit în oraş. Nu credeam că ai să mai treci pe aici. Nu te mai aşteptam. Ai venit pentru că te-a adus soarta. Ai venit să mă vezi. Mi-ai adus noroc? Mi-ai adus nenoroc? Nu ştiu, tu… Nu ştiu.

— Şi-ţi închipui cumva că asta o să ne schimbe drumul vieţii?

— Tocmai că nu. Fiecare o să rămânem cu soarta noastră. Cu nenorocul nostru. Va fi ca şi cum nici nu ne-am fi întâlnit. Dar… tu… Nici nu ştii ce bine-mi pare c-ai venit să mă vezi. O să mai stăm de vorbă ca altădată… O să…

— Ca altădată! Ca altădată nu se mai poate. Tu te-ai schimbat. M-am schimbat şi eu. Timpul schimbă oamenii. Îi schimbă mereu.

— Nu se mai poate! Îmi dau şi eu seama că nu se mai poate, însă aş dori să se poată. Din toată inima aş dori să se mai poată. Pentru mine… Pentru tine…

Tăcu. Tăcui şi eu. Vântul se culcă, leneş, iarăşi în ţarină, lângă picioarele noastre. De dormit însă, nu mai adormi. Ne ascultă. Nu ştiui ce gândeşte vântul despre vorbele pe care le rostisem. Se ridică, se scutură de praf, se înălţă pe călcâie, suflă şi clătină crengile strâmbe şi noduroase ale dudului. Pe urmă, ostenit parcă, se tolăni alene ceva mai departe de noi, în ţărână, ca un câine ostenit se tolăni vântul în ţărână.

Zoie privi în jur. Căută ceva. Nu găsi. Zise:

— Vai! Uite ce zăpăcită sunt! Ai venit mai bine de un sfert de ceas, şi tu te ţin încă în picioare! Nici n-ai pe ce să stai. Aşteaptă… Te rog aşteaptă puţin… Mă reped până-n casă s-aduc nişte scaune.

Se lăudase. N-avea cum să se repeadă. Pântecul mare, rotund şi umflat îi atârna greu. Se mişca încet, ca o raţă grasă, cu aripile căzute şi cu picioarele scurte şi tofoloage.

Întârzie destul. Mă gândii dacă nu cumva au apucat-o pe neaşteptate chinurile facerii. Nu. Dacă ar fi apucat-o ar fi strigat şi aş fi auzit-o. Se întoarse gâfâind cu două scaune de lemn, fără spetează. Nu-mi trecu prin minte să-i sar în ajutor. O lăsai să le aducă singură.

— Stai, mă îndemnă Zoie. Stai pe scaun, Darie. Stai pe scaun, că am să stau şi eu.

Luarăm loc pe scaunele şubrede. Muierea tânără, cu ochi albaştri şi cu burta la gură, pentru care altădată îmi tremurase de atâtea ori inima şi-mi fugise somnul, suspină:

— De când nu te-am văzut… De când nu te-am văzut, tu… Eram copilandri când ne-am cunoscut. Acum… tu… parcă ar fi trecut o mie de ani de atunci… O mie de ani…

Toanta! Sta gata să plângă. De ce se apuca să-şi risipească lacrimile degeaba? Nu mai era nimic de plâns. Nimic! Anii trecuseră. Nu aveam cum să-i aducem îndărăt şi să-i mai trăim, încă o dată, altfel. Mintea ei puţină nu înţelegea un lucru atât de simplu: că timpul o dată trecut rămâne trecut, aşa cum un om o dată mort, mort rămâne. Pentru veşnicie. Mă pomenii că, în loc s-o cert, aşa cum aş fi vrut, spun încet şi trist:

— Da, ai dreptate… Parcă ar fi trecut o mie de ani de când nu ne-am văzut. Uneori timpul trece greu.

— Dar tu, spune-mi… spune-mi pe unde-ai fost… Tu, spune-mi ce-ai văzut… Of… am uitat… Nu mai ştiu ce e cu mine. M-am zăpăcit de tot. Am uitat să te tratez cu apă rece şi cu dulceaţă, ca pe un musafir ce-mi eşti.

— Nu te osteni, Zoie, nu trebuie.

— Tu… Nu se cade să calc obiceiurile din bătrâni. Nu stă frumos. Musafirul e musafir. Nu se poate să nu-l tratezi cu apă rece şi cu dulceaţă. Ce? Tu nu ştii? Măcar atâta lucru ar trebui să ştii.

Mototoală, gâfâind, gemând uşor şi abia mişcându-se, se mai duse încă o dată în casă. După puţină vreme îşi scrise un zâmbet ostenit pe gură şi se întoarse ţinând în mână o tavă de tinichea cu două farfurioare cu dulceaţă de piersică şi cu două pahare cu apă…

— Şi mie… şi mie... scânci fetiţa.

Zoie îi vârî în gură un vârf de linguriţă de dulceaţă, o potoli şi-o lăsă să se joace mai departe în ţărână.

— Povesteşte-mi… Tu… Povesteşte-mi tot, tot…

Chiar tot. Mi-ar trebui o lună, ori poate chiar mai multe.

— Cât poţi mai mult, tu..

N-aveam nicio poftă de povestit. N-aveam poftă de nimic, în clipa aceea nu-mi era poftă nici măcar de coliva duşmanilor mei. Inima îmi era uscată. Buzele îmi erau uscate. Mi-era silă de viaţă şi-mi era silă şi de moarte. Mi-era silă de bucurie şi-mi era silă şi de tristeţe. Mi-era silă de tot. Nu prea ştiam ce e cu mine. Totul mă apăsa. Totul mă dezgusta Oraşul, cu lâncezeala lui de smârc, cu gâlcevile, cu duşmăniile şi cu încăierările dintre oamenii lui, mi se părea fi iad. Poate că şi erai. Poate numai mi se părea mie că este. Până la urmă ajunsesem să mă întreb cu îngrijorare dacă nu cumva mi s-a bolnăvit sufletul de-o boală nemernică, fără leac, ca şi boala care mă pocise.

— Bine, Zoie, dacă ţii atât de mult, am să-ţi povestesc. Numai să ai răbdare să mă asculţi.

— Răbdare!… Am mai multă decât mi-ar trebui, tu…

Surâse fericită. Surâsei şi eu. Îmi adunai amintirile — aveam atâtea, că de-abia le mai duceam — şi desprinsei din ele, la întâmplare, lunga şi fierbintea vară petrecută cu un an în urmă într-un sat tătărăsc, sărac şi dărăpănat, însorit şi prăfos, din acea parte ciudată din ţară numită, nu mai ştiam de când, Dobrogea… Avusesem totdeauna mare

dragoste pentru cai. Acum, această dragoste uitată învie în mine şi-mi plăcu să-i povestesc pe îndelete cum îngrijisem herghelia pe jumătate sălbatică a tătarului Selim Reşit din Sorg, la care intrasem slugă, cum mă dusesem cu caii la păscut ziua şi noaptea, pe tabunul de lângă mare, cum îi adăpasem şi-i păzisem de hoţi.

— Înţeleg, caii păşteau iarbă, se apărau cu cozile de muşte… Dar tu ce făceai în vremea asta?

— Mă gândeam şi eu. Mă scăldam în mare…

— Te gândeai!… La ce te gândeai?

— Omul se gândeşte la fel de fel de lucruri.

O întristă răspunsul meu. Îndrăzni:

— Tu… La mine te-ai gândit vreodată?

Îmi fu ruşine s-o mint. Tăcui.

— Nu te-ai gândit. Mi-ar fi plăcut să-mi spui că te-ai gândit la mine măcar o singură dată.

Iarăşi tăcui. Zoie zâmbi.

— La urma urmelor, de ce să te gândeşti tu la mine? Mă uitasei.

Îngânai, bâlbâindu-mă:

— Nu te uitasem.

— S-o lăsăm încurcată. Povesteşte-mi…

— Mă întorsesem din Italia. Eram cam gol şi cam fără parale. Căutam de lucru şi când cauţi de lucru, nu mai faci nazuri, intri slugă la cine găseşti.

— Tu totdeauna cauţi de lucru, iar dacă găseşti, lucrezi un timp, pe urmă ţi se urăşte şi-o iei din loc pe neaşteptate. Mi-aduc aminte că înainte de război, când te aflai aici, în oraş, ai schimbat într-un an cinci sau şase stăpâni. Parcă ai avea în tine un şarpe care te muşcă într-una de inimă şi nu-ţi dă pace.

— Eu ştiu? Poate că într-adevăr, aşa cum spui tu, voi fi având în mine un şarpe… Poate am în mine un şarpe sau un vierme neadormit… Fiecare om are în el o nelinişte de care nu poate scăpa… Un vis… O năzuinţă… O tristeţe… Cum să scapi de toate astea?

— Nu ştiu, spuse borţoasa. Dacă aş şti ţi-aş spune.

Umbrele arborilor se lungiră. Cerul deveni gălbui. Larma târgului crescu. Clopotele celor douăsprezece biserici din târg sunară îndelung, de vecernie. Pe urmă dându-şi parcă seama că sună în zadar, tăcură. Văzduhul încremeni. Undeva prin apropiere uruiră pe bolovanii străzii roţi de trăsuri.

— Spune-mi, Darie, nu ţi-a fost frică să trăieşti printre tătari?

Râsei. Râsei, şi după ce mă saturai de râs zisei:

— De ce să-mi fie frică?

— Pentru că… pentru că, după câte-mi aduc aminte, am învăţat la şcoală că tătarii se hrănesc cu carne de om…

— Nu, Zoie, tătarii nu mănâncă oameni. E adevărat că mâncarea lor se deosebeşte oarecum de a noastră, dar totuşi e mâncare. În Dobrogea, ca şi pe aici şi ca pretutindeni pe oameni — după ce mor — îi mănâncă pământul şi-i schimbă în ţărână.

Auzindu-mă vorbind iarăşi despre moarte şi despre pământul care mănâncă tot ce-a fost viu, se întristă. Eu nu mă mai întristai. N-aveam cum. Eram trist mai dinainte. Ca să-şi alunge tristeţea, ori poate şi ca să-şi astâmpere dorul de-a afla cât mai multe despre lumea care trăia dincolo de marginile târgului ei, zise:

— Tu… Spune-mi drept… tătarii au şi fete?

Acum râsei din toată inima. De naivitatea întrebării ei râsei.

— De ce să n-aibe? Nu ţi-am spus? Sunt şi ei tot oameni. Oameni ca noi. Aşa că au şi băieţi, au şi fete.

— Te pomeneşti, tu, că vara trecută când ai trăit în satul acela te-ai îndrăgostit de-o tătăruşcă.

Zăpăcit cum eram, uitai că între mine şi Zoie fusese cândva un mărunt şi sec început de dragoste naivă şi că spovedaniile mele, chiar nevinovate, ar putea s-o doară. Mă lăudai:

— Da, Zoie, am fost îndrăgostit-lulea de-o tătăruşcă.

— Şi… Şi… cum o chema?

Înţelesei că vrusese să mă întrebe altceva şi nu îndrăznise.

— Purta un nume destul de ciudat, chiar pentru o tătăroaică. O chema… O chema Uruma.

— Uruma… Uruma… Uruma… N-am mai auzit asemenea nume. S-ar putea ca pentru urechile tătarilor să sune frumos… Şi… Uruma asta… cum arăta ea la chip? Dar la făptură?

— Nici înaltă, nici mărunţică. Iar la chip… La chip era gălbuie. Avea faţa galbenă şi rotundă ca luna.

— Şi cum se îmbrăca, Darie? Purta fustă?

— Nu. Nu purta fustă. Purta, ca toate tătăroaicele, şalvari.

— Şi tu vorbeai cu ea?

— De ce să nu vorbesc?

— Şi când vorbeai cu ea ce-ţi spunea?

— Îmi era stăpână. Îmi poruncea să fac una, să fac alta. Ca orice stăpână.

— Şi altceva nu-ţi mai spunea?

— Ba da. Când aveam timp de pălăvrăgit îmi spunea tot ce-i trecea prin cap. De cele mai multe ori însă, mă povăţuia să-mi schimb legea, să devin tătar, să mă însor cu ea şi să rămân pentru totdeauna acolo, în Dobrogea, la Sorg…

Zoie tăcu. Tăcu şi se uită la fetiţa care se juca în ţărână. Dar după ochii pierduţi şi după obrazul ei schimonosit, plin de pete, băgai de seamă că vrea să-mi pună încă o întrebare, şi că înainte de a mi-o pune se mai gândeşte, mai chibzuieşte. După un timp, în care îşi roase şi-şi potrivi unghiile cu dinţii, se hotărî să rupă tăcerea. Ridică fruntea.

— Darie, te rog să nu mi-o iei în nume de rău… Aş vrea să te întreb ceva… Tu… Ceva ce nu se întreabă.

— Nu te sfii, Zoie. Întreabă-mă.

Se roşi toată. Îşi feri ochii de ochii mei, lăsă capul în jos şi spuse:

— Tătăroaica aceea, Uruma, când ai cunoscut-o tu ştia ce e dragostea?

Era tocmai întrebarea la care mă aşteptam. Răspunsul mi se desprinse de pe buze limpede.

— Ştia… Ştia chiar prea mult.

Roşeaţa îi pieri. Căzu umbră neagră peste obrazul ei. Căzu umbră neagră şi peste ochii ei albaştri. Se gândi… Se gândi… Şi după ce i se păru că s-a gândit îndeajuns şi s-a hotărât să cuteze, şopti:

— Tu… Tu… Darie… Aş vrea să cunosc şi eu dragostea…

De multă vreme nu mă mai miram de nimic. Căpătasem însă obiceiul ca uneori să fac pe miratul. Ridicai sprâncenele. Ridicai şi glasul.

— Dragostea!… N-o cunoşti? Cum n-o cunoşti? Eşti măritată. Ai născut un copil. Mâine-poimâine mai naşti încă unul. Cum nu cunoşti dragostea?

— Am născut un copil. O să mai nasc încă unul. Pe urmă o să mai nasc şi alţii. Asta e altceva. Asta e cu totul altceva. Dragostea…

Cândva, pe când mă aflam, ca să spun aşa, în floarea vieţii, avusesem un locşor în inima mea şi pentru Zoie. Acum nu numai în locul acela, ci în toată inima mea se afla doar un pumn de cenuşă. Îmi era milă de viaţa mea. Îmi era milă şi de viaţa femeii tinere şi deformate de sarcină de lângă mine. Însă pântecul ei mare, rotund şi umflat din cale-afară, plin cu copilul altuia, mă înrăi. Întinsei gâtul, ca buzele mele să fie cât mai aproape de urechile ei, şi-o întrebai duios şi uşor compătimitor:

— Ascultă, Zoie, tu… Tu nu-l iubeşti de loc pe Pandele?

Se posomorî de tot. Îşi lăsă buza. Cu glas uscat, spart, zise:

— Nu. Eu nu-l iubesc pe el şi nici el nu mă iubeşte pe mine.

— Şi nu l-ai iubit niciodată?

— Nu. Nu l-am iubit niciodată.

— Atunci, de ce te-ai măritat cu el?

— Cum de ce m-am măritat cu el? Nu ţi-am spus? Trebuia să mă mărit. M-a silit mama. Mi-a pus unghia-n gât şi m-a silit.

O crezui. Spusei totuşi:

— Te-a silit! Ce fel de vorbe mai sunt şi astea? Dacă nu-l iubeai pe Pandele nu trebuia să te măriţi cu el. Să te fi zbătut. Să te fi împotrivit. Era dreptul tău.

Istovită, Zoie se uită în ochii mei. Şopti:

— Atâta m-a chinuit, Darie, atâta m-a chinuit mama, că n-am mai găsit în mine putere să mă împotrivesc. N-am mai găsit în mine nici pic de putere. Auzi? Nici pic de putere. Şi atunci… Atunci mi-am spus că n-am încotro. Gândeşte-te şi tu. Dacă n-aş fi ascultat-o, n-aş mai fi avut trai în casă cu ea. Ar fi fost rău de mine, tu… Ar fi fost mai rău decât acum…

Îşi lăsă capul în jos. Începură să-i curgă pe obraji lacrimi mari, rotunde. Ştiam că lacrimile uşurează inima şi-o liniştesc. Tăcui îndelung. O lăsai să plângă şi tăcui îndelung. Tăcerea noastră trezi vântul. O dată trezit, vântul deschise ochii. Clipi. Îşi ridică faţa în sus. Îmi zâmbi şi suflă uşor spre ramurile dudului, întocmai ca mai înainte. Şi întocmai ca mai înainte se scuturară iarăşi peste noi şi pe lângă noi frunze veştede şi dude coapte, târzii. Mi se făcu dor de dude şi mi se făcu şi foame. Mă sculai. Apucai o creangă. O aplecai. Culesei câteva dude. Le mâncai. Dudele târzii sunt dulci ca mierea. Îmi pieri acreala care-mi stăruia de multe ceasuri în gură. Borţoasa mă văzu. Se opri din plâns. Umplui mâna de dude. I le întinsei. Le luă.

— Mulţumesc, tu… Pandele nu mi-a cules niciodată dude.

— Nu te mai gândi la Pandele. Mai gândeşte-te şi tu la altceva, nu numai la Pandele. Mi-ai scos sufletul cu Pandele al tău.

Mâncă dudele încet, una câte una.

O întrebai apăsat:

— Ascultă, Zoie… Tu n-ai iubit niciodată pe nimeni? Ţie nu ţi-a plăcut niciodată nimeni?

Tăcu. Îşi mângâie burta. Plodul dinăuntru se potoli. Zoie se uită într-o parte, ferindu-şi ochii de ochii mei. Îmi răspunse cu un glas care parcă nu mai era al ei:

— Ba da, tu… Atunci, înainte de război, când trăiai aici, m-am gândit la tine. M-am gândit puţin. Ca la un vis. Ori poate m-am gândit la tine ca la un cireş înflorit. Îmi ziceam că într-o zi cireşul o să se coacă şi-o să culeg şi eu câteva cireşe… O!… Nu… Nu râde de mine… Sunt o proastă… Cred că m-am gândit la tine nu pentru că mi-ai plăcut. Cred că m-am gândit la tine pentru că nu aveam pe altcineva la care să mă gândesc. Nu te superi? Pe urmă… Pe urmă, tu… Pe urmă m-am îndrăgostit de unul Sabu. Era tânăr. Era frumos. Şi nu şchiopăta, ca tine, tu. Nu şchiopăta de loc. Mergea cum merg toţi oamenii. Mergea chiar mai frumos decât toţi oamenii. Şi când îl vedeam, tu, simţeam că mă topesc după el. Nu-mi venise încă vremea măritişului. Trăia şi tata. N-aveam de ce să mă grăbesc, mai ales că nu bănuiam c-o să se întâmple ce s-a întâmplat. Sabu, tu, Sabu era fierar la Ateliere, aici la gară, la Căile Ferate. Venea uneori seara, cu alţii, şi lua masa la noi, la birt. Îmi făceam de lucru la tejghea şi-l priveam. Tu… Darie… Cu cât îl priveam mai mult, cu atât aş fi vrut să nu mai plece, să mă uit, să mă tot uit la el până mi s-or scurge ochii de tot. Bietul tata! Începuse să-şi dea cu presupusul. Se supăra pe mine din nimic. Mă certa. Vedea că nu mă dezlipesc de tejghea. Atunci se răstea la mine. Mă apuca de coade. Mă trăgea şi mă trimitea să mă culc. “Nici nu ţi-a căzut caşul de la gură, şi-ţi pică mucul după bărbaţi! O să-mi ieşi o pramatie!… O s-o-ntreci pe afurisita de maică-ta…”

— Şi mai târziu, când ai ajuns fată de măritat, de ce nu l-ai luat de bărbat pe Sabu?

— Dacă ar mai fi trăit, l-aş fi luat. Aş fi lăsat sfiala deoparte şi m-aş fi dus la el. I-aş fi spus că mi-e drag. I-aş fi spus că mi-e tare drag şi l-aş fi rugat să mă ceară tatei şi mamei de nevastă. Dar… Sabu… Sabu a murit. L-au împuşcat, tu, la gară. Nemţii. Pe mulţi i-au împuşcat în zilele

acelea. Trăgeau în ei fără nicio milă, ca-n câini, tu… Aşa trăgeau… Ca-n câini… Aşteptam încremenită în pragul birtului. Nu ştiu ce aşteptam, dar aşteptam. Auzeam împuşcăturile. Auzeam cum trag în ei, la gară, cum îi omoară pentru că nu mai voiau să lucreze pentru nemţi. Parcă presimţeam ceva. Tremura inima în mine de frică să nu-l ucidă şi pe Sabu. M-a prins tata plângând. “De ce plângi?” “Mă doare un dinte.” “Care?” “Ăsta.” I-am arătat, tu, la nimereală, un dinte. M-a chemat în prăvălie şi mi l-a scos cu cleştele. După ce mi-a scos dintele, am aflat de moartea lui Sabu şi am plâns cât am vrut, tu… Spuneam că mă doare falca din care-mi scosese dintele.

Vru să-mi mai spună ceva. Se răzgândi. Tăcu.

Între timp, soarele se prăvălise peste acoperişuri spre asfinţit. Fetiţa se ghemuise pe ţol cu cheala-i păpuşă în braţe şi adormise. Dulceaţa îi rămăsese spoită pe obraji, în jurul ei bâzâiau roiuri de muşte cu aripi străvezii, albastre. Mă uitai la borţoasă. Părea ostenită, istovită.

— Parc-ai fi vrut să-mi mai spui ceva.

— Aş fi vrut. Lasă îmi vine greu să-ţi spun, tu, îmi vine grozav de greu. De altfel… De altfel, tu, şi aşa mi se pare că ţi-am spus prea multe.

— Atunci, nu-mi mai spune nimic.

— Într-o zi, când voi găsi mai multă putere în mine, tu, o să-ţi spun. O să-ţi spun totul, ca la spovedanie. Acum, uite, a venit Pandele. N-o să treacă mult, şi-o să pice şi mama. O să pice şi căţeaua.

Încercai să plec. Zoie mă rugă:

— Mai stai, tu. Mai stai măcar câteva minute. Să-mi cunoşti şi tu podoaba de bărbat cu care m-a pricopsit maică-mea, căţeaua.

Veni spre noi, nici tândălind dar nici cu grabă, un omuleţ cu mustaţă subţire, neagră, cu faţa vânătă-stafidie şi cu ochii mici şi negri ca nişte măsline. Avea capul mare şi gras. Avea şi un început de burticică. Picioarele îi erau crăcănate,

neobişnuit de scurte. Ca îmbrăcăminte purta haine cenuşii, de doc, şi pălărie tare, de paie, dată pe ceafă.

Borţoasa mă prezentă. Omuleţul îmi întinse mâna.

— Pandele Paleu…

Îmi spusei şi eu numele. Îi strânsei mâna. Era uscată, aspră, noduroasă. Omuleţul nu se mai uită la mine. Se aşează turceşte pe ţol şi îşi scoase ghetele cu potcoave de fier. Mă trăsni miros de picioare năduşite şi nespălate, îşi luă fetiţa adormită în braţe, îi sărută creştetul, o puse la loc şi-i porunci nevestei ca unei slugi:

— Un rachiu!… Repede…

Zoie plecă. Bărbatul o privi cum merge greu şi cu grijă. Vedea şi el că pântecu-i mare, rotund şi umflat, îi tăia răsuflarea. Îmi spuse:

— E cam tofoloagă nevestica mea. Şi e şi niţeluş cam zăpăcită. Deseori *o* prind că rămâne ceasuri întregi cu ochii rătăciţi. Numai dracul ştie la ce s-o fi gândind şi după ce-o fi tânjind. Că la mine nu duce lipsă de nimic. De nimic nu duce lipsă nevestica mea. Cred că nu trage a bine.

— S-o fi gândind la ale ei…

— La care ale ei? N-are la ce să se gândească. Negustoria merge. Nu prea bine, dar merge. Sănătoşi suntem. La ce să se gândească? A? Poţi să-mi spui? Şi după ce tânjeşte? A? Poţi să-mi spui? De nimic nu duce lipsă. La mine de nimic nu duce lipsă.

Nu găsii ce să-i răspund. De altfel, chiar dacă aş fi vrut să-i răspund, n-aş fi avut când, pentru că negustorul zise:

— Dar ia spune-mi, dumneata o cunoşti de mult pe nevastă-mea?

— De mult. Dinainte de război. Era micşoară.

Clătină din cap.

— N-o înţeleg. N-o înţeleg, băiatule! Are bărbat, are casă, are masă, are ce-mbrăca, o are şi pe soacră-mea, care pe ea o ajută la gospodărie, şi pe mine la prăvălie… Copii îi fac, unul pe an… Să mă ia dracul dacă-nţeleg ce-i lipseşte… Tânjeşte… Nu ştiu după ce tânjeşte, domnule… Ar trebui

să-i treacă prin cap că într-o zi o să mă satur de ţâfnele şi de aiurelile ei şi-o să-mi ies din pepeni. Nu mai pot!… Nu mai pot.

Oftă. Tăcu. Iar oftă. Izbucni:

— N-am avut parte de nevastă, domnule, asta e, n-am avut parte de nevastă… M-a bătut Dumnezeu… Plătesc păcatele lui bunică-meu, care-a fost tâlhar de drumul mare şi-a murit înainte să fie prins şi pus în furci. Asta e. Altceva nu poate să fie. Asta e. Plătesc păcatele lui bunică-meu.

Poate că mi-ar fi spus mai multe. I-o arătai însă pe Zoie, care îi aducea pe tavă un pahar mare, plin cu rachiu. Îl luă şi-l sorbi pe nerăsuflate.

— Mai adu-mi unul.

După ce-l bău şi pe al doilea, zise:

— Masa! Acuşi! Că…

Poarta scârţâi. O văzu pe soacră-sa. Râse. O văzui şi eu Mă ridicai şi-mi scosei pălăria.

— Sărut mâna, doamnă Popazu! Sărut mâna!

Îmi luă seama. Mă recunoscu. Îşi întinse gura până la urechi. Dinţii de aur, umezi, îi sclipiră:

A! Bată-te să te bată!… Dumneata erai! Simpatia fie-mi! Bună seara, Darie maică. Şi, zi, mai veni şi s-o vezi pe Zoie?

— Venii…

Ce mai ţaţă! Mândră. Ţanţoşă. Pe câţi îi vedea cu nădragi, toţi îi erau dragi. Pe vremuri birtaşul o snopea în bătăi. Uneori umbla cu faţa învineţită câte-o săptămână. Văduva aproape că nu se schimbase. Mi se păru că e tot tânără, tot durdulie. Ochii — mari, căprui. Gura — roşie, cărnoasă. Faţa — spoită proaspăt cu făiniţă. Tremura carnea tare şi grasă pe ea.

— Tot slab şi urât ai rămas, Darie maică.

— Tot.

— Mă! Ştii la ce mă gândesc eu acum? Mă gândesc că lupul se întoarce totdeauna pe locul unde-a mâncat oaia.

— Nu pricep, doamnă Popazu, nu pricep despre ce lup vorbeşti şi despre ce oaie.

— Lasă… lasă… Nu mai face pe nătângul, Darie maică. Acum câţiva ani era cât pe-aci să-mi strici fata.

Mă uitai cu teamă la Pandele Pateu. Nu pentru mine mă uitai cu teamă, ci pentru Zoie. Negustorul nu se sinchisi. Dacă văzui aşa, nu mă mai sinchisii nici eu. Soacra se duse lângă ginere, se aplecă şi-i mângâie obrazul.

— Ostenit băieţaşul maichii.!… Ostenit!… Munceşte mult băieţaşul maichii! Munceşte până dă-n brânci băieţaşul maichii!…

Îmi spusei c-a venit timpul să mă despart de el, şi mă despărţii.

— Bună seara.

— Bună, Darie maică.

Borţoasa mă însoţi până la poartă.

— Tu… să mai vii pe la noi, tu…

Se înserase de-a binelea. Către apus, cerul se aprinsese. Abia ieşii în stradă, că auzii în urmă ţipete:

— Nu mă bate, Pandele. Au! Au! Au! Nu mă lovi, Pandele, că lepăd, Pandele, îţi lepăd copilul, Pandele. Au!… Au!…

Chibzuii dacă n-ar fi potrivit să mă întorc şi, luând partea femeii bătute, să mă amestec în cearta lor şi să încerc să-i mut fălcile lui Pandele Paleu, ori, şi mai mult, să spăl cuţitul în el. Dar ce aş fi rezolvat cu asta? Nu. N-avea niciun rost să mă întorc din drum. Şi apoi, nu era cu neputinţă ca Zoie, care de fapt se împăcase cu soarta ei, cu toate că uneori se tânguia, tânjea şi visa cai verzi pe pereţi, să treacă de partea bărbatului ei. Mai ales motivul acesta din urmă mă făcu să nu mă întorc. Numai atât? Nu. Poate că îmi lipsi şi curajul să mă încaier deodată şi cu Pandele Paleu, şi cu soacră-sa. Lipsa de curaj — de ce să mă ascund după deget? — atârna şi ea destul de greu în cântar. Sa să-mi acopăr măcar în parte laşitatea, şoptii pentru mine, numai pentru mine:

— Fiecare cu soarta lui…

Degeaba-mi şoptii. Mi se păru că vorbele mele şoptite le auziră mii şi mii de urechi. Mi se păru că mii şi mii de

degete mă arată. Mi se păru că mii şi mii de guri îmi strigă:

— Laşul!... Laşul!... Laşul!...

Ei! Şi ce dacă?! Mai erau şi alţi laşi pe lume. Urlai aproape:

— Fiecare cu soarta lui!...

VI

MĂ UITAI ÎN TOATE PĂRŢILE. ULIŢA era pustie. Nu mă auzise nimeni. Îmi păru rău că nu mă auzise nimeni. Ca să n-o mai aud pe borţoasa văitându-se, îmi astupai urechile şi-mi lungii, pe cât mă ajutau puterile, pasul. Conştiinţa mea pe jumătate adormită nu mai avu timp să mă mustre, pentru că la capătul străduţei, aproape că mă lovii nas în nas cu Dobrică Tunsu. Mai-mai să nu-l cunosc. Înalt, ars de soare, lat în umeri, fostul meu prieten devenise, în cei patru ani în care nu ne mai întâlnisem, un adevărat găligan. Era îmbrăcat ca un negustoraş cu stare. Cravată în dungi la gât. Pantofi galbeni cu şireturi şi bombaţi la vârf, cum era moda. Pălărie cafenie. Numai mănuşile şi bastonaşul îi lipseau.

Cum dădu cu ochii de mine, se bucură de parcă l-ar fi prins pe Dumnezeu de-un picior. Se repezi, îşi desfăcu braţele, mă prinse şi mă strânse la piept până-mi trosniră oasele. Ba chiar mă sărută pe obraji şi mă gâdilă cu mustăţile. După ce-şi potoli aleanul, îmi zise:

— Darie… Ce mai faci, măi băiete? A? Ce mai faci?

Mă zbătui şi — cu chiu, cu vai — abia scăpai din îmbrăţişare.

— Ce să fac, Dobrică? Ceac-pac. Dar tu?

— Uită-mi-te-n faţă şi-ntreabă-mă de viaţă! Slavă Domnului, bine, cum nu. Se poate mai bine. Sănătatea — Sănătate. Negustoria — negustorie. Totul… Totul îmi merge ca pe roate.

Se depărtă ca la un pas. Mă privi. Nu-i plăcu starea mea. Parcă m-ar fi văzut întins pe năsălie. Se mohorî.

— Măi băiatule măi, dar tu… Aracan de viaţa ta… Tot gălbejit… Tot golaş… şi… să nu te superi… mai şoldiu decât te ştiam…

Îi preţuii sinceritatea. Nu găsii însă că s-ar fi cuvenit să mi-o spună chiar aşa, de la obraz. Nu-i mulţumii. În schimb, mă auzi zicând acru:

— Mai şoldiu! mai şchiop! Cu cât trec anii peste mine, cu atât îmi creşte beteşugul.

— Păcat, măi băiatule măi, mare păcat!

— Păcat-nepăcat, o să-mi duc mai departe osânda.

— Curat osândă! Dar, ia spune-mi, ce treburi te-au mai adus pe-aici?

— Dau examen la liceu.

Auzindu-mă, Dobrică Tunsu se aprinse la faţă. Ţipă la mine:

— Neghiobule!… Te-apuci de carte!… Ce-ţi trebuie? O să mori tot sărac lipit pământului. O să mori plin de păduchi pe-o rogojină…

— Şi tu înconjurat de familie, pe saltea de puf. Moartea, ori de unde te-ar lua, tot moarte rămâne.

Începurăm să râdem amândoi. El, din toată inima, ca omul sănătos căruia îi merge din plin. Eu, din gât numai. Mi se păru c-o aud mereu pe Zoie strigând: “Nu mă bate, Pandele… Nu mă bate… că lepăd…”

— Mai sunt două ceasuri până îmi pleacă trenul, zise Tunsu. Hai să mâncăm la Sotir

— La Sotir? Ce-ţi veni cu Sotir? La Sotir nu se duc decât oamenii cu parale.

Dobrică îşi pipăi buzunarul de la piept, unde-şi păstra portofelul. Se lăudă:

— Dispun. Şi în cinstea reîntâlnirii noastre, te invit.

Mă luă de braţ ca să mă ajute să merg mai drept şi mai repede. Mă lăsai în voia lui. Mergând, trecurăm pe lângă birtul unchiului Tone şi pe lângă multe alte birturi fără să le privim măcar. Intrarăm, aşa cum venisem, braţ la braţ, în grădina restaurantului Sotir şi ne instalarăm boiereşte la una din puţinele mese care aşteptau încă muşterii.

Peste oraş veni de undeva, de departe, o adiere. Vârfurile salcâmilor dintre ziduri se clătinară. Pe faţa de masă albă

pogorâră domol, ca nişte libelule ostenite, câteva foi galbene. Dobrică Tunsu le înlătură cu mâna, chemă un chelner şi-i comandă cârnaţi de porc — “dar să fie graşi, auzi? Să fie graşi” — şi fripturi de viţel. Îi mai spuse că doreşte să nu ne lipsească de la masă nici salata de ardei iuţi cum îi plac lui, nici bateria la gheaţă. După felul în care vorbea cu chelnerul pricepui că se cunoşteau mai de mult şi că nu era întâia oară când vechiul meu prieten se ospăta cu bucate alese la acest restaurant cu mare căutare şi care era una din mândriile târgului. Chelnerul mulţumi pentru comandă şi plecă. Aruncai o ochire în jur.

Grădina restaurantului era înţesată cu tot felul de guleraţi care veniseră aci cu familiile să asculte orchestra adusă “cu mari sacrificii de la Bucureşti, pentru onor, clientelă”, cum spunea un afiş lipit pe geam, spre stradă. Printre mese, doi băieţaşi care se asemuiau la chip şi la vestminte se jucau alergând şi strigând: “prinde-mă, prinde-mă, dacă poţi…”

Orchestra, în ciuda foielii din grădină şi a gălăgiei, se apucă să cânte. Dobrică Tunsu îşi lăsă capul în jos. Mi-l lăsai şi eu. Ascultarăm tăcuţi *Valurile Dunării.* Vechiul şi fermecătorul vals, pe care nu-l valsase nici biata mama, nici alde soră-mea de la Omida, mă ungea pe inimă. Valsul romantic! Valsul melancolic! Ce bine s-ar mai fi trăit pe lume dacă totul ar fi fost romantic! Dar de ce s-ar fi trăit bine? Şi cine ar fi trăit bine? Nu-mi mai plăcu valsul. Mă copleşi iarăşi neplăcuta stare de acreală din care abia ieşisem. Zisei:

— După câte văd, te-ai ajuns, Dobrică! Ai devenit negustor înstărit.

Băiatul din Balaci scutură capul.

— Ce-ai zis?

— Am zis că, după câte văd, te-ai ajuns. Trebuie să fii cocă de bani.

— M-am ajuns, Darie. Am muncit pe brânci şi într-adevăr m-am ajuns. Ar fi păcat de Dumnezeu dacă n-aş recunoaşte.

— Bine. Spui că ai muncit pe brânci. Înţeleg. Mulţi muncesc, şi totuşi rămân săraci. Cum ai izbutit s-aduni bani? Asta aş vrea să aflu de la tine, bineînţeles dacă o să te-nduri să-mi spui.

— De ce să nu-ţi spun? Nu e de ruşine. Dimpotrivă. E simplu. Cum ştii, după ce-ai plecat tu din oraş, n-a trecut mult, şi s-a pornit războiul. Apoi s-au rupt fronturile şi-au năvălit nemţii în ţară. Când au intrat aici, în oraş, au pus foc la câteva prăvălii şi-au ars o parte din Strada Mare... Atunci, băiete, nu m-am speriat, ca alţii, de nemţi şi n-am plecat din oraş. Ce, parcă ei nu erau tot oameni? Erau tot oameni! Ba încă ce oameni! Am rămas la stăpân şi mi-am dat osteneala să-nvăţ cât mai bine tăbăcăria şi cojocăria.

— Şi asta ştiu, Dobrică.

— De unde?

— Din auzite. M-am întâlnit cu unul, m-am întâlnit cu altul... Am mai vorbit de una, am mai vorbit de alta... Am vorbit cu câţiva şi despre tine.

— Pentru unii ocupaţia germană a fost şi grea, şi rea. Pentru alţii însă a fost mană cerească! Tăbăcarii şi cojocarii, de pildă, s-au umplut de bani. Aici, la Ruşii-de-Vede, lucra cu nemţii unul Stănică Paleacu. Acum e avocat şi deputat. Atunci era numai avocat. Nemţii l-au făcut primar şi i-au dat puteri mari. Avea nu numai oraşul, dar şi satele din apropiere sub mâna lui. Crâcneşte, dacă poţi! Cumpăra piei de oaie pe nimica toată de pe la ţărani şi ne comanda nouă, meşteşugarilor, cojoace şi căciuli pentru armata germană.

— Stănică Paleacu?

— Da. Chiar domnul Stănică Paleacu. E dat dracului. Acum are atâţia bani, că-i vântură cu lopata. Se spune că-n curând se schimbă guvernul şi că Stănică Paleacu are s-ajungă ministru... Să vezi atunci câte matrapazlâcuri o să pună la cale şi câte afaceri o să-nvârtească! Până la urmă o să-l dea milioanele afară din casă!

— Lasă-l pe Stănică Paleacu. Povesteşte-mi despre tine.

— Acum doi ani m-am întors, băiete, la mine la ţară, la Balaci. Cu ce-am pus la ciorap, cât am muncit pe-aici, mi-am deschis cojocărie. După ce-am pus pe picioare cojocăria, mi-am făcut şi-o tăbăcărie. Acum am şase ucenici, Darie… Ucenici, nu glumă! Toţi băieţi harnici, ascultători, supuşi, aleşi pe sprânceană. Muncesc sub ochii mei până cad de istoveală.

— Cu alte cuvinte, afurisitule, scoţi untul din ei.

Dobrică Tunsu îmi gustă din plin gluma. Se însenină şi mai mult. Hohoti.

— D-apoi cum? Ce? Dobrică Tunsu e prost, ca tine? Viaţa l-a învăţat multe pe Dobrică Tunsu. Viaţa l-a învăţat pe Dobrică Tunsu că dacă nu pui pe alţii să verse sudoare pentru tine, ajungi să verşi tu sudoare pentru alţii. A? Ia spune-mi: de ce să vărs eu sudoare pentru altul şi să nu verse alţii sudoare pentru mine? Cămaşa, cică, e mai lipită de trup decât zăbunul, iar pielea e şi mai lipită de trup decât cămaşa.

— Cum văd, te-ai gândit şi te gândeşti numai la tine.

Căscă ochii. Mă repezi:

— Şi ce e rău în asta? Pricep eu cam încotro te bat pe tine gândurile. Dar află, băiete, că eu n-am timp de aiureli.

Nu mai stăruii. Îmi înghiţii vorbele. Umplurăm paharele. Ciocnirăm. Băurăm. Isprăvirăm de mâncat cârnaţii. Trecurăm la fripturile ardeiate.

În jur mai ciocneau şi alţii, mai mâncau şi alţii. Orchestra! N-o mai asculta nimeni! Între două îmbucături, zisei:

— Ascultă, mă, tu mai ştii ceva de Gogu Şoric?

— Care Gogu Şoric?

— Acela care m-a snopit în bătaie în ziua în care am intrat şi eu ucenic la jupân Moţatu. Ai dat şi tu în mine atunci…

— Am dat în tine? Se poate. Am dat în prea mulţi ca să-i mai ţin minte pe toţi. Dar ce-ţi veni să mă întrebi de Gogu Şoric?

— Eu ştiu? Nu ştiu.

— Săracul! A-nghiţit gutuia. Era om tânăr. Ar fi putut să trăiască şi-acum.

— De ce-a dat ortul popii? Era bolnav? L-a-mpuşcat careva?

— De bolnav, nu era bolnav şi nici nu l-a-mpuşcat nimeni. Ursitoarea! I-a fost ursit să moară de cuţit.

Tăcui şi mă gândit la nenea Gogu Şoric. Era voinic. Era frumos. Îmi trăsese, pe când fusesem ucenic la tăbăcărie, o bătaie soră cu moartea. Făcuse războiul. Scăpase teafăr. Ar mai fi putut să trăiască. Totuşi, murise. De cuţit. Moartea de cuţit e ticăloasă, cu multe dureri. Dar mi se pare că orice moarte e ticăloasă.

Dobrică Tunsu mă lăsă un timp să tac Pe urmă spuse:

— L-a înjunghiat, într-o seară, la un bal, Benţe Cotelici.

— Din ce s-au luat?

— Parcă nu ştii pentru ce se înjunghie flăcăii ruşani pe la baluri? Pentru o fată.

— Cel puţin era ceva de capul ei?

— Macioală!…

— Bietul nenea Gogu! Păcat de tinereţea lui.

— Păcat-nepăcat, aşa a fost. Gogu Şoric a murit înjunghiat de Benţe Cotelici, cu care se certase pentru o fată. Mă Darie, ascultă-mă pe mine: nu se află pe lume fată sau fetişcană, muieruşcă sau muiere care să merite să te cureţi pentru ea.

— Crezi?

— Cred. Pentru mine muierile sunt muieri şi nimic mai mult.

— Nu-mi place cum vorbeşti, Tunsule. Tocmai ţie, tânăr însurăţel, să-ţi treacă asemenea gânduri prin cap! Fără îndoială că te-ai căsătorit din dragoste.

Pufni în râs. Mai bău un pahar. Îmi răspunse:

— Din dragoste! Ţi-am spus eu că tu o să mori ros de păduchi pe-o rogojină!… Blegule! M-am însurat pentru că voiam să-mi întemeiez o gospodărie. Şi oricât ai fi tu de

lunatic trebuie să ştii măcar atât: că nu se poate întemeia o gospodărie ca lumea fără nevastă.

— Bine. Înţeleg. Însă nu cumva vrei să-mi spui că te-ai însurat cu una care nici măcar nu ţi-a plăcut?

— Măriuca mi-a plăcut, nu pot spune că nu mi-a plăcut. Dar, băiete, viaţa e viaţă. Dacă-ţi baţi joc de ea, se răzbună, îşi bate şi ea joc de tine. Aşa că, oricât de mult mi-ar fi plăcut Măriuca, dacă n-ar fi avut zestre, n-aş fi luat-o-n ruptul capului de nevastă. Aş fi căutat una care să-mi şi placă, să aibe şi zestre.

Mai umplurăm paharele o dată. Văzându-le pline ochi, ne gândirăm că lucrul cel mai bun pe care l-am avea de făcut ar fi să le golim. Le golirăm. Până la fund le golirăm. Nu ştiu pentru ce, dar îmi veniră iarăşi în minte ucenicii de la Balaci ai vechiului meu prieten. Mi se păru chiar că-i văd; jerpeliţi, nemâncaţi, plini de vânătăi, desculţi.

— Şi, zi, îţi struneşti bine ucenicii, Tunsule!...

— Mai abitir decât jupân Moţatu.

— Te pomeneşti că-i mai şi baţi...

— Dacă-i bat?! E puţin spus, Darie. Îi ciomăgesc zdravăn cel puţin o dată pe săptămână.

— De ce? Doar spuneai că sunt cuminţi şi harnici.

— Cum de ce? Parcă tu nu ştii? Ai fost atâta vreme ucenic. Ucenicul e dat dracului. Dacă nu-l înjuri şi nu-l baţi din când în când, se lasă pe tânjală, îşi pierde vremea. Pe lângă că-şi păgubeşte stăpânul, nu prinde nici meseria. Pe ucenicii mei îi ţin strâns. Când am zor îi iau şi la câmp, la muncă.

— Ai mult pământ?

— Am. Şapte hectare. De la tata-socru. Başca ce-am mai cumpărat.

— Cumperi pământ?

— Cumpăr, băiete, cumpăr mereu. Aproape toţi banii pe care-i câştig îi bag în cumpărături de pământ.

— Pe la voi oamenii îşi vând pământurile?

— Sărăcanii. Nu le vând bucuroşi, însă le vând. De ce le vând? N-au cu ce le munci. N-au vite. N-au unelte. Sunt înglodaţi până-n gât în datorii. Vând pământurile şi scapă de angarale. Rămân cu sărăcia. O îndură. Sunt obişnuiţi cu ea.

Îmi lunecă gândul la bogătanii de la noi, din Omida, satul în care mă născusem, nu m-aş mai fi născut, de pe lunga, îngusta şi prăpădita vale a Călmăţuiului. Storceau vlaga din om. Îl beleau. Nu se lăsau până nu-i scoteau sufletul. Bogătanii se îndeletniceau şi cu cămătăria. Nu cumva Dobrică Tunsu… Îl întrebai repede:

— Te pomeneşti că dai şi bani cu dobândă. Tunsule.

— Prost aş fi să nu dau. Banul muncit e bun, băiete, însă, află de la mine, banul nemuncit e şi mai bun. Parcă se lipeşte mai bine de degete. Parcă e mai dulce.

— Nu ţi-e teamă că nu-i mai vezi îndărăt?

— Dar ce? Tu crezi că dau oricui? Îmi iau toate măsurile, băiete. Dau cu amanet pe casă, cu amanet pe pământ…

— Şi cu dobândă mare.

— Cât mai mare, mă, cât mai mare. Ce? Parcă strică?

Isprăvirăm şi ceea ce mai rămăsese şi se răcise pe masă. Dobrică Tunsu, obişnuit cu vinul, n-avea nimic. dar eu mă cam ameţisem.

Lumea părăsi podeaua de dans. Orchestra trecu din nou la romanţe. Între lăutari se arătă pe estradă o cântăreaţă şuie, cu obrazul vopsit. Nu era tocmai urâtă. Nici glasul ei nu era tocmai urât. Cântă:

Eu n-o mai iubesc, dar mă-ndeamnă
Din vremuri un vechi obicei:
Să trec în amurguri de toamnă
Prin dreptul ferestrelor ei...

Nevestele negustorilor, cărnoase, grase, ghiftuite cu mâncare şi cu băutură, năduşite de atâta dans şi atâta zăpuşeală, căzură în visare…

Eu n-o mai iubesc...

Cântecul li se potrivea tuturora, sau aproape tuturora. Da. Nimeni nu le iubea. Nimeni nu le mai iubea. Poate nu le iubise niciodată nimeni. Fapt e că acum toate, sau aproape toate, tânjeau după altceva, cum tânjea Zoie, nevasta lui Pandele Paleu cel mustăcios, mărunţel şi crăcănat.

Năucit şi copleşit de băutură cum eram, mă prăvălii şi eu în visare. Visai şi eu altceva. Tânjii şi eu după altceva. Căutai să-mi dau seama după ce tânjesc. Poate că aş fi ajuns să mă lămuresc dacă, lângă mine, Dobrică Tunsu n-ar fi râgâit tocmai atunci, de sătul ce era. După ce-i trecu râgâitul îşi scoase ceasornicul din buzunar şi se uită la el. Era un ceasornic scump, de aur, cu două capace.

— Zece! Chiar dacă nu mă grăbesc, tot ajung la timp, nu pierd trenul.

Chemă chelnerul. Ceru socoteala. Se uită la notă. Plăti. Adăugă şi un mic bacşiş.

— Ne-ai servit bine, şefule, să trăieşti şi să ne mai serveşti.

Chelnerul, cu frez㠠şi cu şervet alb pe mână, se înclină:

— Mulţumesc, domnule Tunsule. Mulţumesc.

Când să ieşim, în gangul sărac luminat ne împiedicarăm de nişte buturugi. Numai întâmplarea făcu să nu cădem în bot. Dobrică Tunsu înjură cumplit. După ce-şi răcori sufletul, spuse:

— Cine dracu o fi adus buturugile astea aici? Parcă adineauri nu erau…

— Eu ştiu, Dobrică? N-am de unde să ştiu.

Ne întoarserăm să le vedem. Ne speriarăm. Buturugile aveau viaţă. Mişcau. Una dintre ele prinse grai:

— Nu suntem buturugi, boierilor. Suntem oameni.

— Oameni? se răsti Dobrică Tunsu. Ce fel de oameni sunteţi voi, mă? Ce fel de oameni?

— Oameni ca toţi oamenii, zise blajină o buturugă. Numai că… Numai că nu mai avem picioare…

Holbarăm ochii aburiţi de băutură. Într-adevăr, erau oameni, oameni fără picioare. Purtau amândoi capele şi tunici militare vechi. Tunsu îi întrebă:

— Dar unde v-aţi lăsat picioarele?

— Pe front.

Patronul din Balaci tăcu. Tăcui şi eu. Unul îşi scoase capela. O întinse.

— Poate ne miluiţi cu ceva.

— Să vă miluim! Dar de ce să vă miluim noi?

— Pentru că, domnilor, noi i-am bătut pe nemţi şi-am făurit, cum scrie şi-n gazete, România Mare…

Tunsu se mânie:

— Şi ce? Aţi făurit-o pentru mine?

Soldatul îşi puse capela pe cap.

— Nu te supăra, tinere. Poate că am făurit-o şi pentru dumneata.

— Aş! Aţi făurit-o pentru alţii. Întindeţi capela să vă miluie alţii… Eu… Eu muncesc pentru bănişorii mei. Muncă grea muncesc pentru bănişorii mei… Nu-i arunc cu una, cu două…

Soldaţii tăcură. Îl apucai pe vechiul meu prieten de braţ şi-l trăsei afară din gang.

— N-are niciun rost să te cerţi cu ei, Dobrică.

— Cum să nu mă cert, mă, cum să nu mă cert? Întind mâna. Cerşesc. De ce nu muncesc, mă, ca mine? A? De ce nu muncesc?

Băutura i se urcase la cap. Îl potolii cu greu. După ce-l văzui potolit, găsii cu cale să-i mulţumesc pentru masa îmbelşugată la care mă poftise şi pe care o împărţise frăţeşte cu mine.

— Nu-mi mulţumi, mă, spune bogdaproste, spune cu gura plină bogdaproste.

Cuvintele lui mi se părură ciudate. Şi pentru că nu înţelesei numaidecât ce vrea, zisei:

— Dar bine, Tunsule, bogdaproste se spune la pomană, la pomana pe care o primeşte un sărac, la pomana care se dă

de sufletul morţilor.

— Aşa e, mă, chiar aşa e, însă află că mai adineauri, când te-am invitat la masă, eu m-am gândit la bunică-meu, răposatul. Doresc ca tot ceea ce ai mâncat şi tot ceea ce ai băut tu astă-seară, pe socoteala mea, să fie de sufletul lui bunică-meu. Îl chema tot ca pe mine, Dobrică Tunsu.

Râsei. Din toată inima râsei. Aşa prieten mai ziceam şi eu! Aşa om mai ziceam şi eu! Îmi veni să-l pup pe obraz. Ori să-l pălmui. Nu făcui niciuna, nici alta. Dar, la urma urmelor, nu pierdeam nimic dacă rosteam cuvântul pe care mi-l ceruse.

— Bogdaproste, Dobrică, bogdaproste, mă, bogdaproste.

Tunsu se apropie şi-mi şopti:

— Tu ştii, mă, de ce ţi-am cerut să zici bogdaproste?

— Pentru că eşti, ca şi mine, niţeluş beat.

— Aş! L-am visat acum două nopţi pe bunică-meu. Se plângea că l-am uitat şi eu, şi taica. Zicea că rabdă de foame. Că nu i-am dat nimic de pomană. Mă băiete mă, ce-ai mâncat şi ce-ai băut tu astă-seară îi ajunge lui bunică-meu vreo zece ani.

— De unde ştii?

— Ştiu, cum să nu ştiu?! Morţii se mulţumesc cu puţin.

Avea dreptate. Morţii se mulţumesc cu puţin. Un colac. O colivă. Cu viii era mai greu. Viilor le trebuia tot. Tot şi chiar ceva pe deasupra. Ne puparăm şi ne despărţirăm. Dacă nu mi-ar fi vorbit despre pomană, l-aş fi însoţit până la gară. Nu-l însoţii. Îi întinsei mâna.

— La revedere, Tunsule, şi noroc, mă, îţi urez mult noroc. Noroc de-ăl mare, mă Tunsule!

Iar în acelaşi timp gândii: “Praful şi pulberea să se aleagă de tine, Dobrică, praful şi pulberea!”

— La revedere… La revedere, beteagule…

— La revedere, îi mai strigai, la revedere.

Îmi pieri ciuda. Îmi păru rău că l-am blestemat. De ce-l blestemasem? Şi acum de ce-mi părea rău că-l blestemasem? Eram ameţit bine. Poate că eram beat.

Mă uitai după el până ajunse în dreptul birtului unchiului Tone. Pe urmă nu mă mai uitai. Ah! Doamne! Dacă aş fi izbutit să fiu atât de cumpătat şi atât de socotit în tot ce gândeam, în tot ce făptuiam, ca Dobrică Tunsu! Dacă şi eu aş fi mers cu picioarele pe pământ, numai pe pământ! Încă o dată avui dovada că, în ciuda ifoselor pe care mi le luam uneori, nu eram, de fapt, decât un biet zgârie-brânză, un zănatic, un coate-goale, un nemernic, un neisprăvit vrednic de plâns şi bun de luat la palme. Nu-mi găseam nicăieri nici astâmpărul, nici locul. Îmi ardeau necontenit tălpile. Mereu mă mâna din urmă, împungându-mă cu coarnele lui bârligate, diavolul. Încotro alergam cu inima-n gât şi cu sufletul la gură? Unde voiam să ajung? Nu ştiam. Vedeam numai că mă asemuiam cu o buruiană ghimpoasă care nu prinde rădăcini. Tânjeam şi eu, visam şi eu, ca şi Zoie, cai verzi pe pereţi.

Eu n-o mai iubesc, dar mă-ndeamnă
Din vremuri un vechi obicei:
Să trec în amurguri de toamnă
Prin dreptul ferestrelor ei...

Pe cine iubisem eu în scurta-mi şi tulburea-mi viaţă? Acum pe cine iubeam eu? Pe sub ferestrele cui, mohorât, însă cu inima plină de nădejdi, s-ar fi cuvenit să trec? Uscată iască mi-era inima. Uscate lemn îmi erau buzele. Uscate lemn şi acre oţet. La Sotir parcă băusem oţet, nu vin tare şi vechi. Cenuşă şi câlţi parcă mâncasem.

Până acum n-am iubit pe nimeni. Niciodată. Şi acum… Nici acum nu iubesc pe nimeni. Pe Filimona n-am iubit-o. Pe Zoie n-o iubesc. E limpede. N-am iubit pe nimeni. Nu iubesc pe nimeni. Mai mult: n-o să iubesc niciodată pe nimeni.

Eram cu totul şi cu totul ameţit de neaşteptata întâlnire cu Dobrică Tunsu. Nu. Nu de întâlnire eram ameţit, ci de vinul cu aromă bătrână pe care îl băusem ciocnind nebuneşte cu vechiul meu prieten de la Balaci şi urându-i noroc cu teleguţa, fericire cu căruţa, viaţă lungă fără

hotare, aur cu carul mare… Multe îi urasem. Dar tot ce-i urasem, îi urasem numai din buze.

Mă doare capul. O să mă duc la familia Arăpaş, să-mi găsesc culcuş moale în iarba înaltă a grădinii. O dată culcat, o să număr un timp stelele. O să număr stelele până o să ostenesc. O dată ostenit, o să adorm. O dată adormit, o să dorm somn fără vise. Mâine dimineaţă mă voi trezi cu mintea limpede.

Mersei cât vrusei… Mersei în neştire, fără grăbire, până ostenii, şi mă pomenii rătăcind pe-o uliţă de mahala văduvă de felinare, care mirosea ameţitor şi trăsnitor a salcâmi, a var şi a bălegar.

Toată Dobrogea, de la Dunărea cea tulbure şi până la marea cea veşnic frământată, de la delta sălbatică şi până la stâncile de calcar ale Caliacrei, mirosea a soare şi a piatră, a ciulini şi a mărăcini, a salcâmi, a var şi a bălegar.

În toată Dobrogea mai mirosea a mâl gras şi a bălţi stătute, a păpuriş umed şi a peşte sărat, a ierburi putrede şi a oi miţoase, a găinaţ de păsări migratoare şi a gunoi de mistreţ. Hergheliile de cai se aţineau cu iarba aspră şi ghimpoasă. Aceeaşi iarbă aspră şi ghimpoasă o păşteau cirezile de boi şi vaci, cârdurile de bivoli negri ca smoala şi de asini roşcovani şi mărunţi, ciurdele de catâri şi de capre cu coarne strâmbe şi cu barbă, în miezul verii vântul venea de departe, legănându-se pe mari aripi, clătina nesfârşirile acoperite cu secară şi cu ovăz, cu orz şi cu grâne coapte, cu porumb şi cu floarea soarelui. Atunci Dobrogea era toată muiată în aur topit, părea toată făurită din aur curat, de cei mai vestiţi dintre vestiţii meşteri.

Uneori toamna venea dinspre mare adusă de înalte şi înspumate valuri. Alteori dinspre miazănoapte pogora cu turme de negri nori. Atunci, peste pământul straniu şi străvechi se năpusteau vijelii cumplite şi cădeau ploi năprasnice. Aurul Dobrogei îşi pierdea întreaga strălucire şi se schimba peste noapte în aramă veche, coclită.

Ca o uriaşă ursoaică albă, iarna se aşeza în patru labe, mormăia şi sufla greu printre dinţi şi printre buze. Întărâtaţi de acest mormăit, asupra Dobrogei îngheţate năpădeau şerpii şuierători ai uriaşelor viscole. Între cer şi pământ, de la zare la zare, viscolele vânturau şi vânzoleau zăpezile neprihănite Parcă ardea pretutindeni cu freamăt, un fermecat foc alb, rece. Cum era atunci Dobrogea? Dobrogea, toată Dobrogea era atunci de argint. De argint era atunci Dobrogea. De argint îngheţat. Bursucii dormeau ascunşi în bârloguri. Dropiile grase se piteau în nămeţii cât casa. Iepurii cu urechi ciulite rodeau tufişurile de mărunţi măceşi ai răzoarelor. Drumurile… Drumurile, câte se vedeau şi câte nu se mai vedeau, erau stăpânite de haite de lupi flămânzi. Pe coşurile bordeielor ciobăneşti, pe coşurile colibelor turceşti şi ale aşezărilor tătărăşti se ridicau, negre, fuioare de fum. Dobrogenii, veri de ce naţie ar fi fost, hibernau. Numai marea rămânea vie, neagră şi neînchipuit de sălbatică. Vuia! Vuia a pustiu şi vuia a pustietate. Vuia a tristeţe şi vuia a bucurie. Şi se zbuciuma. Se zbuciuma. Farul de Ia Tomis clipea, spărgând pentru o clipă întunericul. Îi răspundea, cu alt clipit, cel de la Tuzla. Osteneala farurilor era însă zadarnică. Pe mare nu se aflau nici luntraşi, nici corăbieri. Limpezit de nori, uneori cerul era ziua de sticlă albastră. Noaptea, de înstelată catifea fumurie era,

— Hau-bau!...
— Hau-bau!...

De smalţ verde şi crud era primăvara dobrogeană. Stâncile ei rămâneau însă mereu albe, de var. Râpile ei rămâneau mereu roşcate, de parcă ar fi fost zidite, chiar de atunci, de la începutul începuturilor, din pământ ars pe îndelete, cu foc domol.

În vara care mă blagoslovise, cu arşiţa ei neîndurătoare şi pe care o petrecusem întreagă în acest ţinut, vestit încă

din vechea vechime şi care de-a lungul veacurilor a fost, ca şi astăzi, sălaşul multor seminţii, dacă aş fi vrut şi dacă mi-aş fi dat silinţă să caut, aş fi găsit de lucru la bulgari ori la turci, la nemţi ori la găgăuţi. Aş fi găsit de lucru şi la români, mai ales la acei bogătani ale căror gospodării le dărăpănase şi le risipise tăvălugul de foc şi de cenuşă al războiului. De streini însă… De streini eram sătul şi prea sătul. Iar de bogătani nu mai voiam să aud. Îi cunoşteam de când deschisesem ochii pe lume şi învăţasem să umblu, de la noi din sat, de la Omida. Eram şi de ei sătul, mult prea sătul. Dintr-adins îi ocolisem. Şi-i ocolisem cum se zice că ar ocoli dracul tămâia. Dar…

VII

ÎNTORS ÎN ŢARĂ DUPĂ APROAPE un an de hoinăreli flămânde şi păduchioase prin Peninsula italică, îmi luasem, în port la Constanţa, rămas bun de la marinarii care avuseseră bunăvoinţa să mă readucă în ţară. Îmi luasem respectuos rămas bun şi de la domnul căpitan Dionisie Melcu.

— Altă dată, mă, să nu mai pleci din ţară fără paşaport şi fără parale. E plină lumea de puşcării. Înfunzi vreuna şi cine ştie pe unde ajung să-ţi albească oasele.

— N-am să mai plec, domnule căpitan. Vă mulţumesc pentru sfat.

Încercasem să-mi caut de lucru printre hamalii din port. Vătafii mă luaseră la trei-păzeşte:

— Nu vezi cât eşti de şubred? Ce să facem cu tine? Ca să lucrezi în port trebuie să ai spetele late şi tari şi picioarele zdravene.

Iar picioarele!... Pe puntea petrolierului jucasem barbut cu marinarii. Câştigasem ceva. Îmi cumpărasem de la o brutărie o pâinişoară lunguiaţă şi o înfăşurasem într-un jurnal. De la o dugheană de scânduri, după ce mă tocmisem cam o jumătate de ceas cu un grec-parpalec, târguisem cu cincizeci de bani un pumn de măsline vechi şi uscate. După ce-i plătisem, grecul mă ademenise:

— Nu vrei şi ceva dulciuri?

— Nu. Sunt scumpe.

— Scumpe? Cum scumpe?

— Pentru buzunarul meu sunt chiar foarte scumpe.

Aruncasem priviri fugare prin oraş, dădusem de câteva ori ocol statuii lui Ovidiu — aci îşi scrisese exilatul *Tristele* şi *Ponticele* apoi, plecând într-o doară spre miazăzi, ţinusem cotita potecă, de pe malul mării, de care mi-ar fi fost greu să mă despart. Nu-mi tândăleam pasul, însă nici nu mi-l

grăbeam. Cu toate acestea, ostenisem. Mă odihnisem la far, la Tuzla, unde îmi mâncasem merindele şi schimbasem câteva vorbe cu paznicul care îmi înlesnise să beau o cană cu apă. Măslinele îmi ardeau stomacul şi-mi cereau mereu udătură. Vântul — îmi aduc bine aminte — adia dinspre răsărit. Ziua era calmă şi limpede. Marea foşnea uşor. Foşneau uşor şi lanurile nesfârşite de grâu şi de secară care se întindeau până la marginile zării până dincolo de marginile zării. Prin văzduhul însorit fulgerau albe stoluri de pescăruşi. Undeva la orizont, pe un tabun, păşteau cai şargi, mărunţi. De după un dâmb ajunse până la mine lătrat de câini. Mă întrebam ce căutau câinii în pustietatea aceea. “Trebuie să fie şi oameni pe aproape, îmi zisei. Ce fel de oameni? Voi vedea.” Prudenţa mă îndemnă să culeg câteva pietre de pe ţărm. Le culesei şi le pusei în pălărie. Mersei mai departe. Văzui câinii. Erau o adevărată landră. Se băteau între ei pe rămăşiţele unui hoit de vită. Cum erau grăbiţi să-şi astâmpere foamea, nu mă luară în seamă. Făcură bine că nu se repeziră asupra mea, pentru că eram hotărât să mă apăr cu străşnicia cu care m-aş fi apărat dacă aş fi fost atacat de oameni. Nu aveam nimic nici cu oamenii, nici cu câinii, dar, dacă eram atacat, obişnuiam să mă apăr. Vream să nu-mi vând niciodată pielea pe nimic.

După ce mă depărtai de ei, aruncai pietrele şi-mi pusei pălăria pe cap. Soarele mă necăjea. Mă opream din când în când şi-mi răcoream faţa cu apă de mare. Necazul era altul. Nu băusem destulă apă la Tuzla. Pâinişoara dulce şi măslinele sărate cumpărate de la grec îmi aduseră o nouă sete, care, înteţită de arşiţa soarelui şi de osteneala drumului, începu să mă chinuie. Pogorâi lângă mare şi mersei numai pe nisip, nădăjduind că voi găsi în malul râpos un loc de unde să ţâşnească un izvor de apă bună de băut. Nădejdea mi se dovedi în curând zadarnică. Urcai malul şi — minune a minunilor! — dădui peste o covercă de nuiele învelită cu ierburi uscate. În faţa covercii, sub umbrar, un turc tinerel dormita lungit într-o rână. Dincolo de covercă

se întindea un petic de pământ acoperit cu vrejuri. Lubeniţe pântecoase, lunguieţe şi lucioase şi pepeni galbeni rotunzi se odihneau în bătaia fierbinte a soarelui. Îi dădui bună ziua. Îmi răspunse. Îl întrebai:

— Ai cumva lubeniţe coapte, turcule?

— Estem, ghiaurule, estem lubeniţe, estem şi bakâr.

— În bostănărie, sau în covercă?

— Estem şi-n bostănărie, estem şi-n covercă.

— Scoate din covercă, turcule. Poate cele din covercă sunt mai reci.

Se târî alene în patru labe în covercă, umblă sub un maldăr de iarbă uscată şi se întoarse aducând o lubeniţă şi-un bakâr galben, cu coaja plesnită.

— Estem bun, turcule?

Râse şi-mi răspunse:

— Estem. Mai buni nu estem.

Ne tocmirăm, însă nu prea mult. Setea de care eram cuprins se înteţea şi nu-mi îngăduia să-i amân potolirea, îmi vându, pentru doi lei de argint, lubeniţa şi bakârul.

— Estem scump, zisei.

— Ieftin estem, spuse turculeţul. Ieftin şi bun estem. Mâncai întâi bakârul. Setea, în loc să se ostoiască, îmi crescu. Mâncai şi lubeniţa nu îndeajuns de coaptă dar zemoasă. Acum setea... Setea mi se potoli. Parcă mi-o luă cineva cu mâna. Mi se umflă şi mi se îngreună burta.

— Venim de departe, ghiaur?

— De departe, turcule. Dar cu negustoria cum îţi merge?

— Mergem bine. Ziua mergem bine. Noaptea, prost mergem.

— De ce? Nu faci vânzare?

— Noaptea venim gâgăuţi. Furăm lubeniţe. Furăm bakâr. Găgăuţi, păcătoşi estem.

— Şi cum te descurci?

— Cu puşca tragem.

Îmi arătă o roajdă de puşcă ruginită, cu cocoş.

— Şi împuşcăm gâgăuţi?

— Ferească Allah! Nu vrem puşcăm. Vrem speriem. Mai cumpărăm un bakâr?

— Nu mai cumpărăm, turcule.

— Trece alt om. Cumpărăm acela.

Îmi luai valea prin zăpuşeala şi soarele zilei. Scoase capul dintr-o gaură un popândău roşcovan. Se uită la mine. Mă uitai şi eu la el. Se ascunse. Piciorul bolnav mă duru. Mă duru şi celălalt, sănătosul.

— Ah! Doamne! Dacă n-aş fi şchiop, cum aş mai alerga! Ah! Doamne! Şi ce bine aş trăi dacă n-aş fi prost!…

Şchiop eram. Dar oare eram şi prost? De multe ori mă întrebasem. De multe ori aveam să mă mai întreb.

Zări goale înainte. Zări goale în urmă. Zări goale în dreapta. În stânga — marea albastră-verzuie, da, marea care foşnea într-una, marea care nu-şi găsea niciodată odihna. Parcă eu mi-o găseam? Eu… Eu nu eram marea şi totuşi, niciodată nu-mi găseam odihna. Undeva, departe, marea goală se întâlnea cu cerul gol. Şontâc-şontâc. Şontâc-şontâc. Trecură astfel multe ceasuri. Trecu şi amiaza. Trecu şi prima parte a după-amiezii. Atunci văzui în zare, pe pământ, aproape de ţărm, pâlpâind ca nişte înalte lumânări, salcâmi. Mai mersei ce mai mersei şi văzui şi nişte ziduri roşcate de pământ bătut. În acelaşi timp văzui şi acoperişuri de olane. “Trebuie să fie un sat turcesc, îmi spusei, ori poate un sat tătărăsc. Mi-ar place mai curând ca satul de care mă apropii să fie tătărăsc.”

Îmi adusei aminte că atât în satele turceşti, cât şi în cele tătărăşti uliţele strâmbe şi prăfoase mişună de cârduri hămesite de javre jegoase şi râioase. N-aveam la mine ciomag. N-aveam decât cuţitul de care nu mă despărţisem de ani de zile. De câini însă nu te poţi apăra cu cuţitul. Adunai iarăşi pietre. Nu le mai pusei în pălărie! Le pusei în buzunare. “Dacă vor sări la mine câini, mă voi apăra cu pietre. O să schilodesc vreo doi-trei, şi ceilalţi au să mă lase în pace. Câinii, ca şi oamenii, dacă văd că nu fugi de ei şi că

te aperi cu îndrăzneală şi-i poţi lovi, sfârşesc prin a-ţi da pace.”

Tot mergând cum da bunul Dumnezeu şi cum mă ajutau sfinţii sfrijiţi, mă apropiai binişor de sat. După acoperişuri, după uliţe, după minaretul mărunt al moscheii, după împrejurimi, îmi dădui seama, că satul era locuit de tătari. Necheză un cal. Mai necheză încă unul. Apoi totul se linişti. Totul adormi adânc. Totul parcă muri.

Intrai în sat. Mă uitai în toate părţile. Nu simţii şi nu văzui ţipenie de om. Mă uitai mai bine. Îmi căzură ochii pe câţiva câini slabi scoabă şi care, leneşi, dormeau în ţărână, la umbra puţină a salcâmilor ori a zidurilor care înconjurau casele. Se treziră. Mă priviră. Căscară. De lătrat nu mă lătrară. “Dacă şi oamenii din acest sat — îmi zisei — vor fi tot atât de cumsecade ca aceşti câini ai lor, n-ar fi rău să rămân, măcar câteva luni, pe aici.”

Mă apucai să cercetez mai de aproape, cu ochii, satul. Nu mi se păru prea arătos. Parcă nici nu era sat. Părea a fi mai degrabă un biet cătun, ca atâtea altele de prin Dobrogea, alcătuit din vreo douăzeci şi ceva de case mărunte. Ariile erau mari şi împrejmuite cu ziduri groase şi înalte de bucăţi colţuroase de piatră. Salcâmi osteniţi de zăpuşeală şi de nemişcare, cu coaja crăpată, cu ramuri răsucite, ghimpoase şi betege, cu frunze verzi-gălbui îşi aruncau umbrele subţiri şi serbede în uliţă. Porţile de scânduri erau închise. Cătunul părea cu totul şi cu totul afundat în somn, dacă nu chiar în moarte.

Mă prinsesem în horă. Trebuia să joc. Mersei mai departe. Şi tot mergând încet, încălzit de lunga cale şi istovit de greaua zăpuşeală, ajunsei, în sfârşit, în mijlocul cătunului. Aci dădui peste o clădire măricică, clădită toată din piatră, neîmprejmuită, pe peretele căreia era prinsă în cuie o tăbliţă de tinichea, pe care scria:

PRIMĂRIA CĂTUNULUI SORG

Peste drum de primărie se afla nelipsita geamie cu minaret scund, sărac. Ceva mai la o parte de geamie, dibuii cu privirile o cafenea cu umbrar larg, sub care se putea lâncezi la nesfârşit tolănit pe rogojinile întinse pe jos. Ah! Afurisitele de măsline ale grecului-parpalecului! Ar fi fost mult mai bine dacă nu le-aş fi cumpărat şi dacă nu m-aş fi lăcomit să le mănânc. Îmi arseră încă o dată stomacul. Şi încă o dată mă cuprinse o sete cumplită. Colac peste pupăză, mi se făcu şi poftă să fumez o ţigară şi să sorb legumind şi pe îndelete o gingirlie aburindă. Îmi înfrânai setea. Îmi înfrânai şi chinuitoarea poftă de cafea. În bătătura primăriei, câţiva tătari cu nasuri turtite şi ochi piezişi, urduroşi, grăsuni şi bărboşi, stăteau aşezaţi turceşte în ţărână alburie şi fierbinte şi trăgeau iavaş-iavaş din lulele. Mă îndreptai spre ei. Când ajunsei la trei-patru paşi, mă oprii, îmi scosei pălăria ca înaintea unor preaputernice şi preacinstite paşale şi le dădui bună ziua. Îmi răspunseră pe tătărăşte şi clătinând din cap. Nu mă întrebară nimic. Simţii că trebuie să le vorbesc şi, stăpânit de oarecare sfială, le mărturisii că viu pe jos, tocmai de la Constanţa, şi că, dorind să înnoptez la ei, în Sorg, aş vrea să-l găsesc pe primar, să-l rog să-mi îngăduie. Adăugai că sunt om de treabă de felul meu, că nu umblu nici cu cerşitul şi nici după furtişaguri. Tătarii întinseră gâturile şi mă ascultară tăcuţi. După ce isprăvii, îşi ciuguliră mustăţile, se uitară unii ia alţii şi râseră. Nu pricepui de ce râdeau, însă îi lăsai să râdă până s-or sătura. Se săturară repede de râs. Tăcură, şi de data asta îşi ţesălară bărbile cu degetele desfăcute. Unul dintre ei, smead şi adânc ciupit de vărsat pe faţă, care mi se păru a fi şi cel mai tânăr, se milostivi de mine şi zise:

— Eu sunt, bre, eu sunt primarul. Şi dacă vrei să ştii şi cum mă cheamă, află că mă numesc Selim Reşit.

Îmi mormăi şi eu numele. Mă înclinai şi-l rugai să nu mă judece după înfăţişare. “Deşi colind de multă vreme prin lume cam fără rost, n-am nimic de-a face cu secăturile şi cu haimanalele de pe la marginile oraşelor. Sunt, ca şi voi, om

de la ţară, om de treabă.” Le arătai piciorul şchiop şi adăugai că, deşi sunt beteag şi-aş fi fost îndreptăţit s-o fac, n-am cerut nimănui pomană.

— Acum… acum caut de lucru. Dacă voi găsi undeva de lucru, voi fi bucuros să lucrez şi cu credinţă, şi cu hărnicie.

Primarul mă privi tot timpul. Mă privi şi mă ascultă. Şi fără îndoială, căută să-şi dea seama cam câte parale fac. Mă priviră şi mă ascultară şi ceilalţi tătari.

Cum altceva nu mai aveam să le spun, tăcui. Tătarii, fără să se clintească de la locurile lor, se apucară să boscorodească. Boscorodiră între ei, boscorodiră… Tăcură. Primarul mă întrebă:

— Ai ceva hârtii asupra ta, ghiaurule?

— Am. Trebuie, cumva, să mă duc să le arăt şi jandarmilor?

— N-avem post de jandarmi în cătun. Jandarmii trăiesc ceva mai departe de Sorg, tocmai la Tapala. Acolo au post. Pe aici trec la o zi, la două. Azi au trecut. Până mâine ori până poimâine nu-i mai vedem. Şi când i-oi vedea, o să le spun că ai rămas aici pe obrazul meu. Le dau plocon un miel gras şi te lasă în pace. Arată-mi hârtiile…

Mă scormonii prin buzunare şi scosei câteva hârţoage vechi, pe care le purtam din întâmplare la mine. I le întinsei. Primarul se uită la ele ca mâţa-n calendar. Mi le înapoie.

— Ziceai că umbli după lucru, câine necredincios.

— Da. Umblu după lucru.

— Ce ştii să faci?

— Multe. La nevoie, orice.

— La cai te pricepi?

— Mă pricep. Altădată, când eram micşor, am avut şi noi cai. Îi adăpam. Îi duceam la păscut. Îi ţesălam. Curăţăm grajdul de bălegar.

— Atunci, ce să mai cutreieri drumurile? Dacă vrei, poţi să rămâi slugă la cai chiar la mine.

— Dar cam câţi cai ai dumneata?

— Mulţi, bre, mulţi, o adevărată herghelie.

— Cu atât mai bine. O să am ce îngriji.

Îl întrebai dacă mai ţine şi alte slugi la casă.

— Am o slugă, la oi, în Munţii Măcinului. Pe lângă casă am avut, până acum o săptămână, un păcătos de turc de la Mangalia, unul Ismail. A fugit. S-a dus la Tekirghiol, pezevenghiul. Acolo au venit boierii la băi. Ismail o să se umple de parale. Duce bagaje. Văcsuieşte ghete. Scoate nămol din lac.

— Aşadar, am nimerit la dumneata tocmai la ţanc.

— Eşti norocos, bre. Pe mine mă cunoaşte o lume. Sunt stăpân bun. La mine munca e uşoară, iar mâncarea… Măcar să poţi s-o mănânci pe toată câtă o să ţi-o dau.

— Dar leafa?

— O să ne înţelegem noi şi cu leafa.

Pufăi din lulea. Scuipă în ţărână alburie şi fierbinte. Iarăşi pufăi din lulea. Îmi veni să arunc cu pălăria în sus de bucurie. Nu aruncai. De teamă să nu mă creadă tătarii prea uşuratic nu aruncai. Mă lepădai de sfială. Împrejurarea care mă aruncase acolo, pe ţărmul mării, între tătari, căpăta o dezlegare mult mai fericită decât sperasem.

Dobrogea, acest vechi şi ciudat ţinut, mai mult decât pe jumătate sălbatic, această Dobroge pietroasă şi uscată, dogorită vara de soare şi bântuită de năprasnice viscole iarna, nu-mi era necunoscută. Mai avusesem prilejul să-i hoinăresc meleagurile.

În întâia vară de după război văzusem şi eu, în fugă, Dobrogea!… Nu mă săturasem încă de ea şi nu aveam să mă satur niciodată. Îmi plăceau turcii. Erau chipeşi, semeţi şi bărboşi, blajini la vorbă, înceţi la treabă — iavaş-iavaş, iavaş-iavaş —, dar iuţi, atunci când dreptatea lor călcată în picioare le-o cerea, la mânie. Li se bulbucau ochii şi li se tulburau, îşi scoteau cuţitul şi izbeau. Mă asemuiam, uneori, lor. Şi nu era de mirare. Pentru că, prin sângele care, din strămoş în strămoş, prin neamul mamei, ajunsese de la Daud Muamed până la mine, se strecurase şi un strop de

sânge asiatic, turcesc. În ceea ce-i privea însă pe tătarii cu care nu aveam nici în clin, nici în mânecă, se cădea, deşi nimeni nu mă silea s-o fac, să mărturisesc că le păstram o adevărată slăbiciune. După câte ştiam, tătarii vieţuiau încă din vechime aci, în case scunde şi răcoroase, curate ghioc, fără purici şi mirosind totdeauna a seu proaspăt, de batal. Mai dormisem şi altădată pe prispe ori prin case tătărăşti. Mai călărisem şi altădată caii lor flocoşi, mărunţi şi repezi de picior. Mă mai săturasem şi altădată la mese tătărăşti. Turtişoarele plămădite fără sare, coapte în spuză, pe vatră şi apoi unse cu miere erau nemaipomenit de gustoase, mult mai gustoase decât bucatele cu sosuri grase, în care mai cădeau şi muşte, din birtul economic al unchiului Tone ori din alte birturi economice. Cu *botka* eram obişnuit. După *sutlaş,* numai ce auzeam, şi îmi şi lăsa gura apă. Ca să nu mai vorbesc de acea prăjiturică fără pereche pe lume, numită în limba lor *bogirdak!*

Primarul din Sorg, care-mi spusese dintr-un bun început că se numeşte Selim Reşit — nume măreţ, vrednic de ţinut minte toată viaţa —, îşi răşchira degetele, îşi pieptăna cu ele barba înspicată şi mă întrebă:

— Aşadar, bre, primeşti să-mi fii slugă?

— Primesc, domnule primar, nu văd de ce n-aş primi. Dar aş dori să ştiu cam câtă vreme o să mă păstrezi dumneata slugă.

— Câtă vreme o să am nevoie, ghiaurule. În niciun caz nu te iau pe viaţă, pentru că eu n-am obiceiul să tocmesc slugi pe viaţă. Sluga, dacă se-nvecheşte, se tâlhăreşte şi se leneveşte. Pe tine o să te ţiu numai până la toamnă. Toamna boierii pleacă şi de la Tekirghiol, şi de pe tot ţărmul mării. Atunci pezevenghiul de Ismail o să se-ntoarcă doldora de parale la mine, pentru iernat. Aşa-mi face de când îl cunosc.

Bărboşii cârni şi cu ochi încrucişaţi, aşezaţi în pulbere lângă zid, bătură domol din palme. Din cafeneaua de peste drum ieşi la vedere şi se apropie de noi, venind cu paşi de

melc, un tătăruş cu fes vechi pe cap, cu şalvari largi şi rupţi şi desculţ.

— Cafele…

Tătăruşul dădu din cap că a înţeles şi plecă. Tot cu paşi de melc. Îi spusei primarului:

— Acum, domnule primar, ar fi potrivit să-mi spui dumneata cam ce leafă ai de gând să-mi dai. Nu pentru că aş fi lacom de câştig, dar ca să ştiu şi eu pe ce-o să ostenesc.

— Să vorbim, ghiaurule, să vorbim şi să ne înţelegem. Uite, îţi dau mâncare, îţi dau loc de dormit…

Tăcu. Îmi stăpânii neliniştea care mă cuprinsese şi zisei:

— Dar… bani… bani n-o să-mi dai?

— Am spus eu că n-o să-ţi dau? O să-ti dau…

— Cât?

— Treizeci de lei de argint bătuţi pe muchie.

Treizeci de lei! Socotii repede în gând, cam ce-aş putea să-mi cumpăr cu treizeci de lei. Mă întristai. Zisei moale:

— E puţin, domnule Selim Reşit… E cam puţin… E chiar prea puţin. Gândeşte-te şi dumneata!… Treizeci de lei de acum până la toamnă!… Numai treizeci de lei până la căderea brumei…

Tătarul se posomorî. Iarăşi tăcu un timp. Pe urmă, rupându-şi parcă vorbele din carne, spuse:

— Cu tine, ghiaurule, se vede că mi-am găsit beleaua. Zic treizeci şi doi… Fie treizeci şi doi de lei până la căderea brumei, şi să nu ne mai stricăm gura cu tocma.

Râsei. Se molipsi şi primarul. Se molipsiră şi ceilalţi tătari, Râseră cu toţii în barbă. Îmi veni inima la loc.

— Ba să ne tocmim, domnule primar, să ne tocmim după obiceiul locului, şi până la urmă o să cădem la bună înţelegere.

Acum, faţa păroasă a lui Selim Reşit se umplu de bucurie. Se umplură de bucurie şi feţele păroase ale celorlalţi tătari. Câţiva schimbară între ei vorbe pe care nu le înţelesei şi chicotiră. Primarul zise vesel:

— Să ne tocmim, ghiaurule, dacă ţii negreşit, să ne tocmim, însă nu-ţi dai seama în ce daraveră-ncurcată te bagi singur.

— Ba ştiu, domnule Selim, ştiu destul de bine şi nu mă tem.

Bărboşii îşi ascuţiră privirile, îşi ciuliră urechile şi rămaseră tăcuţi, doritori ca după un ceas, două să afle care dintre noi doi e mai iscusit. Poate că s-ar fi bucurat dacă-l biruiam pe omul lor, pe primar. Eu nu aveam nicio nădejde. Totuşi, începui tocma.

Primarul din Sorg, ca orice om care purta fes, cealma sau turban şi trăia aruncat de întâmplare prin aceste părţi ale lumii, se pricepea la tocmă. Nici mie însă nu-mi cerea gura chirie. Iar viaţa… Viaţa mă învăţase multe. Mă învăţase şi să mă tocmesc mai abitir decât un geambaş de cai.

— Să-mi mai dai ceva pe deasupra, domnule primar, măcar zece lei…

— N-am să-ţi mai dau nimic. Peste ce-am spus, nu-ţi mai dau nicio para chioară, chiar dacă am să văd că te spânzuri de ciudă. Nicio para chioară.

— De spânzurat n-am să mă spânzur, domnule primar. Iar dumneata o să-mi dai zece lei peste ce-ai făgăduit. Nu mai mult decât zece lei. Numai zece lei. N-o să sărăceşti dintr-atâta.

Îl fulgerai cu privirea. Mă schimonosii, mă strâmbai şi mă încruntai la el. Îmi îngăduii să fiu chiar necuviincios. Lăsai buza în semn de dispreţ pentru el şi pentru casa lui, unde urma să slugăresc, şi-l ameninţai cu plecarea.

— Dobrogea e mare, iar ţara românească e şi mai mare. Stăpâni… Stăpâni găsesc câţi vreau, mai breji ca dumneata, domnule tătar.

În loc să se supere, primarul din Sorg, se apucă cu amândouă mâinile de pântec şi râse. Râse şi zise că n-am decât să plec. Atunci mă prefăcui că sunt furios. Ridicai glasul, îl făcui zgârcit şi-i zisei că, deşi legea lui îl opreşte, îşi mănâncă din cur, ca orice bogătan. Râse mai departe, şi

când se potoli din râs îmi spuse că sunt neobrăzat, că nu e nimic de capul meu, că nu sunt altceva decât un biet lihnit de foame, un nenorocit de coate-goale.

— O să te pedepsească Allah că-mi furi munca.

Mă numi câine necredincios.

În toată vremea în care tătarul se tocmi, deşi îmi aruncă în obraz tot felul de cuvinte grele, vorbi domol şi nu-şi ieşi o singură clipă din ţâţâni. Niciunul dintre tătarii care se aflau de faţă nu se amestecă în cârâiala noastră. Rămaseră tăcuţi, sorbiră cafea, fumară, ascultară şi mă cântăriră îndelung cu ochii lor vicleni şi încrucişaţi, pe jumătate adormiţi.

Ştiam de la început că, oricât m-aş zbate şi oricât aş stărui, n-aş putea scoate de la tătar o parte peste ceea ce hotărâse el. Tocmindu-mă, nu făcusem altceva decât să încerc marea cu degetul şi, în acelaşi timp, să-i dovedesc că nu sunt chiar un guguman oarecare. După vreun ceas şi jumătate, ostenind de atâta vorbit şi săturându-mă şi de joacă, zisei moale:

— Mă dau biruit, domnule primar. Mă dau biruit şi mă las în mâinile dumitale. Să rămână cum vei voi dumneata.

Râse iarăşi. Acum gura i se întinse până la urechi. Îi văzui toţi dinţii. Erau mari şi galbeni. Spuse fericit:

— Dar ce credeai tu, bre, c-ai să mă îngenunchi? De când sunt eu tătar pe lume, nu m-a îngenuncheat nimeni.

— Să nu te superi pe mine, domnule primar, am încercat şi eu.

Tătarii aşezaţi în ţărână rânjiră. Unul zise:

— Ghiaurul!… Ghiaurul nu e prost, dar i s-a făcut lehamite de tocmă.

— De obicei, slugi proaste nu ţin pe lângă casă, zise Selim Reşit.

Puse ceaşca de cafea lângă peretele primăriei. Se ridică. Îşi scutură şalvarii de praf. Veni lângă mine şi-mi întinse mâna. I-o strânsei.

— Să nu uiţi, câine necredincios, că pe unde iese vorba iese şi sufletul. Să mă slujeşti cu hărnicie şi cu credinţă. Altfel… Altfel te jupoi de viu, spurcatule. Auzi? Să-ţi intre bine în cap. Te jupoi de viu.

— Am să te slujesc, stăpâne. Am să te slujesc cu hărnicie şi cu credinţă.,

Se întoarse spre tătarii care sorbeau cafea şi trăgeau din lulele. Se ploconi adânc în faţa lor şi rosti:

— *Kairlinghigé…*

— *Kairlinghigé…*

Îmi scosei pălăria, mă înclinai şi le dădui şi eu bună seara tătarilor. O luarăm la picior pe uliţă. Tălpile ni se afundau în pulberea caldă şi alburie. Selim Reşit mergea înainte. Eu. Ca slugă netrebnică ce-i eram, după el, cu un pas în urmă, întocmai cum mersesem altădată după foştii mei stăpâni Mielu Guşă, Moţatu, Bănică Vurtejeanu şi încă mulţi alţii. Nu mă simţeam câtuşi de puţin umilit, îmi spuneam că până la schimbarea din temelii a lumii trebuie să iau lucrurile aşa cum sunt. Dacă într-o zi lumea se va schimba…

— Şi voi apuca şi eu această schimbare?

— *S-ar putea s-o apuci, Darie.*

Încetai să mai vorbesc cu mine însumi. Nu era tocmai momentul cel mai potrivit. Luai seama la cele din jur. Cătunul sărac şi sărăcăcios mi se păru tot adormit, tot mort. Numai marea, pe care n-o vedeam, dar o simţeam aproape şi o auzeam foşnind, ca o pădure bătrână cu frunze verzui care nu cad niciodată, era mereu vie, mereu neadormită.

Primarul din Sorg o coti la dreapta. O cotii şi eu după el. Pe urmă o cotirăm la stânga. După aceea o cârmirăm iarăşi la dreapta. Cu toate că nu ne grăbeam şi nici picioarele nu mi le târşeam, stârneam nori de pulbere alburie, care pluteau mult timp deasupra pământului în aerul cald, vâscos şi stătut. Departe, în zare, soarele se lipi de marginea pământului. În tăcerea de cimitir a cătunului auzirăm deodată, venind dinspre geamie, glasul din minaret al muezinului. Tătarul care-mi devenise stăpân se opri din

mers, se întoarse cu faţa spre miazăzi şi căzu în genunchi. Se ghemui tot, ca un arici fricos, şi îşi apropie fruntea încreţită de pământ. Cântând tărăgănat şi leneş, muezinul îşi spunea limpede chemarea:

Allabu ekber, Allabu ekber.
Eşheduen llailahe illallah.
Eşheduen llailahe illallah...

Mă oprii şi eu o dată cu tătarul, păstrând, bineînţeles, distanţa. Mă descoperii şi lăsai capul în jos, ca omul care se roagă. Tătarul se bătea într-una cu fruntea de pământ. De rugat nu mă rugai, însă ascultai până la sfârşit cuvintele muezinului, care-mi sunau plăcut în auz. După ce muezinul îşi isprăvi chemarea, Selim. Reşit se ridică din ţărână şi şopti:

Allah este mare, Allah este mare.
Recunosc că nu este alt Dumnezeu decât Allah.

Îşi potrivi papucii în picioare, îşi scutură şalvarii de praf, se întoarse spre mine şi spuse:

— Voi, câinii necredincioşi, îi spuneţi Dumnezeului vostru Savaoth, noi îl numim pe al nostru Allah… Dar tu, slugă netrebnică, să afli că nu e decât unul: Allah… Allah al nostru…

Cu toate că eram grozav de ostenit şi abia îmi târam picioarele după mine, îmi veni să mă apuc cu mâinile de burtă şi să râd. Trecuse multă vreme de când nu mai credeam nici în Domnul Savaoth, despre care în biserică se spunea că “plin e cerul şi pământul de mărirea lui”, nici în Allah. În nimic nu mai credeam, deşi într-o vreme, în copilărie, mă hrănisem cu nădejdea că într-o zi, după ce mă voi fi călugărit şi voi fi învăţat ca pe apă *Scripturile* şi *Vieţile Sfinţilor,* voi ajunge mitropolit. Gândii că, în orice aş fi crezut ori n-aş fi crezut, viaţa avea un haz nemaipomenit. Numai să fi vrut, şi puteai să râzi de ea chiar în hohote. Nu râsei însă. Nici măcar nu zâmbii. Spusei simplu:

— Ştiu, stăpâne, recunosc, stăpâne... Recunosc că nu este alt Dumnezeu decât Allah…

Vocea mă trădase. Cuvintele care-mi ieşeau printre buze sunau a minciună cale de-o poştă. Tătarul cu obrazul adânc ciupit de vărsat tăcu. Îşi dădu seama că stricase vorbele pe mine degeaba şi că, acum, încercam şi eu să-i vând pe nimic vorbe de nimic. Nu avea niciun rost să mă mâhnească. Cu atât mai mult nu avea rost să-l mâhnesc eu şi poate să-l fac să nu mă păstreze slugă. Simţisem, de cum intrasem în vorbă eu el, că la tătar am s-o duc mai bine decât la oricare alt stăpân pe care aş fi fost în stare să-l găsesc în acea Dobroge veche şi străveche, care mirosea a salcâmi şi a bălegar, a ciulini şi a mărăcini, a pământ ars şi a piatră.

Cătunul în care mă afundam alături de noul meu stăpân rămânea mai departe tot adormit, tot mort. Marea foşni pe undeva pe aproape. Selim Reşit zise, arătând cu mâna către o poartă:

— Am ajuns. Aici e gospodăria mea, slugă. Să intrăm.

Deschise cu mândrie poarta. Ne strecurarăm înăuntru. Curtea era uriaşă. O preţuii ca întindere, la întâia ochire, cam la două hectare. Ziduri înalte şi groase de bolovani colţuroşi o înconjurau. Mirosea şi aici, mai tare decât în restul cătunului, a bălegar stătut, a urină iute, de cai şi a salcâmi arşi şi scorojiţi de dogoarea neîndurătoare a soarelui de vară. În bătătura casei mărunte, acoperită cu olane, era răcoare. Cineva stropise pământul cu apă puţin mai înainte. Primarul strigă:

— Selvyé…

La strigătul lui, ieşi din casă şi ne întâmpină o tătăroaică scurtă, grasă şi groasă, aproape pătrată. Purta şalvari albaştri şi bluză galbenă, de mătase, cu flori. Obrazul mare şi lat, rotund ca luna din ceruri, tătăroaica Selvyé şi-l ţinea ascuns după un văl negru. În dreptul ochilor, vălul negru avea două deschizături lunguieţe. Selim Reşit se duse lângă ea, îi surâse şi-i spuse pe şoptite câteva cuvinte. Tătăroaica mă cântări câteva clipe cu privirile. După aceea bolborosi

răspunsul. Acum tătarul râse de-a binelea şi stărui. Tătăroaica tăcu. Tătarul se întoarse spre mine:

— Cadâna mea, Selvyé!... Ori de câte ori ai s-o vezi, să ai grijă, slugă, să te înclini adânc în faţa ei. O dată ce-ai intrat slugă la mine, ai intrat şi la cadâna mea.

— Am înţeles. Am să mă înclin adânc, stăpâne.

Zicând acestea, mă înclinai. Mă înclinai atât de adânc, încât puţin lipsi să nu-mi pierd echilibrul. Mă mirai singur cum de n-am căzut.

Selim Reşit schimbă iarăşi un lung şir de vorbe cu tătăroaica. De oboseală, mi se strâmbă faţa şi mi se întristară ochii. Tătarul văzu schimbarea, îşi închipui că sunt supărat că mi-a poruncit să mă înclin în faţa neveste-si. Se încruntă. Mustăţile i se zburliră. Zise tăios:

— Să fii mulţumit, câine necredincios, că nu-ţi poruncesc să ne săruţi picioarele.

Îmi veni să mă răzvrătesc. Să-l înjur. De cadână să-l înjur Să-i înjur straşnic pe amândoi. Să le întorc spatele. Să plec. Da. Să plec. Dar încotro să plec? Mă ţinui bine. Nici măcar nu crâcnii. Clipii însă din ochi. Un roi de muşte mă bâzâiau, mă pişcau şi nu-mi dădeau pace. Tătarul mai rămase un timp în cumpănă. Apoi, deodată, se hotărî să-mi spună ceea ce până atunci păstrase numai pentru el:

— Cadâna mea zice că nu-i placi. Zice că tu nu-i placi pentru că eşti şchiop. Şi a mai zis cadâna mea că nu trebuie să ţinem slugă schiloadă la casă. Sluga schiloadă aduce, ca şi diavolul, nenoroc.

— Atunci, să plec, domnule primar, n-aş vrea să vă aduc neajunsuri.

— Ba ai să stai unde eşti, câine. Şi-ai să mă asculţi orbeşte, câine.

— Dar... Cadâna dumitale... Preacinstita dumitale cadână trebuie să fie ascultată.

— Nu-i purta grija. I-am amintit că aceste credinţe vechi nu mai au de mult nicio putere. Şi i-am mai amintit că şi neuitatul nostru Timur a fost şchiop şi că acest beteşug nu l-

a împiedicat să colinde lumea, s-o bată, s-o supună şi s-o stăpânească prin puterea hangerului său. Pare neînduplecată. Totuşi, am s-o înduplec. Chiar acum am s-o înduplec.

Tătăroaica scurtă şi grasă mă privi pieziş, cu duşmănie. Ca să-i intru pe sub piele şi să nu mai stăruie să fiu alungat, mă înclinai şi mai adânc în faţa ei. Nu-i câştigai inima. Înţelesei că, orice-aş face, n-o să-i câştig inima. Mă îndreptai de mijloc şi rânjii. Întocmai ca un diavol rău, şchiop şi păgubos rânjii. Îmi văzu rânjetul şi se apucă iarăşi să sporovăiască. Acum îi mergea gura ca o meliţă.

Tătarul se ambiţiona şi dădu semne de nerăbdare. N-avea de gând să se lase biruit. Morfolindu-şi mustăţile, aşteptă ca nevastă-sa să isprăvească ceea ce avea de spus. După ce, în sfârşit, tătăroaica tăcu, primarul din Sorg îşi crăcănă picioarele, se înfoie ca un cocoş, ridică glasul şi-i răspunse. Acum veni rândul ei să asculte cu urechile ciulite tot ceea ce-i spunea bărbatul. De uitat însă se uită, prin cele două deschizături ale vălului care-i acoperea obrazul, numai la mine. Mă uitai şi eu la ea. Cu îndrăzneală mă uitai. Cu neruşinare mă uitai. Şi uitându-mă văzui că ochii ei cenuşii, neobişnuit de mari şi neobişnuit de lucioşi, îngropaţi adânc în obrazul lat, rotund şi cărnos, erau uşor încrucişaţi.

Tătarul, care mi se păru că e mulţumit pentru că pe jumătate cel puţin câştigase bătălia, mă bătu părinteşte pe umăr şi-mi spuse blajin:

— Să nu-ţi pară rău, slugă. Aşa a vrut Allah, ca tu, cât vei trăi pe acest pământ, să târăşti după tine o umbră şchioapă. Cât despic picioare… În munca pe care ai s-o împlineşti la mine nu prea ai nevoie de picioare. Are calul destule şi pentru un netrebnic ca tine.

Tătăroaica dădu semne de nelinişte. Nu-i plăcu blajinătatea bărbatului bărbos. Nu-i plăcu nici că mă bătuse pe umăr. Tropăi ca o catârcă bătrână. Papucii moi, fără tocuri, pe care îi purta clămpăniră în ţărâna udă din faţa

casei. Porni iarăşi să vorbească şi, sub mătasea neagră ce-i acoperea obrazul rotund ca o roată, gura ei trăncăni, când aspru, când dulce, îndelung. Clămpăni până osteni. Selim Reşit mă lămuri:

— Cadâna mea zice că, la urma urmelor, n-are poftă să intre în cârcotă cu mine. Că nu merită ca noi doi să ne certăm pentru un nenorocit ca tine. Până acum nu ne-am certat niciodată. Aşa că poţi să rămâi la noi. O să se roage lui Allah să ne ferească de rele. Însă ea ţine să-ţi poruncesc cu străşnicie ca nu care cumva, cât vei fi sluga noastră, să te-ndemne şeitan să te legi de fată, de Uruma. Şi a mai zis că voi, câinii necredincioşi, sunteţi uşurei la minte şi parşivi la vorbe, că vă legaţi de fete, le amăgiţi şi le suciţi minţile. Dar eu am încredinţat-o că tu, slugă netrebnică, n-o să cutezi să te legi, nici măcar cu gândul, de fata stăpânului tău. Dacă ai face-o, atât ţi-ar trebui! Ţi-aş zbura numaidecât capul cu iataganul.

Auzindu-l, fu gata-gata să mă apuce râsul. Nu râsei. În schimb, zisei cu aerul celei mai supuse slugi:

— Vai, stăpâne, stăpâne…

— Ştiu, slugă, ştiu că ai să fii băiat cuminte şi-ai să fii om de treabă. Îţi citesc cinstea în ochi.

Iar îmi veni să râd. Îmi citise cinstea în ochi! Îmbătrânise şi rămăsese tot prost. Nu aflase că ochii oamenilor pot înşela tot aşa de bine ca şi glasul lor.

— Am să fiu, stăpâne, ţi-o făgăduiesc.

— Aici, la mine, cât mănânci pâine tătărască, să te porţi ca un tătar adevărat.

Nu ştiam cum se poartă tătarii adevăraţi când sunt slugi la alţi tătari adevăraţi. Mi se făcuse însă lehamite de discuţie. În loc să-l rog să mă lămurească, zisei:

— Ca un tătar adevărat am să mă port, stăpâne, întocmai ca un tătar adevărat. Ţi-o făgăduiesc.

După ce spusei toate acestea, mă uitai lung la tătăroaică. Mă uitai lung şi la tătar. Era vădit că primarului din Sorg îi place cum îi vorbesc şi-i place mai ales că din stăpâne şi

stăpâne nu-l scot. Aveam să-i fiu slugă bună, supusă, credincioasă.

Tătăroaica scurtă şi groasă îşi aduse aminte că mai are ceva treburi de isprăvit, ori poate că i se acri cu noi. Bolborosi un cuvânt, se răsuci uşor pe călcâie, ne întoarse spatele lat şi gras şi se duse bombănind în casă. După ce nu-i mai auzi nici bombănelile, nici clămpănitul papucilor şi o văzu închizând uşa în urma ei, primarul zise:

— Şi acum, că am rămas numai noi între noi bărbaţii vreau să-ţi mai spun ceva, ghiaurule. Slavă lui Allah! Ai crescut. E adevărat că ai crescut cam strâmb, dar ai crescut. Acum eşti băiat mare. Nu te-ai călugărit. Poate că, din când în când, o să ţi se facă dor de fete.

Încercai să protestez. Tătarul îmi făcu semn să tac. Îmi zâmbi.

— Nu trebuie să-mi spui că nu. Înţeleg. Am fost şi eu tânăr. Te povăţuiesc aşadar ca, atunci când ţi-o veni chef de fete, să nu-mi ascunzi ori să te apuci să te dedai la cine ştie ce prostii cu vreun băieţandru de pe-aici. Intri-n bucluc. Mai bine să mi te înfăţişezi şi să-mi spui deschis şi cinstit: “Uite, stăpâne… Aşa şi pe dincolo…” Sunt om milos de felul meu. Îţi dau voie să iei cu împrumut un cal din herghelie. Şi dacă eu îţi dau voie, tu iei un cal, care-ţi place ţie, încaleci pe el şi-i tragi o fugă până la Korgan. Acolo nu trăiesc tătari de-ai noştri. Acolo trăiesc găgăuţi. Fetele gâgăuţilor sunt slobode, n-au oprelişti, ca ale noastre. Le câştigi cu o carafă de băutură. Faci dragoste cu una, cu două, cu câte vrei şi cu câte te ţin curelele. Pe urmă, slugă, te întorci ostenit şi liniştit acasă. Numai să ai grijă ca atât la dus, cât şi la întors să nu-mi omori calul cu goana. Ai înţeles?

— Am înţeles, stăpâne, îţi mulţumesc, stăpâne.

Tătarul mă mângâie pe ceafă şi, în semn de încredere şi prietenie, mă trase destul de tare de urechi.

— Şi acum, câine necredincios, vino să-ţi arăt aria, s-o cunoşti de-a fir-a-păr.

Mă luă cu el şi-mi arătă acareturile, brazdele cu flori sărăcuţe, salcâmii strâmbi şi ghimpoşi, fântâna.

Cum era tare mândru de avuţiile lui, poate că mi-ar mai fi arătat şi altceva şi mi-ar mai fi dat şi alte porunci, tot atât de plăcute şi tot atât de uşor de împlinit, însă, auzind apropiindu-se tropot furtunos de cai, stăpânul meu se smulse de lângă mine şi, cu o sprinteneală uimitoare pentru vârsta lui, se repezi în partea din faţă a casei. Şalvarii largi îi fluturară. Se îndoi, se opinti din toate puterile şi deschise larg poarta cea mare. Vrusei să-l ajut şi alergai după el, dar, din pricina piciorului beteag, ajunsei prea târziu. Îmi strigă:

— Fereşte-te, câine!… Fereşte-te…

Abia avusei vreme să mă feresc, lipindu-mă de zidul care-i înconjura curtea. Herghelia, care venise în goană nebună pe uliţă, se năpusti, năprasnică, în arie, înfăşurată într-un uriaş nor de praf. O dată intraţi în arie, caii mai alergară ce mai alergară în roată, se domoliră şi se opriră. După ei, pătrunseră în curte încă doi cai în spume. Erau doi armăsari, care numai că nu vărsau foc pe nări. Pe unul — mai târziu aveam să aflu că-l cheamă Hasan — călărea o fată subţirică, trasă parcă prin inel, cu părul gălbui şi lung, despletit şi răsfirat pe spate. Pe celălalt se afla adunat ghem un băieţandru cârn, cu faţa cioplită în piatră, pământie şi ochii piezişi. Băieţandrul purta un strai vechi şi avea pe cap fes roşu, ponosit, cu moţ negru. Fata era încălţată cu o pereche de cipici moi. Băieţandrul, care nu părea să aibă mai mult de zece-doisprezece ani, era desculţ. Opriră brusc caii, plini de spumă, descălecară şi veniră lângă noi. Se înclinară până la pământ în faţa tătarului. Pe urmă clipiră des şi mă priviră cu abia stăpânită uimire. Primarul găsi de cuviinţă să mi-i prezinte:

— Fata mea, Uruma. Şi fiul meu, Urpat, Ţine minte, slugă. Să nu-i atingi nici c-o floare. Mi-s dragi ca lumina ochilor.

Uruma şi Urpat zâmbiră fericiţi şi se lipiră de tătar. Tătarul îi mângâie pe creştete. Tăcură toţi trei. Tăcui şi eu. În arie, caii risipiţi se apărau cu cozile de roiurile de muşte

care năvăliseră asupra lor şi, întărâtaţi încă de goană, se muşcau între ei. Îi numărai. Erau peste treizeci, başca mânjii şi cârlanii. Tătarul mă arătă cu degetul şi le spuse copiilor:

— Câinele ăsta necredincios a intrat acum un ceas slugă la noi. E un fel de haimana. Ştie de toate şi nu se pricepe la nimic. O să-l suferim printre noi, să ne facă treabă, până la toamnă, când se întoarce păcătosul de Ismail de la Tekirghiol.

Uruma mă privi cu bunăvoinţă şi-mi surâse. Îmi surâse şi Urpat. Amândoi îmi surâseră cum se surâde unui câine adevărat pe care, dacă vrei, poţi să-l ciomăgeşti ori să te joci cu el. Mă gândii că dacă mi-aş da puţină osteneală le-aş intra la amândoi pe sub piele. Nu-mi trecu prin minte că n-aş avea ce să fac sub pielea lor şi le surâsei, însă cu surâs adevărat, omenesc. Urpat rosti:

— Câinele necredincios e dinţos. Dinţos ca un lup.

— Da, zise Uruma râzând, e dinţos ca un lup, dar nu e lup, e câine necredincios.

Le răspunsei:

— De!… Aşa am venit pe lume.

Selim Reşit dădu din cap şi grăi, după părerea lui, vorbe adânci:

— Fiecare om vine pe lume cum îi e scris să vie.

Iarăşi tăcură toţi trei. Tăcui şi eu. Tăcui şi le luai seama. Totdeauna luam bine seama oamenilor pe care-i slujeam. Voiam să nu-i uit câtă viaţă voi avea. Era, aceasta, una dintre multele mele ciudăţenii. Voiam să nu-i uit pe cei care-mi spuseseră un cuvânt bun şi cu atât mai mult pe cei care mă batjocoriseră şi mă loviseră. Acum mă uitam mai ales la Urpat. Pe Urpat nu-ţi venea să-ţi arunci nici mucii. Era mărunt, zgâit, crăcănat, plin de praf. Îl găsii urât chiar pentru un pui de tătar. În schimb, tătăruşca, de cum o văzui, mă robi cu sufletul şi mă robi cu trupul. Dar mă robi, nu glumă! Şi cum nu m-ar fi robit, Doamne?! Era năltuţă, subţire ca trestia, şi-avea ochii verzi ca iarba. Dacă ar fi

adiat, vântul ar fi-nfăşurat-o şi-ar fi legănat-o într-adevăr ca pe o trestie. Însă în seara aceea dobrogeană, şi acolo, în dărăpănatul sat tătărăsc Sorg, vântul nu adia. Văzduhul plin de pulbere era greu, apăsător, cald, vâscos, deşi soarele, ostenit de lunga-i călătorie, asfinţise.

Urpat făcu ce făcu şi se topi. Uruma rămase ca din întâmplare prin preajma mea. Mă privi o dată, mă privi de două ori. După aceea se ruşină de ochii mei şi se uită într-adins în altă parte. Mult timp, spre adânca mea părere de rău, nu-şi mai întoarse faţa galbenă şi rotundă ca luna către mine. Tătarul îmi porunci:

— Tu, câine necredincios, ascultă ce-ţi spun: mâine în zori o să-ţi arate Uruma unde e tabunul meu, tabunul pe care-mi pasc de obicei caii. Acum cărăbăniţi-vă. Duceţi-vă şi adăpaţi-i pe săturatelea.

Porunca nu mi-o dăduse numai mie. I-o dăduse şi Urumei. Între timp, caii se adunaseră stol în partea din fund a ariei. Nu se mai muşcau între ei, ci numai se apărau cu cozile de muşte. Cei mai mulţi erau roibi. Văzui şi câţiva care aveau părul negru, de păcură. Toţi erau mărunţi, vânjoşi, cu coame şi cozi lungi. Cârlanii şi mânjii se zbenguiau mai departe, neosteniţi, şi se fugăreau. Armăsarul Hasan, într-un colţ al ariei, înghesuia o iapă tânără, o mirosea şi necheza uşor, ca şi cum ar fi vrut să îngâne pe nas un cântec de dragoste. Stăpânul meu intră şi el în casă, după tătăroaică şi după Urpat. Uruma îşi înfrânse sfiala şi căpătă glas:

— Vino cu mine. Caii n-au mai băut apă de azi-dimineaţă. Trebuie să-i adăpăm numaidecât.

Plecă, Mâncând-o din ochi, mă dusei după ea, de parcă m-ar fi chemat să-mi deschidă porţile raiului lui Allah şi să-mi dea brânci înăuntru. De cum făcui primii paşi, îmi adusei aminte că sunt schilod şi încercai să şchioapăt cât mai puţin şi să-mi ascund, măcar în parte, beteşugul. Nu izbutii şi mă copleşiră deodată sila şi ruşinea. Silă mi-era de mine, numai de mine însumi. Ruşine mi-era doar de Uruma.

Mergând, ca sluga după stăpân, la un pas în urmă-i, ne îndreptarăm în partea dinspre uliţă a ariei. Acolo se afla fântâna cu roată. De capătul frânghiei de cânepă spânzura, gol şi uscat tobă, burduful de piele de bou. Socotii, după lungimea frânghiei, că fântâna era, ca toate fântânile din câmpurile uscate şi pietroase ale Dobrogei, grozav de adâncă. Jgheabul de adăpat caii, de lângă fântână, era lung, larg şi înflorat cu semne cioplite cu dalta, care la prima vedere mi se părură încâlcite. Când îl cercetai mai în amănunt, mă dumerii că jgheabul tătarului nu era altceva decât un vechi sicriu grecesc, de piatră, scos, cu prilejul cine ştie cărei săpături, din ascunzişul pământului aspru.

Tătarul nu se mai arătă, însă Urpat veni zburdând ronţăind zaharicale şi mânuind un harapnic cu vârful despicat în trei. Începu să-l rotească repede deasupra capului, cu multă îndemânare, şi să plesnească din el. Îi sticleau ochii. Pocnetele harapnicului îl întărâtau şi-l făceau să rânjească. În lumina puţină a serii, mi se păru că se asemuie unui mic zeu, cârn şi crăcănat, căruia îi place să dezlănţuie fulgerele şi trăsnetele spre a-i speria şi a-i înfricoşa pe muritorii de rând. Caii, care cunoşteau porunca harapnicului lui Urpat, nu numai că nu se înspăimântară, dar se apropiară de jgheab, bulucindu-se şi înghesuindu-se. Uruma îl mângâie pe coamă pe Hasan, care venise lângă ea, şi zise:

— Tu, slugă, ai să scoţi apa din fântână, iar eu am să te ajut să răstorni burduful în jgheab.

În gura tinerei tătăroaice, vorbele româneşti, deşi uşor stropşite şi scâlciate, sunară frumos. Mă sprijinii de buduroiul fântânii şi scosei reteveiul care împiedica roata. Burduful se prăvăli cu huiet în golul fântânii. Îl auzii cum pocneşte apa, cum gâlgâie şi se încarcă.

— Acuma învârteşte roata în cealaltă parte.

— Ştiu, stăpână. Şi pe la noi prin Deliorman sunt destule fântâni cu roată şi cu burduf.

Nu găsii de cuviinţă să-i spun cam pe unde se află Deliormanul. Poate nici n-ar fi vrut să-ştie. Zisei încet Doamne-ajută, îmi adunai puterile şi învârtii roata. Burduful mare, plin cu apă, era greu. Mă îndoii. Spinarea îmi trosni. Şalele mă săgetară. Fruntea mi se umplu de sudoare. Nu mă lăsai înfrânt. Urpat, care mai văzuse şi alte slugi scoţând apă din aceeaşi fântână, se uită la mine şi rânji. Uruma mă privi şi ea, încercând parcă să-mi măsoare vigoarea. Icnii. Îmi încleştai fălcile. Burduful ajunse la buduroi. Uruma prinse burduful. Îmi porunci:

— Acuma slăbeşte roata.

O slăbii. Tătăruşca răsturnă burduful. Armăsarul Hasan muşcă în dreapta şi-n stânga şi-şi făcu loc larg. Şi între cai, ca şi între oameni, era tot pe muşcatele. Domnea şi între ei, ca şi între oameni, tot legea celui mai colţos, tot legea celui mai tare.

— *Învaţă, Darie, învaţă şi ţine minte învăţătura!*

Caii ceilalţi, câţi apucaseră să ajungă la jgheab, însetaţi, începură să licăre apa limpede şi rece. Luai burduful sleit din mâinile Urumei şi-i dădui iarăşi drumul în golul întunecat şi răcoros al fântânii. Uruma nu mai spuse nicio vorbă. Nici eu nu mai spusei nimic. Caii care îşi potoliseră setea voiau să mai stea cu botul în jgheab. Urpat, însă, îi alunga cu harapnicul şi-i mâna în dosul casei. Pe armăsarul Hasan, care părea a fi cel mai îndrăzneţ, cel mai îndărătnic, tătăraşul fu nevoit să-l lovească de câteva ori cu harapnicul. Acum lângă jgheab se înghesuiau mereu şi mereu alţi cai însetaţi.

Mai bine de un ceas, asudând şi scrâşnind, scosei apă din fântână. Carnea mă duru. Pe urmă îmi amorţi. N-o mai simţii. Lucrai repede, cu deznădejde, pentru că, nu ştiu de ce, mi se păru că niciodată nu voi izbuti să scot atâta apă din fântână încât să satur întreaga herghelie. Caii, însă, se săturaseră. Rămăseseră lângă jgheab numai câţiva mânji care mai mult se ţineau de hârjoană decât de băut. Urpat

plesni de două ori cu harapnicul, îi mai lovi cu codirişca şi-i izgoni. Uruma mă întrebă:

— N-ai ostenit?

O minţii cu sânge rece:

— Încă nu, stăpână, aş fi în stare chiar s-o iau de la început.

Nu mă crezu. Râse. Râse şi îmi întoarse spatele. Îmi întoarse spatele şi plecă. O dată cu ea, plecă şi Urpat. Asfinţitul îşi dăduse de mult duhul. Înălţai ochii şi mă bucurai găsind deasupra satului tătărăsc Sorg cerul drag inimii mele, cerul fumuriu, spuzit de stele. Pământul era cum era, dar cerul rămânea totdeauna frumos, chiar atunci când se acoperea cu nori vineţi. Era bine şi-mi era bine. Bine? Vrusei să spun! "Aşa bine să le fie duşmanilor mei", însă nu mă îndurai. Duşmanii mei trebuia să aibă parte de chinuri ceva mai cumplite.

În liniştea care se lăsase nechemată de nimeni, auzii, dincolo de marginea satului, spre răsărit, foşnind, ca o uriaşă pădure bătrână, marea. Îmi adusei aminte că mai înainte îmi arsese gura de sete. Mă aplecai asupra jgheabului. Băui apă din jgheab întocmai cum băuse Hasan şi cum băuseră şi ceilalţi cai. Îmi potolii setea şi mi-o prea potolii. Mi se umflă şi-mi bolborosi burta. Tătăruşca!... Tătăruşca Uruma, prin străveziul serii, moşmonea pe lângă casă. Niţeluş supărat, îi strigai:

— Dar eu unde mă culc, stăpână?

Eram sluga lor. Nu făcea să mai strice pe mine prea multe vorbe. Poate socotea că şi aşa stricase destule. Se întoarse şi-mi arătă cu mâna un şopron acoperit cu scaieţi. După aceea, se pierdu în cuprinsul casei cu o singură fereastră luminată. Mă dusei unde îmi arătase să mă duc. Acolo aflai, întinse pe pământul bătătorit, câteva piei uscate de oaie. Mă întinsei. Cât eram de lung mă întinsei. Oasele îmi pârâiră. Carnea mi se dezmorţi şi începu să mă doară. Parcă mă bătuse cineva cu parul. Poate de osteneală, poate de foame, poate şi de una, şi de alta, mi se împăienjeniră

ochii. “Acum am să adorm, îmi spusei, am să mă împac cu soarta şi am să adorm.” Cu soarta mă împăcai, însă de adormit nu adormii. Chemai somnul.

În locul lui veni încet, cu paşi uşori de motan desculţ, tătăruşul. Rânji şi îmi aruncă, aşa cum se aruncă unui câine, un coltuc uscat de pâine şi un hartan de oaie friptă. Le prinsei din zbor. Mă ridicai în capul oaselor şi mâncai. Foamea mi se ostoi. Mă lungii din nou pe pieile uscate, de oaie, şi mă gândii la Uruma.

Nu trecu mult. Se îndură Maica Domnului de mine. Căută somnul. Îl găsi. Mi-l trimise. O dată venit, somnul mă adormi. O dată adormit, dormii îndelung. Somn netulburat dormii îndelung şi nu ştiui când se scurse noaptea. Mă trezii în zori tras de picioare.

— Hei!… Lenk!… Lenk!...

Înţelesei că glasul era al Urumei şi că, pentru ea, eu eram Lenk. Aşa binevoise să mă boteze stăpână mea cea tânără, Lenk, adică Şchiopul. Mă bucurai. Numele nu-i venise acum, şi la întâmplare, pe buze. Se gândise la mine noaptea. Poate nu dormise nicio clipă. Poate toată noaptea se gândise la mine. Numai la mine. Dar… Dar dacă mă înşelam?

VIII

LENK!... CUVÂNTUL VECHI, PE care chiar tătarii îl foloseau rar, îmi gâdilă plăcut urechile. Ba chiar îmi plăcu de-a binelea. Începeam bine ziua. Începeam cum nu se putea mai bine ziua. “Dă-mi, Doamne, zile... dă-mi Doamne, zile…” Mă frecai repede la ochi, ca să şterg urmele somnului. Uruma, văzându-mă treaz, plecă şi mă aşteptă la fântână. Nu mă uitai la ea. Scosei un burduf de apă, îl răsturnai în jgheab şi mă spălai pe mâini şi pe obraz. Tătăruşca nu mă scăpă din ochi. Când isprăvii, zise ca pentru sine:

— Sluga Ismail nu se spăla niciodată. Din pricina asta, tata îl înjura mereu — şi pe turceşte, şi pe tătărăşte, şi pe româneşte. Aş vrea ca tu să te porţi în aşa fel încât pe tine să nu te înjure niciodată tata.

O privii. Adânc de tot o privii. Ochii ei mari şi verzi, niţeluş strâmbi, obrazul ei galben şi rotund ca obrazul lunii pline, întocmai ca obrazul lunii pline, nasul ei mic şi sprâncenele ei arcuite — de ce n-aş spune-o? — mă ameţiră şi mă îmbătară. Părul lung şi gălbui ca orzul copt era gros şi lucios. Acum şi-l ţinea strâns în jurul capului cu o panglică subţire. Sânii mici i se zbăteau ca doi pui fricoşi de vrabie sub bluza albastră de mătase. Şalvarii!… Şalvarii erau galbeni, iar în picioare tătăruşca purta, ca şi seara trecută, cipici de postav turchez, cipici ca toţi cipicii, moi şi fără tocuri. Îmi dusei mâna în dreptul inimii, s-o mai potolesc, mă uitai sfios în jos şi îi zâmbii. Uruma se uită în altă parte.

— Trebuie să adăpăm iarăşi caii, Lenk…

— Să-i adăpăm, stăpână…

Fântâna! Burduful gol! Burduful plin! Jgheabul! Iarăşi burduful gol! Iarăşi burduful plin! Iarăşi jgheabul!

— Ai ostenit, Lenk!…

— Nu, stăpână, n-am ostenit.

— Ba ai ostenit, Lenk, eşti lac de sudoare.

Mă prinsese cu mâţa-n sac. Nu mai aveam ce zice. Se cuvenea să-mi mărturisesc starea adevărată.

— Da, am ostenit, stăpână. Am ostenit, însă nu de tot.

Mărturisirea mea, deşi sinceră numai pe jumătate, o mulţumi. Zise dulce:

— Hai, Lenk, hai să mergem. E târziu.

Cerul era alburiu. Luna de var se uita chiorâş şi la mine şi la Uruma. Dinspre mare, vântul adie cu răcoare. Undeva prin apropiere măcăiră nişte raţe, gâgâiră un cârd de gâşte, lătră un câine, cotcodăciră câteva găini. Uruma deschise poarta. Îl prinse pe agerul armăsar Hasan, se ţinu zdravăn de coama lui şi încălecă. Luai şi eu un cal, la întâmplare, şi încălecai. Când călăreşti pe deşelate, o ştiam de mult, de la noi de-acasă, de la Omida, trebuie să te ţii bine de coamă şi să îndemni calul la mers cu călcâiele. Altfel… Altfel calul te trânteşte şi te alegi cu gâtul frânt sau, în cel mai bun caz, cu câteva scrântituri.

O luarăm înainte şi începurăm alergarea. Herghelia întreagă părăsi aria şi se năpusti după noi în uliţa largă, întortocheată şi plină de praf moale, adânc, albicios. Cerul, care îşi schimba culoarea de la clipă la clipă, deveni lăptos. Stelele pieriră. Luna se veşteji. Cu tot tropotul copitelor nepotcovite, auzii iarăşi marea fremătând ca o pădure veche a cărei scoarţă nu crapă şi nu îmbătrâneşte şi care nu-şi pierde niciodată frunzişul.

După ce ieşirăm din satul încă adormit, Uruma se lungi pe gâtul lui Hasan şi-l atinse de câteva ori cu călcâiele. Armăsarul mărunt, negru ca pana corbului, îşi înteţi fuga. Mă ţinui la o lungime de cal în urma ei. Herghelia îşi da toată osteneala să ne ajungă, însă nu izbutea. Cu cât ne depărtam de Sorg, cu atât goana noastră şi a întregii herghelii se iuţea. Uruma, cu toate că-mi loveam mereu calul ca să ţină pasul, mi-o luase cu mult înainte. Lipită de spinarea şi de gâtul lui se făcuse parcă una cu el.

Acum, deasupra mării, zarea se împurpurase. Dintr-o dată, acolo, departe, unde cerul se topea în mare, şi marea se topea în cer, se iscă, aprinsă, prevestind un răsărit falnic, trufaş, buza soarelui. Marea spre care aruncam din când în când câte o repede ochire, devenise de un verde închis, crud, sănătos. Câmpul, nemărginit şi el, mi se înfăţişă mai puţin măreţ, acoperit, cum era, cu iarbă măruntă şi aspră, cu ciulini, cu scaieţi, cu mărăcini. Pe neaşteptate Uruma, roti armăsarul focos într-un larg ocol şi-l opri. Rotii şi-mi oprii şi eu calul. Fusei mulţumit că nu mă trânti, pentru că în clipa următoare herghelia lui Selim Reşit trecu în fugă de năluci pe lângă mine. Vrusei să mă duc după ea, s-o ajung şi s-o silesc să se întoarcă. Uruma îngrijorată, îmi strigă:

— Nu te lua după herghelie, Lenk! O să mai alerge cât o să mai alerge, şi pe urmă o să se întoarcă singură.

Într-adevăr, herghelia mai alergă preţ de câteva sute de paşi, îşi domoli mersul, se întoarse aproape la pas şi se răsfiră pe tabun. În răcoarea înviorătoare a dimineţii, caii înspumaţi, din care ieşeau aburi subţiri, se apucară să pască iarba aspră. Tabunul, în partea dinspre răsărit, se mărginea cu marea sclipitoare, pe care vântul, trezit de răsăritul soarelui, o biciuia şi-o încreţea. Către apus, către miazăzi şi către miazănoapte, câmpul neted părea nesfârşit şi era acoperit cu iarbă aspră, ţepoasă, măruntă, cu scaieţi, cu ciulini şi cu mărăcini. În afară de cătunul tătărăsc, care abia se mai zărea pierdut lângă orizont, oricât ai fi scormonit cu ochii depărtările, nu mai întâlneai nimic altceva decât cerul alburiu al dimineţii, marea pustie de corăbii, soarele rotund şi încă roşcat, şi nesfârşirile de pământ lin pe care se legănau lanuri date în copt de grâu şi de orz, de secară şi de ovăz.

Uruma nu descălecă. Întoarse armăsarul, îl izbi cu călcâiele, se lungi pe spinarea şi pe gâtul lui şi plecă în goană nebună, fără să-mi mai spună vreo vorbă. Mi se topiră şi mi se scurseră ochii după ea, până o înghiţi depărtarea şi n-o mai văzui. Rămas fără ţipenie de om în

preajma mea, mă uitai la făptura-mi jalnică şi mă scârbii. Până în măduva oaselor mă scârbii. Dormisem sub şopron, pe nişte piei uscate, de oaie, ca un vântură-lume, ca un derbedeu fără căpătâi, îmbrăcat şi încălţat. Straiele mi se pătaseră şi mi se mototoliseră de-ţi era greaţă să le vezi. Acru şi mohorât, în singurătatea câmpului şi a ţărmului, mă dezbrăcai în grabă şi mă întinsei, gol puşcă, pe nisip. La început, nisipul umed şi rece îmi îngheţă trupul şi alungă din mine orice urmă de osteneală. Dârdâii un timp ca apucat de friguri. Dinţii îmi clănţăniră. Însă nu trecu mult, şi soarele, care abia răsărise, se ridică, prinse puteri şi prinse strălucire. Se încălzi nisipul. Se încălzi iarba aspră. Încetul cu încetul, mă încălzii şi eu. Pustietatea mării nu mai fu pustietate. Prin largul ei depărtat trecură, venind din altă lume ori plecând către altă lume, vapoare albe şi vapoare negre. Lăsau dâre de fum gros în urmă vapoarele. Vântul destrăma şuviţele întunecate, le fărâmiţa şi le risipea, până nu mai rămânea nimic. Trecură şi corăbii vechi, cu pânze. Pe tabun mânjii şi cârlanii sprinteni păşteau, însă se mai şi jucau. Privind când herghelia şi tabunul, când marea, când cerul înalt, care acum se albăstrise, ostenii. Îmi acoperii obrazul cu mâinile şi simţii cum soarele mă pătrunde şi mă umple de lumină, de vlagă şi de dorinţa arzătoare de a trăi, de a trăi până la sfârşitul sfârşitului, când va fi să fie acel sfârşit. Arşiţa se înteţi, şi peste puţină vreme nu mai fusei în stare s-o rabd. Mă ridicai, alergai şi mă azvârlii în valurile mărunte şi foşnitoare. Înotai cu o lăcomie pe care rar mi-o cunoscusem până atunci. Înotai. Aş fi vrut să înot până acolo unde marea se topea în cer şi cerul se topea în mare. Dar acel “acolo” nu exista. Mă afundai cu ochii deschişi. Când simţii că mă înăbuş, ţâşnii la suprafaţă. Făcui pluta şi-mi odihnii trupul. Sub cerul albastru, marea albastră-verzuie mă legăna. Ca pe un prunc mă legăna marea albastră-verzuie. Pe tabun, caii păşteau liniştiţi iarba măruntă, aspră, ţepoasă.

Cum în mijlocul apelor altă îndeletnicire mai bună de pierdut timpul nu găsii, începui să mă gândesc şi să mă întreb de ce îmi plăceau mie atât de mult caii şi de ce eram atât de îndrăgostit de undele limpezi ale nurilor şi de nesfârşitele nesfârşiri ale mărilor.

Poate că,
în urmă cu milenii,
făcusem parte din rasa legendară
a centaurilor.
Poale că,
în cine ştie ce parte a pământului,
fusesem luntraş ori corăbier.
Nu ştiam.
Nimic nu ştiam,
dar mi se părea
că mai trăisem şi altă dată.
Mi se părea
că mă mai născusem de nenumărate ori
că mai trăisem de nenumărate ori,
că de nenumărate ori mai murisem.
Când?
Unde?
Amintirile din vieţile trăite şi pierdute
erau tulburi
şi niciodată nu izbutisem să le desluşesc.
Ori
poate că nu trăisem altă dată.
Poate că acum trăiam întâia oară.
Întâia oară şi ultima oară.
Poate că imaginile de altădată,
care mă întristau,
mă nelinişteau
şi-mi furau somnul,
erau amintiri din vieţile,
cu totul necunoscute mie,
ale miilor şi miilor de înaintaşi
din care mă trăgeam.

Poate...
Poate...

Delfini lungi şi graşi, argintii, fumurii, arămii, cu ochi mari, rotunzi şi sticloşi, săreau în jur. Unii se apropiau atât de mult de mine, că puţin lipsea să nu mă atingă cu cozile. Veselia lor, joaca lor mă treziră din stăruitoarea şi chinuitoarea mea visare. Îmi clătinai capul. Mi-l scuturai. Mă răsucii şi, apucându-mă să înot, tăiai cu braţele apa spre ţărm. Mă întinsei pe nisip şi mă dezmeticii. Mă dezmeticii, însă numai pe jumătate. Mă ridicai în genunchi. Privii cu nesaţ minunata herghelie de cai păroşi, mărunţi şi iuţi de picior a tătarului Selim Roşit din Sorg. Şi cu cât o privii, cu

atât aş fi tot privit-o! Oare de ce îmi plăceau mie atât de mult caii?

— Cum de ce? Mai are vreun rost să te întrebi, Darie? Ţie îţi plac caii pentru că pe cal, tu, beteagul, te simţi om întreg, îndemânatic şi ager ca un şoim.

— Bine, dar de ce îmi place apa râurilor, a lacurilor şi a mărilor?

Râsei de unul singur. Şi pe când râdeam, auzii celălalt glas al meu, glasul meu dinlăuntru, pe care numai eu mi-l cunoşteam, răspunzându-mi:

— Ţie, Darie, apele râurilor şi apele lacurilor, apele fluviilor şi apele mărilor îţi sunt dragi pentru că ţie, schilodule, în apă îţi piere sfiala şi îţi piere şi stânjeneala. În apă mişcările tale sunt sprintene, vioaie. Îţi piere şi tristeţea. În schimb, te cotropeşte bucuria blajină a vieţii, şi toată făptura ta strâmbă, slabă, slută şi urâtă cântă ca o vioară vrăjită…

— Vioară!… Eu şi vioară!… Ba încă vioară vrăjită…

Pe când mă întorceam spre ţărm, înotând în picioare, după a doua sau a treia intrare în mare, îmi dădui la o parte părul ciufulit care îmi căzuse peste sprâncene şi peste ochi. O zării pe Uruma. Tătăruşca venea spre tabun în goană turbată. Armăsarul Hasan parcă zbura. Soarele se apropiase de cumpăna cerului. Înţelesei că tânără stăpână îmi aducea prânzul. Prea aproape era de ţărm ca să mai am timp să ies din apă, să fug pe nisip şi să-mi acopăr goliciunea. Ajunsă lângă straiele mele, tătăruşca îl opri pe Hasan dintr-o singură smucitură, sări pe nisip, puse jos coşul cu merinde şi ulciorul. Socotind c-o să mai stea ce-o să mai stea pe ţărm şi-apoi o să plece, mă răsucii şi înotai mai în larg. După un timp întorsei capul. Goală cum venise pe lume, Uruma înota spre mine, despicând apa cu braţele. Vrând să mă feresc din calea ei, o luai într-o parte. Tătăruşca, văzându-mi dorinţa de a nu o întâlni, se dete afund. Peste câteva clipe, îmi răsări ca un nufăr galben în faţă. Mă oprii şi mă uitai la ea. O văzui cum îşi adună părul

de culoarea orzului copt cu mâna şi şi-l aruncă pe spate. Mi se păru că obrazul ei rotund ca luna plină, cu pometii niţeluş ieşiţi înainte, cu nasul mic şi ochii piezişi, e plin de un farmec fără seamăn. Sânii, pe care tânăra-mi stăpână sălbatică nu se sfia să mă lase să-i văd, aveau sfârcurile mici şi roşii şi se asemuiau ca două picături de rouă cu gutuile date în pârg. Acum marea devenise verzuie şi străvezie ca văzduhul din întâiul ceas al dimineţii. Lipsit cu totul de minte m-aş fi dovedit dacă aş fi închis ochii. Nu-i închisei. Dimpotrivă îi holbai cât putui mai mult. Trupul puţin al tătăroaicei era tot aşa de gălbui ca şi obrazul. Pântecul — supt. Mijlocul subţire. Mici şoldurile. Cu mâinile lui iscusite, chiar Dumnezeu numai rareori izbuteşte să făurească asemenea făpturi fragile, de care, fără îndoială, până la urmă se miră el însuşi. Râzând, Uruma întinse mâna. Mă apucă de ceafă. Mă apăsă. Pricepui care îi era voia şi mă ascunsei în afund cu ochii deschişi. Pogori neîntârziat în adânc după mine, ca o lungă şi stranie vietate de apă. Amândoi eram goi, cum goi se spune că vor fi fost oamenii, în paradisul pe care l-au pierdut repede, atunci, la începutul leaturilor, când va fi fost acest fabulos început. Tătăruşca din Sorg, care parcă se născuse în apă şi trăise până atunci numai în apă, alunecă pe lângă mine ca o zvârlugă. În treacăt îmi dete un bobârnac peste nas şi se năpusti ca fulgerul sus. O găsii la suprafaţă, făcând pluta. Îmi strigă:

— Lenk! Eşti grozav de urât, Lenk! Eşti slab ca un ţipar şi ai nasul lung, Lenk! Ce-ţi trebuie ţie un nas atât de lung?

Chicoti. Îi răspunsei:

— Sunt cârn…

— Nu, zise râzând Uruma, m-am uitat bine de tot la tine, nu eşti cârn. Din nasul tău, un meşter îndemânatic ar putea croi cinci nasuri de tătar…

Râsei şi eu şi mă îndreptai înotând repede spre ţărm. Acolo, fără să mai aştept să mă usuc, mă îmbrăcai cu straiele mele mototolite şi pline de pete. Tătăruşca mai

înotă un timp, pe urmă părăsi şi ea marea. Mă prefăcui că n-o văd. Mă depărtai şi urcai mărunta ridicătură care despărţea plaja de câmp. Un şarpe vărgat fugi şi se ascunse în iarbă. Îl căutai să-l prind, să-l descânt, să-i smulg dinţii şi să mă joc cu el. Avu noroc şarpele. Nu-l găsii. În schimb, dădui peste o broască-ţestoasă vânătă-gălbuie. O lăsai în pace. Deasupra mării neliniştite şi a Dobrogei pietroase, deasupra întregii lumi, cerul rămase tot senin, tot orbitor de luminos. Pe tabun, caii, moleşiţi de arşiţa amiezii, se adunară în stoluri şi începură să se apere de muşte cu cozile lor lungi şi stufoase.

Mă plimbai pe tabun. Mă plimbai şi privii caii. Mă plimbai până când ostenii. Gândurile îmi erau atât de împrăştiate, încât nici nu băgai de seamă că ierburile aspre şi ghimpoase îmi înţeapă picioarele goale. Rănile, nu prea adânci, însă proaspete, sângerară şi mă usturară. Presărai peste ele ţărână fierbinte. Sângele nu mai curse, dar durerile continuară. Erau dureri mărunte pentru carnea mea puţină şi obişnuită cu chinul şi le îndurai. Ba chiar mă pomenii părându-mi rău că le îndur atât de uşor. Întorcându-mă, o găsii pe Uruma întinsă cât era de lungă pe nisip. După ce ieşise din mare şi se uscase îndelung la soare, îşi îmbrăcase numai şalvarii. Bluza se odihnea ghemuită ceva mai departe. Sânii mici şi gălbui şi-i acoperise pe jumătate cu un şal subţire de borangic, prin care se vedea totul ca prin sticlă.

Mă uitai l-a ea. Mă uitai la marea neliniştită. Apoi iarăşi mă uitai la ea. Sfiala de care sufeream destul de des veni şi puse stăpânire pe mine. Îmi acoperii obrazul cu mâinile, ca şi cum aş fi vrut să-mi ascund fie urâţenia-mi fără leac, fie lacrimile. Vrusei să încep vorba, însă nu mă pricepui cum. Mă scoase din încurcătură tătăruşca, pe care o auzii spunându-mi:

— Să mâncăm, Lenk. Ţie nu ţi-e foame? Pe mine, după ce înot, totdeauna mă apucă foamea. Mă apucă foamea de parcă aş avea şoareci în pântec.

— Dacă zici… dacă zici şi dacă vrei…

Desfăcui legăturica pe care o găsii în coşul de papură şi mă dusei lângă Uruma. Ne aşezarăm amândoi pe nisip. Îşi acoperi ceva mai bine pieptul. Împărţirăm pe din două turtişoarele coapte în cenuşă şi carnea de berbec friptă-n frigare la foc domol, de tizie, fără flacără.

Turtişoarele aveau gust plăcut. Gust plăcut avea şi friptura grasă, de berbec bătut. Iar laptele! Laptele acru, din ulciorul pe care Uruma îl îngropase pe jumătate în nisip, lângă ţărm, să-l ajungă şi să-l învăluie talazurile, era destul de rece. Oricum, tăia şi potolea setea mai bine decât oricare altă băutură.

Mâncarăm puţin şi repede. După ce înghiţi ultimul dumicat, tătăruşca mă întrebă:

— De unde ai venit tu, Lenk?

Îi arătai marea şi zarea depărtată.

— Şi cum ai nimerit la noi?

— Întâmplarea. Numai întâmplarea.

Tăcu un timp. Pe urmă zise:

— Eu cred, Lenk, că pe toate câte le avem noi, bune sau rele, ni le aduce întâmplarea, numai întâmplarea. Şi mai cred, Lenk, că tot întâmplarea ni le ia.

— Poate că nu pe toate.

— Poate. Însă eu cred, Lenk, că pe tine, într-adevăr, te-a adus la Sorg marea. Şi după ce marea te-a adus la Sorg, întâmplarea te-a pus faţă-n faţă cu tata.

— De adus, m-a adus marea, însă eu nu sunt om de mare. Sunt om de câmp.

— Am văzut de la început că eşti om de câmp.

— Cum ţi-ai dat seama?

— Nu era greu. Ştii să scoţi apă dintr-o fântână cu burduf. Ştii să umbli cu caii. Dar ia spune-mi, Lenk, cum de te-a aruncat pe tine tocmai aici marea? Putea să te arunce mai la miazănoapte sau mai la miazăzi, şi atunci noi doi nu ne-am fi întâlnit. Eu cred c-a fost sortit ca noi doi să ne

întâlnim, Lenk. Oamenilor nu li se întâmplă decât ceea ce e sortit să li se întâmple.

— Soarta mai e şi cum şi-o face omul.

— Nu, Lenk, nu. Totul e hotărât mai dinainte pentru fiecare.

— Chiar totul? Atunci, cum rămâne cu întâmplarea?

— Da, Lenk totul, totul. Iar întâmplarea e şi ca sortită să se întâmple. Sunt scrise toate astea în stele.

— De către cine?

Tătăruşca se uită la cerul limpede, albastru. Cu ochi verzi ca iarba se uită. Zise încet:

— De către acela care locuieşte acolo, sus, şi este atotputernic, de către Allah.

Când rosti numele lui Allah se îndoi şi-şi lipi fruntea de nisip. De trei ori şi-o lipi. Pe urmă se aşează ca mai înainte. Şalul care îi acoperea pieptul îi căzu. Rămase iarăşi goală până la brâu. Roşii. Roşii şi mă uitai înspre cai. Uruma culese şalul din nisip şi-şi acoperi pieptul.

— Să-ţi spun pe unde am fost înainte de a veni aici?

— Spune-mi. Am să te ascult Lenk, pentru că eu n-am ieşit niciodată din Sorg, eu n-am fost nici măcar până la Constanţa. Şi apoi, nouă, tătarilor, ne plac mult poveştile... Poveştile adevărate şi poveştile născocite. Când eram mică, mama îmi spunea în fiecare seară câte o poveste.

— Şi-acum nu-ţi mai spune?

— Nu. Acum îmi spune că dacă am poftă de poveşti să mi le născocesc singură.

— Şi ţi le, născoceşti?

— Da. Îmi spun singură poveşti. În cap.

Râserăm. Şi după ce ne trecu râsul, îi înşirai toate câte mi le adusei aminte la repezeală. Uruma se uita cu ochii pierduţi undeva în largul mării, spre zare. Licăreau acolo şi abia se zăreau, ca prin ceaţă, aripile albe ale unei corăbii vechi. O lăsai să privească şi să tacă. La un moment dat, fruntea i se încreţi uşor. Se gândi la ceva. Nu ştiui la ce se

gândea. N-avui cum să ştiu la ce se gândeşte. O auzii şoptind:

— Lenk…

— Da…

— Eu zic aşa, că omul nici nu trebuie să umble atâta prin lume. Tu ai văzut câmpuri şi sate, ai văzut oraşe şi oameni. Şi… Şi ai mai văzut cum oamenii trăiesc laolaltă sau cum se ucid între ei. Multe ai văzut, Lenk, dar eu cred că oamenii sunt pretutindeni la fel, că viaţa e pretutindeni aceeaşi. Şi… Şi dacă stăm şi ne gândim bine, cu ce ne alegem noi din viaţă? Cu puţină visare. Cu puţină bucurie. Cu puţină tristeţe. Şi uneori… Uneori ne alegem şi cu puţină dragoste…

Cuvântul “dragoste” rostit pe neaşteptate de buzele ei mari şi cărnoase îmi fripse inima uscată şi seacă. Cum stăteam acolo pe nisip, sub arşiţa soarelui, mă întrebai dacă n-ar fi potrivit să arunc straiele de pe mine, să intru în apă, să înot în larg, departe, cât mai departe, să ajung acolo unde nu ajunge nimeni, acolo unde apele mării se topesc în cer, şi cerul se topeşte în apele mării, ori să mă afund undeva în adânc şi să mă las de buna mea voie pradă vietăţilor niciodată sătule ale mării. Tânjisem mereu după dragoste, însă niciodată nu avusesem parte de ea. Ursitoarele mă ursiseră să n-am parte de dragoste. Ursitoarele!… Erau şi ele doar o închipuire. O închipuire ca atâtea alte închipuiri omeneşti.. Căzui într-o tristeţe chinuitoare. Îmi luai capul între mâini şi-mi sprijinii bărbia de genunchi.

— Lenk...

— Da…

— Ai auzit ce-am spus?

— Am auzit…

Capul mi se înfierbântă şi mi se tulbură. Mă întrebai din care înaripat şi plin de vrajă basm arab se iscase Uruma şi pe ce covor fermecat călătorise ca de lângă albele minarete ale Bagdadului până la mine? Poate lângă mine nu se afla

nimeni. Poate Uruma era numai o umbră. Poate nu era nici măcar o umbră, ci doar o înşelătoare plăsmuire a imaginaţiei mele arzătoare.

— Lenk…

— Da…

Nu. Uruma nu era o plăsmuire. Uruma nu era o umbră. Uruma era o fetişcană din cătunul Sorg. O tătăruşcă adevărată. Şi această tătăruşcă, cu ochi strâmbi, gălbuie şi puţină la trup, biata, tânjea şi ea, ca orice neînsemnată făptură omenească, după dragoste… Căci orice făptură omenească, oricât de măruntă, oricât de neînsemnată, ştie că după viaţă vine moartea şi că viaţa trăită fără dragoste e ca şi cum n-ar fi trăită.

O privii. Acum se uita spre mare. Ochii verzi ca iarba sălbaticei câmpii dobrogene i se întristaseră şi i se umeziseră. Buzele i se uscaseră şi-i tremurau. Da… Da… Tânjea după dragoste. După un singur strop de dragoste tânjea. Dar după ce fel de dragoste tânjea Uruma, nu-mi dădui seama. Îmi amintii că tătăruşca era fata stăpânului meu. Şi-mi mai amintii că mă legasem faţă de tătar prin cuvânt că o voi respecta ca pe o icoană şi că nu o voi atinge nici măcar cu o floare. Lăsai ochii în jos şi mă înfăşurai în dureroasă tăcere. Marea se frământă, se supără şi vui. Îndelung şi mânios vui marea. Un val înalt şi înspumat se sparse de ţărm. Se prelinse până lângă noi. Ne răcori tălpile. Capetele ne rămaseră tot înfierbântate, tot întărâtate, tot tulburi. Abia izbutii să îngân:

— Să nu-mi vorbeşti niciodată de dragoste, Uruma. Auzi? Niciodată. M-am legat faţă de…

Îmi luă vorba din gură:

— De tata…

— Da. Mi-am dat cuvântul.

— Cuvântul!… L-a luat şi l-a risipit vântul… În cele patru colţuri ale lumii l-a risipit vântul, Lenk…

Ochii îi luciră. Râse. Şi râzând îşi arătă dinţii mici şi albi. Îşi dezgoli pieptul. Marea se zbătu. Dar nisipul ţărmului pe

care ne aflam rămase tot nemişcat, tot fierbinte. Nemişcat rămase întregul pământ. Cu şesurile lui. Cu dealurile lui. Cu munţii lui. Cu apele lui limpezi şi cu apele lui întunecate. Nemişcat râmase şi cerul. Da. Şi cerul, cât era el de cer, rămase tot nemişcat. Mi se păru că întreaga lume ar fi pustie. Lumea însă nu era pustie. De undeva din larg se apropiară şi zburară în jurul nostru pescăruşi. Fâlfâiră din aripi. Se depărtară.

— Lenk, vino lângă mine.

— Nu. N-am să viu.

— De ce? Dacă te chem… Dacă te chem trebuie să vii. Nu uita că sunt stăpână ta. Şi dacă sunt stăpână ta, când te chem, trebuie să vii.

Gândurile mi se frânseră. Parcă mi se frânse şi trupul. Soarele se prăvăli asupra mea. Cu toate flăcările lui se prăvăli asupra mea soarele. Mă aprinse. Bălmăjii prosteşte:

— Nu viu... Nu viu pentru că... Pentru că au să ne vadă…

— Nu e nimeni, Lenk. N-are să ne vadă nimeni, Lenk. Nimeni.

— Ba da, Uruma. Au să ne vadă… Au să ne vadă… caii…

Spunând acestea, cu cel mai şovăitor şi mai stupid glas omenesc, îi privii obrazul galben, rotund ca luna plină, cu nas mic, cu ochi niţeluş piezişi, cu buze mari, cărnoase. Pe faţa tătăroaicei acum nu era scrisă, cum mă aşteptam, bucuria, însă nu era scrisă nici tristeţea. Nu era scris nimic, aşa cum nimic nu era scris pe nisipul mărunt şi fierbinte care ne înconjura, aşa cum nimic nu era scris pe cerul albastru şi rotund care atârna neclintit deasupra noastră. Cu glas încet, uscat, sec, care nu mai era al ei, răspunse:

— Caii… Da… Caii au ochi mari… Au să ne vadă… Are să ne vadă şi Hasan. Dar nu trebuie să ne fie teamă de cai, Lenk. Caii au să ne vadă, dar n-au să ne spună nici mamei, nici tatei, nici lui Urpat. Nimănui n-au să ne spună caii.

Deşi mă chemase şi, după câte pricepui, tot mă mai aştepta, nu cutezai să m-apropii de ea. Marea verzuie foşni iarăşi, ca o pădure bătrână. Talazurile ne răcoriră iarăşi

tălpile goale. Cu ochiul lui uriaş, de foc, soarele se uită la noi. Nici soarele n-avea grai. Mal mult: soarele, cât era el de mândru şi de puternic, nu era în stare nici măcar să ciripească, cip-cirip, cip-cirip, ca vrăbiile. Şoptii:

— Uruma…

— Da, Lenk…

— Cine te-a învăţat pe tine dragostea? Sluga Ismail?

Tătăruşca se posomorî. Lăsă buza în jos. Se scutură toată, cu scârbă, de parcă aş fi azvârlit asupra ei un făraş de gunoi.

— Nu. Ismail, ţi-am mai spus-o, era nespălat. Altcineva. Anul trecut. Dar tu… Lenk.. Nu mă întreba. Îmi sfarmi inima dacă mă mai întrebi… Nu mă mai întreba, Lenk…

— N-am să te mai întreb nimic. Niciodată.

Se lungi pe nisip şi se întinse cu faţa în sus. Pântecul supt i se zbătu. Ca marea i se zbătu. Ca să n-o supere soarele, închise ochii. Buzele… Buzele uscate îi tremurară.

Nu ştiu cum se făcu, dar îmi veniră în amintire câteva întâmplări mai vechi, cu băieţi şi cu fete, care avuseseră loc mai demult, la noi în sat, la Omida, pe lunga, îngusta şi săraca vale a Călmăţuiului. Mă cuprinse frica. O întrebai pe tătăruşcă încet de tot, de parcă mi-ar fi fost mie însumi ruşine de ceea ce-o întrebam:

— Uruma, ţie nu ţi-e teamă că dacă faci dragoste s-ar putea ca într-o zi să aduci pe lume un tătăruş?

— Nu… Nu-mi duce grija, Lenk. Ştiu eu… mă pricep eu… N-o să rămân cu burta mare.

Iarăşi zburară în jurul nostru pescăruşi. Vântul ne trimise un talaz înalt şi verzui. Înainte de a ajunge la tălpile noastre, îl supse nisipul. Rămăseseră pe deasupra câteva flori de spumă albă. Le topi soarele. Cât ai bate de trei ori din palme le topi soarele. Soarele topeşte spuma. Pământul topeşte trupurile îngropaţilor.

— Totuşi, Uruma…

— Nu te mai gândi la nimic, Lenk. Cunosc o tătăroaică bătrână care… Dar de ce vrei tu să afli toate urâţeniile

astea? Vino, Lenk, vino lângă mine. Acum, Lenk…

Buzele cărnoase i se albiră şi-i plesniră. Pântecul puţin i se zbătu iarăşi. Acum i se zbătură şi sânii mici, cât gutuile date-n pârg. Mă uitai, încă o dată, cu teamă, în toate părţile. Marea era pustie. Pescăruşii pieriseră. Pustiu era câmpul nesfârşit. Numai caii mărunţi şi păroşi moţăiau în arşiţă şi se apărau de muşte cu cozile. Hasan dormita. Mă dezbrăcai pripit şi, dârdâind, mă târâi lângă tătăruşcă. Se întoarse. Se năpusti asupra mea ca o flămândă vietate a mării. Îmi muşcă, până la sânge, gura. Izbutirăm, cu destulă stânjeneală, să ne îmbrăţişăm. Şi atunci, deodată, cerul limpede şi albastru se amestecă şi se topi în marea verzuie. Şi tot atunci cerul limpede şi albastru şi marea verzuie se făcură una cu nisipul mărunt şi fierbinte pe care ne aflam, cu ierburile aspre şi ghimpoase, cu trupurile noastre de foc şi de lut.

Toate cântecele sunt noi
Când ajung întâia oară la noi.
După ce ne adorm în urechi,
Toate cântecele se-nvechesc şi sunt vechi.

După o clipă, după un veac, ori poate după un mileniu — cine măsoară cu… adevărat timpul şi cu ce măsură? — simţind că suntem peste fire de istoviţi, ne descleştarăm. Ca un blestem, năvăli, asupra noastră, a amândurora, şi ne cuprinse — sila. Ne ferirăm ochii. Ne lungirăm pe nisip. Ascultarăm foşnetul de pădure, care nu-şi leapădă niciodată frunzişul, al mării, până ni se mai liniştiră bătăile inimilor. După aceea, ne ridicarăm fără niciun cuvânt şi ne repezirăm să ne ascundem netrebnica goliciune în apă. Ca doi duşmani care se urăsc de moarte, ne ţinurăm departe unul de altul şi înotarăm fără să ne dăm răgaz, până ajunserăm în larg. Aci ne afundarăm, şi când, în adânc, văzurăm mişunând în jur multele şi ciudatele făpturi ale mării, ni se făcu teamă şi ne căutarăm. Ne întâlnirăm şi ne despărţirăm. Ieşirăm la suprafaţă. Sorbirăm o gură de aer. Iarăşi ne afundarăm şi iarăşi ne căutarăm. Chindia ne găsi

cu desăvârşire sleiţi. Acasă izbutirăm totuşi să scoatem din fântână cele peste douăzeci de burdufuri de apă, câte ne trebuiau să adăpăm caii. Îmbucai sub şopron codrul de pâine uscată şi bucata de brânză iute pe care mi le aduse şi mi le aruncă de departe, ca unui câine, întocmai ca unui câine, tătăruşul Urpat. Mă culcai pe pieile uscate de oaie şi aşteptai somnul.

— Doamne!... Doamne! Îţi mulţumesc că m-ai adus pe lume, Doamne şi că mi-ai îngăduit să trăiesc...

De aci înainte, zile de-a rândul adăpai în fiecare dimineaţă herghelia şi o dusei la tabun. O adusei acasă şi o adăpai în fiecare seară. Trăii zile în care Uruma îmi aduse la prânz merindea. Trăii zile în care nu-mi aduse. Mă scăldai în mare. Mă prăjii, pe plajă, la soare. Mă bucurai. Mă întristai. Deseori mă bucurai. Şi timpul... Timpul trecu. Pentru că de aceea e timpul timp, ca să treacă. Uneori venea vântul. Din depărtări. Aducea pe aripile lui timp. Şi lua pe aripile lui timp. Când vântul dormea, timpul venea singur şi pleca singur. Nu-i auzeam paşii când venea. Nu-i auzeam paşii nici când pleca. Nimeni, niciodată, n-a auzit paşii timpului. Dar timpul n-a stat niciodată o singură clipă pe loc.

În saţul tătărăsc Sorg, nici Selim Reşit, nici Selvyé nu simţiră şi nu bănuiră nimic. Nu simţi şi nu bănui nimic nici măcar băieţandru Urpat. Iar caii... Caii, aşa cum spusese Uruma, tăcură. De la o vreme însă, cam intrai la gânduri. Observai că tătăruşul pare a avea ceva pe suflet, că nu-şi găseşte astâmpărul. Îl întrebai pe ocolite dacă ascunde vreo taină în inimă ori dacă-i chinuie sau îl neliniştеşte ceva. Îmi răspunse că n-are nicio taină şi că nu se gândea decât la ziua apropiată în care va fi sărbătoarea lui, “nunta” lui, “sunatul” lui. Ştiam eu ce era “sunatul”? Îi spusei că ştiam din auzite şi-l ispitii:

— Ai să mă chemi şi pe mine la nuntă, Urpat?

— Poate. Să mă mai gândesc. Poate...

— De ce trebuie să te mai gândeşti?

— Pentru că... Pentru că, slugă, tu eşti câine necredincios. Şi voi, câinii necredincioşi, nu vă tăiaţi împrejur. De aceea vă şi spunem noi câini necredincioşi. Cine crede în Profet se taie împrejur.

— Totuşi, Urpat, ai putea să mă chemi.

Trecură multe zile. Trecură multe nopţi. După fiecare zi urmează o noapte. Şi după fiecare noapte urmează o zi. Chiar după ce noi vom muri, tot aşa va fi. Numai că noi nu vom mai şti. Într-o seară, după ce adăparăm caii, găsii o clipă prielnică şi o întrebai pe tătăroaica cea tânără:

— Te simţi bine, Uruma?

— Bine, Lenk, cum nu se poate mai bine.

— Totuşi, te văd cam abătută. Nu cumva ai nevoie de bătrână ta prietenă?

— Nu, Lenk, n-am.

Mai mult nu-mi spuse. Îmi dărui un surâs, însă surâsul nu-mi plăcu Era umbrit de tristeţea ochilor verzi, verzi ca iarba crudă.

IX

TIMPUL MERSE MAI DEPARTE CU paşi nevăzuţi şi neauziţi şi ne trezirăm în plin miez al verii. Soarele se apropie de pământ şi îşi mări arşiţa. Se coapse orzul. Se coapse secara. Dete-n pârg grâul, şi ovăzul. Primarul mă chemă şi-mi spuse:

— Te-am tocmit slugă la cai, câine necredincios. Acuma însă, o să am mare zor cu seceratul şi cu treieratul. Din mila lui Allah şi a Profetului, anul a fost unul de belşug. Să-mi dai o mână de ajutor.

— Bucuros. Nu sunt papugiu de oraş. Mă pricep şi la secerat şi la treierat.

— Atunci, ne-am înţeles. Mâine în zori laşi caii în seama Urumei şi a lui Urpat, şi tu mergi cu mine la secerat, să secerăm orzul.

Nu-mi era de muncă. Îmi părea rău că mă despărţeam pentru un timp de Uruma. Încercai să mă împotrivesc. Spusei ţanţoş:

— Te ajut la secerat. Te ajut şi la treierat, însă, stăpâne, dumneata pentru munca asta trebuie să-mi dai ceva pe deasupra lefii.

— De ce să-ţi dau ceva pe deasupra lefii? Eşti sluga mea? Eşti!

— Este adevărat că sunt sluga dumitale, însă noi doi ne-am tocmit să-ţi fiu slugă la cai. Atât. Şi, adu-ţi aminte, stăpâne, ne-am tocmit şi ne-am învoit faţă de martori. Munca la câmp, pe care mi-o ceri acum, e altă mâncare de peşte. N-a intrat în învoială.

Cadâna Selvyé care era de faţă la ciorovăiala mea cu Selim Reşit, bodogăni ceva sub voalul negru care-i acoperea obrazul. Întinsei gâtul. Auzii ce spune, însă de înţeles nu înţelesei nimic.

Tătarul, râzând de neştiinţa mea, zise:

— Mi-ai supărat cadâna, câine spurcat. Mi-ai supărat-o rău de tot. Diavolul pocit care se află în tine te îndeamnă să te bulgui la paralele noastre.

— Nu face nimic. Zică ce-o zice. Stăpână are dreptul să mă ocărască oricât şi oricum, Însă dumneata să-mi plăteşti ceva în plus pentru munca la câmp. M-ai tocmit să-ţi văd de cai, şi eu îţi văd de cai. Nu m-ai tocmit nici pentru secerat, nici pentru treierat. Este?

Tătarul lăsă capul în jos. Mârâi:

— Este.

Prinsei curaj. Ridicai glasul:

— Păi, dacă este, trebuie să-mi plăteşti, domnule primar, Dacă am căuta legea, am vedea că aşa scrie şi la lege.

— Să lăsăm legea.

— În niciun caz, domnule primar, nu mă poţi sili să lucrez la câmp,

Apăsai într-adins pe rangul lui, la care Uruma îmi spusese că ţine mult. Se apucă să vorbească tătărăşte cu cadâna. Nu trecu mult, şi începură să se ciondănească. Cam un ceas şi ceva se ciondăniră. Ostenit, stăpânu-meu oftă. Îşi frământă fălcile. Scuipă. Scuipatul îmi trecu ca un glonţ pe lângă ureche. Nu mă clintii. Nu clipii.

— Da, ai dreptate, câine spurcat. N-am ce-ţi face. Ai dreptate. O să-mi rup din carne şi-o să-ţi plătesc. Până la urmă, tot eu o să fiu în câştig. Un găgăuţ m-ar costa mai scump. Aşa, că, vrând-nevrând, o să-ţi mai dau ceva pe deasupra lefii.

Biruinţa nu mă bucură. Aveam să mai câştig nişte bani, însă, câştigul acesta îl plăteam nu numai cu muncă, îl plăteam, şi cu despărţirea de Uruma. Totuşi, mă repezii să-l întreb:

— Cât?

Tătarul tăcu. Crezui că a amuţit Repetai întrebarea:

— Cât?

Ca trezit din somn, îngână:

— Zece lei. Zece lei pe deasupra lefii.

— Puţin. Prea puţin, stăpâne.

Îl mai lăsai, să se macine în el. După aceea îi cerui douăzeci de lei. Ne tocmirăm până la miezul nopţii, el zicându-mi când câine necredincios, când diavol şchiop, iar eu nescoţându-l din stăpâne şi din domnule primar. Când amândurora ni se făcu somn, ne înţeleserăm la cincisprezece lei.

— Mai biruit, diavole.

— Întâia oară m-ai biruit dumneata, stăpâne.

Băturăm palma. Îl întrebai:

— O să putem secera bucatele la timp numai noi doi?

— Nu. Am mai tocmit încă cinci oameni.

— Tot câini necredincioşi?

— Da, tot. Dar de altă naţie decât tine.

Mai mult nu vorbirăm. Vorbisem destul în seara aceea.

A doua zi în zori, cei cinci câini necredincioşi, tocmiţi pentru secerat, bătură la poarta tătarului. Noi ne trezisem ceva mai înainte şi-i aşteptam. Ieşirăm şi-i întâmpinarăm în faţa casei, lângă fântână. Le luai seama. Aveam să muncesc laolaltă cu ei, aşa că le luai bine seama. Erau nişte găligani rupţi şi peticiţi, jegosi şi cu scrofuri pe la gât, însă voinici. La nevoie, puteau să spargă pietre-n mâini. Înhămarăm patru cai la căruţă, ne urcarăm în ea şi plecarăm spre câmp. Înaintea noastră, Selim Reşit mergea călare pe pintenoaga iapă Ifa. Din vorbă-n vorbă, pe drum, aflai că găliganii sunt din Korgan, satul găgăuţilor, care nu se afla departe de Sorg. De herghelie, cât timp aveam să fim prinşi cu seceratul, urma să se îngrijească Uruma şi Urpat.

Acum, pentru mine, începu cu adevărat greul. Ziua seceram cu găgăuţii. La prânz mâncam cu găgăuţii. Seara mă întorceam acasă, în căruţă, cu găgăuţii şi, tot cu ei, dormeam sub şopron, unde tătarul aruncase câteva maldăre de fân uscat, din celălalt an. Observai din prima zi, cu spaimă, că găliganii se scarpină cam des pe la subsuori şi pe la brăcinare. Mişună orătăniile pe ei, îmi spusei, şi mă ţinui cât mai departe. Numai Allah, cu marea lui bunătate,

mă feri de păduchii lor. Găgăuţii, din pricina ostenelii de peste zi, dormeau somn de piatră. Somn de piatră dormii şi eu, şi în tot acest timp niciun vis nu-mi tulbură odihna. Ne trezeam o dată cu venirea zorilor, îmbucam ceva, înhămam caii la căruţă, ne urcam în ea şi plecam la câmp, fiecare cu câte o secere. La prânz, tătarul, care nu muncea laolaltă cu noi, ci numai ne supraveghea, încăleca pe pintenoaga iapă Ifa, se ducea în sat şi ne aducea mâncare într-un coş: pâine, brânză, ardei, lapte acru. Uneori, în loc de brânză ne aducea peşte sărat fript pe cărbuni de tizic. Ceva din mirosul acru al tizicului pătrundea în carnea puţină a peştilor şi ne îngreţoşa. Foamea însă ne făcea să trecem uşor peste greaţă şi-i mâncam cu poftă, în grabă, cu oase cu tot. Goi până la brâu şi desculţi, târându-ne pe genunchi pe pământul plin de ţepi şi bolovani de pământ tari ca piatra, udând cu sânge şi cu sudoare fiecare petic de loc, de la răsăritul soarelui până la asfinţitul lui, izbutirăm ca, în trei săptămâni, să secerăm holdele bogate de orz şi de secară, de grâu şi de ovăz ale lui Selim Reşit din Sorg. La ceilalţi tătari, care îşi secerau lanurile cu fiii şi cu fiicele lor, nu prea avurăm vreme să ne uităm. Snopii îi cărarăm cu căruţa, în săptămână din urmă, în aria tătarului şi, risipind şi aci râuri de sudoare, îi făcurăm clăi. Stăpânul nostru nu puse mâna nici pe secere, nici pe furcă. Rămase neclintit în preajma noastră, pufăi din lulea şi din când în când ne îndemna:

— Haida!… Daţi zor!… Daţi zor, câini necredincioşi… Haida! Zor… Zor…

Găsii că tătarul nu se deosebea cu nimic sau aproape cu nimic de logofeţii şi vechilii din Deliorman, pe care-i cunoscusem de cum făcusem ochi pe lume şi care, atunci când seceram pe moşiile boierilor ai căror dijmaşi eram, tot aşa ne strigau:

— Haida!… Daţi zor… Daţi zor…

Ne ajută timpul frumos şi isprăvirăm totul fără niciun necaz deosebit. Tătarul îi chemă pe găgăuţi lângă fântână

— de casă nu-i lăsă să se apropie — le încheie socoteala şi le plăti cinstit în bani de argint şi de nichel, până la ultima para. Găgăuţii mulţumiră şi îşi luară bun rămas de la noi fără să ne întindă mâna. Nu ne întinseră mâna nu din mândrie, ci pentru că ştiau din alţi ani că tătarul s-ar preface că nu vede mâna întinsă. Îşi traseră pălăriile slinoase pe ceafă şi plecară împleticindu-se, de parcă ar fi fost beţi. Munca aprigă, sub soarele neîndurător al Dobrogei, îi slăbise, îi istovise şi-i dăulase. Acum, şi ei şi eu arătam, într-adevăr, ca nişte câini, dar nu ca nişte câini necredincioşi, cum îi plăcea lui Selim Reşit să ne numească, ci ca nişte câini adevăraţi, lihniţi şi hămesiţi, slinoşi şi jegosi.

Mă uitai îngrijorat la clăile rotunde şi înalte din arie.

— Dar treieratul? Cine o să treiere atâtea bucate, stăpâne?

— Cum cine? Noi doi. Cu treieratul o să ne îndeletnicim noi doi, câine necredincios. La treierat n-am grabă şi am să dau şi eu o mână de ajutor.

Se întâmplase să isprăvim lucrul la câmp într-o sâmbătă seară. După ce-mi mâncai coltucul de pâine şi coasta de berbec friptă, sub şopron, tătarul mă chemă în arie, departe de urechile ascuţite, care auzeau totul, ale cadânei, şi-mi spuse:

— Ai muncit bine, slugă. Sunt mulţumit de tine. Sunt chiar foarte mulţumit. Ai muncit cu hărnicie. Sper să-mi munceşti tot atât de bine şi la treierat.

— Am să muncesc, stăpâne.

Tăcu. Şi în timp ce tăcea, eu aşteptai să mă numească, aşa cum îi era obiceiul, câine necredincios ori câine spurcat şi să scuipe. Împotriva aşteptărilor mele, nu făcu niciuna, nici alta. Se căută în pungă, scoase o carboavă de cinci lei de argint şi mi-o întinse. Nu înţelesei şi-l întrebai:

— De ce-mi dai bani? Nu ţi-am cerut. Şi nici n-am nevoie. Mărunţişul pentru ţigări nu-mi lipseşte. Dumneata… Dumneata să-mi plăteşti întreaga simbrie atunci când o fi să

plec. N-aş vrea să-mi iau tălpăşiţa de la cinstita dumitale casă cu mâna goală.

Rânji în barbă.

— Diavol pocit şi prost! Ce-ţi dau acum nu-ţi dau din simbrie, ci-ţi dărui…

— Dar n-am nevoie de bani, stăpâne. Nu-mi trebuie.

— Ba ai nevoie, pezevenghiule! Am băgat de seamă că ai. Parşivule, parşivule! De câtva timp văd cum îţi lasă gura apă şi cum îţi sticlesc ochii. Jinduieşti după fete. Te usuci de dorul fetelor. Ei!… Tinereţe, tinereţe!… Te înţeleg… Te înţeleg, pezevenghiule! Du-te la Korgan. Petrece. Tinereţea îşi are drepturile ei şi nu e bine să nu ţinem seamă de ele.

De jinduit, jinduiam eu, dar nu după găgăuţele din Korgan, care îmi erau cu totul necunoscute, ci după Uruma, cu care, de când începuse secerişul, abia schimbasem pe furiş câteva vorbe. Fără îndoială că tătarul îmi citise dorinţa în ochi. Dacă n-aş fi luat banii, ar fi căzut la bănuială. Nu-mi era de mine. La nevoie, o întindeam la sănătoasa, şi domnul primar din Sorg n-avea decât să prindă orbul şi să-i scoată ochii. De tătăruşcă-mi era, să nu intre în cine ştie ce bucluc. Întinsei mâna şi luai banii.

— Mulţumesc, stăpâne, mulţumesc şi… să-ţi dea Allah sănătate şi fericire.

Urpat căpătă şi el, câţiva gologani de la tătar. Vesel că s-a-nvârtit de parale, veni la mine şi mă rugă să mă joc cu el de-a trânta.

— Dar prieteni de vârsta ta nu ai?

— Ba am. Însă ei nu vor să se joace cu mine de-a trânta până nu-mi fac “nunta”. Abia după “nuntă” mă vor socoti bărbat în toată legea şi se vor lua cu mine la trântă şi la-ntrecut caii.

— Bine, Urpat, hai să ne jucăm, dar să ştii că am multă putere. O să te trântesc numaidecât.

— Poate n-ai să mă trânteşti, câine necredincios. Şi eu am multă putere. Aşa că s-ar putea să te trântesc eu pe tine.

Ne apucarăm la trântă. Jucându-ne, mă înfierbântai. Mi se făcu dor de Uruma, un dor care-mi aprinse ochii, îmi arse buzele şi-mi secă inima. Nu. N-o iubeam pe Uruma. Şi nici Uruma nu mă iubea pe mine. Ceea ce se petrecea între noi nu era dragoste. Era ceva, dar nu era dragoste.

Îl luai pe Urpat în braţe şi după ce-l ridicai de câteva ori în sus şi mă prefăcui că dau cu el de pământ îi îngădui să mă trântească. Tătăruşul se sui cu picioarele pe mine şi, obrăznicindu-se, începu să mă calce pe burtă, îl certai şi-l trimisei la culcare. Adăpai caii cu Uruma. Îi şoptii că primarul mi-a dăruit o carboavă şi m-a îndemnat să mă duc să beau şi să petrec cu găgăuţele din Korgan. Crezui că are să se supere. Nu se supără. Râse. Şi după ce-şi ucise râsul zise:

— Du-te, Lenk, du-te. Petrece cât vrei. Am auzit că acolo, în sat, se află o cârciumă. Du-te la cârciumă şi ai grijă să nu te îmbeţi prea tare şi mai ales să nu te atingi de fetele din Korgan.

— De îmbătat n-am să mă îmbăt, însă cu fetele…

— Sunt toate bolnave de sfrenţie.

— Nu-mi vine să cred, Uruma. Tu… tu… vrei să mă sperii.

— Vreau să te apăr, Lenk. Tu n-ai băgat de seamă? Cât au lucrat la noi, găgăuţilor nu li s-a îngăduit să se apropie de casă şi li s-a dat să mănânce din străchini abia cumpărate de la olari.

— Ba da, am băgat de seamă. Însă mi s-a părut că aşa se şi cuvenea.

— După ce au plecat găgăuţii, mama a adunat străchinile acelea, a adunat şi ulcelele din care bătuseră ei apă şi le-a spart. Iar cioburile le-a îngropat adânc, în pământ, lângă zid, în fundul ariei

— N-am ştiut.

Luarăm harapnicele, alungarăm caii de lângă jgheab şi ne despărţirăm. Uruma îl urmări pe Hasan în arie şi nu se lăsă până nu-l plesni de câteva ori cu sete. Mă întrebai de

ce-o face. Îmi fu ruşine de răspunsul care-mi fulgeră prin cap.

Noaptea de sâmbătă spre duminică trecu greu. Mi se păru că m-am umplut de păduchi şi mă scărpinai degeaba până-mi sângerai pielea. Ostenit şi de munca scursei zile, şi de nesomn, dimineaţa mă trezii mai devreme şi-mi căutai de lucru pe lângă casă, măturând în duşmănie cu târnul întreaga arie şi spălând umblătoarea. Către prânz încălecai pe calul pe care îl oprisem şi, în drum spre Korgan, mă abătui pe la tabun. Pe Uruma o găsii întinsă pe nisip. Vorbii cu ea, însă nu izbutirăm să ne spunem mare lucru, pentru că Urpat se ţinu scai de noi. Plin de nerăbdare, de nelinişte şi chiar de frică, îmi amintii iarăşi de "nunta" lui, de "sunatul" lui, care se apropia. Uruma rămase tristă. Îmi strigă din urmă:

— Ai grijă, Lenk, ai grijă să nu te îmbeţi!

Mă întâlnii în drum cu jandarmii din Tapala. Îi văzui mai de departe, dar nu avui cum să-i ocolesc. Erau îmbrăcaţi în haine albastre şi călăreau cai înalţi, voinici şi lucioşi. Pe umeri purtau arme. Îi salutai. Îmi răspunseră ducând câte un deget la chipiu. Unul mă întrebă:

— Eşti băiatul care lucrează la primarul din Sorg?

— Da, îi răspunsei, chiar acela.

— Aminteşte-i primarului să mai treacă pe la noi. Dar să nu vie cu mâna goală.

— Am înţeles.

Fui bucuros că nu mă mai întrebară şi altceva. Zorii calul, şi peste un ceas de trap uşor pe drumul prăfos, ajunsei. Satul nu părea mai arătos la înfăţişare decât al tătarilor, însă era mult mai întins. Primăria, de cărămidă, era învelită cu tablă, ca şi şcoala din apropierea ei. Clopotele sunau bucuroase sfârşitul slujbei, iar găgăuţi slinoşi, cu bărbile nepotrivite şi nepieptănate de ani, tocmai ieşeau din biserică. N-aveam nimic cu biserica. Nu venisem la Korgan să mă rog şi să mă închin. Venisem să petrec. Stăpânul meu Selim Reşit mă trimisese să petrec. Plin de îndrăzneală, o

întinsei drept la cârciumă, descălecai şi legai calul tătarului la gard. Mă aşezai la o masă ca un muşteriu cu bani la chimir şi cerui o ţuică şi măsline. Cârciumarul mă servi. Nu trecu mult, şi cârciuma scundă şi cam întunecoasă se umplu de lume. Veniră bărbaţi vârstnici şi veniră muieruşti pieptoase şi durdulii, dar veniră şi fetişcane uscăţive, cărora nici nu le căzuse caşul de la gură. Printre picioarele lor se amestecară copii zdrenţăroşi şi mucoşi. Popa găgăuţ se înfăţişă şi el. Barba-i mare, sălbatică, răsfirată şi roşie ca o flacără, mă vrăji. De când venisem pe lume, nu mai văzusem o asemenea barbă. Ochii lui albaştri şi rotunzi, pe jumătate ieşiţi din cap, mă ameţiră. Întreaga lui făptură, însă, mă înspăimântă. Era o namilă de om, ciolănos, înalt şi lat în spate cum încă nu mai întâlnisem. De cum intră în cârciumă, îşi dete potcapul pe ceafă, scoase din sân o icoană de lemn, căută cuiul pe care îl ştia de mult în care perete e bătut şi atârnă în el icoana. Spuse, cântând pe nas:

— Iartă-mă, sfinte Varnav, iartă-mă… Că iarăşi te-am adus într-un loc de petrecere şi de stricăciune… Iartă-mă, sfinte Varnav, iartă-mă…

Se închină de trei ori. Şi tot de trei ori se înălţă pe vârful picioarelor şi sărută icoana mâncată pe la colţuri de carii. Pe urmă îşi bolovăni ochii şi o întrebă răstit:

— Mă ierţi, sfinte Varnav, ori nu mă ierţi? Că dacă nu mă ierţi, sfântuleţule, să ştii că te dau dracului!

Sfântul negricios-gălbui din icoană nu-i răspunse. Popii, însă, i se păru că-i răspunde. Se mai închină de trei ori. Se mai înălţă pe vârful picioarelor de trei ori, şi tot de trei ori mai sărută icoana.

— Mulţumesc, sfinte Varnav, îţi mulţumesc. Şi să trăieşti, mă sfântule… Să trăieşti… Că mult ai suferit cât ai fost în viaţă… Acum am să mă veselesc şi pentru tine. Că mult ai mai fost trist şi necăjit înainte de a deveni sfânt, sfinte Varnav!

În tot acest timp nu se auzi în cârciumă, în afară de glasul popii cu barbă roşie, decât bâzâitul muştelor care roiau în

jurul şirurilor de covrigi atârnate de tavan.

— Şi acum, cârciumare, ţuică… Ţuică veche şi tare, cârciumare…

— Veche, părinte Tripon… Tare, părinte Tripon. Cunoaştem noi gusturile sfinţiei-tale, părinte Tripon.

— Gusturile mele? Gusturile sfântului Varnav, cârciumare. Eu beau pentru sfântul Varnav, cârciumare, numai pentru sfântul Varnav. Eu vreau să mă veselesc pentru sfântul Varnav, cârciumare. Pentru că sfântul Varnav îmi luminează mintea. Pentru că… sfântul Varnav mă ajută când mă aflu la greu. Pentru că…

— Cunoaştem, părinte Tripon. Bei pentru sfântul Varnav, dar de îmbătat te îmbeţi sfinţia-ta.

Părintele Tripon nu luă în seamă gluma proastă a cârciumarului. Ciocni, peste măsură de vesel, cu toată lumea. Ciocni şi cu mine.

— Tu, îmi zise, tu eşti sluga primarului din Sorg?

— Da, părinte, sluga tătarului.

— Apăi… şi tătarul tot om e… Cu toate că nici nu vine la biserică, nici nu se atinge de vin. Dar cu tătarul din Sorg o să avem noi o socoteală. Tătarul din Sorg şi-a luat slugă creştin…

— De buna mea voie am intrat slugă la tătar.

— Cu tine n-am nimic, mă, dar cu tătarul din Sorg o să am eu o socoteală, câtu-i el de primar.

Toţi şi toate beau rachiu. Beau rachiu pe săturatelea. Întocmai cum aş fi băut eu apă, beau ei rachiu. În prima jumătate de ceas, ca un strein de sat cum eram, mă ţinui mai deoparte. Câteva muieri — nici tinere, nici bătrâne, nici urâte, nici frumoase — îmi dădură ocol cu oarecare sfială. Până la urmă se aleseră două dintre ele — două ciume, osoase, slăbănoage şi cu capete mari, lunguieţe, ca de cal — se apropiată, râseră, mă loviră cu cotul şi se vârâră în mine. Una dintre ele zise:

— Nu ne dai nimic de băut, fluturaşule?

Traseră două scaune. Una mi se aşează în dreapta, alta în stânga mi se aşează.

— După ce ne dai de băut, alegi una dintre noi. Care-ţi place. Că noi nu ne supărăm. Fiecare cu gustul lui.

— Dar voi n-aveţi bărbaţi?

— Avem, dar până-ntr-un ceas bărbaţii noştri au să se îmbete turtă şi-au să rămână aici să chefuiască până la noapte.

Mi-i şi arătară. Amândoi erau voinici, spătoşi, cu scrofuri la gât, cu nasurile mâncate pe sfert, cu buzele pline de bube. Nu se sinchiseau că stau de vorbă cu nevestele lor. Acum, de masa noastră se apropie nechemat cârciumarul. Găgăuţele cerură rachiu şi covrigi. Cârciumarul se uită la mine. Nu eram prea arătos. Mă întrebă:

— Plăteşti?

— Totul. Până la o centimă.

— Arată banii.

Îi arătai carboava de argint. Îi plăcu. Plecă. Se întoarse repede. Aduse şi puse pe masă un clondir mare, burticos, plin ochi cu rachiu tare, trei pahare, o farfurioară cu măsline şi un sfert de şir de covrigi uscaţi şi tari ca piatra. Găgăuţele se apucară să ronţăie covrigi. La măsline nu mă mai uitai. Erau mai mult sâmburii de ele. Nici găgăuţele nu se uitară la măsline. Începui să ronţăi şi eu covrigi. Băură. Nu băui. Mă prefăcui însă că beau. Ţuica aluneca pe gâtul muierilor mai uşor decât untdelemnul.

— Noroc, fluturaşule!

— Noroc…

Tocmai când ne ridicasem în picioare să ciocnim, după îndemnul părintelui Tripon şi cu sfântul Varnav din icoană, intră în cârciumă un om pe care se păru că nu-l aştepta nimeni. Era un mocârţan cu iţari albi strânşi bine pe picior şi cu o pălărioară tare, cu margini mici pe creştet. Bărbatul era înalt şi arătos.

Ochişorii lui,
Mura câmpului.

Mustăcioara lui,
Pana corbului.
Obrăjorii lui,
Spicul grâului.

Mijlocul îl avea, e drept, subţire, dar şi-l strânsese în brâu lat şi ghintuit, de piele. În picioare, opinci cu ciucuri purta, iar în brâu ţinea înfipt la vedere un cuţit cu mâner de os. La subsuoară, mocârţanul strângea cu dragoste un cimpoi cât toate zilele, gata umflat.

Găgăuţii şi găgăuţele se bucurară.

— A venit Pintea… A venit Pintea…

— Cu cimpoiul… cu cimpoiul…

— Unde ţi-e măgarul, Pinteo?

— L-am legat la gard.

— De ce n-ai intrat cu el în cârciumă, Pinteo?

— Măgarul meu e supărat. Astăzi nu bea rachiu. Numai eu am să beau rachiu astăzi.

Se repeziră, îl înconjurară:

— De mult nu te-ai mai arătat pe la noi, Pinteo.

— Se auzea c-ai fi murit, Pinteo.

— Bine-ai venit, Pinteo!

— Noroc, spuse în gura mare mocârţanul, noroc bun la toată lumea!

— Noroc, frate, zise părintele Tripon, care se apropie de mocârţan să-l îmbrăţişeze, noroc bun, frate!

Părintele Tripon îl îmbrăţişă pe mocârţan. Trosniră oasele mocârţanului. ÎI îmbrăţişă şi mocârţanul pe popă. Oasele popii găgăuţ trosniră şi mai tare. Îl măi îmbrăţişară pe mocârţat şi alţi găgăuţi. Îl îmbrăţişară şi-l sărutară, şi-l umplură de bale, mai ales găgăuţele. Pintea strânse câteva muieri mai tinerele în braţe, până le auzi şi lor oasele pârâind. Pe urmă ceru un clondir de rachiu şi ciocni bucuros cu toată lumea. Bău. Zise:

— Tocmai de la Tulcea am venit. Călare pe măgar am venit, că mie, fraţilor, atâta mi-a mai rămas: măgarul şi samarul…

— Dar oile?

— Mi le-au furat nişte ticăloşi de tâlhari. Turci, or fi… Machedonţi or fi… Nu ştiu.

— Şi te pomeneşti că ai plecat în căutarea lor!…

— Am plecat. Dar… vorba ceea:

Geaba vii, geaba ta duci,
Geaba rupi bieţii papuci…

Găgăuţele şi găgăuţii plânseră în glumă şi chiar jeliră oile pierdute ale lui Pintea. Pe urmă băură. Pe urmă iar plânseră. Şi iar jeliră oile mocârţanului…

Au pierit bârsanele,
Au pierit bălanele…

Mocârţanul îşi păstră firea. Zise:

— No! Să lăsăm jalea. În seama diavolului s-o lăsăm. Mai bine să vă zic ceva din cimpoi.

— Zi-ne, Pinteo, zi-ne…

Umflă bine cimpoiul. Îi dete drumul. Cimpoiul ţipă piţigăiat. Pintea însoţi piţigăitul cimpoiului cu vorbe:

Când am adormit,
hoţii m-au pândit,
hoţii au venit;
mi-au furat oile,
să-i facă popii voile…

Oftă cimpoiul. Oftă şi Pintea. Oftă din adâncul inimii şi sfinţia-sa părintele Tripon. Oamenii din cârciumă tăcură. Una dintre găgăuţe întinse gâtul. Îmi şopti la ureche:

— Acum *o* să fie frumos. Iese ori cu bătaie cu cuţitele, ori cu-mpăcare şi cu pupături mustăciosule.

— Nu înţeleg.

— Dacă ai fi de prin partea locului, ai înţelege, fluturaşule… Păi cine altul e tata hoţilor din Dobrogea dacă nu părintele nostru Tripon? Înainte de a veni popă la noi, la Korgan, a tăiat zece ani la sare, la Târgu-Ocna.

— Pentru care păcat?

— Furt de vite, cu omor de om, în Delta, şi furt de mărfuri din vapoare, la Sulina. Mare hoţ părintele nostru Tripon,

fluturaşule, mare tâlhar părintele nostru Tripon, dar şi un mare sfânt.

— Sfânt?

— Bărbatul care nu se leagă de muieri e sfânt, şi părintele Tripon, deşi e văduv, nu se leagă de muieri.

— Palavre! Nu se poate, zisei, ca un popă care-a tăiat sare la ocnă să mai slujească la biserică. Şi nu se poate ca un popă văduv să nu se lege de muieri. Vreţi să vă bateţi joc de mine.

— Ba se poate, fluturaşule. Părintele Tripon e omul cuconului Biţu, prefectul de Constanţa. Hoţii îi dau dajdie părintelui Tripon, şi părintele Tripon dă dajdie prefectului.

— Aşa da, mai înţeleg. Dar muierile… cu muierile cum rămâne?

— Nu se leagă de ele. Ţine un turculeţ spân pe lângă casă… Şi părintele Tripon cu acela…

Îmi spuseră totul, pe şleau. Mă prefăcui că nu pricep şi mă uitai la cârciumar. Cârciumarul!… Cârciumarul era, ca toţi cârciumarii, numai ochi şi numai mâini; ochi ca să nu fie înşelat de careva, mâini ca să servească repede. Cu toată silinţa pe care şi-o dădea, abia pridideа să-şi slujească muşteriii. Prăvălia se umplu de fum de mahorcă. Găgăuţele, înfierbântate de rachiul care ardea gâtul şi măruntaiele, lăsară orice bună cuviinţă deoparte şi se apucară să mă înghesuie, să mă gâdile şi să mă pipăie. Le izbii destul de tare cu coatele şi se mai potoliră. Vrusei să văd ce se întâmplă cu părintele Tripon şi cu oier şi-mi îndreptai întreaga atenţie spre ei. Popa găgăuţ, liniştit şi nepăsător ca la o înmormântare — toţi suntem liniştiţi şi nepăsători la înmormântarea altuia —, îşi răsfiră cu degetele barba roşie şi stufoasă şi grăi:

— Şi zi, Pinteo taică, ţi-au furat tâlharii oile. Ai rămas fără oi. Ce-o să te faci acum dumneata fără oi, Pinteo taică? Ciobanul fără oi nu mai e cioban,

Mocârţanul clipi des. Ochii de mure îi sticliră.

— Am rămas, am rămas fără oi, dar mi-o ajuta Dumnezeu şi cuţitul ăsta să le găsesc. Din sat în sat şi din om în om le-am mirosit urma hoţomanilor. Sunt numai la o palmă de loc de ei.

— Dar câinii… Ce s-a întâmplat cu câinii, cu câinii turmei, Pinteo?

— Otrăviţi. Au murit toţi otrăviţi de furi. Îmi pare rău de câini, dar mai rău îmi pare de oi, părinte Tripon.

După ce spuse acestea, scoase din chimirul ghintuit cuţitul lat, cu vârful ascuţit şi cu două tăişuri, şi începu să se joace cu el. Părintele Tripon nu luă în seamă cuţitul. Nici măcar nu se uită la el. Se apropie de peretele cârciumii în care prinsese icoana, se închină de trei ori, şi tot de trei ori se înălţă pe vârfurile picioarelor şi sărută chipul negru-gălbui al sfântului Varnav. Apoi se întoarse spre mocârţan:

— Pinteo, Pinteo, n-ai minte, Pinteo! În loc să umbli cu cuţitul, mai bine ai umbla cu argintul, Pinteo, Aşa mi-a şoptit la ureche acuşi-acuşica patronul meu puternic şi înţelept, sfântul Varnav.

— Aşa? Am şi argint, părinte Tripon, şi dacă l-aş cunoaşte ca sfântul Varnav pe tata hoţilor, aş fi gata să-ncep tocma' cu el şi până la urmă să cad şi la învoială. Să dau ceva şi să-mi capăt îndărăt oile. Aşadar, vezi că nu după sânge umblu eu, ci după turma de oi care mi-a fost furată.

— Poate nu ţi-a furat-o nimeni, Pinteo. Poate oile tale numai s-au rătăcit…

— Poate… Zic poate ca să-ţi fac plăcere, părinte Tripon.

— Da, Pinteo, oile tale s-au rătăcit. Sfântul Varnav mi-a şoptit că oile tale s-au rătăcit.

— Atunci, aş vrea să mă tocmesc şi să mă-nvoiesc cu cel care le-a găsit, cinstite părinte. Roagă-l pe sfântul Varnav să mă pună pe urmele turmei, şi l-oi răsplăti prin sfinţia-ta.

— Nu te grăbi, Pinteo. E timp şi pentru tocmă, e timp şi pentru învoială. Acum sfântul Varnav ne face cu ochiul, ne sfătuieşte să ne îmbunăm inima şi ne porunceşte să bem.

— Să bem, părinte, să bem pentru găsirea oilor mele şi pentru sănătatea sfântului Varnav.

Băură. Băui şi eu cu găgăuţele mele. În sănătatea noastră băurăm. Una spuse:

— Să ştii că oile lui Pintea sunt în bălţile Dunării.

Cealaltă îşi clătină îndelung capul lunguieţ, de cal.

— Aş! Cleante-al meu zicea că le-au dus în pădurea de la Tapala.

— Atunci, spusei, nu le-au furat turcii?

— Turcii! Altădată, pe când erau mari şi tari pe lume, le-ar fi furat ei. Turcii dobrogeni de astăzi — săracii! — sunt mai fricoşi decât iepurii de pârloagă şi se tem până şi de umbra lor. Jandarmii! Le-au băgat frica-n oase jandarmii. Turcii n-ar pune mâna pe vită streină, de-ar şti că mor.

— Atunci…

— Atunci ce? Noi, sărăcanii de lângă mare, din ce vrei să trăim? N-avem nicio palmă de pământ. Nicio palmă, iar pescuitul ne aduce numai cât să nu murim de foame. De când a venit aici părintele Tripon ne merge şi nouă mai bine. Oamenii noştri…

— Ei nu se tem de jandarmi?

— Nu, spuse una dintre ele, nu se tem de nimic, pentru că îi apără sfântul Varnav.

Cealaltă râse. Şi după ce i se păru că a râs îndeajuns, zise:

— Îi apără nu numai sfântul Varnav. Îi apără şi domnul prefect Biţu. Îi apără chiar şi jandarmii. Închid ochii când trebuie, şi le mai pică şi lor câte ceva în pungă. Banul nu strică la casa omului, şi când îl ai nu te întreabă nimeni de unde-l ai.

Părintele Tripon bău cu Pintea şi plăti el. Pe urmă plăti Pintea şi bău cu părintele Tripon. Niciunul nu se îmbătă.

— Mai avem ceva de plată, cârciumare?

— Nimic, părinte.

— Atunci, noroc bun, cârciumare!

— Noroc bun, sfinţia-ta! Noroc bun, Pinteo!

Părintele Tripon desprinse icoana din perete, o vârî în sân şi plecă spre biserică cu Pintea. Învoiala — ca să fie ţinută şi de unul, şi de altul — se cădea să fie încheiată la biserică, în altar, şi întărită cu jurământ pe sfintele evanghelii.

Dobrogea” Dobrogea sălbatică şi pietroasă! Dobrogea de aur şi de argint! Dobrogea de foc şi de aramă! Dobrogea bogată şi Dobrogea săracă. Dobrogea mândră şi Dobrogea umilă. Dobrogea sălaş de veacuri şi de milenii al atâtor şi atâtor seminţii!

Fără să se grăbească, găgăuţele mele ronţăiră covrigii, băură tot rachiul din clondir şi se cam ameţiră. Cârciumarul, care le cunoştea obiceiul, luă clondirul, plecă şi se întoarse cu el plin. Plătii ţuica. Plătii covrigii. Plătii şi măslinele uscate de care nu ne atinsesem.

Una dintre ele cârâi:

— Mergi cu noi. Trebuie să mergi cu noi negreşit, fluturaşule. Nu se poate să ne părăseşti aşa…

Le privii de aproape buzele crăpate, pline de bube, şi gurile strâmbe şi ştirbe. Deşi la nevoie eram în stare să trec prin foc fără să clipesc, acum mi se făcu frică — o frică stranie, rece, amestecată cu scârbă —, dar, ca să nu iasă cine ştie ce tămbălău, acolo în văzul lumii, şi să mă mai aleg şi cu capul spart, le urmai. După ce ieşirăm din cârciumă, le auzii vorbind:

— Îl ducem la tine, sau la mine?

Se opriră. Se gândiră Mă uitai la picioarele lor. Erau groase, pline de ulcere care supurau, aveau labe mari, lăbărţate.

— Mai bine să mergem la margine, lângă mare, printre râpi ori pe lângă bărcile de pescuit. Acasă ne văd copiii şi, draci cum îi ştim, zgâiesc ochii la noi pe fereastră. Orişicât, copiii sunt copii. Nu se cade să vadă chiar totul…

Străbăturăm satul. Abia acum îl văzui cât era de scălâmb, de dărăpănat şi de prăpădit. Case de paiantă, şoldii. Colibe de care mă mirai că nu le lua şi nu le împrăştia vântul.

Bordeie în care se intra pe brânci. Arii pline de gunoaie. Garduri rupte şi pe alocuri căzute. În două cuvinte: sărăcie lucie. Pe la porţi, la umbra săracă de sfrijiţi salcâmi, trândăveau, ciuciţi în praful uliţei, bărbaţi bărboşi şi muieri osoase, slăbănoage. N-aveau sfanţ. Cârciumarul din Korgan nu da băutură pe datorie. Mânca-l-ar iadul să-l mănânce! Copii pe jumătate goi, cu burţile umflate, mai găseau în ei puţină putere să se joace de-a capra. Unul, îndoit de mijloc, făcea pe capra. Ceilalţi se repezeau în şir şi săreau peste el. Cine-l atingea pe cel îndoit de mijloc devenea, la rândul lui, capră.

Găgăuţele bombănind într-una, iar eu tăcând, ieşirăm din urâţenia satului, şi după ce trecurăm printr-un câmp acoperit de balegă şi gunoaie ajunserăm la malul râpos al mării. Câteva bărci de pescari zăceau în soare pe nisip. Erau vechi şi şubrede. Nu m-aş fi urcat într-una din ele nici mort. Îmi luai repede ochii de la bărci. Privii marea. Marea în care înotasem cu Uruma… Găgăuţele căutară un culcuş ascuns între două frânturi de stânci.

Din larg, vântul mă văzu, se îndură de mine, veni şi-mi aduse câţiva stropi de răcoare. Marea mă văzu şi ea. Văzându-mă şi supărându-se că mă vede acolo, se ridică mânioasă din adânc şi vui. Mă mâniai şi eu pe mare. Îmi întorsei faţa şi mă uitai la găgăuţe. Muierile duseră pe rând clondirul la gură şi nu se lăsară până nu-l goliră. Li se împăienjeniră ochii. Nu mă mai văzură. Uitară de mine. Căscară. Adormiră. Începură să sforăie. Veni în zbor un roi de muşte mari, verzui. Se repeziră asupra lor muştele şi li se aşezară pe bube. Mă dusei lângă ele. Le trăsei fustele în jos şi le acoperii până aproape de glezne. Pe urmă îmi spălai îndelung mâinile şi faţa în apa sărată a mării şi mă simţii mulţumit că am scăpat atât de ieftin Le lăsai afundate în somn şi sforăind. Mă întorsei în sat. Dezlegai calul încălecai pe el şi o luai spre Sorg. În faţa bisericii îl văzui pe părintele Tripon. Îl văzui şi pe mocârţan. Se strângeau în braţe şi se sărutau unul pe altul pe mustăţi. Îmi spusei că sfântul

Varnav i-a spus popii, iar popa i-a spus mocârţanului unde se aflau oile pierdute.

— Diii!… Diii, gloabă…

Pe la jumătatea drumului, mă întâlnii iarăşi cu jandarmii. Caii lor graşi, înalţi şi lucioşi mergeau la pas. Între cai, cu mâinile legate la spate, abia îşi târau picioarele desculţe prin pulberea drumului doi flăcăiandri turci, cu şalvari peticiţi şi cu fesuri vechi, slinoase. Îi salutai pe jandarmi şi îndrăznii să-i întreb:

— Au furat ceva?

— Au furat, îmi răspunse unul, au furat oile lui Pintea mocârţanul.

Zâmbii, deşi îmi venea să le plâng turcilor de milă, zâmbii şi adăugai:

— Pe mocârţan l-am văzut la Korgan. Îşi căuta oile. S-a dus cu părintele Tripon la biserică…

— O să-i ducem şi noi pe tâlharii ăştia tot la biserică, să-i boteze părintele Tripon.

Iarăşi râsei. De frica jandarmilor râsei. Râseră şi jandarmii, însă ei râseră de plăcere. Caii lor nu râseră. Nu râse nici calul meu. Caii nu râd niciodată. Nici nu plâng. Numai oamenii râd. Şi numai oamenii plâng. Turcii erau şi ei oameni. Acum însă, nici nu râseră, nici nu plânseră. Plecară mai departe între caii graşi, înalţi şi lucioşi ai jandarmilor. Auzii un chiot. Întorsei capul şi mă uitai. După cei doi jandarmi rotofei şi după turcii pe care-i duceau ei între cai mă uitai. Acum turcii desculţi, cu mâinile legate la spate, nu se mai aflau între cai. Alergau înaintea cailor. Jandarmii le strigau:

— Fugiţi!… Fugiţi cât puteţi de repede…

— Fugiţi, că dacă vă ajungem vă călcăm în copitele cailor.

Turcii fugeau. Cât puteau fugeau turcii. Dar caii graşi, înalţi şi lucioşi ai jandarmilor erau la numai un pas în urma lor.

— Fugiţi… fugiţi cât puteţi, că dacă vă ajungem vă călcăm în copitele cailor…

Se jucau cu ei numai? Sau aveau de gând să-i calce în copitele cailor şi să-i omoare? Dobrogea! Dobrogea de aur şi de argint. Dobrogea mândră şi umilă, Dobrogea majestuoasă şi sălbatecă…

— Diii!… Diii, gloabă…

Mă depărtai în grabă. Pe drumul care ducea la Sorg mă depărtai în grabă.

Cu toate că-mi sunau în urechi copitele nepotcovite ale calului pe care alergam spre Sorg, auzii pocnet de puşcă. Nu oprii calul. Nu întorsei capul. Mai auzii un pocnet de puşcă.

— Diii!… Diii, gloabă…

Gloaba mă asculta. Îi sfârâiră picioarele. Curând, spinarea calului pe care alergam se umplu de spumă.

Dobrogea sălbatică! Dobrogea bolovănoasă şi arsă de soare! Dobrogea ciudată! Dobrogea de aur, de aramă şt de argint! Dobrogea! Pământ aspru, frumos şi crud! Dobrogea bogată şi săracă! Dobrogea păduchioasă şi minunată în acelaşi timp! Dobrogea! Dobrogea!…

Trăsei calul de coamă şi-l îndemnai să meargă la trap mărunt. Numai la trap mărunt. Mă ascultă calul. Merse întocmai cum voisem eu să meargă, în trap mărunt, şi, după o trecere nu prea lungă de vreme, ajunsei la casa cinstită a cinstitului meu stăpân.

Selim Reşit mă văzu, mă chemă, aruncă un scuipat pe lângă urechea mea stângă şi mă întrebă:

— Ai petrecut bine, câine necredincios?

Dacă i-aş îi spus adevărul nu m-ar fi crezut. Îl minţii. Mă hotărâi să râd şi râsei cu gura până la urechi:

— Bine, stăpâne, cum nu se poate mai bine.

Îi spusei că m-am întâlnit cu jandarmii şi că mi-au poruncit să-i amintesc domnului primar din Sorg de ei.

— Bine, bine… O să le duc plocon un batal.

Despre cei doi flăcăiandri turci nu-i pomenii nimic. Nu-i pomenii nimic nici despre ameninţarea părintelui Tripon. Se făcu seară, seară dobrogeană plină de farmec şi plină de

taine. Uruma şi Urpat veniră cu herghelia de la tabun. O adăparăm. Uruma nu-mi spuse un cuvânt. Se uită tot timpul la mine cu ochii ei mari, uşor încrucişaţi, mustrători, trişti şi verzi ca sălbatica iarbă a sălbaticei Dobroge. Se uită la mine cum s-ar fi uitat la un stârv spurcat.

Nu mâncai nimic. Nu-mi udai buzele, deşi le simţii fierbinţi. Mă întinsei pe pieile uscate de oaie şi aşteptai somnul. Veni, însă de lipit nu se lipi de mine. Nu-l lăsară să se apropie de mine părintele Tripon şi Pintea mocârţanul, cârciumarul şi găgăuţele roase de sfrenţie până-n măduva oaselor. Mă luptai cu aceste vedenii şi, după multă osteneală, izbutii să le alung. Atunci mi se înfăţişă câmpia dobrogeană, sălbatică şi pustie, dintre Sorg şi Korgan. Şi pe pustiul ei îi văzui iarăşi pe cei doi jandarmi rotofei, călări pe caii lor graşi, înalţi şi lucioşi, strigând turculeţilor cu mâinile legate la spate:

— Fugiţi!... Fugiţi cât vă ţin puterile, că dacă vă ajungem din urmă vă călcăm în copitele cailor…

Auzii o împuşcătură… Şi încă o împuşcătură… De ce mai trăiam încă o dată ziua trăită? Zilele, o dată trăite, nu se mai întorc. Pentru ce ziua aceea se întorcea? Poate jandarmii se jucaseră numai cu turcii aceia. Vruseseră să-i sperie. Poate îi împuşcaseră. Nu cumva îi împuşcaseră pentru că eu le spusesem că Pintea se întâlnise cu părintele Tripon?

Zorile mă găsiră treaz. Selim Reşit alese doisprezece cai din herghelie şi nu-i mai trimise la tabun, la păscut. Îi înhămă şase câte şase la două mari tăvăluguri de piatră.

— Începem treieratul, câine spurcat,

— Să fie-ntr-un ceas bun, stăpâne… Dar… Dar de ce nu l-ai oprit aici, să-l punem la muncă, şi pe Hasan?

— Hasan?... Pe Hasan nu-l pun la muncă. S-ar supăra Uruma.

Mai mult nu-mi spuse şi-mi porunci, niţeluş încruntat, să iau cu furca snopi de orz din stog, să-i dezleg şi să-i risipesc în arie în formă de roată.

— Ai mai treierat vreodată cu caii?

— Da, stăpâne, am mai treierat.

— Atunci, să te văd.

Snopii erau grei. Spinarea îmi trosnea şi se îndoia. Şalele mă dureau. Trupul, deşirat şi slab, mi se năclăia în sudoare. Soarele arunca asupra mea flăcări. Zidul înalt, de piatră, care înconjura aria tătarului oprea adierea dinspre mare a vântului şi, încălzit, mă dogorea şi el, de parcă ar fi fost un zid de foc.

Peste un sfert de ceas, când pe arie fură desfăcuţi destui snopi, stăpânul pocni din harapnic, şi caii porniră în trap. Copitele lor late, crăpate şi nepotcovite şi tăvălugurile de piatră, care se învârteau ameţitor, zdrobeau paiele, dezghiocau spicele roşcate şi mari cât vrabia şi scoteau la iveală boabele lunguieţe, pline şi bălane. Din când în când, tătarul răcnea, smucea hăţurile şi oprea caii, din care ieşeau aburi alburii, să se mai odihnească. În timp ce el îi freca pe spinare şi pe la pulpe cu şomoioage de fân uscat şi-i curăţa de spumă, eu, abia respirând aerul încărcat cu praf des, usturător şi cu pleava care mă orbea, culegeam paiele cu furca, le căram într-o parte a ariei şi le stivuiam acolo. Tătăroaica ieşise şi ea la lucru. Înfăşurată toată într-o feregea neagră şi cu obrazul acoperit, după obiceiul turcesc, alegea boabele şi le împingea cu o lopată de lemn lângă zidul care împrejmuia curtea. Tătarul se uita la noi, mulţumit, ca la nişte robi care nu-i mănâncă pâinea degeaba. După ce curăţăm astfel aria cu tătăroaica, luam furca, mă opinteam, desfăceam şi risipeam alţi snopi. Mi-era dulce viaţa? Mi-era. Uitasem de găgăuţe şi de jandarmi. Uitasem totul, în afară de Uruma, la care mă gândeam.

Alergarea cailor şi rostogolirea tăvălugurilor începeau iarăşi.

Lucrai aşa toată ziua, cu o scurtă pauză la prânz, pentru masă. Înainte de scăpătatul soarelui, deshămai caii, le dădui orz şi-i adăpai. Dar, cum până la încheierea zilei mai era timp, vânturai orzul cu tătăroaica scurtă şi grasă, alesei

boabele curate de pleavă şi le pusei în saci. Când tătarul vedea că am umplut un sac, venea, îl lua în spinare, îl ducea şi-l vărsa în hambar. Văzduhul fierbinte era şi mai îmbâcsit cu praf des şi cu pleavă ca mai înainte. Seara îmi trebui mult timp, după ce adăpai herghelia, ca să mă spăl. Praful şi pleava îmi intraseră adânc în urechi şi pe sub cămaşă, pe piele. Mi se păru că pleava ascuţită îmi pătrunsese chiar pe sub piele, în carne şi în sânge. Cu Uruma abia schimbai două-trei vorbe. Îl bătu cu harapnicul pe Hasan. N-o întrebai de ce-l bate, fiind pe deplin încredinţat că oricât aş încerca s-o trag de limbă n-o să-mi răspundă. Nu mai aşteptai să mi se arunce sub şopron coltucul uscat — pâinea mea cea de toate zilele — şi hartanul fript, de oaie grasă ori de batal. Plecai, străbătui satul şi mă dusei la cafeneaua din apropierea primăriei. O găsii plină de tătari şi de fum. Parcă se adunase acolo tot satul. Tătarii bărboşi stăteau ciuciţi pe rogojini, beau cafele, fumau şi, împotriva obiceiului lor de a rămâne ore întregi tăcuţi, pălăvrăgeau şi se văicăreau. După ce-mi cumpărai o pungă de dulciuri uscate, şi cafegiul Vuap îmi aduse o dată cu tutunul o ceaşcă mare de cafea fierbinte, mă ciucii şi eu pe rogojină. Îl întrebai pe Vuap:

— S-a întâmplat ceva deosebit? Văd că muşteriii dumitale par cam neliniştiţi.

— Nenorocire, îmi răspunse cafegiul, nenorocire mare. Jandarmii au arestat doi turci de la Ismir, sub învinuirea că ar fi furat oile unuia Pintea…

— Şi… mai departe?

— În drum spre postul din Tapala i-au împuşcat. Spun că arestaţii ar fi încercat să fugă şi că ei, jandarmii i-au împuşcat.

— Şi… Acum… Acum ce-o să se mai întâmple?

— Nimic, îmi răspunse Vuap, n-o să se mai întâmple nimic. O să mai treacă un timp, şi atunci jandarmii o să mai împuşte iarăşi doi turci ori doi tătari ori doi bulgari. Treburile astea sunt destul de obişnuite în Dobrogea…

Ronţăii zaharicalele. Băui cafeaua. Fumai cinci ţigări. Plătii. Plecai. Sub şopron găsii aruncate coltucul de pâine şi friptura de oaie. Le pusei deoparte Mă întinsei pe pieile uscate. Poate… Poate cei doi turci n-au murit din pricina mea. Poate cei doi turci au murit şi din pricina mea… Nu. Au murit pentru că aşa le era scris: să moară de tineri şi de gloanţele jandarmilor. Aşa le era scris!… Nu le era scris în niciun fel. Nimănui nu-i e scris nimic. Atunci, de ce-au murit? Au murit pentru că au fost împuşcaţi.

Stăpânul veni şi mă întrebă:

— Ai fost la cafenea?

— Da. Mi-era poftă de cafea şi de zaharicale. Mi se isprăvise şi tutunul.

— Ai auzit de cei doi turci care au fost împuşcaţi?

— Am auzit.

— Bine că erau turci! Bine că n-au fost tătari de-ai noştri!

Dacă era bine… era bine… În acelaşi chip, cu caii şi cu tăvălugurile, am treierat orzul şi secara, griul şi ovăzul. Paiele le-am clădit în patru şuri, în arie, şi le-am acoperit cu iarbă uscată. Pe Uruma o vedeam seara când venea cu herghelia de la tabun şi adăpam împreună caii la fântână. O vedeam, în fugă, dimineaţa. De vorbit cu mine, acum nu mai vorbea de loc. Iar pe Hasan, care nu-mi dădeam seama cu ce i se făcuse vinovat, nu era seară să nu-l biciuie. Tocmai când răsuflai mulţumit că am isprăvit cu toate treburile grele, Selim Reşit mă chemă la el şi-mi porunci:

— De mâine, câine necredincios, îngrijeşti iarăşi de herghelie.

X

DOBROGEA!… DOBROGEA!… Multe mi se mai întâmplaseră mie de când plecasem din satul tătărăsc Sorg şi din Dobrogea. Poate că o să mi le amintesc, pe toate, într-o zi. Ori poate că n-o să mi le mai amintesc niciodată. Acum mă aflam, de două zile numai, la noi în Deliorman, la Ruşii-de-Vede, unde venisem pentru nişte biete examene. Iar acum, acum chiar, pe o noapte cu lună şi pe o uliţă copleşită de salcâmi, hoinăream ars de gânduri şi ros de amintiri… Uruma! Uruma!… Pe neaşteptate, făptura de fum a tătăroaicei din Sorg îmi pieri din minte. În mohoreala care nu mă slăbea şi de care căutam zadarnic să scap, căzu norocul peste mine când mă aşteptam cel mai puţin. Năzării, în umbră, pe bancă, la o poartă, două codane dolofane. Ameţit cum eram încă de vedenii şi de băutură, îmi spusei că nu mi-ar strica să încerc să-mi omor vremea mai plăcut intrând în vorbă şi trăncănind cu ele până voi rămâne siteav. Nu apucai însă să le dau bună seara, că una dintre ele sări cu gura la mine:

— Gaie! Ei! Gaie!… Încotro te duci, mă derbedeule?

Cuvintele dolofanei îmi risipiră tristeţea. Mă pufni râsul. Doctorul Ganciu, de la Omida, ca să nu se ostenească prea mult când mă striga şi mă trimitea să-i aduc o cafeluţă de la ţaţa Lenca, îmi scurtase numele cu o singură literă, îmi spusese I… În călătoria mea silită, prin Balcani, bărbatul întru totul ciudat, deşucheat şi stricat, care mă însoţea şi care se jura că-l cheamă Filodor, mă botezase Scaurus… Unii Dinţosul mă porecliseră… Doamna Elvira Cârlan îmi spusese, nu înţelesesem niciodată pentru ce, Cioacă. La Turnu, Vasilica nu mă scosese din Gicu… Uruma îmi spusese Lenk, fără să se gândească măcar că m-ar lovi tocmai unde mă durea mai tare. Despa, cum mă văzuse, îmi dăduse numele de Gălbejitul… Acum, drăcoaicele ale căror

chipuri în lumina albăstrie a lunii pline care cădelniţa peste oraş abia le desluşisem, mă strigaseră, tam-nesam… Gale. Nu mă supărasem niciodată de poreclele pe care mi le dăduseră în glumă sau în bătaie de joc semenii mei. Acum nu numai că nu mă supărai: mă bucurai din toată inima. Răspunsei:

— Nu sunt Gaie. Sunt frate-su…

— Zexe… grăi cealaltă. Gaie n-are niciun frate.

— Ba are… Are, dar nu-l cunoaşteţi voi.

— Ne-am mira!… Cunoaştem pe toată lumea din oraş.

— Vă lăudaţi. Pe mine nu mă cunoaşteţi.

Râseră. Îmi plăcu râsul lor. Era cald, vesel, râs de fete sănătoase care se pricepeau să-şi alunge uşor necazurile şi să-şi trăiască viaţa. Dacă şi eu aş fi râs aşa n-ar fi fost rău de mine. Poate că ar fi fost chiar bine. Se opriră din râs. Se sfătuiră pe şoptite. Mă auzii strigat:

— Deşi ni se pare că eşti cam zăbăuc, vino-ncoace, să te vedem cum arăţi la obraz.

N-aşteptai să mă cheme de două ori. Mă dusei. Ajuns la un pas de ele, mă înclinai adânc, întocmai cum mă înclinasem în faţa nevestei lui Pandele Paleu.

— Ia te uita la el! Ce spui, Marghioale, de caraghiosul ăsta? Ne crede frizerese. Se înclină în faţa noastră ca în faţa unor frizerese.

Marghioala se răsti la mine:

— Îndreaptă-te, că-ţi creşte cocoaşa! Îndreaptă-te şi vino să stai între noi, Puiule… Într-adevăr, nu e Gaie. Bibino, e Puiu, Puiu Şontorogul…

— Aş! Taci, ghia… Nu e Puiu… E frate-său, Mogâlea. Puiu are picioare zdravene, Mogâlea şchioapătă.

— Nu, zisei cu glas şugubăţ. Nu sunt nici Puiu, nici Mogâlea. Sunt amândoi.

Râseră de se prăpădiră. Le întrebai:

— Am avut dreptate când am spus că nu mă cunoaşteţi?

— Ai avut.

Tăcură. Tăcui şi eu Undeva, pe altă uliţă, fluieră un vardist, Câţiva câini din vecini se treziră şi lătrară la lună.

Fetele şuşotiră. Se mişcară, îmi făcură loc. Le mulţumii şi mă aşezai între ele. Se zgâiră la mine prin lumina albăstruie a lunii şi mă înghesuiră.

— E slab, tu, spuse Bibina, e slab ca un ţâr.

— E şi chel, tu, zise Marghioala,

Bibina întinse mâna şi-mi pipăi ţeasta,

— Nu, nu e chel. E tuns chilug. O fi fost în puşcărie. O fi furat niscaiva găini şi-o fi stat la puşcărie.

— Crezi?

— De crezut nu cred nimic, însă văd că e tuns ca puşcăriaşii.

— Tuns-netuns, vorba e ce facem cu el. Îl păstrăm între noi, ori îi legăm tinicheaua de coadă şi punem câinii pe el? întrebă Marghioala.

— Să-l păstrăm, îi răspunse Bibina.

Banca de lemn era scurtă. Fetele — dolofane. Aproape că mă striviseră. Întâi mă luă de gât şi mă sărută, încercând să-mi soarbă sufletul, Marghioala. Pe urmă mă luă de gât şi Bibina. Mă sărută şi ea. Încercă şi ea să-mi soarbă sufletul. Nu izbutiră. Sufletul nu mi se lăsă sorbit. Se ţinu bine. Ori poate nu-l mai aveam. Poate-l pierdusem şi nu băgasem de seamă că l-am pierdut. Timpul însă, slab şi ostenit, se lăsă învins. Mă înfăşură şi mă pătrunse dintr-o dată un puternic val de căldură. Le întrebai:

— Dar cum de staţi noaptea singure la poartă? Aţi rămas văduve, ori v-au părăsit amurezii?

— De măritat, n-am fost măritată, aşa că nici vorbă nu poate fi de văduvie, iar amurezii… Amurezii, într-adevăr, ne-au cam părăsit, spuse Marghioala. Au zis că…

Taci, tu, o întrerupse Bibina, întinzând mâna pe la spatele meu şi înghiontind-o. Nu-i spune tainele noastre. Abia l-am cunoscut şi nu ştim dacă e sau nu în stare să le păstreze.

Păstram multe taine în inima mea, poate prea multe. În loc să mă laud, zisei:

— Ai dreptate. Nu pot să păstrez tainele altora. Nu sunt în stare să le păstrez nici pe ale mele. Tocmai când mă aştept mai puţin, mă ia afurisita de gură pe dinainte şi mă dau, ca un prost, de gol.

Gogonata mea minciună le plăcu. Râseră în hohote. Râsei şi eu. Tot în hohote. Când eram ameţit de băutură, râdeam uşor. Altfel… Altfel râdeam greu de tot sau nu râdeam de loc. Fetele căzură în capcană şi nu prea. Una ciripi:

— E sincer, tu.

Cealaltă, însă, o contrazise:

— Aş! E un parşiv de n-are pereche. N-are pereche-n târg. Ne duce, tu. Se preface.

Mă scărpinai, ţărăneşte, la ceafă, ridicai din umeri, zisei cu nepăsare:

— Credeţi ce vreţi. V-am spus adevărul.

Marghioala mă apucă iarăşi de gât şi mă întrebă:

— Tu, Puiule, eşti ruşan?

— Nu. Sunt mămăligar de la Omida, de pe valea Călmăţuiului.

— M-aş fi mirat să fii ruşan, zise Marghioala.

— De ce?

— Pentru că dacă ai fi te-am fi văzut pe undeva.

Bibina îmi trânti un pumn în coaste.

— Hoţule, îmi zise, tu vrei să ne duci cu preşul. N-ai de loc mutră de ţăran-bădăran.

Îmi adulmecă obrazul. Adăugă:

— Nu miroşi a ceapă. Nu miroşi nici a usturoi. Mirosi a cârnaţi şi a vin. Ai băut şi-ai mâncat.

Îmi pipăi burta. Adăugă:

— Ai băut şi-ai mâncat, dar de umflat nu te-ai umflat.

— Da. Am băut câteva pahare de vin vechi la Sotir. Am luat masa la grec c-un prieten.

— Poate. Însă tu nu eşti ţăran-bădăran cum nu sunt eu nevastă de protopop. Nu te asemeni c-un ţăran şi nici măcar n-aduci a ţăran.

Ar fi trebuit să le las să creadă ce vor. Nu ştiu ce-mi veni însă şi mă încăpăţânai:

— Sunt ţăran, ţăran get-beget de la coada vacii, dar am umblat prin lume, am mai trăit şi pe la oraş…

— Aşa da… Mai merge… Ţăranii, dacă umblă prin lume şi mai locuiesc şi pe la oraş, se schimbă, nu prea mai seamănă a ţărani.

Luna făcu ce făcu şi ajunse între două stoluri înalte de salcâmi. Ne privi. O privirăm şi noi. Mie îmi zâmbi. Ca unei vechi cunoştinţe îmi zâmbi. La cele două fete dolofane se încruntă. Le spuse:

— Aveţi grijă să nu-mi stricaţi băiatul. Aveţi grijă…

Auzii limpede cuvintele lunii. Fetele dolofane, deşi aveau ca şi mine urechi, nu le auziră. Veni şi vântul. Se furişă printre noi şi se repezi în sus. Clătină vârfurile salcâmilor. Răsucindu-se uşor, şi parcă vrând să întârzie atingerea cu pământul, căzură în preajma noastră şi peste noi, frunze galbene. Fetele deveniră şi mai îndrăzneţe. Mă strânseră. Mă înghesuiră. Mă ciupiră. Mă-înghiontiră. Luarăm foc. Mai trecu ce mai trecu, şi ne înfierbântarăm de-a binelea. Nu mai băgarăm în seamă luna. Nu mai băgarăm în seamă uliţa. Nu mai băgarăm în seamă nici vântul. Gurile începură să ne turuie. Vorbirăm multe şi vorbirăm de toate, până ajunserăm, aşa cum voisem eu încă de la început, la verzi şi uscate. Ostenită de atâta veghe, luna îşi adună părul lung, şi-l înfăşură în jurul capului, căscă şi se pregăti să scapete. Tristeţea, care între timp mai colindase şi pe alte uliţe, se întoarse. Mă uitai la ea. Cu frică mă uitai şi pe bună dreptate. Tristeţea avea obrazul strâmb şi era grozav de urâtă. Scoase limba la mine, se schimonosi şi se apucă să-mi dea târcoale. Se repezi şi muşcă din mine ca dintr-un măr. Nu se mulţumi cu atât. Muşcă şi din cele două fete dolofane. Fetele nu ţipară, cum nu ţipasem nici eu. Tăcură şi se posomorâră. Pe mine, însă, muşcătura mă duru adânc. Gura mi se umplu de cenuşă. Vântul se supără, se zburli şi clătină salcâmii. Iarăşi căzură peste noi şi pe lângă noi frunze. Mă

smulsei dintre fete şi mă ridicai, încercai să le sărut mâna, să le urez noapte bună şi să-mi iau tălpăşiţa. Bibina mă apucă de braţ:

— Hai să mai stăm de vorbă şi în casă, Puiule. Tot am pierdut noaptea.

Zisei într-o doară:

— Poate n-am pierdut-o. Poate am câştigat-o.

Tristeţea se scălămbăi iarăşi la mine. Se scălămbăi şi la fete. Bibina, cu gura amară şi uscată, îmi spuse:

— Tu, Puiule, eu zic să nu ne mai gândim la nimicuri. Mai bine hai în casă. Să mai vorbim.

— Locuiţi singure?

— Singure-singurele, îmi răspunse Marghioala.

— Şi nu vă temeţi că într-o noapte s-ar putea să vă calce hoţii?

— Nu, nu ne temem. Are Dumnezeu grijă de noi. Ne păzeşte.

— Dumnezeu are cam prea multe case în grijă.

— Are» însă pe noi ne păzeşte cu deosebită luare-aminte.

— Sunteţi cumva bisericoase?

— Bisericoase? Doar credincioase.

Cu glas care se voia batjocoritor, le întrebai:

— Cum aşa?

— Am fost crescute în frica lui Dumnezeu.

— Asta e altceva. Asta e cu totul altceva. Mă scuzaţi.

Tăcură. Tăcui şi eu. Trecu pe deasupra noastră o pasăre de noapte. O stea se desprinse din cer şi căzu. Se aprinse steaua. Lăsă în urma ei o panglică de lumină albastră. Pieri steaua. Pieri şi panglica. De undeva de la marginea târgului, veni un val de răcoare. Bibina mă apucă de braţul drept. De braţul stâng mă apucă Marghioala. Mă strânseră ca doi vardişti care m-ar fi arestat şi mă târâră după ele în curte. Mă lăsai târât fără nicio împotrivire. Trecurăm printre steble de fiori care ne îmbătară cu balsamul lor şi printre corcoduşi mărunţi şi chirciţi, cărora pământul nisipos nu le pria. Casa, ascunsă într-o mare de verdeaţă

atinsă de timpurie vestejire, era măruntă şi avea acoperişul ţuguiat. Ajunserăm în prag. Cu toată starea de ameţeală şi nedumerire în care mă aflam, băgai de seamă că pe prispă dormea, făcut covrig, un om.

— Parcă ziceaţi că locuiţi singure, spusei ţâfnos şi le arătai omul adormit:

Îmi răspunse Marghioala:

— Bunicul!... Are somnul greu. Mai e şi surd. Iar când vede ceva se face că nu vede.

— Vă iubeşte?

— El ne-a crescut.

Lămurirea mi se păru mulţumitoare. Nu mai stăruii. Străbăturăm tinda bâjbâind şi pătrunserăm într-o odaie în care mirosea a vechituri şi a flori de vară uscate. Bibina dibui butonul şi-l întoarse. Se aprinse un bec cu pălărie verde, care atârna din tavan. Marghioala mă pofti să mă aşez pe marginea patului. O ascultai. Singurul scaun care se găsea în odaie mi se păru şubred. Fetele dolofane îşi potriviră părul în oglindă. Le observai mai bine. Marghioala era bucălată şi avea doi negi mici pe obraz. Tot bucălată era şi Bibina, însă negii îi iertaseră obrazul. Frumoase nu erau, însă în lumina şi în odaia aceea gătită după gustul şi priceperea lor mi se păru că nici urâte nu sunt. În odaie se mai aflau: un dulap cu oglindă, o masă ieftină, de lemn, o maşină de cusut Singer şi, prins în perete, un ceas cu cuc. Pe zidul dinspre răsărit stăteau cuminţi patru icoane înşiruite una lângă alta: *Naşterea, Botezul, Răstignirea* şi *învierea.* Sub icoane spânzurau o candelă mică şi câteva fotografii de familie pe jumătate şterse de timp.

Bibina aprinse o maşină de spirt, care începu să pâlpâie într-un colţ, pe duşumea. Marghioala căută pe o policioară din tindă ibricul şi ceştile şi pregăti trei gingirlii. Aveau şi ţigări, ba încă ţigări scumpe, Pelişor.

Sorbii cafeaua fierbinte din câteva înghiţituri.

— Tu… că nici nu mai ştim cum să-ţi zicem… Ai să rămâi mai mult în oraş?

— Două-trei săptămâni.

— Şi pe urmă?

— Nu ştiu. Poate plec la noi la ţară, la Omida, poate în altă parte. Nu m-am hotărât. Pot să mă duc unde am poftă.

— Cum aşa?

— Da. Pot să mă duc unde am poftă, pentru că tot pământul este al meu.

Râseră. Râseră şi băură cafeaua încet, trăgând rar din ţigară, ca nişte bătrâne cu tabiet. Se uitară la înfăţişarea mea, se uitară la straiele bunişoare cu care eram îmbrăcat, se uitară şi la picioarele mele. Mi se păru că vor să mă întrebe ceva şi nu cutează, de, tocmai ele, care până atunci cutezaseră totul. Le ghicii gândul.

— Poate vreţi să mă întrebaţi de ce sunt şchiop.

— Da, spuse Marghioala. Aşa ai venit pe lume, sau… ţi s-a întâmplat ceva mai târziu?

— Mai târziu. Aveam doisprezece ani. Din boală.

— De! zise Bibina. O să trăieşti greu. O să trăieşti greu, cu toate că spui că tot pământul e al tău.

— Greu, uşor… totuna… Însă eu cred că o să trăiesc greu nu din pricina piciorului, ci dintr-a capului.

— De ce din pricina capului? Ce are capul tău? Văd că l-ai tuns chilug.

— E cam tulbure, zisei, şi nu totdeauna mă înţeleg cum trebuie cu el.

— De! N-avem ce-ţi face. La lecuit capetele zăpăcite nu ne pricepem. Dacă ne-am pricepe le-am fi lecuit întâi pe-ale noastre.

Nu ştiu ce le trecu prin minte, că se înduioşară. Amândouă se înduioşară. Eu nu mă înduioşai. Râsei. Nădăjduii că se vor molipsi şi ele de la râsul meu. Nu se molipsiră. Rămaseră abătute. Zisei, ca să rup tăcerea:

— Miezul nopţii!… E timpul să plec.

Marghioala privi acele ceasului din perete.

— Aş! Miezul nopţii a trecut de mult. Se apropie cinci-şase dimineaţa.

Bibina pregăti patul — un pat mare, lat, ca pentru cinci-şase oameni, ademenitor. Fetele se întoarseră cu faţa la icoane. Se închinară. Mă închinai şi eu. Marghioala scoase din dulap un ştergar de borangic, îl desfăcu şi acoperi cu el icoanele. Pe urmă se duse lângă uşă, trase ivărul şi întoarse butonul. Năvăli peste noi întunericul. Prin întuneric, auzii cum cad, uşoare, straiele de pe trupurile lor durdulii. Tristeţea se apropie de mine. Văzui, prin întuneric, că ia chip de şarpe. Mă înfăşură. Mă strânse. Începu să-mi muşte carnea puţină. Bibina şopti;

— Ce faci, Puiule, tu nu te culci?

Răspunsei cu un glas care nu era al meu, cu un glas care mă sperie, pentru că nu era al nimănui:

— Ba da.

Se luminase binişor de ziuă când le părăsii. Fetele, în cămăşi lungi, de noapte, cu papuci în picioare şi cu câte-o broboadă de lână pe umeri, mă însoţiră până la poartă. Înainte de a ne despărţi, rupseră o garoafă şi mi-o prinseră la butonieră. Lăsai nasul în jos. Obrazul începu să-mi ardă şi mi se roşi.

— Să mai vii pe la noi. Seara. Ne găseşti la poartă.

— Şi dacă nu vă găsesc singure?

— Treci, ne dai bună seara şi-ţi vezi de drum. Nu te superi şi nu-ţi pierzi nădejdea. Încerci seara următoare.

— Şi dacă tot nu sunteţi singure?

— Încerci până ai noroc, ca aseară.

— Ciudate fete mai sunteţi şi voi!

Bibina râse. Îmi răspunse Marghioala:

— Dacă-ţi place. Altele mama nu mai face. Nu că n-ar vrea, frumuşica de ea, dar s-a prăpădit la un ceas după ce ne-a adus pe lume.

— O să mai trec.

Mă uitai la ele. Simţii că dacă m-aş mai uita la ele mi s-ar topi şi mi s-ar scurge ochii. Şoptii:

— Fetelor! Aş vrea să mor! Acum. Chiar acum.

— Prostule! Omul nu moare când vrea. Moare când îi vine sorocul să moară. Şi… la urma urmelor, ce-ţi veni să vrei să mori chiar acum? E timp şi de murit.

— Totuşi… Totuşi mie îmi vine să mor acum. Chiar acum.

— Amână. Amână pentru mai târziu. Amână pentru cât mai târziu, tu… pentru cât mai târziu.

Îmi întinseră gurile cărnoase. O sărutai întâi pe Bibina. Pe urmă o săturai şi pe Marghioala.

Surdul dormea, tot făcut covrig, pe prispă.

În lungul drum spre gazdă, mă întâlnii cu soarele. Mă uitai la el. Se uită şi el la mine. Nu se miră. De când mă cunoştea, tot treaz mă găsea când răsărea, tot pe poteci şi pe drumuri. Nu mă întrebă nimic. Nici eu nu-i spusei nimic. Mai departe, mă întâlnii cu negustorii şi cu negustoraşii care se duceau să-şi deschidă prăvăliile. Mă întâlnii şi cu lăptăresele şi zarzavagiii care se grăbeau să ajungă cu marfa la piaţă. Cu unii mă cunoşteam şi mă salutam. Cu alţii nu. În sfârşit, după multă osteneală, ajunsei şi la casa Arăpasilor. Intrai fără teamă în ogradă, deşi Ciul era slobod. Câinele se repezi la mine, mă lătra, însă de muşcat nu cuteză să mă muşte. Gazdele se treziseră de mult. Doamna Arăpaş stropise şi măturase curtea, şi acum, dintr-un ciurel pe care îl ţinea în mână, arunca găinilor boabe de porumb. Flăcăii zdraveni înjugaseră boii la car şi plecaseră înainte de răsăritul soarelui să cosească fânul din luncă. Ciungul, gol până la brâu, se spăla pe prispă. Lua cana cu apă, o ducea la buze, îşi umplea gura, punea cana pe scaun, slobozea apa din gură în palmă şi se freca pe obraz, pe gât, pe ciotul negricios şi bont. Cum dădu cu ochii de mine, mă luă peste picior.

— Îmi trăseşi chiulul, vericule. Din prima noapte. Să ştii că nu se cade. Am fost nevoit să caut alte cunoştinţe să petrec. Dar, ia spune-mi, pe unde şi cu cine te-ai încurcat? De ce n-ai venit acasă mai devreme?

Am vrut să viu, însă m-am întâlnit pe nepusă masa cu unul Dobrică Tunsu de la Balaci. Înainte de război am

ucenicit împreună la tăbăcăria lui jupân Moţatu. El a spus una, eu am zis alta, ca oamenii care nu s-au văzut de ani întregi. Avea punga doldora de parale. M-a poftit la Sotir. Am mâncat şi-am băut ca boierii, pe săturatelea.

— Se mănâncă şi se bea bine la grec.

— Bine? E puţin spus, Filipache, la Sotir se mănâncă mai mult decât bine.

Doamna Arăpaş trecu pe lângă noi, lipăindu-şi papucii. Ciungul fluieră a mirare, căscă ochii şi se-apropie de mine. Clătină din cap. Mă luă la rost.

— Dar garoafa? Tot vechiul tău prieten de la Balaci ţi-a agăţat-o la butonieră?

Prins pe neaşteptate cu fofârlica, mă fâstâcii, scosei garoafa şi o strivii. Mi se umeziră degetele. Minţii:

— Mi-a pus-o în piept, la restaurant, o ţigancă ochioasă. O florăreasă de care n-am putut să scap. Ştii şi tu cum sunt florăresele. Nu scapi de ele.

Ciungul, supărat de lipsa de încredere pe care i-o arătam, lăsă buza şi se uită la mine cu dispreţ.

— Pe altul să încerci tu să-l duci cu mâia şi să-l îmbrobodeşti, vericule. Prietenul tău Filipache nu e tont, cum îl crezi. E ciung, dar tont nu e. Filipache n-a trăit până acum degeaba. Filipache cunoaşte toate chichiţele şi toate cotloanele oraşului…

— Nu mă îndoiesc…

— Că te îndoieşti ori că nu te îndoieşti, mie puţin îmi pasă. Dar, vericule, să nu încerci să tăgăduieşti.

— N-am să încerc, Filipache.

Râse. Ochii i se luminară. I se scrise bunătatea pe faţă.

— Tu ţi-ai petrecut noaptea cu surorile Scutelnicu, cu croitoresele. Bravo! Mă bucur, mă! Mă bucur pentru că amândouă dolofanele sunt, cum zice cântecul:

harnice
şi darnice…

Hoţomanul! Mă dibuise. Nu mai avea nici un rost să-i ascund faptul. Mărturisii:

— E-adevărat. Dar nu înţeleg. Cum de-ai ghicit?

— După garoafă, vericule. Numai după garoafă. Ele au obiceiul. Cine-şi petrece noaptea la surorile Scutelnicu pleacă în zori cu garoafă la butonieră. Dar, ia spune-mi, mă, le cunoşteai mai dinainte?

— Nu. După ce m-am despărţit de Dobrică Tunsu nu-mi era somn. M-am plimbat la întâmplare pe uliţe, să-mi dezmorţesc trupul a să-mi treacă durerea de cap.

— Băusei?

— Băusem. Erau 1a poartă, pe bancă. M-au văzut şi m-au luat drept altul. Nu ştiu ce le-a apucat, că m-au strigat. Cum n-aveam altceva mai bun de făcut, am intrat în vorbă cu ele. Pe urmă*…*

Ciungul rânji şi mi-o reteză cu răutate:

— Nu trebuie să te osteneşti să-mi spui ce-a mai urmat. Cunosc.

— Din trăite, sau din auzite*?*

Tăcu un timp. Tăcu până simţi că i s-a acrit gura. Atunci zise:

— Din auzite. Se pare că ciungii sunt mai puţin norocoşi la femei decât şchiopii.

— Filipache…

— Nu te supăra… Am glumit. Dar… să-ţi mai spun ceva.

— Spune-mi.

— Bine că n-a dat peste voi Timon! Dacă vă prindea, ieşea o dandana de vuia oraşul. În afară de asta, nu mai pupai tu examen, vericule…

— Timon? Cine e Timon?

— Profesorul de franceză. De când s-a stabilit aici, a devenit un fel de crai al oraşului. E încurcat cu multe. De câteva luni trăieşte şi cu surorile Scutelnicu.

— Cu amândouă?

— Dar ce? Strică? Tu nu te-ai culcat cu amândouă?

Dintr-o dată, îmi pieri pofta de vorbă. Îmi pieri şi puţina poftă de viaţă pe care o căpătasem. Mă pomenii că-mi sug buzele. Ciungul mi se păru urât, vrednic de luat la înjurături şi la palme. Îi lăsai să se spele mai departe şi să se îmbrace. Mă dusei în odaie. Începui să-mi adun cărţile. Simţii că a intrat cineva după mine. Întorsei capul. O văzui pe Despa. Părea nedormită. Ochii îi erau umflaţi şi tulburi. Venise cum se ridicase din aşternut: desculţă, cu părul lung şi negru despletit. N-avea pe ea decât o cămaşă de noapte albă, subţire, lungă până la călcâie. Mânioasă, se uită câteva clipe la mine. Apoi se repezi asupră-mi ca o pisică sălbatică. Mă cuprinse cu braţele pe după gât. Mă încolăci. Îmi muşcă gura. Până la sânge mi-o muşcă. Înainte de a izbuti să mă dezmeticesc, sări îndărăt. Din prag îmi şopti:

— Ei, spune-mi! Îmi miroase mie gura urât? Gălbejitule! Nu-mi miroase! Schilodule! Lipiciosule! Gălbejitule! Lua-te-ar de o mie de ori dracul! Pe tine şi pe cine te-a adus pe lume. Lua-te-ar de o mie de ori dracul! Astăzi şi mâine… Astăzi… şi mâine… şi poimâine…

Trânti după ea uşa. Răsună casa. Veni Filipache. Mă privi. Râse:

— Soră-mea! E cam ciudată soră-mea Despa. Ţi-a zis ceva?

— Nu. Nu mi-a spus nimic. M-a ocărât.

— Nu-ţi pune mintea cu ea, vericule. Nu te supăra.

— Nu mă supăr.

Plecai la şcoală cu ciungul. Pe drum tăcurăm tot timpul. Parcă ne-am fi dus la spânzurătoare.

XI

LA EXAMENUL ORAL, FILIPACHE

Arăpaş o încurcă rău de tot. De citit, citi frumos, însă la gramatică se pierdu, se fâstâci şi nu fu în stare să răspundă la nicio întrebare. Avu noroc. Profesorul Turtulă era în toane bune, îi dădu notă de trecere şi nu-l certă.

Dincolo de ferestrele şcolii ziua era neobişnuit de frumoasă, albastră, limpede, însorită. Uneori se întâmplă ca şi pe la noi prin Deliorman să mai fie şi asemenea zile.

Şi alţi şcolari mai ştiură câte ceva. Printre toţi însă, străluci în chip deosebit Valentina Bulgun. Dichisită. Pieptănată strâns. Cu coc mare pe ceafă. Fruntea îi părea şi mai înaltă şi mai senină ca de obicei. Ochii îi erau uşor osteniţi, dar obrajii îşi păstraseră frăgezimea. Se îmbrăcase cu o rochie subţire, care-i ascundea destul de bine trupul, mare, cărnos şi-i scotea mult în afară sânii rotunzi. Turtulă o sorbi din ochi. Roşi tulburat şi, cu gura plină de bale, începu să-i pună întrebări. Fata voinică răspunse rar şi limpede, ca din carte. Pe deasupra, cunoscând slăbiciunea profesorului pentru versurile lui Cerna, spuse pe de rost *Chemarea.* Crezurăm că o să-i pună notă şi-o s-o trimită la loc. Profesorul o privi pe sub ochelari.

— Pe dumneata… pe dumneata trebuie să te examinez mai mult. Eşti… Eşti un caz… Ba încă un caz foarte… foarte interesant. Lucrezi acolo unde lucrezi şi… Şi vrei să înveţi carte. Lăudabil, Mai mult decât lăudabil…

— Examinaţi-mă, domnule profesor,

— Ia creta.

Fata voinică se apropie de tabla mare şi neagră din colţ, luă creta şi aşteptă. Profesorul pletos şi slinos îi dictă clar câteva fraze voit complicate Slujnica frumoasă de la faimosul local al doamnei Aspazia Harnik scrise totul fără nicio greşeală. După aceea, la cererea lui Turtulă, deschise

cartea de limba română şi citi câteva pagini nemaiauzit de fermecător. Ne încântă şi ne cuceri pe toţi. Deşi nu se obişnuia, că doar nu ne aflam la teatru, o răsplătirăm cu bătăi din palme. Profesorul nu ne certă. Zise cald:

— Bravo, Valentino! Bravo, fetiţo! Dacă te duceai mai de mică la şcoală, ajungeai artistă. Te-ai dus… Te-ai dus acolo unde te afli…

— M-am dus să lucrez acolo unde m-a împins nevoia, domnule profesor…

Prin încăperea în care începuse să miroasă puternic a trupuri calde şi nespălate, a sudoare şi a încălţăminte veche pluti câteva clipe un văl subţire de fericire care ne mângâie tuturor, în treacăt, obrajii. Profesorul, cu ochii încă aprinşi, îi spuse fetei că nu mai are de pus nicio întrebare. Valentina trecu printre bănci, cu capul în jos, mulţumită însă în acelaşi timp şi uşor întristată de succesul ei. Încurajat de chipul binevoitor al profesorului, Filipache Arăpaş ridică mâna şi rugă cuviincios să mai fie examinat o dată, ca să-şi crească nota. Rugămintea îi fu primită. Ciungul ieşi la tablă, agitându-şi ciotul negru, şi acum se descurcă ceva mai bine.

— Meriţi şapte. Iată, ţi-am schimbat cinciul în şapte.

— Va mulţumesc, domnule profesor, vă mulţumesc din toată inima.

Turtulă cercetă catalogul. Alese un nume la nimereală. Mă auzii strigat. Nu mă aşteptam. Tresării, mă sculai în picioare şi rostii ca la cazarmă:

— Prezent!…

Mă pofti lângă catedră, ca să mă audă mai bine. Văzându-mă cum şchioapăt, zâmbi iarăşi. Şi, zâmbind, zise către clasă:

— Stăm bine! Stăm cum nu se poate mai bine! După ce am examinat un ciung, o să examinăm acum şi un şchiop. Deie Domnul să răspundă cum trebuie! Să ne răspundă cum trebuie şi să nu ne strice bucuria zilei.

Nu-i făcusem nimic. Cu nimic nu-l supărasem. De ce-şi râdea de mine? Vrusei să-l întreb. Mă gândii însă că i-ar

putea să nu-i placă înfăţişarea mea, aşa că mă stăpânii, însă nu deplin, pentru că mă pomenii uitându-mă urât la el. Nu băgă de seamă. Căută printre hârtiile din geantă lucrarea mea scrisă, o scoase, se aplecă asupra ei şi se apucă s-o citească. Sala, în care pe lângă fetele şi băieţii veniţi aci pentru examene se mai aflau şi o sumedenie de orăşeni, hohotea încă de gluma cu ciungul şi cu şchiopul, care păruse bună şi plină de haz. Văzui că lucrarea îl prinde. Rămăsei liniştit. Profesorul se afundă în lectura ei şi — lucru neobişnuit la el — o citi de la un capăt la altul. Reciti pagina întâi. Apoi se întoarse cu scaun cu tot spre mine. Îmi spuse acru:

— Mi-ai umblat cu pezevenglâcuri dumneata. Mi-ai umblat cu pezevenglâcuri! Ai încercat să mă înşeli cu neruşinare, boierule de trei parale! Ai vrut cu bună ştiinţă să mă păcăleşti pe mine, tocmai pe mine, ostaş care am îndurat şi-am câştigat războiul! Ostaş care am contribuit cu lupta şi cu suferinţele mele la făurirea României Mari! Logofete brânză-n beţe! Să-ţi baţi dumneata joc, cu îndrăzneală, de obrazul meu! Eu sunt profesor cu practică, domnule… Iar dumneata… Dumneata nu eşti decât o simplă plevuşcă!… Ai copiat. Da… Da… Ai co-pi-at! Ai venit cu cine ştie ce cărţulie în buzunar şi, profitând de neatenţia mea, ai deschis-o şi-ai copiat din ea cu neobrăzare. De ce-ai făptuit asta? V-am spus doar că mă mulţumesc cu puţin!

Îl ascultai. Îl ascultai şi tăcui. Pe măsură ce vorbea, profesorul slinos şi pletos se aprindea şi se înfierbânta tot mai mult, se mânia tot mai aprig. Chipul i se înroşea. Glasul i se asprea. Urlă:

— Deşucheatule! Tâlharule! La lucrarea scrisă, îţi dau nota 2. Auzi? Nota 2. Derbedeule! Neisprăvitule! Netrebnicule!… Îţi dau nota 2, ca să te înveţi minte şi altă dată să nu mai umbli cu necinstea. Şi acum, domnule cioflingar, ia-o din loc şi să nu mai aflu c-ai pus picioru-ţi şontorog pe la şcoală, că-ţi rup spinarea cu nuiaua. Da! Da! îţi rup spinarea cu nuiaua…

Îmi strigă în auz încă multe alte vorbe, şi mai pline de mânie, şi mai sălbatice. Ce s-o mai lungesc? Mai mult de jumătate de oră, mă batjocori, mă bălăcări, mă ameninţă cu bătaia, până-şi sără inima…

În oraş circ nu era. Nici teatru. La cinematograful Giuvelea rula, o dată pe săptămână, un film vechi. Târgoveţii simţeau nevoia de petrecere. Unii dintre ei aflaseră că au îngăduinţă să asiste la examenele orale de la liceu. Veniseră şi umpluseră ochi sala, cu gândul că se vor spune, de către elevii nepregătiţi, gugumănii şi că vor avea astfel prilejul să râdă şi să se veselească. Spectacolul dat de profesorul Turtulă îi bucură şi-i ferici. Zâmbiră. Chicotiră. Râseră cu hohote. Se zvârcoliră de plăcere în bănci cât vrură. Eu… Eu privii şi ascultai totul fără să mă sinchisesc. Cunoşteam şi prea cunoşteam oamenii. Trecusem, în scurta până atunci şi cotita mea viaţă, prin întâmplări şi mai grele. Mă obişnuisem ca în asemenea cazuri să tac şi să rabd. Sunt unele împrejurări când tăcerea e mai dulce decât mierea şi când cu răbdarea treci marea. Tăcui şi răbdai şi de data asta. Însă, muşcându-mi fălcile, tăcând şi răbdând, nu-l slăbii nicio clipă din ochi pe profesor. Se născu dintr-o dată în mine dorinţa arzătoare de a nu uita niciodată cele ce auzeam şi vedeam şi nedreptele învinuiri ce mi se aduceau faţă de atâţia orăşeni care-l ştiau pe Turtulă drept om cam sărit la minte, dar cinstit până în vârful unghiilor, şi-i credeau spusele. Faptul că rămâneam nemişcat, că-mi păstram obrazul împietrit, că nu mă răzvrătisem, că nici măcar nu crâcnisem, că nu mă ruşinasem şi nu roşisem, îl scoase, în cele din urmă, pe profesor din pepeni. Sări fript de pe scaun. Se apropie de mine. Îmi urlă în urechi:

— Ce să-ţi fac? A? Ce să-ţi fac, mă janghinosule? Te elimin din examen. Ai umblat să mă înşeli. Papugiule! Pungaşule! Banditule! Ai umblat, cu bună ştiinţă, să mă înşeli. Pe mine! Tocmai pe mine, care sunt om de treabă. Om de treabă şi român verde ca stejarul! Tocmai pe mine! Tocmai pe mine! Tocmai tu!… Şi tocmai pe mine, care… care…

Sângele îi luă foc şi-i năvăli în obraz. Ochii i se roşiră şi-i ieşiră din cap, ca două cepe mari, de apă. Înnebunit parcă, ridică mâna să mă pălmuie. Îmi zisei că acum întrecea marginile oricărei îndrăzneli. Hotărâi să nu-i îngădui să mă lovească. Şovăi. Poate că într-o licărire a minţii, care i se întunecase, îşi dădu seama că a mers prea departe. Se stăpâni. Şi în loc să se lase dus de mânie şi să treacă la atac, îşi pieptănă părul slinos cu degetele, îşi şterse sudoarea de pe frunte şi se aşează îmbufnat pe scaun.

Clasa tăcu. Lui Turtulă, pe care tăcerea îl sperie, i se mai muie glasul. Tot nu-l slăbii din ochi. Sudoarea care mai înainte îmi scălda pielea pieri. Trupul mi se uscă şi mi se încorda. Simţii carnea pe mine tare ca piatra. Mă durură, cu durere seacă şi ascuţită, rădăcinile dinţilor, rădăcinile măselelor, cerul gurii. Tâmplele mi se zbătură. Vinele gâtului îmi zvâcniră. Mă rugai de mine însumi: “Stăpâneşte-te, Darie, stăpâneşte-te, Darie! Trebuie! Auzi tu? Trebuie!” Turtulă aproape că mă imploră:

— Mărturiseşte-mi, netrebnicule, după ce carte ai copiat. Mărturiseşte-mi, băiatule, pentru că păcatul mărturisit e pe jumătate iertat. Mărturiseşte-mi, măi copile, nu te codi. Mărturiseşte-mi…

Vocea lui abătută mă frânse. Îmi trecu ciuda. Îmi trecu şi supărarea. În fundul sufletului meu rămase numai amărăciunea, ca un strat subţire de cenuşă. Mi se făcu milă de el, o milă caldă, care parcă mă rupea în bucăţi. Eu, dinţosul, eu, colţosul, îi răspunsei cu glasul celui mai blajin băiat din lume:

— N-am copiat, domnule profesor. N-am copiat. Am povestit, cum m-am priceput, nişte întâmplări. Nişte întâmplări trăite. Atât. De altfel, asta ne-aţi şi cerut. Aşa că m-aţi certat, m-aţi batjocorit şi-aţi vrut să mă loviţi fără niciun motiv.

— Întâmplări trăite! Întâmplări trăite de dumneata! Minţi, mă, minţi de-ngheaţă apele. Mă mir că te mai rabdă pământul.

Spuse totul moale. Se vedea că acum nu-şi crede nici el în întregime vorbele care-i ieşeau din gură.

— Nu mint, domnule profesor, nu mint.

Simţii că profesorului îi trecuse mânia. O simţiră şi ceilalţi. Ciungul prinse curaj. Se ridică în picioare şi zise:

— Domnule profesor, colegul învinuit de dumneavoastră că şi-ar fi copiat teza a stat în bancă aici, lângă mine. N-a copiat. Nu s-a uitat nici măcar pe-o fiţuică. A scris, dracu ştie cum, din cap şi dintr-o răsuflare. Zău, domnule profesor, tot ce-a povestit acolo a scris din capul lui. O fi scris adevărat? O fi scris minciuni? Nu ştiu. Dar am văzut că tot ce-a scris, din capul lui a scris. Credeţi-mă, domnule profesor!

Acum, aproape toată clasa strigă întărâtată, pusă pe scandal:

— N-a copiat, domnule profesor! Vă asigurăm că n-a copiat!

Vântul trânti undeva o fereastră. Geamurile, sparte, căzură zuruind. Unul dintre gemenii Mătrăgună spuse:

— S-a spart ghina…

Toată lumea râse. Binevoi să râdă şi Turtulă.

— Poate că măgarul n-a copiat, zise în cele din urmă profesorul. Poate că printr-o minune dumnezeiască ne aflăm în faţa unei secături înzestrate cu o bună ţinere de minte. Ştiţi voi în cazul acesta cum a procedat puşlamaua care face aci, în faţa noastră, pe sfântul? Să vă spun eu, care am văzut multe şi care sunt, cum s-ar zice, trecut prin ciur şi prin dârmon. Dumnealui, deşucheatul, a învăţat câteva pagini din cine ştie ce carte pe dinafară. Când s-a apucat să-şi lucreze teza a transcris exact ceea ce învăţase. Exact…

Ridică hârtia din faţa lui în sus, o flutură ca pe o zdreanţă şi adăugă:

— Compoziţia asta prea e frumoasă ca să fi ieşit din căpăţâna seacă a unuia ca el. Aici, pe aceste patru pagini, este viaţă trăită, domnilor, este talent, domnişoarelor, este

meşteşug literar, doamnelor. He-he! Cunoaştem noi! Ştim noi! Nu ne lăsăm noi duşi. He-he! He-he! Uitaţi-vă la figura lui tunsă chilug! Cum o să se găsească asemenea comori în tigva lui, tocmai în tigva lui!

Mătrăgună, cel care spusese puţin mai înainte: că “s-a spart ghina”, strigă cu glas gros:

— Probă, domnule profesor, ce mai atâta vorbă?? Treceţi la probă. Puneţi-l la probă. Să scrie în faţă dumneavoastră şi a noastră, a tuturor, altă lucrare.

— Da, da, probă, puneţi-l la probă, mai ziseră şi alţii, veseli, că povestea se-ncurca şi se-ntindea.

Soarele bătea din plin în ferestre. Căldura deveni grea, apăsătoare, înăbuşitoare. Mirosul de sudoare, de trupuri nespălate, de încălţăminte veche, purtată zi de zi, îmi aduse dureri de cap. Învins, mai mult de această căldură şi de acest miros greu decât de rugămintea clasei, profesorul spuse moale, în glas care se voia părintesc:

— S-ar putea să aveţi dreptate, copii, şi s-ar putea să n-aveţi. Dar, în sfârşit, ca să nu spuneţi mâine-poimâine despre mine că sunt rău şi încăpăţânat, vă împlinesc voia. Primesc propunerea. Să punem puşlamaua la probă.

Se răsuci cu scaun cu tot către mine.

— Primeşti, domnule şcolar, proba?

— O primesc, domnule profesor. O primesc şi vă mulţumesc.

Râse toată lumea din bănci. Râse şi Turtulă. Mă gândii dacă trebuie să râd şi eu. Hotărâi că nu trebuie. Nu riscai. Mai mult: mă prefăcui tulburat şi îngrijorat, de parcă m-aş fi aflat la numai un pas de pierzare. Profesorul scormoni încă o dată în geanta lui mare, umflată, şi scoase de acolo o coală de hârtie niţeluş mototolită, însă curată. O iscăli la colţ. Mi-o întinse cu bunăvoinţă:

— Poftim, domnule cioflingar! Aşează-te aici, la catedră, în locul meu, pe scaunul meu, să te văd şi eu şi să te vadă toată sala… cum te inspiri şi cum… compui… Şi să-mi scrii dumneata, să-mi scrii, domnule, despre… Ba, nu. Să-mi

aşterni pe hârtie impresiile dumitale… Impresiile pe care le-ai avut ieri şi azi aici, la şcoală… Din viaţă, domnule, să-mi scrii aşa cum spusei mai adineauri, din viaţă. Să vedem şi noi dacă te pricepi, să ne dăm şi noi seama dacă te ţin ori nu te ţin curelele să alcătuieşti din capul dumitale — da, da, din capul dumitale tuns chilug, din capul dumitale, care după toate aparenţele e sec — o compoziţie mai acătării.

Îi mulţumii cuviincios, mă aşezai la măsuţă, îmi adunai mintea răvăşită şi risipită. Din pricina încordării, mi se împietri trupul. Numai mâna dreaptă nu mi se împietri. Încercai peniţa. Mergea. Mă aplecai asupra hârtiei şi mă aşternui pe scris. Căutai să fiu calm şi izbutii. Nimeni, oricâtă osteneală şi-ar fi dat, nu putea să citească nimic pe obrazul meu. În tăcerea care se lăsă îmi dădui numaidecât seama că toţi cei ce se găseau acolo stăteau cu ochii zgâiţi la mine. Turtulă trimise pe careva să-i aducă un scaun din cancelarie. Când avu scaunul, îşi găsi loc lângă fereastră şi începu examinarea orală după catalog. Nu se mai uită la mine. Nici eu nu mă mai uitai la el. La nimeni nu mă mai uitai. De altfel, şi dacă aş fi vrut, n-aş fi avut cum. Ochii mei se uitau în urmă, la ceea ce se întâmplase, la ceea ce aveam eu de reconstituit, de povestit. Scriind mărunt, concentrat, dar cu litere clare, aproape caligrafice, povestii cum îl cunoscusem cu o zi înainte pe Filipache Arăpaş, cum şi de ce ne împrietenisem, descrisei sugestiv curtea bolovănoasă şi prăfoasă a şcolii şi întârziai ceva mal mult asupra grupurilor de şcolari în vârstă pe care îi găsisem aici, conturai amuzat şi amuzant câteva figuri care mi se păruseră mai deosebite, între care şi pe gemenii, robiţi de sport, Mătrăgună. După aceea zugrăvii, folosind cuvintele cele mai potrivite, impresia uşor ridicolă pe care mi-o făcuse el, Turtulă, când intrase în clasă. Îi încondeiai îngroşând voit expresiile, chica, obrazul, ochelarii, mâinile. După aceea, îi pictai în amănunt straiele. Nu-i uitai nici pantofii, nici şireturile vechi, cu noduri. Ticurile pe care i le observasem şi care făceau parte din mica lui personalitate

nu i le iertai, dimpotrivă, i le subliniai cu adevărată cruzime. Mâniei care clocise tot timpul în mine şi pe care o stăpânisem mai înainte îi dădui acum drumul ca unui cal nărăvaş. Toată suferinţa pe care o îndurasem în tăcere din pricina batjocurilor lui Turtulă înflori, rodi şi mă ajută să mă răzbun din plin, în slove a căror asprime, în alte împrejurări, m-ar fi înspăimântat. De asistenţa care hohotise în timp ce el, Turtulă, mă învinovăţise că am copiat lucrarea îmi bătui joc numai în câteva fraze, care-mi ieşiră de sub condei destul de usturătoare, ba chiar otrăvite. În încheiere arătai cum fusesem batjocorit în chiar ziua aceea, acolo, în clasă. Nu-i uitai niciun cuvânt, nicio ameninţare şi nu-i trecui cu vederea nici încercarea, cu totul neîndreptăţită şi nelalocul ei, de a mă pălmui. După o oră, mă ridicai şi-i spusei:

— Am isprăvit, domnule profesor…

Lăsai buza, ca omul supărat că n-a făcut cine ştie ce ispravă, îi întinsei hârtia şi mă dusei în bancă. Găsii un loc gol lângă Valentina. Mă aciuai acolo. Turtulă întrerupse examinarea fraţilor Mătrăgună, le mulţumi pentru răspunsuri, le dete notă de trecere şi-i trimise la loc. După aceea luă lucrarea, îşi potrivi ochelarii pe nas şi se adânci în lectura ei. O citi o dată. O citi de două ori. Părăsi scaunul. Merse câţiva paşi. Se opri. Şovăi câteva clipe. Apoi spuse:

— Să mă scuzi, tinere, te rog să mă scuzi. Nu mi s-a mai întâmplat. Până acum, de când sunt profesor, aşa ceva nu mi s-a mai întâmplat. Eu… Eu, vezi dumneata, sunt un om cinstit. Nu pot suferi necinstea. Racila vieţii noastre politice şi sociale stă în minciună şi în necinste. Da… Da… În minciună şi în necinste. Acestea sunt rădăcinile răului care mănâncă patria noastră şi-o împiedică să progreseze. Minciuna… Necinstea… Am crezut sincer că ai vrut să mă înşeli. Am crezut, cu adevărat, că eşti necinstit. De unde puteam să bănui că în căpăţâna dumitale se află ceva? Că de căpăţâna dumitale tunsă chilug e ceva? Acum, dumneata… Dumneata m-ai făcut de ruşine… Recunosc

deschis că am greşit faţă de dumneata. Eu... Eu, care în război am omorât, nu o dată, om.

Tăcui. Profesorului nu-i venea la îndemână tăcerea mea. Stărui:

— Să mă scuzi, tinere, te rog călduros să mă scuzi.

— Nu face nimic, domnule profesor. Chiar dumneavoastră mi-aţi spus adineauri că păcatul mărturisit e pe jumătate iertat. Eu, cu voia dumneavoastră, merg mai departe, şi spun că păcatul mărturisit este pe de-a-ntregul iertat.

Profesorul se lumină la fată.

— Copii! Vă rog să păstraţi tăcere. Vreau să vă citesc ce-a scris dumnealui... dumnealui... cum ziceai că te cheamă*?*

— Mi-am scris numele dedesubtul ultimului rând al tezei.

— Da... Da.. L-ai scris... M-am fâstâcit, domnule... M-am fâsticit... Eu, eu, care nu mi-am pierdut firea în luptele cu inamicul...

— Vă ascultăm, domnule profesor.

Citi. Şi nu citi de loc rău. Iar sala care râsese şi petrecuse pe socoteala mea ascultă cu urechile ciulite. Profesorul isprăvi lectura. Sala aplaudă. Turtulă îşi scoase ochelarii: şi-şi şterse ochii. Apoi, emoţionat, spuse:

— Acuzându-l pe dumnealui c-a încercat să mă tragă pe sfoară, m-am pripit, domnilor, am greşit, domnilor. M-am pripit şi am ponegrit băiatul pe degeaba...

Veni mai aproape de mine.

— Dumneata, tinere, cum te cheamă... s-ar părea că ai talent... Vrei cumva să devii scriitor şi să trăieşti de pe urma scrisului?

Găsii că nu e nici cazul, nici locul potrivit să-i mărturisesc adevărul. Spusei, ca şi cum aş fi fost cuprins de indignare:

— Nu, domnule profesor, până acum nu mi-a trecut prin cap aşa ceva. Am o năzuinţă mai modestă: să ajung telegrafist la Căile Ferate. Bineînţeles, dacă voi reuşi să-mi trec examenele pentru două-trei clase şi să urmez, o iarnă, şcoala specială de la Craiova.

— Aşa… Aşa… Telegrafist… Dar dacă nu vei izbuti să ajungi telegrafist, mai bine să te faci căcănar decât scriitor… Căcănar… În ţara asta n-are nimeni nevoie de scriitori…

Vrând să-i fiu pe plac, îi făgăduii că am să-i ascult cu sfinţenie sfatul şi că n-am să-ncerc niciodată să devin scriitor: însă, chiar în vreme ce mă legam să-i urmez îndemnul, în capul meu ostenit de păţaniile zilei reînviară minunatele şi totuşi tristele privelişti ale toamnei dobrogene. Şi în mijlocul acestor privelişti minunate şi totuşi triste, ciudate şi sălbatice, bogate şi sărace în acelaşi timp mi se arătă ca prin vis Uruma, tătăroaica din Sorg, cu obrazul ei galben şi rotund ca obrazul lunii pline, cu ochii ei mari şi verzi ca verdea iarbă, niţeluş piezişi, cu sânii ei mici şi tari, asemuitori gutuilor date în pârg, cu întregul ei trup de fum, de miere şi de aur. Fermecătoarea şi strania ei făptură îmi surâse şi îmi şopti la ureche o chemare ademenitoare: “Vino… Vino cu mine, Lenk.” Careva tuşi la spatele meu, o tuse adâncă, uscată, de ofticos nefericit. Vrăjita vedenie pieri. Visul se destramă. Mă întristai. Însă în mintea mea începură să se închege versuri:

Cerul e vânăt, câmpul gol şi sur,
Vântul uscat miroase a mour…

— Pentru această excelentă compoziţie, dar şi pentru îndrăzneala de a mă fi zugrăvit fără cruţare, îţi dau nota zece, domnule. Nota zece şi scutire de oral…

— Vă mulţumesc, domnule profesor.

— N-ai să-mi păstrezi râcă pentru… pentru… Sper să nu-mi păstrezi nicio râcă pentru…

Înţelesei că-i vine greu să se tot scuze şi nu-l lăsai să-şi isprăvească fraza.

— Nu, domnule profesor. Nu sunt ranchiunos.

Îmi mulţumi din cap. Pe urmă îşi pieptănă cu degetele părul lăţos, şi plin de mătreaţă şi zise:

— Reîncepem examinarea la ora trei. Acum mergem la masă.

— Poftă bună, domnule profesor.

— Mulţumesc, copii, asemenea.

Îşi luă catalogul subsuoară şi, adus niţeluş de spinare, plecă târşâindu-şi picioarele grele. Aşteptarăm să se depărteze. După aceea ne bulucirăm şi noi spre ieşire. Afară, văzduhul era vâscos şi fierbinte. Straturi groase de pulbere pluteau în aerul greu şi urât mirositor. Soarele se năpusti asupra noastră cu dogoare. Îl înfruntarăm. Înainte de a ieşi din curtea şcolii în uliţa pavată cu bolovani albi, Valentina Bulgun, scăldată toată în sudoare acră, se apropie de mine cu faţa luminoasă, îmi apucă mâna dreaptă şi mi-o mângâie. Cum eram ostenit, copleşit de arşiţă şi nu-mi ardea de nimic, mă prefăcui că nu bag de seamă. Fata voinică mă întrebă dulce:

— Încotro?

— La gazdă. Pe Calea Dunării. Cu Filipache Arăpaş.

— Dacă nu eşti grăbit, lasă-l pe ciung să se ducă singur acasă şi însoţeşte-mă. Mi-a plăcut ce-ai scris şi cum ai scris şi-aş vrea să ne cunoaştem mai bine.

Nu vrusei s-o contrazic. O rugai să mă aştepte în uliţă şi-l căutai pe ciung. Îi spusei că am să iau masa în oraş şi că n-am să mă întorc la ei decât spre seară. Filipache se uită la mine. Se uită şi la fată.

— Şmechere! Te-ai pus bine cu Valentina. Pleci cu ea! Dar să ştii, vericule, că slujnica doamnei Harnik nu seamănă cu surorile Scutelnicu. O să-i tragi clopotele degeaba. Ascultă-mă pe mine. O cunosc. Vrea să-mbătrânească şi să moară fată mare.

— Nu mă gândesc să-i trag clopotele.

Obrazul lui Filipache se înrăi şi se întunecă. Scrâşni:

— Nătărăule! Atunci, de ce te duci să-ţi pierzi timpul cu ea? Uiţi că viaţa e scurtă? Viaţa e scurtă, trebuie trăită!

— Nu uit nimic, Filipache, însă tocmai de aceea mă duc cu Valentina, ca să-mi pierd timpul… Să mi-l pierd, cum zici

tu, degeaba. Uneori îmi place să-mi pierd timpul degeaba.

Încredinţat că-i sunt prieten adevărat, la toartă, mă înjură şi mă batjocori. Până la urmă înţelese că, oricât m-ar sucăli şi m-ar împunge cu vorbe pipărate, mai mult de la mine n-o să scoată. Mă mai înjură de două-trei ori, mă făcu dobitoc, îmi zise că sunt blegul blegilor şi mă lăsă în pace. Plecă însoţit de gemenii Mătrăgună. Ajuns în poartă, se întoarse şi-mi strigă:

— Dacă te răzgândeşti, vino la berăria Giuvelca. Ne afli acolo. Ne ducem să ne răcorim.

Pe Valentina o găsii în ulicioară. Câteva lăzi cu gunoaie zăceau în lumina orbitoare a zilei. Fata voinică se lipi de mine şi-mi şopti:

— Măi, ce bine-mi pare! Măi băiete măi! Mi-a plăcut că te-ai stăpânit când urla şi te înjura Turtulă. Măi băiete măi! Tu trebuie să fi trecut prin multe. Te-ai călit.

— M-am călit, dar nu îndeajuns.

— Măi băiete măi! Mi-a plăcut cum ai scris şi cum l-ai băgat în cofă pe Turtulă! Profesorul nu e prost. Dar să ştii de la mine că nici prea deştept nu este. Şi-i place să pisălogească oamenii… Îi place să se ştie că e om cinstit şi că-n război s-a purtat ca un erou.

— Acum, zisei, acum, că războiul a trecut, le place şi altora să treacă drept eroi, eroi care nici măcar n-au văzut frontul…

— Mai ales acelora, spuse Valentina, mai ales acelora… Câte văd eu!… Câte aud eu!…

Plecarăm spre gară. Grăii:

— Se pare însă că Turtulă e cinstit, că într-adevăr s-a purtat bine cu soldaţii pe front.

— De cinstit, o fi cinstit, nu zic nu. Însă cui îi trebuie cinstea lui? Cinstea, în vremea noastră, n-are nicio căutare. Banii da. Cu banii e altceva.

La auzul cuvântului bani, mă posomorâi. Mă şi înrăii. Mă posomorâi şi mă înrăii fără să vreau. Şi tot fără să vreau mă auzii spunând:

— Îţi plac banii? Tu… Tu ai putea să-i câştigi uşor…

Valentina se opri. Mă oprii şi eu. Se uită la mine cu supărare.

— Ştiu la ce te-ai gândit când ai spus ce-ai spus. Află, măi băiete, că mie banii nu-mi plac, însă ar fi bine dacă nu mi-ar lipsi. N-aş mai munci ce muncesc şi unde muncesc. Crezi că-mi face plăcere să duc apă caldă şi prosoape curate la odăi, atunci când fetele primesc clienţii? E o treabă destul de scârboasă. Dacă aş avea ceva bani, aş trăi altfel, omeneşte, şi aş învăţa mai uşor carte.

Îmi păru rău că-i amintisem de bani în chipul stupid în care-i amintisem. Valentinei, supărarea, câtă îi pricinuisem, îi trecu. Îşi reluă mersul. Îmi reluai şi eu mersul alături de ea. O întrebai:

— Te-ai supărat? Te rog să mă ierţi.

— M-ai supărat. Însă, la urma urmelor, ai dreptul să mă întrebi orice. Mă cunoşti prea puţin. Pot spune chiar că nu mă cunoşti de loc. Şi ce pretenţii pot să am eu de la un om care nu mă cunoaşte de loc?

— N-am să te mai întreb nimic.

Tăcui. Tăcu şi Valentina. Se gândi. Spuse:

— Într-un fel, tu ai dreptate. Ai chiar mare dreptate. Dacă aş vrea, aş putea să câştig bani şi fără să muncesc. Acolo… doamna Harnik are destui clienţi care umblă după prospături. Şi eu… eu aş fi o prospătură. Aş putea să câştig mulţi bani fără să muncesc. Dar nu vreau. Mi-ar fi scârbă şi de trupul, şi de sufletul meu.

— Celorlalte fete de… de acolo… le e scârbă?

— Unora da. Altora nu. Cu timpul se obişnuiesc cu meseria. Nu mai simt nimic. Nu mai gândesc nimic. Trăiesc ca nişte vite. Ca nişte vite care au grai omenesc şi trup omenesc.

Nu găsii nimic de spus. Ca să nu tac, o îngânai:

— Ca nişte vite…

Valentina nu luă în seamă ce rostisem. Adăugă:

— Măi băiete măi! Noi, ăştia săracii, avem un singur lucru de făcut: să ne punem cu burta pe carte. Să învăţăm carte şi să ne purtăm cinstit. Să ne păzim viaţa şi să ne păzim şi cinstea. Altfel… Altfel, ori ne stricăm şi ne înjosim şi noi, ori murim pe rogojină, slugărind pe la uşile altora.

Multe îmi umblau prin cap şi aş fi vrut să i le spun pe toate. Socotii însă că nu e potrivit. Abia ne cunoscusem. Mă mulţumii să-mi rumeg singur gândurile. Valentina spuse pripit:

— Eu. Una, mai curând m-aş spânzura decât să trăiesc fără cinste.

Poate spunea ceea ce credea. Poate nu era decât o fanfaroană ambiţioasă, care se lăuda. Văzusem eu destui oameni care, cu cât erau mai necinstiţi şi mai stricaţi, cu atât vorbeau mai cu înflăcărare despre cinste şi despre curăţenie. Dar de ce eram atât de bănuitor, atât de rău cu Valentina? Eram. Şi gata! Însă pentru ce n-aş fi fost bănuitor şi pentru ce aş fi fost bun? Oamenii! Oamenii mă învăţaseră să fiu totdeauna prudent şi să suflu — dacă voiam să nu mă ard — nu numai în ciorba fierbinte, ci şi în iaurt… Târgoveţii cu care ne întâlnirăm şi vânătorii neciopliţi care în aşteptarea muşteriilor, trândăveau în pragurile prăvăliilor şi ale dughenilor ne priveau şi făceau har. Unora le stârni râsul mersul meu şchiop, şoldiu. Altora le aţâţa pofta de culcat făptura cărnoasă, proaspătă, frumos croită şi plăcută a Valentinei. Eu… Eu eram neobişnuit de mândru că merg în văzul lumii alături de o fetişcană atât de arătoasă, atât de zdravănă şi atât de ademenitoare ca slujnica doamnei Harnik.

— Valentina s-a dus la şcoală, spuse o secătură din pragul stămbăriei. “Vindem cu cotul”, Valentina s-a dus la şcoală…

— Te pomeneşti c-o fi vrând să ajungă profesoară, îi răspunse altul. Profesoară de…

S-ar fi cuvenit, poate, să ne punem mintea cu ei, să ne oprim, să le întoarcem vorbele, să le cerem socoteală şi să-i facem cu ou şi cu oţet. Ne ziserăm însă că e mai potrivit să

ne purtăm ca şi cum n-am fi priceput că e vorba de noi şi să ne vedem de drum. Cu puţin mai înainte, îi făgăduisem Valentinei că n-am s-o mai întreb nimic. Mă prefăcui că mi-am uitat făgăduiala. O întrebai:

— Valentino, ia spune-mi — bineînţeles, dacă vrei să-mi spui —, de ce ai intrat tu slugă tocmai la doamna Aspazia Harnik? Cum de-al făcut tu acest pas?

— Acum doi ani, când am venit aici de la Merigoala, n-am găsit nicăieri de lucru. După o săptămână de căutare, n-am avut încotro. Am intrat şi eu unde am fost primită. Nu numai doamna Harnik, dar şi alţii şi-au închipuit că o să mă stric repede şi-o să devin şi eu ce-au devenit celelalte… fete. I-am lăsat să-şi închipuie ce vor şi să vorbească ce le place. M-am ţinut tare. Şi-o să mă ţin şi mai departe. Pentru că, măi băiete măi, pe mine nu mă îmbie deşueberea pe care o văd acolo. Dimpotrivă. Tot ce văd acolo mă întăreşte şi mă-mpiedică să nu lunec. Şi, poţi să mă crezi, n-am să lunec. Am să învăţ carte. Am să învăţ. De altfel, învăţătura nici nu mi se pare grea.

Mă apucă de braţ. Mă strânse lângă ea. Îmi surâse.

— Ar fi bine să înveţi şi tu. Şi orice s-ar întâmpla, să ai grijă să nu te dai bătut. Poate într-o zi… Poate într-o zi lumea va fi a noastră. Întreagă. Cu toate frumuseţile şi cu toate bucuriile ei

N-o iscodii pe Valentina pe ce-şi întemeiază ea nădejdile de mai bine. Mă mulţumii să-i dau un răspuns călduţ:

— Am să-mi dau toată osteneala, Valentino.

Mi se păru, împotriva trupului ei mare şi sănătos şi a vârstei pe care o avea, naivă şi copilăroasă. Îmi supsei buzele amare şi nu cutezai să-i spun nimic din ceea ce îmi rodea şi-mi otrăvea inima. O simţeam lângă mine zdravănă, pietroasă, veselă, plină de nădejdi. Uneori şi eu eram vesel şi plin de nădejdi, însă acum mă simţeam ca un butoi gol şi dogit şi îmi lipsea până şi gustul vieţii. Văzduhul fierbinte mă scălda în sudoare. Soarele, cu ciocanele lui de foc, mă izbea drept în creştet. Curţile şi gangurile, prăvăliile

arătoase şi dughenile netrebnice pe lângă care treceam revărsau asupra noastră o duhoare mucedă.

Tot vorbind, timpul se topi şi ajunserăm în apropierea gării. Soarele de amiază, ca o uriaşă căldare de aur, vărsa flăcări asupra oraşului. Vărsa flăcări neîndurătoare şi asupra noastră. Căldura deveni de neîndurat. Atât eu cât şi Valentina eram scăldaţi în sudoare. La colţul unei ulicioare, fata se opri.

— Acolo, în dreptul felinarului, e casa în care trăiesc şi muncesc eu, faimoasa casă a doamnei Aspazia Harnik. Ne revedem mâine dimineaţă la şcoală. Ţine minte că vom fi examinaţi la geografie. Mai uite-te prin carte, ca să fii în stare să răspunzi cum trebuie la întrebări.

Acum, când scriu aceste pagini; mi se pare că nimic din toate câte mi se mai întâmplară în zilele următoare n-ar mai fi vrednic de povestit. Se cade totuşi să amintesc măcar în treacăt că examenele pentru care venisem în jalnicul oraş, care încă din vechime purta numele de Ruşii-de-Vede, erau destul de uşoare şi le luai fără vreo osteneală deosebită. Cam peste două săptămâni de la sosirea mea în târg, mă pomenii trecut în clasa a doua de liceu. Între timp, ciocnirea dintre mine şi profesorul Turtulă, străbătând dincolo de pereţii clasei în care avusese loc, se schimbase din ţânţar în armăsar şi-mi făurise o mică faimă, care nu-mi prinse de loc bine. Târgoveţii mă priveau cu şi mai multă băgare de seamă când mă vedeau şi râdeau şi mai cu poftă de bietul meu trup.

Casa cu ogradă mare a familiei Arăpaş se linişti. În chip cu totul neaşteptat şi ca prin minune, Despa se cuminţi. Se purtă faţă de toţi ai familiei, faţă de vecini şi chiar faţă de mine ca o fetiţă harnică şi ascultătoare. În fiecare zi îi dădui lecţii. Mă ascultă. Râvna pedagogică îmi crescu, o pusei să scrie, să înveţe, să memoreze. Toţi se mirară. Îi auzii spunând:

— Despa învaţă…

— S-a potolit Despa…

— Despei i-au venit minţile la cap…

— La toamnă, Despa o să se ducă la liceu şi-o să fie o şcolăriţă model.

— Bucuria noastră!

Negricioasa ascultă laudele tăcută, cu ochii în jos, smerită ca o călugăriţă. Mulţumirea se lipi de toţi ai casei, nu însă şi de mine. Nu ştiu cum se făcu, dar îmi intră un cui în inimă şi căzui în cea mai neagră îngrijorare. Îmi dădui seama fără niciun pic de îndoială că Despa se preface, pune ceva la cale, cloceşte cine ştie ce năzdrăvănie. Mersei până acolo încât ajunsei să-mi fie frică de ea şi mă apucai s-o pândesc. Despa mă simţi, însă se ţinu tare, obrazul îi rămase neclintit şi nu-şi dezgoli gândurile. Ciungul mă găsi citind şi mă întrebă:

— Şi acum, vericule, după ce ţi-ai luat examenele, încotro plănuieşti s-o ştergi?

— Am să mă duc la noi acasă, la Omida, până în septembrie, când începe şcoala. Atunci am să mă întorc aici şi-am să urmez clasa a doua la curs, iar la vara viitoare am să dau clasa a treia. Mai urmez pe a patra la curs, şi gata.

— Şi la toamnă, când ai să revii în oraş, unde ai să locuieşti?

— Târgul e mare. O să-mi caut o gazdă.

— Şi din ce-o să trăieşti?

— Nădăjduiesc să găsesc câţiva elevi, să-i meditez.

— Am stat de vorbă cu mama. Ea îţi propune să fii băiat cu judecată şi să nu mai pleci la Omida, să rămâi la noi şi s-o meditezi mai departe pe Despa.

— Chiar după ce intră la liceu?

— Mai ales atunci o să aibe nevoie de meditator.

Rămăsei aşadar în gazdă la familia Arăpaş şi îmi dădui toată osteneala s-o pregătesc pe Despa pentru examenul de admitere la liceu. Timpul pe care îl mai avui îl folosii pentru mine. Citii. Învăţai. Scrisei. Seara, mă apucai, ca şi mai înainte, să bat străzile, să dau ocol casei în care Pandele Paleu o bătea pe Zoie şi să trec, din când în când, după

înnoptat, pe la durduliile surori Scutelnicu. Pentru întâia oară mi se întâmplă să nu mai observ cum se scurge timpul. Pe Valentina n-o uitai, însă nu o căutai. Nu simţii nevoia s-o văd şi să-i vorbesc. Ce-mi trebuie mie Valentina? Aveam, şi fără ea, destule cunoştinţe în oraş.

Acum Filipache, vesel că a trecut clasa, dormea cât era ziua de lungă. După căderea nopţii, se îmbrăca, se ferchezuia şi pleca în oraş să petreacă. De întors se întorcea în zori, băut şi istovit. Într-o zi, trezit de doamna Arăpaş pentru masa de prânz, căscă până îşi auzi fălcile trosnind şi îmi spuse:

— Înţelegi? Cu şcoala, vericule, o să meargă strună. În doi ani, cu ajutorul lui Dumnezeu şi al prietenului meu Lăpturel, secretarul lui nenea Stănică Paleacu, luam la mână câte o patalama de patru clase. Pe urmă… Pe urmă viaţă să avem, să tot petrecem şi să ne-o tot trăim. Ne ducem la ţară şi ne facem învăţători. Leafa — leafă. Băuturica — băuturică. Muierile — muieri. Când ni se urăşte mai venim şi mai dăm câte-o raită pe la oraş.

De când nu mai auzisem de Lăpturel!… De aproape patru ani!… Atunci, înainte de război, îl cunoscusem. Spărgător de capete pe la baluri de mahala. Cuţitar de cafenea şi măsluitor de cărţi Papugiu faimos. Haimana. Ştia să se vâre sub pielea omului… Ciungul îmi aştepta răspunsul. Zisei:

— Bine. Pricep. Ne vom pricopsi fiecare cu câte patru clase în doi ani. Dar ce legătură are lepădătura de Lăpturel cu trecerea ta dintr-o clasă în alta?

— Păi cine crezi tu că m-a trecut pe mine clasa? Lăpturel, ţine-l-ar Dumnezeu! Cu influenţa lui. Cu puterea lui. I-a mai trecut clasa şi pe alţii.

— Tot nu-nţeleg.

— Măăă!… Dar tare mai eşti de cap! Lăpturel a întocmit o listă cu protejaţii lui, s-a dus la director şi i-a cerut să-i treacă.

— Şi vrei să-mi spui că directorul a ascultat rugămintea unuia ca Lăpturel?

— Mă, eşti nu numai tare de cap, dar eşti şi prost. Lăpturel nu l-a rugat pe director, i-a dat ordin.

— Dar Lăpturel...

— Vrei să-mi spui că Lăpturel nu e deocamdată decât un terchea-berchea.

— Da. Tocmai asta aveam de gând să-ţi spun.

— Află de la mine, vericule, că, de fapt, Lăpturel are mai multă putere chiar decât prefectul. Lăpturel e omul de casă al lui Stănică Paleacu.

— Şi ce dacă e omul de casă al lui Stănică Paleacu?

— Tontule!... Mâine-poimâine, nenea Stanică Paleacu, care acum e numai deputat, ajunge ministru, intră în guvern, şi atunci, aici la noi, la Ruşii-de-Vede, Lăpturel va tăia şi va spânzura. Va fi vai de mama aceluia pe care Lăpturel nu va avea ochi să-l vadă. Lăpturel nu uită nimic. E cel mai răzbunător om pe care-l cunosc.

— Va să zică aşa merg lucrurile pe-aici?

— Parcă numai pe-aici? În toată ţara, mă, în toată ţara. Ce? Tu nu trăieşti pe pământ? Tu nu-ţi dai seama ce şi cum se trăieşte pe lume?

Îmi plăcu să-l las pe ciung să se creadă mai ştiutor decât mine. Zisei:

— Dar ia spune-mi, Filipache, de ce a intervenit Lăpturel la director? Din bunătate?

— Bunătatea!... La ce i-ar folosi lui Lăpturel să fie bun cu oamenii? Puşlamaua a luat şperţ. Ia şperţuri. Nu trăieşte decât din şperţuri şi din matrapazlâcuri.

— Şi i-ai dat şi tu şperţ?

— Până aici n-a mers el cu neobrăzarea. Pentru mine a intervenit din prietenie. Bem uneori împreună. Alteori chefuim împreună în Ţigănie.

— Pe punga ta, sau pe a lui?

— Lăpturel nu bea decât atunci când are prilej să bea pe punga altuia.

XII

TRĂII ÎN CASA FAMILIEI ARĂPAŞ — şi nu trăii de loc rău — aproape tot timpul. Cu Filipache nu mă ciocnii, iar cu ceilalţi fraţi Arăpaş, care erau prinşi de treburi, aproape că nu mă văzui. Cât despre Despa… Cu Despa mă înţelesei de minune. Totuşi, după o oarecare trecere de vreme, mi se acri şi de casă, şi de ograda Arăpaşilor. Atunci îmi luai picioarele la spinare şi colindai ca un năuc oraşul. Uneori mă abătui şi pe la surorile Scutelnicu. Alteori le ocolii cu tot dinadinsul. Când şi oraşul îmi căzu urât şi-mi căzură urât şi arţăgoşii lui locuitori, rătăcii îndelung pe câmpurile nemărginite din jur ori mă pierdui visând prin desişurile pădurii de dincolo de râu. Aci, după vechiul meu obicei, privii atent aricii şi codobaturile, veveriţele şi bursucii. Aş fi privit de aproape şi iepurii, dacă iepurii n-ar fi fugit de mine. Aş fi privit de aproape şi urşii, dacă în pădure ar fi trăit urşi. Vulpi trăiesc în pădure, dar vulpile se feresc de om, pentru că ştiu că oamenilor le trebuie blănurile lor şi stufoasele lor cozi.

La sfârşitul lui august, în lunca îngustă şi nisipoasă dintre calea ferată şi râu începură să se audă din zori şi până seara târziu bocănituri. Se înălţară, văzând cu ochii, barăci lângă barăci. Năpădiră din toate părţile căruţe mari, cu coviltire, încărcate cu mărfuri. Negustorii deschiseră dugheni. Mărfurile erau proaste, însă se vindeau la preţ mic şi aveau căutare. O dată cu negustorii, cu căruţele şi cu băieţii lor de prăvălie, se arătară prin oraş şi prin preajma lui tot soiul de haimanale: covrigari şi alviţari, plăcintari şi bragagii, hoţi de buzunare şi măsluitori de cărţi.

— Bâlciul!… începe bâlciul de Sântă-Măria mică…

— Ruşani, feriţi-vă buzunarele…

Într-o seară poposiră în bâlci şi două circuri. Panorame. Bărci. Căluşei. Se deschiseră cârciumi şi restaurante,

bodegi şi chiar cafenele. Văzduhul se umplu de miros de pâine caldă şi de mititei ardeiaţi, fripţi la repezeală pe cărbuni. Şi se umplu curând văzduhul şi de mirosuri greţoase. Auzirăm cobze scâncind. Auzirăm viori suspinând. La circuri cântară fanfare.

— Veniţi!… Intraţi!… Ce vedeţi afară zugrăvit pe pânză, înăuntru e viu şi natural.

— Veniţi!… Intraţi!…

Năvăliră, ca aduşi de vânt, schilozii, milogii, cerşetorii.

Pe la cârciumi, mahalagiii se îmbătară şi se certară. Câţiva se înjunghiară. Pe malurile râului, printre râpe şi prin stuhărişuri, pe sub tufani şi pe marginile şanţurilor acoperite cu iarbă aspră şi ţepoasă de lângă calea ferată, multe fetişcane cunoscută întâia dragoste şi tot pentru întâia oară cunoscură dezamăgirea. Călăreaţa Rozi de la “Circul Imperial” — o fată înaltă, ciolănoasă, zâmbată — pricopsi cu boli urâte o sumedenie de băieţandri care-şi pierduseră capul după ea. Ţiganii din Dideşti, fericiţi că, în sfârşit, au de lucru, sparseră câteva prăvălii şi furară, chiar de sub nasurile negustorilor, mărfuri.

După o săptămână se isprăvi şi cu bâlciul. Locul dintre calea ferată şi râu rămase plin de gropi şi de gunoaie. Iar târgul nostru mai vorbi ce mai vorbi despre întâmplările care avuseseră loc, şi intră într-ale lui. Mă înscrisei să urmez clasa a doua la curs. Se înscrise şi Filipache. Se înscrise şi Valentina Bulgun. O dată cu începutul lui octombrie şcoala noastră îşi deschise larg porţile. Liceul era mixt. Fetele — şi încă ce fete! — învăţau laolaltă cu noi.

În primele zile mi se păru ciudat să stau atent, tăcut şi aproape nemişcat în bancă atâtea ore în şir, să mă tem de profesori şi de profesoare, să fiu strigat pe nume, scos la lecţie, lăudat dulceag sau certat aspru în faţa atâtora. Mă obişnuisem altădată cu multe. Mă obişnuii acum şi cu şcoala. Înţelegătoare, direcţia nu ne obliga să purtăm uniforme. Veneam la şcoală îmbrăcaţi cu ce aveam, însă trebuia să purtăm pe mâneca dreaptă a hainei, ca

puşcăriaşii, un număr. Fetele erau obligate să vină la şcoală în şorţuri negre, ceea ce le da un aer de călugăriţe. Valentina
Bulgun se prezentă în fiecare dimineaţă la şcoală, însă acum nu mai arăta bine la faţă. Era mereu ostenită şi cu ochii roşii de nesomn. Cu toate acestea, nimeni n-o prinse nici întârziind, nici căscând, nici cu mintea dusă în altă parte, nici măcar picotind. Dacă era cazul, schimbam câteva cuvinte, şi atât. Într-o zi o întrebai:

— Cum de izbuteşti să munceşti şi… acolo, să înveţi şi să mai vii şi la scoală?

— Acasă la noi, la Merigoala, munceam şi mai mult. Şi apoi, măi băiete măi, nu uita că sunt voinică şi sănătoasă ca o vacă. N-o să mă doboare slujba la doamna Harnik, şi cu atât mai puţin prăpădita asta de şcoală. Ţin negreşit să isprăvesc tot liceul în patru ani. Pe urmă, cu banii pe care o să-i mai pun la ciorap între timp, o să mă duc la Bucureşti şi-o să mă înscriu la universitate. Îmi place chimia. Măi băiete măi, nu mă las până nu-mi fac un rost în lume.

— Şi cu osteneala ce-o să faci?

— Osteneala? O să-mi treacă. Atunci când o să am timp de odihnă, o să mă odihnesc, şi osteneala o să-mi treacă.

La familia Arăpaş, unde toate mergeau cum nu se poate mai bine, aveam asigurată masa şi casa, însă acum eram băiat mare, ca să nu zic chiar flăcău. Îmi trebuiau şi ceva bani de buzunar. Profesorul Turtulă, care căpătase pentru mine o adevărată slăbiciune, mă chemă la el acasă, îmi dărui câteva cărţi şi o pereche de ghete vechi — ale mele se scâlciaseră şi se rupseseră — şi-mi propuse să meditez un elev din clasa întâi, pe care-l chema Antim Izvoraş.

Primii şi mulţumii. Noul meu elev, care avea să-mi dea mult de furcă, era un băieţandru sfios, lunatic, bolnăvicios, fiu unic al unui ţăran mai înstărit, din partea de miazănoapte a judeţului. Domnul Savu Săvian, şeful gării, care nu ştiu de unde auzise de mine, mă chemă şi el şi-mi aruncă în grijă doi nepoţi frumuşei, care, mofturoşi,

râzgâiaţi şi năzuroşi, se cam lăsau pe tânjală atunci când era vorba de învăţătură. Cum începusem să mă spurc la bani, mă bulguii la câştig şi nu mă dădui în lături. Cât despre Despa, mă ocupai de ea cu nesfârşită răbdare, dar, de la o vreme, ajunsei iarăşi să-mi blestem zilele. Fata gazdei, la puţin timp după ce se văzu şcolăriţă, îmbrăcată cu şorţ negru şi cu număr cusut pe braţ, redeveni sălbatică şi capricioasă. Încercă în toate chipurile, şi chiar izbuti, să-mi facă viaţa de neîndurat. Prins de cleştele atâtor şi atâtor ore de meditaţie, o îndurai totuşi şi nu luai seama că timpul trece. Dar timpul trecu. Se uită la mine cu ochii holbaţi, râse de tembelismul în care mă văzu şi-şi căută de rostul lui. Pădurea chinuită şi vrăjită de la marginea târgului se ofili şi îngălbeni. Câmpul învineţi şi se goli. Toamna de aur se zbârci, îmbătrâni, se înrăi, şi aruncă asupra oraşului lapoviţă, ceaţă şi negură. Târgul din şesul Deliormanului se mohorî peste noapte, se urâţi şi mai mult, se scâlcie şi se afundă în noroaie. Atunci jilăveala care pătrundea pretutindeni se năpusti asupra mea şi-mi înfăşură trupul firav şi şubred. În oase învie vechiu-mi reumatism şi se apucă să mă tortureze. În carne reapărură durerile. Îmi veni să-mi scuip sufletul. Îmi adunai voinţa şi răbdai totul fără să-mi întrerup alergătura prin oraş, meditaţiile şi şcoala, fără să oftez şi fără să mă vait. Însă pe faţa mea palidă şi strâmbă, oricât încercai să mă împotrivesc, mi se scrise tristeţea şi mi se zugrăvi suferinţa. O uitai cu totul pe Zoie, care, între timp, mai născuse o fetiţă şi pe care, în fiecare seară, şi acum, ca şi altădată, o snopea în bătăi mărunţelul şi părosul Pandele Paleu. Rareori, când din întâmplare îmi aduceam aminte de ea, îmi spuneam, ca să stârpesc în mine orice părere de rău, orice remuşcare, “fiecare cu soarta lui…”. Sufletul mi se uscă. Atât de tare mi se uscă sufletul, încât o uitai chiar pe Uruma din Sorg, pe Uruma cea de neuitat. Gălbuia şi plăpânda tătăroaică nu mi se mai arătă nici măcar în vis. Lucru de mirare la un băiat ca mine, le uitai şi pe croitorese, pe dulcile surori

Scutelnicu. Uitai totul sau aproape totul. Numai pe Despa n-o uitai. N-o uitai pentru că nu aveam cum s-o uit. Trăiam sub acelaşi acoperiş. Mâncam la aceeaşi masă. Eram obligat s-o ajut în fiecare zi să-şi pregătească lecţiile. Negricioasa parcă înnebunise. Se ţinea toată ziua scai de mine, mă sâcâia şi mă batjocorea, mă drăcuia şi mă ocăra, puţin lipsind să nu sară să-mi scoată ochii. Îi intrase în cap că ea n-a venit pe lume decât ca să-mi învenineze şi să-mi scurteze viaţa. Izbutise. În parte numai, însă izbutise. Ca să nu stârnesc prin înfăţişarea mea jalnică şi deprimată dispreţul sau — ceea ce mă umilea şi mai mult — mila oamenilor, îmi făurii cu multă grijă un surâs optimist, mi-l lipii pe gură şi nu mă despărţii de el nici în somn. Începui să mă asemui cu o paiaţă de circ surâzătoare profesional, dar nu mă sinchisii de acest fapt. Poate că şi alţii jucau acelaşi joc. Foştii mei stăpâni de la Ruşii-de-Vede se certau cu nevestele lor, se încăierau, însă îndată ce ieşeau din casă şi plecau spre prăvălii arborau chipuri vesele. Nu se cădea să-i vadă lumea nici abătuţi, nici trişti. Reuşeau. Cu puţină osteneală reuşii şi eu. Dintre toţi cei ce mă cunoşteau, numai Valentina Bulgun bănui că nu sunt în apele mele. Nu mă compătimi, nu încercă să mă scoată din starea în care mă aflam, însă din când în când îmi strângea mâna şi-mi şoptea:

— Odată şi-odată o să fie bine, măi băiete. O să fie grozav de bine.

Vorbele ei nu se lipeau de mine, nu mă încălzeau. Treceau pe alături şi se pierdeau în văzduhul nemărginit, cum se pierd toate vorbele omeneşti — şi cele bune, şi cele rele. Casa unchiului Tone o ocoleam într-adins, cu dibăcie, şi eram bucuros că în nenumăratele mele drumuri prin oraş nu-mi întâlneam rubedeniile. O dată îl întâlnisem totuşi pe nenea Ghincu Pavelescu, bărbatul ţaţei Alina, fata cea mai mare a unchiului Tone. Într-o seară pe când ieşeam de la şeful gării îl întâlnisem.

— N-ai mai venit de mult pe la noi, Darie.

— N-am avut vreme.

— Păcat! Ţaţă-ta Alina te aşteaptă. Ţi-a pregătit un maldăr de cărţi.

— Nu prea citesc. Acum nu prea mai citesc.

— Aş mai fi avut şi eu ceva de vorbit cu tine.

— O să trec într-o seară.

— Când?

— Nu ştiu. Însă o să trec cât de curând.

Cu Filipache Arăpaş, deşi la şcoală stam în aceeaşi bancă şi acasă dormeam în acelaşi pat, abia schimbam din când în când câteva cuvinte goale, iar dacă uneori se întâmpla să-mi pomenească de tot mai strânsa lui prietenie cu Lăpturel, mă apuca greaţa, îl rugam să tacă mâlc şi-i întorceam spatele.

În oraş şi prin împrejurimi, toamna se adâncea, se înrăia şi se ticăloşea tot mai mult şi mă aşteptam ca târgul în care vieţuiam şi care acum era necontenit năpădit de lapoviţă — să se înece şi mai tare în ceaţă, să se afunde şi mai greu în noroaie, să adoarmă şi, dacă s-ar putea, să cadă chiar în somnul de veci. Însă, tocmai atunci, se întâmplă ceva cu totul neprevăzut, care-l umplu de larmă, de mişcare, de spaimă…

Într-o zi aflai din ziarele din Bucureşti, care soseau în târg cu trenul de dimineaţă, că aproape în întreaga ţară agitaţiile politice se înteţiseră şi luau, de la un ceas la altul, aspecte îngrijorătoare pentru stăpânire. Se spunea deschis că monarhul a intrat în panică şi că guvernul se pregăteşte să treacă la represalii. Multe se spuneau. Poate prea multe. Intre altele, se vorbea şi de o grevă a tuturor muncitorilor din Bucureşti, care s-ar întinde în toată ţara şi ar deveni generală. “Guvernul va trece la represalii nemiloase. Poliţia şi armata au primit înalt ordin să facă uz de arme. Va curge sânge? Fără îndoială că da.” Mi se uscă gura şi mi se strânse inima. Văzusem represalii la noi la Omida şi pe întreaga vale a Călmăţuiului, la 1907. Văzusem represalii la Bucureşti, în timpul ocupaţiei germane. Mai văzusem

represalii tot la Bucureşti, la 13 decembrie, cu mai puţin de doi ani în urmă. Îmi păru rău că mă aflu la Ruşii-de-Vede. Aş fi vrut ca acum să fiu la Bucureşti, să văd totul, cât mai de aproape şi cât mai bine. Şi dacă s-ar fi putut... Dacă s-ar fi putut să dau şi eu o mână de ajutor...

Peste noapte fură lipite pe zidurile oraşului afişe care anunţau greva generală.

Îngheţă gara. Îngheţă poşta. Telefoanele amuţiră. Motoarele uzinei electrice tăcură, şi lumina nu se mai aprinse. Lucrătorilor de la Căile Ferate şi de la uzina electrică, ieşiţi în stradă cu steagurile lor roşii, li se alăturară calfele din uliţele cojocarilor, zăbunarilor şi tăbăcarilor, aducând şi ucenicii plăpânzi şi golaşi. Pe cele două străzi principale ale oraşului nostru şi în centru, unde sta neclintită în zloată statuia generalului Mantu, avură loc demonstraţii şi fluturară steaguri roşii. Fluturară în ploaie şi-n zloată pretutindeni steaguri roşii. Grupuri mărunte de muncitori, de calfe, de ucenici străbătură străzile şi uliţele. Ţinând ridicate sus, deasupra capetelor, steagurile, oamenii cântau, cu glasuri puternice:

Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii,
Voi, osândiţi la foame, sus...

Vechea chemare la luptă, pe care o cunoşteam de la Bucureşti încă din vremea ocupaţiei germano-austriece, îmi dezmorţi şi-mi încălzi inima. Aruncai toate necazurile şi toate tristeţile. Îmi părăsii fără nicio explicaţie elevii. O lăsai în plata Domnului chiar pe Despa. Închisei cărţile şi caietele în care tot mâzgăleam când versuri, când proză şi le aruncai într-o ladă. Mă fură şi pe mine, cum îi mai fură şi pe alţi băieţi, strada.

Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii,
Voi, osândiţi la foame, sus...

Boiernaşii din oraş, arendaşii şi funcţionarii de pe la bănci, negustorii şi negustoraşii se înfricoşară. Se înfricoşară şi autorităţile. Proprietarii rurali care locuiau în

oraş îşi amintiră de sângerosul an 1907, se adunară la club şi învinuiră guvernul de slăbiciune. Până la urmă, cerură să fie apăraţi de îndată de către armată. Primarul oraşului, Traian Gheţa, deputatul Stănică Paleacu şi senatorul Viadi Golţan, mare angrosist de cereale, se întoarseră în grabă cu automobilele de la Bucureşti. O dată cu ei, se întoarse şi îşi arătă mutra în oraş şi secătura de Lăpturel. Căile Ferate fură preluate de militari, şi în gară sosiră trenuri cu soldaţi. Dintr-o dată, târgul, prăbuşit sub ploaie şi zloată, dărăpănat şi afundat în noroaie până în gât, fu copleşit de armată. Poliţia căpătă curaj şi începu să se arate când ici, când colo.

Mă aflam pe Calea Dunării. Larga stradă era mult mai plină de lume decât de obicei. Vrusei să mă duc spre cofetăria lui Ferdinand Sinatra, să beau o cafea. În apropierea berăriei Giuvelca mă opri afişul mare, scris de mână, lipit pe fereastra dinspre stradă a Clubului muncitoresc:

Cetăţeni,
Astăzi, la orele 4
are loc aici
o mare întrunire.
Va vorbi tovarăşul
Anghel Socol
arătând motivele pentru care
s-a declarat greva generală.
Vor mai lua cuvântul
şi alţi tovarăşi.

Cu toate că mai era cel puţin un ceas până la ora anunţată pentru deschiderea întrunirii, mă grăbii şi intrai în curte. O găsii aproape plină de oameni. Mi se făcu ruşine. De mine însumi mi se făcu ruşine. De ce nu-i căutasem eu pe oamenii aceştia mai de mult? De ce nu-i cunoscusem? În oraşul acela, dărăpănat, îngropat până la genunchi în noroaie, oamenii pe care îi vedeam acolo alcătuiau o altă lume. Un grup de ucenici cu straie rupte şi feţe galbene începură să cânte cu glasuri subţiri:

Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii,
Voi, osândiţi la foame, sus...

Aproape toată ţara era plină de oropsiţi ai vieţii. Aproape toţi oamenii care munceau în ţară erau osândiţi la foame. De ce în curtea şi în sala aceasta veniseră acum atât de puţini?

Încercai să mă strecor în sală. Doi flăcăiandri care păzeau uşa mă opriră. Unul dintre ei mă întrebă:

— Unde lucrezi?

— La liceu. Sunt elev de liceu. Nu-mi vezi numărul de pe mână?

— Intră. Ne pare bine c-ai venit. Ar fi fost bine să-i mai fi adus şi pe alţii.

— N-am ştiut de întrunire, spusei. Treceam pe stradă, am citit afişul şi am venit.

Mă strecurai în sală. Era o sală afumată, cu tavanul coşcovit şi scund, îngustă. Abia îmi găsii un loc în picioare, lângă ferestre. Unii se înghesuiau ca şi mine, în picioare, alţii, care veniseră mai din vreme, apucaseră locuri pe bănci. În fund se afla o estradă. Pe estradă, o masă lungă acoperită cu pânză roşie şi câteva scaune. Oamenii înghesuiţi fumau, vorbeau între ei, citeau ziare vechi. Aerul era greu, închis, încins.

Timpul trecu greu, dar trecu. Sosi ora patru. Auzirăm strigăte din curte:

— Trăiască greva generală…

— Trăiască muncitorimea…

— Trăiască greva generală…

Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii,
Voi, osândiţi la foame, sus…

Oamenii din sală se ridicară în picioare, se descoperiră ca la biserică şi începură şi ei să cânte. Glasurile subţiri din curte se uniră cu glasurile viguroase, bărbăteşti ale mulţimii din sală.

Să fiarbă-n inimi răzvrătirea,
Să-nceapă al lumii vechi apus.
Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim,
Internaţionala prin noi s-o făurim.

Intrară în sală cinci bărbaţi. Fură întâmpinaţi cu aplauze. Se urcară pe estradă şi se aşezară pe scaune. Unul dintre ei anunţă:

— Tovarăşi,

Cunoaşteţi scopul întrunirii noastre de astăzi. Dau cuvântul tovarăşului Anghel Socol, care va vorbi… Care ne va vorbi despre cauzele care ne-au împins să declarăm greva generală şi care ne va arăta pentru ce greva noastră generală trebuie să biruie.

— Trăiască greva generală…

— Trăiască muncitorimea noastră…

— Trăiască tovarăşul Anghel Socol…

— Să vorbească tovarăşul Socol…

Hai la lupta cea mare,

— Jos călăii clasei muncitoare!

Internaţionala…

Lozincile izbucneau când dintr-o parte a sălii, când din alta, şi toate erau urmate de furtuni de aplauze.

De la masa acoperită cu pânză roşie, de pe estradă, se ridică un bărbat între două vârste, cu mustaţă subţire pe buză, cu ochi mari, negri şi cu sprâncene stufoase.

— Să vorbească tovarăşul Anghel Socol…

— Să trăiască tovarăşul Anghel Socol…

Omul ridică mâna dreaptă. Sala tăcu. Tăcu şi aşteptă. Omul de pe estradă vorbi:

— Tovarăşi,

Vă mulţumesc că astăzi aţi venit aici în număr atât de mare. Este adevărat că oraşul nostru nu este un centru industrial important. Şi tot atât de adevărat este că în oraşul nostru suntem cam puţini aceia care ne putem numi muncitori organizaţi. Totuşi, tovarăşi, suntem destui ca să ne aducem şi noi partea noastră de contribuţie la izbutirea

grevei generale. Căci greva noastră generală, care a început ieri, şi care, după ştirile primite, se desfăşoară cu succes în toată ţara, trebuie să izbândească.

— Tovarăşi,

Unii oameni de bună-credinţă, dar necunoscători ai problemelor noastre, şi chiar unii tovarăşi muncitori s-au întrebat şi se mai întreabă: de ce-au declarat muncitorii din toată ţara greva generală şi ce avem noi, clasa muncitoare, de câştigat din această grevă? Din izbutirea grevei avem multe de câştigat, dar despre aceasta voi vorbi ceva mai la urmă. Întrebarea este: putem noi să mai răbdăm şi să îndurăm mai departe silniciile la care suntem supuşi de oligarhie şi de uneltele ei reprezentate de guvernul generalului Averescu, care în 1907 a vărsat sângele a peste unsprezece mii de ţărani răzvrătiţi? Nu, tovarăşi, nu putem. Noi am cerut guvernului să ne respecte dreptul de asociaţie şi dreptul de a înfiinţa în întreprinderile în care lucrăm case muncitoreşti de cultură. Noi am cerut guvernului să retragă armata din fabrici, din uzine şi din ateliere. Vrem să lucrăm ca nişte oameni liberi, nu ca până acum, cu baionetele soldaţilor în coaste. Noi am cerut guvernului să avem dreptul la întruniri, drept câştigat de mult în alte ţări. Şi-am mai cerut guvernului să avem presa noastră liberă, să ne spunem cuvântul în mod deschis, fără teama cenzurii. Noi am cerut, de asemenea, guvernului să ne îmbunătăţească salariile pentru a putea şi noi să trăim şi să ne întreţinem familiile fără spectrul foamei, care ne pândeşte în permanenţă. Guvernul a respins dreptele noastre cereri şi ne-a răspuns că dacă vom trece la greva generală, vom fi…

— Jos guvernul criminal al lui Averescu…

Jos oligarhia…

— Jos!… Jos!..

Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim,
Internaţionala prin noi s-o făurim.

Omul de pe estradă ascultă în tăcere vechiul cântec de luptă. Ridică mâna. Adăugă:

— Guvernul ne-a amenințat cu împușcarea.

Din toate piepturile izbucniră strigăte de mânie şi de indignare:

— Jos guvernul criminal…

— Jos Averescu…

— Jos oligarhia..

În stradă răsunară împuşcături dese. În curte se auziră ţipete. Printre ţipete şi împuşcături, glasurile ascuţite ale corului ucenicilor se ridicară o clipă, ca o înaltă şi repede trecătoare flacără albastră, fâlfâitoare peste o comoară bogată, dar adânc îngropată.

Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii,
Voi, osândiţi la foame, sus…

Glasurile subţiri fură strivite şi reduse la tăcere, împuşcăturile continuară.

— De ce dai, mă?

— Dar de ce să nu dau? Trebuie să dau!

Uşile săriră din ţâţâni. Geamurile ferestrelor, izbite cu paturile puştilor şi cu mânerele pistoalelor, zuruiră şi căzură. Atât pe uşă cât şi pe ferestre, soldaţi duhnind a băutură şi poliţiştii năvăliră înăuntru şi începură să lovească în dreapta şi-n stânga.

— De ce dai, mă?

— Dar de ce să nu dau? Am ordin să dau, şi iaca dau…

Unii muncitori se apărară cu pumnii. Alţii cu scaunele, sau cu băncile pe care stătuseră până atunci. Încăierarea fu îngrozitoare.

— Pe Socol…

— Puneţi mâna pe Anghel Socol!…

Mă stârcisem într-un colţ. Înghesuit cum mă aflam, n-aveam cum să lovesc. Fui mulţumit că pot totuşi să mă feresc, să nu cad şi să fiu strivit în picioare. De încasat, încasai câteva lovituri în coaste şi câţiva pumni în burtă. “Ar

fi bine, îmi spusei, ar fi grozav de bine dacă m-aş alege numai cu atât.”

— Pe Socol!…

— Puneţi mâna pe Anghel Socol!…

— Băgaţi de seamă să nu-l scăpaţi tocmai pe Anghel Socol!…

— L-am şi scăpat, domnule comisar.

— Idioţilor!

— A plecat prin uşa din fund.

— Mulţi au scăpat prin uşa din fund.

— După ei!… Ce mai aşteptaţi? Alergaţi după ei şi să mi-i aduceţi vii sau morţi.

Poliţiştii escaladară estrada, găsiră uşa din fund a sălii şi dispărură. Câţiva poliţişti mai rămaseră în sală şi câtorva oameni care fuseseră loviţi mai grav le puseră, la ordinul comisarului, cătuşe. Pe noi, ceilalţi, soldaţii ne îmbrânciră afară, în curte, şi vrură să ne înconjoare şi să ne aresteze. Muncitorii se strânseră repede, făcură un grup, îi împinseră pe soldaţi, rupseră cordonul şi ieşiră în stradă. Câţiva fugiră. Cei mai mulţi însă se amestecară cu orăşenii care, atraşi de împuşcături şi de zgomotul busculadei se strânseseră aci. Mă strecurai şi eu printre târgoveţi, mă pierdui printre ei şi aşteptai plin de curiozitate să văd ce-o să se mai întâmple. Soldaţii rupseră afişul care mă atrăsese la întrunire şi sparseră şi geamurile dinspre stradă ale clubului. Arestaţii fură scoşi şi mânaţi spre primărie de soldaţii care, la îndemnul unui ofiţeraş care-i comanda, îi tot împungeau cu ţevile puştilor între spete.

— Huo!… Ruşine!… Să vă fie ruşine! Huo!… Ce fel de soldaţi sunteţi voi?

Mai urmară câteva fluierături din mijlocul celor adunaţi în stradă. Se mai auziră câteva strigăte. Soldaţii care-i mânau din urmă pe arestaţi se depărtară şi, intrând în parcul primăriei, nu se mai văzură. În faţa clubului rămaseră să facă de pază câţiva vardişti, în timp ce, în club,

alţi câţiva îl ajutau pe comisarul Chirnoagă să facă percheziţie.

Vardiştii aduseră pe trotuar mese şi scaune sfărâmate, câteva portrete înrămate şi o sumedenie de cărţi şi de broşuri.

— Ce facem cu vechiturile astea, domnule comisar?

— Îngrămădiţi-le în mijlocul străzii.

— Dar… se… se întrerupe circulaţia.

— Şi ce dacă?

Vardiştii grămădiră scaunele şi mesele rupte în mijlocul străzii, aruncară peste de portretele înrămate, şi deasupra aruncară şi tipăriturile, după ce avură grijă să le rupă una câte una, ca să ardă mai uşor.

— Gata?

— Gata, domnule comisar.

Daţi-le foc şi isprăviţi o dată cu ele.

Un vardist aprinse focul. Se înălţă fum. Se înălţară şi flăcări. Cărţile, aşa rupte cum erau, ardeau totuşi greu.

— Uite-aşa!… Uite-aşa o să-i ardem şi pe bolşevicii noştri, dacă n-o să le vină mintea la cap şi n-or să se astâmpere.

— Să-i ardem, domnule comisar Chirnoagă, de ce să nu-i ardem, dacă aşa sună ordinul?!

— Huo!... Ruşine!… Să vă fie ruşine!… Huo!…

Mulţi strigară. Din ce în ce strigară mai mulţi. Îmi alăturai şi eu glasul:

— Huo!… Ruşine!… Să vă fie ruşine!… Huo!…

Careva aruncă o piatră. După aceea mulţi se aplecară, căutară pietre şi aruncară cu ele în poliţişti. Unii aruncară chiar în comisarul Chirnoagă. Viteazul intră în club şi se adăposti după perete. Scoase fluierul din buzunar şi fluieră lung şi jalnic. Vardiştii sloboziră câteva focuri în aer. Acum erau puţini şi le lipsi curajul să tragă în carne vie. Focurile pistoalelor, strigătele oamenilor atraseră atenţia unor patrule care străbăteau uliţele din apropiere.

— Soldaţii!… Vin soldaţii!…

Într-adevăr, dinspre statuia generalului Mantu veneau în pas alergător şi, cu puştile în cumpănire un grup de peste douăzeci de soldaţi. Oamenii părăsiră strada. Unii alergară şi se adăpostiră prin curţile apropiate, alţii o luară la sănătoasa şi în curând se risipiră şi-şi pierdură urma prin oraşul vechi, dărăpănat, afundat, până la genunchi în noroiul şi în bălţile adormite şi stătute ale toamnei.

Din ziua aceea, soldaţii începură să patruleze prin oraş. Erau soldaţi mărunţi, sfrijiţi şi piperniciţi şi aveau toţi, sau aproape toţi, trupuri scheletice şi chipuri pământii. Miroseau crâncen a băutură, şi ochii le luceau sub sprâncene, de parcă ar fi fost ochi de lupi, nu de oameni. Purtau capele bleojdite, mantale vechi, slinoase şi chiar peticite şi bocanci rupţi. Îndobitociţi de mizeria cazărmilor şi de rachiul care li se dădea fără măsură, ascultau orbeşte de ofiţeri. În chiar ziua în care veniseră, ocupaseră cu focuri de armă atelierul gării şi mica uzină electrică din apropierea birtului economic al unchiului Tone. După aceea haite înarmate, pornite pe harţă şi jaf, împânziră oraşul din centru până la mahala. La colţuri fură aşezate străji. Pe ziduri se lipiră afişe, în care se arăta că nimeni nu mai poate să intre ori să iasă din oraş fără o aprobare specială de la comandantul militar. Peste ferestrele prăvăliilor şi ale dughenilor căzură obloanele. Se închise, spre bucuria multora, şi liceul nostru. Rămaseră să primească muşterii numai cârciumile, berăriile, cafenelele, restaurantele şi birturile economice. Preoţii deschiseră bisericile ca în zilele marilor sărbători creştine şi porunciră paracliserilor să tragă clopotele. Chemară lumea şi-o îndemnară de pe amvoane să se roage lui Dumnezeu pentru “rege şi ţară” şi să nu se amestece cu greviştii, care, “lăsându-se stăpâniţi de diavoli, s-au ridicat împotriva stăpânirii şi a capului încoronat al statului”. Preoţii, îmbrăcaţi în odăjdii, cu mari cruci de aur sau de argint prinse la gât, spuseră fără să se ruşineze că toţi cei ce vor lua şi de acum înainte parte la grevă şi vor continua să se împotrivească stăpânirii vor fi

înscrişi în catastifele bisericilor, iar după moarte nu vor fi înmormântaţi în cimitire alături de strămunii lor, ci la margine, în maidanele pline de buruieni, unde se îngroapă de obicei câinii.

— Blestemat să fie, el şi tot neamul lui până-ntr-a noua spiţă, cine nu ascultă glasul bisericii lui Dumnezeu.

— Blestemat să fie cine…

Mai mult de o săptămână, răsunară împuşcături când într-o parte a oraşului, când în alta. O dată lătrară şi mitralierele, ca nişte căţele. Toţi orăşenii pricepeau că larma avea un singur scop: să vâre spaima în oasele celor care se răzvrătiseră ori care nutreau gânduri de răzvrătire. Oamenii însă — şi cei care erau pentru grevă, şi cei care erau împotriva ei — abia ieşiseră dintr-un război lung, care pe prea puţini îi scutise de suferinţe şi nenorociri. Erau aşadar, aproape toţi, obişnuiţi să vadă soldaţi, să audă grăind chiar tunuri, nu numai pistoale, puşti şi mitraliere.

Umblând prin târg plin de neastâmpăr şi de mânie, şontorog şi biciuit de zloată, ca să văd cât mai multe din cele ce se întâmplau, auzii, şi nu numai de la unul, că greva a cuprins toată ţara, că nu circulă decât trenurile militare şi că la Bucureşti a fost vărsare de sânge. Mă gândii cu îngrijorare la prietenii şi cunoscuţii pe care îi lăsasem acolo şi mă temui pentru viaţa fiecăruia dintre ei. Îmi păru nespus de rău că printre oamenii aceia care fluturaseră steagurile roşii nu cunoşteam pe nimeni în afară de nenea Ghincu Pavelescu. Dar unde era acum nenea Ghincu Pavelescu? Îl căutai acasă. Tanti Alina ridică din umeri.

— Nu ştiu, Darie, nu ştiu. Nu l-am mai văzut de când a venit armata în oraş. Dar tu, dacă voiai să-l vezi pe Ghincu, de ce n-ai trecut pe la noi mai înainte de a începe greva? Te-a aşteptat. Câteva seri la rând te-a tot aşteptat.

— Să vezi, tanti Alina…

— Ceea ce era de văzut, am văzut, Darie. N-ai venit. N-ai venit, şi Ghincu te-a aşteptat. Voia să te roage… Ei! Dar acum de ce să-ţi mai spun eu ţie ce voia să-ţi spună Ghincu?

Nenea Ghincu mă aşteptase. Nu-i mai răspunsesem varămi Alina. Plecasem. Dar de ce nu mă dusesem eu pe la nenea Ghincu? Şi acum… Acum, după izbucnirea grevei, pentru ce mă mulţumisem numai să asist la întrunirea aceea, să huidui de câteva ori şi să arunc trei-patru pietre?

— *Te întrebi zadarnic, Darie.*

— De ce zadarnic?

— *Pentru că n-ai curaj să recunoşti adevărul.*

— Puteam oare să fac mai mult?

— *Dacă ai fi vrut, ai fi putut, Darie.*

— Poate am început să ţiu prea mult la pielea mea.

— *Lucrurile mari nu le fac cei ce ţin în primul rând la pielea lor, Darie. Bagă-ţi bine în cap ce-ţi spun acum.*

— Bine. Am înţeles. Dar greva aceasta cum va fi ea câştigată? Greviştii n-au arme, iar armata are arme. Greviştii vor fi înfrânţi.

— *Vor fi înfrânţi, Darie. Acum poate că vor fi înfrânţi. Dar greva aceasta va deschide o cale care într-o zi va duce la biruinţă.*

— Şi ce folos voi avea eu dacă în ziua aceea a biruinţei nu voi mai trăi?

— *Tu! Mereu tu! Cu viaţa ta! Cu foloasele tale! Nu pricepi nimic, Darie…*

— Ba… Ba mi se pare că pricep.

— *Ţi se pare numai.*

— Totuşi, eu nu-mi pierd speranţa.

— *S-ar putea ca, într-o zi, să pricepi cu adevărat.*

Obrazul îmi ardea. Mi se părea că, într-adevăr, în zilele acelea aş fi fost în stare să fac mai mult decât făcusem.

Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim,

Mă liniştii singur, spunându-mi:

— Vor mai fi şi alte lupte… Şi atunci…

La puţin timp după începutul grevei, în târgul de pe Vedea se înteţiră împuşcăturile. Poliţia trecu la noi şi noi arestări. La fel trebuia să se petreacă lucrurile şi în

celelalte oraşe ale ţării, cu atât mai vârtos la Bucureşti. Mă închisei în casă. Şi ca să-mi omor timpul, îmi pierdui zilele şi nopţile scriind zeci şi sute de pagini. Scrisei, fără nicio tragere de inimă şi fără niciun talent, versuri lirice, leşinate şi neroade, şi le scrisei, ba chiar le cizelai, numai ca să nu-mi fugă mintea la ceea ce se petrecea în ţară. Din când în când, şi doar la stăruinţele doamnei Arăpaş, mă mai ţinui şi de capul Despei, să înveţe, să-şi scrie lecţiile şi — culmea! — o povăţui să nu se teamă de împuşcături.

— Gălbejitule, mi-e frică. Nu mai pot de frică, Gălbejitule!

— De ce ţi-e frică?

— Mi-e frică de moarte, Gălbejitule.

— Nu te omoară nimeni, Despa. N-are nimeni nimic cu tine.

— Dar ţie… Ţie, Gălbejitule, nu ţi-e frică?

Îmi săltai fruntea şi-i spusei în glumă:

— Nu, Despa, mie nu mi-e frică. Mie nu mi-e frică de nimeni şi de nimic…

— Nici de moarte?

— Mai ales de moarte nu mi-e frică.

— Asta s-o creadă surorile Scutelnicu, Gălbejitule. Eu, una, n-o cred.

Ciungul se aciuă pe undeva pe la nişte muieri şi nu mai trecu pe acasă. Ceilalţi fraţi Arăpaş se închiseseră în odaie, încălziseră soba şi se puseseră pe mâncare şi pe băutură. Găsii în mine puterea să-i întreb:

— De ce nu vă duceţi prin oraş? Nu sunteţi curioşi că vedeţi ce se întâmplă?

— Nu, îmi răspunse Gâţă. Nu suntem curioşi. Nu vrem să vedem nimic şi nu vrem s-auzim nimic. Pe noi nu ne interesează câtuşi de puţin ce se întâmplă în oraş.

— Mai bine spuneţi drept: vă temeţi de gloanţe. Vă temeţi să nu vă nimerească din întâmplare gloanţele soldaţilor.

Râseră de se prăpădiră. După ce râseră, îmi răspunse Andrucă:

— Măi băiatule, noi am făcut războiul, măi băiatule… Pe linia întâi, măi băiatule. Doi ani încheiaţi. De la început şi până la sfârşit. Şi nu s-a atins glonţul de noi. Am mers nu mai ştim de câte ori la atacul cu baioneta. Şi-am scăpat, toţi patru, teferi, cum ne vezi. Mă, ne-a păzit de moarte Dumnezeu şi Maica Domnului. Acum, de ce să ne amestecăm într-o treabă care nu e a noastră? N-avem nici în clin, nici în mânecă cu muncitorii de la Căile Ferate şi cu atât mai puţin cu ceilalţi. Noi, măi băiatule, aşteptăm să ne dea stăpânirea pământ, câte un lot de cinci-şase pogoane la fiecare. Ni s-a făgăduit pământ când ne aflam pe front. Mai aşteptăm. Trebuie să mi se dea ce mi s-a făgăduit.

Parcă intraseră dracii în Despa. Îmi da mereu târcoale:

— Gălbejitule, mi-e frică de moarte, Gălbejitule. Mor de frică, Gălbejitule.

— Şi ce vrei să-ţi fac ca să nu-ţi mai fie frică?

— Ia-mă lângă tine, Gălbejitule.

Mă făceam că nu pricep ce vrea. Schimbam vorba. Negricioasa, însă, nu se lăsa. Mă cicălea. Mă batjocorea. Mă îmbrâncea. Mă întărâtă. Mă ispitea. Mă ademenea. Mă scârbi. În ciuda pe care o prinsei pe ea, mi se păru că se asemuie cu o broască lucioasă, mare şi neagră.

— Tu Gălbejitule, de ce nu mă săruţi?

— Pentru că nu vreau.

— Tu, Gălbejitule, dar de strâns, de ce nu mă strângi în braţe? Ţi se pare că sunt prea mică?

— Nu, nu pentru asta. Eşti destul de mare. Ţi-am mai spus. Ai putea să te şi măriţi.

— Atunci, pentru ce te sfieşti? Nu-ţi plac? Surorile Scutelnicu îţi plac mai mult?

— Dar ce ştii tu despre surorile Scutelnicu?

— Ştiu ce ştie toată lumea, ba chiar ceva mai mult.

— Te lauzi, Despa, zău că te lauzi. Ce-ai putea să ştii tu despre surorile Scutelnicu?

Afară — ploaie şi zloată; zloată şi ploaie. Se mai auzeau şi împuşcături. Pe ploaie, împuşcăturile sunt şi mai lugubre

decât de obicei. Mi se urî în casă. Îmi făcui obiceiul să colind, cât era ziua de lungă, oraşul, începând cu uliţele mărginaşe, până spre centru. Devenii numai ochi şi numai urechi. Simţeam de departe patrulele. Mă piteam pe după câte un colţ ori săream gardul în vreo curte. Aşteptam să treacă soldaţii şi abia după aceea o porneam iarăşi la drum, rămânând însă mereu cu ochii în patru. În aceste lungi şi obositoare hoinăreli, avui prilejul să văd multe şi să aud destule. Văzui oameni bătuţi şi văzui oameni cu capetele sparte. Văzui oameni cu mâinile legate la spate şi văzui oameni în lanţuri. Soldaţi ori poliţişti îi mânau pe arestaţi din urmă spre primărie. De la colegul meu de şcoală, Amedeu Purcel, al cărui frate mai mare era ajutor de primar, aflai că în palatul primăriei arestaţii erau bătuţi cu vine de bou şi cu frânghii ude şi după aceea aruncaţi printre şobolanii din beciurile vechi.

— Frate-meu spune că bine le face, că de ce au declarat grevă? Frate-meu mai zice că…

— Mai dă-l dracului pe frate-tău…

Pe Calea Dunării, în apropierea *Îngerului* fusei nevoit să părăsesc trotuarul pentru a ocoli cadavrul unui om care căzuse împuşcat cu puţin mai înainte şi fusese lăsat acolo, întins. Nimerii spre uzina electrică. Dădui peste alt mort. Şi pe când mă uitam la el, mă întâlnii nas în nas cu Zoie. Biata de ea! Avea obrazul umflat într-o parte şi negru-tăciune. Ochii îi erau osteniţi şi de un albastru şters.

— Tu… Tu… Ştii. Am născut… o fetiţă. A treia zi după ce ai venit tu la noi.

— Am auzit, Zoie, am auzit chiar de atunci. De la vară-mea Vastea am auzit. Am auzit şi m-am bucurat.

Minţeam. Auzisem. De la altcineva auzisem, nu de la vară-mea Vastea. Iar de bucurat nu mă bucurasem de loc. Ce-mi pasă mie că Zoie Paleu îi măi născuse lui Pandele Paleu încă o fetiţă? Putea să-i nască şi două. Putea să-i nască şi trei. Oricâte…

Zoie nu prinse de veste c-o mint. Spuse:

— Tu… de ce n-ai mai trecut pe la noi? Nu cumva, tu, te-ai speriat de Pandele?

— Nu, nu m-am speriat. Am vrut să trec. De câteva ori am vrut să trec, însă n-am avut vreme.

— Tu… Tu… Trebuie să ştii că Pandele totuşi e băiat bun. Tu… De ce n-ai mai trecut pe la noi?

— Nu ţi-am spus? N-am mai trecut pe la voi pentru că n-am avut timp.

— Tu… Nu se prinde, tu… Dacă ţi-ar fi fost dor de mine, găseai tu timp… Dar ţie nu ţi-a fost dor de mine. Niciun pic nu ţi-a fost dor de mine, tu…

Burta i se trăsese, îi scăzuse, însă obrazul îi rămăsese tot galben, tot plin de pete, tot strâmb, tot urât. Îmi veni chef s-o sâcâi:

— Cine te-a lovit? A? Spune-mi, cine te-a lovit?

— Cine? Parcă nu ştii! Pandele! Acum, de când cu greva, că nu-i mai merge prăvălia, c-a tras obloanele, stă toată ziulica închis în casă. Mănâncă şi se umflă. Bea, tu, bea şi se îmbată. Şi ca să-şi alunge necazul, mă bate de mă snopeşte.

Îi căzură privirile pe trupul udat de ploaie al mortului. Tremură. O trecură lacrimile.

— Tu… Aşa l-au împuşcat şi pe Sabu… De ce împuşcă oamenii oameni? De ce? Când o să se isprăvească o dată cu împuşcatul oamenilor? Tu… Dacă ştii, spune-mi… Pandele zice că Paleacu, Gheţa şi Colţan sunt hotărâţi să-i omoare pe toţi dacă nu se astâmpără… Tu, Darie, spune-mi şi mie, de ce-i omoară?

Nu apucai să-i răspund. Spre gară sunară şi răsunară împuşcături. Auzirăm împuşcături şi în cealaltă parte a târgului, spre grădina publică.

Zoie tresări şi se chirci. Şopti:

— Mi-e frică, tu! Mor de frică.

Tresării şi eu, însă nu mă chircii. Mă ţinui drept. Simţii însă că-mi piere sângele din obraz şi că pălesc, îmi păru rău. Nu mai eram cel de altădată. Mi se tociseră nervii? Îmi slăbise voinţa? Poate. La capătul străzii zărirăm o ceată

buimacă de soldaţi. Alergau, ca la atac, cu baionetele la arme. Ne despărţirăm. Zoie se adăposti într-un gang. Eu mă întorsei, fugii cu sufletul la gură vreo două sute de paşi şi-mi căutai scăparea în curtea îngustă şi lungă a unchiului Tone. De la o fereastra se zgâi la mine văru-meu Mişu. Crescuse. Devenise şi el flăcăiandru. Spre deosebire de mine, văru-meu purta pe buza de sus puf de mustaţă. Norocosul! Îşi împlinise visul! Ajunsese tâmplar de mobile de lux! După felul în care îşi dichisea mustaţa, îmi dădui seama câtă plăcere îi face să arate că nu mai e un băieţandru, ci bărbat în lege. Îmi făcu semn să intru în casă. Ba chiar îmi ieşi în întâmpinare în capul scării. Nu-mi surâse, cum avea obiceiul. Îmi şopti:

— Calcă încet. Doar în vârful picioarelor

— Pentru ce? Doarme vară-mea Nigrita?

— Nu. Nu doarme nimeni. Tata…

— Ce face unchiul Tone? Nu l-am văzut de mult.

— Nimic, ce să facă! Trage să moară!…

Vrusei să-i spun ceva ori să-l întreb ceva, dar nu găsii cuvintele potrivite. Vânătă şi tristă, cădea peste lume înserarea. Acum, aproape în tot oraşul răsunau împuşcături răzleţe. Văru-meu Mişu, neluând în seamă împuşcăturile, zise şoptit:

— Am fost la *Înger* să caut cele de cuviinţă pentru îngropăciune. Să nu ne prindă moartea tatei nepregătiţi. Am găsit lacăt la uşă. Va trebui să mă duc mâine dimineaţă la jupân Mielu Guşă acasă, să-l conving să vină cu mine la prăvălie. Noroc că Vastea a descoperit pe undeva prin casă câteva lumânări!

Intrarăm încetişor în casă — văru-meu Mişu înainte, eu după el. Birtul era închis. În bucătărie, vasele spălate se odihneau lucioase pe rafturi. Focul era stins. Obloanele — lăsate. Simţii cum se abate şi asupra mea suflarea morţii, şi dintr-o dată, toată ciuda pe care i-o păstrasem crâncenului meu unchi se stinse. Îl întrebai pe văru-meu;

— Aş putea să merg să-l văd şi eu pe unchiul Tone? L-am supărat de multe ori. Dacă într-adevăr trage să moară, aş vrea să-i cer iertare, să ne iertăm… Să ne iertăm după obicei, creştineşte.

— De ce nu? Se află aici şi bunica de la Cârlomanu. Din întâmplare! Venise după cumpărături. A trecut să ne vadă şi n-a mai avut cum să plece.

Tăcu un timp. Tăcui şi eu. Apoi văru-meu Mişu zâmbi şi zise:

— Închipuieşte-ţi, Darie, bunica de la Cârlomanu a venit pe jos, prin ploaie şi prin zloată. Peste treizeci de kilometri!…

— Şi de ce te miri? N-o cunoşti?

— O cunosc. Totuşi! Treizeci de kilometri? La vârsta ei! Pe jos, pe ploaie şi prin zloată! Treizeci de kilometri!…

— Ţine la drum, bunica. O să ne-ngroape pe toţi.

— Glumeşti, Darie. Chiar pe toţi n-apucă ea să ne-ngroape.

— Mai ştii? Minunile lui Dumnezeu sunt mari.

— Astea n-ar fi minunile, ci mai curând mâniile lui Dumnezeu.

Din liota de copii pe care îi născuse şi-i crescuse, trei îi mai rămăseseră bunicii în viaţă: mama, nenea Dumitrache, căruia ţaţa Anica îi umpluse casa de copii, şi unchiul Tone, adică cel mai vârstnic dintre băieţii ei, acest unchi Tone care acum, după spusele vărului Mişu, sta gata să moară. Mă păli, mohorâtă, mâhnirea… Dar… sucită făptură mai eram şi eu! Începu să-mi dea glas nesătula mea curiozitate. Mă întrebai dacă acum s-o fi trezit un pic de înduioşare în inima asprei bunici de la Cârlomanu. Vrusei să aflu dacă măcar acum şi-o fi adus ea aminte de anii tineri şi de ceasul în care, necoaptă încă, voinică şi frumoasă, căsătorită abia de un an cu bunicu-meu Delcea, şi-a privit pentru întâia oară copilul, primul ei copil.

Pe când ne îndreptam spre odaia în care zăcea unchi-meu, dădu peste noi vară-mea Nigrita. Ţinea în mână o

sticlă burticoasă plină cu ţuică. Ochii îi erau plânşi, osteniţi. N-avea chef de vorbă, dar şi ea, ca să nu tacă, zise:

— N-ai mai trecut de mult pe la noi. Darie…

— N-am vrut să-l supăr pe unchiul Tone.

— De acum înainte nici n-o să-l mai superi. Hai să-l vezi. Mai cunoaşte. O să-i pară bine.

Intrarăm încet, călcând în vârful picioarelor, fără să batem în uşă. Îmi izbi nările aerul gros, greu şi mirosul dulceag de sânge uscat amestecat cu miros de seu şi de tutun.

Unchiul Tone! Mai bine i-aş fi aşteptat moartea jos, în curte, lângă zid. Zăcea lungit în pat, cu ochii larg deschişi, îndreptaţi spre uşă, să vadă cine vine, să vadă cine iese. Ştiam mai demult că dacă omul care trage să moară se află într-o odaie, se uită spre uşă, până în clipa din urmă. Păstra în mâini, pe piept, o lumânare aprinsă. Flacăra luminării, mică şi galbenă, se clătina la fiecare suflare.

Unchiul Tone mă văzu şi, minune, nu se încruntă. Ba încă încercă să-mi zâmbească. Găsii că era cam târziu. Pentru că acum, când se afla pe ducă, nu mai aveam nevoie de zâmbetul lui. Ca să nu par păcătos, îi zâmbii şi eu, însă cu zâmbet trist. Vară-mea Vastea se aşează pe un scăunaş lângă unchiul Tone. Rămase aplecată asupra lui şi se osteni să-i ferească mâinile încă vii de picurii de ceară fierbinte ai lumânării. Pe un scaun mai năltişor şi ceva mai departe înţepenise apriga-mi bunică de la Cârlomanu. Îi căutai ochii, şi când îi găsii spusei:

— Sărut mâna, bunico.

Îşi feri ochii de ochii mei şi nu-mi răspunse. Nu mă învrednici nici măcar cu un semn din cap. Nu mă supărai pe ea. Vară-mea Nigrita răsuci un buton. Lampa cea mare atârnată de tavan nu se aprinse.

— A! Da!… spuse. Uzina! Nu merge uzina.

Aduse din bucătărie o lampă de gaz. O aprinse. O atârnă într-un cui, în perete. După aceea mai scăpără un chibrit şi începu să-şi pâlpâie lumina mică, deasupra patului în care

zăcea lungit unchiul Tone, o candelă veche, de argint. Unchiul Tone se zbătu. Înţeleserăm că văzuse moartea şi se bătea cu ea. Răsuflă greu. Moartea se mai îndură de el şi-l mai slăbi. Omul se mai linişti şi, cu glas slab, îi spuse varămi Nigrita:

— Ţuică… Ţuică bătrână, tare…

Varămea umplu paharul şi i-l întinse. Cum mâna unchiului Tone nu mai avea snagă şi tremura, varămea fu nevoită să i-l ducă la gură. Îi săltă capul.

— Buuun!… Buuun… Mai dă-mi unul, fată.

Îi mai dete varămea încă un pahar de ţuică. Tot plin. Îmi aruncai iarăşi ochii la cumplita-mi bunică. Timpul, care pe mine mă crescuse şi pe alţii îi veştejise, pe ea o cruţase. Bunicămea rămăsese tot aşa cum o ştiam şi-o prea ştiam. Dreaptă şi ţeapănă, pe scaun, arăta tot vânjoasă, tot ţanţoşă. Parcă n-ar fi împlinit, abia cu o toamnă în urmă, nouăzeci de ani! În urechile-i zdrenţuite mai purta încă doi galbeni de aur vechi, turcesc. Atât îi mai rămăsese din şiragul cel lung cu care se mândrise în tinereţe şi care-i zornăise multă vreme deasupra umerilor. Ochii îi erau tot mari, tot frumoşi, tot proaspeţi şi limpezi ca roua. De sub marama albă cu care îşi acoperise capul îi ieşea în dreptul fiecărei tâmple câte-o şuviţă de păr înspicat. Nu ştiu ce-o apucă. După o tăcere îndelungată, bunica se îndură să mă miluie cu o privire. Grăbindu-mă să nu scap rarul prilej, şoptii pentru a doua oară:

— Sărut mâna, bunico.

Spre mirarea tuturor celor ce se aflau acolo, îmi întinse mâna ei cu degete lungi, subţiri şi albe şi, aspră, îmi porunci*:*

— Sărut-o! Sărut-o, dacă te-ai spălat bine pe gură azi dimineaţă. Dacă nu, lasă-te păgubaş.

— M-am spălat, bunico, de trei ori m-am spălat.

Îi apucai mâna, o dusei la gură şi i-o sărutai. Şi pe când i-o sărutam, mă străbătu ca fulgerul un rece fior. Deşi de multă vreme eram lipsit de credinţă, mi se păru că sărut

mâna Maicii Domnului. Da. Mi se păru că bunica se asemuia cu o Maică a Domnului bătrână, cum nu fusese zugrăvită de niciun zugrav în nicio biserică şi pe nicio icoană, o Maică a Domnului cumplită, dar şi blândă şi nespus de dulce. Mă trase lângă ea. Cu dragoste mă trase. Mă înduioşai adânc şi-mi lipii capul de pieptul ei. L-a pieptul acela îi alăptase pe unchiul Tone, pe nenea Dumitrache, pe mama şi pe toţi ceilalţi copii ai ei care de mult nu mai erau în viaţă. Îi auzii inima bătând. Bunicii i se năzări cu suspin. Mă îmbrânci. Zise răstit:

— De ce te smiorcăi?

— Nu mă smiorcăi, bunico. Mă bucur că mi-ai îngăduit să-ţi sărut mâna.

— Am crezut că te smiorcăi. Nu sufăr oamenii care se smiorcăie. N-am ochi să-i văd.

Mă apropiai de patul unchiului Tone. Acum, omul care îşi aştepta sfârşitul era acoperit cu pătura până la bărbie. Obrazul lui, neras de câteva zile, era lipsit de sânge. Ochii împăienjeniţi îi ardeau şi i se topeau clipă de clipă. Mustaţa i se muiase şi i se lipise de obraz. Broboane mari de sudoare îi izvorau pe frunte şi pe chelie.

— Cum te simţi, unchiule?

— Bine… Cum nu se poate mai bine…

Îmi plăcu gluma. Îmi plăcu şi glasul care parcă n-ar mai fi fost al lui. Blând. Liniştit. Adăugă:

— Aş vrea să se simtă aşa toţi duşmanii mei.

Râsei şi-l întrebai:

— Dar ce, dumneata ai duşmani, unchiule?

— Nu e om pe lume fără duşmani, Darie.

Tăcu un timp. Pe urmă mai ceru un pahar cu ţuică bătrână. I se dădu. Îl bău. Şi după ce-l bău, îşi linse buzele plesnite de fierbinţeală. Spre mirarea noastră, unchiul Tone mai căpătă ceva puteri. Surâse de-a binelea. Iarăşi îmi vorbi:

— Nu te-am văzut de mult, nepoate. Tot în oraş?

— Tot. N-am mai trecut pe-aici, pentru că am avut multă treabă.

— Treabă! Oricum! Ar fi trebuit să treci să mă vezi. Îţi sunt unchi! Îţi sunt unchi şi-mi eşti nepot. Nepot de soră. Dar… Dar cu ce te îndeletniceşti tu acum? Mi se pare că înveţi carte. Tragi a cioclovină. Mulţi din neamul nostru au tras a cioclovină. Unii au şi ajuns.

— Învăţ la liceu.

— E bună cartea. Să te ţii cu dinţii de ea. Fără carte, viaţa e mai grea. Vai! Nepoate, nepoate! Ce grea a fost viaţa mea!

— A fost, unchiule, ştiu.

— Ştii! Nimeni nu poate să ştie în afară de mine. Viaţa m-a sălbăticit şi m-a înrăit.

— Dumneata nu eşti om rău, unchiule.

— Acum, e adevărat, acum nu mai sunt. Acum nu mai sunt nici rău, nici bun. Nu mai sunt decât un biet om care trage să moară. Dar de rău am fost rău, nepoate.

Osteni. Vară-mea Nigrita îi şterse sudoarea de pe frunte şi de pe chipul neras. Unchiul Tone îmi şopti:

— Vino şi aşează-te aici, lângă mine, pe pat…

Mă aşezai pe marginea patului, lângă picioarele unchiului Tone, care erau acoperite cu pătura.

— Mă simt rău, Darie. Mă simt rău de tot. Şi mi e frig. Mi-e frig cum nu mi-a fost niciodată. Parcă na-ş mai avea sânge, parcă n-aş mai avea sânge de loc în trup. Parcă aş avea gheaţă. Mă duc… Mă duc. Pe drum fără întoarcere mă duc.

— Poate nu mori, unchiule. Poate mai trăieşti.

— Nu. N-o să mai trăiesc. Mă duc. Pe lumea cealaltă mă duc. Acolo o să mă-ntâlnesc cu tata. Mereu îl visez. Cum aţipesc o clipă, îl visez. Se face… se face că sunt băieţandru şi se face că tata e tânăr… Aşa cum îl ştiam eu de când am deschis ochii pe lume. Mă pomenesc cu el. Se aşează lângă mine, pe pat, cum te-ai aşezat tu, dar patul e altul: un pat larg, acoperit cu rogojină, cum aveam noi la Cârlomanu. Îmi

prinde mâinile într-ale lui. Are mâinile reci. Îmi spune: “Hai, Tone. Hai cu mine, Tone. Acolo unde mă aflu eu e bine. Acolo n-o să te mai doară nimic, Tone. Nimic n-o să te mai doară…” Mă ajută să mă ridic. Mă simt uşor, uşor ca fulgul. Vreau să mă duc cu tata. Şi atunci, dintr-o dată, mă taie un junghi aici… Aici, în capul pieptului, pe unde a trecut glonţul. Şi mă trezesc scăldat în sudori. Şi o văd lângă mine pe Vastea ori pe Nigrita. Săracul tata! De gândit m-am gândit deseori la el, însă până acum nu i-am dat nimic de pomană. Nu m-am îndurat să-i fac nici măcar o colivă. Şi-aş fi avut de unde. Dar… m-am calicit. Săracul! Mi-a trecut cu vederea păcatul. M-a iertat.

Bunica ascultă. Strâmbă din nas şi ascultă. Nu-i place tânguirea. Nu-i place nici povestea cu visul. Nu se mai poate stăpâni. Sare cu gura pe unchi-meu:

— Tone! Ce e cu tine, mă băiatule? Te ştiam om în toată firea! Ce-ţi veni să te iei după vise şi să ne-mpuiezi capul cu ele? Nu ţi-e ruşine obrazului? Pun ciomagul pe tine dacă mai spui prostii în faţa copiilor! Ce-or să creadă copiii de tine dacă te aud vorbind aşa? Că ţi-ai pierdut minţile! Nu e bine să-ţi pierzi minţile tocmai acum. Dacă e să mori, cel puţin să mori cu minţile întregi.

Niciun ciomag n-are în mână bunica. Şi chiar dacă ar avea, greu îmi vine a crede că ar tăbărî cu el pe omul acesta bătrân, galben şi slab, care e fiul ei şi care acum îşi trăieşte aici, între cei patru pereţi ai odăii, cele din urmă ceasuri ori poate cele din urmă clipe. Unchi-meu, mustrat, tace. Bunica, răstită, spune către noi:

— Auziţi! Visează! Şi se ia după vise! Omul când doarme visează tot felul de visuri, unele mai năzdrăvane şi mai prosteşti decât altele. He-he! E mai mult de o jumătate de veac de când o visez noapte de noapte pe maică-mea. Şi ea tot aşa mă ademeneşte: “Vino cu mine, fetiţo. Unde mă aflu eu e bine, fetiţo. Hai cu mine, fetiţo.” Dar eu îmi dau seama că visez. Şi-o iau la goană pe mama. Îi spun “Tu stai în groapă, cu pământul pe piept şi la întuneric. Cum o să fie

bine unde te afli tu? Întoarce-te în groapa ta, auzi?!” Pleacă mama. Cam supărată pleacă, dar pleacă. Şi eu nu mă duc cu ea. N-am nicio poftă să mă duc cu ea. Mama doarme în cimitir cu pământ pe piept. Să doarmă. Odată şi-odată toţi o să dormim somnul morţii. O să-l dormiţi şi voi, o să-l doarmă şi copiii voştri, o să-l dorm şi eu, dar până atunci, cel puţin în ce mă priveşte pe mine, mai va.

Vară-mea Nigrita o întrebă:

— Dar pe bunicul nu-l visezi niciodată?

— Îl visez. Şi el, nătângul, tot aşa îmi spune: “Vino cu mine. Hai cu mine!” Uneori, de, parcă m-ar trage inima să-l ascult, să mă duc. Delcea mi se arată în vis tânăr, frumos, cu mustaţa subţire, galbenă, cum era când l-am cunoscut. Mă ridic să plec cu el. Şi deodată, mă fulgeră un gând: cum o să mă duc eu după Delcea? Delcea, ca şi mama, a murit şi-a putrezit de mult. Unde mă cheamă el pe mine? Asta nu poate să fie aievea. Ăsta e vis. Şi. Mă trezesc. Arunc o ţoală pe mine. Ies în grădină. Mă plimb. Cerul e înstelat. Grădina miroase a flori şi a frunze. În pârâul care o taie în două cântă broaşte. Mă bucur că trăiesc. Îmi pare bine că trăiesc. Şi-mi pare rău că nu mai trăieşte şi Delcea. Dar dacă a murit, pot cu să-l înviez? Nimeni nu poate să învieze morţii, oricât i-ar jeli.

Afară, vântul zgâlţâie obloanele. Întunericul atârnă peste oraş. Unchiul Tone tace. Suflă greu şi tace. Sudoarea fierbinte îi năpădeşte iarăşi faţa. Bunica îşi priveşte fiul în ochi. Nu vrea să-l lase să moară în minciună cu vreo nădejde cât de cât în învierea din ziua; de apoi. Zice:

— Tot ce se naşte, moare, Tone. Aşa e legea lumii: ca tot ce s-a născut, să moară. Tu, băiete, cât ai fost în toate doagele te-ai uitat vreodată noaptea pe cer? Stelele par neclintite. Le priveşti şi spui: ce frumoase sunt! Şi crezi că stelele sunt fără moarte Dar deodată, steaua la care te uiţi, sau alta din apropierea stelei la care te uiţi, tremură, se desprinde, aşa cum se desprinde mărul prea copt de pe ramură, şi cade. În cădere, steaua arde şi se stinge. Şi dacă

arde şi se stinge, dacă e muritoare steaua, care e stea, cum o să fie fără moarte bietul om, care nu e decât o mână de ţărână?!...

Unchiul Tone a ascultat cu urechile ciulite tot ce-a grăit bunica. Buzele încep să-i tremure. Îi tremură şi mâna dreaptă, în care vară-mea Nigrita îl ajută să ţină lumânarea aprinsă. Dintr-o dată, se lasă cuprins de mânie. Zvâcneşte în sus. Îşi smulge mâna dintre mâinile vară-mi Nigrita. Zvârle lumânarea. O izbeşte de perete. Lumânarea se stinge. Unde-o mai fi găsit unchi-meu atâta putere? Urlă:

— Stelele!... Mor şi stelele! Să moară!... Să le ia dracu de stele... Dar eu... Eu de ce să mor?... Eu sunt om, nu stea. Pentru o stea e totuna dacă arde ori dacă se stinge. Steaua nu ştie că arde. Şi nici nu ştie că într-o zi dă stingerea peste ea. Dar eu... Eu sunt om. Abia am împlinit şaptezeci şi trei de ani. Până la sută mai aveam de trăit. De ce să mor acum? Tocmai acum? De ce m-au împuşcat? Am ieşit din birt să las obloanele. M-au văzut. M-au luat la ochi şi m-au împuşcat... De ce-au tras în mine? De ce m-au împuşcat? Nu le făcusem, nimic. Mai aveam de trăit. Aş fi vrut să mai trăiesc!

Pieptul, înfăşurat în bandaje şi acoperit cu pătura, îi hârâie. Speriat de hârâiala pieptului, se mai potoli unchi-meu. Dar după ce vară-mea Nigrita îi şterse buzele, pe care-i năvălise spumă roşie, se apucă iarăşi să vorbească:

— De ce au tras în mine? De ce m-au împuşcat? Am fost om de treabă.

Bunica se încruntă. Îi taie vorba:

— Tone

— Da. Ştiu la ce te gândeşti. E adevărat că în negustoria mea am mai păcălit pe unul sau pe altul. Că am mai înşelat şi la cântar când eram măcelar. Dar aşa e viaţa. Am avut nevastă. Am avut copii. Am avut o droaie de copii de crescut. Numai Dumnezeu ştie cum i-am crescut. Acum îi văd mari. Unii sunt mai buni, alţii sunt mai răi. Dar toţi sunt odraslele mele. Toţi sunt copiii mei. Şi eu... eu îi iubesc pe

toţi la fel. Pentru ei am mai înşelat pe unii sau pe alţii la socoteli şi la cântar. Pentru ei. Pentru ei şi pentru mine. Să trăim. Să trăim ceva mai bine.

Vară-mea Vastea încearcă să-i spună unchiului Tone ceva plăcut, ceva care să-l facă să zâmbească, ceva care să-l facă să uite starea în care se află. O ia însă gura pe dinainte şi-o nimereşte ca Ieremia cu oiştea-n gard.

— Lasă, tată, nu te mai lăuda. Niciodată nu te-ai prăpădit dumneata de dragul nostru. Ne-ai bătut de ne-ai spetit pentru nimica toată. De când s-a prăpădit biata maică-mea până acum, am trăit mereu cu frica-n sân. Unchiul Tone ascultă. Tace. Vară-mea Nigrita îi şterge iarăşi buzele. O ceartă pe Vastea:

— Ce-ţi veni să-i spui toate astea tatei tocmai acum? Proasto!

— Când ai fi vrut să i le spun? Peste un ceas, două dă ortul popii. Iar după aceea, chiar dacă i le-aş spune, nu m-ar auzi. Oamenii, cum mor, trec în lumea morţilor. Nu mai aud ce vorbesc viii.

Bunica de la Cârlomanu o mustră. Cu asprime o mustră.

— Mai bine ai muri tu în locul lui, fleorţotino. Tot umbreşti pământul degeaba.

Auzirăm împuşcături prin apropiere.. Pe urmă auzirăm paşi de om care fuge prin curte şi se îndreaptă spre casele mărunte din fundul curţii. În clipa următoare, în curte năvăliră poliţişti.

— Pe aici a fugit. Pe aici…

— După el…

— Uite-l. Sare la vecin…

Pocniră câteva pistoale.

— După el… după el…

Paşii poliţiştilor se îndepărtară.

— Acum, zise văru-meu Mişu, curcanii s-au urcat pe casă. Sar în curtea lui nenea Socol. Pe nenea Anghel Socol îl caută. L-au încolţit.

Vară-mea Nigrita îi răspunse:

— Până la urmă, au să-l prindă şi pe nenea Socol. Ăstora nu le scapă nimeni.

Zâmbii. Zâmbii şi spusei:

— Ba le scapă. Nenea Anghel Socol o să le scape. Negreşit o să le scape.

— De ce?

— Pentru că… Pentru că aşa trebuie.

Se mai auziră câteva împuşcături. După aceea nu se mai auzi decât vântul şuierând peste acoperişuri şi zgâlţâind obloanele închise. Unchiul Tone zâmbi cu zâmbet larg, amar.

N-o mai certa, mamă, pe Vastea. E fată bună şi e cuminte.

Bunica tace. Unchiul Tone o caută cu ochii pe Vastea şi-i spune:

— Ai dreptate, Vastea. Te-am bătut şi pe tine, i-am bătut şi pe ceilalţi. V-am bătut când v-aţi ţinut de drăcovenii şi m-aţi scos din sărite. Dar de iubit, să ştiţi, v-am iubit totdeauna. Pe toţi v-am iubit. Poate că cel mai mult v-am iubit atunci când v-am bătut. Am vrut să scot oameni din voi.

XIII

CRÂNCENĂ, ÎMPIETRITĂ PARCĂ, bunica stă dreaptă în scaun. Parcă peste întregul pământ ar fi împărătească şi parcă ar sta pe un tron de aur.

Tăcerea e grea, apăsătoare. Moartea, care între timp ne părăsise şi mai umblase cu folos pentru ea prin oraş, se întoarse. Toţi simţirăm că moartea s-a întors în casă. Acum, iată, casa intră în stăpânirea ei.

Vară-mea Nigrita ia lumânarea de pe duşumea, o îndreaptă, o aprinde, i-o pune în mână unchiului Tone. În mâna dreaptă i-o pune. În mâna cu care unchiul Tone, birtaş şi măcelar, a înjunghiat şi-a ciopârţit mii şi mii de boi, de vaci şi de viţei, în mâna cu care unchiul Tone a înjunghiat mii şi mii de oi şi de miei, mii şi mii de capre şi de iezi.

Moartea se află lângă noi,
printre noi.
N-o vedem.
O simţim numai,
ca pe o nevăzută pasăre de plumb,
ca pe o rece suflare.

Bunica îşi dă seama că unchiul Tone vede, în sfârşit, chipul galben, strâmb şi urât al morţii. Încearcă, acum, să-i dea curaj, să-i mângâie. Zice, fără nicio convingere, numai ca să zică ceva:

— Poate n-o să mori, maică.. Poate n-o să mori, Tone… Glonţul nu ţi-a atins inima. A trecut numai pe lângă ea. Poate n-o să mori, băiete.

— Ba am să mor, mamă. Glonţul nu mi-a atins inima, însă mi-a rupt ceva aici înăuntru. Am pierdut prea mult sânge. Doctorul m-a pansat. A plecat tăcut, cu capul în piept. Nu mi-a dat nici o nădejde. O să mor. N-apuc dimineaţa. Poate n-apuc nici mărar miezul nopţii.

Afară s-a lăsat şi mai deplin întunericul. Un întuneric greu, gros, apăsător. Dincolo de fereastră, casa vecină a

rămas şi ea întunecată. Tot oraşul e copleşit de întuneric. Nicăieri nu pâlpâie un felinar, o lampă, o lumină. Şi în tot oraşul răsună împuşcături.

Vară-mea Nigrita şopteşte:

— Măreşte lumina, Vastea…

Vastea creşte puţin lumina lămpii de gaz.

— Ce faci, fată? De ce nu măreşti lumina? A năvălit întunericul în odaie. Nu mai văd nimic…

Unchiul Tone îşi vâră mâna stângă sub pătură. Îşi apasă pieptul, acolo unde îl strânge bandajul.

— Mă-năbuş. Deschideţi fereastra. Îndată. Să intre aer!…

Mă reped şi deschid fereastra. Cum o deschid, pătrunde în odaie un şuvoi proaspăt, jilav de aer rece.

Unchiul Tone şopteşte rugător:

— Mi-e frig. Închideţi fereastra.

Eu m-am repezit şi-am deschis-o. Tot eu mă reped şi-o închid. Bunica, fără să se clintească de pe scaunul ei, îi porunceşte vară-mi Vastea:

— Cheamă-i repede şi pe ceilalţi. Băiatului meu i s-a apropiat sfârşitul.

Vastea iese, dă fuga la casele mărunte din fundul curţii şi se întoarce însoţită de fraţi. Unchiul Tone deschide ochii mari, arşi, bolnavi şi îşi priveşte odoarele. Întreabă îngrijorat:

— Unde e Alina? De ce n-a venit şi Alina? Vreau s-o văd şi pe Alina.

Îi răspunde vară-mea Nigrita:

— Cum o să vie, tată? N-are cui lăsa copilul în grijă. Pavelescu e la gară. Dac-o mai fi. Dacă nu l-or fi împuşcat şi pe el. S-aude că pe mulţi i-au împuşcat la gară. Şi se mai aude… Şi se mai aude că pe alţii i-au arestat.

Lumânarea pâlpâie în mâna unchiului Tone. Flacăra mică se clatină, se înalţă, se coboară, iar se clatină. Aşteptăm toţi, în picioare, sfârşitul, care n-o să mai întârzie. Numai bunica rămâne neclintită pe scaun, Dar obrazul i se albeşte. Ca varul i se albeşte obrazul. Buzele îi joacă. Ochii, însă, îi

sunt tot uscaţi. Poate bunică-mea nu mai are lacrimi. Poate bunică-mea n-a avut niciodată lacrimi. Acum iese din încremenire. Se mişcă. Se trage cu scaun cu tot lângă fiul ei. Îşi scoate batista. Şterge fruntea încreţită şi obrazul chinuit al unchiului Tone.

— Te simţi rău, băiete?

— Acum mă simt mai bine, mamă.

Sprintenă, bunica se ridică de pe scaunul cu speteze înalte, în care stătuse până acum dreaptă şi mândră, face trei paşi prin odaie. N-are nimic bătrânesc în mersul ei. Nimic bătrânesc. Se aşează pe pat, lângă unchiul Tone. Îi ia mâinile şi i le ţine strâns între mâinile ei. Cunoşteam mâinile bunicii de la Cârlomanu. Nu o dată mă pălmuiseră. Nu o dată mă plesniseră. Acum mi se păru că sunt neobişnuit de lungi şi neobişnuit de albe. Peste oasele degetelor, vinele se văzură vinete şi subţiri. Mâinile unchiului Tone sunt mari, aspre, pline de vechi bătături şi au degete neruşinat de groase şi de butucănoase. Bat în galben. Mă întrebai dacă nu cumva mâinile îi şi muriseră. Bunica se apucă să i le mângâie. Nu ne aşteptam. Căscarăm ochii. Unchiul Tone simţi târzia şi amara mângâiere. Surâse.

— Până acum nu m-ai mângâiat decât o singură dată, mamă. Ţii minte când?

Cuvintele unchiului Tone o opăriră parcă. Se aspri iarăşi. Răspunse crâncenă.

— Poate.

— Atunci… când mă bolnăvisem de vărsat… la Cârlomanu… Să tot fi avut zece ani...

Bunica îl ascultă. Tace. Se gândeşte un timp. Pe urmă, tot aspră, zice:

— Nouă ani şi jumătate aveai, nu zece. Numai nouă ani şi jumătate Te-ai prostit de tot. Te-a lăsat ţinerea de minte.

— M-a cam lăsat, spune unchi-meu. M-au cam lăsat şi puterile. Dar vezi, mamă, tot mi-am amintit că atunci când eram micşor m-ai mângâiat.

— Îmi închipuisem că am să te pierd. Fără această închipuire, nu te-aş fi mângâiat. Nu e bine să mângâi copiii. Cum îl mângâi, cum se obrăznicesc. Şi dacă se obrăznicesc, pas de-i mai ţine în frâu.

Unchiul Tone tace. Clipeşte. Şopteşte:

— Acum… Acum, mamă, dumneata mă mângâi a doua oară…

— Da, E adevărat. A doua oară, spune bunica. Pentru că, de când te ştiu, acum pentru a doua oară te paşte primejdia morţii. Însă acum, Tone, acum cred că nu mă mai înşel. Acum cred că, într-adevăr, ai să mori.

— Ar fi bine dacă te-ai înşela şi acum; mamă.

— Nu, Tone, acum nu mă mai înşel. Ai să te prăpădeşti. Chiar în noaptea asta ai să te prăpădeşti, băiatule. Mâinile… cred că mâinile ţi-au şi murit, Tone. Sunt reci ca gheaţa.

Unchiul Tone închide ochii. Rămâne mult timp tăcut şi cu ochii închişi. Tăcem şi noi. Bunica îşi iese din răbdări… Îl întreabă pe unchi-meu:

— Ai murit, Tone?

— Nu, mamă, n-am murit, încă n-am murit.

— Dacă n-ai murit, deschide ochii. După ce-ai să mori o să tot stai cu ochii închişi. O să stai cu ochii închişi până o să te schimbi în ţărână.

Deschide unchi-meu Tone ochii. De teamă să nu-l mai mustre bunica îi deschide. Se uită îndelung la fiecare dintre noi, de parcă ar vrea să ne ţină bine minte şi pe cealaltă lume. Osteneşte de atâta uitat. Cu glas blajin, de om care şi-a încheiat pentru totdeauna socotelile cu viaţa şi nu mai are nimic de împărţit cu nimeni, spune:

— Atunci, mamă, dacă dumneata zici c-o să mă prăpădesc chiar în noaptea asta, ar fi tocmai timpul să ne luam iertările unul de la altul.

— Să ne luăm, Tone.

Zicând acestea, bunică-mea se aplecă şi-l sărută pe unchiul Tone pe obraz. Unchi-meu duce mâna bunicii la

gură şi i-o sărută. Pe urmă spune:

— Să mă ierţi, mamă. Pentru tot ce ţi-am greşit să mă ierţi.

— Să fii iertat:, Tone, şi să mă ierţi *şi* tu pe mine. Pentru tot ce ţi-am greşit să mă ierţi, băiatule.

— Să fii iertată, mamă.

Unchi-meu Tone schimbă pupături şi se iartă cu alde vară-mea, schimbă pupături şi se iartă cu alde văru-meu. Mă cheamă şi pe mine.

— Nepoate, vino să mă iert şi cu tine.

— Să mă ierţi, unchiule.

— Să fii iertat, Darie.

— Şi dumneata să fii iertat, unchiule.

Îi sărut mâna rece. Unchiul Tone mă sărută pe obraz. Acum bazele lui sunt reci. Reci ca gheaţa. Numai suflarea i-a mai rămas caldă. O să i se răcească în curând şi suflarea. Într-o zi, ori poate într-o noapte, o să mi se răcească şi mie suflarea. Văru-meu Mişu îşi şterge nasul. Văru-meu Jorj, cu sprâncenele mari şi groase — ce mult seamănă văru-meu Jorj la faţă cu bunica! — rămâne împosocat, dârz. Întâmplarea nu-l doare. Îl supără. Mărunt, cu faţa rotundă ca un pepene şi lucioasă, văru-meu Codin stă nepăsător alături de mine, cu gândul în altă parte, poate la împuşcăturile care se aud răpăind într-una, poate la goarna care sună răguşit. Vară-mea Nigrita se ţine bine. Dar dintr-o dată, se rupe înăuntrul ei un zăgaz. Îi năvălesc şiroaie de lacrimi în ochi. Tace. Îşi muşcă fălcile. Caută să se stăpânească. Neroada de Vastea îşi lăsă capul în jos şi se apucă să numere pe şoptite scândurile duşumelei.

— Una, două, trei, patru…

Lângă patul în care zace unchiul Tone se află întins peste duşumea un covoraş lung şi îngust, cu un desen stângaci: o barză cu aripile întinse, stând parcă să zboare. Dar păsările zugrăvite pe covoare nu zboară. Nici păsările zugrăvite pe firme nu zboară. Unchi-meu Tone îngână:

— Mă duc, mamă… Plec… Mă duc, mamă…

Vocea lui ajunge la urechile noastre slabă. Parcă ar veni nu de la o palmă de loc, ci din adâncul unei gropi. Groapa!... Groapa întunecată! Toţi oamenii sfârşesc prin a se odihni şi a se topi în pământ, într-o groapă întunecată. Gândul acesta îmi dă ocol. Ca un lup îmi dă ocol. Din când în când se repede asupra mea şi mă muşcă, rupe hălci de carne din trupul meu. Ca să scap de el, mă uit la unchiu-meu. Vreau să ţin minte tot ce se petrece acum cu el. Iată: buzele îi tremură; faţa îi e înecată de sudoare. Bunica îi ţine mâinile într-o singură mână. Flacăra lumânării se clatină, joacă. Cu cealaltă mână, bunica, îi şterge unchiului Tone, cu o batistă mare, vărgată, fruntea, obrajii, bărbia, pe care i-a crescut, ţepoasă, barba. Îl roagă — ea, care până acum n-a rugat niciodată pe nimeni nimic, nici măcar pe Dumnezeu:

— Nu... Nu... Nu muri... Nu muri... Tone... Nu muri, băiatule.

Unchi-meu Tone o priveşte. O priveşte şi tace. Bunica se apleacă peste el, peste acest fiu al ei, care acum pare atât de bătrân şi din care n-a mai rămas decât o mână de oase înfăşurată în piele galbenă, şi-l sărută.

Îi sărută întâi fruntea.
După aceea îi sărută obrajii.
Se satură repede de obrajii lui.
Cu buzele albe ca varul,
Ochii aproape stinşi i-i sărută,
Colţurile gurii i le sărută
Şi mustăţile groase,- nspicate.

Acum, unchiul Tone geme, scrâşneşte din dinţi, încearcă să se scoale. Şopteşte înspăimântat:

— Boii!... S-au repezit asupra mea... Uite-i... Mă iau în coarne... Mă calcă în copite... Mă-mpung... Mă-mpung...

— Ţi se pare, Tone... Ţi se pare, băiatule... Nu suntem în casă decât noi... Noi şi cu tine, Tone...

— Mai e cineva, mamă..

— Nu mai e nimeni, Tone.

— Mai e... moartea...

Bunică-mea iarăşi se aspreşte:

— Moartea!… Fără îndoială că mai e şi moartea… Dar tu nu trebuie să te sperii de ea, băiatule… A venit să te ia…

Unchi-meu Tone se răsuceşte. Încearcă să se ridice din pat, să iasă din casă, să se piardă în întunericul gros şi greu de afară, să fugă de moarte. Se potoleşte. Şopteşte:

— Nimeni nu poate să fugă de moarte. Nimeni…

Ochii i se umezesc. Lacrimi mari încep să-i izvorască din ei. După aceea…

Scoate un geamăt uşor,
Icneşte de câteva ori
Se frânge.
Se moaie.
Se răceşte.

Bunica, ageră ca o fetişcană, sare în picioare şi dă chiot de spaimă. N-am auzit strigăt mai grozav. Îngheţai. Îngheţară şi ceilalţi. Ştiurăm că bărbatul bătrân şi galben, cu capul plecat într-o parte, lungit în pat, a rămas fără suflet. Bunica îşi muşcă buzele. Îşi sugrumă în clipă barbaru-i strigăt. Se făcu ghem şi începu să suspine. Apoi se năpusti la mâinile reci ale unchiului Tone, care încremeniseră pe lumânare, şi se apucă să i le potopească cu sărutări.

— Băiatul meu... Copilul meu… Dragul meu drag… Tone… Tonişor… Tone…

Vară-mea Nigrita fu năpădită de plâns. Fu năpădită de plâns şi vară-mea Vastea. Văru-meu Codin şi văru-meu Jorj îşi păstrară ochii uscaţi, însă văru-meu Mişu lăcrima. Ca nu cumva să mă podidească plânsul şi să mă fac şi eu de râs, îl luai pe văru-meu Mişu de braţ şi-l îndemnai:

— Hai cu mine, Mişule. Hai afară. Aici e prea cald.

— Cald? Ba nu e cald de loc.

Se lăsă totuşi târât. Streşinile duruiau. Zuruiau burlanele. Ploaia şi zloata alergau prin curte cu picioarele lor lungi şi subţiri. Mărul sfrijit îşi lepăda cele din urmă foi. Văru-meu Mişu se înghesui în mine. Mă întrebă:

— Nu cumva ai nişte ţigări, Darie?

— Cred că da.

— Dă-mi şi mie una.

Scosei pachetul şi chibritul. Aprinzând ţigară de la ţigară, fumarăm mai mult de jumătate de pachet. Fumarăm până ne simţirăm gurile amare şi uscate. Ne pătrunse frigul şi umezeala şi ne hotărârărăm să ne întoarcem în casă, în odaia mortului. Auzirăm însă prin apropiere un plâns înăbuşit. Ne uitarăm prin întuneric şi năzărirăm o femeie stârcită lângă zid. O şfichiuia ploaia. O biciuia zloata. Ea însă rămânea chircită şi plângea. Mişu se duse lângă ea. O întrebă aspru:

— Tu eşti, Chiriachiţo?

— Eu, domnule Mişule…

— Ce cauţi aici?

— A… A murit domnul… Aş vrea să-l văd…

Văru-meu Mişu îi repezi un pumn în coaste.

— Curviştino!… Ia-o din loc!

Femeia se ridică. Umilă ca o vită obişnuită cu loviturile, plecă scâncind prin ploaie, prin zloată, prin întuneric. Mi se muie inima. Vrusei să alerg după ea, s-o mângâi. Nu alergai. Îmi fu ruşine. De văru-meu îmi fu ruşine. Mă mulţumii să-l întreb:

— Cine era?

— Chiriachiţa… O slugă din vecini. Spală vasele şi duşumelele la cârciuma lui Bonciu. Se avea bine cu răposatul. Îi mai încălzea din când în când oasele.

— Şi de lovit de ce-ai lovit-o?

— Ce era să fac? Dacă o lăsam să pătrundă în casă o păruiau alde soră-mea. De altfel, au mai păruit-o de câteva ori. Ziceau că-i mănâncă tatei banii.

— Şi tu crezi că într-adevăr îi mânca?

— Nu, nu cred. Îl… îl iubea.

Râse văru-meu Mişu. Eu nu râsei. Îmi înghiţii saliva amară, care, între timp, îmi umpluse gura. Văru-meu Mişu o luă înainte. O luai şi eu după el. Urcarăm scara. Intrarăm în odaia mortului. Acum, bunica de la Cârlomanu era tăcută şi liniştită. Priveghea mortul. Fetele îşi şterseseră ochii. Vară-

mea Nigrita întrebă încet, de parcă s-ar fi temut să nu-l trezească pe unchi-meu Tone din somnul lui de veci:

— Să pregătim apă caldă şi să-l scăldăm, bunico?

— Trebuie. Însă ar fi fost mai potrivit să-l scalde o muiere streină.

— N-avem pe cine chema. Dacă ar fi murit în alte împrejurări…

— Atunci, scăldaţi-l voi.

Mă pomenii spunând:

— Chiriachiţa… E-n faţa birtului… Dă târcoale casei. Poate că ar vrea să spele ea mortul. Să mă duc s-o chem?

Vară-mea Nigrita mă fulgeră.

— Ce-ţi veni cu scârba ceea?

— Ca să nu vă osteniţi voi… Şi, după câte ştiu, nici nu se cade.

— Ba o să ne ostenim. Iar cât despre ce se cade şi ce nu se cade… în împrejurările de acum, n-avem ce face.

Plecă vară-mea Nigrita supărată pe mine. Se duse şi puse apă la încălzit într-un cazan. Vară-mea Vastea şi cu văru-meu Mişu aduseră în odaie albia în care se spălau de obicei rufele. Văru-meu Jorj şi cu văru-meu Codin plecară să se culce în casele din fund. Unchi-meu Tone murise. Aveau ei putere să-l învieze? N-aveau! Atunci, de ce să-şi mai piardă ei doi noaptea?

Se încălzi repede apa. Alde vară-mea aduseră cazanul în odaie. Spălară albia, vărsară apa tulbure într-un lighean de tinichea şi se apucară să dezbrace mortul. Bunica se trase mai la o parte. Se trase mai deoparte, dar de luat ochii de la unchiul Tone nu şi-i luă. Locul pe unde intrase glonţul abia se cunoştea. Trupul îngheţat şi fără suflare era plin de sânge uscat. Vară-mea Nigrita se întoarse spre mine şi spre văru-meu Mişu şi spuse:

— Ajutaţi-ne şi voi.

Le ajutarăm. Văru-meu Mişu apucă mortul de umeri. Eu de picioare îl apucai. Îl luarăm din pat şi-l culcarăm în albie. Mi se făcu scârbă de mort. Pusesem mâinile pe picioarele

lui, şi parcă ceva din înţepenirea unchiului Tone trecu şi în trupul meu. Nu mă întristai. Dimpotrivă. Mă bucurai. Mă bucurai că nu eu, ci altul a fost luat de moarte.

Vară-mea Nigrita ceru o bucată de săpun. I-o aduse vară-mea Vastea. Se apucară să-l frece cu o cârpă şi să-l spele. Apa din albie se înroşi îl trecură de trei ori prin apă curată.

— Gata, zise vară-mea Nigrita. Puneţi-l în pat.

Îl scoaserăm din albie şi-l puserăm în pat. Iarăşi mi se făcu scârbă de mort. De ce? Mortul nu era un strein. Mortul era fratele mai mare al mamei. Aş! Mortul e mort. Rudă ori strein, mortul rămâne mort. Vară-mea Vastea privi şi ea spre mortul pe care-l spălase. Şi văzu că mortul e slab şi galben. Vară-mea Nigrita se duse la casa din fundul curţi; şi se întoarse de acolo cu rufe şi cu o pereche de haine vechi, tocite. Îl îmbrăcară. Îl încălţară. Apoi vară-mea Nigrita întrebă:

— Cum rămâne cu barba? Tata n-a purtat niciodată barbă. Ar fi păcat să-l îngropăm cu barbă. Pe lumea cealaltă mortul arată aşa cum a fost îngropat.

Vară-mea Vastea zise:

— Şi ce dacă?

— Proasto! Poate se-ntâlneşte cu mama. Şi dacă poartă barbă nu-l mai recunoaşte, spuse vară-mea. Nigrita.

Vastea nu se lăsă:

— Cum o să-l întâlnească? Lumea cealaltă e mai multă decât lumea de pe pământ. Gândeşte-te şi tu! Pe lumea cealaltă se află toţi oamenii care au trăit aici, pe pământ, şi au murit, de la începutul începuturilor până azi.

Avea dreptate mucoasa. Moartea a tot cules oameni, a tot cules… Şi pe toţi i-a dus *dincolo,* pe lumea cealaltă.

Îl auzii pe văru-meu Mişu spunând:

— Nu vă mai cârâiţi atâta, gaiţelor. O să mă duc eu mâine dimineaţă să caut un bărbier şi să-l aduc. Tata a fost la viaţa lui un bărbat frumos. Barba nu-l prinde. Să-l îngropăm cu mustaţa potrivită şi ras cu perdaf.

Bunica tăcu. O lăsarăm să tacă şi să vegheze mortul împreună cu alde vară-mea. Plecai cu văru-meu Mişu. Prin ploaie, prin zloată şi prin întuneric, călcând fără să ne mai ferim prin băltoacele din curte, ne duserăm şi ne culcarăm în casele mărunte din fund. Văru-meu Mişu adormi îndată ce puse capul pe pernă. De mine somnul nu se apropie decât târziu de tot. Iar de dormit, dormii ca vai de lume. Visai soldaţi. Visai goarne. Visai gloanţe. Visai morţi. Îl visai şi pe Turtulă şi îl întrebai dacă, atunci când se afla pe front, a omorât om. Îi mai întrebasem — şi nu în vis — şi pe alţii. Căpătasem această manie. Manie? Poate nu era manie. Poate era altceva. Toţi, sau aproape toţi oamenii care luaseră parte la război omorâseră om. Dar, o dată războiul isprăvit şi ei întorşi acasă, se purtau parcă nu omorâseră pe nimeni. Chiar la Ruşii-de-Vede umblam printre oameni care omorâseră om. De ce mi se părea ciudat? De aceea era războiul război: ca oamenii să omoare oameni.

Adormii. Adânc adormii. Spre ziuă, somnul se îndură de mine şi-mi dărui un vis frumos. Visai satul tătărăsc Sorg. Visai marea albastră şi nesfârşită. Îl visai pe tătăruşul Urpat. Până la urmă o visai şi pe Uruma. Tătăruşca alerga călare, pe jumătate despuiată, cu părul despletit fluturându-i în vânt. Hasan era vesel. Câmpul dobrogean era galben, sălbatic şi nehotărnicit. Am încercat să alerg şi eu după ea. N-aveam cal. După câţiva paşi m-am împiedicat de nişte mărăcini, am căzut şi-a început să-mi curgă sânge din nas. De ce a trebuit ca acest vis, care a început atât de frumos, să se isprăvească aşa? Nu ştiut ce să-mi răspund şi nici pe cine să întreb. Sunt atât de singur! Atât de singur! Dar şi ceilalţi oameni nu sunt şi ei singuri? Nu ştiu. Nici asta nu ştiu. Dar… Poate nu sunt… M-am trezit mahmur şi mai ostenit decât atunci când mă culcasem… Nu mă mai dusei la gazdă. Rămăsei toată ziua la neamuri. În vreme ce văru-meu Mişu umblă prin târg după bărbier, după popi şi după ţârcovnici, după lumânări şi după tămâie, după sicriu şi nu mai ştiu după ce, o ajutai pe vara-mea Vastea să aleagă

grâul, să-l spele şi să-l fiarbă. Coliva!… Dulcea colivă a mortului!…

Ca o stană de piatră, bunica nu mâncă nimic. Nu bău nimic… La moartea bunicului — îmi aduceam aminte de parcă s-ar fi petrecut ieri — mâncase zdravăn şi băuse ţeapăn. “Morţii cu morţii, zisese, şi viii cu viii”. Acum nici măcar nu se mai vaită şi nu se mai căină. Vârsta înaintată pe care o avea trebuia s-o clatine totuşi pe undeva. De ţinut se ţine bine, dar nu se putea ca gândul că nici moartea ei nu e prea departe să n-o tulbure. Se uită la mort. Îl privi într-una cu ochii ei mari, frumoşi, încă tineri. Văru-meu Jorj şi văru-meu Codin se duseră la primărie, îi scoaseră unchiului Tone act de înmormântare, şi pe urmă alergară la cimitir pentru loc şi pentru gropari. Se întoarseră la amiază şi, cum intrară în casă, cerură de mâncare. Le pregăti, la repezeală, vară-mea Nigrita ochiuri la capac. Tot ochiuri la capac ne pregăti şi nouă, adică mie şi lui văru-meu Mişu. Vastea se mulţumi cu două-trei linguri de grâu fiert. Vară-mea Nigrita nu puse nimic în gură. O văzui cu ochii roşii. Găsii că dacă i-aş spune o vorbă bine simţită iar mai trece mâhnirea. Îmi luai aer de înţelept şi-i zisei:

— Nu mai plânge, că unchiul Tone tot nu mai înviază.

Se uită la mine în silă, ca la unul care s-a apucat să bată câmpii.

— Dar ce? Tu crezi că eu după tata plâng?

— Atunci, după cine?

— După Drăguş. După secătura de Drăguş.

— Care Drăguş?

— Şoferul lui Colţan.

— A murit?

— Mai rău. A fugit din oraş. Cu fata lui stăpânu-său.

— O fi iubind-o.

— Da. O fi iubind-o. Dar pe mine cui m-a lăsat?

— Te logodisei cu el?

— Nu. De logodit nu mă logodisem, însă am trăit cu el.

Îşi mângâie burta rotundă şi adăugă:

— Îmi făgăduise că mă ia de nevastă.

Începu iarăşi să plouă mărunt. Târgul vechi, umed şi urât se mai linişti, însă nu de tot. Pe străzi şi pe uliţe mai umblau încă patrule, dar soldaţii, deşi ameţiţi de băutură, nu mai loveau şi nici nu mai arestau oameni. Nu se mai auzeau împuşcături. De moarte nu mai vorbirăm, însă în casă se găsea un mort şi asupra lui nu aveam, deocamdată, cum să păstrăm tăcerea. Bunica îl veghea şi avea grijă ca lumânările să fie mereu aprinse. Căzurăm la înţelegere să-l ducem până la cimitir, ca la ţară, la spinare, noi patru: alde văru-meu şi cu mine. Găsii nimerit să spun:

— E departe cimitirul, iar mortul atârnă greu. O să ne alegem cu oasele frânte.

— Da, mortul e greu, zise văru-meu Jorj. Dar n-avem ce face. O să ne mai oprim pe drum, o să-l punem jos şi-o să ne mai odihnim.

Tot nu-mi plăcu. Mârâii printre dinţi:

— Măcar de n-ar ploua!

Bunica se uită la mine urât.

— Şi ce dacă plouă? Şi când a murit bărbatu-meu ploua. Cu găleata ploua. Şi ploaia nu m-a împiedicat să-l duc la cimitir şi să-l îngrop. Mortul e mort şi trebuie îngropat.

Văru-meu Mişu se duse în stradă, să aştepte în faţa birtului popii şi ţârcovnicii pe care-i tocmise să-i cânte unchiului Tone rugăciunile de îngropare. Ieşii după el şi rămăsei în curte, la adăpost de ploaie. Văru-meu Mişu mă strigă:

— Vino încoace, Darie! Ai să te bucuri.

— Te pomeneşti c-o fi-nviat bunicul de la Cârlomanu şi vine s-o ia pe bunica acasă!

Văru-meu Mişu râse.

— Nu, Darie, altcineva vine.

Până să ajung la poartă, intră în curtea birtului o căruţă. Caii erau ai noştri. Tot a noastră era şi căruţa. În căruţă se aflau tata, mama şi soră-mea Elisabeta. Mă dădui în lături, să le fac loc să treacă. Trase tata căruţa în curte, deshămă

caii, le puse sub boturi un maldăr de coceni. Mama şi soră-mea se deteră jos din căruţă. Se uită la mine mama. Se uită la mine soră-mea. Parcă aş fi fost stâlp, nu om. Nici una nu-mi spuse nimic. În sfârşit, se uită la mine şi tata. Mă uitai şi eu la ei. Tata mă întrebă:

— Ce faci, mă?

— Bine, îi spusei, cum nu se poate mai bine, dar acum sunt mâhnit c-a murit unchiul Tone.

Tata clătină din cap cu neîncredere.

— Nu prea se vede c-ai fi mâhnit.

— Lasă-l în pace, omule, tu nu-l cunoşti? Are firea ascunsă. Nu ştiu cu cine s-o fi asemuind băiatul ăsta. De când a plecat de acasă s-a schimbat cu totul.

— Cu tine, cu cine vrei să semene?! Tu eşti tăcută şi sanchie când te apasă ceva pe suflet.

— Ba tu eşti tăcut şi sanchiu. Tu, nu eu.

Soră-mea Elisabeta îi rugă:

— Lăsaţi cârâiala. V-aţi cârâit tot drumul. Mi-aţi făcut capul calendar de cât v-aţi cârâit.

Tăcură. Tăcui şi eu. Vântul se năpusti asupra mea şi mă pălmui. Cu palme ude mă pălmui vântul. Tata, mama, soră-mea Elisabeta arătau ca vai de capul lor. Şi nici nu puteau să arate altfel. Cu toate că se feriseră de ploaie, ţinând nişte cergi de cânepă pe cap, erau uzi leoarcă. Încercară să se scuture de apă şi intrară în casă. Urcară scara şi ajunseră în odaia mortului. Intrai şi eu după ei. Tata îşi scoase căciula din cap. Priviră mortul. Se închinară. Spuseră câte un “Dumnezeu să-l ierte” şi începură să vorbească cu bunica de la Cârlomanu şi cu vară-mea Nigrita. Despre împuşcarea unchiului Tone auziseră din întâmplare de la nişte oameni din Băneasa, care plecaseră din oraş cu o zi mai înainte. Mama ţinuse morţiş să fie adusă să-şi vadă fratele. Nădăjduise să-l apuce în viaţă, să se certe cu unchiu-meu pentru nişte bani pe care acesta i-i datora de ani de zile şi pe urmă să se ierte cu el. Ca să scape de gura ei, tata înhămase caii la căruţă şi pornise la drum. O luaseră cu ei şi

pe soră-mea Elisabeta, să se mai întâlnească şi ea cu rubedeniile din târg şi să le întrebe de sănătate. O mai îndemnase să vină la oraş şi gândul ascuns că din acest drum s-ar putea să se aleagă cu câţiva coţi de stambă, dacă nu pentru o rochie întreagă, cel puţin pentru o fustă. Mama şi soră-mea se luară cu mâinile de cap şi se puseră pe plâns şi pe jelit:

— Aoleu… frate-meu… Aoleu… nene Tone…

— Aoleu… unchiule… De ce-ai murit, unchiule… Ce-o să ne facem noi fără tine, unchiule…

Bunica de la Cârlomanu le răbdă cât le răbdă. Pe urmă îşi ieşi din ţâţâni şi se răsti la ele:

— Gata! Nu vă mai pişaţi ochii şi nu mai zbieraţi ca nişte măgăriţe, că mi s-a făcut lehamite de atâtea vaiete, iar pe deasupra mi-aţi mai asurzit şi urechile!

Vorbele bunicii mă unseră pe inimă. Avui încredinţarea că-l unseră pe inimă şi pe tata. Soră-mea Elisabeta, fricoasă, tăcu. Îşi şterse de îndată ochii. Ba şi zâmbi. Mama se mai căină de câteva ori. După aceea o cuprinse şi pe ea frica de bunica şi se adânci în tăcere. Însă nu fu în stare să se stăpânească deplin şi prea multă vreme. Mai avea un of. Simţea că, dacă nu voia să plesnească, trebuia să scape de el. Era clipa din urmă şi tocmai cea mai potrivită. Se apropie de mortul liniştit, gătit şi dichisit ca un ginere sărăcuţ şi-i strigă:

— Nene, nene! Ai murit, nene Tone, te-ai prăpădit, nene Tone, şi tot nu mi-ai dat îndărăt boii! Când încă nu-mplinisem nici douăzeci de ani şi-am rămas văduvă după Radu Ochian, cu doi copii în braţe, nene Tone, ţi-am încredinţat boii. Ţi i-am încredinţat să nu-i vinzi, nene Tone. Şi tu, nene Tone, mi i-ai vândut la oborul de vite şi mi-ai mâncat banii, nene Tone! Mi-ai mâncat boulenii, nene Tone! Nu-ţi ajungea ce-aveai! Te-ai bulguit la bănişorii mei, nene Tone! Nu te-ai gândit că sunt văduvă şi săracă, nene Tone! Nu ţi-a fost frică de Dumnezeu, nene Tone, şi mi-ai mâncat bănişorii. O părăluţă nu mi-ai dat şi mie, nene Tone. Toţi

bănişorii mi i-ai mâncat, nene Tone. Până la unul, nene Tone!…

Tatei i se făcu ruşine. Nu-i plăcu purtarea mamei. Roşi. O înghionti şi-o sudui printre dinţi. Mama nu se lasă. Parcă nu-l văzu. Parcă nu-l auzi. Se tângui mai departe:

— Acum spune-mi, nene Tone, cine îmi mai dă mie bănişorii îndărăt?

Mânios, tata o apucă de mânecă şi-o smuci de lângă mort. Îi spuse scrâşnind:

— Taci, femeie… Ce-ţi veni cu boii?

— Cum ce-mi veni? Parcă tu nu ştii? Mi-a mâncat părăluţele luate pe bouleni! Şi-acum a murit! Cine-o să-mi dea mie bănişorii îndărăt? Cât a trăit el, tot mai aveam o nădejde. Dar acum… Acum nădejdea mea s-a dus pe apa Sâmbetei. Cum o să-mi mai dea el mie bănişorii îndărăt dacă a murit?

Tatei îi scăpărau ochii. Mă gândii c-o să-i dea cu ceva în cap. La fel gândi şi vară-mea Nigrita. O văzui că se apropie de mama şi o auzii că-i spune:

— Lasă, tuşă Mario, după ce-l îngropăm pe tata o să vindem casele, o să împărţim moştenirea şi-o să punem mână de la mână să-ţi plătim datoria. Nu vrem ca dumneata să-i păstrezi tatei o amintire urâtă.

Dracul o pusese să vorbească? Mai bine tăcea. Văru-meu Jorj se învineţi la faţă, ieşi din muţenie şi zise arţăgos:

— De ce umbli cu minciuni? De ce-i făgăduieşti tuşii Maria ceea ce n-o să facem? De vândut prăvălia, o s-o vindem. Să vedem cui şi cu cât. De împărţit banii între noi în părţi egale, o să-i împărţim. Însă tuşii Maria n-o să-i dăm nimic. Nici măcar o para chioară. Pentru că… pentru că… în primul rând pentru că tuşa Maria n-are niciun act la mână că tata i-ar fi dator cu ceva. Şi în al doilea rând, pentru că… Pentru că dacă o să ne apucăm să plătim datoriile tatei, o să fim nevoiţi să scoatem la mezat nu numai prăvălia, ci şi pieile de pe noi. Nu suntem nebuni să mergem atât de departe cu filotimia.

Cearta între îndoliaţii moştenitori se înteţi. Văru-meu Codin se vârî şi el în cârcotă. Trecu de partea lui frate-său Jorj şi luă şi el pe nu în braţe. Nu se lasă mai prejos nici văru-meu Mişu.

— Cine l-a împrumutat pe tata cu bani trebuia să-i fi cerut tatei, pe când trăia, nu acum şi nu nouă. Datornici fără acte la mână sunt mulţi. O să le dăm cotul şi pişcotul. Praful de pe tobă o să le dăm noi datornicilor.

Vastea încercă să potolească cearta:

— Gândiţi-vă şi la tuşa Maria, nu numai la voi. Nu fiţi câinoşi. Ea nu e fitecine. E ruda noastră.

Ce-i auziră urechile!... Ce ne auziră tuturor urechile! O batjocoriră, îi spuseră mucoasă, o drăcuiră.

Bunica de la Cârlomanu nu se clinti. Ascultă totul tăcând. Ascultă şi îşi privi cu ochii uscaţi fiul căruia moartea îi ştersese zbârciturile de pe obraz, îi descreţise fruntea şi-l întinerise. Mama, căreia între timp tata îi mai trăsese câteva ghionturi în coaste, se sperie. O copleşi cu adevărat tristeţea şi părerea de rău. Din pricina ei, acum se strica buna rânduială a îngropăciunii mortului. Era păcat. Căzuse în mare păcat. Blajină şi supusă, zise încet:

— Nu vă supăraţi, maică! Nu vă supăraţi. Că supărarea e de la Ucigă-l-toaca. Şi nu vă mai dondăniţi atâta, nici, la căpătâiul răposatului, că nu stă frumos. Nu vă fie teamă. Am aruncat şi eu o vorbă proastă. Mi-a fost necaz că nenea Tone mi-a mâncat bănişorii... Bănişorii mei munciţi şi curaţi. Uite, m-am liniştit. Liniştiţi-vă şi voi. N-o să vă mai cer nimic. Nici acum n-o să vă mai cer nimic şi nici mai târziu. Ce-a-nghiţit lupul, să rămână bun înghiţit.

Văru-meu Jorj bolovăni ochii şi se repezi la ea:

— Atunci, de ce-ai zis, tuşă, ce-ai zis?

— Nu vă spusei? Parcă vă spusei! Am aruncat şi eu o vorbă proastă. Am zis şi eu aşa. Mi-a fost necaz. Nenea Tone mi-a mâncat banii. Mi-a mâncat bănişorii. M-a lăsat săracă... Mi-a mâncat banii luaţi pe bouleni...

S-ar fi aprins iarăşi vrajba între neamuri acolo, în odaia mortului şi chiar lângă mort, şi ar mai fi ţinut cine ştie cât, dacă n-ar fi venit popii cu ţârcovnicii după ei. Îi numărai. Dintr-o ochire îi numărai. Erau trei popi bărboşi şi mătăhăloşi. Ţârcovnicii erau tot trei, căci fiecare popă venise cu ţârcovnicul lui. Bărbile, odăjdiile, cădelniţele, mirosul de lumânări aprinse şi de tămâie, care făcea să se mai micşoreze izul dulceag de mort, ne îndemnară să ne potolim. Din colţul în care mă aflam, mă uitai cu băgare de seamă la noii-sosiţi. Erau tocmai cei trei popi de la biserica Sfânta Vineri care îmi citiseră şi mie maslul, înainte de război, când mă bolnăvisem şi rămăsesem şchiop. Da. Chiar aceia erau, şi nu alţii. De-a lungul anilor care trecuseră, deseori mă gândisem la ei. De ce mă gândisem la ei? Nu ştiu. Ştiu numai atât: că mă gândisem. Amintirea învie în mine. Mă văzui uscat şi încărcat de dureri, îngenuncheat pe lespezile reci ale bisericii. Căutam leac bolii mele fără leac. Fără să vreau, începură să-mi joace buzele. Îmi veni să-i înjur ca să-mi sar inima şi să închei o dată pentru totdeauna socotelile mele cu ei. Poate aş fi şi făcut-o, însă tata prinse de veste. Mă chemă lângă el. Mă dusei. Îi licăreau ochii. Se plecă spre urechea mea şi mă întrebă:

— Îţi mai aduci aminte de ei?

— Cum să nu?! Sunt cei trei ţapi care te-au batjocorit în biserică, după ce mi-au slujit maslul. Erau nemulţumiţi că nu le-ai dat destui bani pentru rugăciunile lor.

Mama trase cu urechea.

— Uită şi tu, omule, au trecut atâţia ani de atunci.

— Dar tu cum n-ai uitat că frate-tău ţi-a mâncat banii luaţi pe boi?

— Asta e altceva. Preoţii sunt oamenii lui Dumnezeu.

— Chiar dacă sunt nişte ticăloşi?

— Chiar.

— Cap sec de muiere!

— Să nu-mi zici tu mie aşa. Auzi?

Popii se grăbeau. Îşi cerură plata. O avea pregătită şi le-o întinse vară-mea Nigrita. Numărară banii şi-i împărţiră între ei.

— Dar cu ţârcovnicii cum rămâne?

— Am pus ceva deoparte şi pentru ei, părinte Laţ.

Le plăti vară-mea Nigrita şi ţârcovnicilor.

— În regulă, zise părintele Laţ, acum totul e în regulă Putem începe rugăciunile şi cântările.

Ţârcovnicii cerură câţiva cărbuni. Îi aduse Vastea din bucătărie pe făraş. Ţârcovnicii îi luară cu degetele şi-i puseră în cădelniţe. După aceea puseră peste cărbunii aprinşi câte un bob de tămâie. Fumul albăstrui cu miros plăcut şi trist umplu odaia. S-ar fi cuvenit să ne copleşească mâhnirea. Nu ne copleşi. Totuşi, ne aflam lângă un mort şi poate chiar lângă moarte. Se spune că moartea uneori se întoarce lângă omul căruia i-a luat sufletul şi se mai uită la el, să vadă dacă-i stă bine ori îi stă urât. Din obicei pentru mort şi din teamă faţă de moarte ne lăsarăm capetele în jos şi ne închinarăm. Cădelniţele de argint zornăiră. Preoţii începură să cânte rugăciunea. Mama, aşa cu capul în jos cum se afla, şi printre închinăciuni, se hărţui îndelung cu tata. Bunica, alde vară-mea şi alde văru-meu ascultară slujba tăcuţi şi închinându-se din când în când. Mortul sta tot încremenit, tot cu faţa aspră, mohorâtă, uşor întinerită. Afară vâjâia vântul. Ploaia se oprise. Norii vineţi şi groşi alergau nebuneşte pe deasupra târgului dărăpănat, umed, afundat până în gât în noroaie. Preoţii şi ţârcovnicii bolborosiră cam preţ de un sfert de ceas rugăciunile potrivite cu împrejurarea în care se aflau şi tăcură. Grasul şi mătăhălosul părinte Laţ zise:

— Să mergem, preacinstiţi fraţi, să nu întârziem. Astăzi şi mâine mai avem şi alţi răposaţi de îngropat.

Vară-mea Nigrita se supără. I se păru că preoţii au scurtat slujba, deşi primiseră plată ca pentru una întreagă.

Le spuse, de la obraz, ţâfnoasă:

— N-o să întârziaţi. Până diseară mai e mult. Puteţi să îngropaţi tot oraşul. Cântaţi slujba până la capăt.

— Nu vrem să îngropăm chiar tot oraşul, domnişoară Brătescu, zise popa Laţ cel gras. Ca să dăinuie, biserica lui Dumnezeu are nevoie şi de oamenii vii, nu numai de morţi... Iar în ce priveşte slujba, ne-am rugat destul. Ne-am rugat cât a trebuit.

— V-aţi rugat!... V-aţi rugat prea puţin. Pentru cât v-am plătit, v-aţi rugat prea puţin. Sfinţiile-voastre, care luaţi şi de la vii şi de la morţi, ar trebui să slujiţi totdeauna cum se cuvine. Că de aceea luaţi şi de la vii şi de la morţi.

Părintele Laţ o repezi:

— Să nu ne înveţi tu, fată, cât şi cum să slujim. Ştim noi mai bine... Cu luatul... Cu luatul, luăm şi noi de la cine putem lua. Dacă vrei să trăieşti, trebuie să iei de la cineva. Şi cu cât iei mai mult şi de la mai mulţi, cu atât e mai bine. Fiecare meserie cu ponoasele şi cu foloasele ei. Crezi că ne face plăcere să slujim la capetele stârvurilor? Nu, taică, nu ne face nicio plăcere şi, iaca, slujim.

Vară-mea Nigrita tăcu. Era totuna. Tăcurăm şi noi. Oamenii lui Dumnezeu plecară. Întâi popii, pe urmă ţârcovnicii . Plecând, nu se mai uitară nici la noi, nici la mort.

— Bine că s-a isprăvit şi cu popii! zise văru-meu Codin.

— Fără popi nu se poate, spuse vară-mea Nigrita. Daca s-ar fi putut să-l îngropăm pe tata fără popi, înmormântarea ne-ar fi costat mai puţine parale.

— Acum, la treabă! spuse văru-meu Mişu. Ce mai tura-vura! O dată moare omul!

Împreună cu văru-meu Codin, cu Mişu şi cu Jorj, apucarăm sicriul greu cu mâinile, ne opintirăm şi-l scoaserăm, pe scara îngustă, în curte. Tata se repezi, înhămă caii şi întoarse căruţa. Puserăm sicriul în căruţă, pe paie, şi-l acoperirăm cu capacul.

Se porni iarăşi ploaia. Acum cădea măruntă şi deasă, ca o adevărată ploaie de toamnă, iar vântul rece o învârtejea, o

învălmăşea şi o arunca asupra noastră. Popii şi ţârcovnicii nu se mai vedeau. Se duseseră să-şi cânte rugăciunile la căpătâiul altor morţi. Un băieţandru fără căpătâi, pe care nu ştiu de unde-l pescuise şi-l adusese văru-meu Mişu, unsuros şi zgrunţuros, bubos şi zdrenţăros de-ţi venea să verşi numai când te uitai la el, se năpusti, înhăţă crucea şi se puse în capul convoiului. Lovi tata caii cu biciul. Căruţa porni scârţâind. O luarăm cu toţii din loc, întâi bunica de la Cârlomanu şi noi după ea. Încârduiţi astfel după căruţa veche şi strâmbă, care scrâşnea din toate încheieturile, trecurăm prin oraşul tăcut. Prăvăliile şi dughenile erau încă închise. Obloanele caselor erau lăsate. Întreg oraşul Ruşii-de-Vede părea mort şi înmormântat adânc în noroi. Puţinii oameni pe care îi întâlnirăm se descoperiră. Unul întrebă:

— Cine-a murit?

— Tone Brătescu, cel cu birtul,

— Aha… Era bătrân… Dumnezeu să-l ierte…

Peste sicriul acoperit, în care dormea somn de veci mortul, peste cai, peste căruţă, peste noi toţi şi peste oraşul dărăpănat, ploaia cădea învălmăşită de vânt, măruntă şi deasă. Uzi până la piele sau aproape până la piele, ne blestemarăm în gând zilele. Bunica de la Cârlomanu îşi ridică fusta deasupra gleznelor şi merse după mort dreaptă, ţanţoşă, la numai un pas în urma căruţei. Pe cap îşi pusese un cimber negru, iar în spate un sac, s-o mai ferească de ploaie. Auzi ce spusese omul de pe trotuar. Întoarse capul către el.

— Fiul meu nu era bătrân. Avea numai şaptezeci şi trei de ani. L-au împuşcat. Dacă nu-l împuşcau ar fi atins suta. Poate c-ar fi şi trecut-o. Aşa să ştii, omule. Fiul meu n-a murit de bătrâneţe. Fiul meu nu era bătrân… A murit pentru că l-au împuşcat.

— Timpurile sunt de vină, bunicuţo. I-au împuşcat şi pe alţii mai tineri.

— N-am nimic cu aceia. Nu erau fiii mei. Dar… Dar eu zic aşa: să dea Dumnezeu să se aleagă praful şi pulberea de cei

care împuşcă oameni!

Şi pentru ca blestemul ei să se împlinească, îl întări închinându-se. Mama, vară-mea Vastea, vară-mea Nigrita, soră-mea Elisabeta se ţineau după bunica. Încercară şi ele să se adăpostească de ploaie sub nişte umbrele. Vântul le întoarse pe dos. Se lăsară păgubaşe. Ploaia le izbi, le udă. După ele venea văru-meu Jorj, la braţ cu văru-meu Codin. Erau îmbrăcaţi în pardesie. Tata mâna caii. Călca încet şi apăsat pe lângă ei, şi din când în când, mai mult din obişnuinţă decât de nevoie, îi atingea cu biciul şi-i îndemna la drum.

— Diii, bălane… Diii, şargule…

Tatei nu-i păsa de ploaie. Îşi pusese căciula în cap. De cojocul lui slinos apa nu se prindea. Convoiul îl încheiam eu cu văru-meu Mişu. Eram amândoi uzi ciuciulete. Văru-meu îşi muşcă până la sânge buzele.

— Mă doare. Al dracului mă doare.

Crezui că suferă din cauza morţii unchiului Tone şi-mi fu ruşine că nu sufăr şi eu. Nu ca să aflu, ci mai mult ca să-i uşurez durerea c-o vorbă, îl întrebai:

— Ce te doare?…

— Mâna!… M-am lovit azi-dimineaţă la tâmplărie, din greşeală, c-o teslă… Ciopleam crucea tatei.

— Nu băgasem de seamă.

Tot mergând prin ploaie şi prin vânt, ajunserăm cu mortul prin dreptul grădinii publice. Ne bucurarăm. Ne bucurarăm pentru că nici marginea oraşului, nici cimitirul nu mai erau departe. Mai aveam niţel, şi scăpăm de unchiul Tone, scăpăm de povară şi puteam iarăşi să ne vedem fiecare de-ale noastre. Venind parcă dintr-un pustiu de gheaţă, vântul se iuţi, se schimbă în vijelie şi se azvârli asupra oraşului. Copacii se îndoiră şi vuiră. Deasupra noastră, norii se îndesară unii într-alţii şi se întunecară şi mai mult. Începură să se asemuie cu păcura norii. Ploaia se înrăi şi ea, îşi spori şi-şi aspri firele. Văru-meu Mişu întoarse capul şi se uită îndărăt. Se opri. Mă oprii şi eu. Mă uitai şi

eu îndărăt. O femeie mărunţică şi îndesată, cu un sac în cap, se ţinea ca un câine prost şi credincios după noi. O aşteptarăm. Ajunse în dreptul nostru. Văru-meu Mişu se răsti la ea:

— Ce vrei? Pentru ce te ţii scai de noi?

Femeia răspunse umil:

— Nimic, domnule Mişule, nimic nu vreau.

— Atunci, de ce te ţii după noi?

— Să-l văd, vreau să-l mai văd o dată pe domnul Tone înainte de îngropare.

Văru-meu Mişu o înjură ca în seara trecută. Şi tot ca în seara trecută o îmbrânci. Întâmplarea mă necăji. Mă vârâi între ei şi-l rugai pe văru-meu s-o lase în pace. Văru-meu Mişu o mai înjură ce-o mai înjură. Î se făcu şi lui lehamite de atâta tărăboi şi-i întoarse spatele. Îi întorsei şi eu spatele. Fugirăm să ajungem căruţa. O ajunserăm. Îl întrebai pe văru-meu:

— Chiriachiţa era?

— D-apoi cine?…

Dacă n-aţi fost niciodată la Ruşii-de-Vede, nu cunoaşteţi oraşul şi dacă nu cunoaşteţi oraşul, nu cunoaşteţi nici cimitirul. Se cuvine deci să vă spun că el se găseşte pe-o coastă de deal, tocmai la marginea dinspre apus a târgului. Nu ştiu cimitir mai liniştit şi nici mai frumos. Vara, arborii crescuţi printre morminte sunt umbroşi. Trandafirii sălbatici înfloresc în voie pe morminte şi printre morminte uitate şi răspândesc mireasmă tare, ameţitoare. Iar iarba… Iarba, care îşi trage puterea din ceea ce au fost altădată pătimaşe trupuri omeneşti, e grasă şi înaltă, plesnind parcă de voie bună şi de sănătate. Abia se văd din ea vârfurile crucilor. Acum însă, în plină toamnă, cimitirul de care ne apropiam cu paşi grei şi înceţi era, ca şi oraşul pe care îl lăsasem în urmă, peste măsură de urât. Poarta cimitirului era larg deschisă şi parcă ne spunea tuturor: “Bun venit şi pentru totdeauna”. Vijelia ne înfăşură în pale reci. Ploaia ne izbea din toate părţile. Noroiul cleios ni se lipea de picioare

şi ni le îngreuna. După ce intrarăm cu mortul în cimitir, vijelia vui în crengile negre şi goale. Noroiul adânc şi cleios ni se prinse şi mai tare de picioare şi ni le îngreună şi mai mult. Toţi eram sleiţi de osteneală, în afară, bineînţeles, de mortul care rămăsese neclintit, ca toţi morţii, şi de crâncena-mi bunică de la Cârlomanu, care mergea tot dreaptă, tot ţanţoşă, tot sprintenă. Ploaia o udase şi pe ea până la piele, însă frigul n-o pătrunsese. Nu tremura şi nu dârdâia, ca noi. Tata lovi caii cu biciul, urcă o parte din coastă şi opri căruţa. Dintr-un cavou boieresc, de piatră, mare şi înalt cât o casă, ieşi un paznic zgribulit. Prin urgia ploii şi a vijeliei se apropie de noi şi ne spuse să luăm sicriul la spinare şi să ne ducem după el. Incărcarăm mortul pe umeri. Acum unchiul Tone ni se păru şi mai greu decât înainte. Începurăm să mergem împleticindu-ne şi temându-ne să nu ne lunece picioarele în clisa lipicioasă şi să cădem. Atunci mortul ar fi ieşit afară din sicriu şi am fi avut de furcă cu el până să-l culegem din noroi şi să-l aşezăm iarăşi între cele patru scânduri şubrede.

— Ţine-te bine, vere.

— Mă ţiu, n-aveţi grijă.

Suflând greu, văru-meu Mişu întrebă:

— E departe groapa?

Paznicul cimitirului îi răspunse:

— Departe.

Ne oprirăm de două-trei ori, să mai răsuflăm şi să mai prindem puteri. În sfârşit, ajunserăm. Paznicul zise:

— Aici.

Ne arătă groapa. Era la marginea dinspre miazănoapte a cimitirului, săpată la repezeală între bălării galbene şi câteva tufe uscate şi strâmbe de măceş. Aici paznicul jigărit ne ajută să pogorâm mortul în groapă şi să-l acoperim cu pământ cleios şi noroios. Băieţandrul slinos îi înfipse unchiului Tone crucea la cap. Vară-mea Nigrita îi dădu câţiva lei. Îi primi şi începu să alerge spre oraş. Banii îi

aduseră aminte de ceva vară-mi Nigrita. Îşi duse mâna la frunte şi spuse:

— Vai! Nu ştiu unde mi-a fost capul.! M-am luat cu treburile şi am uitat să-i leg tatei un bănuţ de deget pentru luntraş. N-o să-l treacă “dincolo”.

— O să-l treacă, zise bunica.

— Cum o să-l treacă dacă n-are bănuţ pentru plată?

— Când îţi spun eu c-o să-l treacă, o să-l treacă, însă trebuie să aveţi grijă ca atunci când va muri unul dintre voi să-i legaţi la deget doi bănuţi, unul pentru Tone şi altul pentru…

Se uită la nepoţii şi la nepoatele ei. Adăugă:

— Nu ştiu care va muri dintre voi mai înainte, dar să ţineţi minte şi să faceţi aşa cum v-am spus.

— Bine, aşa o să facem…

Mama, tata şi soră-mea Elisabeta lăsară la cimitir, în ploaie, rudele, să bătătorească bine pământul pe mormânt. O lăsară acolo şi pe bunica. Poate voiau să caute mormântul uitat al mătuşă-mi Finica, ori mormintele altor rubedenii. Ori poate nu mai voiau nimic. Înainte de a pleca, îşi luară ziua bună de la toţi. După aceea se duseră la căruţă, se urcară în ea şi se adăpostiră de ploaie sub cerga mare, cenuşie, de cânepă aspră, cu care veniseră de acasă. Pe mine ori nu mă văzură, ori se făcură că nu mă văd. Sau poate mă uitară. Îmi plăcu să cred că mă uitaseră şi nu mă supărai pentru un lucru atât de mărunt. Îmi luai picioarele ude şi îngheţate la spinare şi alergai după ei. Caii erau osteniţi, noroiul — adânc. Mergeau încet. Nădăjdui! să-i ajung din urmă. Lângă poartă o găsii pe Chiriachiţa. Sta, ghemuită, în ploaie, cu sacul în cap.

Mă dusei lângă ea şi, blajin, o întrebai:

— Ce faci aici?

— Aştept, domnule. Aştept să plece familia ca să mă duc să-l plâng şi eu pe domnul Tone.

— O să te vadă văru-meu Mişu şi-o să te bată.

— N-o să mă mai bată… Acum n-are de ce să mă mai bată. Nu fac niciun rău nimănui. Vreau să mă duc să-l plâng şi eu pe domnul Tone.

Îmi ajunsei părinţii şi sării în şuşleţul căruţei. Cu toată vijelia care nu mai contenea şi cu toată ploaia, tata izbuti să-şi aprindă o ţigară. Fumul negru al ţigării nu alungă însă mirosul dulceag, de mort, care îmi rămăsese în nări şi care se ţinea după mine ca umbra. Umbra! Nu strălucea soarele. Norii erau negri. Negri de parcă ar fi fost de păcură. Nu mai aveam umbră. Nu mai aveam umbră pentru că tot ţinutul peste care ploua era umbrit de uriaşa umbră a norilor. Nu mai fumasem de mult. Îmi lăsa gura apă după un şuvoi de fum. Aş fi tras şi eu fum dintr-o ţigară, însă îmi fu ruşine. Părinţii nu mă văzuseră încă fumând, şi dacă m-ar fi văzut m-ar fi certat straşnic, cum numai ei se pricepeau să mă certe, ori poate m-ar fi şi urecheat.

— Diii, bălane… Diii, şargule…

Caii, flămânzi şi uzi, abia îşi târau picioarele. Căruţa, veche şi strâmbă, zdroncănea. Ploaia nu ne ierta… Ne lovea. Ne izbea. După noi scai se ţinea.

— Brrr!…

Sughiţam… Tremuram. Dârdâiam. Maţele îmi chiorăiau. Dinţii îmi clănţăneau. Intrarăm în oraş. Tata zise:

— Pentru că tot ne-am ostenit până aici, ar fi bine să trecem şi pe la nepoata Alina. N-a venit la înmormântarea lui taică-său. Te pomeneşti că i s-o fi întâmplat ceva lui Pavelescu…

— Să trecem, omule, de ce să nu trecem?! L-or fi împuşcat şi pe Pavelescu, zise mama. Am auzit că pe mulţi i-au împuşcat zilele astea la gară.

Îşi aduse tata aminte că mă aflu şi eu în căruţă. Fără să-şi întoarcă faţa spre mine, mă întrebă:

— Darie, tu ştii unde s-a mutat Pavelescu?

— Ştiu, tată. M-am dus astă-vară de vreo două-trei ori pe la ei, după cărţi. Ţaţa Alina are o sumedenie de cărţi şi-mi mai dă şi mie câte una cu împrumut.

— Dar ce? Alina tot nu s-a lăsat de citit?

— Nu s-a lăsat. Mai citeşte şi-acum, însă mai puţin ca înainte de măritiş. Se vaită mereu că n-are timp. Casa… Copilul…

Soră-mea Elisabeta râse.

— Eu n-am citit nicio carte… N-am citit nicio carte, şi-am crescut ditamai fata.

Tata se întoarse spre ea şi-i spuse aspru:

— Pentru asta ar trebui să plângi, nu să râzi. Toanto!

— Dar ce? zise soră-mea, ţâfnoasă. Parcă voi aţi citit?

— Noi… Noi nu ştim să citim. Poate, dacă învăţam carte la timp, altfel ne-ar fi fost viaţa.

Mai vorbind, mai tăcând, merserăm drept, apoi, cotind şi ocolind pe uliţe desfundate, noroioase, ajunserăm cu căruţa în strada Răsurilor.

— Aici, tată…

Băturăm cu sfială în uşă, intrarăm în casă şi căzurăm toţi patru peste tinerele noastre rubedenii pe neaşteptate. Ostenită, vlăguită şi veştejită cu mult înainte de vreme, vară-mea Alina se trudea să-şi adoarmă copilul într-un leagăn de tinichea lung şi îngust, care semăna mai curând a sicriu decât a leagăn. Mă zgâii la el. Să tot fi avut cinci-şase luni plăpândul băieţaş. Pe un perete, între două ferestre, pline de praf, se aflau câteva rafturi încărcate cu cărţi vechi, rupte şi jerpelite. Un băieţandru ceva mai vârstnic decât mine se tot răsucea pe un scaun în faţa patului, iar pe pat, întins cât era de lung, se odihnea, ori poate zăcea, nenea Ghincu Pavelescu. Văzându-ne, se bucurară din toată inima.

— Bine-aţi venit! Luaţi loc. Bine-aţi venit…

Tata îl avea drag pe nenea Ghincu. Drag îl avea şi mama. Omul era tânăr, harnic, cinstit şi, mare şi nepreţuit lucru, îl dăruise soarta cu fire veselă, plăcută. Tata îl privi, clătină din cap şi-l întrebă:

— Te văd cam bolnăvior, nepoate. Nu cumva te-au lovit acolo, la gară?

— M-au lovit, şi nu prea. Mi-au stâlcit coastele cu patul puştii. Am avut, cum se spune, noroc. Puteau să mă omoare. Nu le cerea nimeni socoteală. De altfel, de aceea îi şi trimisese peste noi, să ne omoare. Ceara mamei lor de câini! Parcă turbaseră. Degeaba însă. Nu mă las. Nu mă las nici mort. Într-o săptămână o să fiu iarăşi pe picioare. O să mă duc la lucru. N-am încotro. Mai târziu, când se va putea… Mai târziu ne vom ridica din nou îl împotriva stăpânirii…

Era om dintr-o bucată. Făcuse războiul pe front, ca soldat. Multe gloanţe şi multe ţăndări de obuze muşcaseră din el. Nu se speria cu una, cu două. După câte ştiri ajunseseră până la urechile lui, greva fusese în toată ţara înăbuşită. Tata spuse:

— Va să zică, e adevărat ce-am aflat: soldaţii au tras…

— Au tras! Or fi fost şi unii care n-au tras. Nu ştiu. Ce ştiu, însă, este că s-au găsit destui care au tras. Dar au mai fost aruncaţi împotriva noastră şi jandarmii.

Tata căzu pe gânduri. Tăcu un timp. Pe urmă spuse:

— Soldaţii n-ar fi trebuit să tragă. Niciun soldat n-ar fi trebuit să tragă.

— N-ar fi trebuit să tragă. Sigur. N-ar fi trebuit. Însă au tras. Ţăranii... Boierii au izbutit să-i rupă pe ţărani de noi. I-au momit şi i-au amăgit cu făgăduiala c-o să le dea pământ. Ţăranii sunt lihniţi după pământ.

— Păi, fără pământ, zise mama, fără pământ cum să trăiască?

— Azi-dimineaţă soldaţii păzeau încă bariera, spuse tata Abia m-am strecurat în oraş. Întâmplarea a făcut să dau peste nişte ostaşi mai cumsecade. Erau de pe Călmăţui. Mă cunoşteau… Mi-au dat drumul. I-am înduplecat cu rugămintea.

Tata voise să schimbe vorba. Pe nenea Ghincu nu-l interesa însă cum pătrunsese tata în oraş. Rămânea la ale lui.

— N-o să le meargă domnilor şi coconaşilor la nesfârşit, cu toate armatele, cu toate poliţiile şi cu toate jandarmeriile lor. N-o să le mai meargă cine ştie cât. Ne-a ajuns cuţitul la os.

Tata ridică din umeri.

— De!…

Nenea Ghincu Pavelescu se uită la mine cu înţeles.

— Cu tine, Darie eu aş avea ceva de vorbit. Să treci mâine seară, ori cel mai târziu poimâine seară pe la mine.

Bănuii pentru ce mă cheamă. Îi răspunsei:

— O să trec, nene Ghincule, negreşit o să trec.

Nu ştiui dacă mă crezu ori nu. Nu ştiui nici dacă mă voi ţine ori nu de cuvânt. Mirosul de mort continua să mă tulbure. Sămânţă, ucenicul de la Atelierele Căilor Ferate, unde lucra şi nenea Ghincu Pavelescu, se trăsese şi se stârcise într-un colţ al odăii. Făcând zâmbre, se apucase să-i dea târcoale cu ochii soră-mi Elisabeta. Soră-mea, focoasă şi sfioasă, ochioasă şi sprâncenată, se chiora şi ea pe sub gene la băiat. Se aprinseseră amândoi destul de repede. Ardeau. Aproape că se mâncau din priviri. Nenea Ghincu îi văzu, zâmbi şi zise în glumă:

— Ce e, Sămânţă? Ţi-au luat foc călcâiele după nepoată-mea? Într-adevăr, e frumoasă de pică. Are pentru ce să-ţi dea inima brânci.

Ucenicul, prins asupra faptului, se îmbujora. Cutează să răspundă:

— Îmi place, meştere. Ar însemna să-ţi ascund adevărul dacă ţi-aş spune că nu-mi place.

— Dar te-ai întrebat dacă şi ea te place pe tine? Eşti cam smolit, Sămânţă, şi după câte ştiu, fetelor nu le prea plac băieţii smoliţi.

— Nu ştiu, meştere. Dar aş da mult să ştiu.

Tata o fulgeră cu ochii pe mama. La rândul ei, mama o fulgeră cu ochii pe soră-mea. Nenea Ghincu Pavelescu nu băgă de seamă. Zise:

— Dacă vă plăceţi, să aşteptaţi să mai creşteţi. Vă cunun. Acuma, însă, se cade să vă arătaţi cuminţi. Sunteţi cam cruzi.

Soră-mea Elisabeta se înflăcăra la obraji. Lasă nasul cârn în jos şi duse mâna la gură, să-şi ascundă zâmbetul. Ucenicul, mulţumit că nu-l ceartă nimeni, zise:

— Peste un an, meştere, după ce ies calfă. Sunt gata să mă însor şi să nuntesc, cu dumneata şi cu tanti Alina ca nuni mari, peste un an.

Mama abia se stăpâni. Nu-l repezi pe ucenic. Şi, cu atât mai mult, nu-l repezi nici pe nenea Ghincu Pavelescu. Însă le spuse amândurora cu glas ascuţit:

— Mai avem şi noi un cuvânt. Fata e necoaptă. Să mai crească. Să vedem dacă n-o mai cer şi alţii. Oricum, noi n-am venit la oraş cu fata la vedere. Am venit pentru înmormântarea lui frate-meu.

În faţa cuvintelor mamei, nenea Ghincu Pavelescu găsi cu cale să-şi laude ucenicul:

— Sămânţă e băiat bun dadă Mario. S-a ridicat sub mâna mea.

— O fi, îi răspunse tata, nu zicem că n-o fi, însă noi suntem hotărâţi să nu ne grăbim. Întâi trebuie s-o măritǎm pe Riţa, care e mai mare cu trei ani decât Elisabeta. Şi cum n-avem pământ să-i dăm de zestre, o s-o măritǎm destul de greu.

Şi tata nu se mulţumi numai cu rostirea acestor cuvinte. Îl apucă pe ucenic de ureche şi — mai în glumă, mai în serios — îl trase zdravăn.

— Să nu te grăbeşti nici tu, flăcăule, pentru că graba strică treaba.

Nenea Ghincu Pavelescu îl întrebă pe tata:

— După câte înţeleg, aţi fost la înmormântarea lui socru-meu.

— De-acolo venim,

Dar văd că v-a plouat, nu glumă.

— Ne-a plouat, Ghincule. Însă noi suntem învăţaţi şi cu ploaia, şi cu vântul, şi cu noroaiele. În ploaie şi în vânt muncim, şi prin noroaie până la genunchi ne târâm picioarele aproape toată viaţa.

Mama se duse în săliţă, căută apă, săpun şi lighean şi se spălă pe mâini. Se întoarse în odaie şi scoase din traistă pâinea şi brânza pe care le adusese de acasă. Ne spălarăm şi noi pe mâini. Eu mă spălai şi pe faţă, însă nu-mi folosi la nimic. De mirosul dulceag de mort şi de mirosul trist, de cimitir, care-mi rămăsese în nări, nu scăpai. Băieţaşul plăpând adormise în leagănul lui de tinichea şi zâmbea prin somn. Tanti Alina văzu brânza şi văzu şi pâinea mare, rotundă şi răscoaptă, de casă. Îi sticliră ochii. Bucuroasă că, flămânzi cum eram, nu acirăm să ne înfruptăm din bucatele lor — poate nici nu aveau — tanti Alina se ridică şi întinse masa lângă pat. Nenea Ghincu se sculă şi el şi se sprijini cu spinarea de perete. Mama frânse pâinea în două. Pe urmă o rupse în bucăţi, câte o bucată mare de fiecare, şi ne îmbie din ochi, fără cuvinte. Ne apucarăm să mâncăm cu poftă aprigă, poftă pe care o simt toţi oamenii după ce se întorc de la o înmormântare. Începură să se bată calicii la gurile noastre. Pâinea… Pâinea era neagră şi cam uscată, dar avea gust bun, iar dinţii noştri erau tăioşi şi sănătoşi. Nici brânza nu era rea. Cam iute, cam săratră, dar nu era de loc rea. După ce înghiţi cinci-şase dumicaţi la repezeală, nenea Ghincu Pavelescu spuse:

— Adă vin, Alino, să bem pentru pomenirea lui socru-meu şi ca să ne mai astâmpărăm setea. Pâinea tare şi brânza, mai ales când e săratră şi iute, stârnesc setea. Grozav o stârnesc!

Aduse tanti Alina o bărdacă de vin. Aduse, pe o laviţă, şi câteva pahare. Le umplu.

— Dumnezeu să-l ierte pe cumnatu-meu Tone, zise tata.

— Să-i fie ţărâna uşoară, adăugă mama, să-i fie ţărâna uşoară lui frate-meu. Acum, că a murit şi-a fost îngropat, nu mai am nimic cu el, dar nu pot ascunde că-mi pare rău că

mi-a mâncat bănişorii şi că a murit înainte de a mi-i da. Nu era drept să mi-i mănânce şi n-ar fi trebuit să mi-i mănânce. Ar fi trebuit să mi-i dea. Erau banii mei şi-ar fi trebuit să mi-i dea. Apucător şi lacom cum era, răposatul s-a bulguit la bănişorii mei şi i-a mâncat.

— Uită şi tu, spuse tata. Închipuieşte-ţi că ţi i-a furat careva şi nu te mai gândi la ei.

— Păi mi i-a şi furat. Nenea Tone mi i-a furat. Dacă mi i-a mâncat e ca şi cum mi i-ar fi furat. De lăsat păgubaşă acum, că frate-meu a murit, vreau, nu vreau,trebuie să mă las. Cât despre uitat!… Cum o să uit eu, omule, că frate-meu mi-a mâncat bănişorii?!

Văzând că tata nu mai stăruie, mama tăcu. Ne ridicarăm în picioare, vărsarăm câte o picătură de vin pe duşumea, pentru sufletul mortului, ne aşezarăm iarăşi la masă şi golirăm paharele. Până la fund le băurăm. Pe urmă îl uitarăm cu totul pe unchiul Tone. Uitarăm şi înmormântarea de la care abia venisem. Uitarăm şi cimitirul. Uitarăm tot ce ne putea aminti de moarte. Râserăm. Glumirăm. Ciocnirăm. Băurăm.

Pâinea şi brânza, la care adăugarăm câteva căpăţâni de ceapă dulce, de apă, ne săturară. Vinul ne încălzi. Către sfârşitul mesei însă, băutura mă ameţi. Vinul era tare. Poate era şi vechi. Beam rar, şi încă nu mă pricepeam la băutură.

Ne apucarăm să sporovăim. Sporovăirăm de una, de alta, ca oamenii. În cele din urmă, ne amintirăm iarăşi de mortul abia îngropat, dar ne amintirăm de el ca de cineva care ar mai fi trăit şi cu care noi am fi avut de pus la cale niscaiva treburi ori de încheiat nişte socoteli. Timpul nu se opri în loc. Niciodată timpul nu se opreşte în loc. Ziua scăzu. Vântul se micşoră. Ploaia se rări. Pe urmă încetă. Se apropie cu paşi mari seara. Mama spuse:

— E tocmai ceasul să plecăm, omule, dacă vrem să ajungem acasă înainte de miezul nopţii. Drumul e lung, noroios. Caii sunt osteniţi.

— Au mai prins puteri caii, zise tata. Au mâncat coceni.

— Ar fi fost mai bine dacă le-ai fi dat ovăz.

Tata se supără.

— Cap de găină! Dacă aş fi avut, le-aş fi dat. Dar tu nu ştii că n-avem ovăz?

— Ba ştiu, dar zic ar fi fost mai bine dacă le-ai fi dat cailor ovăz. Ovăzul e mai bun decât cocenii, aşa cum pâinea e mai bună decât mămăliga.

Se ciondăniră. Cam un sfert de oră se ciondăniră. Îi împăca nenea Ghincu.

— Lasă, nu vă mai certaţi. O să aveţi şi ovăz. Când s-or schimba timpurile o să aveţi tot ce vă trebuie.

Tata se îmbrăcă. Îşi puse cojocul îşi puse căciula. Se duse în curte şi înhămă caii. O strigă pe mama:

— Hai! Ce tot moşmoneşti acolo? Ai vrut să plecăm, hai să plecăm!

Mama şi soră-mea Elisabeta, cu pupături şi cu îmbrăţişări, îşi luară bun rămas de la rubedenii şi se urcară în căruţă. Sămânţă rămase cu buzele umflate.

— Diii, bălane… Diii, şargule…

De la mine nu-şi luară rămas bun. Nu mă întrebară nici unde stau, nici cum trăiesc, nici cu ce mă îndeletnicesc în oraş. Aveau tot dreptul să fie supăraţi pe mine. Crescusem băiat mare şi nu-mi făcusem încă niciun rost pe lume. Plecară. Mă lăsară în poartă. Mă mângâiai spunându-mi că mă uitaseră. Că iarăşi mă uitaseră. Cum să mă uite? Mă aflam numai la un pas de ei! Într-adins nu-şi luaseră bun rămas de la mine, ca să-mi arate că nu sunt mulţumiţi de mine, că-mi poartă ciudă. Aşteptai să se depărteze. Mă pomenii apucat de mânecă de ucenicul smolit, care venise să mă caute.

— Hai în casă.

— Am fost. De ce să mai viu?

— Ne cheamă nenea Ghincu.

Mă dusei. Cu inima îndoită mă dusei. Ucenicul rămase în tindă cu tanti Alina. Nenea Ghincu Pavelescu mă întrebă:

— Tu, Darie, ce-ai făcut zilele astea?

— Mai nimic, nene Ghincule.

— Am auzit c-ai fost atunci, la întrunire, atunci când a vorbit tovarăşul Anghel Socol.

— Am fost, nene Ghincule.

— Te-a speriat cumva faptul că greva noastră a fost înăbuşită?

— Nu. Dar aş fi vrut să izbutească.

— A fost, totuşi, necesară. Ne-am verificat forţele. Le-am dovedit tuturor că suntem o forţă... Numai că... Numai că trebuie să ne organizăm mai bine.

— Ce vrei să-mi spui?

— Tovarăşul Socol mi-a spus că acum, când ştim încotro trage fiecare, a sosit ceasul să ne despărţim de cei şovăitori şi călduţi şi să ne făurim un partid al nostru, un partid revoluţionar, un partid comunist.

Mi se încălzi inima. Nenea Ghincu adăugă:

— Dar despre asta şi despre altele vom mai vorbi noi doi. Să mai treci pe la mine, Darie.

Îi făgăduii. Ieşii şi cum ieşii din casa lui nenea Ghincu, mă învălui întunericul şi umezeala serii.

XIV

ÎNCEPÂND CU A DOUA ZI, ÎN oraşul de pe neteda şi nesfârşita câmpie a Deliormanului toamna se înteţi şi se ticăloşi cu totul. Cerul se învineţi, se înnegri, se apropie de pământ şi-l înecă sub şuvoiul ploilor. Oraşul mărunt se dărăpănă şi se afundă şi mai mult într-un orcan de bălţi, de smârcuri şi de noroaie. Copacii îşi plânseră cele din urmă frunze, se întristară şi se despuiară, începură să tremure şi îşi arătară, ca nişte milogi de bâlci, trupurile acoperite de scoarţă plesnită şi buboasă şi ramurile strâmbe, răsucite, chinuite. Totul se întunecă şi se urâţi. Peste case şi peste ogrăzi, peste străzi şi peste uliţe năpădiră lapoviţele şi zloatele, şi după ele veni, năpustindu-se sălbatic asupra târgului, vântul uscat şi rece care aduse zăpadă. Şcoala se deschise. Îmi reluai şi munca de meditator. Drumurile desfundate pe care trebui să le străbat zilnic ca să ajung dimineaţa la şcoală şi după amiaza la casele în care meditam elevi mă gârboviră şi mă istoviră. Ajunsei curând într-o stare jalnică. Abia mă mai ţinui pe picioare. Nu mai băui, însă nici nu mai scrisei. Mă mulţumii să-mi pregătesc lecţiile. Cu toate acestea, era cât pe-aci să cad la pat. “Nu, îmi spusei, nu trebuie să mă las să cad la pat. Dacă m-aş lăsa… Dacă m-aş lăsa aş fi pierdut. Boala atât aşteaptă.” Îmi încordai voinţa, îmi adunai bruma de puteri pe care o mai aveam şi-n cele din urmă îmi biruii slăbiciunea. Aerul iernii, curat, mişcarea la care mă supuneau distanţele măsurate zilnic cu pasul, soarele, care uneori spărgea norii şi-mi stropea cu pulbere de aur obrazul, mă mai întremară. Chipul mi se aspri, dar galbenul spălăcit care mă făcea să par ros şi prăpădit de boală pieri. Hrănindu-mă, spre bucuria doamnei Arăpaş, mai bine şi dormind mai mult ca de obicei, adică patru-cinci ore pe noapte, izbutii spre miezul iernii să mă înviorez de-a

binelea. Orele pe care eram obligat să le petrec alături de fetişcana negricioasă a gazdei treceau tot greu. Doamna Arăpaş venea pe neaşteptate în odaia Despei, să ia seama cum ajut fata să-şi pregătească lecţiile. Se aşeza tăcută pe scaun, cârpea o cămaşă sau torcea lână. Prefăcându-mă că n-o văd, mă străduiam din răsputeri să-mi învăţ eleva cum se desenează o hartă, îi repetam de câteva ori lecţia de ştiinţe naturale ori de istorie, îi dezlegam problemele şi-o îndemnam să le copieze curat pe caiet. Despa, mereu încruntată şi mereu posomorâtă, nici măcar nu-şi arunca ochii la mine. Ajunsesem să cred că, dusă cine ştie unde cu mintea, nu mă auzea. Se uita pe fereastră la viscolul aprig de afară şi număra cu glas tare ciorile care cârâiau în salcâmi, ori îşi vâra mâna în gură şi-şi rodea până la sânge unghiile şi buricele degetelor.

— Ai înţeles, Despa? Ai înţeles ce ţi-am spus?

— N-am înţeles nimic. Nu mi-ai explicat nimic. Explică-mi bine totul, mai limpede, de la început…

— Chiar de la început?

— De la început...

Mi se părea ciudat că-mi păstrez firea, să nu izbucnesc în urlete, că nu mă reped asupra ei şi că n-o sugrum. Gazda, pe care mă pomenisem c-o urăsc, se oprea din lucru, mă scălda în priviri drăgăstoase şi-mi spunea mieros:

— Mai spune-i o dată, maică, te rog, mai spune-i, numai o dată, maică, o dată mai explică-i.

Mă treceau sudori reci, îmi muşcam limba, mă stăpâneam, surâdeam şi-i mai explicam lecţia o dată, încă o dată şi încă o dată. Îmi mâncam timpul, şi o dată cu timpul îmi mâncam şi viaţa, şi-mi răceam gura degeaba. Doamna Arăpaş, mâhnită, pleca. Nici nu apuca gazda să închidă bine uşa în urma ei, că Despa mă şi întreba:

— Ei, Gălbejitule, ţi-a plăcut?

— Ce să-mi placă?

— Cum i-am dovedit mamei că nu ştii să meditezi… Că nu eşti în stare să explici aşa ca să înţeleg… Că, la urma

urmelor, nu e mare lucru de dovleacul tău... De dovleacul tău — pentru că tu n-ai cap între urechi, cum au toţi oamenii, tu ai un dovleac, un simplu dovleac

Mă încruntam. Îi vorbeam pietros, aspru:

— Dacă nu-ţi schimbi purtarea, am să plec de la voi.

— Şi unde ai de gând să te muţi? La surorile Scutelnicu?

— Nu. Nu la surorile Scutelnicu La altcineva. Găsesc eu. Târgul e mare.

— Te lauzi, Gălbejitule. N-ai să pleci. Atâta vreme cât vreau eu să rămâi aici, ai să rămâi aici. Tu ai să pleci de la noi numai atunci când am să vreau eu să pleci. Şi, deocamdată, eu nu vreau să pleci de la noi. Auzi? Nu vreau să pleci.

Se împosoca şi izbea cu pumnul ei negru în masă, ca o mică şi stranie regină neînduplecată. Mă uitam la ea. Şi cum mă uitam la mica spurcăciune, îmi trecea supărarea. Îmi trecea şi ciuda. Mă domoleam. Zâmbeam. Şi-o îndemnam:

— Ia caietul şi scrie-ţi lecţia…

— Nu vreau… Mai bine spune-mi tu mie: cum sunt surorile Scutelnicu? De ce se duc băieţii seara pe la surorile Scutelnicu?

O lăsam fără răspuns. Plecam. Îmi striga:

— Mâine mă duc la şcoală. Dar să ştii, nu răspund la nicio întrebare, Gălbejitule. Auzi? La nicio întrebare. Fac pe leneşa şi pe tâmpita.

— N-ai decât. Însă o să rămâi repetentă.

— Asta şi vreau…

— O să râdă lumea de tine. O să te creadă toantă.

— Ba de tine o să râdă. De tine, nu de mine. De tine. Că n-ai ştiut să mă meditezi. Că nu te-ai priceput să mă convingi să-nvăţ.

Fraţii Arăpaş culeseseră la timp bucatele de pe câmp, araseră, semănaseră, aduseseră nutreţul în arie şi-l clădiseră în stoguri. Acum îngrijeau cu rândul de vite. Ziua dormeau sforăind, cu păturile în cap. Seara mâncau ţeapăn,

beau zdravăn, îşi luau cojoacele pe ei şi plecau să-şi petreacă noaptea prin cafenelele oraşului, în care se jucau cărţi. Jucau şi ei, cu patimă. Trişau şi câştigau. Cu banii ce să facă? Îi duceau la şantanuri ori la cârciumile din Ţigănie, cârciumi mult căutate şi mult vestite, cu lăutari, cu fripturi grase şi cu vinuri vechi, tari. Îl pofteau să meargă cu ei şi pe ciung. Uneori, ca să-mi arate că sunt largi la mână, mă ademeneau şi pe mine.

— Hai cu noi…

— Merge şi Filipache?

— De ce să nu meargă? Ce? El nu e om?

— Ba este.

După multe ezitări din partea mea şi după şi mai multe stăruinţe din partea lor, cedai şi mă dusei. Şi, spre ruşinea mea, se cuvine să mărturisesc că nu mă dusei la petrecerile fraţilor Arăpaş o singură dată. Nu-mi păru rău. Şi nu-mi păru rău pentru că avusei astfel prilejul să cunosc şi mai bine ca înainte, să cunosc chiar de-a fir-a-păr drojdia oraşului. Când te afli între lupi, trebuie să urli ca lupii. Altfel, te mănâncă haita. Când te afli între haimanale, trebuie să te porţi ca haimanalele. Îmi însuşii aceste vechi zicale. Băui, aşadar, ca şi haimanalele în mijlocul cărora mă găseam şi, pe jumătate beat, pe jumătate treaz, luai parte la cârcote, care se isprăviră cu capete sparte, şi la destule încăierări, care se sfârşiră cu coaste rupte. Lovii cu sete în dreapta şi-n stânga şi, la rându-mi, fusei şi eu, în câteva rânduri, crâncen lovit. Sângerai, însă totdeauna mă ferii şi mă îngrijii să nu mă aleg cu un cuţit în burtă ori în piept.

— Ajunge mare meşter, spuse despre mine Gâţă Arăpaş după ce mă văzu că ţin piept, la jocul de cărţi, unui parlagiu viclean, cu nasul crestat adânc, până la rădăcină, şi care, la cea mai mică bănuială de înşelăciune, scotea şişul.

Andrucă Arăpaş mă compătimi.

— Ce ştie el, săracul?! Nimic nu ştie! Noroc c-a dat peste noi, să mai capete ceva învăţătură, să se mai legene şi el pe-

ale lumii valuri, să afle şi el că viaţa omului atârnă de un fir de păr, se-nşiră pe aţă şi se strânge pe mosor…

Manciu Arăpaş fu de-altă părere.

— Ştie destule, şi dacă rămâne unghie şi carne cu noi, până la primăvară ajunge calfă.

Arăpaşul cel mare, nenea Mincă, tăcea. Tăcea şi Arăpaşul cel mic, prietenul meu la toartă, ciungul.

Fraţii Arăpaş, cu toate că, în afară de ciung, aveau armata făcută, ba chiar trecuseră prin război, ca soldaţi de rând, nu se gândeau la însurătoare. Ne cuprinse pe toţi mirarea când, a doua zi de Crăciun, unul dintre ei, cel mai în vârstă, nenea Mincă, aduse mireasă în casă. Până la capătul uliţei, nenea Mincă venise cu mireasa de mână. Acolo, privind uliţa plină de zăpadă şi noroi, fata se codise.

— Iubitule! Dacă întru în uliţă o să-mi rămână pantofii în noroi!

Nici nu aşteptase ca mireasa să spună tot ce avea de spus, că zăplanul o şi luase, ca pe un fulg, pe umăr. De frică ori de bucurie, fetişcana chiuise:

— Uiuu!… Uhiuu!…

Mincă Arăpaş străbătuse uliţa cu mireasa cocoţată pe umărul lui lat, intrase cu ea în ogradă şi numai după ce ajunsese în prag, la uscătură, îi spusese:

— Sări! Sări, căpriţo!…

Căpriţa sărise. Nenea Mincă o apucase de mână şi pătrunsese cu ea în casă. Mă ţinui după ei ca umbra, să văd dacă iese cu bucurie ori iese cu bucluc. Îl auzii pe vlăjgan urlând:

— Mamăăă… Mamăăă… M-am însurat, mamăăă…

Ţopăia. Striga. Se trăgea de vârfurile mustăţilor. Parcă-i luase Dumnezeu minţile. Maică-sa, care spăla în apă caldă nişte străchini la bucătărie, auzise şi venise.

— Ce e, mă afurisitule? Ce urli? Ce te scălămbăi?

— M-am însurat… Ţi-am adus mireasă… M-am însurat, mamă!… M-am însurat!…

— Fir-ai să fii! Aşa… pe neaşteptate…

În odaie era cald. Citisem aproape toată ziua, îl privisem pe Filipache cum doarme dus, îi ascultasem sforăiturile şi, spre seară, scrisesem câteva pagini dintr-o povestire care-mi stăruia în cap mai de mult. Pe urmă ieşisem la poartă, la aer curat. Vestea însurătorii celui mai în vârstă dintre Arăpaşi îmi plăcu. Îmi plăcu şi mireasa. Era o fetişcană bălăioară, cu păr aspru, roşcat, firavă, s-o ia vântul pe aripile lui ca pe-o frunză şi s-o tot poarte pe deasupra pământului. Bălăioara făcea pe ruşinoasa, încercând, fără îndoială în glumă, să se ascundă în spatele găliganului, şi numai botişorul ascuţit, ca de vulpe, şi-l scosese pe sub braţul lui. Doamna Arăpaş, uimită şi fâstâcită, îşi certa mai departe feciorul.

— Fir-ai să fii! Aşa… pe neaşteptate… Fără să-mi spui un cuvânt… Să mă fi pregătit şi eu cu de-ale mâncării, cu de-ale băuturii, cu lăutari…

— N-am avut când, mamă. Abia acum un ceas m-am hotărât.

Doamna Arăpaş privi, ca şi mine, mireasa. O cântări îndelung din ochi. Pe urmă spuse:

— N-am mai văzut-o. Te pomeneşti că nici n-o fi de la noi din târg.

— Ba da, mamă, e ruşancă de-a noastră, ruşancă get-beget

— Din ce mahala?

— Dintr-a Duzilor.

— Să fie-ntr-un ceas bun, maică, şi să v-ajute Dumnezeu

Nu mai zise nimeni nimic. Ceilalţi fraţi, înnebuniţi parcă de bucurie, luară la rând mireasa în braţe, o aruncară în sus ca pe o minge, o prinseră, o pupară, o mototoliră. Ciungul se mărgini s-o sărate pe frunte. Despa tăcu. Tăcu, se încruntă şi încruntată rămase toată seara, cu obrazul aspru, ca de pământ. Gâţă şi Andrucă se duseră la târlă, aleseră o oaie stearpă, o tăiară la repezeală şi o jupuiră cu meşteşug, cât ai bate din palme. Jumătate o puseră la fiert, şi jumătate la fript. Manciu plecă prin vecini şi se întoarse

cu nişte oameni după el, care duceau la spinare două butoiaşe de tămâios. Trebuia să dea şi ciungul o mână de ajutor. Se scuturǎ de somn şi de lene şi alergă cât îl ţinură picioarele după lăutari. Nu trecu mult, şi începu, după obiceiul oraşului şi al mahalalei, tămbălăul. Unii flăcăi traseră cu pistoalele în lună, cu toate că în seara aceea cerul era acoperit cu nori şi luna nu se vedea. Alţii încercară, cu puştile de vânătoare, să nimerească stelele, cu toate că nu se vedeau nici stelele. Mai toţi mâncară până se săturară, se veseliră, chefuiră şi băură până ameţiră. De strigat, ce să mai spun, strigară până rămaseră sitevi. Despa o prinse pe mireasă într-un colţ. Scoase limba la ea, o ocărî şi o înghesui. Pe urmă se duse şi se închise în odaia ei. Tămbălăul se isprăvi abia spre ziuă. În zilele care urmară trecu Anul Nou cu vasâlcile şi cu sorcovele lui, trecu geroasa Bobotează, şi vacanţa de iarnă se isprăvi. Parcă nici nu fusese. Mă dusei la şcoală cu Filipache. Veni cu noi şi Despa. Timon, care n-o văzuse de două săptămâni, fiindcă Despa nu ieşise din casă, deschise catalogul şi o chemă. Negricioasa îi răspunse:

— Pot să stau şi în bancă. N-am învăţat nimic. Nu ştiu nimic. N-am de ce să mă ostenesc până la tablă.

— Dar cu ce te-ai îndeletnicit în vacanţă de n-ai învăţat?

— Am dormit. Şi când n-am dormit am căscat. După ce-am căscat până m-am săturat am dormit din nou.

— Am să-ţi pun nota 4.

— Poţi să-mi pui şi zero, iar dacă nu-ţi ajunge zero, poţi să-mi pui şi zero tăiat.

Profesorul o privi îndelung cu ochii lui frumoşi şi tăioşi, vrând parcă s-o domolească, s-o îmblânzească ori poate chiar s-o hipnotizeze. Despa se sili să-l înfrunte, iar atunci când i se păru că Timon e gata s-o biruie, îl repezi!

— Ce te zgâieşti aşa la mine? Fă bine şi nu te mai zgâi la mine. Dacă o să te zgâieşti mereu la mine o să rămâi cu ochii încrucişaţi.

Timon ridică din umeri şi tăcu O lăsă în pace şi scoase pe altcineva la lecţie. Clasa se miră, însă îşi ţinu gura. La ora de franceză, glumele şi gălăgia nu erau îngăduite. Cine călca disciplina impusă de Timon era bătut cu nuiaua la palmă. În recreaţie, Despa se certă cu câteva fete mai mari. Pe Marulis n-o scoase din broască râioasă şi măslinăreasă, iar pe Pomoran o trase de urechi şi-i jumuli părul. Cu Valentina se purtă şi mai urât: îi repezi doi pumni în coaste. Fetele pricepură că negricioasa nu se află în apele ei şi nu-i spuseră nimic.

Aflai despre toate isprăvile Despei încă înainte de prânz. Află şi Filipache. Hotărârăm să nu-i spunem nimic doamnei Arăpaş. Pentru că totuşi îmi era greu să dau ochi cu gazda şi să tac, mă lipsii de mâncare. Îi trimisei vorbă gazdei că mă supără durerea de cap.

Aşteptai cu răbdate să-i treacă şi această ţâfnă, cum îi trecuseră şi altele. Aşteptai însă zadarnic. Despa rămase toată ziua închisă în odaia ei şi ascultă glasul Petriţei şi glasul lui Mincă. Perechea luată de curând se giugiulea şi îşi spunea cuvinte de dragoste în odaia vecină. Pereţii care despărţeau odăile erau subţiri, de paiantă, şi uneori, dacă era linişte deplină în casă, se auzeau prin ei până şi şoaptele. A doua zi, atât eu cât şi Filipache ne duserăm la şcoală cu inimile îndoite. Ne temurăm că Despa va face o nouă năzbâtie. Ceea ce se şi întâmplă. Timon veni iarăşi în clasă. Şi iarăşi deschise catalogul. Şi iarăşi, tot ca din întâmplare, voi s-o scoată pe negricioasă la tablă, s-o asculte. Fără să se ridice în picioare, Despa râse cu gura până la urechi. Şi după ce se sătură de râs, se răsti la profesor:

— Nu mă mai chema la tablă, că nu ies. Nu înţelegi că nu vreau să răspund? Degeaba încerci să faci pe grozavul cu mine. Nu-ţi răspund, Du-te la surorile Scutelnicu. Întreabă-le pe ele ce vrei să mă întrebi pe mine. Să-ţi răspundă surorile Scutelnicu. Du-te la ele şi scoate-le la lecţie. Du-te la ele dacă te mai primesc. Dar eu una am auzit că nu te

mai primesc. Că şi-au bătut joc de tine şi ţi-au atârnat tinicheaua de coadă.

Îi mai spuse multe alte cuvinte cu două înţelesuri. Îi spuse şi cuvinte urâte, ba chiar şi câteva măscări pipărate, de şatră.

La început, clasa, alcătuită din băieţi şi din fete, tăcu. După câteva clipe însă, nu se mai temu de profesor, îşi dădu drumul şi râse de se zguduiră băncile. Timon se înfurie, puse mâna pe nuia şi-i bătu la palme pe toţi, dându-le, cu sete, câte patru nuiele la fiecare palmă. Ajunse la banca Despei. Îi făcu semn negricioasei să se scoale în picioare şi să întindă palmele, cum făcuseră toţi ceilalţi, şi să-şi primească porţia. Despa nu se sinchisi. Rămase nemişcată. I se uită drept în ochi şi, tutuindu-l ca şi în ziua trecută, îi spuse liniştită:

— Timon, dacă mă atingi cu nuiaua sau cu palma, plec de la şcoală şi mă arunc în fântâna din faţa casei tale. Auzi? Mă arunc şi mă înec în fântâna din faţa casei tale. Să ştii că nu glumesc. Eu nu ştiu de glumă. Eu nu sunt ca surorile Scutelnicu, Timon! Dacă mă atingi cu nuiaua sau cu palma mă duc şi mă înec în fântâna din faţa casei tale. Dai de dracu, Timon. N-o să mai ai pe unde scoate cămaşa, Timon.

Profesorul învineţi. Îşi muşcă mustaţa scurtă. Tăcu. Aruncă nuiaua. Îşi luă catalogul şi o tuli la cancelarie. Veni secretarul liceului — unul ghindoc — care era şi profesor de muzică, şi trimise şcolarii acasă.

— Să trăieşti, Despa.

— Bravo, Despa.

— I-ai dat peste bot lui Timon.

Despa nu spuse nimic. Îşi adună cărţile şi caietele, le vârî în ghiozdan şi plecă. Aflai despre noua şi penibila întâmplare în prima recreaţie. O dată cu mine află nu numai Filipache, ci întreaga şcoală.

— Aşa ceva cu s-a mai pomenit de când e şcoala noastră, şcoală!…

Şcolarii şi şcolăriţele comentară faptul în toate chipurile. Fraţii Mătrăgună fură de părere că o să se întărească disciplina în şcoală. Adamian şi Chinovici spuseră că, dimpotrivă, o să slăbească. Pe o singură chestiune fură cu toţii de aceeaşi părere: că Despa va fi eliminată din şcoală. Spre mirarea multora însă şi chiar a mea şi a ciungului, nu se întâmplă nimic. A doua zi Despa veni iarăşi la şcoală. Timon nu se mai legă de negricioasă şi îşi ţinu lecţia.

Zvonul despre ciocnirea dintre fată şi profesor se răspândi în oraş, umblă un timp din gură în gură, până se stinse. Seara, acasă, fui martor când Filipache o întrebă pe soră-sa:

— De ce-ai fost obraznică cu Timon? Nu ţi-a fost teamă de el?

— Obraznică? Eu obraznică? Dimpotrivă. Timon a fost obraznic cu mine. Şi teamă? De ce să-mi fie teamă de el? Lui să-i fie teamă de mine. Şi-o să am eu grijă să-i fie. Ştiu eu ce ştiu.

Nu înţelesei nimic. Căzui pe gânduri. Ce putea fi la mijloc? Nici Filipache nu înţelese nimic. El însă nu era omul care să-şi facă inimă rea din toate fleacurile. Ridică din umeri şi spuse:

— Eşti o proastă!

— Mi se pare că dintre noi doi tu eşti prostul.

Eu n-o întrebai nimic pe Despa şi nici ea nu găsi de cuviinţă să-mi mărturisească ceva. Fiersese îndelung. Izbucnise în două rânduri faţă de atâta lume. Acum se cuminţi. Din nou se cuminţi. Era de văzut pentru câtă vreme. Învăţă. Rămase însă tot aspră, tot încruntată, tot fără nicio umbră de zâmbet ori de bucurie pe faţa-i negricioasă, ca de pământ. În schimb, Petriţa, care se dusese cu Mincă la primărie şi se căsătoriseră cum scrie la lege, se arătă harnică, blajină, cuminte şi se purtă în totul cu atâta iscusinţă, încât intră pe sub pielea soacrei şi pe sub pielea noastră, a tuturor. Nenea Mincă era atât de fericit, de parcă-l apucase pe Dumnezeu de-un picior. Deveni alt

om. Chibzuit. Cuminte. Cumpătat. Nu mai intră nici în cârciumi, nici în cafenele.. Nu mai jucă. Nu mai bău. Nu mai plecă nopţile de acasă. Pe ceilalţi fraţi, însă, îi lăsă să se ducă unde vor şi să-şi facă de cap cât vor pofti. Nu dori nici măcar să le audă isprăvile. Dacă avea drum după treburi ori după cumpărături prin oraş, îşi ruga nevasta să se dichisească, să-şi bâcânească obrajii şi să-şi rujeze buzele, şi o lua cu el. Până la capătul desfundatei uliţe o purta, ca pe un paner cu mere rumene, pe umăr. Mai departe mergeau ţinându-se de mână. Într-o zi, doamna Arăpaş mă întrebă:

— Ce zici tu, o să-l ţină mult pe Mincă-al meu dragostea pentru nevastă?

— De! S-ar putea să-l ţină şi s-ar putea să nu-l ţină. Omul e schimbător.

— Aşa s-a purtat cu mine Dudu Arăpaş la începutul căsniciei. Noastre.

— Şi mai pe urmă?

— Mai pe urmă! mai pe urmă a ţinut-o tot într-o beţie, până s-a-ndurat Dumnezeu de mine şi-a trimis moartea de i-a ridicat sufletul.

— Te-ai rugat mult la Dumnezeu ca să-ţi împlinească această dorinţă?

— Mult. M-a ajutat însă şi părintele Laţ de la biserica Sfânta Vineri.

— Părintele Laţ? Mătăhălosul? Cum a putut să te ajute pe dumneata părintele Laţ să scapi de bărbat?

— S-a rugat şi el. I-am dat doi curcani plocon şi s-a rugat la biserică şase săptămâni. S-a rugat lui Dumnezeu să trimită moartea să-l ia pe bărbatu-meu, pe Dudu Arăpaş.

Vrusei se aflu cum a murit Dudu Arăpaş.

— Soţul dumitale a murit acasă?

— Nu. Pe uliţă. L-a înjunghiat careva pe uliţă. Nici acum nu se ştie cine. Şi când mi l-au adus acasă era mort.

— Atunci, a murit de cuţit?

— A murit pentru că a venit moartea să-l ia. Şi pentru că moartea nu putea să-i scoată sufletul — era om tare, puternic, bărbatu-meu — a pus pe careva să vâre cuţitul în el.

— Şi de când a murit Dudu Arăpaş trăieşti mai bine?

— Mai bine, mai rău, dar vorba e că nu mă mai suduie şi nu mă mai bate nimeni.

— Dumneata însă… Dumneata însă îţi cerţi destul de des feciorii.

— N-ar munci cum trebuie. Dacă n-aş mai sta cu gura pe ei din când în când, s-ar trândăvi.

— Înţeleg. Mi-a vorbit şi Despa despre aşa ceva.

— Despa! Îi seamănă leit răposatului. Şi acela era tot aşa. Într-o zi miere, în altă zi fiere. Am dat-o la şcoală să capete şi ea o spoială. S-o mărit c-un băiat de pe la gară sau cu vreun negustoraş, să nu mi-o scoată la câmp, la muncă. Despa nu e făcută pentru munca la câmp.

— Negustoraşul o să-ţi ceară zestre.

— Are maica. Pentru Despa are maica mulţi bănişori puşi deoparte. Numai că trebuie să bag de seamă când voi mărita-o să nu-ncapă banii pe vreo mână spartă.

Despa se cuminţise! Nu mă liniştii. Îmi adusei aminte că se mai cuminţise şi altă dală, însă cuminţenia îi trecuse repede. Şi acum, ca şi atunci, ori poate şi mai mult decât atunci, clocea ceva. Dar ce anume clocea? Nu aveam cum să bănui, aşa că rămăsei tot îngrijorat, tot cu ochii pe ea, şi observai că, la puţină vreme după ce se cuminţi, Despa îşi pierdu somnul. Începu să slăbească şi să se jigărească. Cercuri vinete şi adânci i se iviră în jurul ochilor de smoală. Pofta de mâncare îi scăzu. Deveni lingavă şi ligavă. Şoldurile însă i se lăţiră şi, cu o repeziciune neobişnuită, îi crescură şi i se rotunjiră sânii.

— Vrei să înveţi, Despa?

— Vreau, Gălbejitule, tu nu vezi că vreau?

Ne sârguiam amândoi cu lecţiile, dar se vedea cât de colo că mintea ei rătăceşte pe altă lume. Uneori, biciuindu-şi cu

sălbăticie voinţa, izbutea să-şi ţină trează atenţia, mă asculta, ba chiar îmi şi răspundea la întrebări. Eram mulţumit de cum mergeau lucrurile şi mă rugam sorţii s-o ţină aşa până la vacanţa mare, când plănuiam să plec pentru totdeauna, dacă nu din oraş, cel puţin din casa Arăpaşilor. Dar mulţumirea mea nu avu viaţă lungă, într-o seară mă pomenii cu Despa, care veni lângă mine, mă apucă de nasturele hainei şi mă întrebă:

— Spune-mi, Gălbejitule, cum a reuşit Pitcoacea să-l robească pe nenea Mincă, ditamai găliganul, şi să-l obişnuiască s-o asculte orbeşte?

— Care Pitcoace?

— Cumnată-mea.

— Nu ştiu, într-adevăr nu ştiu…

— Minţi. Iarăşi minţi…

— Nu mint, Despa. Crede-mă că n-am de ce să te mint.

— Ştii. Ştii, dar nu vrei să-mi spui. Nimeni nu vrea să-mi spună. Mă consideraţi… Mă consideraţi copil… Dar să vă intre bine-n cap că nu mai sunt…

Aşteptai să mă pună să mă jur, ca altă dată. Nu mă puse. De drăcuit însă şi de ocărât, mă drăcui şi mă ocărî până i se umplu gura de clăbuci.

— Nu vreau să te mai văd. Auzi? Şi tu eşti ca toţi ceilalţi. Ca toţi ceilalţi… Mi-e scârbă de tine. Mi-e scârbă de tine ca de-un hoit. Nu vreau să te mai văd în ochi.

— Bine. N-ai să mă mai vezi. Am să plec chiar acum din casa voastră.

— Ai să pleci când am să vreau eu să pleci, nu acum.

Ne văzurăm în fiecare zi şi în fiecare seară. Încercai să-i intru în voie. Nu izbutii. Despa rămase mai departe tăcută, abătută, încruntată. Încetai să-i dau lecţii. Doamna Arăpaş se nelinişti, şi mă rugă să nu părăsesc casa, să am răbdare.

— O să-i treacă, maică. O să-i treacă toanele. Despa e fată bună… Dar… Are toane, maică, are toane, ca răposatul taică-său.

Fraţii Arăpaş nu luară în seamă lâncezeala în care căzuse sora lor. Crezură şi ei, ca şi maică-sa, că nu poate fi vorba decât de o toană trecătoare, ca toate toanele. Doamna Arăpaş însă se îngrijoră în cele din urmă.

— O fi de vină şcoala. Nu te mai duce la şcoală, fată.

Auzind îndemnurile acestea, Despa se asprea şi mai mult şi-i răspundea uscat:

— Mă duc. M-am obişnuit cu şcoala şi mă duc.

— Crezi c-ai să treci clasa?

— N-am s-o trec. Şi nici nu vreau s-o trec. Dar de învăţat tot am să învăţ ceva.

— O să râdă lumea de tine, maică.

— Lumea? Să râdă lumea de mine? N-are să râdă. Pot să te încredinţez că n-o să râdă lumea de mine.

— Dar ce? Crezi că o să plângă?

— Poate.

Nici până atunci nu dusesem lipsă de ger şi de zăpadă, însă de pe la jumătatea lui ianuarie, iarna, în loc să slăbească, crescu în puteri şi se încrâncenă. Deasupra oraşului în care trăiam şi a întregii câmpii a Deliormanului se aşeză un strat gros vânăt de noroi. Vântul ostenit se culcă şi dormi somn adânc prin cine ştie ce păduri ori prin cine ştie ce tainice văgăuni. Prin văzduhul întunecat începură să cadă fulgi mari şi albi de zăpadă din norii neclintiţi. Ninse zile de-a rândul şi ninse, fără contenire, şi nopţi de-a rândul. Nămeţii crescură pufoşi şi frumoşi cât gardurile şi, pe alocuri, mai înalţi chiar decât gardurile. Făcurăm pârtii până la grajdurile boilor, până la târla oilor, până la coteţe, până la fântână, şi făcurăm pârtie şi până la poartă. Desfundarăm uliţa, iar alţi ruşani desfundară strada cea largă care ducea spre centru. Cei trei fraţi Arăpaş care rămăseseră becheri lăsară grija casei şi a vitelor în seama lui Mincă — tot era el însurat şi nu se îndura să iasă din ogradă — şi, luându-l şi pe ciung cu ei, lipsiră din ce în ce mai des de acasă. Plecau de cum se lăsa noaptea, umblau pe unde le plăcea lor să umble şi se întorceau cu paşi

împleticiţi abia când se crăpa de ziuă. Ciul le ieşea înainte fără să-i latre, iar ei, mulţumiţi, se furişau pe tăcute în odaie, se descălţau şi se dezbrăcau, se culcau şi adormeau de îndată. Mincă şi Petriţa îşi aveau acum odaia tor, care era despărţită de un perete subţire de odaia Despei. Sătul de drojdia oraşului, de băutură şi de încăierări, şi trezit parcă dintr-un vis urât, nu-i mai urmai pe fraţii Arăpaş la petrecerile lor de zi ori de noapte.

— Na mai mergi cu noi, Darie?

— Sunt ostenit.

Mă folosii din plin de prilejul cu care nu mă mai întâlnisem de multă vreme, acela de a rămâne peste noapte stăpân pe toată încăperea. Îndopai în fiecare seară soba oarbă cu paie, o încălzii tocmai cât trebuia şi mă afundai, cu sufletul răvăşit şi aproape bolnav, în lectură. Citii cărţi după cărţi şi-mi apropiai şi mai mult obiceiul de a nu-mi îngădui să las să treacă o singură zi fără să scriu câteva pagini. Mă convinsesem deplin că nu am talent deosebit la pictură. Marile muzee, în care întârziasem îndelung pe vremea lunaticelor mele hoinăreli prin Italia, îmi făcuseră cunoscută Renaşterea cu toate frumuseţile ei neasemuite şi cu toate uimitoarele ei minuni. Cunoaşterea lui Andreescu şi a lui Luchian, după întoarcerea mea în ţară şi popasul la tătarii din Sorg, precum şi câteva vizite în straniul atelier al lui Tonitza mă îndemnaseră să mă las păgubaş. Ca pictor, n-aş fi fost niciodată ursit succesului. Stăruind, aş fi ajuns cel mult profesor de desen în vreun liceu prăpădit din provincie, cum ajunsese profesorul nostru Alburiu, sau zugrav de biserici şi de firme, ca ridicolul Caba. Când mă gândeam la un asemenea viitor, mă apucau crampele şi mi se împietrea carnea. Îmi spusesem că, în schimb, aş putea ajunge la oarecare izbutire în literatură. Mă apucasem aşadar, cu îndârjirea şi încăpăţânarea care-mi făceau parte din fire, de scris. Acum, mai mult ca oricând mâzgălii în lungile nopţi de iarnă, cu litere mărunte şi înghesuite, maldăre uriaşe de hârtie. Fraţii Arăpaş mă crezură sucit.

Să-mi pierd atâta vreme înşirând slove!… Ar fi fost mai bine dacă-mi petreceam viaţa altfel. Ca ei. Ca ei sau ca alţii. Doamna Arăpaş îşi închipui că învăţ, că mă pregătesc să devin profesor. Filipache râse de mine:

— Creangă!… Poate vrei să-l întreci pe Creangă!...

Nu. Nu voiam să-l întrec pe Creangă. Nu voiam să întrec pe nimeni. Şi nici nu voiam să ajung scriitor pentru a trăi din scris, cum mă bănuise profesorul Turtulă. Atunci… Atunci poate că voiam să câştig faimă, glorie… La acest gând mă apuca râsul. Scriam pentru că simţeam nevoia să scriu. Numai pentru atât? Poate voiam să spun ceva nou oamenilor… Dar ce anume voiam să le spun eu nou oamenilor, nu ştiam. Încă nu ştiam…

Pe la sfârşitul lui februarie, vântul se trezi din somn. Zbură până la slăvile cerului, se apropie de soare şi se încălzi zdravăn. Şi după ce se încălzi se năpusti asupra norilor şi-i risipi. Nămeţii uriaşi se topiră încetul cu încetul. Nu înecară oraşul cum ne aşteptasem, însă îi umplură uliţele şi ogrăzile de noroaie şi de bălţi mocirloase. Când văzui că nu mai e urmă de zăpadă pe pământ şi că văzduhul începe să miroase a crud şi a proaspăt, scosei hârtiile din lada în care le aruncasem şi, setos, citii cu nesfârşită răbdare tot ceea ce însăilasem în nebuna febră de care fusesem cuprins. Nimic nu-mi plăcu. Nici măcar o pagină. Găsii totul vechi, şters, neinteresant. Asemenea lucrări mai dăduseră şi alţii la iveală. De ce nu izbutisem? Poate nu aveam talent… Poate… Veni deznădejdea şi mă luă în braţe. “Voi fi toată viaţa o mediocritate… O mediocritate”… Nu. Nu voiam aceasta. Dar ce voiam? Trebuia să aflu dar ce voiesc. Trebuia. Dintr-o dată, capul mi se goli de gânduri şi începu să-mi uruie ca o moară stricată şi să-mi vâjâie. Îmi pieri foamea. Îmi pieri setea. Îmi pieri somnul. Îmi pieri până şi pofta vieţii. Nu eram bun de nimic. De nimic! Atunci, pentru ce să umbresc mai departe pământul cu şoldia-mi şi nătânga-mi umbră? Şi pentru ce să mă ostenesc atâta scriind pagini care dacă nu-mi plăceau mie nu aveau cum să

placă altora? Voinţa îmi slăbi, şi multă vreme mă tiraniza gândul sucit al sinuciderii. Nimic mai simplu decât să te sinucizi! Îţi atârni laţul de gât, îţi dai drumul în gol, şi… gata. Vine şi te ia moartea.

Bine. De venit, vine. De luat, te ia. De dus, te duce. Dar unde te duce? Moartea! Ce-o mai fi şi cu moartea? Dar cu viaţa… Ce-o mai fi şi cu viaţa? Mă zbătui. Plânsei. Râsei. Şi iarăşi plânsei şi mă zbătui. Ca peştele pe uscat mă zbătui. Ieşii zi de zi din oraş. Străbătui cu picioare de plumb nesfârşitele câmpuri jilave din jur. Văzui cum se ridică aburi alburii din pământul sănătos şi gras. Văzui cum încolţesc şi cum se ivesc iarba şi grâul, rapiţa şi secara, ovăzul şi orzul, pălămida şi scaieţii, sipica şi ciuboţica-cucului. Văzui cum răsare şi cum apune soarele. Văzui cum pâlcuri de nori plutesc veseli prin slăvile fără hotare ale cerului. Vântul, vechiul meu prieten, trecu deseori pe lângă mine. Nu-mi zâmbi şi nu-mi şopti. Vântul nu avu ochi pentru mine. Nu avui nici eu ochi pentru el. Ascultai ţârâitul greierilor în brazdele negre şi ascultai clopoţeii de argint pe care îi sunau în văzduhul albastru, ciocârliile. Ascultai foşnetul sălciilor şi al plopilor, al salcâmilor şi al măceşilor. De ce răsărea din pământ, în fiecare primăvară, iarba şi de ce înflorea, galbenă ca aurul, rapiţa? De ce alerga pretutindeni, cu tălpile lui desculţe, vântul? De ce ţârâiau greierii şi de ce clămpăneau din ciocurile lor lungi şi late berzele? Viaţa! Ce-o mai fi şi cu viaţa? Nu ştiam. Încă nu ştiam. Dar totul, totul îmi spunea că trebuie să-mi păstrez viaţa. Cu orice preţ trebuia să-mi păstrez viaţa. Da. Cu orice preţ. Una singură aveam. Una. Nu două. Bine. Dar preţuia chiar atât de mult viaţa? Preţuia. Nespus de mult preţuia dacă ştiam cu ce s-o umplu. Trăisem. Mai puţin de douăzeci de ani trăisem. Totuşi trăisem. Şi acest timp pe care-l trăisem cu ce-l umplusem? Cu ce umplusem eu fagurii vieţii mele? Cu miere îi umplusem? Cu bălegar îi umplusem? Nu. N-o să-mi răspund acum. O să mă gândesc mai mult, şi într-o zi ori într-o noapte o să-mi răspund. Ba nu. Chiar acum

trebuie să-mi răspund. Eu îmi umplusem fagurii vieţii mai mult cu bălegar decât cu miere. Fără îndoială că erau de vină şi împrejurările în care trăiam, dar eram de vină şi eu.

În tot ce scrisesem de-a lungul iernii, găsisem frazele fără vigoare, mălăieţe, betege. Sărmanele! Se târau pe pogoanele mele de hârtie ca nişte râme slinoase, mute şi oarbe, ori ca nişte melci cenuşii şi băloşi. Îmi lipsea ceva. Fără îndoială că-mi lipsea ceva. Nu cumva îmi lipsea focul sacru? Dar ce era focul sacru? Ciuda îmi venea de acolo, că nu prea ştiam ce-mi lipsea. Iarăşi mă zbuciumai. Iarăşi râsei şi iarăşi plânsei. Mersei mai departe şi îmi muşcai şi-mi rosei vârfurile degetelor. Îmi băui sângele. Mi se păru sărat şi totuşi dulceag, Până la urmă, îmi fu ruşine că mă zbucium, că râd ca nebunul şi că plâng ca bezmeticul în acelaşi timp. Puţina carne pe care o mai aveam pe mine se topi şi ea în flăcările negre ale nopţilor de nelinişte şi nesomn. Gazda, care-mi urmărea toate mişcările, sfârşi prin a mă crede ieşit din minţi şi atins de oftică. Obrazul nu mă mai ascultă şi mi se schimonosi. Buzele mi se umflară şi-mi crăpară. Iar ochii!... Ochii stinşi şi afundaţi în cap stârniră mila câtorva cunoscuţi şi a câtorva rubedenii. Vară-mea Nigrita, pe care o întâlnii pe stradă, în loc să mă întrebe de sănătate, se uită la mine lung, clătină din cap şi-mi spuse:

— Până la vară bei zeamă de clopot şi te duci la odihnă lângă unchi-tău Tone, dragă Darie. Până la vară…

Nu mai era mult până la vară. Primăvara venise. O întâlnisem pe câmp. O întâlnisem în pădure. Avea să treacă repede primăvara. Pentru că toate primăverile trec grozav de repede.

Avea dreptate vară-mea Nigrita. Trebuia să-mi câştig iarăşi sănătatea. Trebuia să scap de febră, de nesomn, de nelinişte. Şi, mai presus de orice, trebuia să izbutesc. Pentru izbutire însă, se cuvenea să muncesc pe brânci, nu să mă istovesc, zbuciumându-mă zadarnic, ca un nătâng. După ce luai această hotărâre şi-mi făgăduii s-o duc la îndeplinire, mă aplecai iarăşi cu îndârjire asupra hârtiei.

Căutai... Căutai fapte şi căutai oameni. Căutai privelişti. Căutai cuvinte dulci ca mierea şi gingaşe ca mătasea. Căutai cuvinte limpezi ca limpezile izvoare şi căutai cuvinte străvezii ca străveziile aripi ale libelulelor. Căutai cuvinte înflorate. Căutai cuvinte aspre, bolovănoase. Căutai însă şi cuvinte acre şi amare. Uneori găsii ce căutam, alteori nu. Îmi scormonii cu gheare de foc memoria, blestemând-o pentru tot ce-a păstrat înăuntrul ei şi pentru tot ce n-a păstrat. Numai ţelul pentru care voiam să scriu nu-l căutai. Şi nu-l căutai pentru că nu mă pricepeam să-l caut. Dar tot blestemându-mi memoria şi tot scormonind-o într-un negru miez de noapte, îmi adusei iarăşi
aminte de pământul pietros şi ghimpos, sălbatic şi straniu al Dobrogei, de marea plină de vietăţi, care fremăta într-una ca o pădure bătrână, de răsfiratul sat tătărăsc Sorg, de herghelia lui Selim Reşit şi de sprintenul Hasan, de tătăroaica Selvyé şi de fiul ei Urpat. Îmi adusei aminte şi de tătăroaica cea tânără, de firava şi gălbuia Uruma. Poate o iubisem… Poate n-o iubisem… Făptura ei ademenitoare, înaltă şi subţire ca trestia, cu obrazul rotund ca luna, cu ochii puţin piezişi şi verzi ca verdea iarbă a câmpului, învie dintr-o dată în amintirea mea şi mă umplu de fierbinţeală şi, în acelaşi timp, de înfrigurare. Imaginaţia mea o luă razna, începu să bată câmpii. Mi se păru, dintr-o dată, că mă asemui cu un stup rotund pe care mii şi mii de albine de aur l-au încărcat cu dulce şi tristă miere. După săptămâni şi săptămâni de nopţi nedormite şi de zile zăpăcite, în care dacă m-ar fi întrebat cineva cum mă cheamă ar fi trebuit să stau să mă gândesc înainte de a răspunde fără greş, zâmbii iarăşi. Din toată inima zâmbii. Iar zâmbetul mă limpezi şi mă învioră. Cuprins de febră şi stăpânit de amintirea ciudatei tătăroaice, scrisei dintr-o singură răsuflare o duzină de sonete de dragoste, le iscălii cu un nume de împrumut şi le pusei într-un plic. Lipii plicul şi notai pe el o adresă. Dimineaţă îl timbrai şi-l aruncai într-o cutie poştală.

Mă liniştii, însă nu de tot. Îmi spusei că în curând voi avea, în sfârşit, dovada că sunt văduv şi de talent literar. Mă voi lăsa, aşadar, păgubaş şi de literatură. Voi căuta un alt făgaş pentru a-mi împlini rostul pe lume. Dacă îmi era ursit să am un rost pe lume. Însă nu trecu mult după ce aruncai plicul în cutia poştală, că şarpele neadormit al îndoielii pătrunse iarăşi în mine şi mă învenină. Dar dacă?…

Trăii două săptămâni încheiate perpelindu-mă pe uriaşul rug al nerăbdării şi al incertitudinii. După aceste chinuitoare două săptămâni, într-o duminică, mă trezii cu noaptea-n cap şi alergai la gară. Aşteptai trenul de Bucureşti. Ca pe ghimpi îl aşteptai. Avui noroc. Nu întârzie. La călători nu mă uitai. Mă repezii în faţă, lângă locomotivă, şi mă apucai să dau târcoale pachetelor cu ziare, şi reviste. Mi se păru fără sfârşit vremea care se scurse până când vânzătorul desfăcu pachetele. Cumpărai revista pe care o aşteptam. O desfăcui şi, în sfârşit, îmi văzui sonetele tipărite. Îmi stăpânii emoţia. Destui de bine mi-o stăpânii. Îmi aruncai ochii pe pagina ultimă la *Poşta redacţiei.* Aci, o însemnare mă îndemna: “Mai trimiteţi…” Mă trăsei mai la adăpost, pe peron, şi-mi citii sonetele. Abia desluşii slovele. Sonetele mele de dragoste erau imprimate cu litere mici, pe jumătate şterse şi înghesuite undeva, pe ultimele coloane, dar erau imprimate. Văzuseră, cum se spune, lumina tiparului. Mă bucurai câteva clipe, nu însă aşa cum mă aşteptam, ci cu o bucurie măruntă, palidă, meschină, amestecată cu amărăciune. Mi se făcu silă. Îmi trecu bucuria. Îmi trecu şi sila. Începu iarăşi să mă roadă neîncrederea. Tipărirea sonetelor mele într-o revistă din Bucureşti, ba încă într-o revistă de mâna a doua, dacă nu chiar a treia, nu dovedea nimic sau aproape nimic. Poate redactorii îmi tipăriseră versurile din greşeală. Poate mi le tipăriseră din lipsa altora mai bune. Făcui mii şi mii de presupuneri, unele mai smintite şi mai absurde decât altele. Presupunerile mă osteniră şi mă sleiră. Mă trecură rânduri de sudori — când reci, când fierbinţi. Mai citii încă o dată

sonetele, cuvânt cu cuvânt. Acum mi se părură, de-a dreptul stupide. Scrisese sonete nepieritoare Petrarca. Scrisese Shakespeare. Scrisese câteva şi Eminescu. Aduceau oare sonetele mele ceva în plus faţă de ale marilor maeştri care trăiseră cu mult înaintea mea? Nu. Atunci, de ce le mai scrisesem şi de ce mă grăbisem să le trimit spre publicare? Idiot! Nu eram nimic altceva decât un biet idiot cu capul plin de fumuri. Căzui dintr-o dată într-o apatie a trupului şi a minţii. Carnea mă duru. Gândurile mă arseră ca nişte fulgere albe. Împăturii revista, care-mi publicase sonetele, o ascunsei în buzunar şi mă întorsei la gazdă, clătinându-mă ca un om beat.

Avusei noroc. N-o întâlnii pe Despa. Filipache îmi spuse că e plecată de acasă.

— Unde?

— La nişte prietene.

— Despa n-are prietene.

— Şi-o fi făcut în vremea din urmă. N-ai băgat de seamă că de la un timp lipseşte destul de des de acasă?

Ziua fu mohorâtă şi trecu greu. Mâncai în silă. Dormii în silă. Visai vise năprasnice. Iar mâncai. Iar dormii. După câteva nopţi chinuite şi după câteva zile lâncede, mă hotărâi, mai mult pentru a ieşi din această stare, să mă aştern iarăşi pe lucru. Mă aşezai la masa de scris şi înşirai pe câteva pagini o povestire care pleca de la sâmburul unui fapt divers. Copiai citeţ manuscrisul şi-l trimisei, sub alt nume, la aceeaşi revistă. Apăru şi povestirea. O citii tipărită. Mi se păru neverosimilă, fadă, neroadă. Dacă aş fi iscălit-o cu numele meu, aş fi avut pentru ce să mă spânzur. Acum, mă moleşii. Saliva mi se acri. Stomacul mi se strânse şi primi cu greu hrana. Mă părăsi şi somnul deplin. Dormii puţin şi pe apucate. Copleşit de tristeţe şi deznădejde, mă lăsai în voia sorţii. Părăsii pentru mult timp încercările mele de a scrie literatură. Mă ocupai de fata gazdei, de negricioasă Mă întorsei şi la ceilalţi şcolari care-mi ceruseră să-i meditez. Intrai până-n gât în această muncă stupidă,

care mă obosea, mă prostea şi mă îndobitocea. Uitai să mă tund şi mă pomenii purtând, întocmai ca profesorul Turtulă, chică cu mătreaţă. Totuşi, îmi mai rămânea timp. Ca să-l umplu într-un fel, mă plimbai ca un gură-cască prin oraş. Hoinării, mai ales, prin mahalale şi-mi trecui zilele trândăvind printre zarzavagii, printre lăptari, printre ţiganii fierari şi lăutari. Fetele se uitau la mine ca la un căzut din lună, flăcăii ciomăgaşi — ca la un terchea-berchea. La cârciuma deocheată a lui Zgaibă, în care se puneau la cale spargeri de case şi furturi de cai, ţigănci tinere, pietroase şi ochioase, oacheşe şi trupeşe, îmi ghiciră în palmă şi în ghioc, în bobi şi în cafea, îmi prevestiră, toate, o viaţă de rând, cenuşie şi leşietică.

— N-ai venit pe lume cu noroc, creştine De altfel, se vede chiar de pe acum. Hai, scoate leul…

Bani nu le dăruiam. Nu din zgârcenie, însă nu prea aveam, şi nici de nu stăruiau. Prostindu-mă de tot, începui să le cred şi mersei până acolo încât mă surprinsei că le urăsc. Le jurai răzbunare. Şi chiar mă răzbunai pe unele, înghesuindu-le, noaptea prin colţuri întunecate de uliţă, pe sub sălcii, prin bălării, pe unde se nimerea.

Într-o seară, tocmai când petreceam c-o tuciurie grăsună pe genunchi, cine credeţi că intră în cârciumă? Nenea Laurenţ Piele de la Secara, cu Avendrea de la Omida, prietenul fratelui meu Ion. Mai îmbătrânise Laurenţ Piele, dar se ţinea încă bine. Avendrea… Fusese luat la militărie. Dezertase. La Omida şi pe întreaga vale a Călmăţuiului îl căutau de zor jandarmii. Aveau ordin să-l prindă şi să-l ducă la Turnu, la regiment, legat fedeleş. Dar nu numai eu îi văzui. Nici lor nu le lipseau ochii, aşa că mă văzură şi ei pe mine. Se făcură însă că nu mă cunosc. Schimbară pe şoptite câteva vorbe cu Zgaibă. După aceea se strecurară într-o odaie mai singuratică. Mă fulgera un gând păcătos. O întrebai pe Mărgeluşa:

— I-ai mai văzut pe-aici?

— I-am mai văzut.

— Vin după muieri?
— Nu. Cred că vând cai. Poate…
— Nu-i cunoşteam de geambaşi.
— Nici nu sunt.
— Atunci, cum de vând cai?
— Of! Of! Nu înţelegi? Vând cai furaţi.

Îmi spuse pe larg cum se aduceau, noaptea, la Zgaibă în arie, cai furaţi şi cum aci meşteri pricepuţi le schimbau culoarea părului de nu-i mai cunoşteau nici foştii lor stăpâni.

— Ţi-am spus pentru că-mi placi, dar dacă sufli o vorbă mă omoară cârciumarul.

— Nu vreau să te omoare nimeni, Mărgeluşo… Dar ia spune-mi tu mie, cum de nu se ştie nimic?

— Ba se ştie, însă nu se bagă nimeni. Nu se leagă nimeni de cârciumar. Zgaibă e omul lui domnu Stanică Paleacu. La alegeri, Zgaibă risipeşte băutură şi-i aduce voturi, nu glumă, lui domnu Paleacu. Toată ţigănimea, când sunt alegeri, votează cu domnu Stănică Paleacu.

Mă gândii mult la toate câte mi se întâmplaseră. În singurătatea unei nopţi recitii sonetele scrise cu gândul la Uruma, şi pentru Uruma. Nu. Pe Uruma, oricât aş mai fi dorit-o, nu se cădea s-o mai văd. N-aveam dreptul să mă mai amestec în viaţa ei şi să i-o stric. Poate i-o şi stricasem. Dacă totuşi va fi să mă reîntorc vreodată în pietroasa Dobroge, va trebui să ocolesc satul tătărăsc de lângă mare. O Urumă măritată cu un tătar cârn! O Urumă cu patru-cinci plozi învârtindu-se în jurul şalvarilor el largi! O Urumă grasă, puhavă, îmbătrânită înainte de timp! Îmi ajungea şi-mi prea ajungea că o văzusem cum o văzusem, bătută măr şi cu burta la gură, pe biata Zoie. Pe tătăroaica din Sorg voiam s-o păstrez în amintire aşa cum o cunoscusem, cu faţa rotundă şi galbenă ca luna, cu ochii strâmbi şi cu mijloc subţire, cu părul de orez, despletit, înotând pe valurile şi pe sub valurile străveziei mări. Voiam s-o păstrez în amintire aşa cum o cunoscusem pe nisipul fierbinte. Şi mai ales

voiam să mi-o amintesc cum... Dar nu. Mai departe, chiar dacă aş fi jupuit de viu, n-aş merge cu spovedania. Pot, totuşi, să spun că târziu, după ani şi ani, când amintirea Urumei se stinsese cu totul în inima mea, şi când numele meu devenise destul de cunoscut, am scris un mic poem, pe care l-am numit *Obraz de lună.*

Îţi mângâi obrazul de lună,
Obrazul de lună,
Feriga părului, fildeşul trupului,
Feriga părului.

Visele tale prin mine le treci
Negre şi reci.
Ştâncile tale de var şi mărgean
În mine le clatini ca-ntr-un ocean.

De unde izvorâse poemul? Pe cine cunoscusem eu cu obrazul rotund şi galben ca luna? Pe nimeni altcineva decât pe Uruma. Ori poate mai cunoscusem şi pe altcineva, dar uitasem. Multe ţine omul minte, însă şi mai multe uită. Dacă n-ar fi uitarea!... Dar ce-o mai fi şi cu uitarea? Dar cu ţinerea-de-minte ce-o mai fi?

XV

ACOLO, LA SORG, ÎNTR-O ZI, după ce secerasem, culesesem bucatele de pe câmp, le treierasem cu caii şi le pusesem la păstru în hambare, Selim Reşit mă chemase şi-mi spusese:

— Câine necredincios, m-am plimbat ieri pe tabun şi-am văzut că s-a uscat iarba. N-a mai plouat de mult. Iar ziua e prea cald.

— Da, stăpâne, ziua e prea cald. Arşiţă. Adevărată arşiţă.

— Aşa a vrut Allah, câine spurcat, ca această vară, pe care tot din mila lui o trăim, să fie cu mare arşiţă.

— Da, stăpâne, aşa a vrut Allah. Şi împotriva voinţei lui Allah n-avem dreptul să cârtim nici cât negru sub unghie.

— Caii mei, slugă, nu se mai satură de iarbă, deşi pasc cât e ziua de mare.

— Da, stăpâne, caii dumitale nu se mai satură. Rămân cam flămânzi.

— Rămân flămânzi, ghiaure. Şi ca să nu-mi mai rămână caii flămânzi, tu trebuie să-i duci şi noaptea la păscut.

Îmi plăcu să-l sâcâi şi încercai să-l ating unde-l doare: la pungă.

— Dar eu, stăpâne, m-am tocmit cu dumneata să-ţi duc herghelia la păscut numai ziua.

Tătarul mă dezamăgi. Împotriva aşteptărilor mele, rămase liniştit.

— Ai dreptate, câine spurcat. O să mai adaug câţiva lei lângă leafă. Să-mi faci hatârul…

— Dacă e vorba de hatâr, stăpâne, nu pot să nu te ascult. Ai fost omenos cu mine…

— Hogea zice că am fost chiar prea omenos c-un vântură-lume ca tine…

— Hogea zice multe…

Oigun îl chema pe hogea tătărăsc din prăpăditul sat tătărăsc Sorg. Oigun Gemil… Era bărbat între două vârste. Avea picioarele scurte şi strâmbe. Capul mare îi era, faţa — lată, şi barba — lungă şi aspră, ca un fuior de cânepă. Îmi scoteam respectuos pălăria în faţa lui ori de câte ori îmi încrucişam paşii cu el prin sat. Purta turban. Clipea şi-mi răspundea dând din cap somnoros. Nu-i plăcea că m-am aciuat, fie şi vremelnic, printre tătarii de sub ocrotirea lui şi am intrat slugă la Selim Reşit. Poate că pe somnoros îl mai întărâtase împotriva mea şi grasa Selvyé, mama Urumei. Poate că-l întărâtaseră şi flăcăii din sat, care nu o dată îmi trimiseseră vorbă că au să-mi reteze capul cu iataganele dacă nu părăsesc cât mai degrabă meleagurile lor. Bietul meu cap! Mulţi se supăraseră pe mine din te miri ce, mă urâseră şi râvniseră să mi-l sfărâme. Mi-l păstrasem în pofida tuturor şi-aveam să-l mai păstrez. Dacă-mi era frică de iataganele tinerilor tătari? Nu. Nu-mi era frică. Câtorva dintre ei, mai îndrăzneţi, care mă pândiseră în drum spre cafeneaua de unde-mi cumpăram tutun, le arătasem cuţitul. Rânjiseră. Mă luaseră şi peste picior.

— Ce ştii să faci cu el? Poate ştii să tai oi şi să le jupoi.

— Dacă vreţi să aflaţi, pot să vă arăt.

— Arată-ne, câine spurcat, arată-ne, dacă ai ce să ne arăţi.

Îl rugai pe unul să-şi înfigă ciomagul în pământ şi să pună în vârf un fes. Nu pricepu ce vreau să fac, dar se supuse şi-mi împlini dorinţa. Îi sfătuii pe toţi să se dea mai la o parte şi să privească. Mă ascultară. Atunci mă trăsei zece paşi în urmă, ochii şi aruncai cuţitul. Oţelul şuieră prin aer şi retează, ca o sabie, moţul fesului.

— Vă place?

— Nu ne place.

— Pot să-l arunc în voi de la o depărtare de trei ori mai mare.

— Dracul!… Dracul cel şchiop!…

— Da, le spusei râzând, sunt chiar dracul, dracul în carne şi oase, dracul cel şchiop.

Mă lăsară în pace. Sau cel puţin aşa mi se păru în ziua aceea. Tătarul cel mic, Urpat, fierbea de nerăbdare. Nu înţelegeam pentru ce şi nici nu mă gândeam să-l descos. A! Da!… Înţelegeam! I se apropia “nunta”…

În zori şi în amurg, hogea se urca în minaretul moscheii, se arăta şi îşi chema credincioşii la rugăciune.

Allabu ekber, Allabu ekber,
Eşheduen llailahe illallah,
Eşheduen llailahe illallah,

Auzindu-l, tătarii bătrâni îşi stingeau lulelele, părăseau cafeneaua şi, lipăindu-şi papucii peticiţi prin pulberea alburie şi adâncă a uliţei, se îndreptau către moscheea cu pridvor răcoros.

— Uruma, tu de ce nu te duci niciodată la moschee, să te rogi?

— Am să mă duc. La bătrâneţe. Şi-o să mă şi rog.

— Şi ce ai să-i ceri tu atunci lui Allah?

— Poate o să mă rog pentru iertarea păcatelor mele. Poate o să mă rog pentru sănătatea ta. Nu ştiu, Lenk. Mai e până atunci.

Nu ştia Uruma cum o să fie viitorul. Nici eu nu ştiam. Niciun om de pe lume nu ştie ce-i aduce ziua de mâine, ce-i aduce viitorul. Dând ascultare poruncii stăpânului, după asfinţitul soarelui adunam herghelia de pe tabun şi o mânam în goană către sat. Călare pe un cal pe jumătate sălbatic, nu aveam decât să mă ţin bine de coamă, să chiui din când în când şi să plesnesc din harapnic. Atunci, aţâţată, herghelia lui Selim Reşit se asemuia cu o herghelie de năluci. Copitele nepotcovite, sfărâmau pământul uscat şi pietros şi stârneau uriaşi nori de praf, care rămâneau în urmă şi pluteau multă vreme în văzduh. Băieţandrul Urpat mă auzea venind. Se repezea şi deschidea larg poarta. În apropierea casei nu mai chiuiam şi nici din harapnic nu mai pocneam. Caii îşi domoleau paşii, intrau îmbulzindu-se în

larga arie a tătarului şi se adunau în jurul fântânii. Descălecam şi învârteam la roată. Uruma venea să mă ajute. Scoteam din fântână burdufuri după burdufuri pline cu apă limpede, rece, niţeluş sălcie. Uruma le deşerta în jgheab, iar caii însetaţi nu făceau nazuri. Beau până se săturau. Tătarul mă hrănea cu carnea friptă de oaie ori de batal, cu acelaşi şi acelaşi lapte acru, cu aceleaşi şi aceleaşi turtişoare dulci, coapte în spuză. Zilele treceau unele după altele. Nopţile treceau şi ele, tot unele după altele. Se apropie sfârşitul verii. În tătăruş intră neliniştea, o nelinişte ciudată, împletită cu o şi mai ciudată bucurie ascunsă. Seara, după adăpatul cailor, se învârtea în jurul meu ca un titirez. Parcă voia să-mi spună ceva, şi parcă nu voia. Până la urmă nu mai fu în stare să-şi păstreze taina. Îmi şopti:

— Lenk… ştii, peste două săptămâni…

Pentru Urpat, ca şi pentru toţi ceilalţi tătari din sat, rămâneam mai departe un ghiaur, un câine spurcat, care nu se cuvenea să le cunoască viaţa până-n adânc.

— Ei, ce-o să se petreacă peste două săptămâni?

— Hogea… mă schimbă în bărbat.. Voi deveni bărbat adevărat.

— Te lauzi, Urpat. Cum o să te schimbe pe tine hogea în bărbat? Trebuie să mai aştepte, să mai creşti. Acum nu eşti decât un băieţandru.

— Ba nu mă laud, Lenk. Mi-a spus tata. Peste două săptămâni ai să vezi singur că nu m-am lăudat.

— N-am să văd nimic, Urpat, nici peste două săptămâni, nici peste patru.

Se posomora. Se depărta de mine şi-mi striga cu duşmănie:

— Câine!… Câine necredincios!… Câine spurcat!…

În fiecare seară, tătăroaica cea grasă se trăgea în culcuşul ei. Stăpânul îşi fuma luleaua şi după aceea se ducea după ea. Urpat şi Uruma se făceau şi ei nevăzuţi. Deschideam larg poarta. Caii ieşeau în uliţă. Închideam la loc poarta. Cu picioarele goale, îngropate până mai sus de

glezne în praful alburiu al uliţei, aruncam o privire în sus. Nemărginitul cer, în care Uruma îmi spusese că îşi are lăcaş de aur atotputernicul Allah, se acoperea, ca în fiecare seară, cu stele. Dinspre mare se iscau adieri care aduceau răcoare. De minunatul Hasan mă feream. Da cu dinţii. N-o suferea în apropierea lui decât pe Uruma. Încălecam la nimereală un sireap, chiuiam şi plesneam din harapnic. Mi se părea, în zăpăceala mea, că sunt Han-Tătar, că pe fiecare cal se află un războinic şi că am să alerg cu ei până la marginea lumii. Nu alergam cu herghelia primarului din Sorg până la marginea lumii, ci numai până la tabunul pe care iarba era din ce în ce mai rară şi mai aspră. Pe drum îmi aduceam aminte că nu sunt decât netrebnica slugă a lui Selim Reşit şi că lumea nu are margini. Mă întristam, plesneam din harapnic, loveam fără milă caii şi-i mânam repede, cât mai repede, de parcă aş fi vrut să le scot tuturor sufletul. După ce socoteam că i-am ostenit îndestul, îi lăsam în pace. Ajungeam la tabun. Aci, caii plini de spumă se răsfirau şi se apucau să pască. Mă întindeam pe nisipul ţărmului. Ascultam foşnetul mării. Vântul, care dormise în cine ştie ce cotlon ascuns toată ziua, se trezea şi se înteţea. Valurile creşteau, se învălmăşeau, vuiau, izbeau şi muşcau ţărmul. Mai târziu, zarea dinspre răsărit licărea. Răsărea luna galbenă, rotundă, şi arunca pod de aur peste mare, din marginea unde cerul se împreuna cu apele până lângă tălpile mele goale şi crăpate. Măreţia nopţii dobrogene mă ameţea şi mă năucea. Mă ridicam în picioare şi azvârleam uşoara îmbrăcăminte de pe mine. Mă repezeam în apă. Aci, înfruntând valurile spumoase, încercam să merg pe podul de aur către depărtarea nedesluşită, care mă chema. Dar eu eram Lenk şi n-aveam nici în clin, nici în mânecă, cu Iisus. Apele nu mă ţineau deasupra lor. Mă afundam până simţeam sub picioare nisipul. În adânc, marea tăcea. Speriat de tăcerea ei, ieşeam la suprafaţă şi-mi scuturam capul pletos. Mă năpusteam în larg şi înotam până osteneam. Mă întorceam. Ieşeam din apă. Răcoarea nopţii

îşi înfigea dinţii în trupul meu slăbănog şi mă muşca. Fugeam pe ţărm, zgândărind guşterii şi ţestoasele, şerpii şi şopârlele, până mi se tăia răsuflarea şi mă încălzeam. Mă îmbrăcam şi aprindeam o ţigară. Cum somnul nu venea să se lipească de mine, ca să-mi treacă mai uşor timpul, mă duceam la marginea tabunului şi mă apucam să număr caii şi mânjii lui Selim Reşit, să văd dacă nu cumva s-a rătăcit vreunul sau dacă n-au venit tiptil hoţii şi-au furat câţiva. În anii aceia de după război, neobişnuit de tulburi, pietroasa Dobroge era înţesată de hoţi de cai şi de tâlhari de drumul mare, care nu se sfiau să omoare om. Războiul lăsase în urma lui morminte şi schilozi, însă lăsase şi arme de foc, pe care numai cine nu vrusese nu le culesese de pe câmpurile de luptă. Acum, la Constanţa şi la Babadag, la Tulcea şi la Sulina, la Bazargic şi la Turtucaia, haidamaci înarmaţi, adunaţi în cete, cu căpetenii îndrăzneţe, spărgeau noaptea case şi hambare, furau ţoale şi bani, bucate şi vite. Uneori, între hoţi şi locuitori aveau loc încăierări sângeroase. Răul se întinsese. Nimeni nu vedea de unde ar putea veni leacul. Se spunea că jandarmii sunt, aproape pretutindeni, părtaşi cu jefuitorii. Fină acum nu ştiam din ce pricină, dar hoţii încă nu se apropiaseră de Sorg. Se temeau cumva de pistoalele cu ţeavă lungă, de arcanele şi de hangerele necruţătoare ale tătarilor? N-am aflat. Ceea ce cunoşteam de la tătari era că, în vara trecută, o liotă de hoţomani încercase să fure cai de la tătarii din Cobila. Ba chiar izbutiseră să rupă un sfert dintr-o herghelie. Simţindu-i la timp, tătarii se înarmaseră cu pistoale şi cu arcane, cu iatagane şi cu hangere, încălecaseră pe cai repezi şi porniseră tăcuţi ca nişte umbre pe urmele hoţilor. Gonind cu îndârjire caii, îi ajunseseră pe hoţi. Îi înconjuraseră şi-i învălmăşiseră. Îi căsăpiseră până la unul. După aceea le culeseseră trupurile şi le aruncaseră în Dunăre. A doua zi se întoarseră acasă cu caii regăsiţi.

— De noi, tătarii, îmi spusese stăpânul, hoţii se ating mai rar şi numai atunci când, într-adevăr, se găsesc la ananghie.

Cu mine, viaţa se arăta blajină. De când intrasem slugă la primarul din Sorg, nimeni nu se atinsese de herghelia pe care mi-o încredinţase Selim Reşit. Într-una din acele nopţi cu lună galbenă şi rotundă ca faţa Urumei, în care nici eu n-aveam de gând să mă apropii de somn, dar nici somnul nu voia să se apropie de mine, mă odihneam pe ţărm după ce înotasem până la istovire. Văzduhul fumuriu, plin de vinul lunii, era deosebit de prielnic celor mai smintite închipuiri. Prielnică închipuirii era şi marea cea veşnic neliniştită. Închipuirii îi era prielnic şi asprul, pietrosul şi netedul câmp dobrogean, pe care caii tătarului, risipiţi, prindeau iarba sărată şi uscată în bot. Mi s-a părut…

Stând pe ţărm cu ochii larg deschişi, mi s-a părut că văd venind grăbite pe valuri din alt mileniu, care se stinsese cu mult în urmă, corăbii cu botul larg şi înalt. După croială şi după lopeţi, mi-am dat seama că erau greceşti. Apoi mi s-a părut că văd venind către ţărm trireme romane, galere bizantine împodobite cu semnul crucii, nave cu semiluna turcă, purtate de pânze verzi, umflate de vânt…

Iar ţărmul…

Ţărmul, care era aidoma aceluia pe care dormitam şi visam, era plin de făpturi omeneşti bărboase, încălţate cu opinci şi învăscute în miţoase straie… Mărunţi şi miţoşi erau şi caii acestor băştinaşi.

Suliţele pe care le clătinau în mâini,
multe şi dese ca o pădure,
erau atât de lungi,
că purtau în vârfurile lor stele.
Stelele erau vârfurile suliţelor.
Luna — o tobă de piele galbenă de viţel era,
în care cineva
bătea cu îndârjire alarma…

Poate că dacă aş fi dormitat şi aş fi visat mai departe, aş fi văzut, cu închipuirea, una dintre acele vechi bătălii de care pomeneşte în cuvinte zgârcite istoria. Mi se mai întâmplase. În seara aceea însă, norocul meu n-a fost deplin. Şi nu mi-a fost deplin norocul pentru că, tocmai când doream ca singurătatea să nu-mi fie cu nimic tulburată, răsări, ca din

pământ, lângă mine o umbră. Mă temui că este a unuia venit cu gând duşman şi vrusei să scot cuţitul, să sar în picioare şi să mă apăr. Însă, până să apuc să mă mişc, umbra mlădioasă mi se şi lungi alături.

— Nu te speria, Lenk, sunt eu… Uruma…

— Dar cum de ai venit tu acum, noaptea?

— Tata a plecat la Constanţa. Se întoarce abia mâine dimineaţă. Mama şi frate-meu Urpat dorm somn greu. Mie… Mie mi s-a făcut dor de cai.

— Numai de cai?

— Da. Numai de cai…

De mult timp nu mai aveam faţă de ea nicio sfială. Lacom, vrusei s-o trag lângă mine şi s-o prind în braţe.

— Nu, Lenk… Nu.

Tăcui. Tăcu şi Uruma. Îi căutai obrazul gălbui şi rotund ca obrazul lunii. I-l mângâiai. Tătăruşca se zburli, se încordă ca un arc şi într-o clipă sări la cinci paşi de mine. Vântul se potolise şi se culcase în ierburi. Marea foşni ca o pădure din vechea vechime. Parcă totul încremenise. Încremenii şi eu. Mă uitai la tătăruşcă şi-i văzui în lumina lunii dinţii albi şi ochii verzi ca iarba crudă, piezişi, care mă tulburau atât de mult. Spuse şoptit:

— Lenk… Vreau… Dar nu ca de obicei… Numai dacă mă prinzi… Am să încalec pe un cal, la întâmplare. Şi am s-o rup la fugă… Ai să încaleci şi tu pe un cal… tot la întâmplare… Să alergi după mine… Şi… dacă mă prinzi… dacă mă prinzi, sunt roaba ta, Lenk, faci cu mine ce vrei, Lenk.

Nu ascultă răspunsul meu. Fugi spre tabun şi se aruncă pe primul cal care îi ieşise în cale. Îşi înfipse mâinile în coama lui şi i se lungi pe spate, se făcu una cu calul. Din nefericire pentru mine, nu aveam nici picioarele sprintene ale Urumei, nici zveltul şi agerul ei trup. Ispita era mare. Alergai destul de repede. Cu sufletul la gură alergai. Ajunsei la tabun şi încălecai şi eu pe un cal. Uruma se

întoarse, îşi aşează calul lângă al meu fără să mă fure nici măcar cu o jumătate de bot şi mă întrebă:

— Gata, Lenk?

Mă prinsei bine cu mâinile de coama calului şi-i răspunsei:

— Gata.

Şuieră subţire, ca o şerpoaică. Sirepii, care numai atâta aşteptau, îşi ridicară boturile spre lună, se rupseră de herghelie şi se aşternură nălucă drumului. Prin noaptea dobrogeană de aur coclit şi de argint topit, peste câmpul nesfârşit, neted ca-n palmă, acoperit de ierburi aspre, începu o alergare fantastică. Rămase repede în urmă tabunul. Rămase în urmă şi marea cea mare cu clătinatul ei pod de aur, care ademenea spre depărtări. Rămase în urmă, şi nu se mai văzu nimic din el, şi satul tătărăsc Sorg.

Uneori o ajungeam. Mă aflam în urmă-i numai la un pas. Uruma, cu păru-i de orez fluturând despletit, auzea tropotele nebuneşti ale calului meu nepotcovit şi din când în când întorcea capul. În lumina lunii, faţa ei rotundă mi se părea şi mai galbenă de cum o ştiam. Îi desluşeam dinţii albi. Şi-i mai desluşeam şi ochii piezişi, la care clipeau şi se încrucişau fulgere. Mi se păru nepotrivit că nu ridică în văzduh un hanger de oţel albastru şi că nu scoate din piept chiot de luptă, că nu-şi întoarce cu meşteşug tătărăsc calul şi nu-mi retează căpăţâna. Din partea Urumei, atunci şi acolo, chiar moartea mi s-ar fi părut dulce. Da. Chiar moartea mi s-ar fi părut dulce…

Pe când alergam în noapte şi pe sub luna, închipuirii mele înflăcărate, ţinută lungă vreme în cătuşe, îi crescură aripi. Mi se năzări că Uruma nu e numai Uruma, ci că în ea se întrupase întreaga hoardă a străbunului ei Bati. Dar Bati murise de veacuri şi veacuri. Murise şi războinica lui hoardă. Praful şi pulberea se alesese, prin timp, de uriaşul imperiu tătărăsc de odinioară. Din toţi şi din toate rămăsese parcă numai tânăra tătăroaică, după care alergam sleind calul de sub mine. După ce îmi rânjea, Uruma şuiera iarăşi

şerpeşte, mă ocolea tocmai când mă aşteptam mai puţin, şi deşucheata goană, domolită o clipă, reîncepea cu o şi mai sporită sârguinţă.

Străbăturăm astfel nenumărate alte tabunuri şi ne ferirăm de câteva herghelii streine, pe care, fără să vrem, le speriarăm şi le risipirăm. Era cât pe-aci să dăm buzna într-un sat bulgăresc, cu crini răi şi cu locuitori aspri, ageri, bărbaţi şi bătăioşi.

Uruma, deşi ameţită de alergare şi îmbătată de lună, îşi dete seama la timp de primejdie şi îşi întoarse calul într-un ocol larg. Mi-l întorsei şi eu. Şi, după o goană şi mai sălbatică, şi mai smintită, în care n-am avut cum să măsor scurgerea vremii, ne pomenirăm amândoi, dintr-o dată, faţă-n faţă cu ţărmul nisipos şi cu podul de aur întins de lună către zarea unde marea se împreuna cu cerul, plin de stele. Uruma sări pe nisip, şi calului, din care ieşeau văpăi, îi făcu vânt spre tabun. Sării şi eu pe nisip.

— Nu m-ai prins, Lenk. N-ai avut norocul să mă prinzi, Lenk.

Râse scurt. Şi, înainte de a-şi stinge râsul, adăugă:

— Nici nu mă aşteptam să mă prinzi, Lenk. Eşti un om fără noroc, Lenk. Eşti un om fără niciun pic de noroc...

Fără noroc! Fără niciun pic de noroc! Într-adevăr, eram un om fără noroc. Mă născusem unde mă născusem, la Omida. Mă născusem din cine mă născusem. Mă născusem cum mă născusem. Îmi păru încă o dată rău că venisem pe lume şi că, o dată venit, nu găsisem în mine tăria să-mi lepăd sufletul. Vechea mea duşmancă, mâhnirea, care încă de la căderea nopţii îmi da târcoale, mă luă în stăpânire. Nu mă ostenii s-o îmbrâncesc şi s-o izgonesc. Mă culcai ca de obicei pe nisip, simulând nepăsarea, de parcă Uruma nici nu s-ar fi aflat acolo. Tătăruşca, mirată de purtarea mea, tăcu ce tăcu… Pe urmă îmi şopti:

— Lenk, fă-mi loc lângă tine. M-a înfierbântat fuga. E răcoare. Mi-e teamă să nu răcesc.

M-am supus poruncii fără să-mi arăt bucuria. I-am făcut loc. Fata şuie, cu obrazul rotund şi galben ca luna, se lipi de mine. Îi simţii inima. Îi bătea tare, tare de tot. După un timp, în care niciunul dintre noi nu spuse nimic, inima i se mai potoli. În schimb, trupul firav i se aprinse şi începu să ardă ca focul. Tătăruşca îmi căută gura. Nu era greu să mi-o găsească, şi mi-o găsi. Şi după ce mi-o găsi, mi-o muşcă până la sânge. Se sătură repede de gura mea amară. Îmi luă obrazul între mâinile ei mici, de copil, şi zise:

— Lenk… Omoară-mă, Lenk… Te rog, omoară-mă…

— De ce să te omor? Am pierdut prinsoarea. Ştii bine că am pierdut prinsoarea.

— Omoară-mă, Lenk. Omoară-mă şi înviază-mă, Lenk. Şi pe urmă omoară-mă iarăşi, Lenk.

Mă ruga. Ca pe Dumnezeu mă ruga. Eu nu eram Dumnezeu, să-i trec cu vederea rugămintea.

Mai târziu plecarăm, goi şi năuci, ţinându-ne de mână, pe podul de aur pe care luna îl întinsese peste mare. Tălpile noastre desculţe călcau pe acel pod de aur, subţire, străveziu, care se legăna în ritmul lin al mării.

XVI

LA NOI, ÎN DELIORMAN, SOSISE primăvara. Se osteni şi sosi şi în târg, la Ruşii-de-Vede. Într-un miez de noapte sosi. Dimineaţă, când mă trezii, mă pomenii cu ea. Îmi zâmbi prin fereastră. Îi zâmbii şi eu. O! Cât o aşteptasem! Când o văzui nu mai fusei în stare să-mi stăpânesc bucuria. Ieşii afară din casă, mă repezii la ea cu gândul s-o îmbrăţişez şi să-i sărut obrajii proaspeţi. Primăvara se feri. Îmi spuse:

— Altă dată, Darie.

— Când altă dată?

— Peste un an. Poate peste doi. Ai sa mai mă vezi tu încă mulţi ani de-aci înainte.

— Lasă-mă, primăvară, lasă-mă să te prind de mijloc şi să te sărut.

Primăvara avea trup de fum. Se destramă. Pieri. Deşi n-o mai văzui, o simţii prin apropiere. Îi strigai:

— Şi tu, ca toate celelalte primăveri pe care le-am trăit, ai trup de fum. O să te treci şi-o să pieri ca şi ele.

Mă auzi primăvara şi-mi răspunse dintre pomii grădinii, care-şi desfoiau mugurii:

— Pier şi oamenii, Darie, cu toate că trupurile lor nu sunt de fum. Pier şi oamenii, nu numai primăverile.

— Ştiu, îi răspunsei, ştiu. Nu mi-o mai spune şi tu.

Cu toate că eu rămăsei tot întunecat la chip, pomii înverziră, înfloriră şi acoperiră cu horbota albă a florilor şi cu frunzişul lor bogat casele strâmbe, zidurile crăpate, gardurile prăpădite. Urâţenia oraşului se văzu mai puţin, şi pe alocuri nu se mai văzu de loc. La mahalale şi prin satele din împrejurimi bântuiră boli şi molimi. Unii copii muriră, ca la noi la Omida, cu gâturile umflate. Alţii se sfârşiră de vărsat negru. Mulţi se stinseră de pântec. Jupân Mielu Guşă făcu afaceri bune şi-i aprinse lui Dumnezeu o lumânare

mare la biserica Sfintei Vineri. Hapsânul vându o sumedenie de sicrie mici şi vându la preţ ridicat şi multe suluri de chimbrică. Albastră şi roză. Nu se mai plânse că-i lipsesc muşteriii şi adună bani scumpi. Chemă un zugrav şi-i vopsi faţada prăvăliei. Se îndură şi de firmă. Trimise după Caba şi-i comandă un *Înger* nou. Negustorul de sicrie, de haine şi de încălţăminte pentru morţi avu încă o dată noroc cu carul. Pictorul pe jumătate orb nu mai lucrase de mult. Munci îndelung, cu râvnă şi chiar cu înflăcărare. Ceea ce ieşi de data aceasta din mâinile lui fu o adevărată capodoperă.

De când cu greva, armata se statornicise în oraş. Prin apropierea gării se ridicase în grabă o cazarmă de paiantă. Orăşenii înstăriţi erau mulţumiţi.

Pe vreme bună şi pe vreme rea, goarne, instrucţie, împuşcături. Acum auzeam în fiecare zi, de dimineaţă până seara târziu, cum latră mitralierele mânuite de soldaţii puşi să facă exerciţii până la istovire. Dar totul era zadarnic. Nu se mai speria nimeni. Zgomotele armatei se pierdură în vuietul obişnuit al oraşului şi nu le mai luă nimeni în seamă. Hotelierii avură câştig. Avură folos şi fetele din negustorime. Între ofiţeri şi familiile cu vază se legară prietenii. Se puseră la cale căsătorii. Prin casele arătoase şi bogate ale târgului se înteţi jocul de cărţi şi se încinseră petreceri. Se organizară baluri în sala cea mare a primăriei şi chefuri la iarbă verde în pădurea de dincolo de râu. La baluri, ca şi la petreceri, ofiţerii pudraţi şi chipeşi îşi dădură toată osteneala să danseze domnişoarele şi cuconiţele care tânjeau şi se ofileau în vechea lâncezeală a oraşului. Domnul Sotir aduse din Capitală orchestră după orchestră.

AVEM PROGRAM NOU.
ORCHESTRĂ NOUĂ.
ASTĂ SEARA CÂNTĂ MAMZEL JEANETTE.

Patronul berăriei “La Giuvelca” nu se lăsă nici el mai prejos. Angajă pentru vasta-i şi umbroasa-i grădină de vară fanfara militară. Niciodată prăfosul şi somnorosul târg din

câmpia Deliormanului nu cunoscu mai multă forfotă şi mai multă hărmălaie.

— Se schimbă Ruşii-de-Vede văzând cu ochii.

— Creşte. Înfloreşte.

Se apropie ziua când vom muta aici capitala judeţului.

— Trebuie. De altfel, domnul Stănică Paleacu ne-a făgăduit-o pe cuvânt de onoare.

— Când Ruşii-de-Vede o să fie capitala judeţului…

Se schimbă ceva şi în viaţa mea tulbure. Meditaţiile cu care îmi mâncam timpul şi care uneori mă osteneau peste măsură îmi aduseră răsplată destui bani de buzunar. Dispusei şi eu — ca să folosesc cuvântul lui Dobrică Tunsu — aşa că din când în când îmi îngăduii să-l poftesc pe ciung la Sotir, ca să ascultăm romanţele vechi şi cântecele bătrâneşti, care-mi plăceau, şi să mai stăm laolaltă cu lumea ceva mai spălată şi mai dichisită decât noi.

— Mergem astă-seară la Sotir, Filipache?

— Dacă vrei. Şi dacă plăteşti.

Ne lustruirăm ghetele, ne periarăm hainele, trecurăm şi pe la frizer, să ne mai potrivească părul, ne luarăm nasul la purtare şi ne duserăm.

— Aici sunt numai oameni de soi, zise Filipache.

Ridicai, în glumă, glasul:

— Dar ce? Noi nu suntem oameni de soi? Suntem!

— Pe dracu!

— Niciun dracu, Filipache. Tot omul care are în buzunar câţiva gologani începe să se creadă om de soi. De ce n-aş fi şi eu mai breaz decât alţii, dacă nu-mi lipsesc banii?

Chelnerul nu se miră. Mă mai văzuse pe acolo cu Dobrică Tunsu. Mă mai văzuse de două-trei ori şi singur. Pe când stăteam la masă, ascultând orchestra şi aşteptând să ni se aducă bucatele comandate, ciungul se plecă spre mine:

— Vericule, te-a făcut maică-ta cu lipici.

— De ce, Filipache?

— Te mănâncă din ochi o cocoşneaţă.

— Pe mine? începi să ai haz.

— Zău. De când am venit aici te mănâncă din ochi. Mă mir chiar c-o rabdă inima şi nu sare la tine să te hăpăie.

— Care?

— Aceea… cu plutonierul.

Îmi aruncai ochii încotro-mi arătase ciungul şi-i dădui dreptate. O muieruşcă dolofană, cam între două vârste, tare băcăniţă, şi care purta pe cap o pălărie bleagă cu margini mari, se chiora la mine. Cum îmi prinse ochii, îmi şi zâmbi şi-mi arătă două şiruri de dinţi, îmbrăcaţi toţi în aur. Ce era să fac? Îi zâmbii şi eu, părându-mi rău că nu pot la rândul meu să-i arăt şi eu două şiruri de dinţi îmbrăcaţi în aur. Muieruşca se încovoie peste masă şi-i spuse ceva pe şoptite bărbatului. Plutonierul de infanterie era scurt, burticos, mustăcios şi-şi păstrase capela pe cap, pusă cam pe-o ureche. O ascultă şi se miră. Întoarse şi el faţa spre mine, se holbă şi-mi surâse. De data asta, îmi ferii ochii şi, oarecum dezamăgit, îi mărturisii ciungului:

— Mi se pare că e o cunoştinţă.

— Ce fel de cunoştinţă?

— O cunoştinţă veche, de care acum nu-mi mai aduc aminte.

Muieruşca nu se sinchisi de muşteriii de la celelalte mese. Îmi strigă peste capetele tuturor, de parcă nu ne-am fi aflat în local decât noi doi:

— Ce… frateo… nu mă mai cunoşti?:

I-am făcut semn că nu.

— Sunt Sita! Ţaică-ta Siţa. Fosta nevastă a lui nen-tău Iancu…

Burticosul îmi zâmbi din nou şi-mi arătă un scaun gol de lângă el. Cu alte cuvinte, mă pofti la masa lor. La rândul meu, i-l arătai pe ciung. Se sculă şi trase de la o masă la care încă nu se aşezase nimeni încă un scaun, pe care îl puse lângă celelalte.

— Filipache, ne invită pe amândoi la masa lor. Ce zici?

— Zic să-i primim poftirea. Dacă plutonierul ne cheamă la masă, înseamnă că plăteşte. Aşa că, vericule, avem prilejul

să petrecem pe gratis. Cu banii pe care te hotărâsei să-i cheltui astă-seară aici, facem noi doi mâine seară un chef straşnic.

Îi spuserăm chelnerului că ne mutăm la altă masă şi-l rugarăm să ne aducă acolo comanda. Când ajunserăm lângă el, plutonierul se ridică, ne salută ducându-şi mâna la capelă şi, bătându-şi călcâile, se prezentă:

— Îmi daţi voie: plutonier-major Burtan; din infanterie.

Ne arătă femeia

— Nevastă-mea: madam Burtan, Madam Siţa Burtan. Plutoniereasă.

— Ne pare bine, rosti ca un băiat binecrescut, Filipache.

Mătuşă-mea Siţa nici nu-mi îngădui să mă aşez bine pe scaun, că se şi repezi să mă certe:

— Frateo, frateo! Să nu mă mai cunoşti tu pe mine! Te-ai prostit de tot, frateo! Să n-o mai cunoşti tu pe ţaică-ta Siţa!

Vinovat, îmi lăsai capul în jos şi tăcui. Muieruşca îşi îndulci glasul:

— Frateo, frateo! Să nu mă mai cunoşti tu pe mine! Parcă te văd cum veneai la noi, la nen-tău Iancu, şi cum băteai cu ciocanul fierul cald, frateo, până te speteai.

— Dumneata eşti ţaica Siţa?!

— D-apoi cine năbădăile credeai că sunt? De câte ori trebuia să ţi-o mai spun ca să-nţelegi? Ori... Ori nu-ţi sunt boii acasă?

Plutonierul umplu paharele. Ciocniră pentru noroc. Ciocnii şi eu cu ei şi cu ţaică-mea Siţa. Şi în timp ce dădui vinul acrişor pe gât, închisei ochii. Îl văzui, sau mai curând mi se păru că-l văd ca prin ceaţă, pe văru-meu Iancu mânuind ciocanul. Tot ca prin ceaţă mă văzui şi pe mine aşa cum fusesem cu ani în urmă, lung şi deşirat, trăgând din răsputeri la foale şi uneori mânuind cu destulă destoinicie şi ciocanul. Văzui jarul roşu, focul de cărbune, cu aripi mărunte şi neliniştite, roiul de scântei roşii care-mi cădeau în părul neţesălat şi mi-l pârlea. Pe toate câte fuseseră altădată şi care acum nu mai erau le văzui. De teamă să nu

mă-nduioşez şi să-mi stric seara, deschisei ochii. Ţaică-mea Siţa, care între timp mă privise adânc şi-mi citise gândurile, zise:

— Am vândut casa de la Omida. Cu fierărie cu tot am vândut-o, frateo. Ne-am cumpărat casă aici, la Ruşi, să fim şi noi în rând cu lumea bună.

Trezit din amintiri şi din năzăriri, îmi stinsei zâmbetul şi-i aruncai o întrebare:

— Ţi-au ajuns banii?

— Mi-a mai dat taica. La măritiş nou, zestre nouă. Are de unde.

Plutonierului nu-i plăcu să ne audă vorbind despre zestre. Îşi mângâie mustaţa groasă şi ne-o reteză scurt şi nervos:

— Ei, cum o găseşti pe ţaică-ta? Schimbată?

— Schimbată, domnule plutonier. Dacă nu mi-ar fi spus cine e, mai-mai că n-aş fi recunoscut-o.

— Am învăţat-o să facă baie o dată pe săptămână şi să se băcănească, să se dichisească, am deschis băierile pungii şi-am îmbrăcat-o ca la oraş. Ce mai calea-valea! Am scos din ea alt om. Nu-i aşa că se vede?

— Se vede. De la o poştă se vede.

Ţaică-mea Siţa zâmbi.

— Frateo! Nu bagi de seamă? Dumnealui mi-a pus şi pălărie. Dosăditul de nen-tău Iancu nici nu se gândea să-mi pună pălărie. Mă îngropase de vie în noroaiele de la voi de la Omida. Dumnealui m-a adus la oraş. Mi-a pus pălărie. Cum m-a luat, cum mi-a pus pălărie şi m-a făcut cucoană.

— Te pomeneşti, zisei, te pomeneşti că aveţi şi ordonanţă.

— Avem. Câte ordonanţe vrem să avem, atâtea avem. Plutonierul se frecă pe pântec.

— De, Siţo! Trăim şi noi în societate. Suntem şi noi cinevaşilea. Am căpătat şi decoraţiuni.

Mă uitai la el plin până în măduva oaselor de respect.

— Decoraţii de război, fără îndoială. Dumneata ai luptat pe front. Şi de vreme ce ţi s-au dat decoraţii trebuie să fi

luptat ca un viteaz, trebuie să fi omorât mulţi inamici.

Eram pus pe petrecere. Mă ridicai şi mă înclinai adânc în faţa lui. Ciungul se uită urât la mine. Nu-l luai în seamă. Plutonierul mă dezamăgi. Lăsându-şi buza în jos şi dispreţuindu-mă, zise:

— Nu, domnule. N-am luptat pe nici în front. Ce? Eram prost să-mi las oasele pe-acolo? În război mor numai proştii. Deştepţii se fac frate cu dracul până trec puntea. Adică până ajung ziua păcii. Eu, domnule, eu în timpul războiului am slujit în administraţie. Şi pe noi, cei din administraţie, nu ne-au decorat. Decoraţiile, domnule, decoraţiile mi le-am căpătat pentru ce-a fost aici astă-toamnă. Pentru sfărâmarea grevei. A fost, ca să zic aşa, tot ca pe front, ori poate chiar mai primejdios ca pe front.

Încercai să-mi stăpânesc limba, însă nu izbutii:

— Astă-toamnă ai cam împuşcat oameni, domnule plutonier, oameni neînarmaţi, oameni cu mâinile goale. Şi nu v-aţi zgârcit de loc la gloanţe.

— De ce să fim zgârciţi la gloanţe şi de ce să nu-i împuşcăm? E adevărat că nu erau înarmaţi, dar nu se potoleau. Dacă s-ar fi potolit, nu-i împuşcăm. N-au înţeles de vorbă. S-au ţinut dârji. Au agitat. Şi dacă n-au înţeles de vorbă trebuia să-i împuşcăm. Aveam ordin. Se ridicaseră împotriva stăpânirii. Iar generalul este aşa cum îl ştie toată lumea: nu îngăduie să nu i se respecte ordinele.

— Şi dumneavoastră, militarii…

— Slujim stăpânirea. Ne împlinim datoria. Ne ţinem jurământul. N-am făcut nimic altceva decât că ne-am împlinit jurământul.

Îmi veni să răstorn masa peste el şi să stric toată petrecerea, ba să-l mai supăr şi pe ciung. Îmi adusei însă aminte că atunci nici eu nu făcusem cine ştie ce scofală şi mă cuprinse ruşinea.

Simţii că ar fi trebuit să-mi storc bine de tot capul. Ca pe o rufa udă să mi-l storc. Cu duşmănie. Să nu-mi mai rămână în el nicio amintire. Niciuna. N-aveam cum. Din vălmăşagul

de amintiri care mă chinuiau se desprinse sprinten un gând, îşi desfăcu aripile-i mari şi zbură iarăşi la văru-meu Iancu Brătescu, pictorul fierar care-şi pierduse viaţa în război. Bietul de el! Trăise câţiva ani lângă ţaica Siţa. O iubise. O sărutase. Se culcase cu ea. Îi îndurase cicălelile şi ciondănelile, vorbele proaste şi purtările grosolane. Mai bine că se mutase lângă străbuni.

Mai demult citisem în nu mai ştiu care carte că atunci când te afli la masă cu alţi oameni e potrivit să fii vesel, ca să nu-i alungi nimănui pofta de mâncare. De obicei nu mă purtam cum scria în cărţi că trebuie să te porţi. Acum însă mă hotărâi să fiu vesel. Ba chiar încercai. Mă schimonosii. Zâmbii. Mâncai. Băui. Glumii. Cu alte cuvinte, mă purtai, cel puţin în aparenţă, cum se cuvenea să se poarte un băiat binecrescut. Mulţumit de ţaica Siţa, mulţumit de ciung şi mulţumit chiar de mine, plutonierul intră în apele lui. Se lumină la chip. Deveni peste măsură de vorbăreţ şi, între pahare, ne povesti cu şart o mulţime de anecdote cazone, una mai pipărată decât alta. Ţaica Siţa, deşi le cunoştea, râse cu gura până la urechi şi atâta se zbânţui, încât mă mirai că, sub şezutul ei mare şi gras, nu se rupse scaunul. Cherchelit mai mult decât pe jumătate, ciungul îi ţinu hangul. I-l ţinui şi eu. În sfârşit, seara petrecută la Sotir fu una dintre acele seri care se zugrăvesc singure, pentru totdeauna, pe gingaşa pânză a amintirii. Numai inima îmi rămăsese încărcată cu zgură. Dar aşa era inima mea şi nu aveam cum s-o schimb. Dacă şi-ar putea schimba omul inima!... După ce ne saturarăm şi de mâncare, şi de pălăvrăgeală, ascultarăm romanţe vechi, sentimentale. Ascultarăm cântece bătrâneşti cu haiducul Toma Alimoş şi cu Lion Alion, viteazul vitejilor.

Până la urmă, tristeţea care îmi dăduse toată seara târcoale se resemnă şi îşi luă tălpăşiţa. Îi dădui cu tifla. După ce n-o mai simţii pe aproape, îmi dădui drumul şi mă veselii în lege. Tot ciocnind şi tot bând toţi patru, ne ameţirăm de-a binelea şi ne despărţirăm abia când se crăpă

de ziuă. Ţaica Siţa se ridică şi ne întinse mâna să i-o pupăm. I-o puparăm. Fericită, ne pofti s-o vizităm şi acasă. Ne pofti şi domnul plutonier Burtan şi ne spuse adresa: strada Steluţei nr. 17. Ne înclinarăm, le mulţumirăm şi le făgăduirăm c-o să le respectăm destul de curând dorinţa. Abia ne depărtarăm de local, că Filipache îmi mărturisi:

— Să ştii, vericule, că eu am să mă ţin de cuvânt. Ţaică-ta Siţa face parale, nu glumă. Multe parale face ţaică-ta Siţa.

— De unde ştii? Aseară habar n-aveai de ea.

— Am ciupit-o de picioare pe sub masă şi i-a plăcut. Mi-a făcut şi cu ochiul. Într-un fel, suntem ca şi înţeleşi.

— Să-i puneţi plutonierului coarne?

— De cerb, vericule, de cerb.

Până acasă, tăcui. Ciungul vorbi într-una. Nu-l ascultai.

Nu ştiu de ce îmi adusei aminte de unchi-meu Tone. Fapt e că-mi adusei. Îmi adusei aminte de agonia şi de înmormântarea lui. Şi-mi mai adusei aminte că, a doua zi după îngroparea lui, bunica de la Cârlomanu adunase moştenitorii la sfat:

— Stau cu voi până mâine, le spusese, să împărţiţi de faţă cu mine averea răposatului. Băgaţi de seamă să nu vă apucaţi la ceartă, că acum nu mai avem mort în casă şi pun băţul pe voi!

Aduseră ţuică din restaurant. Umplură ţoiurile. Băură. Se încălziră şi începură tocma. Bunica îşi mângâia toiagul şi nu-i scăpa din ochi. Zise:

— Nu uitaţi că sunteţi fraţi. Dacă nu vă înţelegeţi şi ajungeţi să vă judecaţi vă mănâncă moştenirea avocaţii şi râde lumea de voi. N-aş putea îndura să râdă lumea de fiii şi de fiicele băiatului meu.

Temându-se de bunica, moştenitorii vorbiră, se sfătuiră şi hotărâră, în amintirea mortului, să nu vândă birtul unui străin. Vară-mea Nigrita, care făcuse propunerea, se gândise la Codin, care avea ceva economii puse deoparte, dar, înainte ca văru-meu Codin să apuce să deschidă gura,

se ridică văru-meu Jorj şi le ceru să i-l vândă lui, de îndată şi pe bani gheaţă. Îl întrebară:

— Dar ce? Ai bani? De unde ai tu bani?

— N-am. Acuma n-am. Dar în mai puţin de-o săptămână găsesc.

— Eşti nebun! Cine o să-ţi împrumute ţie, un biet tâmplar, atâţia bani? Vremurile sunt grele…

— Mă însor…

— Mare lucru! Orice prost se însoară.

— Mă însor cu fată cu zestre.

Familia căscă ochii. Îi căscai şi eu. Aşadar, văru-meu Jorj nu era prost. Nu era prost de loc. Bunica rămase tăcută, dar vară-mea Nigrita îl întrebă:

— Cu cine?

— Cu Cernicica. Fata lui Bogov, fabricantul de brânză. Cu viitoru-mi socru, dacă vreţi să ştiţi, m-am şi înţeles.

Acum ne uitarăm la el cu mândrie. Numai bunica îşi păstră mai departe ochii reci şi obrazul de piatră. Văru-meu Mişu izbucni:

— Brava, Jorj, brava! Ai dat lovitura! Ţi-a pus Dumnezeu mâna-n cap!

Bunica se răsti la văru meu Mişu:

— Dobitocule! Nu-l amesteca pe Dumnezeu în fleacurile voastre.

— Căsătoria mea nu e un fleac, bunico, zise văru-meu Jorj.

Moştenitorii râseră. De ameninţările bunicii râseră.

— N-o să ne certăm, bunico.

— Să văd.

Tăcu bunica. Ne gândirăm la Bogov. Înainte de război îl văzusem alergând pe uliţele oraşului cu cobiliţa la spinare şi strigând:

— Iaurtul!… Iaurgiul!… Iaurtul!…

Mai pe urmă, după ce prinsese cheag, în timpul războiului, machedonţul deschisese dugheană. La vreme de război, unii mor ori rămân schilozi, alţii se-nvârtesc şi se

pricopsesc. Bogov era dintre aceştia din urmă şi nu-i găsea nimeni nicio vină. Machedonţul ajunsese regele brânzei din Deliorman. Fabrica Bogov nu numai că îndestula oraşele judeţului, dar ajunsese să-şi desfacă brânzeturile, laptele covăsit şi borcănaşele cu iaurt chiar, la Bucureşti. Avocaţii Stănică Paleacu şi Mitiţă Bârcă umblaseră pe lângă brânzar cu şosele, cu momele şi-l atrăseseră în politică. Se vorbea, fără ca să dea careva drum zâmbetului, că, la cele mai apropiate alegeri, Bogov va candida pentru locul de senator. Deocamdată, brânzarul vărsa gologani pentru fondurile electorale de care avea nevoie partidul lui Stănică Paleacu.

Otrăvita de vară-mea Vastea nu-şi stăpâni ciuda:

— O să-ncepi să miroşi şi tu a urdă şi-a lapte covăsit, nene Jorj. Cernicica miroase totdeauna a urdă şi-a lapte covăsit.

Bunica o chemă lângă ea şi-o trase de urechi.

Văru-meu Jorj nu găsi cu cale să poarte doliu după taică-său. Peste câteva zile se cunună la primărie. Nunta o amână pe mai târziu. Intră în stăpânirea zestrei, cumpără la repezeală birtul, cumpără firma, cumpără brevetul de băuturi spirtoase şi îşi luă un aer grav, de negustor chibzuit care e hotărât să adune avere. Închise *“pentru renovare”* localul, aduse meşteri, îi puse la lucru şi dădu întregii case o înfăţişare nouă, sprintenă, veselă, atrăgătoare. Schimbă şi firma. Caba îl zugrăvi pe geamul cel mare dinspre stradă pe însuşi văru-meu Jorj în mărime naturală, cu zâmbetul pe buze şi cu un şervet alb pe mâna stângă, iar în dreapta purtând o tavă încărcată de farfurii cu bunătăţi. Alături de chipul vărului Jorj, Caba scrise:

LA JORJ
RESTAURANT
DESCHIS
DE LA 6 DIMINEAŢA
PÂNĂ LA 2 NOAPTEA
SERVIM PROMPT
PREŢURI MODERATE
POFTIŢI ÎN PRĂVĂLIE
ŞI
ÎNCERCAŢI

Înăuntrul prăvăliei lustrui tejgheaua şi repară mobilierul. Pe pereţi atârnă portretele familiei regale, de la rege şi regină până la răposatul prinţişor Mircea. Cumpără altă veselă. În ziua în care restaurantul renovat îşi deschise uşile, faţa vărului Jorj, fără a-şi pierde nimic din gravitate, deveni în chip miraculos zâmbăreaţă, ca să se asemuie cu faţa zugrăvită de pictor pe geamul care da spre stradă. Nu se zgârci la personal. Muşteriii se cuvenea să fie serviţi, aşa cum scria pe fereastră, prompt. Angajă doi băieţandri de la tară, pe mâncare şi pe dormit, îi tunse, îi învăţă să se spele, îi botează *picoli,* şi peste straiele sărăcuţe îi puse să îmbrace halate albe. Mai mare peste bucătărie deveni Cernicica, nevasta oacheşă, voinică, sănătoasă de-ar fi putut să spargă pietre în mâini, a vărului Jorj. Văzuse de la ea de acasă că banul se câştigă cu trudă. Era obişnuită de mică să muncească şi să chivernisească. Se hotărî ca acum, când îşi avea bărbatul ei şi casa ei, să nu se cruţe şi să nu lase să-i scape printre degete nici măcar un bănuţ.

— Trebuie să adunăm avere, bărbate.

— O să adunăm, nevastă. În privinţa asta n-am nicio grijă.

Vară-mea Nigrita şi vară-mea Vastea îşi luară partea lor de moştenire în bani, mai întârziară câteva luni în oraş, apoi plecară să-şi încerce norocul la Bucureşti. Auziseră şi ele, cum auzisem şi eu altădată, că în Capitală pe toate uliţele şi pe toate străzile umblă câinii cu covrigii-n coadă. Tanti Alina puse moştenirea la păstru, să se folosească de ea la vreme de lipsă. Văru-meu Mişu râmase în oraş şi se mută la gazdă. Când, mai târziu, îl înlâlnii şi schimbai câteva vorbe cu el, îmi mărturisi că umblă să găsească şi el, ca frate-său Jorj, fată cu zestre. După ce se va însura, cu zestrea îşi va deschide tâmplărie. Îi urai, din toată inima, noroc.

— Crezi, într-adevăr, c-o să am noroc?

— De ce să n-ai?

— Eu ştiu?! Frate-meu Jorj râde de mine.

— De ce râde?

— Spune că sunt urmărit de piaza-rea. Că n-o să leg două-n trei niciodată.

— De ce?

— Pentru că… Nu bagi de seamă? Mi-a ieşit albeaţa în ochiul stâng. N-o să treacă mult, şi-o să chiorăsc.

XVII

RÂUL SE AFLA LA RĂSĂRIT DE oraş. Dincolo de râu, pe luncă şi pe coasta dealului, foşnea în bătaia vântului pădurea întunecată, rămasă din vechime ca o vânjoasă şi trainică mărturie a vechimii. Nicio taină nu mai avea pentru mine pădurea de lângă Ruşii-de-Vede. Îi cunoşteam copacii cu scorburi şi copacii fără scorburi, îi cunoşteam cărările şi potecile, îi cunoşteam poienile şi luminişurile şi-i cunoşteam şi umbroasele ascunzişuri.

Uneori, pe vreme frumoasă, mă duceam şi-mi pierdeam după-amiezile rătăcind şi amăgindu-mă cu visuri printre copacii bătrâni cu scoarţa crăpată. Copacii încep să îmbătrânească de la scoarţă. Dar oamenii? Nu ştiam de unde încep să îmbătrânească oamenii. Găliganii care-şi petreceau timpul jucând în luncă oina şi poarca spuneau despre mine, când voiau să mă ia peste picior, că sunt cam într-o ureche. Eram. Fără nicio îndoială că eram. Mie îmi plăcea pădurea, iar lor nu le plăcea.

— Pădurea!... Pădurea miroase a copaci şi-a iarbă. Nouă ne prieşte mai bine mirosul acru al cafenelei şi cel înţepător al bodegii. Vinul... Ţuica... Berea...

— Să fiţi sănătoşi...

Pădurea nu le plăcea nici ruşanilor mai în vârstă. Când târgoveţii aveau timp de risipit, înfundau cârciumile, umpleau berăriile, înţesau cafenelele. Tinerii, care nu se spurcaseră încă la băutură şi la chefuri, se plimbau în fiecare seară, în haite mai mari sau mai mici, pe Strada Mare şi pe Calea Dunării, se zgâiau la vitrine, în care se aflau aceleaşi mărfuri decolorate de soare pe care le mai văzuseră de sute şi mii de ori, se învârteau în jurul statuii generalului Mantu, şi când osteneau se duceau să se odihnească şi să se înfrupte cu dulciuri, cu siropuri şi cu îngheţate la “Cofetăria Tiroleză” a domnului Ferdinand

Sinatra. După ce cădea întunericul, băieţii şi fetele năvăleau — gălăgioşi unii, sfioşi alţii — în parcul neluminat. Acolo, prin colţurile mai ferite, se legau şi se dezlegau serbedele şi lâncedele lor iubiri.

Pădurea dintre Ruşii-de-Vede şi satul Dideşti nu semăna nici pe departe cu *Pădurea nebună*, care stăpânise odinioară, în vechea vechime, întinderile uriaşe care începeau lângă Dunăre şi se isprăveau acolo unde se ridicau dealurile de sub greul şi mândrul lanţ de piatră al Carpaţilor. O! Dacă aş fi avut norocul să vieţuiesc cu veacuri ori chiar cu milenii în urmă, fără îndoială, prin alte păduri mi-aş fi purtat paşii, pe sub umbra altor copaci aş fi trecut, în iarba înaltă a altor luminişuri m-aş fi culcat la soare. Aş fi purtat în mâini, ca toţi oamenii din acel veac al meu, arc şi suliţă,iar pe umăr — tolba cu săgeţi. Aş fi vânat bouri de păcură şi cerbi de aramă, lupi cenuşii şi jderi sprinteni, urşi roşcovani şi urşi negri. Urşii! Urşii se asemuiau cu oamenii. Se spune că şi azi, dacă întâlnesc ciobăniţe singure culegând prin hăţişuri afine ori mure, le iau în braţe, le strâng şi le iubesc. Ciobăniţele rămân grele şi nasc copii voinici, vânjoşi, niţeluş păroşi şi cu dinţii cam mari. Poate că dacă aş fi trăit în acele timpuri, care astăzi ni se par de basm, n-aş fi fost strâmbătura care sunt. Înalt şi mlădios ca plopul, însă ca stejarul de tare, cutezător ca un haiduc, m-aş, fi luat la trântă şi cu urşii. Cine ştie?! Zimbrii, oricât ar fi fost ei de puternici şi de firoşi, şi-ar fi găsit pieirea cu pântecul însângerat de suliţa mea şi cu grumazul gras tăiat de securea mea. Pe mândrii cerbi i-aş fi săgetat, iar pe căprioare le-aş fi iertat. La vulpi, oricât ar fi fost ele de codate, şi la bursuci nici nu m-aş fi uitat. Zânelor de prin poieni... Zânelor de prin poieni le-aş fi mânjit obrajii cu mure.

Duminică. Mă întorceam de la gară, unde fusesem să-mi cumpăr ziare. Doream să mă duc la gazdă, să mă ascund undeva în grădină, sa rămân toata după-amiaza singur-singurel. Pe neaşteptate însă, îmi ieşi în faţă Valentina. Era

prea târziu ca să mă prefac că n-o văd sau ca s-o ocolesc. De la întâia ochire mi se păru mai puţin veselă ca de obicei. Mi se păru chiar mohorâtă, ceea ce nu se potrivea de loc cu firea ei. Mă întrebă:

— Darie, ce-ai de gând să faci tu azi după-amiază?

Nu-mi plăcu întrebarea. Valentina încerca să se amestece în viaţa mea. Ca să scap de ea, minţii:

— O să mă duc să mă plimb prin pădure.

— Singur?

— Nu. Cu ciungul.

— N-ai vrea să mergi cu mine? Numai cu mine?

— O să se supere Filipache.

— N-o să se supere. Iar dac-o să se supere, o să-i treacă. Ştii? Până acum n-am fost niciodată în pădure. Şi pe urmă… Pe urmă mi s-a urât! Aşa mi s-a urât!…

Rostind acestea, se întristă. Dintr-o dată se întristă. Sunt oameni cărora le stă bine când li se scrie pe obraz tristeţea. Valentina nu făcea parte dintre aceştia.

— Valentino, zisei, nu te mai recunosc, Valentino! Nu-mi spuneai tu că trebuie să muncim, să învăţăm, să ajungem să ne facem şi noi un rost? Ce s-a întâmplat?

— Mare lucru nu. Dar mi s-a urât, tu, să tot văd ce văd, să tot aud ce aud şi să tot slujesc unde slujesc.

— O să vorbim mai pe-ndelete după amiază, în pădure. La ce oră să trec să te iau?

— Pe la trei.

— De la doamna Aspazia Harnik?

— D-apoi de unde? N-aş vrea să te aştept la colţ de stradă.

I se mai lumină obrazul.

— Nu te speria, Darie, de mâhnirea mea. O să-mi treacă. Până după-amiază o să-mi treacă.

— Nădăjduiesc.

Ne despărţirăm. Ca să nu mă mai ostenesc până la marginea oraşului, la gazdă, intrai în restaurantul renovat al vărului Jorj. Pe tânărul şi bucălatul patron îl găsii cam

împosocat. Stătea înţepenit pe scaun după tejghea şi, ca altădată unchiului Tone, i se scurgeau ochii de dorul muşteriilor. Îi dădui bună ziua. Vrusei mă duc la el, să-i întind mâna şi să-l întreb de sănătate. Observai însă că la vederea mea i se împietrise faţa. Mă lăsai păgubaş şi mă aşezai la o masă, ca orice muşteriu, Văru-meu Jorj se miră. Ridică sprâncenele. Le lăsă. Iar le ridică. Picolii, ale căror halate erau acum negre ca cenuşa, stropeau trotuarul în faţa birtului. Lui văru-meu Jorj îi trecu mirarea. Îşi aduse aminte că e birtaş, îşi ţuguie buzele, veni la mine şi mă întrebă, ca şi cum nu m-ar fi cunoscut:

— Ce doreşte *domnul?*

— Doresc să iau masa la dumneata.

Tăcui. Văru-meu înghiţi în sec şi se duse să-mi aducă lista de bucate. Când se întoarse cu ea, adăugai:

— M-a atras firma. E grozav de ademenitoare, birtaşule.

Se prefăcu a nu mă auzi. Îmi puse lista sub ochi. O citii de câteva ori de la cap la coadă şi de la coadă la cap, ca să-l oblig să stea cât mai mult în picioare. Pe urmă alesei două feluri ieftine şi i le arătai. Dete din cap că a înţeles şi strigă comanda cu glas tare, să fie auzită la bucătărie. Picolii isprăviră de stropit trotuarul. Văru-meu îi porunci unuia dintre ei:

— Miţ, serveşte-l tu pe domnul.

Băiatul aduse tacâmul. Aduse pâinea. Îmi aduse şi mâncarea, amândouă felurile deodată. Nici nu apucai să gust din ciorba care-mi aburea sub nas, că văru-meu Jorj se şi înfăţişă cu nota de plată. ÎI întrebai:

— Aşa e obiceiul la restaurantul dumitale? Clienţii plătesc înainte?

— Nu, îmi răspunse văru-meu. Favoarea asta n-o fac oricui.

— Numai rudelor.

— Pentru că o veche zicală spune: rude-rude, dar brânza pe bani.

— N-am venit să-mi dai de pomană.

— Banii! Să văd banii!

— Şi dacă nu am?

Întinse mâinile spre farfuriile cu mâncare. Nu-i îngăduii să se atingă de ele. Rostii:

— Hapsân eşti, vere Jorj!

— Hapsân-nehapsân…

Scosei banii din buzunar şi-i plătii.

— Trebuie să-ţi dau şi bacşiş?

— Nu. Dacă te lasă inima să dai bacşiş, să i-l dai picolului…

Nu-i răspunsei. Mă apucai că mănânc şi mâncai în lege. Cerui un pahar de bere. Îl băui. II plătii. Mă ştersei la gură.

Plecai. Şi mă târâi un timp, cu umbra-mi lungă legată de picioare, pe străzile care erau aproape goale. La ora hotărâtă pătrunsei pentru prima oară în curtea deocheatului stabiliment al doamnei Aspazia Harnik. Se arătă în prag Valentina. Era îmbrăcată simplu şi frumos, pentru plimbare. O luai la braţ şi plecarăm. După ce ieşirăm din curtea stabilimentului, Valentina, mândră, îşi ţinu fruntea sus. Tăcea. Tăceam şi eu. Tăceam nu pentru că aş fi vrut să tac. Nu ştiam ce să-i spun. Câţiva ruşani care o cunoşteau şi cu care ne întâlnirăm o salutară scoţându-şi pălăriile. Eu… Cum mergeam pe lângă ea târându-mi greu piciorul beteag, mă simţii întocmai ca un câine plouat. Ajunserăm în Strada Mare. Trecurăm de gară. Ajunserăm dincolo de linia ferată. Trecurăm şi râul. Apele erau tulburi. Cu o zi înainte plouase undeva departe, spre miazănoapte. Podul de lemn sună sub tălpile noastre. Îl lăsarăm în urmă şi ne apropiarăm de pădure. Vântul alungă norul alburiu care ne umbrea. Se arătă soarele şi cum ne văzu ne învăscu în lumină. Umbrele legate de picioare ni se târau când în stânga, când înaintea noastră. Un câine răzleţ ne lătră. Nu-l luarăm în seamă. Îşi vârî coada între picioare şi se depărta. Fata voinică de lângă mine rupse tăcerea

— Avem şi noi un prieten pe lume. Darie.

Nu pricepui despre ce prieten era vorba,

— Care?

Valentina se răsuci pe călcâie. Mă răsucii şi eu. Îmi arătă soarele.

— Îmi place atât de mult soarele! Atât de mult…

— Tuturor oamenilor le place soarele.

— Nu tuturor. Şi nu totdeauna. Atunci când e secetă, oamenii de la ţară blesteamă soarele.

— Îl blesteamă, însă nu soarele este de vină.

— Dar cine?

— Ploaia. Pentru că nu se arată începurăm amândoi să râdem de cuvintele fără haz pe care le rostisem. După ce ne săturarăm de râs, Valentina îmi spuse:

— Ne plimbăm şi noi o dată singuri, departe de ochii lumii, şi vorbim despre soare, despre secetă, despre ploaie…

Nu-i mai răspunsei. Îmi muşcai limba şi mă adâncii în tăcere. Se adânci şi Valentina în tăcere. Nu mai auzirăm zgomotul oraşului, pe care îl lăsasem în urmă. Nu mai auzirăm nici zgomotul gării. Auzirăm numai lipăitul paşilor noştri prin pulberea moale şi alburie a drumului. Tăcerea începu să mă apese. O spărsei şi o alungai, spunând:

— N-a fost lung drumul.

— Nu, Darie, n-a fost lung. Am ajuns.

Părăsirăm şoseaua plină de praf. Călcând iarba aspră şi uscată, căutarăm o potecă. Nu găsirăm. Intrarăm în pădure ferindu-ne de hăţişurile cu tufe ghimpoase. Pădurea se uită la noi fără mirare, tăcu de parcă ar fi fost împietrită şi ne primi cu răcoare. Mai adânc, ghionoaiele ciocăneau în scoarţa veche şi crăpată a bătrânilor arbori. Parcă tocau toaca în clopotniţele unor biserici vechi. Copacii sunau. Pământul, acoperit de iarbă rară şi săracă, tăcea. Ca totdeauna, pământul aspru tăcea şi ne asculta, ne pândea şi ne aştepta. Într-o zi, tot ai lui aveam să fim. Ne uitarăm în sus. Văzurăm o veveriţă. Ne privi o clipă cu ochi mari. Se sperie. Fugi şi se ascunse în frunziş. Un cuc îşi spuse de

două ori numele. Zbură şi nu-l mai auzirăm. Valentina chiui şi se opri.

— Ce s-a întâmplat?

— Nu vezi? Era cât pe-aci să calc în ghimpii ariciului.

— Care arici?

— Ăsta.

Ariciul roşcovan, nu mai mare decât un pepene lunguieţ, ne auzi şi ne văzu. Pătrunse spaima în el. Se ghemui. Îl rostogolirăm ca pe-o minge, lovindu-l uşor cu boturile pantofilor. Îmi adusei aminte cum mă jucam altădată pe câmp, la noi la Omida, cu aricii. Din băiatul cârn care fusesem altădată, nimic nu mai rămăsese în mine în afară de amintiri. Deşi îmi simţii gura plină de cenuşă, mă apucai să-i cânt:

Arici, arici
Pogonici,
Mergi la moară,
Şi te-nsoară
Cu grăsana lui Cicoară...

Ariciul săltă botul. Se dezghemui. Cântecul meu îi plăcu. Nu plecă spre moara lui Cicoară, pentru că nu ştia unde se află. Nici eu nu cunoşteam niciun Cicoară. M-aş fi găsit la ananghie dacă ariciul ar fi avut grai omenesc şi m-ar fi întrebat. N-avea grai omenesc. N-avea, după câte ştiam, niciun fel de grai. Nu mă întrebă unde e moara lui Cicoară şi n-o întrebă nici pe Valentina. Se mulţumi să ne arate botul ascuţit şi roşu şi să clipească din ochii mici, înconjuraţi de cearcăne vişinii, subţiri… Încremenirăm. Poate crezu că suntem copaci. Îmi păru rău că nu sunt copac. Poate că şi ariciului îi părea rău că nu e copac. Fugi cu paşi mărunţi şi se piti sub pavăza frunzişului albăstrui al desişurilor.

— Tu, Darie, zise Valentina, tu te asemui cu ariciul.

Îi tremura vocea. Poate că voise să-mi spună altceva. Nu încercai s-o iscodesc. Zâmbii.

— Cu ariciul? De ce tocmai cu ariciul?

— Da, cu ariciul. Cum vezi omul, te ghemui în tine şi nu-ţi laşi la vedere decât ţepii. Eu cred că ţie, de fapt, îţi e teamă de oameni.

— Se poate.

— De ce să-ţi fie ţie frică tocmai de oameni?

— Pentru că omului numai omul poate să-i facă rău.

Îmi omorâi zâmbetul. Îmi omorâi zâmbetul şi tăcui. Tăcu şi Valentina. Vântul se trezi şi suflă uşor printre buzele-i subţiri. Vârfurile copacilor se clătinară. Adăugai:

— Să nu mi-o iei în nume de rău. Şi nici să nu mă înţelegi greşit. Oamenii îmi sunt dragi. Însă… Mi s-au întâmplat multe. Au dat prea mulţi în mine. Fiecare a dat cu ce-a nimerit. Unii cu pumnii, alţii cu parul.

— Oricărui om i se întâmplă câte ceva. Unii pătimesc mai mult. Alţii pătimesc mai puţin. Numai că tu eşti grozav de ciudat. La tine totul lasă urme adânci, de neşters. Tu… Tu n-o să fii niciodată nici mulţumit, nici fericit. Prea le pui toate la inimă.

Nu mai zisei nimic. Nu-mi plăcea să vorbesc nici despre fericire, nici despre nefericire. Intrarăm adânc în pădure. Îi arătai arborii roşi de bătrâneţe.

— Parcă ar fi oameni împovăraţi de vârstă.

— Parcă…

Pierdurăm câtva timp, ţinându-ne după un roi de albine care căutau o scorbură unde să se aşeze. După aceea întârziarăm prin poieni acoperite cu ierburi proaspete şi înalte, mustind de sevă. Ostenind, ne oprirăm şi ascultarăm neliniştea pădurii. Plecarăm şi iar ne oprirăm, şi iar plecarăm, şi ajunserăm într-o parte a pădurii, pe coastă, unde pământul era roşcat, bolovănos şi pietros. Aici, toţi copacii crescuseră strâmbi, răsuciţi, chinuiţi şi aveau coaja încărcată de bube umede. Vorbirăm. Tăcurăm. Iar vorbirăm. Pe urmă, ţinându-ne de mâini şi sprijinindu-ne unul de altul, urcarăm coasta. Trupul tânăr şi cărnos al Valentinei mă aprinse şi mă întărâtă. Plecasem cu ea la pădure fără niciun gând necuviincios. Roşii. Mă bâlbâii. Mă

cuprinse ruşinea că puteam să fiu atât de slab şi că eram atât de puţin stăpân pe biata-mi carne, puţină şi uscată, acoperită de netrebnică piele. Valentina pricepu ce mi se întâmplă. Se desprinse de mine. Mări paşii. Se depărtă. Se agăţă de ramurile răsucite şi chinuite ale arborilor strâmbi şi buboşi. Mi-o luă înainte. Pe culme se opri. Aci se întindea o poiană aşternută cu iarbă deasă, sănătoasă, măruntă, de parcă de curând ar fi trecut peste ea coasa. Îmi arătă pădurea din care abia ieşisem şi tot ce se vedea mai departe. Lunca. Râul. Oraşul cu plopi şi turle de biserici. Îmi arătă şi soarele rotund, care se prăvălea către apus şi-şi răsfira lumina peste vârfuri.

— Tu, Darie, niciodată n-am văzut o privelişte atât de frumoasă! Niciodată!

Tăcui. Mă gândii. Umblasem prin lume. Văzusem răsărituri pe mări. Văzusem şi apusuri. Fiecare zi are un răsărit şi are un apus, care sunt numai ale ei. Trăisem zori în munţi şi trăisem şi amurguri în munţi. Pe lacuri adânci şi limpezi, pescuisem din luntre, la lumina faclelor, peşti cu solzi de argint şi peşti cu solzi de aur. Alergasem călare cu Uruma, ca nălucile, peste câmpul aspru şi sălbatic al Dobrogei, sub cornul de ceară şi prin lumina de miere a lunii. Socotii că n-am dreptul s-o dezamăgesc.

— Mi se pare că nici eu n-am văzut ceva mai frumos, Valentino.

Iarăşi îmi tremură glasul. Şi iarăşi mă ruşinai. De mine însumi mă ruşinai. Plecai de lângă Valentina. Mă afundai în pădure. Scosei cuţitul din buzunar, tăiai o ramură tânără de arţar, mlădioasă, ceva mai groasă decât degetul, şi o curăţai de lăstari. Mă întorsei şi mă apucai să mă joc cu ea şfichiuind aerul proaspăt şi tare, care mă tulbura şi mă ameţea.

— Ţi-ai pregătit ciomag, zise Valentina. Crezi că o să ai nevoie de el?

— S-ar putea, ca la întoarcere să ne iasă în cale o landră de zăvozi. Nu strică niciodată să ai în mână un ciomag ori

măcar o nuia cu care să te aperi.

— Aş! Nu văd nicio primejdie. Pădurea e pustie.

— Pădurea, poate. Însă mai e şi drumul până la gară.

— Tot pustiu o să fie, Darie.

Se culcă în iarbă. Cu faţa la pământ se culcă. Mă trântii şi eu într-o rână, la câţiva paşi de ea. Căutai creionul şi hârtia. Totdeauna aveam la mine un creion şi câteva petice de hârtie. Începui să mâzgălesc. Valentina mă pândi, dar nu se clinti de la locul ei. Când mă văzu că bag creionul şi hârtia în buzunar, se târî lângă mine şi mă întrebă:

— Ce-ai scris?

— Nimic de seamă.

— Bănuiam eu de mult, chiar de atunci când te-ai înfăţişat la examen şi te-ai certat cu Turtulă, că scrii. Dar nu-mi închipuiam că eşti poet.

— Nu mă cred poet, însă uneori scriu şi poezii.

— Citeşte-mi ce-ai scris acum. Te rog.

Nu citisem nimănui versurile pe care le scriam. Din sfială. Citii:

La mine-n pădure
Galbeni sunt iepurii, vulpile — sure,
Cerbii au coarnele-ntoarse,
Mult rămuroase.

La mine-n pădure
Nu-i niciun topor, nu-i nicio secure,
Ursoaicele grase, domoale,
Umblă-ncălţate-n sandale.

La mine-n pădure
Aricii au ochi roşii, de mure,
Cocoşii sălbatici şi sprinteni
Scapără, bezmetici, din pinteni.

La mine-n pădure
Copacii au prins să gungure,
Dar — aşa e legea firească —
N-au să poată-nvăţa să vorbească.

Citind, îmi dădui seama că versurile erau publicabile, dar nu preţuiau cine ştie ce. Valentina mă ascultă fără să mişte. Ascultându-mă, îşi muşcă de câteva ori buzele mari, roşii, cărnoase. Obrazul i se învălui în umbră.

— Credeam, rosti, credeam c-ai scris despre mine. Adineauri, la urcuş, mi s-a părut că…

Înţelesei ce vrea să-mi spună. Mă temui s-o ascult mai departe. Îi retezai vorba:

— Ţi s-a părut. Din pricina urcuşului, îmi bătea inima ceva mai repede ca de obicei.

— Numai din pricina urcuşului?

— Da. Numai din pricina urcuşului.

— Şi ochii-ţi sticleau tot din pricina urcuşului? Ca unui lup turbat îţi sticleau ochii.

— Dacă într-adevăr îmi sticleau ochii, nu ştiu de ce-mi sticleau. Dar nu-mi sticleau. Nu. Nu-mi sticleau. Aş fi simţit. Când îmi sticlesc ochii simt că-mi sticlesc.

— Atâta lucru am învăţat şi eu acolo… Acolo unde slujesc. Să ştiu pentru ce le sticlesc uneori bărbaţilor ochii. Să pricep pentru ce turbează uneori bărbaţii.

Mă năpădi ciuda împotriva ei. Devenii ticălos. De altfel, trebuie să mărturisesc că nu mi se întâmpla întâia oară. Însă înainte de a apuca să mişc buzele şi să-i vărs în cap căldura de venin care mă îneca, auzii lângă noi glasuri streine.

— Îndrăgostiţi, Stroie. Am călcat cu dreptul când am plecat de-acasă. Am dat peste o pereche de îndrăgostiţi.

Sării ca ars în picioare. Sări şi Valentina. Şi amândoi văzurăm că la o depărtare de numai câţiva paşi de noi se opriseră doi ţigani tuciurii, tineri, zdraveni, botoşi şi mustăcioşi, îmbrăcaţi orăşeneşte. Se uitau la noi cu ochii lacomi, aprinşi de poftă, îşi ţineau mâinile în şolduri şi păreau că se pregătesc să se năpustească asupra noastră.

— Ce facem cu ei, Naie?

— Parcă tu nu ştii? Ştii…

Chipurile aspre ale ţiganilor, hotărârea lor, cuvintele pe care le rostiră mă fâstâciră. Valentina însă spre marea mea mirare, îşi păstră sângele rece şi le spuse liniştită:

— Vedeţi-vă de drum, derbedeilor. Vedeţi-vă de drum şi lăsaţi-ne în pace.

Ţiganii voinici se uitară unul la altul şi râseră. Stroie rânji:

— Ce spui, frumuşico? De ce să ne vedem de drum? Nu ne întâlnim noi în fiecare zi cu gogeamite chilipirul.

Îşi scuipară în palme. Apoi, cu paşi rari şi apăsaţi, se îndreptară spre noi, fără să ne slăbească din ochi. Stroie întinse mâinile să mă prindă. Îmi căută gâtul. Mă ferii. Naie făcu o săritură neaşteptată şi se aruncă asupra Valentinei. Fata se feri şi ea. Văzând că nu mă las prins, că a n-am poftă să fiu gâtuit şi că nici n-o întind de frică la sănătoasa, Stroie ridică fulgerător pumnul şi căută să mă lovească în moalele capului. Nu era întâia oară când vedeam că cineva sare asupra mea cu gânduri rele. Lâncezeala îmi pieri din trup. Îmi pieri şi osteneala. Îmi spusei în gând: “O să vedem acum care pe care”. Mă încordai ca o fiară de codru şi iarăşi încercai să-mi feresc capul. Izbutii. Însă pumnul de plumb al ţiganului îmi căzu ca un ciocan pe umăr. Îmi trosni umărul. Ameţii. Mă împleticii. Mă prăbuşii. Ţiganul se aplecă asupra mea şi vru să mă lovească cu dosul mâinii peste ochi. Îl pocnii peste mână şi i-o înlăturai. Atunci ridică, pumnul. Rânji. Avea dinţi mari şi albi, de lup. Îi urmării mişcările, şi când îşi repezi pumnul spre obrazul meu cu toată forţa, îndreptai cuţitul, pe care între timp îl dibuisem şi-l scosesem din buzunar, cu vârful în sus şi-i strânsei, cu nădejde, mânerul. Pumnul negricios şi încleştat al ţiganului se izbi cu putere în ascuţiş. Urlă. Fusei nevoit să strâng şi mai tare cuţitul pentru a-l scoate din mâna lui. Se trase îndărăt. Durerea cumplită care-l pălise şi grija-i de a opri sângele care ţâşnea ca apa dintr-o stâncă spartă îl făcură, pentru câteva clipe, să mă uite. Mă temui că durerea şi mânia ar putea să-i întunece mintea şi să-l îndemne să se repeadă iarăşi asupra mea. Ar fi fost potrivit să i-o iau înainte. Mă adunai iute din iarbă, mă ridicai sprinten, în pofida beteşugului meu, şi mă apropiai de el cu îndrăzneală, să-i caut coastele, să-l înţep de câteva ori şi să-l sânger şi mai mult. Nu avui noroc. Ţiganul, văzându-mi îndârjirea şi

dorinţa de a-i împlânta cuţitul în coaste ori în pântec, cântări într-o fulgerare primejdia şi o rupse iepureşte la fugă. Îmi amintii că erau doi. Mă întorsei de îndată în partea cealaltă şi-l văzui pe Naie. Găliganul o biruise pe Valentina, îi pusese piedică şi, îmbrâncind-o cu putere, o răsturnase în iarbă. Cu ochii cât cepele ieşiţi din cap şi cu balele curgându-i pe bărbie, ţiganul se căznea să-i desfacă genunchii, pe care fata îi ţinea strânşi, şi s-o despice. Valentina nu scosese nici măcar un strigăt. Găliganului, care acum sângera, icnea înfundat şi se lupta din răsputeri cu ea. Valentina îi gherăise adânc de tot obrazul El însă nu se sinchisea de gherăituri. Rosti apăsat:

— Aşa! Aşa!…

Mi se păru că fata a şi fost înfrântă. O auzii râzând râs ciudat şi o văzui desfăcându-şi picioarele. Şi mai văzui cum îl apucă pe ţigan de după gât, ca şi cum i-ar fi cerut gura să i-o sărute şi să i-o muşte cu sete. Tuciuriul căzu în cursă, se crezu biruitor, se muie şi o slăbi o clipă. Atunci Valentina, care se pregătise şi îşi jucase bine jocul, zvâcnindu-şi fulgerător genunchiul în sus, îl lovi puternic în boaşe. Ţiganul icni scurt şi căzu. Crâncena luptă dintre cei doi se desfăşurase atât de repede, încât mă uluise şi mă înlemnise. Acum vrusei să mă năpustesc şi eu asupra ţiganului şi să-l împung cu vârful cuţitului în coaste. Între timp, balaoacheşul îşi mai venise în doage, se ţinea cu mâinile de locul unde fusese izbit şi, de durere, se rostogolea prin iarbă. Valentina îmi făcu semn să nu mă amestec, îşi potrivi fusta mototolită, se ridică şi mă întrebă:

— Unde ţi-e voinicul?

— A fugit…

Se uită la cuţitul din mâna mea.

— L-ai înţepat adânc?

— Adânc.

— Unde?

— În mână. Şi-a repezit-o singur în cuţitul meu.

— Straşnic! De ăsta nu te lega. Lasă-mi-l mie. Vreau să-l învăţ minte, să-i dau o lecţie, să n-o uite toată viaţa.

Căută nuiaua mlădioasă şi noduroasă pe care o tăiasem cu puţin mai înainte din pădure. O găsi. O luă.

Îi încercă tăria. După aceea, aprigă, cu sprâncenele încruntate, se apropie de neputinciosul ţigan. Întâi îi dete câteva lovituri în coaste cu boturile pantofilor. Îl lovi cu ură, zicând:

— Mai na! Mai na! Mai na, prăpăditule!

Silit de izbituri, ţiganul se întoarse cu faţa în sus şi rânji. Văzându-i dinţii albi şi ascuţiţi, de lup, şi rânjetul lipsit de ruşine, în Valentina se aprinse şi mai mult mânia.

Îi iertă coastele şi se apucă să-l izbească peste obraz, cu nuiaua de arţar. Îl pocni peste nas, peste ochi, îl lovi năprasnic, până văzu că-l năpădeşte sângele. Tuciuriul încercă de câteva ori să-şi acopere faţa cu mâinile. Prinse să geamă şi să se văicărească:

— Aoleu!… Aoleu!…

Ar fi trebuit să mă bucur de suferinţa lui. Nu mă bucurai. Însă nici nu mă întristai. În sfârşit, ostenită şi scăldată toată în sudori, fata se aplecă asupra ţiganului, îl scuipă şi aruncă nuiaua în iarbă. Îl întrebă:

— Te-ai săturat? Nemernicule! Dacă nu te-ai săturat, spune-mi. Sunt gata s-o iau de la început.

Omul se ghemui ca un arici şi nu crâcni. Valentina veni lângă mine:

— Hai, Darie. Viteazul tău, care fugea de rupea pământul, o fi ajuns în sat. S-ar putea să fi întărâtat ţigănimea din Dideşti şi să vină cu toată liota înşirată după noi. Dacă ne prind la loc închis şi pustiu, în pădure, ne omoară.

— Hai…

Îşi potrivi încă o dată fusta, care i se mototolise. Îşi potrivi şi bluza. Părul şi-l lăsă încâlcit, amestecat cu iarbă şi cu ţărână. Ne luarăm de mână şi, ferindu-ne de mărăcinişuri şi de bolovani, de râpi şi de gropi, pogorârăm coasta în goană.

Pe când fugeam, Valentina îşi aduse aminte să sunt şchiop şi-mi spuse:

— Bagă de seamă să nu te împiedici

Cuvintele ei mă arseră. Îmi luai mâna din mâna ei. Şi deodată, mă apucă o adâncă părere de rău că nu m-am lăsat sugrumat de ţigan. Rămăsei mai în urmă. Valentina se opri şi mă aşteptă. Plecarăm iarăşi împreună, însă fără să ne ţinem de mână. Trecurăm prin luminişuri cu iarbă înaltă, şi iarăşi furăm nevoiţi să ne strecurăm printre hăţişuri şi arbori bătrâni şi spâni, noduroşi şi gheboşi. Peste pădure se prăvălise, plin de măreţie, roşul asfinţit al zilei. Când ieşirăm din codru, şi umbrele negre ale copacilor pieriră din jurul nostru, ne bucurarăm pe tăcute. Şi tot pe tăcute ne uitarăm în toate părţile. Nu se vedea pe nicăieri ţipenie de om. Aşadar, ţiganii din Dideşti nu veniseră aici să ne aştepte şi să ne pândească. Răsuflând uşuraţi, liniştindu-ne şi alungând din noi orice teamă, ne potolirăm mersul şi ajunserăm la podul de peste râu.

— Darie, ar fi fost bine dacă…

Îi auzii destul de limpede cuvintele. Şi pe cele rostite, şi pe cele pe care voise să le rostească şi, luându-şi seama sau ruşinându-se singură, şi le înghiţi la timp. Îi răspunsei abia şoptit:

— Dacă aş fi încercat… Dacă aş fi încercat să te îmbrăţişez, tu…

— Vrei să spui că m-aş fi împotrivit?

— Nu numai că te-ai fi împotrivit, dar te-ai fi şi supărat pe mine…

— Dobitocule…

— Valentino…

— Da, da, de când sunt n-am întâlnit băiat mai dobitoc ca tine.

Mă acoperi cu ocări tot una şi una. Nu uită nimic din tot ce auzise în stabilimentul doamnei Aspazia Harnik. Mă uitai la ea şi parcă nici n-o mai recunoscui. Ochii i se spălăciseră şi i se urâţiseră. Obrazul i se strâmbase. Gura cu care

rostea cuvinte urâte i se asemuia cu gura plină de bale a unei căţele intrate în fierbinţeli. Nu ştiu de ce, îmi veni s-o întrerup şi s-o întreb:

— Ascultă, Valentino…

— Ascult…

— Nu e aşa că acolo, pe deal, în iarbă, acum un ceas…

Nu mă lăsă să isprăvesc întrebarea. Râse cu râs de golancă. Râse şi-mi răspunse:

— Da. E adevărat. La un moment dat, ţiganul care se afla deasupra mea, şi cu care mă luptam, începuse să-mi placă. Mă întărâtase…

— Numai atât?

— A mai fost ceva. Când am descleştat picioarele eram hotărâtă să mă dau lui. Pe urmă… Pe urmă mi s-a făcut ruşine de tine. Te aflai la numai doi paşi de noi. Mi s-a făcut ruşine de tine şi l-am izbit…

— Dar după ce te-ai ridicat de jos de ce l-ai bătut?

— Ei! Asta e bună! Cum de ce l-am bătut? Nu pricepi? De ciudă. Şi ca să mă răcoresc. Vrei să mai afli şi altceva?

— Nu. Mulţumesc. Îmi ajunge.

Venise de-a binelea seara. Văzduhul se mohorâse. Deasupra oraşului de care ne apropiasem spânzura în văzduh o lună mare şi rotundă de aur.

Valentina observă că se petrece ceva neobişnuit cu mine. Nu dădu niciun semn de mirare. Închipuindu-şi că s-ar putea să fiu prins de ameţeală, să mă împleticesc şi să mă prăbuşesc, se grăbi să mă apuce de mână şi să mă-ntrebe:

— Ce s-a întâmplat cu tine, Darie?

Nu-i răspunsei. Îi îndepărtai mâna pe care încerca să mi-o pună pe frunte. Mă oprii şi mă aşezai, în praf, pe marginea drumului. Valentina veni. Se aşeză şi ea, în praf, lângă mine. Tăcurăm. Multă vreme tăcurăm. Auzeam unul respiraţia gâfâită a celuilalt. Gara învie. Fluieră o locomotivă. Străluciră felinare verzi. Străluciră felinare galbene. Străluciră şi felinare roşii. Apoi totul se potoli. Valentina spuse:

— Să mergem, Darie. E târziu. O să mă certe patroana.

Nu-i răspunsei. Nici acum nu-i răspunsei. Aşteptă un timp. Pe urmă se ridică. Plecă. Îi ascultai paşii cum se depărtează prin întunericul străveziu. Îi ascultai până nu-i mai auzii…

Întinsei gâtul. Ciulii urechile. Nădăjduii că voi simţi paşii Valentinei făcând drum întors. Şi în tot timpul în care îmi hrănii carnea aprinsă şi flămândă cu această nădejde, privii pământul aspru şi negru din faţa mea. Îmi pierdui nădejdea. Nu era întâia nădejde pe care o pierdeam. Dusei degetele la gură şi începui să mi le rod. Le rosei cu îndârjire, cum aş fi ros nişte morcovi tari, până simţii în gură gustul dulceag al sângelui. Nu mi le mai rosei. Prinsesem de mic acest obicei: să-mi rod, până la sângerare, degetele. Ar fi trebuit să mă dezvăţ. De multe apucături ar îi trebuit eu să mă dezvăţ. Începui să număr. Şi numărai… numărai… Pierdui şirul. O luai de la început. Şi iar pierdui şirul. Mi se păru că, începând cu cerul gurii şi cu buzele, trupul mi se schimbă într-un maldăr de cenuşă. Era caldă cenuşa? Era caldă. Dar avea să se răcească. Prin văzduhul vâscos al serii veni dinspre pădure o pală de vânt. Deşi de multă vreme nu mai cunoşteam mirarea, acum mă mirai că pala de vânt nu mă spulberă. Mă mirai că-mi răcoreşte obrazul. Aşadar, mai aveam obraz. Mă mirai că văd. Mai aveam văz. Mă mirai că aud. Mai aveam deci şi auz. Cutezai să mă uit spre cer. Îmi surâse luna. Cu surâs galben îmi surâse. Îmi surâseşi steaua din apropierea lunii. Orice stea la care mă uitam îmi surâdea. Mi se făcu frică de tăcerea care începu să-mi ţiuie în urechi. Pe urmă mi se făcu frică de mine însumi.

Ce era cu mine? Nimic, ce să fie?! Cu mine nu era nimic…

Ajuns în oraş, mă îndreptai fără nicio şovăire spre stabilimentul doamnei Aspazia Harnik. Îi aruncai omului fără picioare, care păzea scara, un leu de argint. Îmi mulţumi şi mă pofti înăuntru. În salonul luxos al stabilimentului se dansa de zor. Lângă pianul, negru găsii o

masă. Nici nu apucai să mă aşez bine, că se şi înfiinţă lângă mine o fetişcană smeadă, cu ochi cenuşii.

— Mă cheamă Mioara…

Îi spusei că-mi pare bine de cunoştinţă şi-o poftii să-mi ţină de urât. Veni şi Valentina să ia comanda. Era îmbrăcată într-o rochie neagră, cu dungi albe, subţire, lungă, bine turnată şi strânsă pe trup, încheiată până sub bărbie. Semăna în parte cu o smeritâ şi tânără călugăriţă. O întrebai pe smeadă.

— Ce doreşti?

— Vin. Vin vechi.

Valentina aduse o sticlă de vin vechi. O desfundă. Ne umplu paharele. Mai târziu aduse a doua sticlă şi-o desfundă. Se uită la mine cu ochi reci, streini, de parcă nu m-ar fi cunoscut. Nu zise nimic. Îmi umplu paharul. Îl dădui peste cap. Obrazul mi se încălzi de băutură. Ochii mi se aprinseră. Tot din pricina băuturii mi se aprinseră ochii. Parcă nu mai văzui şi nu mai auzii nimic. Deodată, în capul meu năucit şi smintit de băutură prinseră să freamăte arborii pădurii. Peste arbori se rostogoli şi se sparse în ţăndări luna. Cerul rămase plin de stele, dar ca o roată uriaşă cu spiţe de aur, începu să se învârtească şi să vâjâie. Din acest cer nemărginit, care se învârtea şi vâjâia, se desprinseră şi stelele. Căzură toate deodată peste pădure şi o aprinseră. Flăcările pădurii mă ajunseră şi mă orbiră. Ţipai şi căzui. Picioarele începură să-mi bâţâie. Începură să-mi bâţâie şi mâinile. Pianul tăcu şi simţii cum chefliii şi fetele se strânseră roată în jurul meu. Speriată, smeada strigă:

— Are boala copiilor… Are boala copiilor…

După aceea gândul mi se rupse. Mă prăbuşii într-un întuneric gros şi adânc. Nu mai auzii şi nu mai ştiui nimic.

Mă pomenii treaz. Era târziu? Nu-mi dădui seama cât timp trecuse de când îmi pierdusem cunoştinţa. Acum, un miros tare şi iute îmi gâdila şi-mi înţepa nările încercai să-mi aduc aminte unde mă aflu şi de când. Nu-mi adusei. Mi

se făcu frică. Rămăsei un timp nemişcat. Apoi îmi făcui curaj. Deschisei ochii şi văzui ca prin ceaţă că mă găsesc întins pe o canapea într-o odaie cu perdele groase la ferestre. În tavan ardea un bec sărac. Lângă mine — Valentina. Îşi suflecase mânecile şi-mi freca de zor tâmplele cu oţet. Observă cum clipesc des din ochi. Mă auzi scâncind. Spuse încet:

— Slavă Domnului! Te-ai trezit! Credeam c-ai să dai ortul popii.

Tăcui. Auzisem şi eu, nu numai Valentina, scâncetul pe care îl scosesem. Şi mă înfricoşasem. Fusese un scâncet slab, topit, de pisoi abia născut ori de om pe patul de moarte. Valentina plecă. Vrusei s-o strig şi s-o rog să nu mă lase singur, însă vorbele se mototoliră ca nişte cârpe ude şi-mi rămaseră în gât. Mă cuprinse iarăşi frica, însă peste puţină vreme, văzând-o că se întoarce cu o ceaşcă mare în care fumega fiertură neagră, îmi veni inima la loc şi mă liniştii. Mi se muie şi mi se descleştă gâtul. Întrebai:

— Cafea?

— Cafea. Amestecată cu cenuşă.

— Cu cenuşă? De ce cu cenuşă?

— Aşa trebuie. Bea. Bea şi taci.

— M-am îmbătat?

— Turtă.

Băui cafeaua. Aşteptai. Băui încă o dată. Aşteptai. Băui până golii ceaşca. Mi se mai ogoi şi mi se mai limpezi mintea. Îmi acoperii obrazul cu mâinile şi începui să scâncesc.

— Nu! Nu scânci, zise Valentina. Nu scânci şi nu-ţi acoperi ochii. Se întâmplă. Omul nu e înger. E om.

Îmi luă mâinile într-ale ei. Mi le mângâie. Mi le strânse. Îmi veni greu să mă uit în ochii ei. Privii în tavan. Fata mă mustră dulce:

— Nu te uita în tavan. Uită-te în ochii mei, Darie. Îndrăzneşte! Pe tavan n-ai să găseşti nimic. Nici măcar muşte. Patroana ţine mult la curăţenie.

Îngăimai:

— Dacă vrei…

Mă uitai în ochii ei. Cu sfială mă uitai, dar mă uitai. Erau mari şi grozav de trişti. Faţa bucălată îi era trasă, obosită, tristă. Mai triste mi se părură buzele ei cărnoase, roşii, ademenitoare.

— Darie, n-am să te cert. Te priveşte ce faci şi ce nu faci. Pentru cele petrecute în noaptea asta am şi eu partea mea de vină. Poate că într-o zi va trebui s-o discutăm. Până atunci însă, eu vreau să te întreb: de ce ai plecat tu de la voi de acasă, de la Omida? Ca să intri prin localuri, să bei şi să ajungi de râsul oamenilor? A? De ce ai plecat tu de acasă? Spune-mi. Trebuie să-mi spui, Darie.

— De ce am plecat… Am plecat pentru că…

Îmi smiorcăii nasul şi mi se înnegură mintea. Ruşine mai mare nu mi se întâmplase niciodată. Nu-mi adusei aminte pentru ce plecasem de acasă şi din sat.

Valentina nu mă iertă.

— Hai, spune-mi! Spune-mi şi nu te mai smiorcăi ca un mucos.

Ca să n-o las fără răspuns, zisei într-o doară:

— Eşti şi tu vinovată, Valentino. Ai şi tu partea ta de vină în toate astea. Singură ai spus-o.

— Da. Am partea mea de vină. Dar acum e vorba de altceva. Tu… Tu… Orice s-ar întâmpla cu tine, tu trebuie să rămâi tare, tare ca piatra. Trebuie să-ţi stăpâneşti în orice împrejurare pornirile… Trebuie să… Poate că noi doi deocamdată nu avem dreptul la nimic. Poate că nu avem dreptul nici la dragoste… Nici la dragoste, Darie… Da, da… Noi… Acum… Noi doi… acum, n-avem dreptul nici la dragoste.

— Da, zisei, repetându-i ca un nătâng cuvintele, acum noi doi n-avem dreptul nici la dragoste.

Îmi mai venii în fire. Adăugai:

— Atunci… Atunci, pentru ce trebuie să trăim?

— Trebuie, Darie, trebuie să trăim, să trăim…

— Argumentează-mi. De ce trebuie să trăim?

— Nu ştiu. Dar simt că trebuie să trăim.

Dârzenia i se topi. Faţa, chinuită, i se strâmbă. Buzele îi tremurară. Tocmai acum, când eu izbutisem să-mi opresc lacrimile, izbucni ea în plâns. Se dezlipi de lângă mine, căzu pe un scaun şi plânse, plânse…

O lăsai să plângă. Nu plânse mult. Se linişti. Zise, mai mult pentru ea decât pentru mine:

— Oamenii au porcit viaţa, Darie. Oamenii au porcit până şi dragostea.

Vrusei să-i spun că pe lume mai sunt şi oameni cumsecade. Îmi dădui însă seama că acum n-ar înţelege. Tăcui. Şi o privii. Parcă se rupse ceva înăuntrul ei. Îşi acoperi obrazul mare şi pufos cu mâinile. O podidiră iarăşi lacrimile. Pieptul începu să i se zbată. Nu mă mai simţii îi stare să îndur. Tremurând de milă şi poate şi de silă, aruncai haina pe mine, trântii uşa, ieşii în stradă şi mă apucai să fug de parcă aş fi fost urmărit de un haitic de lupi. Pe când alergam aşa, ca scăpat din puşcă, mă văzu un păcătos de vardist. Îşi închipui că sunt un răufăcător. Mă fluieră. Îmi strigă să mă opresc. Nu mă oprii. Dimpotrivă, fugii şi mai repede. Atunci, vardistul trase un foc de pistol în aer. Fugii mai departe. Fugii până mă depărtai. După ce o luai după colţ şi nu mai auzii fluierăturile vardistului, îmi încetinii mersul. Piciorul beteag mi se îngreună. Abia îl târâi după mine. Ca pe o jalnică povară îl târâi.

XVIII

ÎN CASA ARĂPAŞILOR ERA BUCURIE, dar era şi grijă. Petriţei, care părea încă o copilandră, îi crescuse pântecul şi-i răsăriseră pete galbene pe obraz.

— O să am un copil, mamă-soacră.

— Să ai, noră, de ce să n-ai?

Petriţa îşi pipăi pântecul şi zise:

— Aş vrea să mai am şi la anul unul.

— Să ai, maică, de ce să n-ai? Eu, dacă nu mi s-ar fi prăpădit bărbatul, nu m-aş fi lăsat până n-aş fi câştigat cel puţin doisprezece.

— Cam mulţi, mamă-soacră. Eu şi cu Mincă ne-am vorbit să ne mulţumim cu zece.

— De ce numai cu zece? O dată ce sunteţi tineri şi sănătoşi…

Mincă nu-i mai îngădui nevestei să muncească. Nu-i mai îngădui nici măcar să se plimbe prin arie.

— Să stai liniştită. Să nu cumva să se întâmple vreo nenorocire cu fetiţa.

— N-o să fie fetiţă, îi spuse Petriţa, şireată. O să fie un băiat, voinic, zdravăn ca tine. Un fel de pui de urs.

— De unde ştii?

Petriţa râse. Îi arătă pântecul.

— Nu vezi? Ori te-a lovit orbul găinilor? Am pântecul ţuguiat. O să nasc băiat.

Ciungul râse, însă Despa se aspri la faţă, azvârli cartea pe care o avea în mână şi scrâşni:

— Cine mai e ca tine? O să-i naşti lui frate-meu băiat! Un băiat cu două capete. Poate chiar cu trei. Un băiat bun de expus la bâlci, la panoramă.

— De ce să nasc eu un băiat cu două capete? A? De ce?

Petriţa se roşi toată. Despa îi replică:

— Toţi copiii care se nasc înainte de timp…

Mincă urlă:

— Despa!… Dacă mai rosteşti o singură vorbă te omor…

Bărbatul Petriţei cutează ceea ce până acum în afară de doamna Arăpaş nu cutezase nimeni în casă: ridică mâna.

— Obrăznicătură! Te omor. Auzi? Te omor…

Negricioasa ne întoarse spatele, se duse la ea în odaie, trânti uşa şi se închise pe dinăuntru cu zăvorul.

Doamna Arăpaş, care tot timpul cât durase cearta între copii rămăsese liniştită, începu să socotească pe degete. Se gândea că în cearta lor Despa îl înfruntase pe Mincă dându-i să înţeleagă că şi-a adus nevasta gata borţoasă…

— Şase luni! Sunt numai şase luni de când v-aţi luat. N-am bănuit nimic. N-am băgat de seamă nimic. Numai Despa. Despa e un copil, şi totuşi a băgat de seamă.

Namila se muie şi se roşi până în vârful urechilor. Îngăimă fără convingere.

— Să nu te superi, mamă, să nu te superi pe mine că nu ţi-am spus mai înainte. O cunoşteam pe Petriţa mai de mult. Copilul din pântecul ei e al meu. M-am hotărât s-o iau de nevastă când am aflat c-o lăsasem însărcinată.

— Trebuia s-o iei de când ţi-a căzut dragă, Mincă. Atunci trebuia să te fi însurat cu ea, băiatule.

Plecai, ca să nu mai aud şi altele. Mă dusei după Despa. Bătui în uşă. O rugai să-mi deschidă.

— Ce vrei?

— Lecţiile. Să pregătim lecţiile pentru mâine.

— Du-te şi te culcă, Gălbejitule. Ori dă o fugă până la surorile Scutelnicu şi pierde-ţi timpul cu ele, dacă surorile Scutelnicu au timp de pierdut.

Nu mai stăruii. În zilele care urmară, Despa îl ocări într-una pe frate-său Mincă. Nu-i trecu nici nevasta cu vederea. Multe îmi auziră urechile şi multe-mi văzură ochii în casa familiei Arăpaş. Zic că e bine să nu le mai pomenesc aci pe toate, ci să trec mai departe.

Nu ştiui nici de ce, nici de cine mi se făcu dor. Răsfoii cărţile şi începui să trec mai des pe la liceu. Elevii cu chici şi

mustăţi şi elevele voinice, cu buzele vopsite, erau cum erau. Sărăcanii învăţau pe brânci, să capete note mari, şi se pregăteau să dea pe vară examene pentru încă o clasă. Trândavii, mai ales dacă aveau părinţi cu oarecare stare, se lăsau pe tânjală. În târgul vechi şi coclit din câmp, viaţa era leneşă şi dulce. Oricum, profesorii tot aveau să-i treacă, pentru că plăteau taxe mari. Atunci, de ce să-şi mai trudească minţile cu învăţătura? La şcolarii vârstnici şi de strânsură care eram, ministerul trimisese profesori pe măsura noastră. Parcă-i culesese cu cârligul de pe maidane ori cu făraşul de prin şanţuri. La cererile stăruitoare ale alegătorilor — votul universal, votul universal —, se întemeiaseră gimnazii şi licee în mai toate târgurile, ba chiar şi în unele sate mai mari din ţară. Era deci cu neputinţă să se găsească, chiar dacă cineva s-ar fi ostenit să-i caute cu lumânarea, atâţia profesori bine pregătiţi dintr-o dată. La liceul din Ruşii-de-Vede, în afară de Turtulă, numai Tuie, profesorul de matematici, care era şi director, trecuse pe la universitate. Turtulă venise la Ruşii-de-Vede pentru că încă nu-şi dăduse licenţa şi niciunul din liceele mai vechi, cu faimă, nu-l primise. Pe Tuie, despre care se spunea că în tinereţe ar fi fost o mare capacitate, îl doborâse şi-l prăpădise beţia. În epoca în care ne preda nouă matematicile nu mai rămăsese din el decât o biată epavă. La 8 dimineaţa era treaz. Dar cu ochii tulburi şi cu glasul răguşit. În prima recreaţie se repezea la cârciuma lui Ciubuc, care se întâmplase să fie cea mai apropiată de liceu, şi din două-trei cinzeci de drojdie se ameţea. Ştiinţele fizico-chimice şi naturalele ni le preda domnişoara Dezideria Găzaru. Era trupeşă, pieptoasă, înaltă ca un soldat din garda regală. Unii spuneau că s-ar fi născut şi-ar fi crescut pe malul Dunării, la Giurgiu, alţii — că ar fi de pe la Câmpulung. Gurile rele ale târgului — şi erau destule — spuneau lucruri de necrezut, care nu erau totuşi departe de adevăr. Cu catedra de la Ruşii-de-Vede o pricopsise senatorul Colţan. În clasă, profesoara noastră punea ochii

pe câte un vlăjgan. Pe mine, din pricină că eram şchiop, şoldiu şi slab scoabă, mă socotea nevrednic de atenţie. Nu mă poftea să-mi dea lecţii între patru ochi şi să-i văd casa. Dimpotrivă. Mă lua în coarne.

— Mie nu mi-ai scris nicio poezie.

— Nu scriu poezii, domnişoară.

— Lasă-lasă… Ştiu eu că scrii. Am auzit că toată noaptea îţi tragi muza de ciuf. Să-mi scrii şi mic o poezie… Ca Géraldy!..

— Nu l-am citit pe Géraldy.

— Cum? Scrii poezii şi nu l-ai citit încă pe Géraldy? Ar fi trebuit să-l ştii pe dinafară.

— Am să-i caut cărţile, domnişoară.

— Nu e nevoie să te osteneşti. O să ţi le aduc cu mâine. Géraldy e *mon amour… mon amour*… Să-l citeşti, băiete. Şi să scrii ca el, dacă vrei să te iubească domnişoarele şi cuconiţele.

Timon purta barbă şi mustaţă cu vârfuri răsucite, subţiri. Dacă-i luai mai bine seama, aducea cu un ţap când speriat, când întărâtat, gata să-mpungă-n dreapta şi-n stânga. Era smead, voinic, aproape rotofei. Trecea, în ochii tuturor, drept regele crailor din târg. N-avea liceul isprăvit, însă umblase mult prin lume. Se spunea că ar fi călătorit prin Italia, prin Spania, prin Portugalia, ba chiar că o vreme ar fi locuit în Corsica. Turtulă, lăudându-l, ne spusese într-o zi, în clasă, că Timon e singurul om din ţară care a citit *Os Lusiadas* a lui
Camoëns în original… Nu ştiu de ce, dar mie unuia nu-mi venea să cred. Franceza o învăţase în timpul războiului. Căzuse prizonier la nemţi din prima lună şi-şi petrecuse prizonieratul la o fermă din Alsacia. Se zicea că ar fi lăsat şi pe acolo câţiva urmaşi. Profesorul Turtulă auzise că Dezideria Găzaru mă povăţuise să-l citesc pe Géraldy. Într-o zi, după ce mă ascultase, mă întrebase:

— Ei, l-ai citit pe Géraldy?

— Da, l-am citit, domnule profesor.

— Ţi-ai pierdut timpul degeaba. Un mălăieţ. Să-l citeşti pe Balzac, domnule. Şi pe Victor Hugo, domnule. Şi pe Goethe, domnule… Géraldy… auzi… să ţi-l recomande pe Géraldy! Şi cine! Tocmai domnişoara Dezideria Găzaru, care, orişicât, e şi ea profesoară! Ce gust! Ce gust!…

Timpul nu se opri în loc. Orice s-ar întâmpla pe lume, timpul nu stă pe loc, merge înainte. Cu paşi mari merge timpul înainte.

Mai trecu ce mai trecu, şi soarele verii începu să-şi crească dogoarea. Oraşul căzu în toropeală. Prăvăliile vechi şi dughenile coşcovite răspândiră miros putred, tare, ascuţit. Curţile duhniră şi mai puternic a gunoaie şi a lături. Uneori vântul se trezi din somn, adie şi aduse de la margine mireasmă de pământ sănătos, de grâu copt şi de iarbă înaltă, uscată. Fiecare zi trăi cât îi fusese dat la începutul începuturilor să trăiască, şi muri. Fiecare noapte trăi cât îi fusese dat la începutul începuturilor să trăiască, şi muri. Făcând cu luare-aminte socoteala, găsii că mai aveam o lună până la vacanţă. Mă liniştii. Mă cuminţii. Mă apucai cu ardoare să mă pregătesc nu numai pentru examenele de sfârşit de an, dar şi pentru clasa pe care voiam s-o dau ca elev particular peste vară. Cu Valentina mă împăcasem. Nu mai călcai pe la stabilimentul unde slujea şi nu-i mai trecui nici măcar pe la poartă. Mă văzui cu fata voinică numai la şcoală. Într-o zi îmi spuse:

— Darie, trebuie să câştigăm negreşit timpul pe care l-am pierdut. Altfel, rămânem de căruţă.

— Timpul! O dată trecut, nu te mai întâlneşti cu el niciodată.

— Tot neagră ţi-a rămas inima.

Mai departe nu ne mai spuserăm nimic. Înţelesei, şi eu şi înţelese şi Valentina că între noi nu rămăsese decât un pumn de cenuşă amară.

Mă afundai cu nasul în cărţi şi, preocupat să-mi trec examenele, mă silii să-mi măresc cât mai mult cunoştinţele. Se întâmplă însă că tocmai atunci târgul vechi şi prăfos din

câmpia Deliormanului începu să fiarbă. Se făptuise oare vreo crimă? Citii gazetele, a căror lectură o cam părăsisem şi, în sfârşit, aflai ceea ce ştia toată lumea: că la Bucureşti se schimbase peste noapte guvernul şi că, în locul generalului Averescu, venise la putere Ionel Brătianu. Se anunţară noi alegeri, iar avocatul Stănică Paleacu, aşa rum prevăzuseră mulţi orăşeni, îl părăsi pe general, trecu de partea liberalilor cu întreaga-i organizaţie şi deveni ministru. Peste câteva zile numai ne pomenirăm că vine la noi, la Ruşii-de-Vede, cu maşina ministerială.

— A venit ministrul!… A venit ministrul nostru!…

Avocaţii Mitiţă Bârcă şi Olimpie Chelu trimiseră haidamaci, care, străbătând mahalalele şi desfundându-le, golind cârciumile şi lăsând pustii casele cu fete şi cafenelele, adunară ceva lume în centrul oraşului, la statuia generalului Mantu. Avocatul Olimpie Chelu se căţără pe soclu, se prinse cu mâna de gâtul de bronz al generalului şi ţinu o scurtă dar înflăcărată cuvântare. După ce Olimpie Chelu învioră adunarea tăcu. Atunci, ridicat pe umeri de câţiva parlagii vânjoşi, rosti câteva cuvinte bine potrivite şi adânc simţite şi Mitiţă Bârcă. Monoclul negru, pe care îl purta sub sprânceană, îi sta cum nu se poate mai frumos. Cum se întâmpla ca în ziua aceea să nu am chef de învăţat sau de lucrat ceva, mă amestecai şi eu în gloată şi căscai gura.

— Să ne încârduim şi să mergem acasă la domnul ministru, propuse Olimpie Chelu, să-l felicităm în numele nostru şi al întregului oraş. E întâia oară în istorie, cinstiţi concetăţeni, când capul încoronat al statului, după o matură chibzuială, şi-a ales un sfetnic din sânul acestui oraş. Mare cinste ni s-a făcut, domnilor! Mare cinste! Ce spun mare cinste? Enormă cinste! Colosală cinste!

Câţiva îl aprobară. Cei mai mulţi târgoveţi tăcură.

Careva mârâi printre dinţi:

— Ferice de el! O să se îmbogăţească de n-o să mai aibe ce face cu banii.

Olimpie Chelu îl puse la punct:

— Da, dar o să îmbogăţească şi judeţul. O să îmbogăţească şi oraşul. O să ne îmbogăţească pe toţi.

— E mai aproape pielea decât cămaşa!

— Ce să ne mai pierdem timpul? Hai!

Ca să nu mai dea şi altora prilej pentru cine ştie ce alte cârteli, Mitiţă Bârcă şi Olimpie Chelu închiseră întrunirea şi o luară, mândri şi băţoşi, înainte. Se vârî între ei şi-i luă de braţ şi profesoara noastră, Dezideria Găzaru. Îşi boise obrazul şi buzele ca o paţachină şi se îmbrăcase ca de nuntă. Creţurile din jurul ochilor izbutise să le scoată mai tare în evidenţă cu pudră, iar guşii care-i atârna sub bărbie n-avusese ce-i face. Mulţimea gălăgioasă se împărţi în două. Unii rămaseră pe loc ori intrară să se răcorească prin bodegile şi cafenelele din apropiere. Alţii — de-alde obişnuiţii cascăgură — se înşiruiră în dezordine, ca după mort, şi-i urmară pe avocaţi în jos, pe Calea Dunării. Se văzu îndată că totul fusese bine pus la punct. De cum se porni manifestaţia, după colţ se ivi o ceată de muzicanţi şi câţiva golani jerpeliţi, câţiva bine cunoscuţi stâlpi de cafenele şi câţiva pungaşi de buzunare, care purtau, atârnat în vârful unei prăjini, un tricolor spălăcit. Alergară, îngrămădindu-se care mai de care, şi luară loc în fruntea zgomotosului convoi. Muzicanţii suflară în alămuri. Golanii fluturară steagul şi strigară:

— Urraaa!...

— Urraaa!...

Unul spuse:

— Să strigăm şi noi ura. Poate ne pică ceva în căciulă.

Altul:

— Oricum, să mergem. Stăpânirea e stăpânire. Nu strică dacă te pui bine eu ea, iar domnul Paleacu, îl cunoaştem noi bine, cu banii statului nu e zgârcit.

Mascarada, care la început mă atrăsese şi mă înveselise, mă scârbi. Prea întrecea în neruşinarea ei orice măsură!

Cum mergeam tontălău pe mijlocul străzii şi mă gândeam la cele ce vedeam şi la cele ce auzeam, mai-mai că nu mă călcă o limuzină. Avui noroc. Şoferul frână la timp. Lincolnul, albastru-deschis, era de toată frumuseţea. Şoferul mă certă:

— Ce? Eşti chior? Era cât pe-aci să te strivesc.

Vru să mă înjure, însă puşlamaua de Lăpturel, care se lăfăia pe pernele din fund, îl opri la timp.

— Lasă-l în pace, Năstase. Nu te uita că are înfăţişare de coate-goale. E băiat deştept şi l-am învrednicit cu prietenia mea.

Şoferul îşi înghiţi ciuda. Lăpturel, mândru de maşină, mă chemă:

— Urcă-te lângă mine, frate-meu şi spune-mi unde să te duc.

De văzut, văzui. Tot ce era de văzut văzui. De crezut însă, vă spun drept, în primele clipe nu-mi crezui ochilor. Lepădătura de Lăpturel, secătura de Lăpturel, papugiul şi prăpăditul de Lăpturel, în limuzină!… Şi încă în ce limuzină! În Lincoln!

Faţa mea arătă nedumerire. Arătă şi nehotărâre. Otreapa stărui:

— Nu te sfii! Vino! Te duc unde ai drum. Unde vrei. Că nu mă dor roatele căruţei.

— Dar…

— Suntem la putere… Suntem mari…

— Cum adică?

— Ce mai calea-valea! Ai rămas tot un biet nătărău care nu ştie ce se petrece pe lume. Tot o secătură ai rămas. O secătură care umblă cu capul prin nori. Urcă-te! Nu mă face să te aştept. Că n-am timp. O să te lămuresc eu.

Îmi veni greaţă. Mă prefăcui că nu aud vorbele urâte pe care mi le aruncase în obraz, îmi călcâi pe inimă, deschisei uşa maşinii şi mă urcai lângă nemernic. Aci însă se cuvine să mărturisesc că, o dată urcat şi aşezat — firea omului, fir-ar a dracului să fie firea omului! — mă simţii cum nu se

poate mai bine pe pernele moi ale maşinii. Lăpturel, ca un boier adevărat, întinse gâtul şi-i porunci şoferului:

— Năstase, ocoleşte mulţimea, caută un drum lăturalnic şi mână în aşa fel încât să ajungem înaintea ei acasă la domnul ministru.

— Am înţeles, cucoane.

Maşina se cutremură, din toate încheieturile. Pufăi. Pocni. Pocni. Lăpturel, în semn de veche şi statornică prietenie, uită să mă întrebe unde vreau să fiu condus, îmi trase un ghiont în coaste şi-mi spuse:

— Cine s-ar fi gândit astă-iarnă când jucam cărţi măsluite, cu fraţii Arăpaş, la cafeneaua împuţită a lui Gogu Turcitu, că n-are să treacă anul, şi-o să se milostivească Dumnezeu de mine?

Făcui pe niznaiui. Zisei domol, ca unul care, intr-adevăr, trăieşte cu capu-n lună şi n-are habar de ce se petrece pe pământ:

— Nu-nţeleg, Lăpturel, nu-nţeleg de loc ce vrei să-mi spui.

— Zănatic cum te ştiu, zise puşlamaua, nici nu m-am aşteptat să mă înţelegi din câteva vorbe. Dar de văzut în maşină, nu mă vezi*?*

— Ba te văd, Lăpturel, te văd

— Şi asta nu-ţi spune nimic?

— Nimic.

— Boule! Sunt la putere.

— Cum?

— M-a luat nenea Stănică Paleacu şef de cabinet, la Ministerul Comunicaţiilor. Nenea Stănică Paleacu ministru! Lăpturel şef de cabinet!…

Încercai să-i tulbur bucuria şi să-i aţâţ lăcomia. Strâmbai din nas;

— Şef de cabinet! Parcă ar fi ceva şi parcă n-ar fi! Dacă Paleacu ţinea cu tot dinadinsul să te pricopsească c-o slujbă, să te fi numit cel puţin secretar general.

— Habar n-ai, băiete. Uneori un şef de cabinet e mai puternic decât un secretar general, e mai puternic chiar decât un ministru. Numai să aibe minte.

— Nu-ţi lipseşte.

— Nu-mi lipseşte, însă, din păcate, nici nu-mi prisoseşte.

Limuzina alerga suflând şi guiţând pe uliţe mărginaşe pline de gropi şi de hârtoape, de praf şi de bulgări mari şi tari ca piatra. Lăpturel suspină dulce:

— Avem ţara în mână. Toată ţara. Avansări. Contracte. Furnituri. Afaceri peste afaceri! Afaceri! Una mai bănoasă şi mai mustoasă decât alta! Sănătoşi să fim, mă! Sănătoşi să fim! Adunăm avere la repezeală. Mă folosesc de prilej şi mă şi însor.

Îi privii cu înţeles costumul vechi, nearătos cu care era îmbrăcat. Îi privii şi pantofii, mai scâlciaţi decât ai mei. Dădui din cap. Neisprăvitul pricepu la ce mă gândesc. Rosti:

— Ai dreptate să dai din cap şi să te gândeşti la ce te gândeşti. Întâi şi-ntâi, se cade să mă-nţolesc, să arăt ca un adevărat om de lume, ca un adevărat politician. Dar află, băiete, că la Bucureşti nu mi-am pierdut timpul degeaba. Am luat de la casierul ministerului un avans din leafă şi, cum am pus mâna pe parale, m-am dus întins la cel mai renumit croitor — la Pangl, poate-ai auzit de el — şi mi-am comandat şase costume de haine… Pe urmă m-am dus la Ene şi mi-am comandat pantofi. Pe urmă…

— Când o să te-mbraci în straie noi o să arăţi grozav de elegant, Lăpturel.

— Da, o să arăt.

— Nu înţeleg de ce spuneai că un şef de cabinet isteţ…

— A, da. Un şef de cabinet isteţ e mai puternic chiar decât un ministru. Acum, nenea Stănică Paleacu şi cu mine suntem stat. Acum, nenea ministrul şi cu mine suntem ţară.

Limuzina ieşi în Calea Dunării, gemu, guiţă, stârni praful şi-l aruncă în ochii oamenilor. La poarta casei domnului ministru — casă mare, cu ogradă — Lăpturel se dădu jos.

Mă dădui şi eu jos. O slugă deschise poarta. Şoferul intră cu maşina în curte. Câţiva mahalagii îşi scoaseră pălăriile. Lăpturel le răspunse ridicând un deget în sus. Pe urmă îşi aprinse o ţigară, se întoarse spre mine şi mă întrebă:

— Doreşti să te duci acasă? Mi se pare că stai pe aproape.

— Nu. N-am nicio grabă. Dacă nu te-aş fi întâlnit aş fi hoinărit prin oraş.

— Atunci, aşteaptă aici, măcar până vin ruşanii cu Bârcă şi Chelu. O să auzi ce n-ai mai auzit. Nenea ministrul o să citească un discurs senzaţional. A ajutat şi puţinătatea mea la compunere.

— Nu ştiam că te pricepi la scris.

Lăpturel făcu pe modestul. Îşi ţuguie buzele. Supse un fum.

— Nu e mare lucru să scrii. Aşterni pe hârtie ce-ţi trece prin minte. Vorbă după vorbă. Frază după frază…

Fumându-şi ţigara, îmi întoarse spatele şi intră în curte. Rămas singur în stradă, găsii că nu aveam altceva mai bun de făcut decât să ascult povaţa puşlamalei: să aştept. Îmi aprinsei şi eu o ţigară şi mă aşternui pe aşteptat. Din fericire, nu aşteptai mult. Abia trăsei două-trei fumuri, că auzii fanfara sunându-şi alămurile. După aceea văzui steagul şi pe cei ce-l purtau. Văzui, în sfârşit, toată liota. Văzduhul se cutremură:

— Ura!… Uraaa!… Uraaa!…

Muzicanţii, stegarii, Mitiţă Bârcă, Dezideria Găzaru, Olimpie Chelu şi toţi cei ce-i urmau, mari şi mici, se apropiară şi o dată ajunşi în faţa casei lui Stănică Paleacu, năvăliră ca un puhoi în curte, se strânseră în faţa cerdacului, se înghiontiră, se îmbrânciră, se opriră.

— Ura!… Uraa!… Uraaa!.. Să trăiască… Uraaa!…

Orchestra îşi înteţi sunetele. Careva se repezi, smulse prăjina, în vârful căreia steagul se cam blegise, şi începu s-o învârtească pe deasupra capetelor. Tricolorul fâlfâi.

— Ura!... Uraa!… Uraaa!…

— Să trăiască excelenţa-sa, domnul ministru Stănică Paleacu!

Strigase Mitiţă Bârcă. Strigase Olimpie Chelu. Mai strigase Biriş, secretarul primăriei. Alţi câţiva răcniseră numai.

Ministrul Stănică Paleacu ieşi în prag. Ridică de pe capu-i pleşuv pălăria de paie. Soarele rotund şi galben, arzător, de vară, îi învălui obrazul vineţiu şi rotofei, adânc ciupit de vărsat. Proaspătul ministru căută să-şi stăpânească emoţia care, vădit, îl stăpânea. Îşi muşcă mustaţa înspicată, tunsă scurt. Scoase o hârtie din buzunar. O desfăcu.

— Cetăţeni!... Vă mulţumesc pentru dragostea ce mi-o arătaţi. Vă mulţumesc şi pentru încrederea pe care o aveţi în mine... Am ajuns ministru... M-a ajutat Dumnezeu şi mi-am împlinit visul... Ca ministru al majestăţii-sale regelui, o să am grijă de ţară. Ca om din Teleorman, însă, voi avea deosebită grijă de acest judeţ. Dar ca ruşan, voi avea şi mai multă grijă de oraşul nostru, în care până şi pietrele m-au văzut crescând...

Se opri să-şi tragă sufletul.

— Bravo!... Bravooo!... Bravooo!...

Un derbedeu oarecare, bun — după părerea lui Lăpturel — de luat la palme şi vrednic de înfipt în ţeapă, căţărat pe uluci, folosi clipa de tăcere care se ivise şi strigă:

— În primul rând, domnule Stănică, vei avea grijă de dumneata... Te vei pricopsi, domnule Stănică... O să ajungi cocă de bani, domnule Stanică.

De undeva de la margine, câţiva hăndrălăi, înarmaţi cu ciomege noduroase, se năpustită asupra îndrăzneţului. Cât ai clipi, îi măsurară spinarea. Îl doborâră de pe uluci, îl înghesuită, îi umplură capul de cucuie. Când nenorocitul nu mai avu putere nici măcar să se vaite, îl luară de mâini şi de picioare, trecură drumul şi-l aruncară pe un maldăr de gunoaie.

Excelenţa-sa găsi că e timpul să citească mai departe:

— Am să fac din judeţ, din judeţul nostru, o grădină, iar din oraşul nostru… din oraşul nostru… Voi aţi auzit ce e Parisul?… Din oraşul nostru am să fac un Paris… Un Paris mai ceva ca Parisul…

— Ura!…

— Brava!…

— Să ne trăieşti!…

— Să ne trăieşti, că ne mai trebuieşti!…

Pe când domnul ministru Stanică Paleacu se înclina plin de mulţumire în faţa adunării, un stol de ţigănuşi năvăli în curte. Stolul rămase un timp tăcut şi nemişcat. Apoi, unul dintre ei şuieră scurt. Ţigănuşii ocoliră mulţimea. Se strecurară cu dibăcie printre oameni. Câţiva ajunseră chiar lângă ministru. Aci, împuindu-ne şi asurzindu-ne urechile cu tot felul de vorbe nedesluşite, cerşiră, întinzând mâinile goale, negre:

Nene Stănică Paleacu,
ai grijă şi de săracu.
Nene Stănică Paleacu,
miluieşte săracu.
Nene Stănică Paleacu…

Nu mai avură când să-şi termine cântecul născocit pe loc, pentru că îl văzură pe Lăpturel cum pune mâna pe ciomag să-i atingă şi să-i alunge. Ministrul îi strigă şefului său de cabinet. Cu voce blândă îi strigă:

— Lasă-i în pace, Lăpturel. Trebuie să le arunc ceva. N-ai băgat de seamă? Mi-au făcut şi un cântec. Notează-l, să-l dăm la gazetă. Va ajuta la popularizarea mea…

Se scurmă voios în buzunar şi le aruncă ţiganilor o mână de bani mărunţi, de nichel. Bănuţii se risipiră în praf. Ţigănuşii despuiaţi se repeziră să-i caute şi să-i culeagă. Umblară în patru labe. Se scuipară între ei. Se înjurară. Până la urmă se gherăiră şi se încăierară.

Hărmălaia ţinu destul de puţin, însă fu supărătoare. La chemarea lui Lăpturel, veniră în grabă doi vardişti. Se puseră cu vinele de bou pe cerşetori. Îi scoaseră cu grăbire

din curte şi-i alungară până-i pierdură din ochi. După ce totul se potoli, unul mai mărişor se furişă îndărăt. Se urcă pe poartă. Cântă:

Don' Stanică Paleacu
asupreşte săracu.
Don' Stănică Paleacu
bate săracu.
Pe don' Stănică Paleacu
să-l ia dracu.

Ministrul îi şopti ceva la ureche lui Mitiţă Bârcă. Avocatul cu monoclu negru tuşi, îşi drese glasul şi luă cuvântul. Vorbind, îi ponegri pe rând pe toţi ceilalţi politicieni din judeţ şi din oraş, iar la urmă, răcnind de parcă ar fi avut în faţă surzi, îl unse pe Stănică Paleacu cu toate alifiile şi-l ridică în slăvile cerului, îi lăudă inteligenţa şi energia. Îi preamări bunătatea inimii şi dărnicia. Îi cădelniţă până şi frumuseţea trupească.

— Domnul Stănică al nostru, nenea Stănică al nostru, e mai frumos ca un zeu. Mai frumos ca un zeu şi mai puternic decât toţi zeii la un loc. Domnul Stănică al nostru…

Excelenţa-sa domnul ministru îl ascultă cu privirile în jos, plin de mulţumire şi modestie. Când oratorul isprăvi înflorata-i vorbire, vărsând o lacrimă din ochiu-i sănătos, Stănică Paleacu se duse la el şi-l sărută. Îl sărută şi pe Olimpie Chelu. Dezideria Găzaru ieşi din rânduri, îşi desfăcu picioarele, se propti în ele şi întinse braţele:

— Şi pe mine, excelenţă… Şi pe mine… Sfinţeşte-mă şi pe mine c-o sărutare.

La Ruşii-de-Vede eram crai de plai, şi când voiam îmi foloseam întregul timp după pofta inimii. Aş fi putut deci să rămân acolo cât aş fi vrut, să aud tot ce se mai spune şi să văd tot ce se mai întâmplă până la sfârşitul întrunirii. Însă dintr-o dată mă cuprinse sila şi urâtul. Ferindu-mă de Lăpturel, îmi luai tălpăşiţa şi mă strecurai afară din curte.

Oraşul de pe întinsa câmpie a Deliormanului trăi zile mari. Aflai din ziare că întreaga ţară trăieşte zile asemănătoare şi că alegerile vor fi sângeroase. Guvernul de

mână tare al lui Ionel Brătianu ţinea să le câştige cu orice preţ. Vardiştilor li se dădură arme noi şi uniforme mai arătoase. Pe străzi şi pe uliţe se iviră iarăşi, zi şi noapte, patrule militare. Printre muncitorii de la Căile Ferate, printre tăbăcari şi cizmari, printre zăbunari şi croitori se făcură, pe tăcute şi în miez de noapte, arestări. Uneltele lui Stănică Paleacu spuseră cu glas tare prin toate cârciumile şi prin toate cafenelele:

— Brătianu are ordin de la rege şi de la regină să iasă cu orice preţ la alegeri.

— Şi dacă ţara nu-l vrea?

— Trebuie să-l vrea. Altfel o sminteşte în bătăi.

— O să treacă şi la omoruri?

— De ce nu? N-ar fi întâia oară.

Încolo… Încolo, totul merse ca mai înainte. Soarele răsări în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară avu grijă să asfinţească. La fel se purtă şi luna. O privii uneori noaptea şi, fără să-mi mai dau osteneală, băgai de seamă că obrazul ei era tot galben şi tot rotund, şi se asemuia, ca şi altădată, uimitor, cu obrazul Urumei, fata tătarului Selim Reşit din Sorg. Vântul, moleşit şi copleşit de arşiţă, dormi îndelung în umbra pădurii. Din când în când se trezi, adună nori şi-i năpusti cu fulgere, cu trăsnete şi cu ploaie asupra oraşului. Găinile ciuguliră mai departe prin ogrăzi. Raţele şi gâştele plutiră pe bălţi. Câinii lătrară leneşi şi dormiră. Copacii rămaseră liniştiţi. Ciungul chefui în fiecare noapte — când cu ţigăncuşele de la mahala, când cu ţaică-mea Siţa şi cu plutonierul Burtan. Iar cât despre Despa… Despa rămase tot încruntată, tot crâncenă. Îmi fripse şi-mi mâncă mai mult ca oricând zilele.

Între oamenii din Ruşii-de-Vede, care erau din moşi-strămoşi certăreţi şi gâlcevitori, se iscară, din pricina alegerilor care se apropiau, noi dihonii şi noi duşmănii. Se iscară noi dihonii şi noi duşmănii şi între profesorii liceului nostru. În profesorul Turtulă, care începuse să-mi fie simpatic, se trezi peste noapte bărbatul politic pătimaş care

şi-a pus de gând să îndrepte răul din ţară. Candida pe lista grupării independente a lui Vergu Banaoaie. Alburiu, tăcutul şi sfiosul profesor de desen, îşi încercă norocul pe lista care nu avea nicio şansă, a conservatorilor. Timon, căruia acum tot târgul îi zicea Ţapul, intră tam-nesam în cârdăşie cu câţiva învăţători şi cu câţiva popi şi se înscrise la ţărănişti. Îşi aduse aminte că s-a născut într-un cătun din Gorj, şi duminica, pe la întruniri, se arăta îmbrăcat în straie ţărăneşti.

— Noi, ţăranii, trebuie să luăm puterea în stat... Noi, ţăranii, care am suferit şi suferim încă şi cărora boierii nu ne-au dat încă pământurile făgăduite în ceasul cel mai greu al războiului, noi, ţăranii, trebuie să ne strângem rândurile...

Prin unele sate, ţăranii îl ascultară. Prin altele aruncară în el cotoare de varză şi cu ouă clocite şi-i alungară, asmuţind câinii.

În jurul lui Tuie, directorul liceului, avu loc o adevărată bătălie. Secătura de Lăpturel îl căută şi încercă să-l atragă cu onoruri şi cu bani la liberali, partid în care, trădându-l pe generalul Averescu în schimbul unui portofoliu ministerial, se înscrisese Stănică Paleacu. Beţivanul, în pofida multor aşteptări, se ţinu bine.

— Să-i spui domnului ministru Stănică Paleacu că nu-mi plac mascaradele. Până acum m-am păstrat departe de politică. Am să mă păstrez departe şi de acum înainte. Mi-e scârbă. Auzi, domnule? Mi-e scârbă de politică aşa cum se face la noi. Trăim vremuri noi. Vremuri noi. Şi politicienii fac tot politică veche. Făgăduieli demagogice. Minciuni. Panglicării...

— O să te căieşti, domnule Tuie...

— Viaţa cuprinde şi căinţe. Şi, la urma urmelor, cât mai am eu de trăit? Cel mult un an. Iar nevastă-mea... Nevastă-mea chiar acum trage să moară,

Lăpturel se înfurie:

— Un an zici? Pentru noi e destul ca să te facem să simţi unghia pe care o să ţi-o băgăm în gât.

Mâniat că a fost înfruntat de profesor, Lăpturel se urcă în Lincoln cu Dezideria Găzaru şi plecă la Bucureşti. Pe drum de noapte, uită că e cam ofilită şi că poartă şi guşă, o înghesui şi o smotoci cât vru şi cum vru în maşină. Ajunşi la Bucureşti, traseră la un hotel deocheat de pe cheiul Dâmboviţei, şi a doua zi se duse cu ea, în numele lui Paleacu, la filosoful Petroniu, ministrul instrucţiunii. În doi timpi şi trei mişcări, Dezideria Găzaru fu numită directoare a liceului nostru în locul lui Tuie, pe care-l destituiseră. I se aminti că vine beat la şcoală şi nu se mai pricepe să-şi facă datoria de profesor.

Muncitorilor li se interzise să-şi pună candidaţi. Între partide lupta se ascuţi şi se înteţi. Profesorii se răspândiră ca potârnichile prin judeţ, să organizeze întruniri, să ţină cuvântări şi să câştige adepţi. Pe unii, din ordinul lui Stănică Paleacu, îi prinseră şi-i bătură până la sânge jandarmii. Pe alţii îi ciomăgiră, îi schilodiră şi-i alungară ţăranii, sătui de atâtea palavre. Timon mâncase bătaie la Scrioaştea, la Merigoala, iar la Belitori abia scăpase cu viaţa. Se cam săturase şi se cam speriase. Avocatul Jean Stolojean, şeful ţărăniştilor din judeţ, nu-l mai scoase în lume.

— N-ai priză la ţărani, profesorule. Te miroase de la o poştă că vrei să-i duci cu mâia. Nu te mai scot la întruniri.

— Atunci… cum rămâne cu candidatura mea?

— O menţinem.

— Fără să vă aduc niciun folos?

— O să ne aduci folos. Şi nu puţin. Partidul nostru are nevoie de un ziar local, să atacăm şi să răspundem la atacurile adversarilor. Dumneata, profesore, să ni-l scrii şi să ni-l dirijezi.

Timon numai că nu chiui de bucurie.

— De când aştept eu, şefule, să am un ziar la îndemână. Să scriu la un ziar! Am umblat mult prin streinătăţi. Pot zice

că am colindat jumătate lume. Condeiul mi-e sprinten. O să vă placă ziarul, domnule Stolojean.

Timon căpătă bani, semnă un contract de tipărire cu tipografia “Lumina”, şi peste câteva zile scoase, scriind-o singur de la un cap la altul, o gazetă săptămânală botezată fioros *Barda.* În toate cele patru pagini micuţe şi cenuşii ale *Bardei* îl bălăcări pe Stănică Paleacu şi-i aruncă albii de lături în cap şi lui Colţan. Nu-i uită nici pe Mitiţă Bârcă, nici pe Olimpie Chelu. Pe un sfert de coloană îl portretiză şi pe Lăpturel. Pe ultima pagină o înfăţişă pe Dezideria Găzaru. Din paţachină, şi din guşată, din băbătie şi din căzătură n-o scoase. Printre rânduri strecură şi câteva aluzii străvezii privitoare la legăturile ei intime cu senatorul Colţan şi cu Lăpturel. Articolul se isprăvea cu o învinuire gravă: profesoara cheamă la domiciliu, sub pretextul că le dă lecţii suplimentare, băieţii din clase şi-i viciază. Nu-l iertă nici pe Turtulă. Scrise despre el că e, ca profesor, o nulitate şi că acum colindă satele nu atât ca să câştige voturi, ci mai mult ca să caute o fată cu zestre şi să se căpătuiască. Despre Alburiu scrise puţin, cu milă, ca despre un nătâng.

Oraşul primi ziarul cu oarecare interes, însă Bârcă şi Chelu se alarmară şi trimiseră de îndată un curier special la Bucureşti, cu câteva numere din *Barda.* Excelenţa-sa domnul ministru Stănică Paleacu se sperie de-a binelea, se urcă în maşină cu Lăpturel, şi în trei ore ajunseră la Ruşii-de-Vede. Ţinu o scurtă consfătuire cu avocaţii Bârcă şi Chelu şi-l trimise pe comisarul Chirnoagă după tipograf.

— Să mi-l aduci aici la trap.

Veni tipograful. Adus de comisar veni. Era un bătrânel pirpiriu, chel şi cu ochelari. Excelenţa-sa îi spuse:

— N-ai să mai tipăreşti *Barda.*

— Dacă n-o tipăresc, n-am de lucru, domnule ministru, Constituţia noastră asigură tuturor libertatea tiparului.

Stănică Paleacu învineţi:

— Ce-ai spus, mă? Constituţia ai spus? Constituţia?

— Exact, domnule ministru. Constituţia am spus. Chiar constituţia.

Excelenţei-sale îi crescu mânia. Râse. Râse până se sătură de râs. Ca să-i facă plăcerea ministrului, râse şi Bârcă, râse şi Chelu, râse şi Lăpturel.

— Acum, tipografule, acum eu sunt constituţia. Auzi? Eu sunt constituţia. Şi-ţi poruncesc să nu mai tipăreşti *Barda.* Iar în ce priveşte lucrul, o să ai de lucru.

Tipograful se mai linişti. Întrebă:

— Ce anume?

— Ai să tipăreşti *Glasul ruşanilor*.

— Dar, domnule ministru, această gazetă nu există…

— Ba există, o scrie Garofescu. Mâine poţi pune sub tipar primul număr. Te asigur că va fi o bombă.

Garofescu era un institutor cu condei otrăvit, care trecuse şi el la liberali o dată cu Stănică Paleacu. Se făcuse cunoscut prin două cărticele, cu povestiri duioase, pentru copii. Râvnea să ajungă, deocamdată, revizor şcolar.

Peste trei zile apăru şi se puse în vânzare *Glasul ruşanilor*. De cum se lumină, de ziuă Timon începu să dea ocol tipografiei. Cumpără primul număr care ieşi de sub tipar şi-l citi la cafenea pe nerăsuflate. O băgă pe mânecă. Garofescu, pe care îl dispreţuia pentru obrazul lui senin şi lăptos, de fetiţă, îl întrecuse şi în violenţă, şi în infamii. Foaia îl numea ţap bărbos şi-l acuza făţiş de stricăciune. Apăruseră în proaspăta gazetă, siluetele surorilor Scutelnicu. Se vorbea pe larg de casa deocheată a doamnei Aspazia Harnik şi de Ţap, clientul ei cel mai statornic, de care aveau teamă şi silă până şi profesionistele în amurg. Mergând cu îndrăzneală şi mai departe, *Glasul ruşanilor* îl învinovăţea pe profesorul Timon de ademenirea de minore. Nu se scrisese negru pe alb niciun nume, dar se făgăduiseră amănunte senzaţionale şi scandaloase pe săptămâna viitoare.

— O să avem de ce râde, spuseră ruşanii pe care îi preocupa, mai mult sau mai puţin, politica. Timon o să-l

batjocorească şi mai mult pe Paleacu. Iar Garofescu o să-l facă pe Timon albie de porci.

— Am auzit că Timon se pregăteşte să dea în vileag toate matrapazlâcurile senatorului Colţan! Ah! Ce bine! Ce bine! O să-i mai cadă clonţul senatorului Colţan. Profesorul n-o să se lase până nu-i face pe toţi de râsul lumii.

— Nu numai atât. Timon o să descrie pe larg cum l-a trădat Paleacu pe Averescu pentru o friptură, adică pentru un portofoliu ministerial.

— Se zice c-o să publice şi fotografii picante.

— Dacă o avea fotografii picante, o să le publice.

— Aşa e când îşi vârâ dracul coada

În zilele care urmară, în târgul vechi şi prăfuit din bogatul şi totuşi săracul câmp al Deliormanului nu se întâmplă însă nimic din toate câte le prevăzuseră guralivii. Căzut pradă fricii şi urmând şi o povaţă a părintelui Laţ de la biserica Sfânta Vineri, profesorul cu barbă de ţap se repezi la Bucureşti cu un tren de noapte, şi în prima oră a dimineţii năvăli în minister peste şeful de cabinet Lăpturel. Puşlamaua îi strânse mâinile cu căldură şi-l introduse numaidecât la ministru. Excelenţa-sa Stănică Paleacu îl primi grav. Îl bătu pe umăr. Îl mustră părinteşte. Pe urmă îi vorbi de sus.

— Dacă vrem, putem să te distrugem, profesorule. Avem documente strivitoare împotriva dumitale. Strivitoare.

— De ce să mă distrugeţi, excelenţă? Pot să vă fiu util. Sunt om talentat, valoros. Iată, înclin capul. Cer umilit iertare şi cer pace.

— Atunci… Atunci… Ei… iacă. Ţi-a venit minţea la cap. Bravo! Bravo, profesorule! O să ne avem ca fraţii… Ca fraţii…

Îl îmbrăţişă, îl sărută, îi făgădui marea cu sarea şi-l înregimentă în organizaţia lui.

— Cu dumneata în partidul nostru… nu ne mai temem de nimeni şi de nimic, domnule profesor.

— Şi… Şi cu documentele cum rămâne?

— A! Aceea e altceva. Le păstrez. Sub cheie.

Timon, fericit că scăpase ieftin, nu mai ridică nicio pretenţie. Oftă numai şi se întoarse la Ruşii-de-Vede. Anunţă prin cafenele că a suspendat *Barda,* îşi retrase zgomotos candidatura de pe lista ţărăniştilor, şi în cel de-al doilea număr al *Glasului,* în locul făgăduitelor amănunte cu privire la “Timon, ademenitor de minore”, ruşanii citiră, făcând haz de necaz, pe o pagină întreagă, o spovedanie intitulată: “Pentru ce lupt alături de d-l Stănică Paleacu”, iscălit de însuşi Timon. Unii, după ce citiră, ziseră:

— Toţi sunt o apă şi-un pământ.

Alţii dovediră înţelepciune:

— Aşa e politica. Dacă vrei să ajungi ceva, trebuie să trădezi.

XIX

ÎN MULTE BUZUNARE PRIN CARE mai înainte fluiera vântul, acum se iviră, ca prin minune, bani, bani mulţi, bani sunători, de argint, şi bani — tot atât de buni — foşnitori, de hârtie. Birtaşii, cafengiii, cârciumarii făcură strălucite aliş-velişuri. La petreceri omul vrea să-i gâdile auzul o scripcă, un flaut, o vioară. Le pică ceva şi lăutarilor. Într-o zi, pe când hoinăream prin oraş numai de dragul hoinărelii, trecui şi pe la văru-meu Jorj. Îl găsii vesel şi rotofei, îi mergea din plin. Uitai vechea cârcotă. Comandai un litru de vin şi trei pahare, îi plătii şi-l băui cu el şi cu Cernicica. În timpul băutului vorbirăm şi de unchiu-meu Tone, răposatul. De pupat nu ajunserăm să ne pupăm, însă de împăcat ne împăcarăm.

— Tu, îmi spuse Cernicica, am auzit că pe mormântul lui socru-meu a răsădit cineva busuioc şi garoafe.

— Le-o fi pus tanti Alina, zisei.

Mă scoase din nedumerire văru-meu Jorj.

— Ţi-ai fi închipuit, mă? Ţi-ai fi închipuit?

— Ce să-mi închipui?

— Cotoiul bătrân avea o amurează.

— De unchiul Tone vorbeşti?

— D-apoi de cine? Trăia cu una, Chiriachiţa.

— Am aflat-o mai demult de la văru-meu Mişu.

Abăturăm vorba asupra prosperităţii care începuse să se arate în oraş, discutarăm şi despre alte birturi din centru, şi până la urmă, fără să ne ferim de Cernicica, ajunserăm să pălăvrăgim şi despre stabilimentul doamnei Aspazia Harnik. Văru-meu Jorj zise:

— Casa Harnik a devenit o adevărată mină de aur.

Îl înţepai:

— Nu cumva ai vrea să deschizi şi tu o casă asemănătoare?

— Nu mi-ar strica.

Cernicica se încruntă.

— Jorj

— Banii n-au miros, dragă, zise văru-meu. Dacă banii ar avea miros, toată averea lui socru-meu ar mirosi a brânză.

— Eşti mojic, Jorj, se vede cât de colo că te-ai născut la ţară. Bădăranul tot bădăran rămâne.

— Cernicico!…

În timp ce rubedeniile se certară dulce, mă pomenii gândindu-mă la Valentina. Biata de ea! Abia pridideа cu munca. Venea la şcoală ostenită, nedormită!… Mai cerui un litru de vin. Îl plătii şi pe acesta, îndată ce-mi fu adus.

— Bea-l cu Cernicica, zise văru-meu. Eu mai am ceva treabă.

Şi văru-meu Jorj plecă în oraş. Se întoarse repede, aducând subsuoară o fotografie mare, înrămată, a domnului ministru Stănică Paleacu. Dedesubtul fotografiei scria:

MÂNDRIA ORAŞULUI NOSTRU
Excelenţa-sa domnul
STANICĂ PALEACU
Ministrul Comunicaţiilor
în noul şi
puternicul guvern
al domnului
IONEL BRATIANU

O puse la vedere, în vitrină. Trecătorii îşi încetiniră mersul şi se zgâiră la ea. Unul chiar se opri şi după ce clătină din cap intră în birt şi-i spuse lui văru-meu:

— O să se supere ţărăniştii că l-ai pus pe Paleacu în vitrină. Trebuia să-l pui pe domnul Ion Mihalache. El e şeful ţărăniştilor. Pe lângă domnul Ion Mihalache, Stănică Paleacu e un simplu zgârie-brânză.

— Nu te lega de brânză. Socru-meu…

— A!… Uitasem. Am spus-o fără nicio aluzie. Scuzaţi.

— Mă rog.

— Află, domnule Jorjule, că după ce cade Paleacu de la putere, ţărăniştii au să te ducă la faliment.

Văru-meu Jorj nu se înfricoşa. Răspunse:

— Nene Covrig, spune-i domnului Stolojean că atunci când vor veni ţărăniştii la putere o să pun şi portretul domnului Mihalache în vitrină. Şi-o să mai pun la mine în vitrină chiar portretul conului Stolojean. Acum, ce vrei dumneata să fac? Socru-meu e cu Paleacu. Aproape tot oraşul e cu Paleacu. Dacă mă declar de partea ţărăniştilor, mă mănâncă de viu oamenii lui Paleacu. Plus că mă stric cu socru-meu. Ştii că e vorba să candideze la Senat pe lista lui Paleacu. Şi apoi eu, ca negustor, trebuie să fiu totdeauna cu guvernul. Totdeauna, nene Covrig, totdeauna.

Afurisitul de Lăpturel văzu noul înger spânzurat deasupra dughenii lui Mielu Guşă. Şi cum îl văzu îi şi veni o idee. Îşi aduse aminte de Caba. Îl chemă şi-i comandă un panou.

— Mi s-au stricat ochelarii, spuse pictorul. Văd ca prin ceaţă. Dacă vreţi să vă execut panoul, să-mi faceţi rost de o pereche de ochelari buni.

Şeful de cabinet al ministrului Stănică Paleacu se afla când la Bucureşti, când la Ruşii-de-Vede, să vadă la faţa locului cum merge pregătirea alegerilor. Strica maşină după maşină. Nu-l durea capul. Maşinile erau ale statului. Iar statul avea de unde, că doar de aceea era stat. Se juca cu soarta oamenilor Lăpturel şi se juca şi cu banii. Acum era înţolit tot, din creştet până-n tălpi. Parcă ar fi fost desprins proaspăt dintr-un jurnal de modă. Buzunarele îi erau totdeauna doldora. Îl ferici pe Caba. Îi trimise ochelari, îi trimise pânză, îi trimise vopsele.

— Nenea ministrul vrea să iasă ceva frumos. Preţuieşte arta.

Nu trecu mult, şi în faţa berăriei Giuvelca de pe Calea Dunării se ridică într-o noapte un panou înalt de zece metri şi lat de vreo şase. Pe panou surâdea chiar excelenţa-sa domnul ministru Stănică Paleacu, rezemat cu o mână de o masă. Cu cealaltă saluta o mulţime de ţărani şi târgoveţi care se uitau la el ca la Dumnezeu şi-l implorau cu braţele deschise. Pe masă se aflau uriaşe pachete de bani. În

dreapta domnului ministru Stănică Paleacu se înghesuia o cireadă de boi voinici, de Piatra-Neamţ, care-şi aşteptau cu lanţurile în coarne stăpânii. Caba le zugrăvise boilor ochi omeneşti, plini de viclenie şi de ascunsă bucurie. Pe boturile argintii ale boilor, pictorul schiţase fericite surâsuri. În cealaltă parte a ministrului se înşirau pluguri şi grape, secerători şi semănători, vânturători şi batoze, de treierat. În partea de jos a panoului scria, cu litere mari, aurii, pe un mătăsos fond verde:

VOTAŢI-L PE
STANICA PALEACU,
CARE
PRIN "BANCA TUTUROR",
DE SUB CONDUCEREA D-SALE,
VA ASIGURA
ÎMPRUMUTURI CU DOBÂNDA FRĂŢEASCA,
ASTFEL,
PRIN BUNĂVOINŢA EXCELENŢEI-SALE
ŞTANICĂ PALEAŢU
VĂ PUTEŢI CUMPĂRĂ
BOI, UNELTE AGRICOLE ŞI TOT CE VĂ
POFTEŞTE SUFLETUL!...
VOTAŢI-L... VOTAŢI-L... VOTAŢI-L...

Lumea, ca lumea! Se adună ca la urs. Multe văzuse Ruşii-de-Vede, dar aşa ceva încă nu.

— Reclama lui Stănică Paleacu e mai tare ca a lui Mielu Guşă cu "Îngerul" lui, care poartă sufletele răposaţilor spre cer.

— Ideea a fost a lui Lăpturel.

— Trebuie să-l fi plătit bine pe Caba.

— Aş! I-au făgăduit zugrăvirea bisericii de la Vârtoape.

— Apoi, biserica din Vârtoape nici nu s-a ridicat.

— Tocmai de aceea i-a promis Paleacu lui Caba ce i-a promis.

Un timp găsii în mine destulă putere ca să mă ţin deoparte. Însă mascarada politică din Ruşii-de-Vede era grozav de atrăgătoare. Mă lăsai prins. Nu mai lucrai nimic. În schimb, urmării zi de zi jurnalele din Bucureşti, foile din Turnu şi cele din oraşul în care vieţuiam. Citii astfel cu

nesaţ articole şi pamflete, reportaje şi simple dări de seamă ale întrunirilor.

Nu se mai ţinu o singură adunare publică în oraşul din câmpia Deliormanului la care să lipsesc. Nu-mi păru rău de timpul pierdut. Văzui multe şi auzii destule. Văzui înflorind pe buzele multor oameni minciuna. Simţii cum se aprind în atâtea suflete orgoliul şi pofta de mărire, setea de putere şi goana după bunul uşor câştigat, nemuncit. Mă încredinţai că rareori există cinste care să nu poată fi mânjită, întunecată şi ucisă prin calomnie. Fusei de faţă când se rupseră vechi prietenii şi când se înnodară peste noapte, din interes, altele. Cu alte cuvinte, aflai şi cunoscui multe şi mă străduii ca din toate să învăţ câte ceva.

Tineretul universitar se molipsi şi el de politicianism. La Bucureşti grupul studenţesc Moloz-Colan-Valiu, care luase numele de “Generaţia nouă”, îşi anunţă, cu surle şi tobe, intrarea în bătălia alegerilor. Lansă un manifest. “Până când va fi guvernată ţara de vechii politicieni necinstiţi, corupţi şi afacerişti? Până când generaţia tânără va fi ţinută deoparte de putere şi de onoarea de a conduce? A sosit timpul tineretului”. O parte din studenţi părăsiră universităţile şi se întoarseră în oraşele lor de baştină.

Max Sinatra, fiul cofetarului vienez, Candid Feratos, fratele mai mic al morarului, Şerban Petrian, moştenitorul moşiei Poroschia, Benedict Berindu — cărora li se alăturase în chip neaşteptat vechiul meu prieten Marin Sărăcilă din Turnu, ai cărui părinţi erau goi şi săraci lipiţi pământului — se arătară pe neaşteptate în oraşul de pe Vedea. Împrăştiară în negustorime şi pe la mahala o foaie studenţească a grupului Moloz-Colan-Valiu, şi noaptea umplură zidurile de afişe. “Generaţia nouă” se declară cu violenţă împotriva tuturor partidelor politice vechi. Pe comunişti, afişele studenţilor din “Generaţia nouă” îi atacă mârşav şi ceru să fie stârpiţi de pe faţa pământului până la unul. Alt rând de afişe vesti venirea pe curând, în Ruşii-de-

Vede, pentru “a se sfătui cu românii adevăraţi”, a faimosului agitator naţionalist, profesorul Mitridat Velinski din Iaşi.

Studenţii, conduşi de Max Sinatra, nu-şi pierdură vremea cu nimicuri. Amăgiră şi cumpărară cu băutură şi cu parale câţiva parlagii de la abator şi chiar câţiva elevi de liceu, dintre cei mai vârstnici şi mai voinici, şi-i atraseră de partea lor. Vânjosul Adamian şi gemenii Mătrăgună părăsiră şcoala şi fură văzuţi prin cârciumi, prin bordeie şi pe uliţe ţinându-se de brâu cu cei cinci studenţi şi cântând:

Noi suntem urmaşii Romei,
Suntem oamenii cei noi,
Cine vrea dreptate-n ţară
Să se aşeze-n rând cu noi,
Să se-aşeze-n rând cu noi.

Părându-li-se că vorbele nu sunt de-ajuns, într-o noapte, tinerii naţionalişti, urmaşii Romei, trecură la fapte: devastară o farmacie. În altă noapte, încercară să incendieze o dugheană şi două prăvălii cu pânzărie din gura oborului. Din fericire, aci fură descoperiţi la timp de vardişti. Fugiră. Vardiştii traseră câteva focuri de armă după ei. Pompierii prinseră de veste, veniră, stinseră focul, şi pagubele rămaseră mărunte. Dintr-o dată, în vechiul, dărăpănatul şi prăfosul oraş din neteda câmpie a Deliormanului se răspândi panica. Pe unele străzi se semnalară încăierări şi se auziră pocnete de pistoale. La biserica Sfintei Vineri fură trase clopotele în miez de noapte, într-o dungă, ca pe vremea bătrână, când năvăleau, după jaf, turcii. Târgul se trezi din somn şi trase cu urechea. Nu trecu mult, şi patrulele militare deschiseră focul, trăgând în vânt.

— Ce vremuri, Doamne, ce vremuri! Am ajuns să trăim cu frica-n sân, ca pe vremea lui Pazvante.

Gazda mea, doamna Arăpaş, aprinse candela la icoane, se închină şi trecu din odaie în odaie, să vadă dacă-i sunt toţi feciorii acasă. Erau toţi şi dormeau adânc, în afară de ciung.

— Tu, Darie, nu ştii pe unde-o fi acum Filipache al meu?

— N-am cum să ştiu, doamnă Arăpaş. Filipache nu mi-a spus nimic. De altfel, nici nu l-am văzut când a plecat.

Despa, care n-avea somn, spuse:

— Nu-ţi fie frică, mamă. N-ai să rămâi fără pramatia de nenea ciungul. Îl cunosc eu bine pe nenea ciungul. Nu se bagă el unde nu-i fierbe oala.

— Atunci, unde ar putea să fie?

— La vreo văduvioară, în pat.

— Despa!… Cum poţi vorbi aşa?

— Dar ce? N-am voie? Nu mai sunt copil şi pot vorbi orice, mamă.

Aruncai o haină pe mine şi le lăsai să se certe între ele cât vor pofti. Ieşii în arie. Mă culcai sub salcâmi pe un maldăr de fân şi dormii până la ziuă.

Prin cârciumi, prin berării, prin cafenele şi prin casele cu fete, ruşanii înfierbântaţi de patimile pe care le iscase schimbarea de guvern şi alegerile se certară, se înjurară, se încăierară, se ciomăgiră, se înţepară cu şişurile, şi unii mai arţăgoşi se spintecară cu cuţitele.

Într-o dimineaţă se vesti că, în sfârşit, soseşte în oraş profesorul de la Iaşi, naţionalistul Mitridat Velinski. Studenţii din “Generaţia nouă”, care-l aşteptau ca pe-o cireaşă coaptă, se încolonară în dreptul cofetăriei şi o porniră spre gară. Aci îl primiră pe faimosul profesor cu pâine şi sare, cu flori şi cu discursuri.

— Dumneavoastră, care sunteţi lumina neamului nostru şi soarele sfânt al acestei ţări, iubite domnule profesor şi scump al nostru părinte…

De la gară şi până în centrul oraşului îl aduseră pe braţe şi cu lăutari, care cântară numai vechi cântece româneşti.

Corbea şi Jianu,
Tunsu şi Munteanu,
Toţi haiduci de frunte,
Au trăit în munte…

La statuia generalului Mantu, atât studenţii, cât şi lăutarii cântară *Deşteaptă-te, române!*

Sub ochii iscoditori ai trecătorilor care, împinşi de curiozitate, se opriseră din drum, profesorul Mitridat Velinski se întoarse cu faţa la răsărit, se închină, îngenunche şi sărută pământul. Pe urmă se ridică mândru, de parcă ar fi săvârşit cine ştie ce rară şi sfântă ispravă, se urcă pe o bancă şi vorbi. Aminti despre Dragoş întemeietorul Ţării Moldovei şi despre Ştefan cel Mare, care se luptase o viaţă întreagă cu păgânii. Îl pomeni pe Vasile Lupu şi pe Matei-voievod, care ridicaseră trainice lăcaşuri de închinare. Îl slăvi pe Vlad Ţepeş.

— Acum, fraţilor, acum, mai mult ca oricând, avem nevoie de un Vlad Ţepeş. Greşeşte careva? Fură careva? Oamenii stăpânirii vin şi-l trag în ţeapă. Românul e dat dracului. Nu înţelege de cuvânt. Nu-l poţi îndrepta decât dacă-l faci să-i fie frică de stăpânire. Vorba ceea: frica păzeşte via.

— Dumneata, profesore, numai dumneata ai mai putea salva biata noastră ţărişoară.

Profesorul Mitridat Velinski se uită recunoscător la găliganul care-l încurajase şi lăsă să-l podidească plânsul. Printre lacrimi, descrise nenorocirea adâncă în care a căzut biata noastră ţară din cauza…

Înşiră multe cauze… Ridică glasul şi tună:

— Moarte bolşevicilor…

Câţiva băieţandri strigară şi ei “moarte, moarte”, însă nu precizară a cui moarte o doreau. Un stol de vrăbii, care se oprise pe creştetul statuii generalului Mantu, se sperie şi zbură. Într-o curte vecină, unui câine i se păru că vede pe cer nu soarele, ci luna. Întinse botul şi urlă a nelinişte şi-a pagubă.

Studenţii se apucară să urle şi ei:

— Profesore, dumneata eşti tatăl nostru.

— Eşti patriarhul nostru.

— Eşti Vlad Ţepeşul nostru.

— Eşti mântuitorul nostru.

Cu glas neobişnuit de blajin, jupân Guşă strigă din uşa prăvăliei lui încărcată de sicrie, haine şi încălţăminte pentru

morţi:

— Eşti chiar Cristos, profesore… Chiar domnul nostru Iisus Cristos în carne şi oase…

Mulţi râseră. Dar Velinski se făcu a nu băga de seamă. Se uită spre cer şi se închină. Apoi răcni din nou:

— Moarte bolşevicilor…

— Acum, lumea tăcu adânc. Tăcură chiar golanii adunaţi mai pe la marginea mulţimii. În această adâncă tăcere, profesorul Mitridat Velinski, cei câţiva studenţi din “Generaţia nouă” şi puţinii ruşani pe care aceştia îi câştigaseră într-un fel sau altul de partea lor îngenunchează în pulberea alburie a străzii, se închinară şi rostiră cu glas tare o rugăciune. Rugăciunea o rostea Velinski, iar ceilalţi o repetau după el frază cu frază. Mă strecurai printre nătărăii îngenuncheaţi şi mă rezemai cu spinarea de zidul unei dugheni. După ce isprăviră lunga rugăciune, se ridicară. Prietenul meu din Turnu, studentul Marin Sărăcilă, strigă:

— Aşa să ne-ajute Dumnezeu!

După aceea veni lângă mine, cu ochii ieşiţi din cap.

— Tu de ce n-ai îngenuncheat?

— De ce să îngenunchi? Încă n-am înnebunit.

— O s-o iei după ceafă.

— Numai atât?

— Deocamdată. Mai târziu… Mai târziu ştreangul, glonţul ori poate chiar ţeapa.

Râsei. Mărin Sărăcilă se întoarse la ai săi. Atunci nu ştiu ce se întâmplă în capetele lor şi nici nu-mi dădui seama cine luă iniţiativa. Dar îi văzui pe studenţi încârduindu-se şi agitându-şi bâtele. Până să pricepem ce au de gând să facă, sparseră uşile şi geamurile la câteva prăvălii. În învălmăşeală ciomăgiră pe toţi cei care li se părură că au părul roşcat. După ce se mai răcoriră, unul dintre ei duse degetele la gură şi fluieră haiduceşte. Ca la semnal bine cunoscut, tinerii se adunară repede din nou lângă statuia generalului Mantu şi cântară:

Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
în care te-adânciră barbarii de tirani...

Dar, tocmai când tinerii exaltaţi şi proaspeţii lor adepţi strigau şi răcneau mai cu foc, veni pe o uliţă lăturalnică şi se năpusti asupra lor o ceată de ciomăgaşi de-ai lui Stănică Paleacu. Ceata, care chiar de la prima vedere părea turbată, avea în fruntea ei pe Garofescu cel cu obraz dulce, de cuminte fetişcană, şi pe Timon. Câţiva vardişti cu pistoale păzeau marginile. Ciomăgaşii lui Stanică Paleacu îi învăluiră din toate părţile pe tinerii din "Generaţia nouă" şi se apucară să-i izbească la mir. Rămăsei mai departe lipit de zidul dughenii unde mă aciuisem şi fui bucuros că nu se atinge nimeni de mine. Printre ciomegele care se ridicau şi cădeau fulgerător, luciră în soare şi câteva cuţite. Bătăuşii însă nu erau destul de băuţi ca să le înfigă în studenţi. Se mulţumiră numai cu ameninţarea. Unii dintre tineri deteră bir cu fugiţii şi scăpară. Alţii încercară să se împotrivească şi fură zdrobiţi. Profesorul Mitridat Velinski, care păţise şi pătimise multe, se făcu nevăzut în chip miraculos încă de la început. Vardiştii chemară birjarii. Răniţii fură culeşi din ţărână, aruncaţi în trăsuri şi trimişi la spital. Armata nu se arătă şi nu se amestecă. Restul zilei trecu în linişte. Noaptea, cu toate că vardiştii rămaseră cu ochii-n patru, se făptuiră spargeri şi se încercă aprinderea câtorva dughene.

— Foc! Foc!

— Hoţii! Spărgătorii!

— Tâlharii!

Se auzi iarăşi, când dintr-o parte a oraşului, când din alta, *Deşteaptă-te, române,* cântat de aceleaşi glasuri. Desluşii de departe vocea lui Adamian. După ce ciulii mai bine urechile desluşii şi vocile gemenilor Mătrăgună.

Peste câteva zile îl văzui iarăşi pe Lăpturel. Mă văzu şi el pe mine. Se dete jos din maşină şi-i spuse şoferului să-l aştepte. Ne plimbarăm un sfert de oră pe Calea Dunării. Pe urmă mă invită la "Cofetăria tiroleză".

— Cu ce vrei să te ospătezi, săracule?

— Un carac.

Chemă chelneriţa O ciupi. Fata râse.

— Domnule Lăpturel…

— Pentru dumnealui un carac. Pentru mine şase cataife.

— Ai să le mănânci pe toate?

Lăpturel făcu un cap trist şi-mi zâmbi.

— Pe toate. Acum, mă, că sunt la putere, trebuie să-mi astâmpăr foamea străbună. Trebuie să mănânc pentru toţi bunii şi străbunii mei care au flămânzit.

— Ai dreptate. Numai să bagi de seamă, să nu te lăcomeşti prea mult. S-ar putea să-ţi strici stomacul.

— Nicio grijă, mă, l-am verificat. Rezistă.

Mâncai caracul. Lăpturel îşi devoră cataifele.

— O să aveţi greutăţi, îi spusei. Averescanii… Ţărăniştii… Conservatorii… Acum s-au mai ivit şi naţionaliştii lui Velinski… Tulburările…

I se învineţi obrazul. Ochii mici, ascunşi adânc sub frunte, i se aprinseră de mânie.

— Tulburări? Tulburări zici? La noi, în Teleorman? Tocmai acum, când nenea Stănică Paleacu e ministru? Lasă, că le arăt eu tuturor câte parale face francul! Am să-i învăţ eu minte pe toţi. Au să mă ţină minte toată viaţa.

— De fapt, ce vrei să faci ?

— O să vezi tu. Aşteaptă numai câteva zile, şi-o să vezi tot, Deocamdată... Deocamdată sunt obligat să păstrez secretul.

Acum, parcă toată lumea deveni a jandarmilor. Li se mări raţia de mâncare şi li se mări şi raţia de rachiu. Solda li se dublă. Căpătară uniforme noi, ca să fie mai arătoşi, mai impunători. În oraş se află că primiseră ordin ca, la nevoie, să nu se sfiască să tragă în carne vie. Armata îşi înteţi şi ea activitatea. Păzi podurile şi localurile autorităţilor. Se puseră soldaţi de gardă la casa lui Stănică Paleacu, a lui Olimpie Chelu, a lui Mitiţă Bârcă şi chiar la a lui Lăpturel. Patrulele nu lăsară să le scape din ochi nici o singură uliţă.

Mă întâlnii din întâmplare cu plutonierul Burtan, bărbatul ţaică-mi Siţa. Se mai îngrăşase. Plutea parcă într-al nouălea cer.

— Mai capăt o decoraţie, domnule…

— Bravo, îi spusei luându-l peste picior, bravo… Dar ţaica Siţa cum o mai duce?

— Bine! Bine de tot. Se distrează cu Filipache. Grozav băiat prietenul dumitale. Păcat că e ciung. Dacă n-ar fi ciung ar fi ieşit din el un ofiţeraş de toată frumuseţea.

Ca să arate oraşului că sunt la putere şi ca să-şi facă singuri curaj, Timon şi Garofescu nu se mai despărţiră de pistoale. Le scoteau din buzunare, se jucau cu ele, le puneau la loc.

— Cum se agaţă cineva de noi, tragem.

Târgul vechi şi dărăpănat din câmpia Deliormanului trăi zile şi nopţi de pomină, iar satele pe care propagandiştii lui Stănică Paleacu nu le putură convinge să treacă de partea guvernului fură declarate contaminate de boli molipsitoare şi puse sub straşnică pază militară.

— La Marigoala a izbucnit exantematicul.

— La Peret, holera.

— Ciuma face victime la Scrioaşte.

— Buba neagră nu s-a arătat încă?

— Nu. Dar n-are să mai întârzie mult. O aruncă mâine-poimâine asupra satelor de pe Călmăţui excelenţa-sa domnul ministru Stănică Paleacu.

Cu toate măsurile aspre luate de Lăpturel. Într-o dimineaţă oamenii citiră pe zidurile oraşului afişe mici, roşii, pe care scria:

TRĂIASCĂ PARTIDUL COMUNIST DIN ROMÂNIA

Lăpturel turbă de-a binelea. Porunci ca peste afişele mici şi roşii să se lipească îndată altele mai mari, cu fotografia ministrului din Ruşii-de-Vede.

— La noapte… La noapte le-arăt eu afişe…

Peste noapte fură arestaţi cei bănuiţi a fi capii muncitorilor. Soldaţii traseră focuri la întâmplare. Cutreierară uliţe şi ulicioare. Zadarnic! A doua zi de dimineaţă, pe ziduri apărură iarăşi aceleaşi afişe mici, roşii.

— Ei, ce spui, Lăpturel?

Şeful de cabinet al lui Stănică Paleacu se strâmbă la mine.

— O să pun să-i omoare pe toţi.

— Pe care toţi?

— Pe toţi care vor fi prinşi asupra faptului.

Soldaţi înarmaţi colindară fără odihnă, ziua şi noaptea, străzile şi uliţele. Câte o fată mai prostănacă de pe la mahala se urca pe gard şi-i întreba pe soldaţi:

— Ce căutaţi ostaşilor, cu atâta străşnicie?

— Ziua de ieri, fetiţo, ziua de ieri…

— Apoi, cu ziua de ieri n-o să vă mai întâlniţi.

Întruniri. Vorbărie. Scandaluri. Coaste rupte. Capete sparte. Arestări. Şi iarăşi vorbărie. Şi iarăşi scandaluri. Şi iarăşi coaste rupte, capete sparte, arestări… Să tot trăieşti, să vezi şi să nu crezi!

Într-o seară mă întâlnii cu Sămânţă. Îmi spuse că de câteva săptămâni se duce în fiecare duminică la noi acasă, la Omida, şi stă de vorbă cu soră-mea Elisabeta.

— Ţii negreşit să-mi devii cumnat!…

Ucenicul smolit râse:

— De ce nu?

Pe urmă mă întrebă:

— Ai văzut afişele noastre?

— Le-am văzut. Fereşte-te să nu te prindă.

Sămânţă râse iarăşi:

— Pe mine? Ar fi cam greu. Şi chiar dacă mă vor prinde pe mine, tot degeaba. Rămân alţii. Suntem mulţi… Suntem mult mai mulţi decât cred domnişorii că suntem.

În ziua sortită alegerilor, fraţii Arăpaş plecară de acasă, cu reteveie subsuoară, înainte de revărsatul zorilor. Acum deveniseră toţi patru câinii credincioşi ai lui Paleacu şi ai lui

Lăpturel. Ciungul rămase să doarmă, şi dormi până spre seară. Petriţa, bolnavă, zăcu cu burta-n sus.

Mă apucai să citesc. Negricioasa veni la mine în odaie şi mă întrebă:

— Tu nu te duci să votezi?

— Nu.. Nu mă duc.

— Îmi pare rău că n-ai vârsta.

— De ce-ţi pare rău?

— Dacă te-ai fi dus, poate că te omora careva. Scăpa lumea de-un gălbejit şi de-un nenorocit ca tine.

— Alde frate-tău s-au dus.

— De ce să nu se ducă? Paleacu le-a făgăduit câte un lot de pământ la fiecare.

Alegerile căzură într-o duminică. Ziua fu năclăită în sânge. Lăpturel rechiziţionă birjele târgului, şi ciomăgaşii excelenţei-sale alergară de la o secţie de votare la alta. Prinseră mâini. Rupseră picioare. Dăulară spinări. Crăpară căpăţâni. Mulţii şi bărboşii popi ai târgului avură iarăşi pentru cine cânta şi ce îngropa.

Peste o zi, ziarele din Bucureşti vestiră marea biruinţă în alegeri a guvernului.

DOMNUL IONEL BRĂTIANU E STĂPÂN PE SITUAŢIE. LIBERALII SUNT MAI TARI CA ORICÂND. ÎNCEPE O LUNGA GUVERNARE DE MÂNA FORTE

Excelenţa-sa domnul ministru Stănică Paleacu, care condusese operaţiile alegerilor de la Teleorman din localul prefecturii, se umplu de glorie. În niciun alt judeţ din ţară opoziţia nu fusese pusă cu botul pe labe ca în acest judeţ. Primul-ministru îl dădu pe Stanică Paleacu, în plin consiliu de miniştri, drept exemplu de energie şi pricepere politică. “În toate judeţele, opoziţia a luat ici un loc, dincolo două. La Teleorman însă, unde îşi are fieful său electoral noul nostru adept, ministrul nostru Stănică Paleacu, guvernul nu numai că nu a pierdut niciun loc, dar putem spune, s-a bucurat de

o desăvârşită unanimitate. Opoziţia nu a câştigat niciun vot, unul măcar, de leac”…

Ţara, ca o uriaşă făptură îngenuncheată, îşi linse un timp rănile. După aceea dădu oarecare semne că s-a liniştit. Mi se păru că s-a liniştit şi oraşul din nesfârşita câmpie a Deliormanului, oraş în care trăiam şi treceam de câteva ori pe zi şi de câteva ori pe noapte pe lângă statuia de bronz a generalului Mantu.

Armata părăsi străzile, şi soldaţii fură puşi, ca mai înainte, să facă instrucţie pe luncile acoperite cu iarbă săracă şi aspră de lângă râul Vedea. Jandarmii se făcură şi ei nevăzuţi. Profesorul Mitridat Velinski plecase din oraş, în ascuns, şi multă vreme nu se mai auzi nimic despre el, dar sământă urii aruncată printre târgoveţi rămase. Trebuia să văd dacă avea să încolţească şi dacă mai târziu urma să dea sau să nu dea otrăvite roade. Adamian şi ceilalţi tineri care deveniseră învăţăceii profesorului se întâlneau între ei şi pe faţă, şi pe ascuns. Sediul lor văzut era la “Cofetăria tiroleză” a domnului Sinatra.

Negustorii deschiseră prăvăliile şi tânjiră, ca şi mai înainte, după muşterii. Liceul nostru se redeschise. Osteniţi de atâta alergătură şi de atâta vorbărie, profesorii se întoarseră la catedre. Se mai înjurară un timp, prin cancelarie şi prin cafenele. Se mai ciondăniră. Sfârşiră prin a se împăca. *Glasul ruşanilor* îşi încetă apariţia. Talentele publicistice şi pamfletăreşti ale lui Garofescu şi ale lui Timon nu mai avură unde înflori. Directoarea Dezideria Găzaru, care umbla îmbrăcată după ultima modă, le ceru profesorilor să pregătească serbarea de încheiere a anului şcolar. Profesorul Turtulă alese câţiva elevi mai răsăriţi şi câteva eleve mai chipoase, printre care şi pe Valentina, şi se apucă să pună în scenă — ca unul care văzuse pe vremea studenţiei lui patru-cinci spectacole la teatrele din Bucureşti — piesa *Se face ziuă* a lui Zaharia Bârsan. Pe Adamian îl povăţui să-nveţe pe dinafară două poezii patriotice, iar pe Iscru Mătrăgună — să recite anecdote.

Turtulă avea să ţină o conferinţă, la început, despre “Pastelul în literatura română”. Alburiu se îndatoră să decoreze sala şi scena.

— Dar să-ţi pui la bătaie tot talentul, îi porunci directoarea.

— Tot, domnişoară, tot…

Lepădătura de Lăpturel mai veni de vreo două-trei ori cu automobilul prin oraş. Inspectă primăria. Vizită liceul. Trecu şi pe la Şcoala de meserii. Aci, el, tocmai el, neisprăvitul care carte nu învăţase şi nici vreun meşteşug cinstit nu se ostenise să deprindă, ţinu un înflorit discurs, în care le aminti elevilor că “meseria este brăţară de aur”. Şcolarii, îmbrăcaţi în bluze vechi, ponosite şi peticite, tăcură, însă profesorii îl aplaudară până li se înroşiră palmele.

— Te rugăm, domnule Lăpturel, să-i spui excelenţei-sale domnului ministru Stănică Paleacu că l-am votat cu dragă inimă.

— Ia să fi-ncercat să nu-l votaţi pe nenea Stănică! zise Lăpturel. Să fi-ncercat, că vă lua mama dracului!

Unul dintre profesori, care-i învăţa pe şcolari gramatica, se grăbi să exclame:

— Bună!… Bună glumă… se vede cât de colo că domnul Lăpturel este, ca şi noi, om din popor.

Mă întâlnii cu Lăpturel prin oraş, pe lângă statuia generalului Mantu. Cum mă văzu, i se luminară ochii.

— Am slăbiciune pentru tine, mă, de astă-iarnă. Hai la cofetărie, să te cinstesc.

— Sunt cam grăbit.

— Grăbit? De ce eşti grăbit? Poţi să tai frunză câinilor şi mai târziu, săracule.

Fleacul de om care era mă înhăţă de braţ şi intră cu mine în cofetăria lui Sinatra. Nu mă mai întrebă ce poftesc să mănânc. Comandă baclavale.

— Sunt dulci, săracule, şi satură.

Mâncai una. Lăpturel mâncă cinci. Băurăm şi o sticlă de sirop de portocale.

Fumarăm. Ne uitarăm la lumea care se plimba. Lui Lăpturel îi lunecau ochii după frumoasele târgului. Pe neaşteptate, mi se spovedi:

— Mă însor, băiete. Mă însor, mă. Pun capăt burlăciei. Mi-a venit timpul să mă-nsor, şi mă-nsor.

— Cu o ruşancă?

— Aş! Nu mă-nsor eu c-o sărăcie de-aici.

— Atunci, cu cine?

— Cu una din Câmpina. Odraslă de petrolist. Şi, pe deasupra, unică la părinţi.

Cum eram de felul meu cam ciudat, auzind de Câmpina mi se năzări dintr-o dată că văd întreaga vale a Prahovei. Păduri de sonde. Cisterne cu petrol. Rafinării. Mi se mai năzări că însăşi baclavaua muiată în miere, care se mai afla în faţa mea şi de care nici gând n-aveam să mă ating, miroase a păcură. Ieşii din vis şi-l întrebai repede:

— Câte sonde?

— Douăsprezece, deocamdată. Cu timpul… Cu timpul sondele mele au să fete pui.

Nu eram om cu inima slabă. Mă înduioşam greu, dar acum mă păli pe neaşteptate mila, o milă stupidă, o milă mai mult decât stupidă, dar milă. După milă mă năpădi şi dezamăgirea. Lăsai buza în jos. Zisei:

— De ce te grăbeşti? Poate îţi cade în palmă o mireasă cu douăzeci şi patru de sonde. Ori poate chiar cu patruzeci şi opt. Ce pot însemna pentru un tânăr preţios ca tine douăsprezece sonde? Numai douăsprezece sonde!…

— Ai dreptate sută la sută, săracule, dar aş face o prostie mai mare decât mine dacă aş mai aştepta.

— De ce? Să mă bată Dumnezeu dacă înţeleg de ce.

Lăpturel se uită împrejur, să vadă dacă nu cumva i-ar mai auzi şi altcineva mărturisirea gravă pe care voia să mi-o facă. Îmi şopti:

— Cu toate că noi sporovăim pe toate drumurile că suntem tari, să ştii, băiete, că stăm prost. Stăm cum nu se poate mai prost. Guvernul e şubred. Se clatină de pe acum.

Muncitorii pregătesc noi greve. Lipsa de bani se întinde. Criza… Nenea ministrul zice că nu ne-apucă Anul nou la putere.

— Bine, să zicem că aşa e, cum spui tu. Dar nenea Stănică Paleacu ce paşte? O să se mulţumească el, după atâta luptă aprigă, numai cu câteva luni de guvernare? Abia s-a dedulcit la putere.

— Nici vorbă, săracule! Nenea ministrul se tocmeşte de pe acum, în taină, cu Mihalache. Cum cade guvernul, cum trecem la ţărănişti, cu organizaţie cu tot.

— Dar, ce? Domnul Paleacu crede că vin ţărăniştii, la putere?

— Trebuie să li se dea şi lor un os de ros. Nu pot fi ţinuţi mereu în opoziţie.

— Atunci, tot eu am dreptate. Nu trebuie să te grăbeşti să te însori.

— Aparent, da, ai dreptate. În fapt, nu, şi uite de ce: s-ar putea ca ţărăniştii să nu se ţină de cuvânt. S-a mai văzut. Îl trag pe sfoară pe nenea ministrul şi nu-l vârâ în guvernul lor. Şi eu, într-o asemenea situaţie, cum rămân? Să dau vrabia din mână pentru cioara de pe gard? Nu, băiete. Nici nu mă gândesc. Mai bine mă însor acum. Douăsprezece sonde sunt, totuşi, douăsprezece sonde!

Lăpturel plăti consumaţia. Ne despărţirăm afară, în forfota străzii.

— La revedere. Plec chiar acum la Bucureşti. Afaceri. Treburi de stat.

— Mai ales, treburi de stat, Lăpturel.

— Păi să ştii tu. Treburile de stat sunt treburi de stat, nu fleacuri.

Nu găsii potrivit să-i urez drum bun, pentru că nici nu-l doream. Dacă aş fi auzit c-a intrat cu maşina într-un gard şi şi-a rupt gâtul, poate că o lacrimă, două aş fi vărsat, dar mai multe nu.

Serbarea de sfârşit de an avu loc într-un entuziasm general. Parcă niciodată nu fuseseră ciorovăieli, cârcote şi

mâncătorii între profesori. Turtulă, pletosul, conferenţie trei ore în faţa unei săli atât de pline, că dacă ai fi aruncat un ban ar fi căzut pe cap de om. Biletele fuseseră vândute de elevi, pe la neamuri şi pe la prieteni. O parte din lumea adunată între pereţii sălii Giuvelca ascultă ce ascultă, pe urmă căscă şi adormi. Chiţu rogojinarul îşi ieşi din pepeni, se ridică şi-i ceru profesorului să-şi scurteze pălăvrăgeala.

— Am plătit bilet. Să nu mă toci la cap mai mult decât pot răbda.

Sala se trezi. Hohoti. Aplaudă.

Bietul Chiţu! Habar n-avea ce fel de om e profesorul nostru! Turtulă se apropie de marginea scenei, îşi potrivi ochelarii pe nas şi spuse:

— N-am s-o scurtez. Vă rog s-o ascultaţi până la sfârşit. Trebuie. Înţelegeţi? E lucrarea mea de licenţă. Muncesc la ea de zece ani. Am muncit la ea şi în timpul războiului, pe front, pe când îmi puneam viaţa în primejdie, să fac România Mare ca să ai dumneata unde să-ţi vinzi rogojinile pe preţ de speculă.

Nu se lăsă nici Chiţu. Urlă:

— Şi eu am fost pe front. Ba încă m-am ales şi cu nişte beteşuguri.

Atunci, gătită ca o sorcovă şi boită ca un ou de Paşte, ieşi pe neaşteptate din culise Dezideria Găzaru. Sala se potoli.

— Domnilor, zise directoarea, e ruşine. Aude excelenţa-sa domnul ministru Stănică Paleacu că nu v-aţi purtat frumos şi se supără…

Careva din fund strigă:

— Trăiască domnul ministru Stănică Paleacu, tata oraşului! Uraaa!

Unii oameni bătură din palme Alţii fluierară. Sala se răcori şi se linişti.

O dată ce-şi aminti de război, Turtulă nu mai fu în stare să se oprească. Cu marele dar al vorbirii pe care îi avea, îşi depănă pe larg amintirile de pe front. Câţiva sughiţară. Muierile mai în vârstă retrăiră suferinţele din timpul

ocupaţiei germane şi lăcrimară. Dar, tocmai când Turtulă povestea mai cu foc, un haidamac de la galerie strigă:

— Alecsandri!… Întoarce-te la Alecsandri!… Erai la *“Noroc bun!… pe câmpul neted…”*

— Mă întorc… Mă întorc…

Profesorul îşi încheie în grabă amintirile de pe front şi, în adevăr, se întoarse la subiectul conferinţei. Nu mai vorbi decât un ceas, însă vraja se rupsese şi se împrăştiase. Unii tuşeau. Alţii se mişcau, se scărpinau şi făceau să scârţâie scaunele de sub ei.

După conferinţa profesorului Turtulă urmară, aşa cum scria în program, recitările de versuri şi îndrăcitele dansuri populare. Recitările, răcnite din gât şi din rărunchi, înviorară sala, însă dansurile populare, cu băieţii îmbrăcaţi în ciobănaşi şi cu fetele travestite în ciobăniţe, o înfierbântară de-a binelea şi o zguduiră. Praful de pe mica scenă a cinematografului Giuvelca sări în grindă. Umplu sala. Ne intră tuturor în urechi, în nări şi în ochi. Piesa *Se face ziuă* se sfârşi tocmai pe când afară se făcea, într-adevăr, ziuă.

Surorile Scutelnicu, pe care nu le mai văzusem cam de mult, veniseră şi ele la serbare. Îmi pierdui toată seara încercând să mă apropii de ele ori măcar să le smulg o privire. Îmi fu cu neputinţă. Bibina nu mă luă în seamă. Nu mă luă în seamă nici Marghioala. Aşezate în primul rând pe scaune, chiar la mijloc, una îl ţinea pe Timon de braţul drept, iar cealaltă de braţul stâng îl ţinea. Profesorul mustăcios şi cu bărbuţă ascuţită, de ţap, îşi împărţea amândurora şoaptele, surâsurile, drăgălăşeniile. Fetele, fericite, aveau ochii luminaţi, de parcă toată lumea ar fi fost numai a lor. Când, cum şi de ce se împăcaseră? N-o ştiam şi n-aveam s-o ştiu niciodată.

Cu toate că mă aflam în mijlocul atâtora, singurătatea mă căută, mă găsi şi pătrunse, ca într-un cald culcuş, în inima mea. Nu totdeauna mă împăcăm cu singurătatea. Acum nu-mi plăcu de loc. Mă strecurai pe lângă zid şi intrai în spatele

scenei. Dădui peste Valentina. Luase premiul întâi, cu cunună. Jucase în piesă. Acum, tăcută, frântă de osteneală şi beată de bucurie, îşi mistuia triumful.

— Aş vrea să stau de vorbă cu tine, Valentino.

Se uită la mine cu nişte ochi mari, streini, pe care nu-i văzusem până atunci.

— Acuma nu.

— Dar când?

— Peste două-trei zile.

— Unde?

— Cum unde? La madam Harnik.

— N-am să mai calc pe-acolo niciodată.

O lăsai în pace. Serbarea se isprăvi. Petrecerea, cât fusese petrecere şi cât nu fusese, se sparse. Lumea se risipi.

O luai pe îndelete spre gazdă, pe sub castanii bătrâni şi pletoşi. Pe drum mă întâlnii cu lăptarii, cu brânzarii şi cu zarzavagiii, care îşi duceau, în coşuri mari, mărfurile la piaţă. Aveau toţi, sau aproape toţi, feţe proaspete, vesele, de oameni care dormiseră adânc şi pe care îi aştepta o zi bună. Nu ştiu ce-mi veni, că mă apucai din plin senin să mă gândesc la Despa. Ceva i se întâmplase negricioasei, însă ce anume, aş fi dat mult cu multul să pricep. Într-atât se schimbase deşucheata în vremea din urmă, că devenise, chiar pentru mine, care-i cunoscusem toate bâzdâcurile şi-i îndurasem toate hachiţele, de nerecunoscut. Bolnavă de căzut la pat nu era, însă nici în toate doagele nu rămăsese. Lâncezea. Târomea. Iar de vorbit, ea, care de obicei avea gură de caţă, abia rostea un cuvânt, două pe zi. O poftisem cu glas dulce la serbare. Îmi răspunsese acră:

— Dar ce? Crezi că de serbare-mi arde mie? Ce să caut eu acolo?

— Ce caută toată lumea care se duce.

— N-am nimic cu lumea.

Mergând mai departe, trecui prin dreptul unui castan lovit de trăsnet. Arsese castanul. Din ramuri îi rămăseseră prinse de trunchi numai nişte cioturi negre. Cioturile mi-l

amintiră pe ciung. La începutul serbării Filipache se învârtise, ca un titirez, prin sală. Pe urmă, ia-l de unde nu-i. Se topise.

Deasupra oraşului, cerul mi se arăta limpede ca lacrima. Şi albastru. Aproape tot atât de albastru ca şi cerul de vară al Dobrogei. A… Da… Dobrogea…

XX

NU ŞTIU CUM SE FĂCEA, ÎNSĂ DE la un timp, mereu reînvia în amintirea mea Dobrogea… Dobrogea şi tătarul din Sorg… Dobrogea şi minunatul Hasan… Dobrogea şi Urpat… Mi se încreţi pielea când îmi adusei aminte de Hasan şi de Urpat. Îmi trecu prin faţa ochilor şi Uruma… Uruma cea cu obrazul rotund şi plin ca obrazul lunii… Uruma şi Urpat… Urpat şi "nunta", multaşteptata lui "nuntă"…

Adăpasem herghelia şi o lăsasem să se mai odihnească în larga arie a tătarului. Caii, liniştiţi, se apărau de muşte cu cozile. Pe Hasan parcă-l apucaseră pandaliile.

O muşca într-una pe Ifa, însă iapa, care prinsese de curând mânz, n-avea chef de hârjoană şi rămânea mai departe bleagă. Uruma luase o beldie în mână şi se repezise să-l alunge pe Hasan de lângă Ifa. Ar fi putut s-o facă luându-l de gât şi îndepărtându-l. Nu ştiam şi nu înţelegeam ce-o apucase. Îl lovea cu duşmănie şi-l certa cu vorbe aspre, tătărăşti.

Nu-mi plăcea s-o văd pe tătăruşca bătând tocmai calul care ştiam că-i este cel mai drag din herghelie. Şi nu-mi plăcea că, de la un timp, mi se înfăţişa altfel decât o cunoscusem: o Urumă aspră, brutală, care se pricepea să şi izbească, nu numai să mângâie. Nemaiputând suferi să văd ceea ce vedeam, l-am rugat pe stăpânul meu Selim Reşit să-mi îngăduie să mă reped până în sat, la cafenea, să-mi cumpăr tutun.

— Du-te, câine necredincios, dacă ţi s-a isprăvit tutunul, dar bagă de seamă să nu întârzii. Herghelia pare flămândă şi aşteaptă s-o mini iarăşi la păscut.

— Mulţumesc, stăpâne, am să mă întorc repede.

Pe drum auzii paşi sprinteni şi mărunţi, stârnind pulberea alburie în urma mea. Întorsei capul. Urpat venea alergând.

Mă oprii să-l aştept. Se apropia gâfâind. Când ajunse lângă mine se opri şi rânji. Îl întrebai:

— Ce s-a întâmplat, tătăruşule? Te-a trimis cumva stăpânul să mă chemi îndărăt?

— Nu. Mi-a dat voie să merg şi eu cu tine la cafenea să-mi cumpăr dulciuri.

— Te-a pricopsit şi cu ceva mărunţiş?

Îmi arătă un leu de hârtie. Îl păstrase mototolit în podul palmei.

— Îţi ajunge.

La cafenea îmi cumpărai pachetul obişnuit de ţigări, îmi cumpărai şi chibrituri. Urpat luă în schimbul leului o bucată de alviţă şi începu s-o ronţăie. În faţa cafenelei, pe rogojini, la lumina puţină a unui felinar prins de perete, aşezaţi turceşte, câţiva tătari bătrâni şi bărboşi trăgeau alene din lulele şi din când în când sorbeau cafea fierbinte din ceşti rotunde. Îmi veni şi mie poftă de cafea şi-l rugai pe cafegiul Vuap să mi-o pregătească.

— Facem, ghiaurule, facem şi pentru tine o gingirlie.

Când mi-o aduse, mă aşezai şi eu pe rogojină, ca tătarii, dar ceva mai departe de ei, şi-mi aprinsei ţigara. Urpat isprăvi de ronţăit alviţa şi îmi şopti la ureche:

— Lenk, cumpără-mi o baclava. Mi s-a făcut poftă de baclava.

— Spune-i lui Vuap să-ţi dea.

— N-o să vrea. Fără bani n-o să vrea. Vuap nu vinde nimic dacă nu-i dai bani.

— Spune-i că am să i-o plătesc eu.

În timp ce-mi sorbii pe-ndelete cafeaua, niciun tătar nu scoase vreo vorbă, însă când intrai în cafenea să-i plătesc cafegiului consumaţia, îi auzii şoptind între ei cuvinte bolovănoase. La întoarcere, Urpat îmi spuse:

— I-ai auzit pe bătrânii aceia vorbind?

— I-am auzit, dar de înţeles n-am înţeles nimic. Vorbeau pe limba voastră.

Tătărusul râse:

— Dar pe ce limbă ai fi vrut să vorbească?

Râsei şi eu. Urpat, vesel, mă apucă de mână. Îmi şopti:

— Lenk, bătrânii aceia se uitau la mine. Se uitau la mine şi vorbeau despre “sunatul” meu, despre “nunta” mea care o să aibe loc peste câteva zile.

— Şi altceva ce-şi mai spuneau?

— Ziceau că tata, fiind primar şi bărbat cu stare, şi pe deasupra având numai un singur băiat, o să-mi facă “nuntă” mare…

— Şi tu ce crezi, Urpat, o să-ţi facă într-adevăr, primarul chiar o “nuntă” mare?

— Nu ştiu. Tata nu mi-a spus nimic, dar cred că bătrânii au judecat drept.

— Îmi pare rău că n-am să-ţi văd şi eu “nunta”! Ca un câine necredincios ce sunt, pe mine domnul Selim Reşit n-o să mă poftească la “nunta” ta.

— Te-ar putea pofti, Lenk, dacă…

Tăcu. Îl lăsai să tacă un timp. După aceea zisei:

— Nu e frumos să începi să-i spui unui om ceva şi, la jumătate, să rămâi cu vorbele-n gât…

— Chiar când omul acela e un câine necredincios?

— Mai ales atunci.

Urpat lăsă ochii în jos.

— As vrea să-ţi spun, Lenk. Tu ai fost bun cu mine. Mai ales în vremea din urmă tu ai fost bun cu mine. Te-ai luat cu mine la trântă când alţii n-au vrut să se ia. Şi astă-seară… Astă-seară tu mi-ai dăruit dulciuri cumpărate de la Vuap cu banii tăi. Dar… să vezi. Mi-e teamă să nu te superi…

— N-am să mă supăr, Urpat, orice mi-ai spune n-am să mă supăr.

— Tu, Lenk, tu ai putea să iei parte la “nunta” mea dacă… Dacă până atunci te-ai face… tătar.

— Până-n câteva zile?

— Da, Lenk. Pentru că “nunta” mea o să aibe loc curând de tot.

— Cum o să mă fac eu tătar?

— De ce să nu te faci?

Era greu să-i arăt lui Urpat de ce nu voiam să mă fac tătar. Îi răspunsei într-o doară:

— Nu ştiu tătărăşte. Şi dacă nu ştiu tătărăşte n-am cum să mă fac tătar.

— Înveţi tu. Cu mine. Cu Uruma. Înveţi tu. Numai să vrei şi înveţi. Însă nu e vorba de ştiut tătărăşte. Poţi să înveţi şi mai târziu.

Mă prefăcui că nu pricep.

— Atunci despre ce este vorba?

— Nu ştii?

— Nu, Urpat, nu ştiu.

Se opri. Mă oprii şi eu. Tătăruşul se uită la mine cu ochii lui prelungi şi niţeluş piezişi.

— Ca să te faci tătar, trebuie… Trebuie să treci pe la hogea. O să-ţi spună el mai bine decât mine ce se cade să faci tu ca să devii tătar. Făgăduieşte-mi, Lenk, făgăduieşte-mi c-ai să treci pe la hogea, să te-nveţe el cum să devii tătar.

— O să mă gândesc la propunerea ta, Urpat, îţi făgăduiesc să mă gândesc. Şi dacă hogea Oigun va vroi…

— Uruma s-ar bucura mult. Poate că Uruma s-ar bucura şi mai mult decât mine dacă tu ai deveni tătar.

Cuvintele lui Urpat mă arseră. “Uruma s-ar bucura şi mai mult decât mine dacă tu ai deveni tătar”… De ce-mi pomenise Urpat de Uruma? Nu cumva tătăruşul aflase ori măcar mirosise ceva? Îi spusei încet şi uscat, însă oarecum poruncitor:.

— Hai acasă, Urpat. Am întârziat cam mult la cafenea. Şi pe mine mă aşteaptă herghelia. Iar stăpânul… Stăpânul s-ar putea să mă certe.

— Era ostenit, zise Urpat. S-a culcat. O fi şi adormit.

— De unde ştii tu că era ostenit?

— L-am văzut căscând. Când cască e ostenit. Şi când e ostenit se culcă. Şi dacă se culcă ostenit adoarme numaidecât.

În zilele care urmară nici Uruma, nici primarul din Sorg nu-mi pomeniră vreun cu vânt, despre “nunta” băiatului, dar în casa şi în aria tătarului începură pregătirile, în spatele casei şi în apropierea salcâmilor strâmbi şi ghimpoşi, cu umbră rară şi săracă, câţiva săteni — fără îndoială rubedenii de-ale primarului — măturară ţărâna cu târnurile, udară pământul şi-l bătătoriră bine cu nişte maiuri de lemn. Undeva, mai departe, zidiră din cărămidă nearsă, un cuptor. Şi tot din cărămidă nearsă întocmiră o vatră neobişnuit de mare. Într-o dimineaţă Selim Reşit înhămă doi cai la căruţă şi se duse la Constanţa de unde se întoarse cu câteva oale mari, de pământ ars, cu o sumedenie de străchini şi cu câteva linguri noi, de lemn. Pe urmă primarul plecă iarăşi de acasă şi abia a doua zi, către seară, se întoarse de la târlă, aducând în căruţă patru berbeci bătuţi, mari, graşi, cu coarnele întoarse. După aceea trimise un vecin la moara de la Tapala să-i macine grâu nou. Îşi mai umplu casa şi cu alte cumpărături: orez şi stafide, curmale şi smochine şi câteva pungi mari de hârtie pline cu tot solul de zaharicale. Urpat le da ocol şi făcea zâmbre. Tătăroaica cea grasă îl opri sub pedeapsă grea să se atingă de ele.

Cu o zi înainte, primarul îşi pofti musafirii din Sorg, mergând cu fesul pe ceafă, din poartă în poartă. Pe rubedeniile din alte sate tătărăşti le pofti prin trimişi — nişte flăcăiandri cârni, veri de-ai lui Urpat. Seara, găgăuţii din Korgan veniră cu două hârdaie mari, încărcate cu peşti.

— I-am pescuit chiar azi pentru dumneata, domnule primar, şi ţi i-am adus vii, în apă de mare.

Primarul îi întrebă de preţ. Găgăuţii îi răspunseră. La auzul sumei, stăpânul meu strânse din ochi, dar nu se tocmi, aşa cum avea obiceiul în alte împrejurări. Scoase punga din brâul lat şi înflorat şi plăti totul, până la para. Peştele îl dete în primire cadânei, iar mie şi Urumei ne spuse să ducem hârdaiele în tinda casei. Călcai atunci, pentru întâia oară, peste pragul casei stăpânului meu.

Selim Reşit se apucă să taie, să spargă şi să stivuie nişte lemne. Pe Urpat îl trimise după bătrânul Kevil, bucătarul. Îl întrebai dacă mai are să-mi dea vreo poruncă pentru seara aceea sau pentru a doua zi. Neîntrerupându-se din lucru, zise:

— Tu, câine necredincios, te duci astă-seară, ca de obicei, cu caii pe tabun. Mâine dimineaţă vine şi te schimbă Uruma.

— Şi mâine? Ce voi avea de făcut mâine?

— Mâine? Mai nimic. O să îngrijeşti de focuri Şi-o să mai dai o mână de ajutor unde se va simţi nevoie.

— Aşadar, o să pot vedea “nunta” lui Urpat?

— De văzut, o s-o poţi vedea, câine necredincios, dar nu cumva să-ţi închipui c-o să te şi poftesc la masă.

— Vai, stăpâne, cum o să cutez eu să mă gândesc la aşa ceva?

— Se vede că de când munceşti la mine, s-a îndurat de tine Allah. Şi te-a mai pricopsit cu ceva minte…

Allabu ekber, Allabu ekber.
Eşheduen llailahe illallah.
Eşheduen llailahe illallah...

Plecai cu herghelia la tabun. Toată noaptea mă gândii la tătăruşcă. Ce-o înrăise? De ce se arăta mereu atât de crâncenă cu Hasan? Mi se păruse că-i cunosc bine de tot firea.

Tătăruşca veni înainte de revărsatul zorilor. Mă găsi treaz, Era şi ea nedormită. Vrusei să-i vorbesc, s-o descos, s-o omor şi s-o înviez, s-o domolesc şi s-o îmblânzesc. Mă simţi. Şi îmi spuse, ca o stăpână, poruncitoare:

— Ia un cal şi grăbeşte-te, Lenk. Astăzi o să ai o zi grea.

Mă înclinai şi zisei batjocoritor:

— Am înţeles, stăpână, să trăieşti, stăpână.

Nu-mi răspunse. Îmi întoarse spatele şi-şi îndreptă paşii spre plajă. Marea era liniştită, limpede, străvezie. Marea

era străvezie, pentru că şi cerul era străveziu. În fiecare zi şi în fiecare noapte marea împrumută culoarea cerului.

Alesei un cal din herghelie. Încălecai. Privii încă o dată marea. O văzui pe Uruma înotând în larg, spre răsărit, unde geana zării se înroşise. Se ducea, ca şi în alte dimineţi, să întâmpine soarele. Mă lungii pe gâtul calului mărunt şi miţos şi slobozii un chiot lung, tătărăsc. Calul se aşternu drumului ca o nălucă.

La Sorg mă luă în primire bucătarul Kevil. Era un tătar bătrân, ştirb şi bărbos, pe care îl mai văzusem de câteva ori la cafenea.

— Hai, bre.. Ai întârziat, bre…

Peste noapte, berbecii fuseseră căsăpiţi, jupuiţi şi hărtăniţi. O grămadă de carne grasă aştepta să fie aruncată în oale ori înşirată pe lungi frigări de lemn. Doi băieţandri tătari se învârteau, în jurul bucătarului aşteptând, ca şi mine, porunci.

— Tu, Jemal, ajută-mă la oale, iar tu, Omir, aprinde focurile cu câinele necredincios.

Omir veni lângă mine

— Ştii să aprinzi focul?

Râsei. Râse şi Omir.

— O să încerc.

Omir râse mai departe. Kevil strigă la noi:

— Apucaţi-vă de treabă şi nu vă mai hliziţi.

Pe vatra proaspătă, de cărămizi nearse, îngrămădii lemne. Kevil şi Jemal aleseră hartanele cele mai grase şi le aruncară în oalele mari care erau umplute pe trei sferturi cu apă. Pe urmă le apucară de toarte şi le-aşezară pe vatră lângă grămezile de lemne uscate, de salcâm.

— Acum aprindeţi focurile şi aveţi grijă să ardă domol.

Aprinserăm focurile unul câte unul. Izbucniră flăcările şi fum negru. Răsări soarele. Hogea, urcat în minaret, cântă:

Allabu ekber, Allabu ekber.
Eşheduen llailahe illallah.
Eşheduen llailahe illallah...

Tătarii îngenunchează în pulberea ariei, cu faţa spre soare şi începură să bată mătănii. După ce se ridicară, îl văzurăm pe Selim Reşit, cu cadâna şi cu Urpat. Erau toţi trei gătiţi de sărbătoare. Primarul îl întrebă pe bucătar:

— O să fie totul gata la timp?

— Fiţi fără grijă.

— Tătăroaica cea grasă, cu obrazul acoperit, iscodi, prin deschizăturile din dreptul ochilor, oalele care începuseră să se încălzească, iscodi focurile şi iscodi şi grămada de carne grasă care aştepta să fie înşiruită pe frigări şi friptă. Ne întoarseră câteşitrei spatele şi plecară, târşâindu-şi cipicii prin pulbere spre moschee.

Între timp, mă uitasem la Urpat. Ochii lui prelungi şi niţeluş piezişi erau plini de bucurie, dar şi de îngrijorare. Îmi zâmbise, iar eu, răspunzându-i tot cu zâmbet, eram fericit de fericirea lui.

Flăcările mistuiră repede lemnele uscate.

— Acum, ne spuse Kevil, s-a făcut destul jar în jurul oalelor. E tocmai vremea să acoperiţi jarul cu tizic, însă trebuie să băgaţi de seamă ca nu cumva tizicul să înăbuşe şi să stingă focurile.

Aleserăm brazde uscate din uriaşa stivă de tizic din arie şi urmarăm întru totul înţeleptele sfaturi ale bucătarului. Focurile de lângă oale, acoperite de tizicul uscat ca iasca, îşi pierdură şi fâlfâietoarele aripi roşii şi-şi pierdură şi strălucirea. Fumul focurilor acum ascunse deveni negru. Kevil ne strigă:

— Fumurile trebuie să fie albastre.

Stârnirăm cu nişte beţe lungi focurile, ferindu-ne să nu atingem oalele. Tizicul se aprinse. Focurile prinseră puteri şi arseră domol, fumul se subţie şi se albăstri. Kevil se bucură.

— Aşa, băieţi, aşa să păstraţi focurile până la sfârşit.

Clocotul din oale se mai potoli. Omir îmi dete în grijă toate focurile.

— Dar tu, îi strigai, tu ce-ai să faci?

— Aşteaptă, îmi răspunse Omir. Aşteaptă, câine necredincios, şi-ai să vezi.

Îngrămădi, ceva mai la o parte, pe aceeaşi vatră, uscături. Între timp, Kevil şi Jemal se apucaseră să pregătească frigările. Hălci uriaşe şi grase de carne de berbec fură puse în lungile frigări de lemn care semănau mai curând a ţepoaie decât a frigări. Kevil se apropie de oale. Scoase cu o lingură de lemn o halcă de carne, suflă în ea să se mai răcească, o duse la gură şi începu s-o molfăie. Bucătarul nu mai avea niciun dinte în gură. Halca de carne o molfăi între gingii. Zâmbi mulţumit şi-o aruncă la loc, în oală. Îl chemă pe Jemal, şi peste carnea fierbinte şi grasă puseră orez.

— Şi acum, spuse bucătarul, acum să ne ocupăm de peşte.

Aduseră hârdaiele, cocârjindu-se sub greutatea lor. Peştii, încă vii, se zbăteau. Erau peşti rotunzi şi turtiţi şi peşti lungi şi subţiri, ca şerpii. Erau peşti albi şi peşti arămii.

Îi spintecară, le scoaseră măruntaiele şi-i curăţară de solzi. Pe urmă îi spălară în apă dulce, de fântână.

— Tigaia…

Jemal aduse din casă o tigaie mai mare decât lopata.

— Untul… Ai uitat untul…

Jemal pieri iarăşi şi după câteva clipe se întoarse c-o oală de pământ ars, negru.

Prăjiră încet şi cu băgare de seamă peştii în unt. Îi puseră într-un coş, lângă peretele casei. Acoperiră coşul cu o pânză. Mirosul de peşte prăjit şi de unt stărui multă vreme în văzduhul neclintit. Nu adia nici măcar o şuviţă de vânt. Nici măcar una.

— Pâinea, spuse Kevil. Pâinea.

Luară făină şi apă. Frământară coca în căpistere. O lăsară să se dospească puţin. După aceea făcură o mulţime de pâinişoare ceva mai mari decât podul palmei. Le aşezară pe cârpător şi le băgară rând pe rând în cuptorul din care

scoseseră jarul. Acum, mirosul de peşte prăjit şi de unt se amestecă repede cu mirosul de pâine şi de pământ ars.

Soarele, la care nu mai avusesem vreme să mă uit, se ridicase din mare şi rămăsese atârnat ca un uriaş talger de aur deasupra mării albastre, deasupra satului tătărăsc Sorg, deasupra nesfârşitelor şi netedelor întinderi dobrogene.

Mai pusei tizic pe foc. Căldura soarelui de vară şi a focurilor care ardeau pe lângă oale în aria tătarului ne copleşi. Sudoarea porni să curgă şiroaie de pe feţele noastre. Ne şterserăm feţele şi mâinile cu nişte ştergare de cânepă cenuşie.

Primarul din Sorg, cadâna lui scurtă, groasă şi grasă, şi băieţandrul Urpat se întoarseră de la moschee. Veniră iarăşi între noi. Peştele prăjit aştepta în coşuri. Oalele fierbeau, toate, aşa cum le orânduise Kevil, la foc domol. În cuptorul nou, pâinişoarele vârâte înăuntru, cu lopăţica de lemn, se coceau şi se rumeneau. Mirosul de pâine care se coace şi se rumeneşte şi mirosul de pământ ars care emana de la cuptor se amestecau acum în zăpuşeala zilei şi cu mirosul orezului fiert şi al cărnii grase din oalele în clocot. Le plăcu. Totul le plăcu. Selim Reşit îmi porunci să scot apă şi să ud acea parte a ariei lui care fusese bătătorită cu maiul. Omir înţelese că porunca primarului era greu de îndeplinit de unul singur şi-i ceru lui Selim Reşit îngăduinţa să mă ajute. Primarul din Sorg ridică din umeri:

— Dacă vrei…

Ne apucarăm de lucru. La întreţinutul focurilor trecu Jemal. Pe când stropeam des aria, Urpat veni lângă mine şi-mi şopti:

— Lenk, mi-e frică. Mor de frică, Lenk.

— Du-te în casă, îi spusei, şi caută să te stăpâneşti. O să te doară puţin şi-o să-ţi treacă.

— Ştiu c-o să-mi treacă, Lenk, dar acum mi-e frică.

— Nu trebuie să-ţi fie frică. Auzi? Încordează-ţi voinţa. Când va fi să fie, să-ţi strângi fălcile şi să taci. Nu stă bine

unui tătar adevărat să ţipe şi nici măcar să se vaiete.

Omir ne auzi. Se apropie de Urpat, rânjind:

— O să te doară, Urpat, o să te doară tare de tot.

— Pe tine, Omir, pe tine te-a durut?

— Oho-ho! Parcă mi-ar fi tăiat gâtul. Am ţipat cât am putut şi pe urmă…

— Pe urmă ce ţi s-a mai întâmplat?

— Am leşinat. Au turnat o găleată de apă rece peste mine şi m-au trezit din leşin.

Mă repezii la Omir şi-l luai de piept:

— Prostule, îi zisei scrâşnit, prostule! De ce sperii băiatul? A? De ce sperii băiatul?

Omir ridică pumnul:

— Nu-l sperii. Este adevărat că m-a durut. Şi tot atât de adevărat este că am leşinat…

Vru să mă lovească. Bătrânul Kevil băgă de seamă, luă un ciomag şi veni la noi. Ne certă şi ne despărţi. Urpat privi. Ascultă. Holbă ochii înguşti şi piezişi:

— Lenk, să ştii că n-o să te uit niciodată. Nu Omir, ci tu te-ai purtat astăzi ca un adevărat tătar. Îmi pare rău, Lenk, că nu te-ai făcut tătar.

— Poate într-o zi o să mă fac, Urpat. Să mă mai gândesc.

Îl trimisei în casă. De altfel, era tocmai timpul. Hogea Oigun intra în aria lui Selim Reşit având încârduit după el aproape tot satul. Intrară cu toţii în casa primarului. Stăpânul îi aştepta în prag, se înclina adânc în faţa lor şi-i poftea să intre. Câţi nu mai avură loc în casă, adică cei mai mulţi, se înghesuiră pe lângă uşă şi pe la ferestre. Omir luă de sub şopron câteva rogojini noi, care zăceau acolo făcute sul, le aduse la spinare şi le aşternu peste pământul bătătorit şi ud şi le potrivi în aşa fel ca umbra salcâmilor, atâta câtă era, să cadă întreagă peste ele. Două rogojini le întinse ceva mai departe, în soare şi în praful ariei. Jemal îmi spuse:

— Acum îl dezbracă pe Urpat la piele şi apoi îl îmbracă într-o cămaşă nouă, largă şi lungă până la călcâie.

— Şi după aceea?

— După aceea hogea cântă pe nas o rugăciune şi când isprăveşte rugăciunea îi dă un hanger.

— Şi mai departe?

— Îl taie împrejur.

— Cu briciul?

— Nu. Îl taie c-o spărtură de trestie.

— Şi într-adevăr doare?

— Doare. Doare grozav.

Nu trecu mult şi-l auzirăm pe hoge cântând. Era o rugăciune care se asemuia cu un cântec domol, larg, tărăgănat, adormitor. Tătarii, tineri şi bătrâni, care apucaseră să pătrundă în casă, ca şi cei care rămăseseră să se înghesuie pe lângă uşă şi pe lângă ferestre, îl îngânau. Încetul cu încetul, cântecul se schimbă într-un fel de murmur, apoi se stinse. Primarul ieşi din casă însoţit de hogea Oigun şi de ceilalţi oaspeţi. Veniră în arie şi se aşezară jos, pe rogojini. Lângă primar se aşează hogea, iar lângă hoge tătarii care, dând urmare poftirii, veniseră la Sorg de prin alte sate încă de cu zori.

Kevil puse frigările cu carne grasă la fript şi le lăsă în grija lui Jemal. Aşternu lungi şervete de cânepă cenuşie între rândurile de musafiri. După aceea scoase pâinişoarele din cuptor şi le duse la masă, aşa, fierbinţi cum erau. Mirosul de pâine coaptă şi bine rumenită umplu văzduhul. Tătarilor care purtau pe cap unii cealmale, alţii fesuri, începură să le tremure nările. Primarul bătu din palme, nerăbdător. Kevil îl rugă să aibe răbdare. Acum focurile de pe lângă oale se domoliseră cu totul. Niciunul nu mai scotea fum. Dar carnea grasă care se frigea la focul cel mare sfârâia. Picături rotunde de grăsime se scurgeau şi cădeau pe jarul roşu. Mireasma pâinii fu alungată curând de mirosul tare şi ademenitor al cărnii fripte. Kevil mă chemă. O dată cu mine îl chemă şi pe Omir,

— Voi doi duceţi coşul cu peşte la masă.

Întrebai:

— Unde să-l aşezăm?

— Daţi-l stăpânului casei.

Luai coşul, ajutat de Omir. Primarul îl puse în faţa hogii. Hogea Oigun îşi culese câţiva peşti fripţi şi împinse coşul mai departe. Coşul trecu din mână în mână până făcu ocolul mesei. Când ajunse la Selim Reşit era aproape gol. Îşi luă şi stăpânul câţiva peşti. Pe urmă îmi porunci:

— Ce-a mai rămas duci la masa copiilor.

Pe rogojinile întinse în praf şi la soare se aflau copiii — prieteni de joacă ai lui Urpat, verii lui din Sorg, verii de prin alte sate tătăreşti se bulucirăasupra coşului şi luă fiecare ce apucară la înghesuială Mulţi nu se aleseră cu nimic. Se mulţumiră numai cu mirosul.

Tătarii mâncau peşte gol. Puţini dintre ei se mai atingeau şi de pâinişoare. Clefăiau încet, alegeau oasele şi le înşirau pe masă.

Se isprăvi cu mâncatul peştelui. Oaspeţii îşi linseră şi-şi supseră degetele. Bucătarul Kevil ne chemă din nou.

— Acum, flăcăi, a venit rândul orezului. Acum trebuie să le duceţi cinstiţilor oaspeţi străchinile. Băgaţi de seamă să nu vârâţi degetele în ele, că vă frigeţi.

Cu o mare lingură de lemn umplu cu vârf fiecare strachină. Luam câte două străchini fierbinţi şi le duceam musafirilor. Oricât ne ferirăm, degetele tot ne intrară în orezul în care zăceau marile hălci de carne de berbec atât de fierte că se topeau în gură. Îi servirăm pe rând, începând cu hogea, cu primarul şi cu cei mai bătrâni şi terminând cu copiii. Kevil le pusese oaspeţilor şi linguri. Din loc în loc pusese şi câte un cuţit, dar nimeni nu se atinse nici de linguri, nici de cuţite. Degetele le erau, tuturor, deajuns. Intrară în curte, duseră la gură instrumente vechi, de alamă şi începură să cânte sălbatec cinci turci. Tătarii holbară ochii şi-şi mângâiară bărbile.

— Meterhaneaua!… Meterhaneaua!…

Selim Reşit le făcu semn să tacă. Tăcură turcii. Erau rupţi, jegosi şi bărboşi. Praful le albise straiele. Căldura zilei

şi drumul străbătut îi istovise şi-i umpluse de sudoare.

Stăpânul se ridicase de la masă, se dusese la ei şi-i certa. Turcii îngânau cuvinte domoale. Îl întrebai pe Jemal ce se întâmplă.

— Turcii au întârziat şi Selim Reşit îi ceartă şi-i ameninţă că, la sfârşitul ospăţului, o să-i pedepsească.

— Cum o să-i pedepsească ’?

— Nu ştiu nici eu. O să vedem.

Primarul se întoarse şi se aşează iarăşi, pe rogojină, lângă hoge. Turcii zâmbiră umili, îşi duseră instrumentele la gură. Suflară în ele. Îngrozitorul tapaj reîncepu. Tătarii îşi clătinară capetele, îşi mângâiară bărbile şi se apucară să mănânce. Luau din străchini, cu degetele, orezul fierbinte, mustind de grăsime, îl cocoloşeau în podul palmei, îl duceau la gură şi, înainte de a-l înghiţi, îl mestecau încet şi îndelung.

După ce mâncară orezul, trecură la hartane. Roaseră şi înghiţiră totul. Le umplurăm o dată şi încă o dată străchinile. Unii, ca şi atunci când mâncaseră peşte, se atinseră şi de pâinişoare, însă cei mai mulţi se mulţumiră s-o miroase.

— Băutura! spuse Selim Reşit. Aduceţi băutura.

Kevil ne arătă ulcioarele rânduite mai din vreme la umbră, lângă peretele casei. Le luarăm şi le împărţirăm mesenilor. Era dulce cumisul? Era acrişor? Nu ştiam. Nu ştiam, pentru că, deşi trăiam de atâta vreme pe lângă casa primarului din Sorg, încă nu-l gustasem. Ulcioarele trecură de la gură la gură. Oaspeţii îşi pipăiră pântecele. Le găsiră goale. Unii râgâiră. Alţii îşi linseră buzele şi-şi pieptănară bărbile lungi şi stufoase cu degetele pline de grăsime. Ascultând mai departe chinuitoarele sunete pe care le scoteau din alămurile lor turcii, sleiţi de osteneală şi poate că şi de foame, se apucară să sporovăiască. Îşi trecură iarăşi unul altuia ulcioarele. Kevil îmi porunci mie şi lui Omir să strângem străchinile şi grămăjoarele de oase din dreptul fiecărui tătar. Strânserăm străchinile şi le

rânduirăm la fereală, lângă peretele casei. Oscioarele le făcurăm, tot acolo, grămadă. La o nouă poruncă a bucătarului, puserăm pe şervetele întinse pe rogojini câteva talere mari, de lemn. Acum, Kevil lua de la foc o frigare, venea cu ea, îşi făcea loc printre oaspeţii aşezaţi, pe rogojini şi, cu un cuţit mare, care semăna mai curând a sabie decât a cuţit, tăia în două hartanele grase şi bine fripte şi le făcea să cadă pe talerele de lemn. Curând toate frigările fură despuiate astfel de carne. Oaspeţii atacară pâinişoarele şi mormanele de hartane din faţa lor. Mâncau ca şi mai înainte, încet, cu grijă, ca niciun strop de grăsime şi nicio fărâmitură de carne să nu se piardă, şi cu o poftă pe care până atunci rareori o mai văzusem. Parcă erau flămânzi de la începutul lumii. Mi se făcu şi mie foame. Poate că i se făcuse foame şi lui Kevil. Poate li se făcuse foame şi celorlalţi doi — lui Jemal şi lui Omir — însă la foamea noastră nu se gândi nimeni.

Culeserăm ulcioarele goale şi le înlocuirăm cu altele pline. Masa era în toi. Meterhaneaua chiuia şi guiţa, icnea şi urla, scâncea şi se văita şi iarăşi chiuia triumfătoare şi guiţa veselă. Muzica le mergea tuturor oaspeţilor la inimă. Zăpuşeala era grea. Soarele trecuse de mult de amiază şi rogojinile care la începutul mesei aveau puţină umbră, acum se găseau în plină bătaie a soarelui. Nimeni însă nu lua în seamă nici arşiţa greu de îndurat a soarelui, nici zăpuşeala vâscoasă care stăruia în văzduhul neclintit. Printre urletele orchestrei turceşti, auzirăm grăbit tropot de cai. Tătarii nu se sinchisiră. Tropotul de cai, atât ziua cât şi noaptea, era, într-un sat tătărăsc, în firea lucrurilor. Gândul meu era la Uruma. Îmi fu lesne să-mi închipui că tătăruşca, lăsând herghelia singură pe tabun, în zăpuşeala zilei, se repezise până acasă pentru a-şi lua ceva de mâncare. Mă strecurai repede în partea din faţă a casei, s-o văd, să-i deschid poarta şi, dacă va fi cu putinţă, să schimb câteva vorbe cu ea. Nu mică îmi fu mirarea pomenindu-mă faţă în faţă cu doi jandarmi pe care îi întâlnisem în drum

spre Korgan şi care-i împuşcaseră pe turcii tineri. Jandarmii îşi opriseră caii şi-mi cerură să le deschid poarta. M-am repezit şi le-am deschis. Mândri de hainele lor albastre, de carabinele lucioase pe care le purtau şi de puterea pe care o aveau asupra satelor dobrogene, jandarmii intrară în arie, îşi mânară caii înalţi, graşi şi lucioşi şi nu se opriră decât la doi paşi de blajinii tătari. Jerpeliţii muzicanţi turci tăcură de parcă le-ar fi scos cineva sufletele din trup în aceeaşi clipă. Tătarii holbară ochii, se ridicară cu greu, unii din pricina bătrâneţii, alţii din pricina pântecelor prea pline. Cel dintâi se ridicase stăpânul meu, Selim Reşit. Primarul se înclină adânc în faţa jandarmilor, mult mai adânc decât izbuteam să mă înclin eu în faţa lui sau în faţa grasei şi groasei cadâne Selvyé. Ceilalţi meseni se înclinară şi ei. Kevil, Omir şi Jemal încremeniră. Unul dintre jandarmi îl întrebă pe primar:

— Nunta lui Urpat?

— Da, domnule jandarm… Nunta…

— Văd că ai mulţi musafiri, primarule.

— Câţi mi-a dăruit Allah, domnule jandarm…

— Dar pe noi ai uitat să ne pofteşti, primarule. Pe noi ne-ai socotit nevrednici să mâncăm la o casă tătărască, primarule. Noi, pentru tine, am rămas ca şi sluga ta — şi mă arătă cu degetul — tot nişte câini necredincioşi, ori poate chiar nişte câini spurcaţi…

Selim Reşit se mai înclină o dată în faţa lor şi în faţa cailor lor, înalţi, graşi şi lucioşi, însă de data aceasta primarul din Sorg se înclină atât de adânc, încât puţin lipsi să nu cadă în nas. Rămânând înclinat, zise:

— Allah m-a povăţuit să nu vă poftesc, domnule jandarm. Iar Mahomed, profetul atotputernicului Allah, mi-a spus: “Selim Reşit. Tu nu eşti vrednic să pofteşti la masa ta săracă şi printre oaspeţii tăi săraci pe multluminaţii şi multcinstiţii jandarmi de la Tapala. Ai face mai bine, Selim Reşit, dacă le-ai trimite acolo, la reşedinţa lor, un curcan şi-ai însoţi curcanul de cei mai gras batal din turma ta.”

Jandarmul râse şi-l întrebă:

— Şi tu, Selim Reşit, ai urmat înţeleptul sfat al profetului vostru?

— Îl voi urma în zorii zilei de mâine, domnule jandarm, dacă Allah şi preaînţeleptul său profet ne va ajuta să trecem cu mulţumire sfânta zi de astăzi şi s-o apucăm sănătoşi şi pe cea de mâine.

Acum râseră amândoi jandarmii.

— Aşteptăm, spuse unul dintre jandarmi.

Întoarseră caii cu cozile spre noi şi plecară. Alergai şi închisei poarta în urma lor. Mă folosii de prilej şi, ştiind-o pe tătăroaica Selvyé singură şi zăvorâtă în odaia ei, mă strecurai tiptil la Urpat. Îl găsii ghemuit în pat, îmbrăcat într-o cămaşă albă ca zăpada, largă şi lungă. Văzându-mă, tătăruşul se bucură. Îmi arătă un hanger vechi, cu mâner de argint:

— Înainte de a mă tăia acolo, Lenk, tata mi-a dăruit acest hanger. De acum înainte sunt bărbat în toată legea, Lenk, bărbat în toată legea. Pot să mă iau la trântă cu băieţii. Pot să iau parte la întrecerile de cai. Pot să învăţ să joc dacă vreau, Lenk. Iar peste puţini ani… Oho!… peste puţini ani pot să-mi iau şi cadână, Lenk…

— Dar de durut, te doare?

— Mă doare, Lenk, grozav mă doare.

— Când te-a tăiat hogea Oigun ai plâns?

Se încruntă şi ridică hangerul sclipitor:

— Cum era să plâng? De ce mă întrebi tu pe mine dacă am plâns? Eu sunt tătar adevărat, Lenk, şi un tătar adevărat se ţine tare, nu plânge, nu ţipă, oricât l-ar durea.

— Omir… Şi Omir e tătar adevărat şi totuşi mărturisea că atunci când i s-a întâmplat lui, a ţipat, s-a zbătut, a plâns şi a leşinat…

— Omir! Omir nu e tătar adevărat. Bunica după mamă a lui Omir a fost turcoaică…

Tătăruşul mângâia uşor, cu degetele, ascuţişul de brici al vechiului hanger moştenit cine ştie de la cine şi cine ştie de

când de familia lui Selim Reşit, hanger trecut la “sunat” din tată în fiu… Jucându-se cu hangerul, tătăruşul încerca să-şi facă singur curaj, dar se vedea limpede că durerea îl chinuia îngrozitor. Întregu-i trup îi dârdâia de parcă ar fi fost bolnav de friguri,

— Să-ţi aduc ceva de mâncare?

— Nu. Astăzi n-am voie să mă ating decât de dulciuri.

Omir veni după mine.

— Nu sta de vorbă cu Urpat! Astăzi nu sta de vorbă cu el. Dacă află, Selim Reşit se supără.

ÎI urmai îndată. Acum, scăpaţi uşor de teama jandarmilor, oaspeţii se aşezaseră iarăşi la masă. Înfulecau carnea friptă. Rodeau oasele. Le sugeau măduva. Muzicanţii turci, care rămăseseră pieriţi tot timpul cât jandarmii se aflaseră în aria primarului, îşi veniseră în fire, duseseră vechile şi jalnicele lor instrumente la gură şi se apucaseră, ca pentru a-şi scoate paguba, să sufle în ele din toate puterile. Tapajul la care se dedau era greu de închipuit. Muzica aceea, când tărăgănată până la adormire, când icnită şi repezită ca o năvală, le aţâţa oaspeţilor lui Selim Reşit pofta de mâncare, le stârnea şi le aprindea şi setea.

Tătarilor le trebui mai bine de un ceas până isprăviră de mâncat carnea, de ros oasele şi de supt măduva. Tot nu osteniseră mâncând şi bând cumisul din ulcioarele burticoase.

Soarele trecuse de mult de amiază, însă nu-şi pierduse nimic din strălucire şi căldură. Ţărâna ariei se înfierbântă şi mai mult, cerul deveni şi mai albastru, văzduhul ajunse şi mai vâscos, şi mai stătut decât înainte. Meterhaneaua turcească ţipa. Adormea, se trezea şi iarăşi ţipa.

Selim Reşit îl chemă pe bucătarul Kevil, care era tot baltă de sudori, şi-l trimise să aducă din casă, împreună cu cei doi flăcăiandri tătari, dulciurile. Mie îmi porunci să curăţ încă o dată masa. Culesei la repezeală talgerele de lemn pline de seul rece sleit, cu miros ascuţit, le dusei lângă străchini şi mă apucai să adun cu hărnicie şi grămăjoarele de oase

roase şi cu măduva suptă până la cel din urmă strop. Kevil şi băieţandrii tătari aşezară în faţa oaspeţilor coşuleţele cu stafide şi cu smochine şi pungile cu zaharicale. Stăpânul îmi porunci:

— Du-te fuga la cafegiul Vuap şi spune-i că e tocmai timpul să vie. Ajută-i şi tu la adusul calabalâcurilor, câine necredincios!

Lui Jemal îi porunci să umple încă o dată ulcioarele cu băutură, iar lui Omir să reaprindă unul din focurile care erau pe stinse.

Plecai şi mă silii să ajung cât mai repede. Călcând pragul cafenelei mă bucurai văzând că Vuap mă aşteaptă.

— Te cheamă stăpânu-meu, îi spusei. Zice că e tocmai timpul să…

— Ştiu. Ştiu şi sunt gata, bre…

Încuie uşa cafenelei şi, arătându-mi un coş mare, plin cu ceşti, cu farfurioare, cu ibrice şi cu ibricele, zise:

— Ajută-mă, ghiaure…

Luai coşul ce-mi arătase. Al doilea coş, încărcat cu pungi de zahăr şi de cafea, binevoi să şi-l ducă singur.

Mă chinuia îngrozitor căldura. Mă chinuia şi mai îngrozitor zăpuşeala. Mi se părea că aerul pe care-l sorb cu nesaţ nu e aer, ci plumb fierbinte, topit. Pe deasupra, mă mai chinuia şi praful pe care-l stârneam mergând şi care-mi rămânea în nări şi pe buze, pe gene şi pe sprâncene şi care-mi pătrundea adânc, în urechi. Mergeam în pas cu Vuap, dar, de oboseală şi din cauza piciorului meu beteag, mergeam niţeluş împleticit, de parcă aş fi fost beat. Vuap, grijuliu, zise:

— Vezi să nu cazi, ghiaure.

— Ei şi? Ce-ar fi dacă aş cădea? Mai nimic. M-aş ridica, m-aş scutura de praf şi-aş merge în pas cu tine mai departe.

— Şi ceştile mele care s-ar sparge? Şi farfurioarele mele care s-ar sparge? Cine mi le-ar plăti? Altă avere n-am, ghiaure.

ÎI asigurai că n-o să se întâmple nimic şi se linişti.

Muzicanţii ne primiră cu urletele alămurilor. Ah!... Să-l fi văzut pe Vuap cum alegea cărbunii! Să-l fi văzut cu ce gingăşie mânuia ibricele! Cum potrivea cafeaua şi zahărul! Şi cum aşeza fiecare ibric când pe o grămadă de cărbuni, când pe o grămăjoară! Nu era de mirare că fiecare ceaşcă îşi avea caimacul ei, gustul ei, după dorinţa fiecărui musafir. Căci pentru Vuap nu era acolo, la masa lui Selim Reşit, niciun oaspete, fie din Sorg, fie din oricare alt sat tătărăsc, pe care el să nu-l fi cunoscut şi ale cărui gusturi, în ceea ce priveşte cafeaua, să nu le fi ştiut pe de rost, mai abitir decât cunoştea hogea Oigun versetele sfântului Coran.

O dată cu servitul cafelelor se aprinseră lulele. Fumul lor albastru şi ascuţit, usturător aproape, îndepărtă muştele care tot timpul cât ţinuse masa zburaseră în roiuri negre pe deasupra cealmalelor verzi ori galbene şi pe deasupra fesurilor roşii.

Meterhaneaua nu-şi micşora de loc tapajul. Dimpotrivă. Şi-l înteţea.

Tătăruşii, deşi fuseseră serviţi cei din urmă, se săturaseră înaintea vârstnicilor şi cum ei nu aveau încă parte nici la cafea şi nici la lulele, se ridicaseră de la locurile lor şi începuseră să se zbânţuie, gălăgioşi, prin arie.

Selim Reşit îşi mângâie pântecul şi iar râgâi mulţumit. Făcu semn meterhanelei să tacă. Turcii, plini de praf, sleiţi şi copleşiţi de sudoare, îşi luară alămurile vechi, strâmbe şi coclite de la gură. Primarul se ridică alene de la masă. O dată cu el se ridică şi hogea Oigun. Câţiva bărboşi mai bine îmbrăcaţi şi cu brâie mai late îi imitară. Ceilalţi se răsuciră pe şezut, întorcându-se cu feţele bărboase şi mustăcioase spre muzicanţi, iar după aceea rămaseră, ca şi mai înainte, neclintiţi, pe rogojini. Turcii îi urară viaţă lungă şi fericită lui Urpat. Selim Reşit le mulţumi ploconindu-se. Turcii, la rândul lor, se ploconiră adânc în faţa tătarului şi-i mai urară, încă o dată, viaţă lungă şi fericită lui Urpat. Pe urmă, rămânând tot aduşi de spate, întinseră mâinile uscate şi negre şi spuseră:

— Bacşiş!…

Primarul râse:

— Bacşiş!… Fără îndoială că am să vă dau şi bacşiş. Dar pentru ce aţi întârziat? Întâia parte a ospăţului am fost lipsiţi de cântece. Era vorba să nu întârziaţi.

Turcii se îndreptară de mijloc. Li se ivi în ochii mari şi melancolici o adâncă mâhnire. Unul dintre ei grăi tărăgănat:

— Drumul!… Noi n-avem cai. Şi n-a vrut nimeni să ne-mprumute cai. Cine să împrumute cai unor turci săraci? De la Topraisar până aici am venit pe sub soarele arzător al lui Allah şi prin pulberea deasă a lui Allah, pe jos. Ne rugăm de iertare şi ne mai rugăm şi de bacşiş. Şi rugându-ne pentru iertare şi pentru bacşiş, ne mai rugăm încă o dată lui Allah şi înţeleptului său profet Mahomed să-i dăruie viaţă lungă fiului tău Urpat, la al cărui “sunat” am cântat astăzi.

Selim Reşit se sfătui cu hogea Oigun. Şoptiră îndelung între ei, barbă stufoasă lângă barbă stufoasă.

Isprăviră sfatul. Primarul zise:

— Pentru întârziere vă iertăm. V-aţi ostenit îndeajuns şi cântările voastre ne-au bucurat sufletele. Însă iertarea este iertare numai pe jumătate. Bacşişul va întrece aşteptările voastre, însă…

Turcii înţeleseră ce-i aştepta. Se duseră tăcuţi, abia târşindu-şi picioarele şi-şi puseră alămurile lângă peretele casei, apoi se întoarseră şi se aşezară la rând, ca soldaţii, înţelesei fără greutate că tot ceea ce avea să li se întâmple acum li se mai întâmplase de nenumărate ori în umila şi chinuita lor viaţă. Selim Reşit vârî mâna în brâu, scoase *o* pungă plină cu bani de argint şi o sună. Sunau frumos arginţii. Turcii ieşiră din amorţeală şi îşi arătară dinţii mari şi albi de parcă s-ar fi pregătit să muşte.

— Primarul tot îi pedepseşte, îmi şopti Jemal.

— Cum?

— Ai să vezi. Numaidecât ai să vezi, ghiaure.

Selim Reşit scoase un leu de argint din pungă şi-l aruncă în sus. Banul rotund sclipi o clipă în soare. Turcii se repeziră şi unul din ei izbuti să-l prindă, din zbor, în dinţi. Tătarii chiuiră de bucurie. Selim Reşit mai aruncă un leu. Îl prinse, din zbor, între dinţi, alt turc.

De mai bine de douăzeci de ori stăpânul meu aruncă lei de argint în sus. Niciunul nu căzu în ţărână. Turcii se încordau, erau numai ochi, şi în timp ce banul sfârâia şi sclipea în văzduhul vâscos, când unul, când altul se pregăteau să-l prindă între dinţi, îi pândeau căderea şi-l şi prindeau. Fiecare izbândă a turcilor era însoţită de lungi chiuituri de bucurie.

Stăpânul meu îşi puse punga goală în brâu. Veni rândul hogii Oigun să arunce bani. Dar hogea era mai sărac decât Selim Reşit, iar Urpat, care acum tremura vargă în casă cuprins de dureri, nu lui îi era fiu, aşa că nu le aruncă turcilor decât câţiva bănuţi găuriţi de nichel. Muzicanţii se ţinură mai departe încordaţi şi-i prinseră şi pe aceia, tot din zbor şi tot între dinţi.

După hogea se mai îndurară şi alţi tătari şi le aruncară şi ei muzicanţilor, unii bani de nichel, alţii bănuţi mici de tot, de aramă care, atunci şi pe meleagurile acelea, îşi aveau şi ei preţul lor.

În sfârşit, jocul acesta, care la început mă încântase şi mă interesase şi care, prelungindu-se, ajunsese să mă umple de silă prin cruzimea şi sălbăticia lui, se isprăvi.

Turcii, leoarcă de sudori, se duseră lângă zidul casei, se aşezară în ţărână, scoaseră banii pe care-i primiseră bacşiş pentru osteneală şi-i făcură o singură grămadă. Îi numărară cu mare băgare de seamă, îi rânduiră în grămăjoare egale şi-şi luă fiecare partea dreaptă. Se sculară mulţumiţi de câştig, se înclinară adânc în faţa tătarilor, le mulţumiră, îşi adunară alămurile, se încârduiră şi plecară cântând, urmăriţi de tătăruşii care se ospătaseră la “nunta” prietenului şi vărului lor Urpat. Plecă şi hogea Oigun.

Ploconindu-se în faţa lui Selim Reşit şi mulţumindu-i pentru cinstea arătată lor, plecară şi ceilalţi musafiri.

Se lăsă seara. Vuap îşi primi plata şi bacşişul. Îl ajutarăm pe Kevil să-şi adune calabalâcurile. Stinserăm focurile şi strânserăm cenuşa. Aruncarăm într-un colţ al ariei, pentru câini, resturile. Mă dusei la fântână, scosei apă şi mă spălai. Mâncai o pâinişoară. Pe când Kevil, Jemal şi Omir se socoteau cu Selim Reşit, sosi, în goană mare, herghelia adusă de la tabun de Uruma.

Peste o săptămână Urpat era sănătos tun. Sărea şi zburda şi mă ruga să mă iau mereu la trântă cu el.

— Ei, Lenk, când ai de gând să te faci tătar? M-aş bucura. Iar Uruma s-ar bucura chiar mai mult decât mine.

— Am să mă mai gândesc, Urpat, şi într-o zi poate o să mă hotărăsc să devin tătar.

Multe spune omul la veselie sau la necaz şi puţine înfăptuie.

Mulţumit că dusesem la bun capăt, în miez de vară, greaua muncă pe care mi-o ceruse seceratul şi treieratul recoltelor stăpânului meu Selim Reşit, mulţumit şi de faptul că “nunta” lui Urpat trecuse cu bine şi că acum băieţandrul era mai vesel, mai curajos şi mai mândru decât înainte, m-am tot văzut şi m-am tot întâlnit cu Uruma, am tot păscut pe tabun şi am tot adăpat la fântâna cu roată herghelia tătarului, până când s-a pogorât asupra Dobrogei sălbatica toamnă. Odată cu sosirea ei, vijelii aprige au început să bată şi ploi năprasnice s-au prăvălit asupra nesfârşirilor. Ţărmul mării a rămas pustiu, aspru, cenuşiu. Cât despre mare… Marea înnebuni cu totul. Vuia şi se zbătea. Însă caii primarului din Sorg nu voiau să ştie de timpul urât. Tremurau, alergau şi se încălzeau şi iarăşi tremurau. Trebuiau să fie, cu orice chip, păscuţi şi adăpaţi mai departe. N-aveam încotro.

Tremuram şi eu mai abitir decât ei, fluieram a pagubă, îmi puneam un sac gros, de cânepă, în spinare, încălecam şi-i duceam la păscut. Mă adăposteam… Nu. Nu mă

adăposteam nicăieri, pentru că nu aveam unde mă adăposti. Uneori, îndurând urgia ploii şi a vântului, venea Uruma. Îmi aducea masa de prânz: o bucată de pâine uscată şi o ciosvârtă de carne de oaie, friptă. După ce vedea că am isprăvit de mâncat, intra sub sacul meu şi mă mai încălzea.

— Lenk… E-atât de frumoasă viaţa, Lenk…

— Dar ce? Am spus eu vreodată că nu e frumoasă?

— Nu ştiu dacă ai spus-o, dar tu eşti amar, Lenk, amar ca zeama de cucută. Şi mi se pare că nici nu te mai iubesc, Lenk.

— Nu mă mai iubeşti de loc?

— N-aş putea spune că nu te mai iubesc de loc, dar simt că nu te mai iubesc aşa cum te-am iubit atunci, la început.

Îmi păru rău. Îmi păru mai mult decât rău. Îmi muşcai pe tăcute buzele. Mi le muşcai până le simţii sângerând. Tăcui un timp. Marea vui. Ploaia răpăi. Ne strânserăm unul într-altul. Parcă ne făcurăm una. Buzele îmi tremurară şi mi se uscară. O întrebai:

— Uruma, şi cam de când nu mă mai iubeşti tu pe mine ca atunci… Ca atunci… la început…?

Îşi trecu mâna pe după mijlocul meu şi mă strânse şi mai mult lângă trupu-i puţin şi sprinten. Şopti:

— Cred că dragostea mea pentru tine, Lenk, a început să scadă din seara aceea… Din seara aceea când te-ai întors ameţit de băutură de la găgăuţele din Korgan.

— Dar tu ştii bine că nici nu m-am atins de fetele de acolo.

— Ştiu, Lenk. Dar găgăuţele au stat lângă tine, au băut cu tine, te-au râvnit, te-au privit îndelung, Lenk..

— Şi ce rău vezi tu în asta?

Îşi trase mâna. Se îndepărtă uşor de mine. Mă privi cu ochi mari, miraţi.

— Cum de nu înţelegi, Lenk? Găgăuţele te-au privit îndelung, Lenk…

— Ei, şi?

— Tot nu înţelegi, Lenk, tot nu înţelegi?

— Dar ce este aici de înţeles ori de neînţeles?

Îşi holbă ochii prelungi şi piezişi, verzi ca verdea şi aspra iarbă a Dobrogei. Se miră şi mai mult. Pe urmă spuse cu tristeţe:

— Privindu-te îndelung, femeile ori fetele acelea — că nici acum nu ştiu bine ce-or fi fost — te-au spurcat, Lenk.

Veni rândul meu să mă mir. Ridicai din umeri.

— Tu uiţi, Lenk, că eu sunt o biată tătăruşcă pe jumătate sălbatecă. Am şi eu gândurile mele, pe care tu nu le cunoşti, felul meu de a vedea şi de a judeca lumea pe care tu nu-l pricepi. Iar cât despre dragoste… Eu te-am iubit altfel decât ghiaurele. Nu e aşa că eu te-am iubit altfel?

— Da, îngânai, într-adevăr, tu m-ai iubit altfel decât m-a iubit ori m-ar fi iubit oricare altă fată.

Răspunsul meu, care nici măcar pe sfert nu era adevărat, o mulţumi şi o încântă. Câteva clipe fu fericită. Nu trecu mult şi-i pieri lumina din ochi. Se întunecă.

— Ştii, Lenk, atunci când ai venit la noi, la Sorg, şi mi-ai spus că te-a adus marea, eu am crezut adânc că într-adevăr te-a adus marea… Că te-a adus marea pe valurile ei cu creste de spumă. Şi am mai crezut că marea te-a adus pe valurile ei cu creste de spumă la Sorg, anume pentru mine. Din voia şi din porunca lui Allah…

Şi şopti:

Allabu ekber, Allabu ekber.
Eşheduen llailahe illallah.
Eşheduen llailahe illallah…

După ce tăcu, spusei încet:

— Poate că marea m-a adus anume pentru tine, Uruma… Din voia şi din porunca lui Allah, deşi nu m-a adus pe creasta valurilor, ci pe puntea unui vas.

— Nu, Lenk, marea nu te-a adus pentru mine. Sunt multe săptămâni de când ştiu că marea nu te-a adus pentru mine.

Nu ştiu de ce o întrebai:

— Nu cumva tu ştii că marea nu m-a adus pentru tine de atunci de când ai început să-l baţi pe Hasan?

I se păru ciudat că încerc să-i pătrund tainele ei cele mai ascunse. Ridică glasul:

— De ce-mi pomeneşti de Hasan?

— Pentru că aş vrea să ştiu de ce-l baţi.

— Hasan e calul tatălui meu. Şi dacă e al tatălui meu înseamnă că e şi al meu. Şi dacă Hasan e şi al meu, pot să fac ce vreau cu el.

— Nu mi-ai răspuns la întrebare, Uruma.

— Nici n-am vrut să-ţi răspund.

Se înteţi vântul. Marea se zbătu. Un val uriaş veni şi se sparse lângă picioarele noastre. Ploaia izbi cu duşmănie în sacul de cânepă sub care ne adăposteam. Mi se făcu frig. I se făcu frig şi Urumei. Ne strânserăm iarăşi unul într-altul, să ne mai încălzim.

— Uruma…

— Da, Lenk.

— De ce crezi tu că marea nu m-a adus pentru tine?

— Dacă te-ar fi adus pentru mine, Lenk, aşa cum am crezut eu atunci, la început, nu te-ai mai gândi să pleci de-aici. Şi nici nu te-ai fi dus la găgăuţele din Korgan, să te spurce cu privirile lor.

Nu voii să mai pomenesc de fetele din Korgan a căror amintire mă înfiora. Mă mulţumii să spun:

— Într-o zi tot va trebui să plec de aici, Uruma.

— De ce să pleci? Nu te sileşte nimeni să pleci.

— Nu pot sta mult timp într-un loc. Se pare că sunt ursit să nu-mi găsesc niciodată nici rostul, nici astâmpărul. Să umblu mereu prin lume… Să umblu… Să umblu…

— Vezi? Vezi? Acum cred că tu nu m-ai iubit de loc, Lenk! Acum cred că tu nu m-ai iubit pe mine niciun pic.

Dacă o iubisem! Dacă o iubisem! Nici eu singur nu ştiam dacă o iubisem; şi acum… nici acum nu ştiam dacă o iubesc. Dragostea se prindea greu de inima mea. Şi mereu se desprindea şi mă lăsa singur… Sau… Sau cel puţin aşa mi

se părea. Nu puteam să-i spun toate astea Urumei. Îngăimai fără niciun pic de convingere:

— Ba te-am iubit, Uruma, te-am iubit cum nu mai iubisem pe nimeni mai înainte.

— Poate, Lenk, poate că m-ai iubit. Dar nu cine ştie cât. Poate mă mai iubeşti şi acum, dar nu cine ştie cât. Poate că voi, ghiaurii, nici nu sunteţi în stare să iubiţi cu adevărat. Poate… Nu… N-am să-ţi mai spun nimic.

Veniră zile cu soare. Veniră şi nopţi cu stele şi cu lună. Pe urmă veniră iarăşi zile cu ploaie şi nopţi cu ploaie,

— Cum a păscut as-noapte herghelia, câine spurcat?

— Bine, stăpâne, cum nu se poate mai bine. Ploile au înviorat pământul şi iarba a înverzit şi a crescut iarăşi, ca primăvara.

— N-a încercat nimeni să se apropie de herghelia mea, câine necredincios?

— Nimeni, stăpâne, nimeni.

— Noaptea trecută hoţii au încercat să spargă nişte case tătărăşti la Mangalia.

Într-o zi Uruma veni pe ploaie, călare, purtând în mână o furcă de fier cu patru colţi ascuţiţi. Avea obrazul liniştit, niţeluş strâmb. Mi se păru mai îmbietoare decât oricând. O întrebai:

— De ce ai adus furca? Ce-ţi trebuie?

Încruntă sprâncenele. Crezând că mă tem, zâmbi. Zâmbi şi-mi răspunse încet:

— O să vezi, Lenk. O să vezi numaidecât

Mă gândii la multe, numai la ce avea să se întâmple peste câteva clipe nu mă gândii. Pătrunse în mijlocul herghelei şi-l căută pe Hasan. Şuierat şi chemat pe nume, Hasan întoarse capul şi se apropie de ea nechezând bucuros şi uşor. Tătăruşca îl mângâie îndelung pe bot şi pe coamă şi-l sărută pe frunte, drept între ochi. Hasan se cutremură de plăcere. Nările începură să-i tremure. Atunci, Uruma se îndepărtă câţiva paşi, ridică furca şi, năpustindu-se cu toate

puterile, i-o înfipse în coaste. Calul, icni adânc, se săltă înnebunit de durere, pentru o clipă, în două picioare, apoi se întoarse şi o rupse la fugă cu furca înfiptă adânc în trupul lui. Fugi… Fugi.. După ce mai osteni făcu un larg ocol, se apropie în goană de ţărm, se răsuci de două-trei ori şi se prăbuşi pe nisip pe partea în care nu fusese lovit. Încremenii. Uruma se duse încet la Hasan, se opinti, scoase furca şi i-o mai înfipse de câteva ori tot între coaste, căutându-i parcă inima. Hasan mai zvâcni de câteva ori din picioare şi, într-o baltă de sânge, îşi dădu duhul. Alergai la tătăruşcă.

— Ce-ai avut cu Hasan? De ce l-ai omorât?

— Aşa mi-a fost pofta, câine necredincios.

Uitai că mi-e stăpână. Urlai la ea:

— Spune-mi!… De ce l-ai omorât pe Hasan? A? De ce l-ai omorât?

Tăcu un timp. Tăcui şi eu. Dar cum nu mai eram în stare să îndur tăcerea, urlai încă o dată la ea:

— Spune-mi… Spune-mi de ce l-ai omorât pe Hasan?

Tătăruşca îşi împietri faţa şi-mi răspunse aspră:

— Am crezut că înţelegi. Dar pentru că văd că nu-nţelegi, iată, am să-ţi spun: l-am omorât pe Hasan, câine necredincios, ca să nu te omor pe tine…

Era întâia oară când tătăruşca mă numea “câine necredincios”. Până atunci, numai primarul îmi spusese aşa, şi nu chiar totdeauna, ci doar când era întors pe dos din cine ştie ce pricină, ori când ţinea cu tot dinadinsul să-mi arate că eu, creştinul, eram sluga lui şi că mă aflam la cheremul lui. Îmi mai spunea câteodată şi Urpat câine necredincios.

— Dar… Dar… Ce va spune primarul?

— Ce va spune tata? Asta, câine necredincios, asta mă priveşte numai pe mine.

— Mai bine mă omorai pe mine, îi spusei. Da. Era mai bine dacă mă omorai pe mine.

— Tu poţi să te omori şi singur, dacă vrei. Şi chiar o să te omori singur. Poate mai curând. Poate mai târziu. Dar eu cred, câine necredincios, că ai face bine să te omori cât mai curând.

— Plecă. Încălecă la întâmplare un cal din herghelie, i se prinse de coamă, şuieră şerpeşte, îl izbi cu călcâiele şi porni, în goana mare, spre Sorg, cu furca plină de sânge în mână.

Rămăsei singur. Herghelia nu se întristă de moartea lui Hasan. Nici măcar n-o luă în seamă. Păscu mai departe în ploaie. Cerul parcă nu văzu nimic şi parcă nu auzi nimic. Rămase tot atât de întunecat. Nu se întristă de moartea lui Hasan nici marea. Vui întocmai ca mai înainte, şi întocmai ca mai înainte spumă albă răsări pe crestele valurilor. Seara, acasă, Selim Reşit nu-mi pomeni de Hasan. Cum stam ca pe ghimpi, nerăbdător să aflu dacă Uruma i-a mărturisit ori nu despre grozava ei ispravă, zisei:

— Stăpâne, ştii că nu-l mai avem pe Hasan?

— Am aflat. Uruma auzise că vreau să-l vând. Mi se oferise pe el un preţ mare. Fata n-a vrut ca Hasan să încapă pe mâini străine şi l-a ucis. Poate a făcut bine.

Îl întrebai:

— Ce facem? Îl jupuim, sau îl îngropăm cu piele cu tot?

— N-am nevoie de pielea lui, slugă, n-am nevoie de pielea lui Hasan, cum n-am nevoie nici de pielea ta.

Scuipă spre mine. Scuipatul îmi trecu pe lângă ureche. Nu mă ferii. Tătarul îmi porunci:

— Să iei mâine dimineaţă o cazma şi să-l îngropi adânc în nisip. Adânc de tot. Să nu-l dezgroape câinii.

— Am să-ţi împlinesc întocmai porunca, stăpâne.

Tătarul rânji.

— Te cred. De aceea te-am tocmit slugă: ca să-mi împlineşti poruncile.

Mai mult nu-mi spuse, dar şi atât mi se păru îndeajuns. Nu primii pâinea uscată şi fărâma de brânză albă pe care mi-o aduse Urpat în şopron. Mă culcai şi dormii. A doua zi,

ploaia se rări şi se opri. Vântul se mai domoli şi el şi spălă cerul de nori. Se domoli şi marea. Toamna deveni călduţă şi dulce. Iarba încolţise şi, sub soarele veşted, răsărise iarăşi, verde şi grasă ca iarba primăverii. Nu mai vorbirăm de loc despre Hasan. Tătăruşca mă ocoli, nu se mai uita la mine, cum nu te uiţi la un stârv. Începu să mănânce mult şi mai ales dulciuri, să prindă carne pe ea, să se îngraşe, să se umfle, şi să-şi piardă, văzând cu ochii, sprinteneala. În schimb, eu rămăsei fără poftă de mâncare, mă uscai şi mă gălbejii ca şi cum aş fi fost bolnav de lingoare.

Dorul de ducă, dor care mă iertase o vreme, se năpusti iarăşi asupra mea şi-mi arse somnul.

În lipsă de altceva, stam ore întregi pe ţărmul mării. Acum nisipul mărunt şi galben era uscat şi chiar călduţ. Marea foşnea. Soarele, care se afla în cumpăna cerului, pripea uşor. Mormântul lui Hasan, ajuns şi măcinat peste noapte de talazuri, abia se mai cunoştea. Nu mai rămăsese din el decât o biată moviliţă de nisip. Pe când mă aflam acolo şi mă întrebam cam cum aş putea să-mi ucid mai uşor timpul, văzui cum spre răsărit creşte din mare parcă şi acoperă încet-încet marginea zării o dungă de nori negri. Vântul se înteţi. Talazurile începură să crească. “Vine furtuna, îmi spusei, cel mult într-un ceas, două vine furtuna. Până atunci… Până atunci să mă mai scald o dată. Mâine am să-i spun stăpânului să-mi încheie socotelile. O să plec. Negreşit o să plec. Şi, o dată plecat, cine ştie când o să mă mai întorc pe aici?! Poate că soarta o să vrea să nu mă mai întorc niciodată.” Mă descălţai. Aruncai straiele de pe mine. Intrai în apă. Era rece ca gheaţa. Începui să înot. Cu toate acestea, nu mă încălzii. Dimpotrivă. Mă cuprinse frigul. Mă cuprinse şi tristeţea. Unde era Uruma? De ce-l ucisese pe Hasan şi de ce, după ce-l ucisese, mă ocolea? Şi de ce-mi spusese că l-a omorât pe Hasan ca să nu mă omoare pe mine? Nu înţelegeam! Poate înţelegeam, însă mi-era teamă să-mi mărturisesc că am înţeles. Pe ţărm rămăsei multă vreme gol, să mă usuce şi să mă încălzească soarele. De

uscat, mă uscă repede soarele, de încălzit însă, nu mă încălzi. Din pricina vântului ascuţit şi rece nu mă încălzi. Mă îmbrăcai. Vântul se înteţi şi mai tare. Nori groşi acoperiră soarele. Văzduhul se împosocă. Pe tabun, caii păşteau, ca şi mai înainte, liniştiţi. Valurile crescură uriaşe, izbiră tot mai des şi cu tot mai multă putere ţărmul. Nu trecu mult, şi din movila fragilă, de nisip, care acoperea trupul frumos al lui Hasan, nu mai rămase nimic. Reîncepu ploaia, o ploaie mărunţă, deasă şi învălmăşită de vânt, o ploaie urâcioasă de toamnă. Îmi pusei sacul de cânepă în cap şi pe spinare, să mă mai apere de vânt şi de ploaie, mă întorsei cu faţa spre tabun şi-mi aprinsei o ţigară “Da, îmi spusei, mâine trebuie să cer negreşit socoteala şi să plec de la tătar. Într-o zi, două o să se întoarcă turcul de la Tekirghiol şi-o să aibă el grijă de herghelie. Mie. Mie mi s-a urât…”

Într-adevăr, mi se urâse până peste cap. Numărai caii, să văd dacă nu cumva lipseşte vreunul. Nu lipsea. Niciunul nu lipsea, în afară de Hasan. Dar Hasan murise. Adică nu. Hasan nu murise. Hasan fusese omorât de Uruma, cu furca de fier. Oricum se cheamă că nu mai trăia. Iar stăpânul… Stăpânul ştia că eu nu aveam nicio vină. Selim Reşit din Sorg era încredinţat că Uruma l-a ucis pe Hasan — la care ţinea — ca să nu-l ştie intrat pe mâini străine. Selim Reşit din Sorg voise să-l vândă pe Hasan, fiindcă i se oferise un preţ bun. Selim Reşit din Sorg… A!… Dar cine să fie omul acela care sleieşte calul sub el alergând ca o nălucă dinspre Korgan spre Sorg? Şi de ce este atât de grăbit? Strigai:

— Hei, omule, încotro alergi ca un nebun? Are să-ţi crape calul de atâta alergătură nebună.

Vântul, ploaia, poate şi slăbiciunea glasului meu îl ajutară să nu mă audă. Mici măcar nu întoarse capul spre mine. Trecu pe lângă herghelia lui Selim Reşit şi se pierdu spre Sorg. Pogorî în mine o adâncă nelinişte. *Ce s-o fi întâmplat la Korgan?* Ei, n-avea ce să se întâmple, iar dacă, totuşi, acolo, în satul găgăuţilor, s-o fi întâmplat ceva, ce-mi păsa mie? Ce legătură putea să aibă întâmplarea aceea, oricare

ar fi fost ea, cu viaţa mea şi cu rosturile mele pe lume, admiţând, totuşi, că eu aveam un rost pe lume? Aprinsei încă o ţigară şi-i supsei cu sete fumul amar şi acru. Mă mai liniştii. Acum, vântul mă înfăşură din toate părţile, şi ploaia nu mă ierta. Tare aş fi vrut să încalec pe un cal şi să mă duc la Korgan, să trag la cârciumă, să beau un sfert de ţuică fiartă îndulcită cu zahăr şi să mă mai încălzesc! Adică, la urma urmelor, de ce să nu mă duc? Până când urma să cadă înserarea, aveam destul timp şi de dus, şi de întors. Tătarul n-o să ştie nimic, iar dacă până acum nimeni nu s-a atins de herghelie, de ce ar face-o tocmai astăzi? Mă scuturai de orice grijă, încălecai pe un cal şi plecai, în goana mare, spre Korgan. Ploaia se mai subţie, dar vântul suflă mai departe cu aceeaşi duşmănie. Ajunsei. Sub ploaie, satul Korgan mi se păru şi mai sărac, şi mai prăpădit decât în vară. Descălecai. Legai calul la gard. Intrai în cârciumă. Părintele Tripon bea rachiu de unul singur la o masă. Sfântul Varnav, ocrotitorul hoţilor, sta atârnat, în icoană, în cui. Cârciumarul, la tejghea, scria ceva într-o condică.

— Un sfert de ţuică fiartă, cu zahăr, zisei,

Părintele Tripon mă chemă:

— Vino şi bea cu mine, frate.

— Dacă vrei…

Cârciumarul îmi aduse ţuica. Ciocnii cu părintele Tripon. Băui. Mă întrebă părintele cu barbă roşie:

— Ai mai fost pe aici?

— Am fost. În ziua aceea în care te-ai întâlnit cu Pintea.

— A… cu Pintea… Cu mocârţanul acela, căruia i se furase oile…

— Le-o fi găsit’?

— Le-a găsit. Pe toate le-a găsit.

— Cu ajutorul sfântului Varnav?

Părintele Tripon zâmbi.

— Mai cu ajutorul sfântului Varnav, mai cu ajutorul meu, dar fapt e că le-a găsit şi că nu i-a lipsit niciuna.

Intră în cârciumă unul dintre găgăuţii cu care secerasem orzul şi secara, grâul şi ovăzul tătarului din Sorg. Părintele Tripon îl întrebă:

— Ei! Ce se mai aude, Terint? L-a aruncat marea la ţărm pe înecat?

— Încă nu, părinte.

Îl întrebai pe găgăuţ:

— Dar ce? Aici la voi s-a înecat astăzi un om?

— Nu chiar un om, zise Terint, un băieţandru — un pui de tătar din Sorg. Îl ştii. Băiatul lui stăpânu-tău.

— Urpat?

— D-apoi cine?…

— Dar ce căuta Urpat aici, la Korgan?

— L-a trimis primarul după nişte afurisite de cumpărături. Băiatul s-a înhăitat cu alţi copii de pe la noi, s-au urcat într-o barcă şi-au ieşit în larg. Dracii! Copiii sunt draci neastâmpăraţi. I-a prins furtuna tocmai pe când se întorceau. Ai noştri au scăpat. Tătăruşul s-a înecat. Aproape de mal s-a înecat. Poate nu ştia să înoate prea bine. Poate i s-o fi pus un cârcel la picioare. N-ai cum să ştii. Acum tot satul e pe ţărm. Se joacă marea cu trupul lui, în adânc. O să se mai joace ce-o să se mai joace, şi-o să-l arunce pe nisip. Marea n-are ce face cu oamenii. Îi înecă, îi umflă, şi după aceea îi aruncă la mal.

— Aţi trimis veste la Sorg?

Am trimis.

Ştirea morţii lui Urpat mă întristă şi mă îndureră. Simţii că mi se strânge inima. Mă făcui că nu bag de seamă şi, destul de liniştit, ciocnii cu părintele Tripon până îmi isprăvii sfertul de ţuică. Popa cu barbă roşie zise:

— Dacă mortul era creştin de-ai noştri, mă alegeam şi eu cu ceva. Dar aşa, norocul hogii din Sorg, norocul lui Oigun.

Plătii. Îmi luai calul, încălecai şi mă dusei la ţărmul mării. Terint nu minţise. Tot satul sau aproape tot satul se afla acolo. Totdeauna, oamenii se adună să vadă cum este omorât un om sau să vadă omul pe care l-a omorât o

întâmplare oarecare. Cu câte un sac de cânepă sau cu câte un ţol gros pe cap, găgăuţele şi găgăuţii din Korgan — cu mic, cu mare — aşteptau răbdători în ploaie să vadă cum aruncă marea afară din sânul ei trupul vânăt şi umflat al bietului Urpat.

— Uite-l… Uite-l colo… Se joacă valurile cu el.

— Nu. Nu se vede nimic. Ţi se pare.

— Ba nu mi se pare de loc.

— Ba ţi se pare.

— Mi se pare, nu mi se pare, n-o să ne certăm pentru atâta lucru.

Cercetai cu ochii toată mulţimea aceea. Nicio faţă nu era tristă. Niciun ochi nu lăcrima. Niciun glas nu rostea un singur cuvânt de jale.

— Uite-l… Uite-l colo…

— Ţi se pare.

— Ba nu mi se pare.

Veniră călări, scoţând sufletul din cai, stăpână mea Uruma şi stăpânul meu, Selim Reşit, primarul din Sorg. Descălecară. Găgăuţii le făcură loc. Selim Reşit se repezi spre ţărm.

— Uite-l…

— Unde?

— Colo…

La mai bine de cincizeci de paşi de malul mării, printre valurile înalte care se zbăteau, îşi adunau şi-şi risipeau jerbele de spumă albă, ieşea la iveală, din când în când, trupul lui Urpat. Tătarul din Sorg se descălţă şi se dezbrăcă până rămase numai în izmene. Se năpusti şi se zvârli în valuri. Cu o clipă în urma lui se năpusti şi se aruncă în valuri şi Uruma. Tătăruşca îşi păstrase pe ea numai cămaşa scurtă, de borangic subţire şi galben, pe care i-o ştiam. Uimiţi, găgăuţii adunaţi pe mal tăcură. Nu se mai auzi un timp niciun glas. Nu se auzi decât vântul care se izbea de salcâmii strâmbi şi sfrijiţi ai satului Korgan, ploaia care răpăia peste noi şi pe lângă noi, marea nesfârşită, care se

zbuciuma şi gemea şi care, totuşi, rămânea, ca şi mai înainte, nepăsătoare. Careva strigă :

— Se îneacă tătarul...

Altul:

— N-o să scape nici tătăruşca.

Pentru Selim Reşit, pe care nu-l văzusem niciodată scăldându-se în mare, nu cutezam să mă pun chezaş, însă pentru Uruma aş fi băgat şi mâna-n foc că nu i se întâmplă nimic. Mă gândii dacă n-ar fi potrivit să arunc hainele de pe mine şi să-mi urmez stăpânii pentru a încerca să le dau o mână de ajutor. Ar fi meritat poate să-mi dau osteneala şi poate chiar să-mi pun viaţa în primejdie dacă Urpat ar mai fi avut suflare în el şi dacă ar mai fi existat o cât de măruntă speranţă de salvare. Urpat însă murise mai demult, iar leşul lui, chiar dacă tătarul şi tătăruşca n-ar fi izbutit să-l prindă acum, peste un ceas, sau peste cel mult două, tot l-ar fi aruncat valurile pe nisip.

Tătarul, izbit de valuri, se ţinea încă bine şi se apropia încet, totuşi se apropia, de trupul înecatului. Fata însă pierise. Muierile urlară:

— Nu se mai vede tătăruşca.

— Au înghiţit-o valurile.

— S-a dus. S-a înecat. S-a zis cu ea.

Veni lângă mine găgăuţul Terint. Şi cum veni, mă întrebă:

— Ce zici, slugă? Ţi-a murit, ori nu ţi-a murit stăpâna?

— N-a murit. O să iasă acum la suprafaţă.

Abia rostii aceste cuvinte, că lumea de pe mal dădu iarăşi un chiot:

— Uite-o! Uite-o pe tătăruşcă. Îl apucă pe frate-său de păr.

Mă înălţai pe călcâie. Văzui capul tătăroaicei deasupra apei. O văzui cum îl apucă pe Urpat de păr şi cum îl trage după ea în adânc. Ştiam ce avea să urmeze. Mă bucurai. Din toată inima mă bucurai.

— S-a dus la fund! S-a înecat şi tătăruşca.

— Nu, strigai din toate puterile, nu s-a înecat.

Luptându-se cu valurile, stăpânul meu, care, atunci când era supărat, din “câine necredincios” şi din “câine spurcat” nu mă scotea, dădea vădite semne de osteneală.

— Se îneacă şi tătarul. Acuşi-acuşi se îneacă şi tătarul.

— În loc de un mort, o să avem trei.

— Mare nenorocire!

— Nenorocirea e pentru ei. Pentru noi nu e nicio nenorocire. Trei tătari mai mult sau mai puţin pe lume…

Când totul părea pierdut, Uruma ieşi iarăşi la suprafaţă, tocmai lângă tătar. Tătarul apucă el mortul de păr şi, la rându-i se lăsă apucat de păr de Uruma.

Tătăruşca îi aduse pe amândoi la mal. Cămaşă subţire de borangic galben i se lipise pe trupul mai împlinit acum dar încă zvelt. Alergară câteva găgăute, făcură cerc în jurul ei s-o ferească de privirile bărbaţilor, care o mâncau din ochi, şi o ajutară să se îmbrace. Primarul bărbos se desmetici, şi aşa, aproape gol, cum era, îngenunche lângă Urpat şi-l despuie. După ce-l apucă de picioare, sări în sus şi începu să-l scuture şi să-l legene. Din gura deschisă a tătăraşului curseră câteva fire de apă tulbure. Pe urmă nu mai curse nimic. Tătarul, sleit de lupta cu marea, osteni repede. Atunci trecu trupul băieţandrului în mâinile câtorva găgăuţi, care, ţinându-l pe Urpat mereu cu capul în jos, continuară să-l scuture şi să-l legene. Înecatul era tot vânăt, tot umflat, iar picioarele lui, strâmbe şi crăcănate, prinseseră să bată în verde. Selim Reşit îi întrebă pe cei din jur:

— Cam când să se fi înecat?

— Să tot fie trei ceasuri de atunci.

Lăsa capul în jos. Murmură:

— Nu mai avem nicio nădejde. S-a stins.

Mortul fu lungit pe nisip. Tătarul se îmbrăcă. Între timp îşi pusese straiele pe ea şi Uruma. Cerură caii. Încălecară. Selim Reşit îşi luă băiatul în braţe, pe cal. Plecară. După ce se depărtară, loviră caii cu călcâiele, şi aceştia se aşternură la drum grăbit spre Sorg.

Cum stătusem tot timpul amestecat în mulţime şi cum stăpânii mei fuseseră preocupaţi numai de Urpat, nu mă văzuse nici primarul, nici Uruma. Copleşit de tristeţe şi măcinat de durere, mă întorsei la cârciumă şi mai băui încă un sfert de ţuică fiartă îndulcită cu zahăr.

Urpat!… N-ai avut parte de viaţă lungă, şi fericită, Urpat. N-ai apucat să te iei la trântă cu tătăruşii… N-ai apucat să mai creşti, Urpat, să mai râzi, să te mai bucuri…

Părintele Tripon nu mai era singur. O sumedenie de găgăuţe şi de găgăuţi luaseră loc la masa lui. Beau vin, bere, rachiu.

— Grozavă a fost tătăruşca! De unde o fi găsit în ea atâta putere?

— Înota ca un peşte, întocmai ca un peşte.

Mi se acri de cârciumă. Îmi luai bună ziua de la părintele Tripon şi de la ceilalţi. În trecere îl salutai şi pe sfântul Varnav, care sta crunt şi neclintit în icoana atârnată în perete. Afară se lăsă asfinţitul, un asfinţit plin de vânt şi de ploaie, un asfinţit în care îmi venea să-mi scuip sufletul. Ajunsei pe întuneric la tabun. Mă înfăşurai cât mai bine în sacul aspru, de cânepă şi mă întinsei pe pământul gol şi ud, aşteptând să treacă noaptea. Mă dusei la Sorg după ce se lumină de ziuă. Casa tătarului era înţesată de oameni — bărbaţi, femei, copii. Primarul mă zări. Nu-mi spuse nimic. Intră în casă şi se întoarse repede. Îmi aruncă de departe, de parcă i-ar fi fost teamă să nu se molipsească de la mine de cine ştie ce boală, o punguliţă de pânză plină cu bani sunători, de argint.

— Ia-ţi leafa, slugă, ia-ţi leafa şi du-te. Cadâna mea nu vrea să te mai vadă. Zice că tu ne-ai adus nenorocirea în casă, tu, câine necredincios şi spurcat, tu, diavol şchiop.

— Stăpâne… Eu…

— Du-te. De herghelie o să aibă grijă vechea slugă, păcătosul de Ismail, care s-a întors aseară de la Tekirghiol.

Mă înclinai supus, pentru cea din urmă oară, în faţa lui. După aceea mă învârtii, prin vânt şi ploaie, mult timp în

jurul casei. Nădăjduii s-o văd pe Uruma, să-mi iau rămas bun de la ea. Mă învârtii în jurul casei tătarului până mi se urî şi-mi pierdui şi nădejdea. Abia atunci mă îndurai să plec.

La întoarcerea spre Constanţa urmai acelaşi drum pe care-l cunoşteam, pentru că-l străbătusem cu luni în urmă la venire. Pe înserat mă aflai în oraş. Pogorâi spre port, şi aci umblai pe uliţele strâmbe, înguste şi sărac luminate, până găsii, o cârciumă, în care intrai. Era plină de hamali şi de marinari cârciuma. Un bărbat adus de spate zdrăngănea la un pian. Câteva perechi scălămbăiau un dans la modă. Mă aşezai la o masă lângă soba caldă şi-mi uscai straiele. După aceea mâncai tocană de purcel cu mămăliguţă şi băui o sticlă de vin roşu. Acum, noaptea stăpânea cerul şi pământul, oraşul şi marea. Nu mai aveam ce face în port. Mă dusei la gară, îmi luai un bilet, mă urcai în trenul de Bucureşti, căutai un colţ mai călduros în vagon şi adormii înainte ca trenul să plece din gară. Dormii toată noaptea. Somn fără vise dormii. Tun dormii.

XXI

ANUL TRĂIT ÎN TÂRGUL DIN câmpul nehotărnicit al Deliormanului mi se păruse grozav de lung. Miezul verii era arzător, apăsător. Peste case şi peste grădini pluteau nori uriaşi de praf alburiu. Totul — până şi copacii, până şi iarba, până şi steblele de flori de prin grădini — mirosea urât. Greu îmi venea totuşi să plec din oraş, iar de rămas îmi venea şi mai greu.

Profesorii, în cap cu directoarea liceului, domnişoara Găzaru, se dovediră a fi chiar mai indulgenţi decât ne aşteptasem şi ne-o dorisem noi. Nu lăsară nici repetenţi, nici corijenţi. Şcolarii, buni şi răi, trecură laolaltă clasa. Cei mai vârstnici furăm chemaţi la cancelarie, lăudaţi pentru sârguinţa pe care o arătasem la învăţătură şi sfătuiţi să ne înscriem şi să mai dăm o clasă la toamnă. Bineînţeles, dacă voiam. Şi dacă... Dacă eram în măsură, să depunem la cancelarie, o dată cu cererea de înscriere, şi taxa pentru examene. Careva întrebă:

— Dar pentru ce e nevoie să plătim taxa înainte?

Secretarul ne lămuri:

— Domnii profesori sunt osteniţi. Se duc în vacanţă. Le trebuie mărunţiş. Dacă nu le lipsesc paralele pot să-şi petreacă vacanţa undeva la munte sau la mare, iar la toamnă se vor întoarce bine dispuşi... Aşa că... Aşa că...

— Înţelegem...

Îmi venea peste mână să mă duc la noi acasă, la Omida, pe lunga, săraca şi îngusta vale a Călmăţuiului. Ce aveam de făcut acolo? Să mă cert iarăşi cu părinţii? Să mă iau iarăşi în colţi şi-n furci cu fraţii şi cu surorile? Să dau iarăşi buzna peste rude şi peste rubedenii? Să-mi umplu iarăşi burta cu ciorbă de ştevie, de ştir şi de urzici, cu mămăligă? Mi se cam făcuse lehamite de toate. Mă înţelesei din două

vorbe cu doamna Arăpaş, care era mulţumită că Despa trecuse şi ea clasa, şi rămăsei mai departe în oraş.

Despa sta tot posomorâtă, tot aspră, tot închisă. Îşi păstra ceasuri întregi fălcile încleştate şi ne privea pe sub sprâncene, cu duşmănie. Mă obişnuisem atât de mult cu Despa, încât ochii mei nu mai luau în seamă schimbările prin care trecea. Dar într-o zi, după ce ne aruncarăm unul altuia urâte cuvinte de cârcotă, nu ştiu ce-mi veni s-o privesc mai amănunţit. Observai cu uşurinţă că i s-a lungit niţeluş faţa şi că pe pielea ei lucioasă şi negricioasă s-au ivit mici pete gălbui. Mai observai că i s-a cam îngroşat mijlocul şi i s-au lăţit şoldurile. Nu-mi trecu prin minte nicio presupunere. De altfel eram grozav de obosit. Mă apucasem să scriu un roman al mahalalei ţigăneşti, în care de câtva timp căpătasem iarăşi obiceiul să mă învârtesc seară de seară. Căutam să prind cu urechea cuvinte, zicale şi mă chinuiam să cunosc viaţa oamenilor de aici până în cel mai ascuns miez ai ei. Întârziind astfel voit printre ţigănci şi printre ţigani, ascultai sunând şi răsunând ciocanele şi baroasele care cădeau pe fierul înroşit şi ţinut cu cleştele pe nicovale, ascultai suflând foalele de piele neagră, ascultai însă, şi nu numai o dată, şi cobzele care, ciupite de coarde, chirăiau şi lăutele care suspinau ca nişte inimi rănite. În ciuda voinţei mele, cartea, pe care o scriam nu ca s-o public, ci pentru a mă deprinde cu masa de lucru şi cu scrisul, ieşea deşirată şi romantică. Cum aveam silă de deşirătură şi de romantism, rupeam paginile scrise, le ardeam şi luam totul de la început.

Afundat în adâncul nopţii şi nebăgând de seamă că s-au ivit zorile, rămâneam adeseori în plină lumină a soarelui cu lampa aprinsă şi, încordat ca un arc, omorând cu bună ştiinţă visul şi poezia, alungând cu biciul cuvintele aromitoare şi adormitoare, transcriam brutal faptele aşa cum le văzusem şi aşa cum le auzisem. În aceste jalnice împrejurări, când mă băteam cumplit cu hârtia, cu cerneala şi cu haita de lupi a cuvintelor, nazurile fetei negricioase

rămaseră cu totul dincolo de marginile preocupărilor mele. Dar într-o zi, buna mea gazdă, doamna Arăpaş, mă întrebă pe neaşteptate şi cu oarecare îngrijorare în glas:

— Da ce-o fi cu fata mea, maică? S-a schimbat! Şi să mă bată Dumnezeu dacă pricep de ce. S-a schimbat de parcă n-ar mai fi ea.

Drept răspuns, îi aruncai la întâmplare câteva vorbe:

— Creşte. E firesc să se schimbe. Ai fost şi dumneata fată. Poate că tot atât de plină de hachiţe şi de nazuri.

— M-a ferit Dumnezeu, maică. Eram cinci fete la casa mamei. Munceam pe ruptelea. N-aveam vreme nici să ne fandosim, nici să ne sclifosim. Despa!… Cu Despa trebuie să fie ceva la mijloc. Cu Despa trebuie să se fi petrecut ceva. Nu mai mănâncă. Nu mai doarme. Are greţuri. Are şi ameţeli. Te pomeneşti c-o fi bolnavă.

— Poate. Du-te şi dumneata cu ea la un doctor.

— Am vrut. Am vrut s-o duc. La domnul doctor Secărică am vrut s-o duc. Despa mi-a răspuns că merge, dar că, o dată ajunsă acolo, în cabinet, îl ia pe doctor la palme.

— N-o cunoşti pe Despa? Dumneata o cunoşti mai bine ca oricine. Eşti mama ei. Glumeşte. Cum o să-l ia la palme pe doctor? Doctorul e om bătrân. Are şi barbă.

— O să încerc, Darie maică, dar n-am nicio nădejde. Despa e mai încăpăţânată decât un catâr. Leită răposatul Apăpaş.

Trecu o zi. Trecură două zile. Trecură trei. Cu toate stăruinţele maică-si, Despa nu vru să se ducă la doctor.

În aria uriaşă a familiei Arăpaş se afla o adevărată pădure de salcâmi şi de sălcii. În partea apropiată de mlaştina încă nesecată răsărise şi crescuse o sumedenie de plopi. Mlădioşi, înalţi şi îmbrăcaţi în bogat şi argintiu frunziş sunător, plopii aceştia erau mândria mahalalei. Noaptea, când mă ajungea osteneala şi-ncepea să-mi dea târcoale urâtul, puneam condeiul la odihnă lângă maldărul de hârtie, aruncam o haină pe umeri, ieşeam tiptil din casă, ca să nu tulbur somnul nimănui, mă duceam şi mă lungeam în iarbă

în apropierea lor. Acolo, pentru că altă îndeletnicire mai bună nu găseam, îmi ciuleam urechile şi ascultam cu nesaţ zbaterea neliniştită a frunzelor. Această zbatere neliniştită era şi a mea.

În cealaltă parte a curţii Arăpaşilor, unde pământul era mai negru, mai gras şi mai sănătos, gazdele sădiseră, cu ani şi ani în urmă, pomi roditori. Nucii prinseseră rădăcini, însă cu vremea se uscaseră. Merii şi corcoduşii, vişinii şi cireşii se păstraseră. Unii dintre ei îmbătrâniseră, dar înfloreau încă şi îşi mai încărcau ramurile cu fructe bogate şi gustoase în fiecare an. În ziua aceea, al cărei sfârşit avea să ne facă martorii unei întâmplări pe care niciunul dintre noi nu o presimţise, fraţii Arăpaş plecară la câmp dis-de-dimineaţă, cu secerătoarea. Se copsese secara şi orzul. Grâul era şi el pe cale de-a se coace. Zorul era mare şi nu trebuia să se piardă niciun ceas de muncă. Îl luaseră, ca să mâne boii, fiindcă de altceva nu era în stare, şi pe ciung. Doamna Arăpaş le puse traista cu merinde în car şi le deschise poarta.

— Diii!

— Să fie-ntr-un ceas bun!

Soarele răsări peste oraş şi peste lume şi începu să se înalţe. Raţele măcăiră. Gâgâiră gâştele. Găinile se apucară să scurme prin gunoaie. Intrai în răcoroasa odaie şi mă apucai de scris. Despa nu se arătă.

Scrisei. Scrisei până ostenii.

Ziua trecu anevoie, dar trecu. Gândurile nu mi se mai legară. Mâna nu mă mai ascultă. O căutai pe Despa prin casă, prin arie, prin grădină. N-o găsii. Doamna Arăpaş îmi spuse:

— A plecat în oraş.

Se topi înserarea. Mă dusei în arie şi mă lungii, după vechiul meu obicei, pe iarbă, în apropierea plopilor. Răsări luna. Aşteptai ca, plutind lin prin văzduh, să ajungă în vârful plopilor. Ascultai cum susură frunzele. Şi, uitând

personajele romanului la care ostenisem, în cap mi se închegară versuri:

Plopii mi-au ieşit în drum; beţi
Îşi legănau vârfurile moi
În vântul ce rostogolea scaieţi
Şi fum de păpădie spre zăvoi.

Plopilor, le-am spus, plopi de platină,
Ca şi voi sunt drept şi înalt.
Creştetul zburlit mi se clatină,
De parcă-s pe tărâmul celălalt.

Ca şi voi sunt legat de pământ,
În pământ ca şi voi m-oi întoarce.
Am cu ţărâna un legământ,
Pe care nimeni nu-l poate desface.

Poate-mi sunteţi fraţi; vă ascult,
Dar frunza voastră nimic nu-mi mai spune
Strămoşii care-au vieţuit demult
Încep în mine oasele să-şi sune.

Poate că în mintea mea zănatică s-ar mai fi iscat şi s-ar mai fi închegat şi altele. Starea de visare şi de uşoară tristeţe care mă stăpânea era prielnică. Mă pomenii cu Despa lângă mine. Totul se sfărâmă şi se risipi. Cu ochi mari mă uitai la ea prin văzduhul albăstrui plin de umbre. Se îmbrăcase cu o rochie lungă, albă, pe care n-o mai văzusem. Parcă ar fi fost mireasă, sau mai curând nălucă.

O întrebai:

— Unde-ai fost toată ziua?

— În oraş.

— Dar ce-ai putut să faci tu în oraş atâta timp?

— Nu te priveşte.

— Da. E adevărat. Nu mă priveşte. Nimic din ce faci tu nu mă priveşte.

Căutai luna. Avea obrazul tot cum i-l ştiam: rotund şi galben ca obrazul Urumei, întocmai ca obrazul Urumei. Mă duru inima. Îmi spusei în gând: “Poate că era mai bine dacă rămâneam acolo, la Sorg, printre tătari… Poate că era mai bine dacă îl ascultam pe Urpat şi mă făceam tătar. Poate era mai bine dacă…” O auzii pe Despa zicând încet:

— Tu, Gălbejitule, vreau să te întreb ceva.

— Întreabă-mă.

— Tu, Gălbejitule, ce crezi tu despre Timon?

— Dacă ai să stai jos, am să-ţi spun. Nu-mi place să te văd lângă mine în picioare, ca o făclie aprinsă.

Vorbele din gură îmi ieşiseră la întâmplare. Nu mă speriai de ele. Nu se sperie nici Despa. Rosti cu răceală:

— Ca o făclie aprinsă…

Se plimbă prin iarba moale şi înaltă. Se uită la fiecare copac şi la fiecare pom. Se opri lângă un plop, îl luă în braţe, ca şi cum plopul ar fi fost un bărbat viu, înalt, puternic, plin de viaţă şi de sănătate. Îşi lipi obrazul de scoarţa lui netedă, lucioasă. Adie vântul. Plopul se clatină şi, neliniştit, îşi sună frunzele de argint. Despa îl izbi cu pumnul, îl părăsi. Veni. Se culcă pe o rână, ceva mai departe de mine. Rupse câteva fire de iarbă. Le făcu ghem. Le duse la gură şi începu să le mestece. Le aruncă.

— Amare. Iarba e amară.

Tăcui. Plopii se liniştiră. Despa îşi pipăi sânii. Îşi pipăi pântecul. Întocmai ca Petriţa şi-l pipăi. Zisei:

— Ce vrei să ştii despre Timon?

— Multe. Însă în primul rând aş vrea să ştiu dacă e sau nu om de treabă.

— De ce te interesează pe tine Timon?

— De ce mă interesează? Uite…

Se târî de-a buşilea până la un pas de mine. Se aşează turceşte.

— Vino mai aproape, îmi spuse.

Mă dusei. Îmi luă mâna şi mi-o lipi de pântecul ei. Mă arse un gând. Nu-l schimbai în cuvinte. Mă mulţumii s-o întreb pripit:

— Ce-nseamnă asta?

Despa mă lovi peste mână. Fruntea i se încreţi. Faţa i se aspri. I se aspri şi glasul.

— Cum poţi să fii atât de idiot, Gălbejitule? Nu-l simţi? Mişcă. Tocmai acum mişca!

— Cine?

— Copilul! Copilul lui Timon. E aici. Şi de câtăva vreme a început să mişte.

Mi se opri inima. Îmi secă glasul. Gura mi se uscă. Mi se uscă şi limba. Mă duru cerul gurii. Buzele mă usturară. Plopii tăcură. Îmi dusei mâna la piept. Inima începu iarăşi să-mi bată. Îmi mişcai fălcile şi buzele şi mă auzii întrebând cu un glas care nu mai era al meu:

— Dar de când trăieşti tu cu Timon?

Răspunsul căzu repede şi limpede:

— De la sfârşitul toamnei. N-ai ştiut? Tot oraşul ştie. Am crezut că ştii şi tu.

— N-am ştiut.

Uluiala îmi trecu. Rânjii.

— Fără îndoială că sunt nătâng şi bleg. Mai mult: cred că sunt prost de nu mai am pereche pe lume.

— Eşti.

Luna ajunse în vârfurile plopilor. Se uită la noi şi ne scăldă în lumina ei de aur vechi. Obrazul Despei se strâmbă şi se urâţi. Ochii de smoală, cu toate că ardeau, se urâţiră şi ei.

— Lui Timon i-ai spus că te-a pricopsit cu un copil?

— I-am spus!

— Şi ce-a zis?

— Mi-a, spus că nu se amestecă. Ar fi primejdios pentru el. M-a povăţuit să mă descurc singură. Cum voi şti.

— Cum să te descurci singură?

— Să-l lepăd. Să caut o moaşă. Să mă tragă şi să-l lepăd.

Îşi pipăi cu amândouă mâinile pântecul, în care copilul începuse iarăşi să mişte. Îşi pipăi şoldurile. Îşi pipăi şi sânii, să vadă dacă nu cumva mustesc. Zise şoptit:

— Şi mi-a mai spus Timon că dacă nu cutez să mă duc la o moaşă să mă tragă, să-l lepăd, să-i mărturisesc mamei că-l am de la tine şi să-l nasc. Mama, zicea Timon, o să mă creadă. Iar pe tine, zicea tot el, o să te silească alde frate-meu să mă iei de nevastă.

Întâi îmi veni să plâng. Nu plânsei. Pe urmă îmi veni să râd. Şi râsei. Râsei ca un nebun. Dar deodată, râsul îmi îngheţă pe buze. Şi ca să nu-mi îngheţe şi buzele, spusei:

— Şi dacă n-o să vreau?

— Au să te hărtănească cu cuţitele.

Mi se opri răsuflarea. Ascultai plopii. Sunau de parcă ar fi fost viori lungi şi subţiri, de argint, viori care cântau singure la nunta mea cu Despa. Vântul lin ţinea loc de arcuş.

Vrusei s-o întreb pentru ce s-a uitat ea la unul ca Timon. Vrusei s-o întreb cum au început legăturile dintre ei. Multe vrusei s-o întreb. Dar răspunsurile, dacă Despa mi le-ar fi dat, ce folos mi-ar fi adus? Nu mai îndreptau nimic. Mă lăsai păgubaş. Spusei însă cu hotărâre:

— Am să mă duc să vorbesc cu Timon. Mie nu mi-e teamă de Timon. Am să mă duc la el şi-am să-i pun mâna în gât. Am să-l silesc să spună adevărul. Să mărturisească adevărul şi să tragă consecinţele. Să te ia de nevastă...

Auzindu-mă, ochii i se umplură de nădejde şi-i sclipiră. Trecu repede sclipirea. Şopti:

— Bine, Gălbejitule, bine. Te cred că nu ţi-e teamă de Timon. Dar unde ai să-l găseşti*?* Am stat la el toată ziua. Am văzut cum şi-a făcut bagajele. Auzi? Şi-a făcut bagajele şi-a plecat din oraş. Chiar astă-seară a plecat din oraş. Mi-a spus că n-o să se mai întoarcă niciodată aici. Vorbise cu Lăpturel şi cu Paleacu. La toamnă… La toamnă au să-l numească în alt oraş, la alt liceu, departe, poate tocmai în Transilvania.

Plecasem, cu un an în urmă, din Turnu şi venisem la Ruşii-de-Vede, să învăţ carte, să-mi fie mai bine. După cum băgăm acum de seamă, sărisem, ca broasca, din lac în puţ. Mânia câtă o avui împotriva Despei se risipi ca fumul în bătaia vântului. Poate că nu eram un om chiar atât de rău cum îmi plăcea uneori să mă închipui. Mi se muie inima. De mila mea şi de mila Despei mi se muie inima. Devenii de cârpă. Căutai cuvinte calde care să mă liniştească şi cu care

să-i dau şi fetei o nădejde, fie ea cât de slabă totuşi o nădejde. Până să le găsesc, Despa zise veninoasă:

— Acum, Gălbejitule, mie nu-mi rămâne altceva de făcut decât să le spun alor mei că tu, tu şi numai tu porţi răspunderea. Tu te-ai legat de mine. Tu mi-ai sucit minţile. Tu m-ai amăgit. Tu m-ai siluit. Mai pe urmă, eu m-am supus de frică. Iar copilul… Copilul pe care-l port în pântec e al tău.

Vorbele Despei căzură grele, ca nişte bolovani. Mă loviră. Vântul înfăşură plopii. Îl legănă. Frunzele de argint sunară. Ca nişte clopoţei sunară. Luna, rotundă şi galbenă ca obrazul Urumei, se împosocă. Zisei resemnat:

— Bine, Despa. N-ai decât să spui. Să spui tot ce vrei. Şi cui vrei.

Iar îi sclipiră ochii.

— Şi ai să recunoşti, nu? Ai să recunoşti că e copilul tău, nu? Ai să te însori cu mine, nu? Şi ai să mă iubeşti, nu?

O lăsai să-şi guste puţina şi trista bucurie a biruinţei, însă când văzui că-şi desface braţele şi-şi întinde gâtul negru, de găină, ca să mă ajungă cu buzele şi să mă sărute; mă grăbii s-o dezmeticesc:

— Nu, Despa, n-am să recunosc nimic, chiar dacă aş fi pus în frigare şi fript de viu la foc domol. Nu pot şi nici nu vreau să mint. Iar de însurat… Gândeşte-te şi tu! Sunt eu om de însurat?

Pe deasupra plopilor scăldaţi ca şi noi în lumina lunii trecură păsări de noapte. Sclipiră în iarbă licurici.

— A!... Ştiu!... Ştiu de ce nu vrei să mă iei de nevastă.

— Ce ştii?

— Tu, Gălbejitule, tu nu mă iubeşti. De altfel… te înţeleg. De ce m-ai iubi? Sunt neagră şi lucioasă ca fundul căldării. Şi acum, pe deasupra, mai sunt şi însărcinată.

Rămăsese un timp adusă de spate, copleşită parcă adânc de nenorocirea în care se afla. După aceea se îndreptă, se îmbăţoşă şi-mi zise scârbită:

— Nu, Gălbejitule, să nu-ţi mai fie frică. M-am răzgândit. N-am să arunc vina pe tine. Ar râde mahalaua. Ar spune: “Despa s-a culcat c-un strâmb. C-un şontorog. Nu se uita nimeni la ea. Era urâţică. Şi prea neagră… Şi-atunci s-a culcat şi ea cu cine s-a nimerit să-i iasă în cale.”

— Dar atunci ce-ai să faci? N-ai să poţi să-ţi mai ascunzi multă vreme sarcina.

Vorbi apăsat, ameninţător, cu ură:

— O să vezi tu…

Plecă spre casă. Plecai şi eu după ea. Acum luna lunecase dincolo de vârfurile plopilor. Se deschise poarta. Fraţii Arăpaş intrară cu carul şi cu secerătoarea în curte. Doamna Arăpaş ne pofti la masă. O pofti şi pe Despa. Veni. Mă uitai la ea îngrijorat de acel “o să vezi tu” pe care mi-l spusese în grădină. După ce o privii câteva clipe, îngrijorarea îmi pieri. Ochii de smoală ai negricioasei erau liniştiţi. Liniştită îi era şi faţa. Ne aşezarăm, pe prispă, la masă. Începurăm să mâncăm. Mămăliga era fierbinte. Brânza — sărată, iute.

Despa se uită la noi toţi îndelung. Cu milă parcă. Pe urmă îşi însenină faţa. Ba chiar râse. Spuse:

— Mi-e foame. De multă vreme nu mi-a fost foame ca astă-seară.

— Mănâncă, maică, mănâncă pe săturatelea. Slavă Domnului, avem destulă mâncare! spuse doamna Arăpaş veselă. Avem atâta mâncare, că mai putem da şi la alţii.

Despa se uită la mine cu înţeles şi zise cu gura plină!

— Păi mai şi dăm. Şi nu de ieri, de alaltăieri, ci mai bine de un an.

— Despa! Nu ţi-e ruşine?

— De ce, mamă, de ce să-mi fie ruşine?

— Nu face nimic, zisei, nu merită să ne certăm pentru atâta lucru. De multe ori, Despa mi-a spus şi cuvinte mai urâte.

— Ei, maică, Darie, iartă şi tu, Despa e de-abia o copilă.

Ciungul holbă ochii.

— Dar ce e cu tine, Despa? Mănânci de parcă ai mânca de frica morţii.

Negricioasa râse. Râse şi spuse:

— Mănânc pentru că mi-e foame, Cât despre moarte, să ştii, nene, că mie nu-mi e frică de moarte.

— Pe dracu! zise ciungul. Toţi oamenii au frică de moarte. De ce-ai fi tu, tocmai tu, mai brează?

— De-aia, spuse Despa.

Se ridică. Unul dintre fraţii Arăpaş strânse masa. Aprinserăm ţigări şi ne apucarăm să fumăm.

Despa ieşi din casă şi trecu pe lângă noi purtând în mână un coşuleţ în care se afla un pachet lunguieţ, înfăşurat în jurnal. Mamă-sa o întrebă:

— Unde te duci, Despa?

— În grădină. Să culeg cireşe. Am văzut mai devreme c-au mai rămas pe ramuri cireşe negre, neculese.

— Şi-ai să te caţări în cireş acum noaptea?

— De ce nu? E lună plină. Mi s-a făcut poftă de cireşe şi vreau să mănânc măcar câteva.

— Adu-ne şi nouă. De gustare…

Nu răspunse. Nu întoarse capul. Mergând dreaptă, mândră, se pierdu printre pomii înecaţi în fumul alburiu al lunii.

Şi cum stam cu toţii pe prispă, în adâncul grădinii, tocmai acolo unde se aflau cireşii copţi, izbucni şi se ridică printre ramurile încărcate de rod dulce şi roşu o flacără înaltă. Auzirăm şi un strigăt scurt, care vădea mai mult mirarea decât spaima. Flacăra începu să alerge împleticit. Oarbă, se izbi de un cireş şi se opri zbuciumându-se mai departe, de parcă ar fi fost suflată de vânt din toate părţile. Ne repezirăm cu toţii într-acolo. Până să ajungem la ea, flacăra scăzu şi se prăbuşi. Ne lovi nările miros puternic de păr ars, de carne arsă, de benzină. Ajunserăm. Privirăm. Nu ne veni să ne credem ochilor. Despa sta chircită lângă trunchiul bătrân al unui cireş încărcat de cireşe negre, răscoapte. Flăcările îi arseseră părul, rochia, carnea. Trupul gol era

negru, negru. Mai negru de cum i-l ştiam. Ne aplecarăm. Ne uitarăm cu ochii mari. Nedumeriţi. Nu mai era nimic de făcut. Aşteptarăm să i se răcească rămăşiţele.

Doamna Arăpaş nu strigă. Nu se jeli. Nici măcar nu plânse. Rămase tăcută, nemişcată, ca de piatră. Intr-un târziu, întoarse faţa aspră, încărcată de durere, spre mine. Mă întrebă:

— Tu, de ce s-o fi omorât Despa? Ce i s-o fi întâmplat?

Ridicai din umeri.

— De unde vrei să ştiu eu?

O vecină, care, văzând flacăra, sărise gardul în aria Arăpaşilor, spuse:

— Ce burtă mare!…

Alta, care intrase în arie pe poartă, încercă să-i risipească mirarea.

— Din pricina focului, tu. I s-au încălzit măruntaiele şi i s-au umflat.

Ciungul se repezi în casă şi se întoarse cu un cearşaf. O înfăşurară. Unul dintre fraţi o luă în braţe şi o duse în casă.

Intrai în odaie. Îl găsii pe ciung. Plângea. Nu mă întrebă nimic. Nici eu nu-l întrebai nimic.

Îmi adunai boarfele. Erau puţine. Le înghesuii în geanta mea, de piele, cu care mă dusesem la şcoală.

Filipache zise:

— Dar cu hârţoagele ce-ai de gând? Nu ţi le iei?

— Nu, îi răspunsei, nu le iau.

— Dar nici să nu mi le laşi mie ca suvenire. N-am ce face cu ele.

— N-o să ţi le las.

Adunai hârtiile pe care tot mâzgălisem verzi şi uscate vreme de un an. Le rupsei bucăţi-bucăţele. Căutai un coş. Îl umplui. Mă dusei în fundul grădinii. Aruncai hârtiile rupte în mlaştina care se găsea acolo. Dar hârtiile nu se afundau în noroi. Luai o ramură. Mestecai noroiul, îl mestecai până înghiţi toate bucăţile de hârtie. După aceea mă dusei la fântână. Scosei o ciutură de apă. Mă spălai pe mâini. Mă

spălai şi pe obraz. Spălându-mă pe mâini şi pe obraz cu apă rece ca gheaţa şi curată ca lacrima, îmi spălai parcă şi sufletul. De toată zgura şi de toate necurăţeniile care mi se lipiseră de el în ultimii ani mi-l spălai.

Aruncarea şi afundarea în noroi a manuscriselor la care ostenisem atâta, însemna un sfârşit. Dar în acelaşi timp trebuia să însemne şi un început. Trebuia să plec din oraş. Repede. Cât mai repede. Avui impresia că dacă aş mai întârzia o singură zi acolo, o mare de noroaie şi un ocean de gunoaie s-ar năpusti asupra mea şi m-ar duce în adâncul lor pentru totdeauna. Nu! Nu voiam aceasta! Trebuia să plec. Repede. Cât mai repede. Să încerc să duc o altfel de viaţă, Să caut altceva, şi să mă ostenesc să scriu altfel. Cum? Aveam să mă trudesc s-o aflu.

— Trebuie, Darie. Auzi tu? Trebuie!

Mulţi îmi spuseseră cuvintele acestea. Mi le spusese într-o zi care acum mi se păru grozav de depărtată, şi Valentina Bulgun. Acum ajunsesem să mi le spun singur. Cât despre Valentina!… Trebuia s-o uit şi pe Valentina. Trebuia să uit totul şi să schimb totul, dacă voiam să birui.

Şi voiam să birui.

Voiam să umplu cu miere aurie fagurii vieţii mele.

Şi tot cu miere aurie voiam să umplu şi vieţile altora.

— Trebuie, Darie. Auzi tu? Trebuie!

Intrai în casă. Ciungul văzu că-mi iau geanta. Mă întrebă:

— Pleci?

— Plec.

— Dar unde-o să te culci? E miezul, nopţii.

— Găsesc eu.

Când trăsei după mine poarta, Ciul se repezi şi mă lătră. Ştia că murise Despa şi că nu mai ara cine să-l certe şi să-l lovească.

Mi se păru că sunt beat. Pe urmă mi se păru că sunt treaz. Şi iarăşi mi se păru că sunt beat.

Mergeam încet, clătinându-mă, pe Calea Dunării, în sus, spre centrul oraşului, unde se afla statuia de bronz, a

generalului Mantu. Pe sub castanii bătrâni mergeam. Trecui pe lângă un vardist. Nu-mi spuse nimic. Nici eu nu-i spusei nimic. Îmi aprinsei o ţigară. Mi se păru că fumul ei miroase a carne arsă. Îi strivii vârful aprins între degete şi-o aruncai. Şi iarăşi mersei mai departe. Mersei până ostenii. Atunci mă aşezai pe marginea trotuarului. Mă podidi plânsul. Plânsei. Oraşul dormea adânc. După, în timp, lacrimile încetară să-mi curgă. Mă sculai şi mergând domol, din când în când clătinându-mă ca un om beat, mă dusei la gară. Aşteptai, plimbându-mă pe peronul gol, până în zori. O dată cu zorile veni şi trenul de Turnu, trenul care mergea spre Bucureşti.

Mă urcai în tren. După câteva minute locomotiva fluieră şi plecă, târând după ea şirul lung de vagoane. Părăsii pentru totdeauna târgul vechi şi dărăpănat din câmpul neted şi nesfârşit care altădată, în vechea vechime, fusese acoperit de uriaşa şi înspăimântătoarea pădure pe care o hoardă de năvălitori, ce stăpânise vremelnic ţinutul dintre Dunăre şi Carpaţi, o numise pe limba ei Deliorman, adică Pădurea nebună.

1958 – 1963

---- Sfârşit ----